

DEVRİMLER

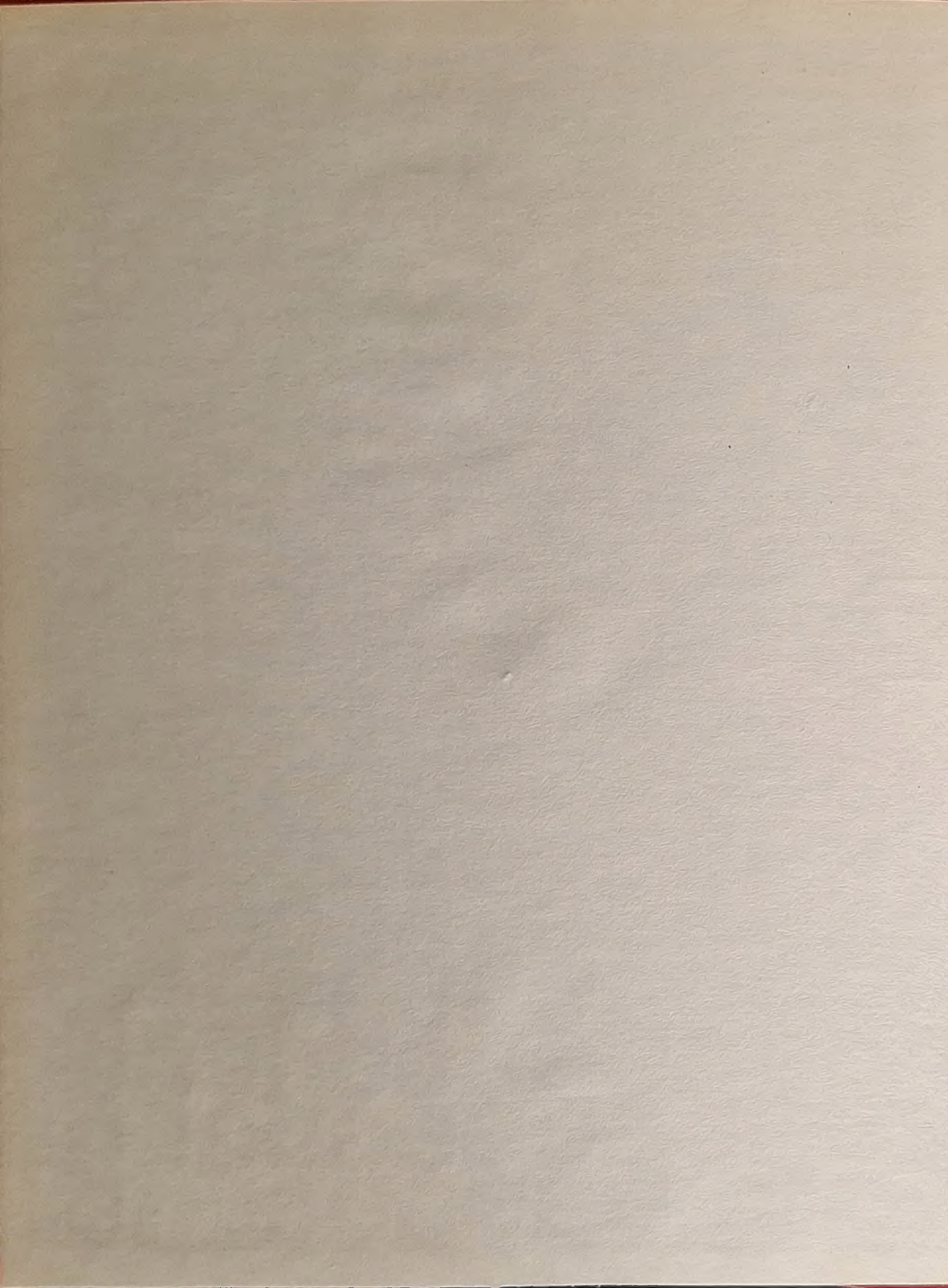
VE KARŞI-DEVİMLER ANSİKLOPEDİSİ

Gelişim Yayınları

4

DEVRİMLER

VE KARŞI-DEVİMLER ANSİKLOPEDİSİ

Gelişim Yayınları

4

Gelişim Yayınları A.Ş. adına
Sahibi ve Yönetim Kurulu Başkanı
Ercan ARIKLİ

Sorumlu Yönetmen
Ayşegül ERANTEPLİ

Dış İlişkiler Yönetmeni
Ayşe KARABECE

Kapak Düzeni
Mustafa EREN

Sayfa Düzeni
Mehmet Sedat DEVİR

Düzeltili
Ahmet AKSEL

Dizgi
Gelişim Yayınları

Kamera ve Renk Ayrımı
Gelişim Yayınları

Satış Yönetmeni
Yıldırım ÜNVERDİ

Baskı
Apa Ofset Basımevi

Cilt
Akan Ciltevi

Dağıtım
Hürriyet Holding A.Ş.

Copyright:

*Fratelli Fabbri Editori, İtalya (1975)
ve Gelişim Yayınları A.Ş. Levent-İstanbul
(1. baskı 1975; 2. baskı 1987)
Tel: 169 66 80 (20 hat)*

4 Kâsi-devrinler ve Milliyetçi Devrimler

4 Karşı-devrimler ve Milliyetçi Devrimler

1911-1912
1913-1914
1915-1916
1917-1918
1919-1920
1921-1922
1923-1924
1925-1926
1927-1928
1929-1930
1931-1932
1933-1934
1935-1936
1937-1938
1939-1940
1941-1942
1943-1944
1945-1946
1947-1948
1949-1950
1951-1952
1953-1954
1955-1956
1957-1958
1959-1960
1961-1962
1963-1964
1965-1966
1967-1968
1969-1970
1971-1972
1973-1974
1975-1976
1977-1978
1979-1980
1981-1982
1983-1984
1985-1986
1987-1988
1989-1990
1991-1992
1993-1994
1995-1996
1997-1998
1999-2000
2001-2002
2003-2004
2005-2006
2007-2008
2009-2010
2011-2012
2013-2014
2015-2016
2017-2018
2019-2020
2021-2022
2023-2024
2025-2026
2027-2028
2029-2030
2031-2032
2033-2034
2035-2036
2037-2038
2039-2040
2041-2042
2043-2044
2045-2046
2047-2048
2049-2050
2051-2052
2053-2054
2055-2056
2057-2058
2059-2060
2061-2062
2063-2064
2065-2066
2067-2068
2069-2070
2071-2072
2073-2074
2075-2076
2077-2078
2079-2080
2081-2082
2083-2084
2085-2086
2087-2088
2089-2090
2091-2092
2093-2094
2095-2096
2097-2098
2099-2100

4 Karşı-devimler ve Milliyetçi Devimler

İtalyan milliyetçilik akımı, eski Roma imparatorluğunun görkemli yüceliğini yeni İtalya'ya kazandırmaktan yanaydı. Haziran 1911'de Roma'da açılışı yapılan ve kral Vittorio Emanuele II'ye adanan anıt bu eğilimin simgesi oldu. Resimde anıtın açılışından bir görünüm yer alıyor.

lıdır. Mussolini bu görüşleri açıkça belirtmiştir: "Yalnızca savaş, bütün insansal enerjiyi en yüksek gerilimine getirir ve onu göze almak cesaretine sahip olan toplumlara bir soyluluk damgası vurur." Mussolini'ye göre, "antlaşmalar ebedi değildir; bunlar, önlerinde çaresiz kalınacak şeyler değildir. Tarihin birer bölümüdürler, yoksa tarihin epilogları değildirler. (...) Faşizm için, ulusların imparatorluğa, yani topraklarını genişletmeye yönelmeleri, bir canlılık görüntüsüdür; bunun aksi, sınırlar içinde kalmak anlayışı, bir gerileme belirtisidir."

İtalya'da faşizmin başlıca dayanakları, bir sol devrim korkusu ve liberal demokrasinin dentlere çare olamayışydı. Faşizmin yolunu bu iki anafikir çizmiş, böylece faşizmin tutumu, düşmanlarına uyarlanmıştır. Faşist eylem, sürekli olarak anti-kapitalist olduğunu da id-

dia etmiş, ancak bu iddia sözde kalmıştır. Nitekim Büyük Faşist Konseyi tarafından 21 Nisan 1927'de kabul edilen Çalışma Bildirisi'nin (Carte del Lavoro) 7. maddesi, "özel girişimin ulusal çıkarların sağlanmasında en etkili ve yararlı araç" olduğunu belirtmiştir.

Çalışma Bildirisi 9. maddesiyle, devlet müdahalesinin hangi durumlarda söz konusu olabileceğini de ortaya koyar. Bu maddeye göre, "devletin üretime müdahalesi, ancak, özel girişimin olmadığı, ya da yetersiz kaldığı durumlarda veya özel girişimin devletin siyasal çıkarlarına karşı gelmesi halinde söz konusu" olacaktır.

Faşizm, sınıflar arasındaki bütün çelişkileri ortadan kaldırdığını savunur. Faşizmin iktisadi ve toplumsal görüşüne göre, devlet otoritesi bütün iktisadi grupların çıkarlarını uzlaştıracaktır. Toplumun bütün istekleri faşist partisinde yan-

siyacak, bu istekler devlet tarafından gerçekleştirilecektir. İşgücü ile sermaye, sanayi ile tarım, ulusu daha güçlü yapacak, bir "ulusal uyum" içinde gelişecektir. Faşizmde işçi-patron, kapitalist-emekçi gibi ayrımların örtülmesi için, bunların hepsine birden "üreticiler" denilmiş ve bunlar "üreticiler birliği" içinde birleştirilmişlerdir. Bu birleştirmeyi gerçekleştirecek araç da, korporasyonlardır.

Faşizmin Yeşerdiği Toprak

Faşizmin İtalya'da nasıl bir temel üstünde yükseldiğine bakmak, faşizmin doğuşunu kavramada yararlı olacaktır. Faşizm İtalya'da siyasal ve tarihsel bir gelişimin sonunda gerçekleşmiş olan bir so-

nuştur. Giustino Fortunato'nun tarihçi yorumuna göre faşizm, "liberalizm cılası altında", İtalya'nın tarihinde vardır. Gobetti ise, faşizmi "ulusun otobiyografisi" olarak adlandırır. Ona göre "faşizmden önceki rejim, özellikle Giolitti'nin tutumu, üstteki cılayı silmiş ve faşizmi hazırlamış"tır.

Faşizmin köklerini İtalya'nın birleşmesinden başlayarak iktisadi ve siyasal yapısında aramak ve bu kökleri daha sonraki gelişim içinde değerlendirmek gerekir. Özellikle, İtalyan birliğinin kuruluşundaki eksiklikler, demokratik ve özgür düzenin gelişimindeki sakatlıklar, iktisadi etkiler faşizmi sonuca ulaştırmıştır.

İtalya'nın ulusal bir devlet olarak birliğini sağlaması gecikmişti. İtalyan kapitalizmi cızıldı ve başından beri devlet yardımına gereksinme göstermişti. İtalyan burjuvası, öteki ülkelerin burjuvalarından farklı ola-

rak, ancak, devlet koruması ve desteği yoluyla zenginliğe ulaşacaktı. Devlet, İtalyan kapitalizminin koruyucusu olacak ve bu koruyuculuk devletin ana görevi, kuruluş amacı gibi anlaşılıp, böyle gösterilecekti. Bu olgu, ulusal birliğini geç sağlayan bir başka ülkede, yani Almanya'da da görülür. İki devlet de 1848'deki halk eylemindeki başkaldırışın, bir daha yükselmek üzere yenilişinden sonra, iki krallığın (Prusya ve Piemonte'nin) büyümesi sonucunda doğmuştu. İtalyan birliğini sağlayan siyasal ve düşünsel eyleme Risorgimento (Yeniden Doğuş) adı verilir. Risorgimento, hiçbir toplumsal değişime yönelmemişti. Daha sonra faşizm kendini "İkinci Risorgimento" olarak tanıtacak ve İtalyan birliği için çalışan, 1849'da Roma Cumhuriyeti'ni ilan eden Mazzini'nin mirasçısı sayacaktı. Kendini büyük gürlülülerle devrim-

ci ilan etmesine karşın, faşizm bir "restorasyon" ya da bir karşı-devrimden başka bir şey olmayacaktı. Ancak faşizmin belli bir kitleyi peşinden sürüklemesi ve bir ideoloji yaratmaya çalışması, onu klasik karşı-devrimlerden ve diktatörlüklerden (sözgelimi Macaristan'da Horthy; İspanya'da Primo de Rivera ya da Franco, Fransa'da Pétain rejiminden) daha değişik kılacaktı.

İtalya'da 1848-1849 yıllarında Avusturya orduları tarafından ezilen halk eylemi, daha sonraki süreçte bir ağırlık taşımadı. İtalyan birliği, döneme damgasını vuran ulusçu eylemlere sırtını dönmek, İtalyan birliğinin kurucularından Kont Cavour'un deyişiyle, "devrimi diplomatize edecekti". Fransa ve İngiltere tarafından korunan ve yüreklendirilen küçük Piemonte Krallığı, İtalya'yı oluşturan öteki parçaları kendi topraklarına kata-

*Geçmişin görkemli yüceliğinin canlandırılması
İtalyan halkının içinde bulunduğu güç durumu
gizlemeye yetmedi:
Sokak gösterileri,
köylü ayaklanmaları
ve grevlerin yanı sıra halk kitleleri halinde
ülkeden göç etmeye başladı. Resimde
gemiye binmek için
bekleyen Napolili
göçmenler
görülüyor.*

Yanda ve karşı
sayfada
Interventismo
yanlılarının Milano,
Bologna ve Roma'da
yaptıkları
gösterilerden iki
görünüm

çaktı.

Bu, temel niteliği tutuculuk olan, var olan toplumsal yapıyı korumayı amaçlayan bir felihti. Toprak reformu, onu uygulayacak güçlerin yetersizliği nedeniyle başarılacak ve yarı-feodal büyük toprak sahipleri, Güney İtalya'da zenginliklerini sürdürecektlerdi. Bu "Güney sorunu"nun doğuşuydu. Sorunu, aslında, "İtalya sorunu" olarak nitelemek daha doğru olur. Çünkü toprak reformunun yapılamaması, sanayileşme sürecini de geniş ölçüde etkileyecek bir olguydu.

İtalyan kapitalizmi, gerçekte kendi gücünü aşan bir biçimde egemen olmak durumuna gelmiş, bunun ağırlığı omuzlarına yüklenmişti. Öte yandan İtalyan kapitalizmi hiçbir biçimde kendi deneylerinden ve toplumuna uyan bir gelişimden yararlanmamış, yabancı çağdaş düşüncelerden ve deneylerden hız alarak gelişmişti. Siyasal sonuç olan İtalya'nın birleştirilmesi de o çağda Fransa'da ve Amerika'da görülen olayların etkisiyle gerçekleşiyordu. Bu yabancı örnekler, İtalyan birliğinin iktisadi mutluluğu da getireceği kanısını yaratmıştı. Aynı örnekler, bu mutluluğun liberal bir sistem içinde

gerçekleşeceği biçiminde bir inanca da yol açmıştı. Bu inançlar, İtalyan burjuvasını gerekli adımları atmaya, devletin yapısını bir acelecilik içinde kurmaya sürüklemişti. Bu koşullarda İtalyan burjuvası, hiçbir temel dayanağı olmadan büyük bir üretimin içine girdi ve kendini büyük bir devletin yöneticisi durumunda buldu. Bu gizli dengesizlik gelecek günlerdeki bütün gelişimlerde, siyasal yapıda ve iktisadi durumda, kendisini gösterdi. İtalyan kapitalizmi büyük bir acelecilikle çeşitli alanlara el attı. İtalya'nın bütün gelirinin yarısı savas sanayisine kayarken, ulusal gelirin yalnız yüzde 20'si toplum yararına kullanılıyordu. Bu durum 1861-1940 yılları arasında sürekli böyle olmuştur. Geri kalmış bir ülke olan İtalya bütün yoksulluğa, bilgisizliğe, çözülmez sorunlara karşın ulusal gelirinin çoğunluğunu üretici olmayan bir alana kaydırdığından temel yapıda bir gelişimi gerçekleştirememişti. Silahlanmanın yarattığı ölçüsüz ve üretici olmayan harcamalar, üretici güçleri baltalamış, genel sanayileşmeyi önlemiş ve bu, büyük kitlelerin yoksulluğunun artması sonucunu doğurmuştu.

İtalya'nın siyasal birliği, ağır

masraflar doğurmaktan, emici bir bürokrasinin kurulmasından başka bir şey getirmemişti. Ayrıca, gerçek iktisadi birlik kurulamamış, iç pazarların ve alım gücünün genişletilmesi sağlanamamış, kentleşme olanağı bulamayan köy iktisadi yıkılmıştı. Bir kapitalist pazar yaratılamamış; güçsüz kapitalizm de bir güvenlik supabı olarak devleti görmüş, sermayenin savunulmasını ve her türlü yardımı devletten ummuştu.

İtalya'da devletin kapitalist gelişmedeki bu konumu, düşünce alanına da yansımış, devlet kavramı yüceltilmiş, Alman felsefecisi Hegel'in görüşleri, bazı etkin İtalyan düşünürleri tarafından benimsenmişti. İtalya'da başta gelen Hegelcilerden biri olan Giovanni Gentile, daha sonra faşizmin baş kuramcılarından olacaktı.

İtalyan kapitalizminin doğuştan yetersizliği, cesaret ve girişkenlik eksikliği, onu, Fransa'da ve İngiltere'deki gibi, kendiliğinden gelme işçi eylemlerinden korkmaya, kuş kullanmaya sürüklemiştir. Bunun sonucunda da, İtalyan kapitalizminde, işçi eylemlerini önlemek için sanayileşmeyi engelleme eğilimi baş göstermiştir. Sanayileşmeyi kendisi için tehlikeli bulan ka-

pitalizm, gerekli kârı sağlayabilmek için, spekülasyon, vergi kaçır-mak gibi büyük kâr sağlayan baş-ka yollara başvurmuştur

Başlangıçta, kitleler arasındaki siyasal katılma düzeyi çok düşüktü. Sözgelimi 1913 yılına kadar Si-cilya'nın birçok bölgesinde seçim-lere katılma oranı yüzde 2 ile 7 ara-sında değişiyordu. Yine de ülke, savaş öncesi dönemde, belirli ba-zı reformlara yöneldi. Bu reform çabalarının genel adı, "Giolitti'ci-lik"ti. Giolitti reformları, ülkenin XIX. yy. sonlarında içine düştüğü bunalımları aşmayı amaçlamaktaydı. Bu bunalımlar, liberal devletin, aynı zamanda da yasal işçi eylem-lerinin güçsüzlüğünü ortaya koy-muştu. 1892'de Genova'da kuru-lan sosyalist parti, burjuva demok-rasisini desteklemekten başka bir şey yapmadı. Aslında, yüzyıl so-nundaki bunalımı aşmayı amaçla-yan Giolitti reformları, bu bunalımı yalnızca ertelemekle kaldı

Demokratlaşma Deneyi

Savaş öncesinde, Giolitti tarafın-dan dereceli ve denetimli bir

"demokratlaşma" deneyi gerçek-leştirildi. XIX. yy.'ın sonları ile Bi-rinci Dünya Savaşı'nın ilk yılları arasında, kuzeydeki işçilerin ve Orta İtalya'daki köylülerin iktisadi durumlarının düzeltilmesi ve se-çimlere katılma oranının yükseltil-mesi konusunda yapılan çalış-malar, gerçekte iki ayrı siyasal kam-pın hoşnut edilmesi amacını güdü-yordu. Emekçilerden yana olan sosyalist örgütlerin ve var olan dü-zene bağlı Katoliklerin birlikte güç-lendirilmesi düşünülmekteydi. Bu davranış, her şeyden önce Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla basarı kazanamadı. Ama bunun dışında, toplum yapısındaki zıtlık-lar bütün ayrıntılarıyla kendini his-settiriyordu; bunun çözülmesi de kolay değildi. Gerçekten, Gi-olitti'nin, reformcu ve kooperatifçi bir siyasetle sosyalistlere, Gentilo-ni anlaşmasıyla Katoliklere ve Lib-ya savaşıyla da ırkçılara yanaşma deneyleri, gerekli siyasal ve top-lumsal dengeyi kurmaya yetmedi. Bu üç siyasal güç birbirlerine ola-ğan ilişkiler içinde bağlanamadı. Özellikle Libya savaşı, sosyalistle-rin güçlenmelerine, karşıt güçlere karşı haklı bir propaganda aracı kazanmalarına ve Giolitti'ye karşı bir düşmanlık yaratmalarına yol

açtı. Kısa bir süre sonra, Birinci Dünya Savaşı'nın İtalya'ya da sıç-raması olasılığı, Giolitti'nin gerçek-leşmesi güç siyasal denge dene-yini büsbütün parçaladı. Aslında Giolitti'cilik yöntemi, daha 1911 Trablus bunalımı sırasında sona ermişti

Birinci Dünya Savaşı'na kadar devlet, kapitalizme yeterince güven-lık sağlayabildiği gibi, kapitalizm güçlü bir işçi eylemiyle de karşı karşıya değildi. Birinci Dünya Sa-vaşı, İtalya'da erken gelen bir ka-pitalistleşmeye yol açmıştı. Ger-çekten, savaş süresince uygula-nan iktisadi siyaset büyük işletme-lerin, anormal ve aşırı büyümele-rine önyak olmuştu. Bu konuda birkaç örnek vermek yararlı olabi-lir. Dört yıllık savaş süresince An-saldo fabrikalarında çalışan işçile-rin sayısı 4 000'den 56 000'e çık-tı. Ansaldo'nun sermayesi ise 30 milyon lireden 500 milyon lirete yükseldi. Ilva, bu süre içinde bü-tün maden üretimini eline geçire-bilmiş, Fiat'ın yıllık araç üretim miktarı 1914-1917 yılları arasında 4 646'dan 19 184'e çıkmıştı. Ger-çekte Birinci Dünya Savaşı'na İtal-ya'nın katılması da sermayenin baskısının bir sonucuydu. İtalya'nın savaşa katılmasında etken

Interventismo
yanlılarının
yaptıkları
gösterilerden bir
başka görünüm.

olan "Interventismo" hareketi, Edison, Şeker Birliği, Fiat, Ansaldo gibi işletmelerin büyük desteğini buldular. Bu işletmeler temsil eden Esterle, Bruzzone, Agnelli, Plo Perrone gibi kişiler, "Interventismo" hareketinin baş destekleyicisi *Popolo D'Italia* gazetesine parasal yardımda bulunmaktaydılar. Bu yolla kapitalizm, karşı karşıya olduğu bunalımı savaşa girmekle bir süre için geciktirdi. Ama bu kapitalist gelişim, olağan iktisadi koşulların bir sonucu olmadığı için, savaş sonrasında, işletmeler aynı üretim düzeyini koruyamayacak, savaş içinde bulabildikleri tüketim olanaklarını, pazarlanmadığı için barış iktisadi içinde sağlayamayacaklardı. Büyük iktisadi bunalımlara, işsizliğe, iflaslara sürüklenen işletmeler arasında bu sonuca varıldı.

Bu olgu, İtalyan burjuvazisini, savaştan önce karşılaşmadığı bir tehlikeyle, işçi sınıfının siyasal iktidara yönelmesi olasılığıyla karşı karşıya bıraktı. Özellikle 1919-1921 yılları arasındaki fabrika ve toprak işgalleri, büyük genel grevler, vb. işçi eyleminin burjuva siyasal iktidarı kökünden siliş götürebileceği olasılığının somut örnekleri olarak belirdi. Bu somut örnekler, 1921'den sonra, kapitalizmin açık bir biçimde faşizmi desteklemesi ve onu iktidara getirmesi sonucunu doğurdu. Kapitalizmin, güvensizliğinin arttığı dönemlerde faşizmi desteklediği İtalyan deneyinde açıkça görülür. İtalya'da 1920 seçimlerinde faşist parti 4 000 oy alabilmişti. Seçimleri izleyen işçi eylemleri ve işgaller büyük sermayeyi korkutmuş; sermaye, faşistleri desteklemek konusunda kesin kararını vermişti. Faşistler zenginle-

şip güçlenmiş, Mussolini de "büyük sermayeye karşı savaş" tezinden vazgeçmişti. 1922'de iktidara gelen faşistler sermaye, ordu, aristokrasi ve Kilise desteklerken, işçi eylemlerinden tedirginlik duyan küçük ve orta burjuvazi ile eski zenginliklerini kaybedip yoksullaşan ve iş olanakları bulamayıp işçilere düşman kesilen köylü kesimi de faşizmden yana oldular. Faşist hareket, görünüşte, yoksullaşan bu sınıflara sesleniyor, onlara "mutlu yarınlar" vaat ediyordu.

Savaşa Katılma Sorunu

İtalya'da ve Almanya'da parlamenter demokrasi çok gençti. Gerçi İtalya'da parlamenter hükümet biçimi eskiydi ama parlamentonun genel ve eşit oy hakkı ilkesine uygun olarak seçilmesi, ancak 1913'te gerçekleşebilmişti. Birinci Dünya Savaşı baş gösterdiğinde İtalya, önce tarafsız kaldı. Aylar boyu, İtalyan burjuvazisi içinde, İtalya'nın savaşa girip girmemesi konusunda amansız bir mücadele yürütülmüştü. Sosyalistler, Katolikler, Giolitti tarafından yönetilen liberal burjuvazi ve bütün bu güçlerin desteğiyle parlamentonun çoğunluğu, İtalya'nın tarafsızlığının korunması uğrunda mücadeleyi verdiler. Buna karşılık, ağır sanayinin ve büyük toprak mülkiyetinin kanatları altında beslenip "Risorgimento" geleneği içinde eğitilmiş aydınlar, milliyetçi bir kitle eylemini başlattılar. Savaş yanlısı bu eylemin oluşumu, savaş sonrası dönemde de varlığını duyuracaktı.

Savaşa katılmış devletlerin sa-

vaştan sonraki iktisadi ve toplumsal gelişmelerini belirleyen öge, enflasyon olmuştur. Paranın değerini büyük bir hızla yitirmesiyle büyük burjuvaların tasarrufları eksilmiş, küçük tacirlerin ve zanaatkarların işletme sermayesi eriyip gitmiş, küçük burjuvazinin geniş kesimleri yoksulluğa itilmişti. Paranın değerini yitirmesi, aynı zamanda, giderek kızışan ücret kavgalarına, bu kavgalar da ikide birde taşıt araçlarının ve kamu işletmelerinin felce uğramasına yol açıyordu. Tek başına paranın değerinin düşmesiyle baş edemeyen küçük burjuvalar işçi sınıfının, aslında, paranın değerini yitirmesinin "sonucu" olarak büyük zorlukla sağladığı ücret artışlarını, paranın değerini yitirmesinin "nedeni" olarak görüyordu. İşçi sınıfı ücret artışlarıyla kendisini paranın değer düşüşüne karşı koruyabilirken, küçük burjuva kesimin gelirini ve bu düşüş ölçüsünde bir türlü artıramayışı, bu kesimi öfkeliendirmekteydi. İtalyan küçük burjuvazisi ulusal gelir dağılımının kendi zararına altüst olduğunu acıyla izliyordu. Enflasyon vurguncularına kötü gözle bakıyor, ama isyankâr işçi sınıfından da düpedüz nefret ediyordu.

1919'da İtalya'yı büyük bir grev fırtınası kasıp kavurmuş ve işçiler işverenlerden önemli ödünlere koptu. Bu grev dalgası, 1920 Ağustos'u ndaki silahlı fabrika işgalinde doruk noktasına ulaştı. Giolitti'nin liberal hükümeti, sanayi işçilerini olduğu kadar, tarım işçilerini de kapsayan bu kitle eylemine karşı devlet kuvvetlerini çıkarmaya cesaret edemiyordu. Hükümetin bütün çabaları bu kitle eylemini müzakerele, anlaşmalar, uzlaşmalar, ödünlere yoluyla törpüleyip

yumuşatma amacına yönelmişti. Parti çelişmeleriyle bölünmüş olan parlamentoysa, sağlam ve güçlü bir hükümeti oluşturamamakta, ivedi çözüm bekleyen iktisadi sorunların hiçbirinin üstesinden gelememekteydi. Bu gelişmeler karşısında, İtalyan küçük burjuvazisinin geniş kesimleri, demokrasiden soğuyup uzaklaşmaya başladı. Bunların inancına göre, ancak "çelik bir önder iradesi işçi sınıfını boyun eğmeye" zorlayabilir, iktisadi yaşamı altüst eden "kıyasıya sınıf kavgalarına ve partilerin kısır çekişmelerine" son verebilir, "kökünden sarsılmış iktisadi yeni-den işler duruma" getirebilirdi.

Savaş sonrasının ilk iki yılında, İtalya, gerçek bir tarım devrimi yaşadı. Büyük toprak sahiplerine karşı girilen eylemler, İtalya'nın tarım düzenini baştan aşağı değiştirdi. Büyük toprak sahibinin, kiracısının devşirdiği ürünlerin üçte ikisi üzerindeki (Terzeria) hakkı kaldırıldı. Tohum ve gübrenin büyük toprak sahipleri tarafından verilmesi sağlandı. Kiracılık hakkına son verilebilmesi, kiracıların da temsil edildiği komisyonların kararlarına bağlandı. Po ovasının gündelikçileri ücret zamları ve asgari çalışma günü gibi haklara sahip oldular. Büyük toprak sahiplerinin çiftlikleri işgal edildi. Hükümet bu oldu bittiyi kararnamelerle kabul etmiş yasallaştırdı. Sonunda, büyük toprak sahipleri karşı saldırıya geçtiler ve 1921'de faşizmi yardıma çağırdılar. Bir büyük toprak sahibi, faşistleri göreve çağırınca, bunlar, köyü elde silah basıyorlar, bellediyeyi ortadan kaldırıp kendi saflarından birini başkan yapıyorlar, gündelikçiler birliğinin konutunu yakıp yıkıyorlar, onların önderlerini kovup, direnenlerini öldürüyorlardı.

Büyük toprak sahiplerinin yaptığı ve yaptırdığı işler kent burjuvazisi tarafından da örnek alındı. Kısa bir süre sonra, kentlerde de faşist birlikler boy göstermeye başladı. Bunlar kentleri basıyor, sendika binalarını tahrip ediyor, işçi önderlerini kovuyor, öldürüyorlardı.

Başkaldıran işçilere karşı seferber edilen "hücum kitaları"nın korunması ve silahlandırılması için, kapitalistler faşistleri bol parayla beslemekteydiler. Ayrıca, devlet güçlerinin de faşist eylemlere göz yumması sağlandı. Faşistler, işçilere karşı bastırma eylemlerine giriştiklerinde polis, çatışmaları önleme bahanesiyle işçi önderlerini tutuklamaya başladı.

Faşizmin doğuşuna yol açan ortamı ve gelişme çerçevesini kısaca özetledikten sonra, faşizmin İtalya'daki serüvenlerine artık geçebiliriz.

Interventismo Eylemi

Birinci Dünya Savaşı başladığında, Mussolini, *Avanti* gazetesi yazarı olarak savaşa karşı yazılar yazmakta, büyük bir barışçı ve tarafsızlık savunucusu olarak görünmekteydi. Bu davranış, Mussolini'nin Trablus savaşına karşı olan tutumuna da uygun düşmekteydi. Savaşa karşı olan Sosyalist Partisi'nin Bologna'da yaptığı genel toplantıya, tarafsızlık siyasetinin savunucusu olarak Mussolini'ni gönderildi. Ama kongrede Mussolini'nin tutumu değişmişti. İtalya'nın Fransa ve öteki "İtilaf" devletleri ile işbirliği yaparak savaşa girmesini savunan Mussolini oldu. Bu tutum sosyalist partisi içinde bir çok etkisi yaptı. Mussolini'ye karşı amansız bir karşı koyma başladı; Mussolini *Avanti*'den ayrılmak zorunda kaldı ve *Il Popolo D'Italia* adlı bir gündelik gazete çıkarmaya başladı. Gazete, aşırı biçimde savaşa katılma propagandası yapıyor ve savaşa karşı çıkan sosyalistlere çatıyordu. Bütün İtalya'daki siyasal güçler ve aydınlar "savaşa karşı" ya da "savaş yanlısı" olmak üzere ikiye ayrılmıştı. Savaşa katılmayı savunanların yürüttüğü Interventismo eylemi, işte bu sırada doğdu.

Bir zamanlar solun, yani işçi partilerinin özelliği olan sokak gösterileri, artık sağ tarafından düzen-

İtalyan faşizminin "duçe"si olan Benito Mussolini'nin annesi ve babası.

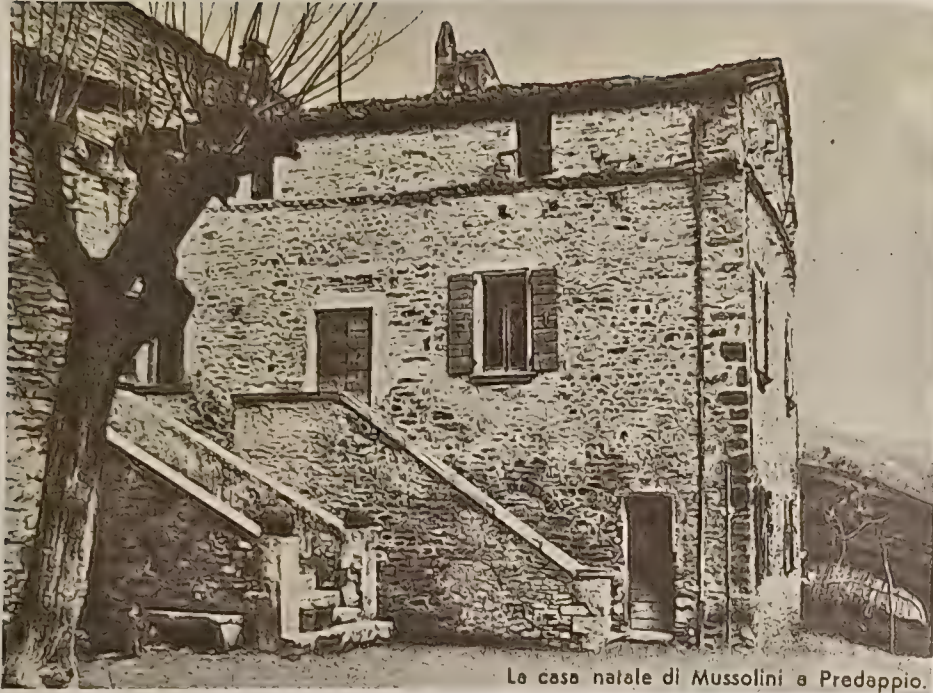
lenmeye başlandı. Sonnino hükümeti, savaşa katılmamakta direniyordu. Ama Interventismo silahlı bir eyleme dönüşmüş, sabotajlar baş göstermişti. Kasım 1914'te toplanan sosyalist partisi kurultayı Mussolini'yi ihanetle suçladı ve partiden attı. Mussolini'nin tepkiyi şu oldu: "*Mussolini sorunu bitmedi, şimdi başlıyor.*"

İtalya'da savaş yanlıları, siyasal yaşamın iki ucundan gelen öğelerden oluşmaktaydı: Miliyetçiler, fütüristler, D'Annunzio'cular cumhuriyetçiler, demokratlar, sosyalistlerin bir bölümü, anarşistler. Bu eylemlerin sonucunda Sonnino hükümeti çekildi. Yerine sağcı Salandra hükümeti kuruldu. Savaş, giderek, kaçınılmaz bir hal alıyordu. Ama, parlamento, Giolitti'nin tutumuna uyarak, savaşa karşı tavır takındı. Salandra hükümeti düştü. Interventista'cı sağcılar bu durum karşısında, "ya savaş, ya da devrim" diyerek daha sert ve güçlü bir saldırıya giriştiler. Mussolini, Corridoni, Battisti, Gabriele D'Annunzio savaş öncülleri olarak, siyasal iktidarı devrimle ve parlamentoyu basmakla tehdit ediyorlardı. Yer yer silahlı başkaldırıları gelişmekteydi. Bu durum karşısında kral, Salandra'nın istifasını reddetti ve Salandra da savaşa katıldığını açıkladı. Interventismo eylemi başını kazanmıştı. Bu, faşizmin İtalya'da ilk başarısıdır denilebilir.

Savaşın Savaş Sonrasına

600 000 ölü, 500 000 yaralı; büyük kazançlar ve görülmemiş savaş kârları; askerlik tarihinin eşini

Mussolini'nin doğduğu ev.

La casa natale di Mussolini a Predappio.

görmemiş Caporetto (günümüzde Kobarid) bozgunu; şaşkırtıcı yoğunlukta bir sanayileşme süreci; geride açlık ve yoksulluk savaşta ayak uyduramamış bir ülke.. Kötü hazırlanan, çoğu zaman yetersiz bir komuta; çok sayıda asker kaçığı, kurşuna dizme olayı; gösterişli, ama anlamsız davranışlar: D'Annunzio'nun Viyana üzerindeki uçuşu gibi.. Kırılan umutlar, sonlara doğru birbirli ardına sıralanan boş sözler, sansür edilmiş ölü bir basın. İşte savaşın dökümü buydu. Piyade askeri Mussolini de, herkes gibi, bu savaşta üzerine düşeni yapacak, onbaşı bile olacaktı. 23 Şubat 1917'de Mussolini bir havan topunun patlamasıyla yaralanarak evine gönderildi. Başta savaşı, İtalya'nın siyasal yönünü değiştirecek ve devrime yol açacak bir etken diye gördüğünden, *Il Popolo d'Italia*'yı çıkarıp kendini savaşı yanlılarının hizmetine veren Mussolini beklenmedik para yardımlarına kavuştu: Sözgelimi, monarşi yanlısı *Resto del Carlino* dergisini yöneten Filippo Naldi'den gelen yardımlar ya da Marcel Cachin'in verdiği "Fransız altınları."

Savaş yanlısı sol, çok kısa sürede en değerli amaçlarının altüst olduğunu gördü. "Devrimci savaş", kısa zamanda emperyalist bir sa-

vaş olarak ortaya çıkmıştı. Arnavutluk ilhak edilmiş ve özellikle son yıl, sürekli biçimde ve gitgide daha açık yürütülen toprak ele geçirme girişimleriyle geçmişti.

Dengesini bulamamış olan toplumsal ilişkiler, savaş sonrasında kuzeyin sanayileşmesi ve güneyin yarı-feodal yapısını sürdürmesiyle daha da güçsüz bir yapıya ulaşmıştı. Savaş, kapitalizmi de etkilemişti. 1907'deki iktisadi bunalımla başlayan büyük sanayinin güçlenme ve tekelleşme eğilimi, küçük girişimlerin büyükler tarafından silinmesi, savaşın sonradan gelişti. Özellikle, Ilva grubu, Ansaldo, Fiat, Breda ile bunları destekleyen büyük bankerler ve bankalar, savaş sonrasında tekelleşme olgusunu gerçekleştiriyordu. Özellikle, Banca Commerciale, Banca Di Sconto, Credito D'Italia, Banco Di Roma, vb. savaş içinde ve savaş sonrasında, ortaya çıkan iktisadi gidişi destekleyen kurumlardı.

Yapılan bütün araştırmalar göstermişti ki, İtalya'nın savaşa girmesini sağlayan Interventismo eylemi, yalnızca milliyetçilerin eseri değildi. Eylemi, milliyetçiler gerçekleştirmişler, ama büyük sanayi ve büyük sermaye geliştirmiş, milliyetçileri belirli yöne onlar sürükle-

mişir.

Savaşa girişin gerekli kıldığı savaş iktisadi da sermayenin tekelleşmesini hızlandırdı. Sermayelerin birbirinin içine girmesi, bankaların güçlerini birleştirmesi, iktisadi güçler arasında organik bir bağ yarattı. Ama savaş iktisadından, barış üretimine geçiş büyük sermaye çevrelerini derin bir bunalımın içine sokacaktı.

Enflasyon, paranın satın alma gücünü azaltmıştı. 1913'te paranın satın alma gücü 100 olarak kabul edilirse, bu birim 1918'de 64'e düşmüştü. Sanayinin, savaş sonrası iktisadi yüzünden düştüğü olumsuz durum, işçi ücretlerinin indirilmesi yolunun tutulması sonucunu doğuracaktı. Yağ, pamuk, dokuma, vb. sanayi kollarında ücretler yüzde 25-45 oranında indirildi, bu durum 1922'ye kadar sürdü. Ayrıca çalışma saatleri artırıldı. Paranın değerinin düşmesi, buna karşılık ücretlerin de, artacağı yerde azalması tam bir yoksullaşma yaratma yolundaydı.

İtalyan sanayisi iç pazarın darlığı ve dış pazarlara da açılmaması yüzünden savaştan sonra bir çember içinde sıkışıp kaldı. Öte yandan *Il Popolo d'Italia* ise, bazı sanayicilerin başta Ansaldo'nun, kendisine sağladığı ilan desteğiyle-

le yaşayabilen bir yayın organı oldu. Ağustos 1918'den sonra, dergi, "sosyalist" etiketini bırakarak kendini "savaşanların ve üreticilerin gazetesi" olarak sunmaya başladı.

Mussolini'nin büyük düşüncelerinden biri, yani sınıfla ulusun sentezini gerçekleştirmek düşüncesi, ondan önce De Ambris tarafından ortaya atılmıştı. Aslında, savaş yanlıları darmadağındı ve bir süredir, bu dağınık güçleri toparlamak, onların birleştiricisi, önderi, beyin olmak gibi bir görüş belirmeğe başlamıştı. Sonunda *Il Popolo d'Italia*'nın yandaşları, 1919 Mart'ında, Milano'da, "Fasci Italiani di Combattimento" (İtalyan Savaş Birlikleri) örgütünü kurmaya çağıldılar.

İlk Fasişt Eylemler

Bu örgüt bir parti değil, bir eylemci ve Mussolini bunu "anti-parti" olarak niteliyordu. Düzenlenen bir "üretici grevi", bu eylemin niteliğini ortaya koydu. İtalyan bayrağını diken küçük bir fabrika, miliyetçiler tarafından işgal edildi ve 3 gün boyunca, bir işçi konseyinin yönetimi altında çalıştı. Mussolini, daha sonra, bu deneyi "milliyetçi sosyalizm" açısından bir koz olarak kullanacaktı.

Fasci Italiani di Combattimento örgütü (bu örgüt, daha sonra Kara Gömlekçiler adını alacaktır) başlangıçta, eski savaşçılardan, savaş yanlısı solculardan, serüvencilerden oluşan 150 kişilik bir topluluktu. Üreticilere gereken yerlerinin verilmesi, cumhuriyetin kurulması gibi, Mussolini düşüncesinin öğelerini taşıyan istekleri savunuyordu.

23 Haziran 1919'da kurulan Nitti hükümeti, hayat pahalılığına karşı düzenlenen gösteriler, grevler, miliyetçi ve fasişt çıkarlarla karşılaştı. Nitti hükümeti mecliste de sağın sert saldırıları ve miliyetçilerin, faşistlerin komplolarıyla karşı karşıya kaldı. Sonunda meclis 29 Eylül'de, seçime gitme kararı alıp dağıldı.

Genel seçimler "fasci"lerin yerinde saydıklarını belgeleyen sonuçlar verdi. Mussolini kendisiyle alay eden İtalyan Sosyalist Partisi'ndeki eski yoldaşlarının aldığı 17 000 oya karşılık, 15 Kasım seçimlerinde çok güvendiği Milano'da yalnızca 4 795 oy elde edebilmişti. Seçim sonunda geleneksel partiler gerilemiş, Mussolini yankılar uyandıran bir bozguna uğramış, yeni doğan İtalyan Halkçı Par-

Bir ara, Avusturya'ya giden Mussolini, bu ülkeden sınır dışı edilirken arkadaşlarıyla vedalaşırken.

tisi (P.P.I. : Il Partito Popolare Italiano) şaşırtıcı biçimde sahneye çıkmış, buna karşılık sosyalistler büyük bir başarı göstermişti. Bu sonucu, İtalyan Sosyalist Partisi'nin önde gelen kuramcısı Gramsci, *Avanti*'de, "İtalyan devrimi doğdu" diyerek karşılayacaktı. Giolitti ise, seçim sonuçlarından sonra, geniş halk kitlelerine dayanmayı öngören reform önerileri getirdi. Giolitti'ye göre Bolşevizmi önlemenin tek yolu buydu. Ama bu öneriler, bütün siyasal gruplar tarafından tepkiyle ya da soğuk bir biçimde karşılandı.

1919 Bunalımı

15 Kasım 1919 seçimlerinin sonuçları, savaş sonrası İtalya'sının en önemli özelliklerinden biri olan sosyalist gelişmeyi gösteriyordu. İtalyan Sosyalist Partisi 1 840 000 oy ile 156 milletvekilliği; 1919'da kurulan İtalyan Halkçı Partisi (P.P.I.) ise 1 175 000 oy ile 100 milletvekilliği aldı. Sosyalist partilere yönelen bu büyük ilginin temelli nedenleri vardı. Bir kere savaşa toprak sahibi olmak isteğiyle giren ve bu konudaki sözlerle kanan köylü sınıfı bu topraklara kavuşamamışlardı. Savaştan dönen binlerce kişi işsiz ve kırgındı. Üc-

retler düşmüş, yaşam zorlaşmıştı. Özellikle İtalya'nın savaş dostlarının, İtalya'nın çıkarlarına aykırı bir barış anlaşmasını kabul ettirmeleri, savaşın boşa gittiği düşüncesini toplumda iyice yaymıştı. Savaşın İtalyan halkına hiçbir şey sağlamayışı, savaşa daha başından karşı koymuş olan İtalyan Sosyalist Partisi'ni doğrulamış oluyordu. İtalya'da 1914'te 58 000 olan ve 1918'de 22 000'e düşen İtalyan Sosyalist Partisi'nin üye sayısı, 1919'da 87 000'e, 1920'deyse 216 000'e yükselmişti. Sosyalist gazete *Avanti*'nin tirajıysa 300 000 dolayındaydı. Sosyalistlerin yönetimindeki Genel İş Konfederasyonu'nun (C.G.I.: Confederazione Generale del Lavoro) üye sayısında da benzer gelişim görülmekteydi. 1915'te 320 000 olan üye sayısı, 1919'da 1 150 000, 1920'deyse 2 220 000'e yükselecekti. Devrimci eğilimli Demiryolcular Sendikası, aynı dönemde 200 000 üyeye, anarşist eğilimli İtalyan Sendikalar Birliği'yse 300 000 üyeye sahipti. Katolik sendikaların üye sayısıysa 1 200 000 dolayındaydı.

Başlangıçta 55 000 üyesi olan İtalyan Halkçı Partisi, köylü sınıfına sesleniyordu. Kimileri bu partiyi, Rusya'daki Sosyalist Devrimci Parti'nin İtalya'daki bir benzeri saymaktaydı. 1917'den sonra To-

Mussolini, Mart 1915'te savaştan yana olanların gösterileri sırasında tutuklanırken.

BENITO MUSSOLINI'NİN YAŞAMÖYKÜSÜ / I

İtalyan faşizminin öyküsüyle Benito Mussolini'nin yaşamı ayrılmaz biçimde iç içedir. İtalyan faşizmi Mussolini ile ortaya çıkmış, gelişmiş, iktidara gelmiş, yine onunla birlikte batmıştır.

Mussolini, 29 Temmuz 1883'te, Romagna'da, Dovia di Predappio'da doğdu. Annesi Rosa Maltoni koyu Katolik, sıradan bir kadındı. Babası Alessandro Mussolini ise, sosyalist bir demirciydi. Oğluna Meksikalı devrimci Benito Juarez'in, Amilcare Cipriani adlı bir anarşistin ve Andrea Costa adlı Romagnalı bir sosyalistin adlarını takacaktı. Böylece, Benito Amilcare Andrea gibi uzun bir adı olacaktı Mussolini'nin. Birçok kez hapse giren babası, Tanrıtanımazdı; küçük yaşta, ona Bakunin'den Eugène Sue'ye kadar birçok yazarı okuttu. Yetiştirdiği ortamın etkisiyle Mussolini heyecanlı, kavgacı, şiddete tutkun biri oldu. 18 yaşında öğretmenliğe başladı, İsviçre'ye gitti. Bu dönemde İtalyan sosyalisti Serrati ve Lenin'in dostu Angelica Balabanoff ile tanıştı. İsviçre'de, sahte pasaport taşımaktan ve "yıkıcı etkinlikler"de bulunmaktan ötürü birkaç kez tutuklandı ve sınırışı edildi. İtalya'ya döndükten sonra, sosyalist basında yavaş yavaş yazıları çıkmaya başladı. Labriola'nın Avanguardia Socialista'sını (Sosyalist Öncü) destekledi ve kendini bir "devrimci" olarak niteledi. 1910'da Forlì Sosyalist Federasyonu'nun genel sekreteri oldu. Bu arada, La Lotta di Classe (Sınıf Kavgası) adlı gazeteyi yönetti ve yazılarında Kiliş'e, devlet yönetimine, milliyetçiliğe saldırdı.

Mussolini, 1911 Trablusgarp savaşına da

karşı çıktı; genel grev çağrısında bulundu ve hapis cezasına çarptırıldı. Böylece ün kazandı. Uzlaşmaz bir siyasetli savunan Mussolini, Sosyalist Parti'nin yayın organı olan Avanti'nin başyazarı oldu. 1913'ün büyük grevlerinden, 1914'te Ancona'daki "kızıl hafta"ya kadar, bütün sosyalist eylemlerde, örgütleyci olarak görev aldı.

Birinci Dünya Savaşı başladığında Mussolini, savaşı "ne bir adam, ne de tek bir kuruluş" sloganıyla karşıladı. Sosyalist Partisi'nin savaş aleyhtarı siyasetine bağlı kalarak, savaşa karşı kesin bir tavır aldı ve savaşın sorumluluğunu "kapitalistler"e yükledi. Ama bir süre sonra, yavaş yavaş kayma belirtileri göstermeye başladı. Bir yazısında gönüllü olarak orduya katılan anti-milliarist Gustave Hervé'yi beklenmedik biçimde övdü.

Mussolini 27 Eylül'de, Lugano'da başlayan İtalya-İsviçre sosyalist konferansına katılmadı. 18 Ekim'de de Avanti'de ünlü yazısı yayımlandı. Mussolini'nin yeni savı, "kesin tarafsızlık"tan, "etkin tarafsızlığa" geçişti. Böylece Mussolini, Interventismo eylemini destekleyenlerin yanına geçmiş oluyordu.

Sosyalist Partisi üyeliğinin sürmesine karşın Mussolini, Avanti gazetesi yöneticiliğinden uzaklaştırıldı. Kısa bir süre sonra il Popolo d'Italia (İtalya Halkı) adlı yeni bir gazete çıkarmaya başladı. Mussolini, savaş yanlılarının emrine girerken, yine "devrimci" olduğunu ileri sürüyordu. il Popolo d'Italia'da yazdığı ilk yazıda, "savaşı önlemek için, devleti devrim yoluyla yıkmak gereklidir" diyordu. 1914 Güzü'n

(Arkası sayfa 782'de)

Il Popolo d'Italia

QUOTIDIANO SOCIALISTA

Fondatore: BENITO MUSSOLINI

La pubblicazione è vietata alle persone dello stesso sesso.

ABONNAMENTI

Anno II - N. 143 - Milano, Lunedì 24 Maggio 1915

ABONNAMENTI

L'ITALIA HA DICHIARATO LA GUERRA ALL'AUSTRIA-UNGHERIA

Lo stato di guerra comincia oggi - La mobilitazione generale avviene con entusiasmo

POPOLO, IL DADO E' TRATTO: BISOGNA VINCERE!

„E guerra sia!“ La dichiarazione di guerra all'Austria

Il barone Macchio ha ritirato i passaporti

Roma, 23 sera.

Oggi l'Italia ha dichiarato guerra all'Austria. Nel pomeriggio d'oggi alla Consulta, il barone Macchio

Mussolini, aspramente millieticiliğe kayınca, "Il Popolo d'Italia" adlı bir gazete çıkarmaya başlamıştı. Resimde, söz konusu gazetenin İtalya'nın savaşa katıldığı bildirilen 24 Mayıs 1915 tarihli sayısının ilk sayfası görülüyor.

rino'da gerçekleşen halk ayaklanması, savaş sırasında bir ölçüde sağlanmış olan burjuvazinin işçi sınıfını elaltında tutma ve "düzenle bütünleştirme" deneyinin sürdürülemediğini göstermeye yetmişti.

Ama bir yandan Rus örneğinin canlı etkisi, öte yandan savaş izleyen çatışma ve bunalımlar, işçi direnişinin genel bir ayaklanmaya dönüşmesini önledi. 10 Nisan'da genel grev, yalnız mayıs ayı içinde 316 grev olayı, madencilerin nisan dan hazirana kadar süren uzun grevleri, Napoli'de 7 Haziran'daki genel grev, öğretmenlerin 11 Haziran'daki genel grevi, La Spezia, Milano, Carrara ve Genova'daki eylemler, Torino'da 13 Haziran'da Rosa Luxemburg'un anısına yapılan grev ve özellikle, temmuzun ilk günlerinde İtalya'da hayat pahalılığına karşı girişilen eylemler, karışıklıklar, yönetime el koymalar; "sovyet"lerin görülmesi ve hatta Floransa yakınlarında geçici bir "Sovyetler Cumhuriyeti"nin kurulması gibi sonuçlarla süren protesto eylemleri baş gösterdi. 20-21 Temmuz'da Rus ve Macar devrimlerini destekleme amacıyla girişilen siyasal genel grevin uğradığı başarısızlık, işçi eylemlerinde beliren bir ilk düşünüş, Mussolini'nin sürekli sömüreceği "sosyalizmin bunalımı" olayının bir ön belirtisi oldu.

Savaş sonrası bunalım, toplumun her kesiminde özellikle de iktisattaydı. Ülkede enflasyon büyük bir hızla artmıştı. Kamu borçları 85

milyar lirete ulaşmış, tarımda üretim azalmıştı. 1914'te 50 milyon kental olan buğday üretimi savaş sonunda 38 milyona düşmüştü. Ücretlerse 1913'teki düzeylerinde bulunmuş bulunmaktaydı. Savaşta deniz ticaret filosunun yüzde 60'ı kaybedilmişti ve ülkede besin ve yakacak maddeleri kıtlığı vardı. Bu yüzden de Mart 1920'de, bir yıl yürürlükte kalacak olan yiyecek karneleri dağıtıldı. En büyük sorunlar, savaşın içinde bıraktığı bölgelerin yeniden kurulması ve özellikle de, yenidenleyen ve yoğunlaşan bir sanayi ve finans sistemini geliştirmek zorunluluğuydu. Yıllık çelik üretimi 1914-1918 yılları arasında 200 000 tondan bir milyon tona çıkmış, 300 milyon liret sermayeli Ilva ya da 500 milyon sermayeli Ansaldo gibi sanayi grupları, gerçek imparatorluklara dönüşmüş, 1918'lerden sonra bir kartel içinde birleşen 4 banka, İtalya'nın mali yaşamını hemen hemen bütünüyle denetim altına almıştı.

Bunalım, siyasal alanda da, sürmekteydi. Savaş sırasında siyasetçiler bir "kutsal ittifak" içinde birleşmişlerdi. Ama savaşın bitmesiyle birlikte bölünmeler başlamış, savaş istemiş olanlar (Salandra, Sonnino, Orlando) ve istemeden benimsemek zorunda kalanlar (özellikle Giolitti) ayrı kamplar oluşturmuşlardı.

Genel oyun benimsenmesi üzerine yapılan tartışmalar, sansürün sürmesi, barış konferansının doyurucu olmayan sonuçları, toplumsal

bunalımın büyümesi, milliyetçilerin sürekli olarak yaptığı kıskırtmalar ve nihayet, D'Annunzio'nun Dalmatya'daki Fiume kentini ele geçirme girişimleri, siyasal ortamı iyice karmaşık duruma sokmuştu. Gerçekte, bütün İtalyan toplumu, savaş sonrası bunalımının içinde kıvrılmaktaydı. Büyük bir umut kırıklığı, kötümserlik ve tedirginlik hüküm sürüyordu. Bu, yeniden fabrikalarına, topraklarına, bürolarına dönen ezilmiş, yaralı kişilerin bıkkınlığı ve sıkıntısıydı. Bazı sokaklara, semtlere uğramayan bu insanlar alay, hakaret ve kinle karşılaşmaktan çekiniyordu. Bu nedenle, onları faşist örgütlere ya da milliyetçi gruplaşmalara kazanmak hiç de zor olmadı.

Bu bunalım ortamında "sakatlanan zafer" mitosu doğdu. İtalya, savaştan yeterince kazanmış çıkmamıştı. Paris Konferansı'nda ancak, Arnavutluk ve Anadolu üzerinde bazı "haklar" elde edebildi. Ama Anadolu'daki İtalyan "hakları" kısa süre sonra Türkiye'nin Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nı kazanmasıyla Mustafa Kemal Paşa'dan gereken karşılığı alacaktı.

"Sakatlanan Zafer"

"Sakatlanan Zafer" mitosu, bu kere Yugoslavya'nın doğuşuna karşı yöneldi. 1915 Londra Antlaşması, Dalmatya'daki Fiume (gü-

BENITO MUSSOLINI'NİN YAŞAMÖYKÜSÜ / II

de Mussolini, Sosyalist Partisi'nden atıldı. Kendi deyişle "hergün kalabalıklar karşısında konuşmaya gereksinme duyan" bir insan için, sokağın ve halk kitlelerinin "milliyetçilik" yoluyla, geçici de olsa "ele geçirilmesi", Mussolini'nin sosyalizmden kopmasında en önemli etkenlerden biri oldu.

Savaş yanlısı eylem, bir süre sonra Sosyalist Parti'yi de ikiye böldü. 1 Ocak 1915'te Faşci d'Azionfe Rivoluzionarla'nın kuruluşu, Mussolini'ye, bir an için yitirdiği "sokağı" yeniden bulmak ve eski sosyalist yoldaşlarıyla, Alceste de Ambris, Filippo Corridoni, Pietro Nenni ile sıcak bir işbirliğine girmek olanağını verecekti.

Savaş sonrasında Mussolini, adı unutulmuş biriydi. Savaş yanlıları büyük tepkilerle karşılaşırken, savaş aleyhtarı Sosyalist Partisi 1919 seçimlerinden en güçlü parti olarak çıkacaktı. Savaş yanlıları, sosyalistlere karşı çıkışın öncüsü oldular. Bunlar arasında savaş sonrasında sosyalistlerden yüz bulamayan Mussolini de vardı. 23 Mart 1919'da Mussolini, Milano'da, çoğunluğu eski asker olan 53 kişinin katıldığı bir toplantıda ilk Faşci di Combattimento'yu kurdu. Faşizm yanlılarının (faşci) programı, Mussolini'nin yapısına uygun çelişkiler içindeydi. İlk günden başlayarak Mussolini, belirli bir görüşün, düşüncenin savunucusu olmamış, gündelik olayların gelişimine göre tavır almıştı. Başlangıçta, Mussolini'nin deyişle, "İç savaşın ilk kahramanlığı" gerçekleşti; sosyalist Avantı gazetesi yakılıp yıkıldı.

Faşizm, İtalya'da fabrika işgalleri başlayınca kadar güç kazanamadı. Oysa bu işgallerden sonra, Mussolini sermaye çevrelerinden büyük bir para desteği görmeye başlayacaktı. Kasım 1919'da yapılan seçimlerde faşistler, biri Mussolini olmak üzere iki aday göstermişlerdi. Bu adayların ikisi de seçilemedi.

1920'de Giolitti hükümeti Mussolini'yi sosyalist işçi eylemi karşısında destekleme kararı aldı. Mayıs 1921'de yapılan seçimlerde Mussolini "milli cephe"nin 35 faşist milletvekiliinden biri olarak meclise girdi. Artık bütün İtalya'yı şiddet eylemleri kaplamıştı. Çatışmalar da 2000'e yakın insan ölecekti.

Bu olaylar sırasında Mussolini, cumhuriyetçiliği bırakmış, kralığı desteklemeye başlamıştı. Kasım 1921'de Roma'da faşist kongresi toplandı ve burada partileşme kararı alındı. Mussolini bu kongrede iktisadi bakımdan tam bir liberalizmden yana olduğunu, devlet işletmelerinin özel sektöre bırakılması gerektiğini söyledi.

26 Ekim 1922'de Mussolini, faşistler için genel seferberlik ilan etti. Birçok yerde posta merkezleri, özel idareler, istasyonlar ve yol kavşakları işgal edildi. Devlet örgütü, "Roma Üzerine Yürüyüş"ten çok önceleri, faşist güçlere teslim olmuşlardı.

30 Ekim 1922'de kral, Mussolini'yi başbakan olarak atadı. Ordu birlikleri kışalarına döndü.

Üç yıllık bir "geçiş" döneminden sonra, Mussolini, sosyalist Matteotti'nin öldürülmesiyle doğan kargaşalıkların ardından, 1925'te, totalitar sistemini kurmaya girişti.

Mussolini sonuna kadar saldırgan bir dış siyaset izledi. 1923'te Yugoslavlardan Flume kentini geri aldı; 1927'de Arnavutluk İtalya'nın himayesi altına girdi. 1929'daysa Vatikan ile Laterano Antlaşması'nı imzaladı. Bu başarılar, faşizmin ülke içinde sağladığı desteği daha da artırdı.

Mussolini bütün dünyayı saran 1930 İktisadi bunalımı sırasında geniş bir bayındırlık siyaseti izledi. Sanayi bunalımı karşısında güçsüz düşünce, "liberal" iktisat siyasetini bıraktı ve büyük sermayeyi koruyan "müdahaleci" bir siyaset izlemeye başladı. İktisadi bunalımla birlikte silahlanma yoğunlaştı. Artık dış serüvenler yolu açılmıştı.

Mussolini sürekli barışın insan toplumları için zararlı olduğuna inanıyordu. Savaşsa, ona göre, soylu bir nitelik taşımaktaydı. Faşizmin kendi de bir savaş ürünüydü.

1931'de üniversite öğretim üyeleri Mussolini'ye bağlılık yeminleri etmek zorunda bırakıldılar.

1933'te İtalya, Avusturya sorunundan ötürü Almanya ile çatışmaya girdi. Bundan başarı sağlayamayan Mussolini Afrika'da Habeşistan'ı işgale girişti. Bu savaş Almanya ile İtalya'ya yakınlaştırdı.

1936'da İspanya'da, Halk Cephesi, seçimleri kazandı. Halk cepheleri karşısında Almanya ve Japonya'nın kurduğu "Antikomintern" pakta, Mussolini de katıldı. İspanya'da iç savaş çıkınca, Mussolini, Franco'yu destekledi ve İtalyan askerleri İspanya'ya gönderildi.

Mussolini 1939 Mayıs'ında Hitler'le Roma'da buluştu. Bundan sonra İtalyan faşizmi de ırkçılığa yöneldi. 21 Mayıs 1939'da Berlin'de İtalya-Almanya pakta imzalandı. İkinci Dünya Savaşı gündemdedi. Mussolini, Arnavutluk'u işgal etti; ama Yunanistan karşısında tutunamadı. Mussolini, artık, Hitler'in peşinde koşuşan bir kukla, bir gölgeydi yalnızca.

9 Temmuz 1943'te müttefik ordusu Sicilya'ya çıktı. Büyük Faşist Konseyi Mussolini'ye güvensizlik oyu veriyor ve Mussolini, yirmi yıl önce kendini başbakanlığa atayan kral tarafından görevinden alınıp tutuklanıyordu. Başbakanlığa mareşal Badoglio atandı. 3 Eylül'deyse İtalya, müttefiklerle barış antlaşması imzaladı.

9 Eylül 1943'te Almanlar İtalya'yı işgale başladı. 11 Eylül'de Mussolini Apenninler'de tutuklu bulunduğu yerden Alman paraşütçüleri tarafından kaçırıldı. 23 Eylül'de Mussolini Monaco'da Faşist İtalyan Cumhuriyeti'ni kurduğunu açıkladı. Bu sırada Roma hükümeti de Almanya'ya karşı savaş açmıştı.

28 Nisan 1945'te Mussolini, partizanlar tarafından ele geçirilerek öldürüldü. Böylece İtalya'da faşist yönetim, kesin olarak sona ermiş oldu.

Genel seferberlik emri alarak orduya katılmaya çağrılan bir İtalyan.

çim yapılmasını; 5- Fiume'nin İtalya'ya katılmasını; 6- Cumhuriyetçilerin ayaklanmasına yardım için Romagna, Marche ve Abruzzi'ye asker çıkartılmasını istedi. Bu sırada Mussolini, D'Annunzio'nun Roma üzerine yürüyeceğine inanıyor ve kendisinin de onunla birlikte olacağını açıklıyordu.

İtalya'nın Fiume üzerinde hak iddiasında bulunmasının nedeni, Londra Antlaşması'yla kendisine verilen Dalmaçya'dan mahrum kalmasıydı. D'Annunzio'nun "gönüllü birlikler"le Fiume'yi işgali Yugoslavya ile İtalya'nın arasını açtı. İtilaf devletleri de, Fiume anlaşmazlığında İtalya ile Yugoslavya'yı karşı karşıya bıraktılar. Görüşmeler uzun sürdü. İki ülke arasında, 12 Kasım 1930'da Rapallo'da bir antlaşma imzalandı. Bu antlaşmayla Fiume bir "açık şehir" oluyordu. D'Annunzio bu anlaşmayı tanımadı ve İtalyan hükümetine karşı tavır alarak silahlı direnmeye

girişti. Bunun üzerine İtalyan savaş gemileri gönderildi. Noel öncesinde Fiume'de kuşatılan D'Annunzio, ilk top ateşinden sonra teslim olup kenti boşaltma emri vermek zorunda kaldı. Faşistler bu olaya "Kanlı Noel" adını takacaklardı. Gerçi D'Annunzio'nun bu girişimi başarı sağlayamamış, İtalyan hükümeti onu durdurmayı başarmıştı ama, İtalyan halkı, bu olayda, bütünüyle D'Annunzio'nun tarafını tuttu. Fiume elden kaçırıldığı için hükümetin halkın arasındaki saygınlığı çok düşmüştü. Mussolini, bu düşkünlüğünden yararlanmasını bilecekti. Buna benzer bir başka durum da Arnavutluk sorunu dolayısıyla meydana geldi.

Seçim sonrasında hükümet bunalımları birbirini izlemiş ve sonunda Giolitti yeniden hükümeti kurmağa çağırılmıştı. Son kez iktidara gelen "ihtiyar" Giolitti, yönetici sınıfların "parçalanmış organları"

nı birleştirmeye ve bunalımın tehlikeli yanlarını etkisiz kılmaya çalışacak ve geçici bir süre için de, bunu başaracaktı. Son Giolitti kabinesi, sosyalistlerin dışında, Croce ya da Sforza gibi liberallerden Meda gibi Katoliklere kadar mecliste temsil edilen bütün siyasal eğilimleri içinde toplamıştı. Koalisyon hükümeti, kurulur kurulmaz, Ancona'da, 26 Haziran 1920'de baş gösteren ayaklanma ile karşı karşıya kaldı. II. Piyade taburu, tam Arnavutluk'a hareket edeceği sırada başkaldırmış, bunu 1914 Haziranı'nda olduğu gibi, bir genel grev izlemişti. Hükümet, bu nedenle Arnavutluk sorununa eğilmek zorunda kaldı. Arnavutluk sorunu, içte genel bir hoşnutsuzluk yarattığı gibi, İtalyan diplomasisi için de büyük bir dertti. Giolitti, 3 Ağustos 1920'de Arnavutluk'a bağımsızlık tanıyarak boşaltılmasını emretti. Hükümetin bu konuda da, tipki Fiume sorununda olduğu gibi, gös-

terdiği zaafı Mussolini, daha sonraları, ustaca kullanacaktı.

Sosyalist Eylemde Bunalım

1920 Ağustos ve Eylül'ünde İtalya'da yaygın bir fabrika işgalleri eylemi başladı. Bu işgaller İtalyan sosyalizminin içine düştüğü bunalımda önemli bir aşama olacaktı. Sosyalist partinin uzun zamandır içinde bulunduğu bunalım, parti yöneticileri tarafından sessiz bir anlaşma ile parti dışına çıkarılmıyordu. "Devrimciler" ile "reformcular" arasındaki statükonun (genel durumun) ne pahasına olursa olsun korunması gerekiyordu. 1912'lerde kurulmuş olan bu statüko, savaş süresince korunmuştu. Sosyalistler, savaşa karşı tarafsız bir tutum takındılar. Bazı reformcular hükümetle yer aldığı ve Amadeo Borghia çevresinde bir "komünist sol" olduğu halde, İtalyan Sosyalist Partisi, tarafsızlık ilkesini sonuna kadar savundu. Halk kitlelerinin, özellikle Torino'daki Ağustos 1917 ayaklanması sırasında artan baskılarına ve Sovyet Devrimi'nin büyük etkisine karşın, bu siyaset değişmedi. "Komünist sol" ise ilk kez, 1917 Kasım'ında, Floransa'da bir araya gelip, savaşın bir devrime dönüştürülmesi yolunda karar almıştı. Ama, yine de sosyalist parti yöneticileri Lenin'in savaşın sona erdirilmesi yolundaki önerilerini benimsemediler.

Bu belirsiz durum, iki yıl daha sürdü. Eylül 1918'de düzenlenen Roma Kongresi'nde biçimlenmekte olan sol, merkezin geliştirdiği birleştirici davranışlara son kez katıldı. Rus Devrimi'nin etkisi bile, burada, "ayırıcı" işlevini yerine getirememişti. *Critica Sociale*'de Turati ya da Rodolfo Mondolfo tarafından işlenen aşırı eleştirel tezler bir yana bırakılırsa, İtalyan Sosyalist Partisi, büyük çoğunluğuyla, Rus Devrimi'ne ve Bolşevik deneye yandaştı. Devrimci coşku, sosyalistleri aşip anarşist eğilimli kuruluşlara bile bulaşmıştı. Parti, savaş karşısındaki tutumu ve Zimmerwald ile Kienthal konferanslarına olan katkısı yüzünden, kendisini Moskova'da hazırlanan "devrimci enternasyonal"e doğal üye sayıyordu. Parti yönetimi, Mart 1919'dan sonra Komünist Enternasyonal'e katıldı. Partinin daha sonraki aylarda Bologna'da yapılan kongresinde, Enternasyonal'e

Birinci Dünya Savaşı'nda bir İtalyan mevzisi.

katılma kararı, alkışlar arasında onaylandı. Serrati ve arkadaşları bu seçimi yaptıkları sırada, bir grup *Kara Gömlekli* faşist, *Avanti* yayınına 24 saatlik bir genel grev ve *Avanti* için açılan bir abone kampanyasıyla karşılık verdiler. Sosyalist parti, bundan sonra, bir anayasa meclisi toplanması, vb. ilimli sloganlardan, doğrudan doğruya "Sovyet" örneğini benimsemeye geçti. Ancak, partinin bir kanadı için ve doğrusunu söylemek gerekirse yöneticilerin de çoğu için hâlâ büyük önem taşıyan parlamenter yollar da, bütününle dışta bırakılmıyordu. Sosyalist parti bu gruplaşmalar içinde 1919 seçimlerinde ki zafere ulaşmıştı.

Yine de bu seçim zaferinin sınırları hızla ortaya çıktı. 17 Kasım'da faşistler tarafından Milano'da sosyalist bir gösteriye atılan bomba 9 kişiyi yaraladı. Birkaç gün sonra, 1 Aralık'ta, Roma'nın göbeğinde, parlamentodan çıkan sosyalist mil-

letvekilleri, faşistlerle eski subaylardan oluşan bir grubun saldırısına uğrayıp tartaklandılar. Hemen düzenlenen iki günlük bir genel grev, bu saldırılara karşılık verdi. Ama hâlâ zafer sarhoşluğundan kurtulamayan parti, bu "haber verici" olayları göz önüne almadı. Seçim zaferinin rahatlığıyla, İtalyan solu, kendisi için olduğu kadar, başkaları için de büyük önem taşıyacak olan 1920 yılına kararsız girdi. Yeni yılın eşiğinde sol iktidar, ilk amaç olarak, bahardan önce bütün İtalya'yı İşçi Konseyleri'yle örgütlemeyi seçti.

Sosyalist parti içindeki yenilikçi akım, daha çok Antonio Gramsci'nin yayımladığı *Ordine Nuovo* (Yeni Düzen) dergisi çevresinde toplanan küçük bir gruptan oluşmaktaydı. Torino'da 7 Haziran 1919'dan sonra yayımlanmaya başlanan bu dergi, savaş sonrası İtalya'sının en ilginç dergisiydi. Henüz Bolşevik önerilerden uzak ol-

Roma'da 1919 seçimlerinden önce sosyalist partisi tarafından düzenlenen bir mitinge katılanlar.

makla birlikte, iç deneylere dayanarak, tabandan kurulacak bir sosyalizmin özel organları olarak, işçi konseyleri kurulmasını örgütlemekteydi.

Grevler

1920 yılı Ocak ayında, sosyalist partinin kitle eylemlerine öncülük etmede yetersiz kaldığını gösteren posta ve demiryolu grevlerini, bir dizi grev izledi. Bu grevlere fabrika ve toprak işgalleri eşlik ediyordu. Fiat fabrikalarında başlayan grev, bütün Piemonte'ye ve taşraya yayıldı. Ama İtalyan Sosyalist Partisi'nin aynı tarihlerde, Milano'da toplanan ulusal konseyinin onaylamadığı bu grevler genel bir kayıtsızlık ve yalnızlık içinde sönüp gitti. Milano'daki konseyde, Gramsci'nin daha sonra "Nisan bölünmesi" diye adlandıracağı olay meydana geldi. *Ordine Nuovo* dergisi yanlıları ile çekimserler parti yönetimine karşı birleşti.

1920 Eylülünde bütün fabrika-

ların işgaline gidildi. İtalya'da devrim öncesi bir hava esmekteydi. Sendikalarla sanayiciler arasında uzun uzun pazarlıkların sonucunda olgunlaşan ve Milano'daki Romeo fabrikalarının uyguladığı bir "lokavt" sonunda başlayan olaylar, bütün İtalya'ya yayılmış, alevlenerek genişlemişti. Fabrikalar işgal ediliyor, kızıl ve siyah bayraklarla donatılıyor, silahlı işçiler, kendi denetimleri altındaki üretim aygıtına el koyuyorlardı. Bütün ülke, nefes kesilmiş bir halde, olup bitenleri izlemekteydi. Giolitti susuyordu. En küçük karışma her şeyi altüst edebilir, tam bir kargaşayı getirebilirdi. Anarşistler telikte bekliyordu. Reformcular ve sosyalist meclis grubu, parti yönetimindeki *massimalismo* yanlıları (*massimalisti*), çekimserler ve Bordigacılar hatta "ordinoviste"ler, kendilerini olayların akışına bırakmışlardı.

Sonunda her şey yatıştı. Sorun, "hür teşebbüs" üzerinde sendikal denetimin kabul edilmesi biçiminde saptanıp çözümlendi. Giolitti'nin istediği de buydu. Hemen sen-

dikal denetim yasasını hazırlamakla görevli bir komisyon kuruldu; ancak bu yasa tasarıları meclislere gelme olanağını bile bulamadı. İşçiler, yeniden işlerinin başına dönmüşlerdi.

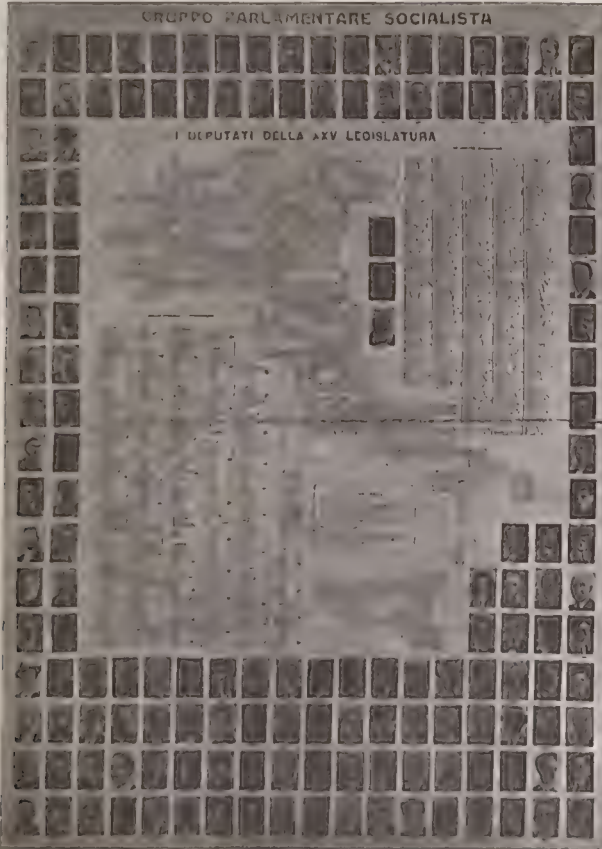
Kırsal Kesimlerde Faşizm

Grevin etkileri büyük oldu. Giolitti, bunalıma son vermekle birlikte, korkuyu özellikle de sağcı tepkiyi oluşturan bir korkuyu önleyemedi. İtalyan sanayicileri (*Confindustria*) için sendika denetimi son derece istenmeyen, dayanılmayacak bir şeydi. 7 Mart 1920'deki ilk ulusal konferanslarında, *Confindustria*'nın yönetimi altında üretimi artırma ve girişimlerde savaşma kararı almışlardı. Giolitti'nin simgelediği liberal devlet, her ne kadar bunalımı çözümlenmeyi bilmişse de bu bunalımı önlemeyi ya da haber vermeyi bilememişti. Sanayicilerse gelecek için, bu tür

*Aday listelerini
inceleyen Milano'lu
seçmenler.*

*Faşizmin doğuşunu
sağlayan tarihsel
toplantının yapıldığı
Piazza San Sepulero
sarayı.*

*Sosyalist
milletvekillerinin
parlamento grubu.*

olayların yenilenmesini önleyebilecek araçlarla donanmanın gerekli olduğunu anladılar. Bunun için de, yetersiz liberal devletin yerine, henüz kendilerinin de ne olduğunu bilmediği başka bir şey geçirmek gerekiyordu.

Faşizmin saati henüz çalmamıştı. Daha uzun aylar ya da birkaç yıl gerekiyordu. Düzeni yıkma, altüst etme eğilimi baş gösterebilirdi. Fabrika işgalleri sırasında bunun örneği görülmüş, *Il Popolo d'Italia* bazı sınırlar içinde de olsa, madencilerin isteklerine yatkın görünmüştü. Ama bütün bunlara karşın, Mussolini'nin saati yaklaşıyordu artık. Zaman gittikçe daha hızlı ilerlemekteydi. 23 Mart 1920'de, faşist eylemin ilk yıldönümünü anarken Mussolini, yarı acı, yarı yazgısına boyun eğmiş bir tonla, "faşistlerin hâlâ yaşadıklarını ve yaşamaya da kararlı bulunduklarını" belirtiyordu. 1920 Ağustosunda İtalya'da yalnızca 108 faşist vardı. Aynı yılın ekim ayında sayıları iki katına çıkıyor, yıl sonunda 800'e yükselirken, yandaşların sayısı 20 000'e ulaşıyordu. Mayıs 1921'de faşistlerin sayısı 1 500'e, Kasım 1921'deyse 2 200'e ulaşırken, eylemin yurt çapındaki yandaşları da 320 000 olacaktı. İktidarın, faşistlere karşı olan davranışı da, birkaç ay içinde değişmişti. 24 Mayıs 1920'de Roma'da bir milliyetçi-faşist gösteri, güvenlik kuvvetlerinin sert tepkiyle karşılaşmış, büyük çatışmalar olmuştu. Buna kar-

şılık Trieste, Bologna ve Ferrara'da aynı yılın sonbaharında ortaya çıkan faşist gösterilere karşıysa güvenlik kuvvetleri anlamlı bir biçimde seyirci kaldılar.

24 Eylül 1920'de, savaş bakanı olan Ivanoe Bonomi'nin ünlü bildirisi genelkurmay "faşistlerle ilişkili kurmay" emrediyordu. Ancak bu, bir söylentiye göre, yanlış yorumlanmış ve sayısız subayı faşist etkinliklere tam bir destek olmaya itmişti. Giolitti'nin Adalet Bakanlığı'nın 7 Nisan 1921 tarihli bir bildirisiyle, yargıçlardan, "faşistler hakkında açılan bütün kovuşturmaları durdurmaları" istenmekteydi. Bu, yaklaşan seçimlerde, faşistlerin de "milliyetçi cephe" içinde yer alacakları düşüncesiyle verilmiş bir karardı. Faşizmin güçlenmesinin bir belirtisi de, örgüte "para verenler" in ortaya çıkmasıydı. Gerçekten de varlığının ilk iki yılında faşizm, para kaynağı bulamadığından, sefil koşullar içinde yaşamaya çalışmıştı. 1921'deyse, tersine, örgüte para akmaya başladı. Bunlar, bağışlar ya da düzenli yardımlar biçiminde oluyor ve önemli bir mali güç sağlıyordu. 1920 yılı sonunda, fabrika işgallerinin başarısızlığı uğramasından sonra, büyük işadamları ve toprak sahiplerinin yardımları faşizmi paraya boğmuştu. Faşizm artık, 1919'da kullandığı taktikleri yaygın bir alanda geliştirmek için gerekli parasal olanaklara sahipti. Silah satın alabilir, genç askerlerine ve bunları yetiştiren eski subaylara para verebilirdi. "Devrimci Eylem Mangaları" iste böyle doğdu. Bunlar ilkin, emekçilerin birbirlerinden kopuk ve ayrı olarak çalıştıkları ve bu yüzden de ezilmelerinin daha kolay olabildiği kırsal alanlarda yetişip ustalaşılar.

Po vadisinin bütün köylerinde bu "eylem mangaları" sahneye çıktı. Başlarında, büyük toprak sahiplerinin oğulları vardı. Toprak sahipleri tarafından silahlandırılmış olan ve bunların sağladığı otomobillerle gezen bu birlikler, köylere karşı cezalandırma akınları'na girdi. Bunlar, kırık alanlarda elde ettikleri başarının verdiği cesaretle, daha sonra, kentlere karşı da saldırıya geçtiler, 1921 yılı başlarından itibaren, Trieste, Modena, Floransa vb. yerlerde faşist çeteler, işçi sendikalarının toplandıkları yerleri, kooperatif ve işçi gazeteleri binalarını basıp yıktılar.

Daha sonra, faşist mangalar, artık yalnızca parabalalarının mali desteğinden değil, polis, jandarma, ordu gibi devletin maddi ve

1919 seçimleri sonrasında Milano'da çıkan karışıklıklardan bir an.

Mussolini'nin 'Il Popolo d'Italia' gazetesinin 10 Kasım 1919 tarihli sayısının ilk sayfası.

manevi baskı güçlerinin desteğinden de yararlanmaya başladılar. Bizzat polis faşist kitalar için adam toplayıp, kanun kaçaklarını bu mangalara katılmaya teşvik etti, onlara her türlü hoşgörü ve kolaylığı göstereceğine söz verdi.

1921 Kasımı'nda, general Gandolfi'nin yardımıyla, faşist "mangalar" gerçek bir askeri örgüt biçiminde birleştiler. En savaşçı ve en güvenilir öğeler olan principi'ler, müfrezeler, takımlar, bölük ve alaylar halinde gruplara ayrıldı, bunlara özel Üniformalar giydirildi.

Sayca güçleri artan principi'ler, egemen olmak istedikleri bölgeleri sistemli bir biçimde işgale koyuldular. İtalyan yazarı Curzio Mala-

parte'nin anlattığı gibi, "sayıları bazen 15 bine, 20 bine ulaşan, binlerce silahlı adam, bir ilden öbürüne kamyonlarla hızla taşınarak, bir kente ya da köylere akın akın boşalıyorlar; her yerde, işçi sendikaları merkezlerine, kooperatif ve işçi gazeteleri binalarına saldırıyorlar di."

Avanti Yangını

Benimsenen yöntem, önceleri 15 Nisan 1919'daki Avanti yangını ya da 17 Kasım 1919'daki Milano bomba olayı çizgisinin devamı sayılabilir. 14 Ekim 1920'de Trieste sosyalist örgütünün organı //

Milano'da kamu yetkililerinin el koyduğu arabalar.

Lavatore'nin yakılması, 4 Kasım 1920'de Bologna borsasına karşı girişilen ve sonuçsuz kalan bu tür saldırı olayları başlangıçta birbirinden kopuktu. 21 Kasım 1921'de Bologna'da Palazzo d'Accursio olayıyla girişim, gerçek boyutlarına ulaştı. Bunlar bir stratejinin, hem de uzun erimli, büyük bir stratejinin aşamalarıydı. Artık ilk kez hedef, bir "özel örgüt" değil, "siyasal toplum"un bir ögesi idi. Demokratik yollardan işbaşına gelmiş bir resmi kuruluş, Bologna kenti belediye meclisi hedef alınmıştı. Olay, bir pazar günü oldu. Yeni seçilmiş olan sosyalist meclis üyeleri, Palazzo d'Accursio'nun balkonunda toplanmış, faşist militanların arasından geçerek gelen kalabalık seçmen kitlesine, yeni belediye başkanı Ennio Gnudi'yi sunmaya hazırlanıyorlardı. Aniden karşı köşesinden faşistler, aniden, ateş etmeye ve halkın içine el bombaları atmaya başladılar. Sosyalistler karşılık verdiler. Kanlı çatışma, 12 ölü ve 100 kadar yaralıyla sonuçlandı. Ölümler arasında, cumhuriyetçi bir belediye meclisi üyesi, eski savaşçı avukat Giulio Giordani de vardı. Faşist basın bu olay "kızıl"ların ülkeyi kana ve teröre bulamak isteklerinin bir delili olarak gösterdi. En iyi niyetli gazeteler bile, olayda sosyalistlerin yönetme yetersizliğinin canlı bir örneğini bulmakla yetindiler. Bu görüş, hükümet tarafından da benimsendi ve yayınlanan bir bildiri ile Bologna'nın sosyalist belediye meclisi dağıtıldı. Bunu, Modena, Ferrara, Perugia ve 100 kadar sosyalist belediyenin dağıtılması izledi. Çünkü bütün bunlar faşist gösterilere hedef olmuşlardı ya da bu olasılık vardı. Bundan ötürü de sosyalistler, "kamu düzeni için tehlike yaratıyorlar" di. Bologna'da, bir ay sonra da Ferrara'daki sosyalist belediye üyelerine karşı girişilip cezasız kalan iki kıyımın sonucu, Po vadisinin zengin kırsal kesimlerinde ve Orta İtalya'da "squadrisimo" örgütünün yaygın biçimde birden gelişmesi oldu.

İtalyan sanayicilerini birleştiren *Confindustria* örgütüne öykünen büyük toprak sahiplerinin kurduğu *Confagricultura*'nın desteğiyle faşizm, kırsal kesimde, kentlerde gösteremediği atılımı gösterdi. *Confagricultura*, fabrika işgalleri döneminde, birçok yerde gerçek köylü sovyetleri olan "consigli di cascina" adlı "kızıl" ya da "beyaz" köylü örgütlerini, Katoliklerin partisi olan İtalyan Halkçı Partisi'nin sol kanadı desteklemekteydi. Bunlar kendilerine, "Beyaz Bolşevikler" adını takmıştı.

Birkaç ay içinde, Emilia, Romagna, Toscana, Umbria, Venedik, her biri kendi "şef"lerinin yönetimi altında iş gören faşist grupların eylem alanı oldu. Faşist gruplar Ferrara'da eski savaşçı, cumhuriyetçi kökenli Italo Balbo'nun, Bologna'da yine bir "eski savaşçı", avukat Dino Grandi'nin önderliğinde etkinlik gösteriyorlardı. Bologna'daki faşist örgütlenmeye eski

bir devrimci sendikalist olan Leandro Arpinati tarafından gerçekleştirilmişti. Faşist eylemi, Bari'de Giuseppe Caradonna, Milano'da Mario Giampoli, Floransa'da Dino Perrone Compagni, Venedik'te Piero Marsich, Trento'da ise Achille Starce ve Roberto Farinacci yönetmekteydi. Görüldüğü gibi Güney İtalya'da faşizmin ortaya çıktığı tek bölge, Puglia bölgesidir yani Apennin Dağları ile Adriyatik Denizi arasında kalan bölge: Bu örgütlerin amaçları, taşrada ya da kentlerde "yıkıcı" izlenimi veren her şeyi yok etmektir. Saldırı alanı, kuşkusuz, çok geniş tutuluyor, giderek "beyaz" Katoliklere kadar uzanıyordu. Kurumları kırmak baş amaçtı: Böylece ittifaklar, sendikalar, birlikler, kooperatifler, iş borsaları, belediyeler çalışmaktan alınacak, ateşe verilecek ya da yıkılacaktı. Daha çok da sol militanları ezmek ya da yok etmek, cesaretlerini kırmak gerekiyordu. Her türlü hakaret, aşağılama, işkence, giderek öldürme ve en etkili terörün özenli biçimde uygulandığı olaylardı bunlar. Sözgelimi gecelerin, karanlıkta, silahlı adamlar tarafından kuşatılan evler, kırılan kapılar, ateşlenen silahlar, yarı uyku da erkeklerin, kadınların, çocuklarının umutsuz bakışları altında bilinmeyen bir yöne doğru alınıp götürülmeleri ve çok kere de, bu korkunç sahneyi tamamlamak üzere ateşe verilen evlerden göğe yükselen yangınlar. Faşizmin terörü almış yürümüşü.

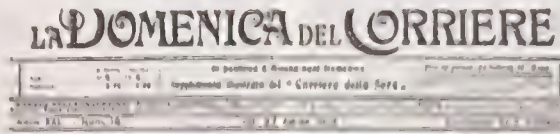

Birkaç ayda, fabrika işgallerinden 1921 Yazı'na değin, kara çeteler, Venedik ve Venezia-Giulia bölgelerini, Cremona ve Parma dışında bütün Po vadisini, Toscana, Umbria ve Puglia bölgelerini dehşete verdiler. Tek dayanan Torino-Cenova-Milano arasındaki "sanayi üçgeni" ve değişik nedenlerle, Güney İtalya'ydı, "Kızıl zorbalık" tan "kurtarılan" bölgelerde, büyük toprak sahipleri tarımsal anlaşmaları bozmak ve birliklere katılan işçileri çalıştırmayı reddetme haklarını elde ediyorlardı. Öte yandan, tarım işçileri, iş bulmak istiyorlarsa, faşist tarım sendikalarına girmek zorundaydılar. Bu faşist tarım sendikalarının ilki Ferrara eyaletinde, Zosco yöresinin San Bartolomeo kasabasında 25 Şubat 1921'de kurulmuştu. Bazı yeni katılanların zorbalık ve şiddete başvurmada, eskileri geçtikleri oluyordu.

Faşizm, bir yıldan kısa bir süre içinde "düzen yıkıcı" kökenleriyle bütün ilişkisini kopardı. Bu, gerçekte, savaş yanlısı solculardan ya da faşizme bağlanan eski D'Annunzio'cu lejyonerlerden oluşan üyeler arasında tepkilere yol açmıyor değildi.

Ama Mussolini, cumhuriyetçiliği bıraktığını hâlâ açıklamamıştı. Ayrıca faşist eylemin, siyasal yeterliliğini de kanıtlaması gerekiyordu. Faşizm, yalnızca iktidara ulaşmak için değil, yönetebilmek, hükümet edebilmek konusunda da güçlü olduğunu göstermekteydi. Ne var ki,

*Roma'da
postacıların grevi.*

La domenica del 6 marzo a Roma. In piazza San Pietro una dimostrazione di protesta contro il fascismo.

Baltrame'nin La Domenica del Corriere'de yayınlanmış olan "halk, genel bir grev girişimini, görkemli bir yurtseverlik gösterisine dönüştürüyor" alt yazılı deseni.

L'ILLUSTRAZIONE ITALIANA

1921

1921

*Üstte, solda,
Sacchetti'nin,
Illustrazione Italiana
dergisinin kapağında
yer alan ve
"sakatlanan zafer"
konusunu işleyen bir
desen.*

bu sorunlar, güncel değildi. O an için yeterli olan, faşist eylemin genel bir tepki, özellikle de sosyalizme karşı bir tepki eylemi olarak kalmasıydı. Hükümetin başında olan Giolitti'ye göre, faşizmin işlevi yalnızca bu olacaktı: Sosyalistlere "tövbe ettirmek", yani, savaş öncesi "toplumsal monarşi"yi yeniden canlandırarak biçimde, sınıflararası işbirliğini kurarak, Giolitti'ciliğin parlak günlerini geri getirmek.

Livorno Bölünmesi ve Faşizm

1921 yılında olaylar çok hızlı gelişti. Yılın ilk siyasal olayı, sosyalist partinin parçalanması oldu. 21 Ocak 1921'de sosyalist partinin ulusal kongresi, sosyalistler arasındaki bölünmeye kesinlik kazandırmıştı. 1921 seçimlerinden önce baş gösteren ayrılık, böylelikle kesin bir sonuca ulaşmış olmaktadır.

*Üstte, sağda,
İtalyan Sosyalist
Partisi'nin 1922 yılı
için hazırladığı bir
yılbaşı kartı.*

Gerçekte bu gecikmiş bir bölünmeydi. Uzun zaman sosyalist parti içinde birliği savunan Antonio Gramsci bile, bu bölünmenin bir yıl önce olması gerektiğini belirtmişti. Livorno kongresinde, özellikle, fabrika işgallerinin başarısızlığı üzerinde duruldu. Bunun dışında III. Enternasyonal'in 2. Kongresi'nde saptadığı ünlü "21 koşul" da, reformcu öğelere karşı çıkılmasını kesinleştirmişti. "21 koşul" III. Enternasyonal'e üye olabilecek partilerin ne gibi nitelikler taşıması gerektiğini saptamaktaydı. Bunlar daha önce 21 Eylül 1920'de, *Avanti!*'de yayımlanmıştı.

Sosyalist parti yönetimi büyük ölçüde ilerici aydınlardan oluşuyordu; parti yönetimi de, çoğunlukla, avukatların ve profesörlerin elindeydi. Sözcüleri 1920'de 152 milletvekilinin 47'si avukat, 8'i profesördü. Parti, toplumsal ve barışçı bir siyaset izlemekteydi. 1919-1921 yıllarında görülen işçi eylemleri, gerçekte işçi örgütlerinin ve bazı önderlerin partiden bağımsız

girişimleri çalışmalardan doğmuştu.

Sosyalist parti, savaşın doğduğu bunalımın, kendisi için yarattığı ürünleri toplayabilmek yeteneğini gösteremedi. Savaşa karşı oluşları, savaş sonrasında sosyalist partiye büyük güç sağlamıştı.

Ama fabrikaların ve tarlaların boşaltılması konusunda verilen karar, sosyalist güçlerin bölünmesinde ilk adım oldu. Nisan 1920'de, Torino'daki ulusal greve katılan işçiler, partiden atıldılar. Fabrikalar işgal edilmişken, boş bir denetim düzeni yaratılarak işçi eylemi durduruldu. Pietro Nenni'nin deyişiyle, parti yöneticileri "kavgayı kaybetmek" istiyorlardı. Parti ve sendika yöneticileri işçilere gerçekleştiremeyecek vaatlerde bulunuyordu. İşçiler arasında bir de referandum yapıldı, bunun sonunda işverenlerle ücret sözleşmeleri imzalandı. Sosyalistler böylelikle amaçlarına ulaştıklarını sanıyorlardı. Gerçekten, bu geri çekiliş, kapitalizmi bir dayaniş-

ma içine soktu ve faşizmin yanına çekti.

Ayrıca, sosyalist parti içinde var olan çatlaklar genişleyerek bir parçalanma doğurdu.

Sosyalist parti, büyük bir çoğunluğu, geniş bir örgütü elinde bulundurmasına karşın, bünyesinde iki ayrı düşüncedeki grubu bağdaştırmaya çalışmaktaydı. Bu bölünme de onun çöküşünü hazırladı. "Massimalisti" (massimalismo yanlıları) olarak adlandırılan birinci grup, köklü bir devrimin gerçekleşmesini istiyordu. "Reformisti" (reformcular) olarak adlandırılan ikinci grupsa, burjuva sistemi içindeki gelişimlerden yanaydı ve devrimi "önlenmesi gereken bir yıkım" olarak görüyordu.

Massimalisti tezleri, Ekim 1919'daki Bologna Kongresi'nde üstünlük sağladı. Turati, Treve, Modigliani yönetimindeki reformcular 1/4 oranında azınlıkta kalmalarına karşın, partinin en önemli organlarının yönetimi, reformcuların elindeydi. Bu durumda, devrimle

sonuçlanabilecek en büyük sorunlarda parti yöneticileri, Massimalisti çabalarına karşı çıktı ve yığın eylemlerini sabote eden bir tutum ortaya koydu. Bunu, reformisti ileri gelenlerinden Luigi Salvatorelli şu sözlerle açıklar: "Biz, gerçek bir devrimin doğması yolunda girişimlerde bulunan sosyalistlerin yanında değiliz; tam tersine, fren olma-yı seçiyoruz." Bu grup, fabrikaların ve tarlaların işgali, Torino genel grevi gibi kitle eylemleri içinde de benzer bir tavrı ortaya koydu.

Sosyalist partisi yöneticilerinin bu davranışları, karşıt tavırları doğurmakta gecikmedi. Gramsci, Togliatti, Tasca ve Terracini gibi genç sosyalistlerin yönetimindeki Ordine Nuovo grubu, Bordiga, Bobbacci grupları ile birleşti; sonunda 21 Ocak Livorno Kongresi'nde sosyalist partiden ayrılan bu grup, İtalyan Komünist Partisi'ni kurdu.

Komünistlerin sosyalist partiden ayrılmalarına karşın, bütün Massimalisti'ler bu örgütü bırakmadı.

Sosyalistler Bölünüyör

Böylece sosyalist parti üçlü bir bölünmeye uğrayacaktı: Reformcular Massimalisti'lerle komünistler. Gramsci, üç yıl kadar sonra olayı incelerken, bu aşırı bölünmeyi "gerici tepkinin en büyük zaferi" olarak niteleyecekti.

Gramsci'nin görüşlerine göre, İtalya'daki sınıf savaşının sosyalistler açısından o günkü durumu, geçmişteki durumla aynıydı: Siyasal iktidarı kazanmak ve proleterya devrimini gerçekleştirmek, ya da kapitalist sınıfın (yönetici sınıfın) korkunç tepkisine katlanmak. Kapitalizm, sonuna kadar işçi sınıfının siyasal örgütünü parçalama yollarını arıyacaktı.

Siyasal tartışmalar, artık, bu iki seçenek üzerine oturuyordu. Sosyalistler, bölünmekle kapitalistlerin ekmeğine yağ sürmüş olmaktadır. Yani, sorun, reformcuları par-

"Avanti!" yangınına konu alan bir resimleme.

Üstte, solda, sosyalist "Avanti" gazetesinin binası faşist saldırılarına uğrayan yerlerin başında geliyordu; oysa faşistlerin yayın organı Il Popolo d'Italia, ikilyüzlü bir davranışla bu eylemlerin "işçi sınıfına karşı değil, ama bolşevizme karşı" olduğunu yazıyordu.

tiden atmak yada atmamak sorunu olmaktan çıkmıştı artık. Gerçi Livorno kongresinde Serrati, komünistlere saldırdı, reformcuların partiden alınmalarının, "partiye devrimci bir güç kazandıracakı"

yolundaki düşüncüyü reddetmişti ama, o ve Massimalisti'ler, bir yıl sonra, Marcia'da, reformcuları, "gerici burjuvalar"la işbirliği yaptıkları gerekçesiyle partiden atmak zorunda kaldılar. İki yıl sonra da,

Ağustos 1921'de Serrati ve III. Enternasyonalciler sosyalist partiden ayrılarak İtalyan Komünist Partisi'ne girdiler.

Sosyalist güçlerin, "reformcular", Massimalisti'ler ve

MATTEOTTI OLAYI

Sosyalist milletvekili Giacomo Matteotti'nin öldürülmesi, başlangıçta faşizmi önemli ölçüde tehdit eder görüldüğü halde, aslında rejimin mutlak bir biçimde faşizme dönüşmesine yol açan bir olaydı. İtalya'daki 6 Nisan 1924 seçimleri faşistler tarafından yürütülen tehdit ve baskı eylemleri arasında yapılmış, parlamento açıldığında muhalif partiler Mussolini'yi, "anayasaya aykırı" davranmakla ve seçimleri baskı altında yürütmekle suçlamışlardı. 29 Mayıs'ta sosyalist milletvekili Matteotti çok sert bir konuşma yapmış, seçimlerde yapılan yolsuzlukları sırasıyla açıklamıştı. Matteotti, meclisin "yasadışı" olduğunu ilan ediyor ve seçimlerin yenilenmesini istiyordu. Matteotti, bir sosyalist toplantısında da şöyle diyecekti: "İtalyan deneyinin dışında, faşizmin, uluslararası bir yanı vardır. Savaşın zararlarını kendi ödemek zorunda kaldığını görünce, burjuvazi başkaldırmış, koruma yolunu faşist diktatör-lüklerde bulmuştur. Özgürlüklerinizi bütün gücünüzle savununuz!"

Mussolini hükümetinin güvenoyu almasından üç gün sonra, 10 Haziran 1924'te evinden çıkan Matteotti, faşistler tarafından kaçırıldı. Zorla bir otomobile bindirilmek istenen Matteotti, bu kaçımaya karşı çıkınca öldürüldü.

Matteotti'nin öldürülmesi, faşizmin karşılaştığı en büyük bunalımı doğurmuş, faşist iktidardan düşmesi beklenmeye başlamıştı. Faşist Partisi içinde bile bölünmeler oluyordu. Uzun süre Matteotti'nin cesedinin bulunamayışı bu bunalımı daha da artırdı. Sonunda katiller yakalandı ve bunlarla ilişkide olan Faşist Partisi'nin ileri gelenlerinden Marinelli ve Cesare Rossi tutuklandı. Faşizm yanlısı gazeteler bile faşizme saldırıyordu. Bunun üzerine Roma'daki faşist milisler eyleme geçirildi ve Bologna'da büyük bir toplantı yapılarak faşist ruh canlandırılmaya çalışıldı. Dışardan Roma'ya faşist birlikler getirildi. Bu sırada Matteotti'nin cesedi Quartarella'da bulunmuştu (bu bunalım dönemine Quartarellista adı verilir). Matteotti cinayeti, parlamentoda da söz konusu edildi ve faşizmin tarihinde karşılaştığı en büyük muhalefet eylemine yol açtı. 13 Haziran tarihli meclis toplantısına, olayı protesto için katılmayan muhalefet, 24-25 Haziran günü tartışmaya katıldı. Albertini, Abbiate, Carlo Sforza sert bir biçimde cinayeti eleştirdiler; cinayetten, hükümet ve Mussolini'yi sorumlu tuttular. Mussolini ise, cinayeti faşizm düşmanlarının hazırladığını ve kendisinin olayla bir ilişkisinin bulunmadığını ileri sürüyordu.

Matteotti'nin katillerinin duruşması "İlginc" bir biçimde sonuçlandı: Mussolini temize çıkarıldı. Karara göre, öldürme olayında bir ka-

sıt yoktu. Matteotti, karşılıklı dövüş sırasında öldürülmüştü. Katilleri, Faşist Partisi sekreteri Farinacci savunmuş ve hafif bir ceza ile kurtulmuşlardı.

Bu arada senatodaki iktidar grubu Mussolini'yi kurtarmak için güven oylaması istemiş ve Mussolini güvenoyu alarak iktidarda kalmıştı. Kral da Mussolini'yi desteklediğini bildiriyordu.

Mussolini, bu arada, iki liberal ve milliyetçilerin önderi Federzoni'yi kabinesine alarak durumunu güçlendirdi. Muhalefetse Federzoni'nin Mussolini'yi yıkarak iktidarı ele geçireceğini ummaktaydı. Bu durum karşısında komünistlerin dışında kalan muhalifler, parlamentonun yasal hukuk düzeninin dışına çıktığını ve faşist milisler dağılıp yasal anayasa düzeni işletilinceye kadar, parlamentoya katılmayacaklarını belirterek "Aventino'ya çekildiler." Bu eylem ile bir hükümet bunalımı yaratılabileceği umulmuştu. Aventino eyleminden önce Torino'da, 18 Haziran'da, Piero Gobetti yönetimindeki bir grup, muhalefetin birleşmesini ve birlikte eyleme geçmesini önermişti. Bu grup, "Aventino davranışı" gibi kişisiz ve pasif bir siyasetin tersine, etkin ve savaşçı bir davranış istemekteydi.

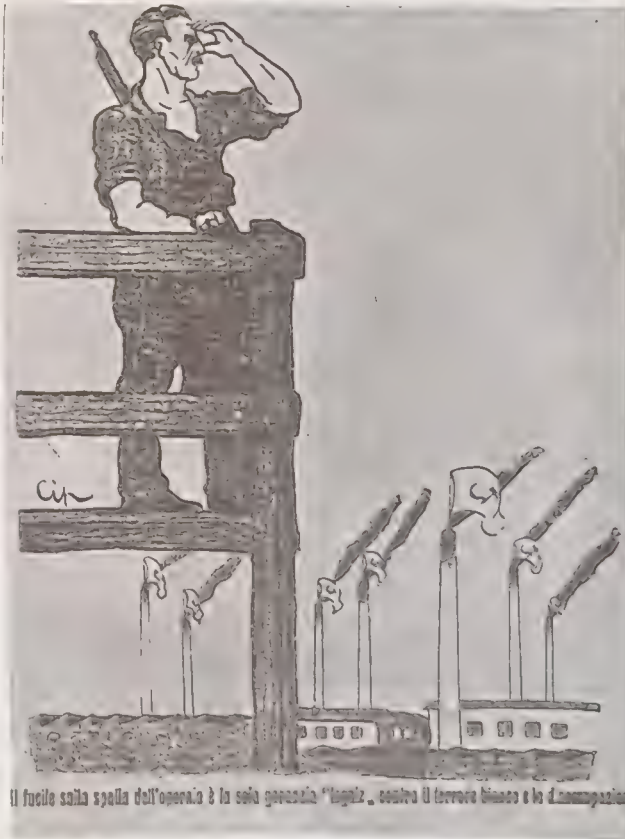
Matteotti olayının yarattığı hava, bazı başkaldırıları da birlikte getirdi. Sözgelimi, haziran ayının sonlarına doğru, Floransa'da, faşizme karşı gizli bir dernek kuruldu. "Italia Libera" (Hür İtalya) olarak adlandırılan bu dernek, 16 Haziran'da yayımladığı bir bildiri ile faşizmin iktidardan ayrılmasını istedi. Bildiride faşizm, cinayette suçlanıyor ve faşistleri paraca besleyen ağır bir dille suçlanıyordu. Bu bildiri üzerine öteki muhalif çevreler bu derneği desteklemeye karar verdi. Dernekte çeşitli düşüncelere bağlı kişiler vardı. Hepsinin ortak amacı, İtalya'yı faşizmden kurtarmaktı. Bu amaçla çeşitli gösteriler ve toplantılar düzenlendi. Özellikle 4 Kasım'da Milano'da yapılan gösteriler çok parlak oldu; ama gösteriler, faşistler tarafından sayısız insanın yaralanması ve dövmesiyle sonuçlanacaktı. Bütün çabalara karşın bu örnek, faşizme karşı sılık bir başkaldırıdan öteye gidemedi.

Olayların sonunda sistem bir sarsıntı geçirilse de muhalefet, protesto eylemlerinden öteye gidemedi ve anti-faşist bir cephe birliği oluşturulamadı. Ayrıca muhalefetin parlamentodan çekilmesiyle Mussolini parlamentoda her istediğini yapabilecek duruma gelmiş, faşizme kendini toplama ve yeniden saldırıya geçme olanağı verilmişti. Sokak çeteleri yeniden başkaldırıyor, bir an için kazanılan üstünlük, yeniden faşizme geçiyordu.

"komünistler" olarak üçe bölünü-
şü, gerçekten de, işçi eylemlerini
kırmış, faşizmi güçlendirmiş ve ka-
pitalistleri faşizmi desteklemeye it-
mişti. Kısacası, sosyalist güçler,
gittikçe yenilgiye uğramış, zayıfla-
mıştı. Bunun delili genel işçi sen-
dikaları konfederasyonunun üye
sayısının azalmasıydı. Gerçekten,
1920'de 2 milyon dolayında olan
konfederasyon üyeleri, 1921'de 1
200 000'e düşmüş, 1922'de 400
bine ve 1923-1925 yıllarındaysa
200 bine inmişti. Bunda, faşist sal-
dırlar karşısındaki pasif tutumun
da büyük etkisi vardır.

Gerçekten de, 1921 Baharı, bu
pasif tutumun tanığı olacaktı. Bu-
nun en çarpıcı örneği Fiat fabrika-
larında nisan ve mayıs aylarında
uzatılan lokavtın daha birkaç ay
önce düşünülmemeycek çapta bir
yenilgiyle son bulmasıydı. İşçiler,
Gramsci'nin deyişiyle "etlen, ke-
mikten yapılmış bu insanlar", şan-
taj ve tehditler karşısında sinmiş-
ler ve işbaşı yapmışlardı. Öte yan-
dan savaş sonrasında işçi sınıfı
açısından önemli bir yasal güven-
ce sayılan sendikal denetim hakkı
yasanının en ateşli yandaşları ve
giderek hazırlayıcıları olan reform-
cular, bu girişime karşı ilgilerini tü-
müyle yitirmişlerdi. Bu bozgun, da-
ha sonraki aylarda git gide daha
da belirginleşecekti. Bu önemli bir
olaydı; çünkü bu arada, faşizm
kendini İtalya'da Bolşevizm'in tep-
kisi olarak göstermekte direnmek-
teydi. Oysa, faşistlerin

Eylül 1920, fabrika
işgallerinin en yoğun
olduğu dönemdi.
Resimde Fiat
fabrikasını işgal
eden işçilerin
toplantısından bir an
görülüyor.

Ordine Nuovo
gazetesinde yer alan,
"beyaz terör"e karşı
olan ve fabrika
işgallerinden
vazgeçilmesini
öğütleyen bir
resimleme.

ANTONIO GRAMSCI'NİN YAŞAM ÖYKÜSÜ / I

XX. yy'ın yetiştirdiği düşünür, siyasetçi ve işçi sınıfı önderlerinden olan Antonio Gramsci 23 Ocak 1891'de, Sardinya'nın küçük bir kasabası olan Ales'de doğdu. Babası Francesco Gramsci, kadastroda küçük bir memurdu. Dördü erkek, üçü kız yedi kardeşi vardı Gramsci'nin. 1897'de babası, bir yolsuzluktan dolayı tutuklanıp işinden atılınca aile geçim sıkıntısı çekmeye başladı. Oysa babasının gerçek suçu iktidar partisine karşı olmaktı.

1898'de okula gitmeye başlayan Gramsci, bir süre sonra öğrenimine ara vermek zorunda kaldı. Kardeşlerine bakmak için çalışmaya başladı. Gramsci bir mektubunda o günlerini şöyle anlatır: "... çok küçük bir kazanç karşılığı günde on saat çalışırdım. Kendimden ağır sicli kütükleri taşıdım. Çoğu geceler, her yarım ağırlar içinde kıvranırdım, sessiz sessiz ağlardım. Yaşam böyle acı ve sert yanlarıyla çıktı karşıma. Ama hiçbir zaman yılmadım ve acının üstesinden geldim hep..."

Bir süre sonra öğrenimine yeniden başladı; 1908'de Gagliari Lisesi'ne yazıldı. Gramsci'nin siyasal düşüncelerinin ilk biçimlenişli lise yıllarında başladı. Sanayileşmiş Kuzey ile geri bırakılmış Güney arasındaki iktisadi çatışma, henüz o sıralarda sınıfsal bir görünüm kazanmamış, ama Güney'de, güçlü bir milliyetçi ve bölgeci akımın doğmasına neden olmuştu. Gaetano Salvemini'nin sözcülüğünü yaptığı bu "Güneyçilik", Gramsci'nin başlangıçtaki ilk siyasal görüşü oldu.

Gramsci liseyi bitirdikten sonra 1911'de yoksul öğrenciler için açılan bir burs sınavını kazanıp Torino Üniversitesi'ne yazıldı. Bundan sonrası Gramsci için yeni bir dönem oldu. İşçi sınıfını ve sosyalist düşünceleri ilk kez Torino'da tanıdı. Yurt sorunlarını, artık, farklı bir yöntemle düşünmekteydi. "İtalya'nın öteki bölgeleri ilerlediği halde, Güney neden bu kadar yoksul?" sorusunu tartıştığı arkadaşlarına "Bunun nedenini, oturduğunuz yerde istediğiniz kadar düşünün, bulamazsınız; küçük tarlalarının çevresinden çıkıp, suyun geldiği dağa kadar uzanmalısınız... Kilometrelerce uzaklarda, topraklarınızı besleyen su damarlarını hangi bencil ve düşman ellerin kestildiğini görür, her şeyi anlarsınız" diyordu.

Gramsci'nin üniversite yılları büyük yoksulluklar, acılar içinde geçti. Maddi sıkıntılar zayıf olan bedenini daha da güçsüz kıldı. Sonunda, derslerinde başarılı, sevilen bir öğrenci olmasına karşın, öğrenimini yarıda bırakmak zorunda kaldı.

1914-1915 yıllarında İtalya'da tek sorun, Birinci Dünya Savaşı'ydı. İtalyan burjuvazisi savaşa girmekte kararlıydı. O sırada sosyalist partisi üyesi olan Mussolini başlangıçta savaşa karşıyken, sonraları savaştan yana olmuştu. Sosyalist partisi yöneticileri de, bütün muhalif görüşlere karşın, sonunda savaşa "evet" diyorlardı. Savaş karşı yürütülen büyük işçi grevleri, gösteriler sonuçsuz kalmış, İtalya 24

Mayıs 1915'te Fransa, İngiltere ve Rusya'nın yanında savaşa katılmıştı.

Gramsci, Sosyalist Partisi'nde savaşa karşı olan grubun içindeydi. 1915'te partinin yayın organı Il Grido del Popolo'nun yazı kuruluna katıldı. Artık bir gazeteciymiş Gramsci. Yazılarında Torino'nun toplumsal ve siyasal yaşamını ve sorunlarını oraya koymaya çalıştı. Partinin günlük gazetesi l'Avanti'de tiyatro eleştirmenliği yaptı; Pirandello'yu İtalyan okuyucusuna tanıttı.

Gramsci, 1919'da Togliatti ve Terracini ile birlikte, haftalık Ordine Nuovo (Yeni Düzen) adlı gazeteyi çıkarmaya başladı. Gazetede "Fabrika Konseyleri" görüşünü geliştirdi. Bu konseylerin amacı, yalnızca kapitalist üretim düzenini denetlemek değil, aynı zamanda üretim ve yönetim işlerinde teknik bir örgüt kurmaktı. İşçiler bu konseylerde, fabrikadan başlayarak devleti, giderek bütün bir toplumu yönetmesini öğreneceklerdi. Bir yazısında Gramsci, "... bir sosyalist olarak iktidar sorununun koşullarını üretici organizma içinde kavramak zorundayız" der. Gramsci'nin bu görüşleri bazı sosyalist çevrelerde eleştirilere uğrayacaktı.

Savaştan sonra İtalya'da sağ ve sol güçler, hızla yeni görünümle kazandı. Faşist örgütler, kısa zamanda, büyük gelişmeler gösterdi. İşçi eylemlerinin, grevlerinin 1920'de hep başarısızlıkla sonuçlanması, sosyalist partide ve sosyalist çevrelerde görüş ayrılıklarının doğmasına neden oldu. 1921'de sosyalist partinin Livorno Ulusal Kongresi toplandı; toplantıya her gruptan delegeler katıldı. Kongre'nin sonunda Bordiga'nın önderliğinde İtalyan Komünist Partisi kuruldu. Aynı yıl Gramsci, partinin temsilcisi olarak Moskova'daki Komintern yürütme kuruluna katıldı.

1922 Ekim'i'nde faşizm İtalya'da iktidara geldi. Bu yeni siyasal gelişme, onu iyi değerlendirmeyen komünist partide de sarsıntılarına yol açacaktı.

Gramsci, 1923'te Komintern'e bağlı Viyana'daki antifaşist büronun başına geçti. Bir yandan da, parti içinde ve Bordiga dışında bir grup oluşturmaya girişti. Partiyeye yeni bir strateji önerdi. Gramsci'nin önerisinin temeli, partiyeye sağlam bir "kitle tabanı" sağlamak ve kitleleri partiye kazanmaktı. Gramsci, bu görüşlerini daha sonra Quaderni del carcere'de (Hapishane Defterleri) derinlemesine geliştirmiştir.

1924 yılı Mayıs'ında Gramsci İtalya'ya döndü ve seçimlere katıldı Komünist Partisi bu seçimlerde Gramsci'yle birlikte on dokuz üyelik kazandı. Gramsci için bir yandan partide, bir yandan parlamentoda çetin mücadele yılları başlamıştı. Parti içinde, faşizmi basit bir yönetim değişikliği sayıp, gerisinde yatan tehlikeleri görmeyenlere şiddetle karşı çıktı. Parlamentoda Mussolini'ye "Bir devleti ele geçirebilir, yasaları değiştirebilir, örgütlerin bugü-

(Arkası sayfa 798'de)

"Bolşevizm" diye gösterdikleri, işçilerin yasal hakları ve sosyalistler bu yasal haklara sahip çıkmaktan çekinir olmuşlardı.

1921 Seçimleri ve Faşist Bunalım

1921 Baharı'nda, Giolitti'nin bir yıla yaklaşan yönetiminden sonra, İtalya görece bir dengeye kavuşur gibi oldu. Bu gecikmiş Giolitti'ciliğin sonucu, bir kez daha oldukça olumlu sonuçlar getirmişti. Dışta, Arnavutluk, Fiume, İtalyan-Yugoslav ilişkileri sorunu çözümlenmiş ya da çözüm yoluna girmişti. Dünya bunalımı, kaçınılmaz buğday İthalinin getirdiği sürekli açığı önlemiş, enflasyonu durdurmuştu. İtalyan Lireti'nin değeri denge kazanmıştı. Livorno kongresi de, sosyalizmin iç bunalımını çözmüş görünüyordu. "Devrimciler"inden kurtulan sosyalist parti, Matteotti'nin yönetimi altında, Giolitti'ci girişimlere ağırlığını koyabiliyordu. Bu, en azından Giolitti'nin umut ettiği şeydi.

Tek sorun, Piemonte'li "İhtiyar" a (yani, Giolitti'ye) her zaman ki gibi düşman olan Halkçı Parti ile, faşistlerin iç savaş kışkırtmalarıydı. Bu son noktada, 15 Mayıs 1921 seçimleri bir çözüm getirir gibi oldu. "Milliyetçi Cephe" içinden 35 faşist milletvekilini seçtirmek yoluyla Giolitti, ateşli ortaklarının aşırılıklarını ortadan kaldırmaya bile,

"Kara Gömlekl" üniformaları içinde, ell sopalı bir faşist munga.

Faşist önderlerden İtalo Balbo yönetiminde bir "cezalandırma seferi"ne çıkan Ferrara faşistleri (Balbo, ön planda ağzında sigara olandır).

Kamyonla "sefere" çıkan bir faşist munga.

1921 ilkbaharı'nda
başbakan Giolitti
parlamentoyu dağıttı
ve yeni seçimlere
gidilmesine karar
verdi. Resimde
"Millî Cephe" adayı
Bardanzella,
Torino'da seçim
konuşması yaparken
görülüyor.

ANTONIO GRAMSCI'NİN YAŞAMÖYKÜSÜ/ II

ne kadarki biçimleriyle çalışmalarını engelliyor. Ama sizin de uyup gittiğiniz nesnel koşulları değiştiremezsiniz. (...) İtalyan devrim güçleri kendilerini ezdirmeyeceklerdir; sizin o uğursuz düşünüş gerçekleşmeyecektir" dedi.

Kasım 1926'da Mussolini'ye karşı uydurma bir komplo bahane edilerek ülkede sert bir baskı rejimi uygulanmaya başlandı. Bütün antifaşist gazete ve dergiler, örgütler kapatıldı. Özel mahkemeler kuruldu. Geniş tutuklamalara gildi. Gramsci, kendisini bu baskı rejiminden İsviçre'ye kaçırmak isteyen arkadaşlarının önerilerine yanaşmadı. 8 Kasım 1926'da, Roma'da tutuklandı. Sicilya'nın kuzeyindeki Ustica Adası'na gönderildi.

Gramsci ve arkadaşlarının 1928 Mayıs'ında başlayan yargılanmasını faşist yönetim, bir siyasal güç gösterisi olarak kullandı. Gramsci ve arkadaşları halkı isyana kışkırtmak, silahı ayaklanma düzenlemekle suçlanıyorlardı. Oysa ortada hukuksal hiçbir delil yoktu. Ama 1925'ten beri gittikçe güçlenen faşist yönetim, Gramsci'yi mahkûm etmekte kararlıydı. Sav-

cı, Gramsci'yi göstererek "Bu beynin çalışmasını yirmi yıl durdurmalıyız" diyordu.

Gramsci, Temmuz 1928'de, yirmi yıl hüküm yedi. Bundan sonraki yaşamı, Bari eyaletindeki Turi Hapishanesi'nin 7077 no'lu hücresinde geçecekti.

Cezaevi koşulları, Gramsci'nin çocukluğundan beri kötü olan sağlığını daha da bozdu; çeşitli hastalıklara yakalanmış, dışırlı dökülmüş-
tü.

Gramsci'nin salıverilmesi için, arkadaşı Pietro Sraffa yönetimindeki antifaşist çevreler harekete geçmiş, çeşitli ülkelerden de gelen baskılar sonunda Gramsci Ağustos 1935'te, Roma'da bir kliniğe kaldırılmıştı. Ama artık çok geçti; kurtarılması olanaksızdı. Gramsci 27 Nisan 1937'de bu klinikte öldü.

Gramsci'nin cezaevi yılları, içinde bulunduğu bütün kötü koşullara karşın, sonuna kadar yoğun bir çalışmayla geçti. 33 defter tutan yazıları (Hapishane Defterleri), Batı'da bazı çevrelerde felsefi ve siyasal alanda, sosyalist bir yöntemle yazılmış en yoğun çalışmalardan biri olarak kabul edildi.

*Napoli'de bir açık
hava toplantısı.*

*1921 seçimlerinde oy
kullanmak için
bekleyen seçmenler.*

Mussolini, milletvekili seçildikten sonra.

yumuşatmayı düşünüyordu.

Seçim sonuçları ortaya ilgi çekici bir tablo koydu: İki parti, yani sosyalist ve komünist partileri 138 milletvekilliği (122 sosyalist ve 16 komünist) kazanmışlardı. Seçime aynı gün katılmaları karşın bir zamanların 156 milletvekiline erişemeseler de, sonuç sol cephe açısından hiç de kötü değildi. Çünkü bu sonuç faşist teröre ve Livorno bölünmesinin getirdiği belli durgunluğa karşın gerçekleşmişti. Keşin sayılara başvurulduğunda, sosyalist ve komünist partiler, birlikte, yine 1919'daki toplam oy sayısını sağlamış oluyordı. Geçmişte bu

sayı 1 840 593, şimdiyse 1 861 485 idi.

Ama sonuçların şaşırtıcı yanı, oyların komünistlerle sosyalistler arasındaki dağılımıydı. Sosyalistler, 1 569 533 oyla büyük fark yapmışlardı. Oysa Livorno'da iki parti arasındaki oyların oranı bire ikiydi; komünistlerin 58 573 oyuna karşı, sosyalist parti içinde kalanlar 112 723 oy almıştı. Seçimlerde komünistlerin aldığı 291 952 oy ise, sosyalistlerin aldığı oyun, yalnızca 1/5'ini karşılamaktaydı.

Demek ki işçi sınıfı, bu seçimlerde eski yöneticileri izlemeyi yeğlemiş ve seçimler, Bordiga ve

Gramsci'nin umduğu gibi, "sosyalist partinin hesabının kesinlikle görülmesi" sonucunu vermemişti. Sosyalistlere giden 1,5 milyon oy, yalnızca reformcularla "işçi aristokrasisi"nden gelmiş değildi. Önemli bir devrimci kesim de eski parti için oy kullanmıştı. Bu noktada, Giolitti'nin umutları da pek gerçekleşmiş sayılmazdı. Mecliste, sosyalistler hâlâ en önemli gruptu. Sosyalist parti, halk ve özellikle işçi yığınları üzerindeki büyük saygınlığını korumak istediğinden, Giolitti ile uzlaşmak için daha gereği kadar olgun ya da gereği kadar yayılmış görünmüyordu

Mussolini'nin Görüşleri

Ancak, çelişkili de gözüksse, seçim sonuçlarının en önemli etkisi faşistler üzerinde hissedildi. Daha baharda, örgütün siyasal yetkilileri, "squadristo" eylemi, uzun erimli bir çerçeve içinde siyasal çıkış noktasına ulaşamazsa, bunun faşizmin sonu anlamına geleceğini belirtmişlerdi. Faşizmin oldukça başarılı biçimde gerçekleştiği, kentlerin kırlar tarafından kuşatılması olayı, siyasal başarıyı sağlamaya, iktidarı elde etmeye yeterli değildi. Nasıl fabrikaların işgali, iktidarı almadıkça sosyalistlere bir şey kazandırmamışsa, "Devlet yerine taşırayı ele geçirmek de faşizme bir şey kazandırmayacak"tı. 28 Nisan 1921'den sonra faşistlerin "Milliyetçi Cephe"ye katılmakla meclise girebilecekleri kesinleşir kesinleşmez, Mussolini bir yazısında, faşizmi "sınırlarının bilinci"ni korumaya çağırıyordu. Haziran başın-

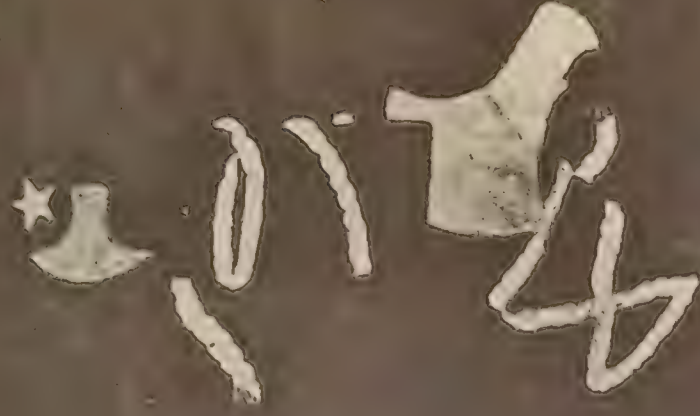
da, Faşist Ulusal Konseyi, eylemin "cumhuriyetçi eğilimli" niteliğini onaylayan bir öneriyi benimsedi. Ama bu, Mussolini'yi birkaç gün sonra meclisteki geleneksel kralık törenine katılmaktan alıkoymadı. 21 Haziran'da meclisteki ilk konuşmasında, Mussolini, sosyalistleri barışa çağıran bir konuşma yaptı ve şöyle dedi: "Şiddet, bizim için bir sistem değildir... Zorunlu olarak sürüklendiğimiz acı bir gerekliliktir... Silahları bırakmaya hazır olduğumuzu bildiririm, eğer siz de bırakmaya hazırsanız! Öncelikle katalanımızı silahtan arındırmalıyız." Böylece, küçük dolaylı anlatımlarla, yıkıcı geçmişle ilişkilerini koparmadan, katalarda "sola açılış" için uygun ortam oluşturan bir faşizm imgesi yaratılmak isteniyor. Halkçı Parti ve sosyalistlerin de katılacağı bir "üçlü koalisyon" için olanak hazırlanmaya çalışılıyordu. Mussolini'nin bu konudaki planları, oldukça hayali düşüncelere dayanmaktaydı; ne var ki bazı olaylar, bu tasarılarla belirli bir

inandırıcılık da kazandırmıyor değildi.

Bu sırada, hepsi de eski savaşçı olan bir grup sosyalist ve faşist milletvekili, faşistlerle sosyalistler arasındaki düşmanlığa son vermek amacıyla, bir "barış anlaşması" yapılması düşüncesini ortaya attılar. Böyle bir girişime katılmayacak olan komünistler, daha baştan, bu pazarlığın dışında bırakılmışlardı. Mussolini'nin 21 Haziran'daki söylevinde de belirttiği gibi, komünistlerle faşistler arasında "yalnızca savaş olabiliyordu." Böyle bir "barış," Mussolini stratejisinin önemli bir parçasıydı. Faşistler, faşist teröre karşı bir halk tepkisinden de korkmaktaydılar. Nitekim, kısa bir süre sonra Arditi del Popolo (Halkın Yiğitleri) adlı gruplar görülmeye başlamış; Viterbo ve Sarzana'da faşist teröre karşı olaylar baş göstermişti. Arditi del Popolo grupları, ilk çıkışlarını, "İşçi Savunma Komitesi" adı altında, Roma'da, 6 Temmuz 1921'de yaptılar. Bunlar sosyalist, anarşist, ko-

Faşistlere karşı ilk örgütlü direniş, Arditi del Popolo adlı anti-faşist millerlerden geldi. Resimde bir Arditi del Popolo militisi, faşist bir saldırıyı önlemeye çalışırken görülüyor.

BATTAGLIONE ARDITI DEL POPOLO

SEZIONE OTTAVA

Civitavecchia bölgesi
Arditi del Popolo
örgütünün sancağı.

münist ve partisiz diye ayırmaksızın, herkesi bünyesinde toparlayan sol savunma gruplarıydı ve 1921 ilkbaharında kendiliklerinden örgütlenmeye başlamışlardı 1922 Ekimi'nde "Roma Üzerine Yürüyüş"e karşı çıkmaya çalışacak tek işçi gücü de bu Arditi del Popolo olacaktı: 6 Temmuz 1921'deki gösterileri, silah olarak yalnızca sopa ve yumrukları olan 50 000 kişiyi bir araya toplayacaktı. Arditi del Popolo grupları savaşmaya ve Kara Gömlekçiler'e karşı koymaya kararlıydılar. Bu da, kendi adamlarının gerçek gücünü ve değerini iyi bilen Mussolini ve Cesare Rosi'yi düşündürmeye yetti. Nitekim, 9 Temmuz'da Toscana'da Giuseppe Bottai'nin birlikleri, Viterbo üzerine yürürken halkın karşı koymasıyla karşılaştı ve dağıldı. 21 Temmuz'da Sarzana olayı meydana geldi. 500 kişilik bir Kara Gömlekçiler kolu, Amerigo Dumoni'nin yönetimi altında ilerlerken, 12 kişilik bir Arditi grubu tarafından dağıtıldı. Halk kaçanları izlemeye ve yakaladıklarının "hesabını görmeye" başladı. 18 kişi öldü, 40 kişi de yaralandı.

3 Ağustos 1921'de sosyalistlerle faşistler, bir "barış anlaşması" imzaladılar. Bu anlaşma, Mussolini'ye göre, faşizmin "siyasal ögesinin askeri ögesi üzerindeki egemenliğini tescil" edecekti. Ama

tersine, anlaşma faşist eylem içinde aylardır pusuda bekleyen "otokrite bunalımı"ni çabuklaştırmaktan başka bir şeye yaramadı. Barış anlaşmasının duyulmasıyla birlikte, eyalet faşistleri arasında bir isyan havası esmeye başladı. Kırsal bölgelerdeki faşistler anlaşmaya karşı çıkıyor, buna asla uymayacaklarını söylüyorlardı. Faşistler arasındaki anlaşmazlıklar acı eleştirilere, giderek Mussolini'ye karşı bir başkaldırıya dönüştü. Dino Grandi başta olmak üzere, Italo Balbo, Alfredo Misuri, Giuseppe Caradonna, Roberto Farinacci'nin örgütlediği Emilia ve Romagna faşistleri, 17 Ağustos'ta Bologna'da toplanıp Mussolini'yi eleştirdiler. Ferrara ve Todi'deki "muhafelet konferansları"nda Mussolini yargılanıp "ihanel"le suçlandı. Mussolini bütün bunlara ayrılmak, yerini başkalarına bırakmak tehdidiyle karşılık verdi. Bu arada, faşizmin iki kanadını bağdaştırabilecek bir düşünce ortaya atılmıştı: Kasım ayı içinde Roma'da yapılacak olan ikinci Ulusal Faşist Kongresi'nde "anti-parti"yi bir partiye dönüştürmek ve ona bir program hazırlamak. Kongrenin yapıldığı günlerin siyasal ortamı Mussolini'nin işine yaradı. Arditi del Popolo grubuyla, kongre için Roma'ya gelen 30 000 faşist arasında çatışmalar oldu. Bu çatışmalar, faşizmin içindeki "askeri öge"

nin siyasal öge yanında daha zayıf olduğunu gösterdi. Bu patırtı arasında Michele Bianchi tarafından hazırlanan bir bildiri, 9 Kasım'da kongre tarafından benimsendi ve faşist eylemin siyasal partiye dönüştürülmesine karar verildi: Ulusal Faşist Parti.

İşçi sınıfının bölünmesi dışında sosyalistler, faşistlerin tersine, toplumun öteki kollarıyla olan ilişkilerini de yitirmiştiler, Birinci Dünya Savaşı sonrasında, ezilmiş orta sınıfların oldukça önemli bir kesimi, umudunu sosyalizme bağlamıştı. 1919 seçimlerinde küçük burjuvazinin oyları, eskisinden çok daha fazla oranda, emekçi oylarıyla birleşti. 1920'de metalurji işçileri, fabrikaları işgal ettiğinde, küçük burjuvazinin önemli bir kesimi bu olayı sempatiyle karşılamıştı. Ama sosyalist parti, kitlelerin devrimci elkinliğini yönetmekte yetersiz kaldı, Mussolini'nin deyimleriyle "tarihte eşine rastlanmadık bir devrimci durumdan yararlanmayı bilemedi."

Birinci Dünya Savaşı sırasında sosyalizm, kalabalık küçük köylüler tabakasını kendi safına çekebilir, en azından bunları tarafsızlaştırabilirdi. Gerçekten de küçük mülk sahipleri, çiftçiler, mallarını çoğaltmak ya da toprak sahibi olmak için can atıyorlardı. Bunlar, İtalya'da "toprakların paylaşılma-

Anti-faşist hareketlerden en önemlisi, Diana Tiyatrosu'nda yapılan faşist toplantısına yöneltilen saldırıdır. Resimde, anarşistlerin koyduğu bir patlayıcı maddenin infilak etmesinden sonra Diana Tiyatrosu'nun sahnesi görülüyor.

si"ni istemekle, doğrudan doğruya büyük toprak mülkiyetine karşı çıkmış oluyorlardı. Ama sosyalist parti, büyük toprak mülkiyetine karşı savaşmayı göze alamıyor, bu pasifliğini de, keskin sol bir gevezelik maskesi arkasında gözlerden kaçırmaya çalışıyordu. Sonuç, köylülerin sosyalist partiden yüz çevirmesi oldu. En yoksulları, eylemlerini ustaca yöneltilip onları faşizme teslim etmeye çalışan Katolik Halkçı Parti'ye (P.P.I.) bağlandı. Ötekiler de, doğrudan doğruya, büyük toprak sahiplerinin safına geçtiler.

Sosyalist önderler ve sendika önderleri, inatçı bir biçimde, faşizme gereken karşılığı vermeyi reddettiler. Sosyalist parti yöneticilerinden Matteotti ve işçi sendikaları çevreleriyse, Rovigo eyaletinde, anti-faşistlere şu öğütü vermekteydiler: "Evlerinizde kalın ve provokasyonlara karşılık vermeyin. Sıra-sında, suskunluk da, korkaklık da bir kahramanlıktır." Bununla birlikte anti-faşistler, faşizme karşı örgütlü bir direnme gösterdikleri az rastlanır durumlarda, geçici olarak üstünlüğü ele almayı başardılar. Nitekim, Parma'da, birkaç bin kişilik bir faşist topluluğunun saldırısına karşın, işçiler bu saldırıyı geri püskürttüler. Parma'nın işçi mahallelerinin savunması, Arditi del Popolo grubunun yönetimi altında düzenlenmişti çünkü.

1921 yılı, son anti-faşist direnişlere tanıklık eder. Aralarında Enrico Malatesta (yanda) gibi bazı ünlü kişilerin de bulunduğu anarşistler, faşist toplantılarına saldırılar düzenlediler.

Anti-faşist hareketlere karşılık faşistler de sosyalist "Avanti!" gazetesini işgal ettiler. Daha sonra da ateşe verdiler.

İktidarın Faşistler Tarafından Ele Geçirilmesi

26 Eylül 1921'de sosyalist milletvekili Di Vagno, Bari'de öldürüldü; aynı gün, Modena'da, faşistleri kamu güçleriyle karşı karşıya getiren kanlı çatışmalar çıktı. Birkaç gün sonra il Popolo d'Italia, devlet, "ulusun yasal hakları" üzerine eğilmekteki güçsüzlüğünü sürdürürse, "faşizmin onun yerine geçmeye kararlı olduğunu" yazacaktı. 15 Kasım 1921'de Ulusal Faşist Parti'nin Merkezi Komitesi, yaptığı açıklama ile "barış anlaşması"nı kınıyor ve Italo Balbo ile general Aschepio Gandolfo'ya "faşist ordu"yu örgütleme görevini veriyordu. Merkez Komitesi, ayrıca, parti ile silahlı faşist grupların birleştirilmesini de onayladı. Söz konusu birleşme, 15 Aralık'ta açıklandı. Bu arada, Bonomi, İtalya'daki silahlı örgütleri yasaklayan bir yasa tasarısı hazırlamıştı; ama bu tasarısı, ancak 23 Aralık'ta meclislere sunulabilirdi. Bu durumda faşist militanların "squadro"larını (manga) durdurmak için, bundan böyle Ulusal Faşist Parti'yi de kapatmak gerecekti. Oysa, doğal olarak, libe-

ral devletten böyle bir şey beklemek olanaksızdı.

27 Aralık'ta il Popolo d'Italia, partinin yeni programını yayımladı: 1919 faşist programının çok ilerisinde olan bu programda, özellikle, o zamana kadar İtalyan Nasyonalist Birliği'nin tekelinde bulunan ideolojik öğelere sahip çıkmıştı: Devletin egemenliği; ulusal devletin saygınlığı; ulusalcılık geleneği; ulusal duygu; ulusal irade; İtalya'nın Akdeniz'deki rolü; Latın uygarlığının kalesi olarak İtalya, gibi. Programda partinin, ülkenin geleceğini eline almak görevi de anımsatılıyordu: "Parti, ülkeyi yönetmenin çok yüksek onurunu istemektedir". Üyeler, katılış törenlerinde bundan böyle "faşist devrim" için kan dökmeye hazır olduklarına yemin edeceklerdi. Böylece faşizm, iktidara giden yolu tutmuş bulunuyordu: Yol da açıldı zaten.

1922 yılı boyunca çözülme süreci büyük bir hız kazandı. Yeni kurumlar git gide toplumdaki yerlerini alıyorlardı. 25 Ocak 1922'de Bologna'da bir Sendikalar Kuruluşları Ulusal Konfederasyonu kuruldu. Bu, gelecekteki "korporatif devlet" in bir modeliydi. Mussolini, Gerarchia (Hiyerarşi) adlı yeni bir dergi yayımlamaya başladı. Milano'da 10-14 Ekim'de 18. kongreleri

için toplanmış olan sosyalistlerinse, partinin gücünün trajik gerilemesini belirtmekten ve reformcuların güçlenmesini gözlemekten başka yapacak bir şeyleri kalmamıştı. Kayıtlı üye sayısının 80 binin altına düşmesiyle, Ocak ayından beri parti, gücünün üçte birinden çoğunu yitirmiş bulunuyordu. Buna karşılık parti içindeki reformcu kanat gücünü iki kat daha artırmıştı.

26 Kasım 1921'den sonra Nitti'ci ve Giolitti'ciler, eski düşmanlarını unutarak, "demokratik" adı altında birleşmiş bir parlamenter grup oluşturdular. "Roma Üzerine Yürüyüş"ten bir ay kadar önce, 8 Ekim 1922'de liberaler de Salandra'nın önderliği altında aynı adımları atacak ve bir liberal parti kuracaktı. Bu partinin de kendi liberal "squadro"ları (manga) vardı.

İşçi Cephesi

6 Şubat 1922'de, papalığa Plus XI'in seçilmesiyle Halkçı Parti de, sosyalistler kadar zor duruma düştü. Milano başpiskoposu olduğu dönemden bu yana, faşizme beslediği sevgiyi saklamayan yeni papa, Halkçı Parti ile faşistler arasında bir yakınlaşma sağlamaya çalışan kardinal Bogglani ve markı Cornaggia'yı bu girişimlerinde destekliyordu. Halkçı ve sosyalist partilerin yakınlaşması, böylece git gide daha olanaksızlaştı. Komünist partisiyse, bu arada özellikle "burjuvazinin sol kanadı" olarak tanımladığı sosyal demokrasiye karşı girdiği polemikle uğraşıyordu. Sosyalist ve faşistler arasında imzalanmış "barış anlaşması" da bu savı güçlendirmek için kullanılmıştı. Komünistlerin uğraştığı bir başka konu da, "birleşik işçi cephesi" konusunda, Enternasyonal'le arasında doğmak üzere olan sirtüşmeydi. Parti, konuyu kısıtlı, bütünüyle sendikal anlamda ele almıştı. Arditi del Popolo'yu "burjuvazinin bir manevrası" olarak niteleyen parti, 1921 Temmuz'undan sonra, bütünüyle komünistlerden oluşan savunma grupları kurdu. Yalnızca sendikal temel üzerinde bir "birleşik işçi cephesi" kurulması amacıyla Komünist Sendika Komitesi'nin, 14 Ağustos 1921'de, anarko-sendikalist demiryolu işçileri sendikası başta olmak üzere sosyalist ve anarşist sendikalara yaptığı çağrılar karşılıksız kaldı. Buna karşın, Liguria'da 17-21 Kasım'da üç retterinin indirilmesine karşı düzenlenen genel grev başarıyla so-

nuçlandı. Bu ve Torino'daki 5 Aralık grevi, işçi sınıfının gücünü bütünyle yitirmediğini göstermekteydi.

Bir işçi cephesi ancak, 20 Şubat 1922'de kurulabildi; ama komünist partisi, girişimin "bürokratik" niteliği nedeniyle birliğe katılmadı. Cephe, Alleanza del Lavoro (İşçi Birliği) adını taşıyordu. Malatesta'nın da desteğini almış olan girişimin öncülüğü, anarko-sindikalizmden ve liberal çevrelerden gelmekteydi. Gerçekte siyasal olmayan düşünceleriyle anarşistler, siyasal bunalıma bir çözüm getiremezlerdi; zaten böyle bir şey de istemiyorlardı.

Anarşistler özellikle fabrika işçali döneminde, eyleme büyük ölçüde katılmışlar, 23 Mart 1921'de Milano'daki Diana tiyatrosuna yapılan saldırıdan sonra daha da artan "anarşist avı"na karşı eylemlerini sürdürmüşlerdi. Uydurma nedenlerle tutuklanan Malatesta ve Borghi'nin 29 Temmuz 1921'de serbest bırakılmalarından sonra, *Umanità Nuova* (Yeni İnsanlık) adlı etkin bir dergi yayımlamaya başlamışlardı. Bir yıl sonra Lenin, 10 Nisan-19 Mayıs 1922'de toplanan Cenevre Konferansı'na gönderilen anarşist-bölşevik Sandomirski ve Çiçerin'in de bulunduğu Sovyet delegasyonu aracılığıyla, İtalyan Sosyalist Birliği ve İtalyan anarşistleri ile son bir yaklaşma denemesine girişecektiler.

Ansaldo'nun denetimi altında bulunan "Eskont Bankası"nın yıkılışı da, İtalya'daki siyasal bunalımı hızlandıran nedenlerden biri oldu. 29 Aralık 1921'de başbakan Bonomi, bir "erteleme bildirisi" yayımlayarak, bankanın iflasını duyurmasını ve borçlarını ertelemesini sağladı. Bu yöntem, kimseyi hoşnut etmedi. Küçük ve orta tasarruf sahipleri yanında, sanayiciler de hoşnutsuzluklarını gizlediler ve "Devlet Hazinesi"nin, bankanın borçlarını kendi kefaleti altına almasını yeğlediklerini açıkladılar.

Bonomi, 2 Şubat'ta krala istifasını sundu; ama bu istifa kabul edilmedi. Ancak iki hafta sonra Bonomi hükümeti düştü. Üstelik bu düşüş, hükümetin dış siyasetini onaylamayan sağın, "Eskont Bankası" olayı dolayısıyla liberal ve demokrattların, faşizme karşı yumuşaklığı dolayısıyla da aşırı solun, sosyalist ve komünist partilerinin hakaretleri, aşığılamaları altında oldu. Bazıları, bir kez daha Giolitti'yi işbaşına çağırmaı bile düşündü. Ama, Halkçı Parti'nin bu

Asino adlı mizah dergisine göre "Avanti" yangını.

konudaki vetosu hazırda. Hükümeti kurmak için önerilen meclis başkanı De Nicola ile yaşlı siyasetçi Orlando da, Halkçılar tarafından kabul edilmediler. Laik bir kişi olarak tanınan De Nicola, Katolikler tarafından sevilmemekteydi ve ünlü "barış anlaşması"nın da isim babasıydı.

Bunalım, bu kez çözülmez görünüyordu. Mussolini bile iki kez konuşmak için kralın yanına çağırılmıştı. Bazıları, ordunun iktidarı almasını istemekteydi. Birkaç ay önce, ilk kez Mussolini tarafından ortaya atılan, bunalıma son verecek bir askeri diktatörlük fikri, krala yakın çevrelere hiç de ters gelmiyordu. Baş anlaşmasının yıldönümü olan 4 Kasım 1921'de yapılması tasarlanan bir hükümet darbesinin, D'Annunzio'nun son dakikada vazgeçmesi yüzünden gerçekleşmediği söyleniyordu. Ama, Cenevre'deki uluslararası konferansın yaklaşması, yönetici sınıfın tam bir kargaşa içine düşmesini önledi.

Böylece 25 Şubat'ta, Giolitti yanlısı, liymser Luigi Facta'nın başkanlığında bir geçiş hükümeti kurulabildi. Bu, son liberal İtalyan hükümeti olacaktı: Hükümet üç Halkçı bakana ve en önemlisi, faşistlerin desteğine sahipti.

Sert Çıkışlar

Cenevre Konferansı, 1 Mayıs'a kadar süren bir sessizlik ortamı getirdi. Faşist Demiryolcular Birliği'nin düzenlediği gösteriler dışında, 1 Mayıs işçi bayramı, her yerde çatışmalar ve şiddet olaylarıyla geçti. Faşizm, saldırıya başlamıştı. Birkaç gün içinde Italo Balbo'nun "squadro"ları 12 Mayıs'ta Ferrara'yı, 29 Mayıs'ta Rovigo'yu, ve yine mayıs ayı içinde Bologna'yı işgal ettiler. Bologna'nın 5 gün süren işgali, ancak hükümet faşizme boyun eğip, valiyi değiştirince sona erdi. Bu 5 gün içinde meydana gelen terör, İtalya içinde ve dışında öyle büyük protestolara yol açtı ki, Mussolini, bir süre, birliklerinin eylemini iliml bir çizgide tutmak zorunda kaldı; temmuza kadar çatışma olmadı. Temmuz ayında Andria, Viterbo, Alatri, Tolentino, Ancona, Novara, Magenta, Ravenna, Rimini, Pavia, Biella ve Cremona kentleri, üst üste faşizmin saldırısına uğradı. 19 Temmuz'da yapılan bir genel grev, yalnızca "sanayi üçgeni" bölgesinde ve Roma'da uygulandığı için etkisiz kaldı ve işçi örgütlerinin zayıflığını bir kez daha ortaya koymaktan başka işe yaramadı.

*Faşist mangaların
eylemlerini kınayan
bir afiş.*

LE ORIGINI EROICHE FASCISTI-A NOI

Cremona'nın da işgal edildiği haberi, Facta hükümetinin düşüşünü hızlandırdı. Faşistler, her yerde olduğu gibi işçi örgütlerini yıkmakla yetinmemişler, iki milletvekilinin (Halkçı Parti'den Guido Miglioni ile Sosyalistlerden Giuseppe Garibotti'nin) evlerini de yakıp yıkmışlar, valinin görevden alınmasını hükümete kabul ettirmişlerdi. Bu yeni boyun eğiş ve milletvekillerine kadar uzanan yasal koruma yetersizliği, Facta hükümetinin sonu oldu.

19 Temmuz'da ülke, yeniden hükümete kaldı. Mussolini, anti-faşist bir hükümet kurmaya kalkışacak olanlara tehditler yağdırıyor, bu arada, Giolitti, Orlando, Nitti, Bonomi gibi liberal siyasetçiler son çabalarını harcıyorlardı. Turati, 19 Temmuz'da kendi isteğiyle kralla görüştü. Mussolini, bütün bunlara karşı şöyle diyordu: "Kendi bari-

katlarını kuramayanlar, soluğu kral sarayında alıyor." 9 Ağustos'ta meclis, Facta hükümetinin yeniden işbaşına gelmesine karar verdi: Tek değişiklik, İçişleri Bakanlığı'na güçlü bir yöneticinin, valilikten gelen Carlo Taddie'nin atanmasıydı. 1 Ağustos 1922'de, Alleanza del Lavoro (İşçi Birliği), herkesi "yasalara uymaya çağırın bir grev" ilan etti. Grev başarısızlıkla sonuçlandı. Bir "baskın" etkisi yaratmayı tasarlayan eylem; karşısında, bir boşboğazlık sonucunda girişimi duyan ve bir gün önceden örgütlenerek taşraya dağılan faşist çeteleri buldu. Bütün İtalya'da faşizm bir kez daha saldırıya geçmişti: Demiryollarının kilit noktaları, İlmanlar işgal ediliyor, Cenova, Savona, Alessandria, Bari, Reggio Emilia ve özellikle de Milano gibi sosyalist belediyeler yakıp yıkılıyor. Bu, bütün Orta ve Kuzey İtalya'

nin oyuna katıldığı büyük bir genel provaydı. Faşistlere karşı direnen kent Parma oldu: Italo Balbo'nun faşist birlikleri beş günlük bir kuşatmadan sonra Parma'dan geri çekilmek zorunda kaldı. 11 Ağustos'ta Mussolini, "Roma üzerine yürüyüş başlamıştır" diyordu

"Roma Üzerine Yürüyüş"

Sanayiciler ve büyük toprak sahipleri, daha 1922 yılı başlarında Halga'da faşizmi iktidara getirmek konusunda anlaşmışlardı. Faşizm, ordu ve polis şeflerini elde etmişti. 1922 yılında, temmuz ve eylül ayları arasında, 11 general açık bir biçimde faşist eyleme katıldı. Fara ve Ceccherini adındaki iki general de, "Roma Üzerine Yürüyüş"ün hazırlandığı 18 Ekim tarihli Savas Konseyi'nde hazır bulunuyorlardı. Faşizm, küçük rütbeli subayların da bir hayli sempatisini toplamıştı. Askerler arasında birçok "faşist" hücre kurulmuştu.

Faşizm, kamuoyunun geniş kesimleriyle de uzlaşma gereksinimi duymaktaydı. Bu yüzden Mussolini, "bütün bölgelere, en önemli komünler başta olmak üzere bütün komünlere, sürekli ve gittikçe daha fazla sızmayı, ülke çapında ezici bir çoğunluk sağlamayı, seçim yasasını değiştirip mecliste ve hükümette üstünlük elde ederek iktidarı yasal yoldan ele geçirmeyi" kuruyordu.

Aslında Mussolini'ye yasal yolu, 1921 ilkbaharında meclisi dağıtan ve faşistler Milliyetçi Cephe'ye alan Giolitti açmıştı. Böylece faşistler meclise ilk kez girme olanağı buldular. Daha sonra sosyalistler tarafından yapılan "barış anlaşması" ile faşizme düzenlenme ve daha iyi örgütlenme olanağı yaratıldı.

Faşistlerin iki yıldır süren terörden yorgun ve bitkin düşen işçi sınıfı, yaklaşan fırtına karşısında başını eğmiş, toparlanmaya çalışıyordu. Böylece, dramın son perdesi, oyunculardan bazılarının yokluğunda oynanacaktı. Bundan böyle, faşizmin karşısında krallık ve ordudan başka güç kalmıyordu. Balbo, De Bono ve De Vecchi, hızla faşist milis birliklerini örgütlemekteydiler. Gelecekteki "yürüyüş"ün vurucu gücünü oluşturacak olan bu birliklerin kurulması, 3 Ekim'de saptanmıştı. "Yasalara uymaya çağırın" grevden sonraki üç ay, son engelleri ortadan kaldırmak ve son devrimci direnişleri kırmak

*Mussolini'nin faşist
"silahşörleri" için
hazırlanmış bir
propaganda afişi.*

İTALYA'DA FAŞİZME KARŞI DİRENİŞ/İ

İtalya'da faşizme karşı ilk direniş, Matteotti'nin öldürülmesinden sonra, İtalyan Komünist Partisi dışında bütün muhalefetin meclisi bırakarak Aventino'ya çekilmesi olmuş, bunun ötesinde bir eyleme girililmemişti.

Bu sırada İtalyan Komünist Partisi'nin bir önerisi oldu. 20 Ekim 1924'te, Antonio Gramsci, Komünist Partisi adına, bütün öteki partilere ve özellikle Aventino'lulara ayrı bir muhalefet parlamentosu kurmayı öneriyordu. Aventino'luların önderi Amendola ise, bu öneriye şöyle yanıt vermekteydi: "Peki ama, topluluğu kim yönetecek, eylem içine sokacak? Siz mi?", Gramsci'nin yanıtı, "evet"ti. Komünist Partisi, parlamentoda kalan tek muhalefet partisiydi. Öteki sol partilerse Komünist Partisi'ne yaklaşmak istemiyorlar ve bir birleşme durumunda ülkenin komünistleşmesinden korkuyorlardı. Sözgelimi, o günlerde La Giustizia gazetesi, "Biz kitle eylemi içine girmek istemiyoruz, çünkü, böyle bir duruma girince Kerenki'de kalabileceğimizle güvenemiyoruz" diyordu. Bu davranış, Komünist Partisi'nin istediğinin gerçekleşmemesine yol açtı. Aventino muhalefeti, kralın işe karışmasını ve faşizmin düşmesini bekliyordu. Komünist Partisi'nin önerisi benimsenmedi. Sonunda Aventino muhalefeti de bir birliğin gerekliliğini kavramıştı. Bu nedenle 8 Kasım 1924 tarihinde Amendola'nın başkanlığında, L'Unione Nazionale delle Forze Liberali e Democratiche (Liberal ve Demokratik Güçlerin Ulusal Birliği) adlı birlik kuruldu. Amendola, yaptığı ilk konuşmada, siyasal güçlerin parçalanmasını ve moral çöküntüyü eleştiriyordu. Faşist güçlerin dağıtılmasını istiyor, bu güçleri iç savaşın ve toplum başının bozulusunun tek nedeni olarak görüyordu. Faşizmin bir bütün olarak işbaşına geldiğinin farkında değildi. Amendola, hâlâ krala bağlıydı ve ondan bir şeyler umuyordu. Bütün bu başarısız başkaldırıları, gerçekte, faşizme güç kazandırmaktan başka bir işe yaramadı. Muhalefetin parlamentodan çekilişi Mussolini'nin işine yaramış ve ona parlamentoda istediğini yaptırabilmek olanağını kazandırmıştı.

Çeşitli siyasal güçler arasında, faşizme karşı direnmede izleyecekleri yol açısından görüş birliği yoktu. Komünistler, 1926 Lione Kongresi'nde, faşizmin gelişmesini incelemiş ve faşizme karşı çıkışın yollarını tespit etmişlerdi. Komünistler, sorumlu kişilerin yurt dışına kaçarak faşizme karşı oralarda çalışmalarından yana değildiler. Ülke içindeki gizli örgütlerde muhalefetin sürdürülmesi ve zorunlu olmadıkça yurt dışına çıkılmaması gerektiği düşüncesindeydiler. Lione Kongresi'ndeki şu sözler benimsenmişti: "İşçi sınıfı İtalya'dadır ve göçmez; köylüler İtalya'dadırlar ve yurt dışına çıkmamaktadırlar; o zaman partimizin yeri de İtalya'dadır."

Bölünmüş olan sosyalist partisinin tutumuyasa değışikti. Il Partito Socialista Unitario ve Il

Partito Socialista Massimalista ile sol eğilimli Il Partito Repubblicano dış ülkelere göçten yayanıldılar ve yurt dışında "Concentrazione repubblicano antifascista" adlı bir örgüt oluşturmuşlardı. Bu birlikte, Turati, Facchinetti, Cini ve Nenni gibi önemli sosyalistler çalışıyordu. Özellikle Nenni, muhalefetin, anti-faşist çalışmayı ülke dışında sürdürmesinden yanaydı. Turati'nin de "İtalya'da yapacak bir şey kalmadı" biçimindeki sözleri geniş yankılar uyandırmıştı. Yabancı ülkelerde etkinlik göstermekten yana olanların düşüncesine göre yabancı ülkelerin sorumlularına faşizmin cınayetlerini anlatarak, İtalya'ya karşı bir boykot gerçekleştirilebilir, böylece Mussolini zor duruma sokulup düşürülebilirdi. Kısaca, amaçları İtalya'yı Avrupa'da yalnız bırakmaktı.

Sosyalistlerle komünistler arasındaki bütün temel davranış ayrılıklarına karşın, faşizme silahlı mücadeleyle, partizan gruplar örgütleyerek karşı koyanlar, sosyalistler ve komünistler olmuşlardı. Buna karşılık, Katoliklerin ve liberalerin, faşizme karşı koyuşları, yasal kuralları içinde gerçekleşti. Faşistlerin açık bırakıkları yasa olanaklarından yararlanarak çalışan bu gruplar, faşistlerin yasalarını ve tutumlarını beğenmezken, kendilerini onların koyduğu kurallarla sınırlı saymışlardır. Liberaler de, Benedetto Croce, Luigi Albertini, Torretta gibi ünlü kişilerin önderliğinde yasal bir karşı koyuşu gerçekleştirdiler. Croce, faşizme karşı olan gençlere, bu mücadelelerinde başarının, kültürel kalkınma ile olabileceğini söylemekteydi. Bu yüzden, liberal muhalefete "salon muhalefeti" adı verilmişti.

1930'lardan sonra muhalefetin birleşmesi yolunda adımlar atılmağa başlandı. Sözgelimi, 20-21 Temmuz 1930'da, sürgündeki İtalyan sosyalistlerinin Paris'te toplandıkları "Congresso dell'unità socialista", reformcu ve birliktçi sosyalistlerin birleşmelerine ve birlikte eyleme girişmelerine karar verdi. 30 Ekim 1930'da gizli bir sosyalist eylem olan "Giustizia e Libertà" grubunun yöneticileri tutuklandı. 12-13 Kasım 1932'de de Paris'te bütün anti-faşist gruplar "Concentrazione anti-fascista" adlı bir kongre topladı. 29 Şubat 1933'te Sosyalist Enternasyonal, Cenevre'de toplanmış ve faşist-nazi uygulamasına karşı bir program açıklamıştı.

17 Ağustos 1934 önemli bir tarih oldu. Komünist partisi ile sosyalist partisi, birlikte hareket etme konusunda bir anlaşmaya vardılar. Böylelikle, İtalya'nın kurtuluşunda büyük rol oynayacak olan "Il Partito d'Azione" kuruldu. Temmuz-Ağustos 1935'te, Komintern'in VII. Kongresi'nde, "anti-faşist halk cephesi" çalışmaları benimsendi ve faşizme karşı komünist, sosyalist, sosyal demokrat ve ulusal burjuva gruplarının, bir arada ve bir cephe halinde savaşmaları önerildi. Gerçekten de "Halk Cephesi" Şubat 1936'da İspanya'da; Mayıs (Arkası sayfa 810'da)

Sözde "düzeni sağlamak" için girişilen faşist terör eylemleri, 1922 yılı boyunca sürdü. Italo Balbo (ortada) komutasındaki faşist "mangalar" kentleri altüst ettiler, yıldırma eylemlerine giriştiler.

için kullanıldı. Krallık sorunu da, Mussolini'nin 20 Eylül'de Udine'da verdiği söylevde çözümlenmeye çalışıldı. Burada, Mussolini, faşizmin cumhuriyetçi eğilimlerle hiçbir ilişkisi olmadığını belirtiyor, "monarşist olmak yürekliğini göstermek zorundayız" diyordu. Aynı konuşmada, bir taşla iki kuş vurarak, "özel girişim"e olan inancını da dile getiriyordu: "Demiryolcu devletten, postacı-devletten, sigortacı-devletten usandık artık!"

Bir ay dolmadan, ana kraliçe Margherita di Savoia'yla buluşan De Bono, Balbo ve De Vecchi, kraliçenin ağzından sarayın destek ve onayını aldılar. Ordu sorunu da 15 Ekim'de Badoglio'nun bizzat kendisi tarafından çözümlendi: Ordu hiçbir biçimde faşizme karşı çıkmayı düşünmüyordu. Bundan böyle, faşizm için ortada tek bir tehlike kalmaktaydı: Burjuvazinin birçok kesiminin istediği gibi, kurulacak olağan bir "düzen hükümeti" içinde, faşizmin birkaç kolukla yetinmeye zorlanması. Giolitti'nin yeniden dönüşü düşünülemezdi; Va-

tikan'ın vetosu sürüyordu. Ancak, ekim ayı başlarında, Bolzano ve Trento'daki faşist eylem, kusursuz bir "düzen adamı" olan Salandra'ya adaylığını ortaya koymak olanağını verdi. O günlerde, tutucu liberaller de bir parti halinde birleşmişlerdi. Bu da, bir Salandra hükümetine giden yolu açıyordu. Bir milliyetçi-faşist ortak komitesine katıldıkları halde, dikbaşlıklarını sürdüren milliyetçiler, Salandra hükümetini destekleyebilir, faşistler de bu hükümette birkaç sandalye elde edebilirlerdi. 24 Ekim'deki faşist kongrenin öncesinde, bu çözüm yolu, geçerliliğini koruyordu: Napoli'ye giderken Mussolini, Roma'da, Salandra ile konuşarak bir anlaşmaya vardı. Yeni hükümet, İçişleri Bakanı'nın dışında beş faşist bakana yer verecek; Mussolini hükümete katılmayacaktı.

Buna karşın, daha ertesi gün, Kara Gömlekçiler'in önünde yaptığı konuşmada Mussolini, İktidara gelmek konusunda Salandra hükümeti gibi bir "arka kapıyı" kullanmaya hiç niyetli olmadığını be-

lirtecek ve şöyle diyecekti: Ya iktidarı bize verirler ya da biz onu, Roma'ya yürüyerek alırsınız. O gece bütün birlikleri harekete geçirmek ve saldırıyı başlatmak kararı alındı. Perugia'daki karargâhlarından Balbo, De Bono, De Vecchi ve Bianchi'den oluşan "quadrumvira" (dörtlü yönetim), Roma'nın faşist birlikler tarafından kuşatılmasını düzenleyecekti. 24 Eylül'de 30 000 Kara Gömlekçi, 20 000 faşist sendika üyesi işçi, atlı ve bisikletli birlikler, Napoli'de toplanarak Mussolini tarafından teftiş edildiler. Artık faşizmin kesin kararlılığı ortadaydı.

Oyun bir biöfle başladı: "Roma Üzerine Yürüyüş" biöföyle. 27 Ekim'de, Salandra'nın dostu olan bir bakanın, Vincenzo Riccio'nun istifası, Facta hükümetinin düşmesine neden oldu. Buna karşın 27 Ekim'i 28'e bağlayan gece toplanan hükümet, sıkıyönetim ilan etmeye ve general Pugliese'ye Roma'yı savunma görevi vermeye karar verdi. Milano'da vali Alfredo Lusignoli, Mussolini'ye dostça ha-

Başbakan Facta.

ber yollayarak, onu tutuklamak zorunda kalacağını bildirdi. Böylece, 28 Ekim sabahında, her şey, "yürüyüş" tasarılarının, dolayısıyla da faşizmin sonunun geldiğini gösterir gibiydi.

Ama birden beklenmedik bir şey oldu: Kral, sıkıyönetim kararını imzalamayı reddetti. Böylece, ilk baştaki çözüme gelinmiş oluyordu: Bir Salandra hükümeti ve faşistlerin bu hükümete katılması. Ancak, aynı gün öğleden sonra, Confindustria, Confagricoltura, Associazione Bancaria (Bankalar Birliği) ve çeşitli sanayi sektörleri Salandra'ya, yalnızca, "Mussolini çözümü"nü onaylayacaklarını bildiriyorlardı. Bütün Kuzey İtalya'da askeri makamlar Kara Gömlekli'lerin devlet binalarını işgal etmelerine ve kışlalara girmelerine izin verdiler. Ertesi gün, kralın bir telgrafı, Mussolini'yi iktidarı almaya, Roma'ya çağırıyordu.

29 Ekim günü Mussolini, kral tarafından davet edildiği Roma'ya konforlu bir yataklı vagonla gitti; parlamenter kurallara göre, kendisine "kabinayı kurma" görevi verildi. Ancak her şey olup bittikten sonradır ki, "Roma Üzerine

İTALYA'DA FAŞİZME KARŞI DİRENİŞ/II

1936'da da Fransa'da da seçimleri kazanacaktı.

Bu temel üzerinde 1936'dan sonra İtalya'da da muhalefet birleşmiş, silahlı mücadele yolu denemeye başlamıştı. Böylece, Movimento di Unità Proletaria, Autonomi, Giustizia e Libertà, Comitato di Liberazione Nazionale gibi çeşitli birlikler kurulmuş; Emilio Lussu, Teoria dell'Insurrezione adlı kitabıyla, karşı koyuşun kuramını çizmişti. Bu birlikler, direnme savaşını gerçekleştirecek ve savaş sonrasında yeni demokrasiyi yaratacaktı.

Faşizmin gelişinden sonra ilk kez 5 Mart 1943'te İtalya'da geniş bir grev hareketi görüldü. Torino'da Fiat fabrikalarında başlayan savaşa karşı grev, dalga dalga bütün Kuzey İtalya'ya yayıldı. Bu siyasal grev Mussolini'nin gücünü sarsacaktı.

30 Ekim 1943'te Moskova'da toplanan A.B.D., S.S.C.B., İngiltere yayımladıkları bir bildiriyle, İtalyanların yeniden özgürlüğe kavuşmağa hakları olduğunu ve İtalyan kurtuluş eylemini destekleyeceklerini açıkladılar. Kasım ve aralık aylarında da Torino, Milano ve Ceno-va'da, Mussolini'nin Salò Cumhuriyeti'ne karşı grevler ve işçi eylemleri baş gösterdi. Mussolini'nin Farinacci ve Preziosi gibi yardımcıları, bu eylemleri, sert davranışlarla önlemeye çalıştılar. Yine de Nisan 1944 büyük grevlere

sahne oldu. Faşist cumhuriyet ve Alman kuvvetleri, hızlanan ve güçlenen partizan eylemi karşısında dayanaksız kalıyordu. Bologna, Torino, Ceno-va ve Milano'da faşist cumhuriyete karşı ayaklanmalar baş gösterdi.

Faşist cumhuriyete ve Alman işgaline karşı direnen gruplar yavaş yavaş örgütlenmeğe başladılar. Bütün savaş boyunca parti biçimini yitirmeyen tek örgüt İtalyan Komünist Partisi'yd. 1943'teyse De Gasperi ve Gronchi Democrazia Cristiana'yı (Hristiyan Demokrat Partisi) kurdular. Bu, eski Halkçı Parti'nin (P.P.I.) yeniden biçimlenişiydi. Çeşitli Katolik ve demokrat grupları içinde toparlayan Hristiyan demokratlar, Almanlara ve faşist cumhuriyete karşı Katolik bir direnme eylemi yarattı.

Savaş yıllarında dağılmış bulunan sosyalist güçler de "Movimento di unità proletaria" adlı bir birlik kurdular. 10 Ocak 1943'te kurulan bu birlik, Aralık 1943'te sosyalist parti si ile birleşerek, Partito Socialista Italiano di Unità Proletaria (İtalyan Proleter Birliği Sosyalist Partisi) adını aldı.

Faşizmi işbaşına getiren ve yaşatan siyasal gelişmeler, böylece bir kadro içinde birleşiyor ve faşizmi yıkan bir güç doğuruyordu. Savaşın sonra, 10 Aralık 1945'te de De Gasperi başkanlığında, bütün anti-faşist partilerin katıldığı bir hükümet kuruldu.

*Italo Balbo'nun
faşist birlikleri
Ravenna'da.*

*Mussolini, Milano
garında Balbo ve
Bono ile.*

"Yürüyüş" adı verilen gösteri başladı. 50 bin Kara Gömlekli, özel trenlerle başkente taşındı ve burada geçit töreni yaptı. "Roma Üzerine Yürüyüş" kralın sıkıyönetimlî imzalamaktan kaçınmasıyla gerçekleşiyordu. Gerçekte, ağır hava koşulları ve düzensizlik içinde yapılan yürüyüşten sonra Roma'ya varan faşist sayısı 5 000'in üzerinde değildi ve bunların kolaylıkla dağıtılması mümkündü. Çünkü Roma içinde, hükümete bağlı 25 000 kişilik bir güç vardı. Mussolini de, bu yürüyüşün başarıya ulaşacağından güvenli değildi; başarısızlıkla karşılaşırsa soluğu İsviçre'de almak üzere Milano'da bekliyordu

Faşizme Geçiş Dönemi

Mussolini iktidara geldiğinde, liberal bir tutumla işe başlamak zorunda kaldı; kabinesine sol kanat üyelerini aldı; faşist yazarlar tarafından yeni liberalizmin kurucusu olarak ilan edildi. Mussolini, düzeni birden yok edip, yeni faşist düzeni kurabilmek olanağına sahip değildi çünkü.

Başlangıçta, işler yasal bir görünümle yürütüldü. Mussolini yasal yoldan iktidara gelmişti. Krallık müessesesine, senato ve meclise

karşı sesini yükseltmedi. İlk Mussolini hükümetinde faşist olmayan 10 bakan vardı. Kısaca, Mussolini ihtiyatlı davrandı. Diktatörlüğün erken gelişi, işçi sınıfının olsun, demokratik ve liberal partilerin olsun, tehlikeli bir biçimde tepki göstermelerine neden olabilirdi. Öyleyse işçi sınıfını uyutmak, ötekilere de güvence vermek gerekiyordu

31 Ekim 1922'den sonra yeni hükümet başkanı, memurlarına şu telgrafı çekiyordu: "Disiplin ve başkasına karşı saygıyı korumalıyız. Hiçbir durumda, kişi özgürlüklerini çiğnemeliyiz." 9 Kasım'da, özgürlüğü sağlamaya, sendika merkezlerini yeniden açmaya, vb. ka-

rarlı olduğunu açıklayan bir bildiri yayımladı. Yine o günlerde Mussolini "demokratik bir programa bağlı kalma" yolundaki niyetini de açıklıyordu. Bu taktik, amacına ulaşacak ve Mussolini, liberalleri kendi yanına çekmeyi başaracaktı. Durumu iyi kavrayamamış bazı saf kişiler faşizmin "daha da güçlendirilmiş, bir liberalizm" olduğuna inanmaktaydılar. Bunlara göre, faşizmin tek iddiası, demokratik rejime iki noktada çekidüzen vermektir: Yürütmenin güçlendirilmesi; otorite ile özgürlüğün uzlaştırılması. Mussolini'nin niyeti ise açıktır: Liberalerin desteğiyle parlamentoda mutlak çoğunluğu sağlamak.

Mussolini'nin hükümet programı 16 Kasım günü parlamentoda okundu. Başbakan açıkça şunları söylüyordu: "İstesem, bu pisve sağır salonu, bir avuç askerin kışlası haline getirebilirim. Yapabilirim, ama hiç değilse bir zaman için bunu yapmıyorum." Mussolini'nin bu korkutucu sözleri, sokaklarda gezen faşist milis güçleri, faşist hükümet başkanının parlamentoda azınlıkta olmasına karşın, güvenoyu alabilmesini sağladı. Faşist milislerin, ulusal güvenliğin korunmasında kullanılacak "gönüllü güçler" olduklarına karar verildi.

Böylece, "faşist karşı-devrim" in en gösterişli ilk evresi, basit bir hükümet bunalımı (bir komünist yöneticinin deyişleyle, "biraz çalkantılı bir kabine bunalımı") gibi aşılmıştı. Ortaya çıkan, soluk, güçsüz bir koalisyon hükümetiydi. Milliyetçilerden Halkçılara kadar uzanan bu hükümette Mussolini, hükümet başkanlığının dışında, İçişleri ve Dışişleri Bakanlığı'nı da üstlenmişti. Bu, "tutucu" bir hükümetli kuskusuz; İtalyan siyaset çizgisi doğrultusunda "tutucu", hatta gerici, bir hükümet. Kesin olan, bu hükümetin "faşist" nitelikte olmadığıydı. Bazı "yıkıcı" gazete ve dergilerin (*Avanti*; *La Giustizia*; *Paese*; *Epoca*; *Il Comunista*; *Il Libertario*) binalarının tahrip edilmesi "karşı-devrim" in doruk noktasını meydana getiriyordu. Ancak, düzenin "normalleştirilmesi" gibi deyimler sık sık kullanılmaktaydı. Paranın değerinin düşmesi durmuş, giderek artmaya bile başlamıştı. Ama bu "normalleştirme" madalyonunun bir de ötekli yüzü vardı: Torino'da 18 Aralık 1922 günü meydana gelen kıyım (bu kıyım, 11 ölü, 20 yaralı ile sonuçlanmıştı); 23 Ağustos 1923'te faşist milislerin örgütlenmesi ve 15 Aralık 1922'de, işlevi pek açık belirlenmeyen bir

28 Ekim 1922'de "Roma Üzerine Yürüyüş"ün (yanda) başlamasından sonra Mussolini öbür faşist önderlerle buluştu. Bunlar Bianchi, de Vecchi, general de Bono ve Italo Balbo'yu.

Ordu birlikleri Roma sokaklarında.

Faşist Büyük Konseyi'nin kurulması gibi hükümet girişimleri, olayların hangi doğrultuda gelişeceğinin göstergeleri oldu.

Mussolini, 7 Mart 1923'te şöyle diyordu: "Devleti olabildiğince fazla yurttaşın oyuyla yönetmek istiyorum..."

Gerçekten de, hükümete gelmiş olmasına karşın faşizm, gerçek iktidardan henüz uzakta bulunmaktaydı.

Mussolini, 1923 yılı Temmuz ayında parlamentodan yeni bir seçim yasası çıkartmayı başardı. Bundan böyle parlamentodaki sandalyelerin 2/3'si onların çoğunluğunu toplayan partiye verilecekti.

Yeter ki bu partinin aldığı oylar, toplam oyların yüzde 25'inden aşağı olmasın. Liberaller bu yasa'yı kabul etmekle kalmadılar; işi 6 Nisan 1924 seçimlerinde faşistlerle "ortak liste" hazırlamaya kadar vardırıdılar. Mecliste yalnızca 35 sandalyesi olan faşizm, bu yolla 286 sandalye kazanacak ve mutlak çoğunluğu elde edecekti.

Totaliter Devlet

Anayasal oyun kurallarına uyar görünen Mussolini, elaltından yasalari çiğniyor ve diktatörlüğünü hazırlıyordu. Mahalli faşist şeflerin,

Faşistler, Marino sarayının işgali sırasında gerçek yüzlerini göstermişlerdi.

sosyalist, liberal ya da Katolik (Halkçı) belediyeleri ele geçirmelerine ve birer zorba gibi davranmalarına göz yumdu. Faşist grupları, işçi sınıfına karşı giriştikleri kanlı saldırıya devam etmeleri için elatından destekledi. Yasal olarak çıkan gazetelere bile el kondu; basımevleri yağmalandı; işçi sendikaları merkezleri ve kooperatifler ateşe verildi. Mussolini iktidarının birinci yılında gazeteler 166 anti-faşist militanın öldürülmüş olduğunu saptadılar. 1924 seçimleri, tam bir tehdit ve hile ortamı içinde geçti. Sonunda, maske yavaş yavaş düşüyor ve diktatörlüğün yüzü belirliyordu.

Bütün bunlara karşın, 6 Nisan 1924 seçimlerinde, faşistlerin tam bir başarı elde ettiği söylenemez. Seçmenlerin yüzde 37'si oy kullanmamıştı; muhalefet ise oyların yüzde 35'ini almış durumdaydı. Ama, yine de faşistler zafer türkülerini okumaktan geri kalmadılar. 10 Nisan'da Mussolini, sayıları abartarak şöyle diyordu: "5 milyon İtalyan yurttaşı, tam anlamıyla özgür ve bilinçli bir seçimle faşizmin simgesi çevresinde toplanmışlardır." Görünüş, böylece kurtarılmış oluyordu. 29 Mayıs günü ise, sosyalist milletvekili Giacomo Matteotti, mecliste yaptığı bir konuşmada, seçim-

Faşistler, halkın sempatisini kazanmak için propagandaya büyük önem veriyorlardı. Bunun için de 1922 yılı Ağustos ayındaki genel grev sırasında sokakları süpürmekten, vatmanlık yapmaktan kaçınmadılar.

lere hile karıştırıldığını belirterek seçim sonuçlarının lûmüyle iptali- ni istedi. 10 Haziran'da Matteotti, Roma'nın göbeğinde kaçınıp öldürüldü.

Bu cinayet, bütün İtalya'da büyük bir nefret dalgasının kabarmasına yol açtı. Basın da buna katıldı. Sonunda, kuruntularından kurulabilen liberaller, faşizmin gerçek yüzünü seçmeye başlamışlardı. Altı ay süreyle, daha susturulmamış olan muhalefet, elindeki bütün anayasal silahları hükûmete karşı kullandı. İtalyan sosyalistleriyse, hâlâ, yasalığa ve anayasaya bağlı kalmakta kararlıydılar. Matteotti olayına karşı muhalefetin mecliste yaptığı, yalnızca parlamentoyu boykot ederek oturumlara katılmamak oldu. Muhalefet, tıpkı eski çağın plebleri gibi "Avantino'ya çekildi." Mussolini, alayla, "Rakiple- rimiz ne haldeler, ne yaparlar?" di- yordu: "Genel grev, hatta bölge- sel grevler mi düzenliyorlar? Ordu içinde isyan çıkarmaya mı çalışı- yorlar? Hiçbiri değil; basın kam- panyalarıyla yetiniyorlar!"

Buna karşı sosyalistler şu üçlü yasal öneriyi ortaya attılar: Hükû- metin istifası, milislerin kaldırılması ve yeni seçimlere gidilmesi. Sos- yalistler hâlâ, krala güven besliyor- lar, onu Mussolini'den uzak dur- maya teşvik ediyorlar, kendisini aydınlatmak için yazı üstüne yazı yaymıyorlardı. Ama kral, sosya- listlerin umutlarını bir kez daha bo- şa çıkaracaktı.

Diktatörlüğe gitmenin tam za- manı olduğunu anlayan Mussolini, 3 Ocak 1925'te mecliste verdiği ünlü söylevinde, suratındaki mas- keyi bütün bütüne attı ve gerçek niyetlerini açığa vurdu. Polis, Mus- solini'ye karşı bir dizi uydurma su- ikastlar düzenliyor, bu suikast gi- rişimlerine dayanarak da Mussoli- ni, "olağanüstü durum" yasaları çıkararak muhaliflerini ezmeye, de- mokratik partileri, sendikal örgüt- leri kapatma, bütün özgürlükleri ortadan kaldırma ve diktatörlük yetkileriyle yasa gücünde karnama- yeler çıkarma olanağını elde edi- yordu.

Faşizmin Yerleşmesi

Faşizm, bir "kitle eylemi" oldu- ğu savını ileri sürerken, bir yandan da kitleleri hor görmüştü. Musso- lini'nin "halk" anlayışı şuydu: "Kit- leler, her yerde kadınlar gibidir. Kendilerine aşılananlar dışında, kendiliklerinden herhaç bir dü-

Yanda ve altta, sağda, Nisan 1924 seçimlerinde Ulusal Faşist Partisi'nin propaganda afişleri.

Her şeye karşı, faşist terör bütünyle karşılıksız kalmamıştı. Parma halkı direnişinin başında Arditi del Popolo'ların komutanı Guido Picelli (solda) bulunuyordu.

Giacomo Matteotti,
parlamento
kürsüsünden seçim
kampanyası
sırasında faşistlerce,
girişilen terör, hile
ve yıldırma
yöntemlerini kınayan
bir konuşma yaptı,
Mussolini'nin
yanıtıysa
Matteotti'yi
güpegündüz kaçırtıp
öldürmek oldu.
Resimde
Matteotti'nin, bir
süre sonra
Quartarella
ormanında bulunan
cesedi götürülürken
görülüyor.

Sosyalist milletvekili
Giacomo Matteotti.

şünceye sahip olabilmek yelenek-
leri yoktur. Bunları yönetmek, saf
kuramsal bilgi üzerine kurulu ku-
rallarla değil, kitleleri etkileyip çe-
lebilecek olan ne ise, onu arayıp
bulmakla olabilir. Kitleler, yalnızca
basit ve aşırı duyguları bilir. On-
ları, yalnızca simgeler etkiler." Fa-
şizmin gelişimi, işte bu hava için-
de sürecekti.

1925-1926 yıllarında, Faşist Parti
dışındaki bütün partiler silinip
yok oldular. Faşizm, yalnızca işçi
örgütlerine ve partilerine değil,
burjuva partilerine, burjuvazinin
eski siyasal kişilerine de dış biliyor-
du. Volpe'nin yazdığı gibi, "Libe-
raller, ya faşist oldular ya da siya-
sal yaşamın dışına düştüler. Pek
çok kararlı muhalif ya kendiliklerin-
den yurt dışına gönüllü sürgüne
gittiler ya da buna zorunlu kılındı-
lar." Malaparte, bir yazısında bu du-
rumu şöyle saptayacaktı: "Kara
Gömlükçüler, cumhuriyetçi ve Kato-
lik örgütlerini tedhiş yoluyla yok et-
tikten sonra liberallere, demokrat-
lara ve masonlara karşı eyleme
koyuldular." 1925'ten sonra hükü-
met, bütününü faşistlerden kuru-
lu duruma geldi; Federzoni ve
Gentile gibi, burjuvazinin eski si-
yasal kişileri ancak, faşizme "iman
ederlerse" başışlanıyorlardı.

5 Kasım 1926'da bütün muhale-
fet gazeteleri ve bütün siyasal par-
tiler kapatıldı; faşizmi benimseme-
yen bütün siyasal örgütler dağıtıl-

dı. 9 Kasım'daysa 120 muhalif mil-
letvekilinin seçim belgeleri geri
alındı. 25 Kasım'da çıkarılan özel
bir yasayla, Tribunale Speciale per
la Difesa dello Stato (Devleti Sa-
vunmakla Görevli Özel Mahkemeler)
kuruldu. Bu mahkemeler, hiç-
bir yasal güvenceyi geçerli saymı-
yordu.

Totaliter devletin kurulması işi,
9 Aralık tarihli bir yasayla son bi-
çimini aldı. Bu yasayla Faşist Bü-
yük Konsey, "rejimin bütün çalış-
malarını düzenlemekle görevli en
yüksek organ" oluyordu. Büyük
Konsey, bütün hükümet sorunları-
nı yalnızca bir "uygulama organı"
görevi yapan bakanlar kurulundan
önce ele alıp görüşüyordu. Kralın
rolü bile, bir imza atıcı durumuna
düşmüştü. Yine 1926 yılında ülke-
lere göç yasağı kondu: Bütün pa-
saport istekleri geri çevrildi; izinsiz
olarak sınırı geçmeğe kalkışacak
olanlar için de, faşist milis kuvvet-
lerine "vur" emri verildi.

Bu son dönem içinde, yalnızca
İtalyan Komünist Partisi'nin davra-
nışları ve bu parti tarafından yöne-
tilen bazı işçi eylemleri kararlı bir
başkaldırı hareketi olarak belirdi.
Sosyalistlerin ve öteki liberal güç-
lerin büyük ölçüde pasif tutumları
yanında, 21 Ocak 1926'da Lione
de toplanan Komünist Partisi
Üçüncü Ulusal Kongresi, Bordighi-
a'nın sert ve katı siyasetine son ve-
rerek Gramsci ile Togliatti'yi işba-

Matteotti'nin öldürülmesi bütün İtalya'da faşizme karşı büyük bir nefret dalgası yarattı. Resimde Matteotti'nin faşistler tarafından kaçırıldığı yerde toplanan Roma halkı görülüyor.

şına getirdi ve "etkin" bir siyasetin uygulanmasını istedi. Sosyalistler de Nenni, Lelio Basso ve Carlo Rodelli'nin yönetiminde, geçmişteki hatalarını görmeye ve düzeltmeye başlamışlardı. Bu iki sol parti, daha sonraki yıllarda faşizme karşı en büyük başkaldırıyı gerçekleştirecek örgütler olarak ortaya çıkacaklardı.

İtalyan parasının yeniden değerlendirilmesinden sonra iktisat ciddi bir bunalım geçirdi. 1927'de ortaya çıkan ve 1928'e kadar sanayi kesiminde görülen huzursuzluğun temelinde, paranın yeniden değerlendirilmesi yatmaktaydı.

21 Aralık 1927'de İletin İstikrara kavuşturulmasında, özellikle prestij nedenlerinden ötürü, para biriminin değeri çok yüksek tutuldu.

Fransa parasını bir dolar karşılığı 25 frank olarak saptarken, İtalya 1 dolar karşılığı 19 liret olarak saptamıştı.

Paranın yeniden değerlendirilmesi, birçok işletmede gelirin düşmesine, bir bölüm işletmenin de tasfiyesine yol açtı.

Bunun sonucunda halkın yaşam düzeyinde genel bir düşme görüldü. İşsizlik artmıştı. Sanayideki işsiz sayısı, 1926 Aralığı'nda 123 bin

iken, 1927 Aralığı'nda 274 bini buldu.

Paranın yeniden değerlendirilmesi döneminde korporasyon örgütü ücretlerde dolayısıyla da işçilerin yaşam düzeyinde ani bir düşme olmasının önlenmesine bir katkıda bulunduysa da, sonradan, ücretlerde grevlere yol açmaksızın önemli indirimler yapılmasını (oy-sa sendika özgürlüğü olan bir rejimde bu mutlaka grevlere yol açardı) sağladı.

Bu yıllarda işçi eylemleri de sönük ve etkisiz geçti. Son yasal grev, 1925 yılının şubat ve mart aylarında, çelik işçilerinin grevi oldu; 1926 yılının nisan ayında da grev hakkı ve sendikalar yasaklanınca işçiler gizli örgütler içinde bir araya geldiler. Aslında, sendikalar ve faşist olmayan işçi örgütleri, zaten yasaklamadan önce, faşistlerin baskılarıyla zayıflamışlardı: Sözgelimi, 1920'de 2 milyon olan Genel İşçi Konfederasyonu üyeleri, 1925'te 200 bin aşağıya düşmüştü.

1930'lara kadar faşist İtalya, kendi türünde tek olarak kalacaktı. Gerçi bu dönemde Avrupa'da klasik askeri diktatörlükler görüldü. Ama bunlar faşizm türünden bir siyasallaşmaya ve mutlak bir totali-

terliğe yönelmediler. Macaristan'da 1919'da kurulan Horthy, İspanya'da 1923'deki Miguel Primo de Rivera, Litvanya'da 1927'deki Prof. Valdemaras, Portekiz'de 1926'daki Salazar, Polonya'da 1926'daki Pilsudski ya da Arjantin'de 1930'daki Uriburu diktatörlükleri, Mussolini faşizminden bu açıdan farklıydılar. Ancak 1929 iktisadi bunalımı ve nazizmin ilk başarılarından sonra, faşizm yeni bir kimliğe büründü. Birçok yerde, İtalyan deneyinden yararlanan rejimler ortaya çıktı: Portekiz'de 1933'te "Estado Novo"; Brezilya'da 1937'de "Estado Novo"; 1936'da Yunanistan'da Yoannis Metaksas'ın diktatörlüğü; 1934'te Letonya'da Karlis Ulmanis'in "korporalist rejimi"; 1940'ta Romanya'da mareşal Antonescu'nun "Ulusal Lejyoner Devleti"; 1938'de İspanya'da Francisco Franco'nun "Estado Espanol'u; 1938'de Slovakya'da Tiso'nun diktatörlüğü, vb.

1932'lerden sonra, Mussolini, faşizmin uluslararası düzeyde örgütlenmesi gereğinden söz etmeye başladı. Bunun üzerine, Asvero Gravilli'nin yöneticiliği altında, Montreux Konferansı düzenlendi. Buradan da, Faşist Enternasyonalı doğdu. Ancak, "çirak"lardan en

Faşizm, yirmi yıl
süreyle
Avrupa'daki sağcı
düşünceyi de
derinden etkiledi.
Resimde Fransız
faşist eyleminin bir
afışı önünde, klasik
faşist selamı veren
Fransız faşistleri.

önemlisi olan nazilerin, Almanya'da elde ettikleri büyük başarılar üzerine, yeni örgütler örnek olarak İtalyan faşist partisini değil Alman nazi partisini almaya başladılar. Hollanda'da Anton Adrian Mussert'in 1933'te kurduğu National Socialistische Beweging, Bulgaristan'da Kristo Kuntchev'in 1933'te kurduğu Bulgar Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi, Alman nazi partisi örneğine göre biçimlenmişlerdi. Macaristan'da 1932'de, üç nazi partisi birleşti. Zoltan Mesko'nun Nasyonal-Sosyalist Partisi, Zoltan Bözörmeny'nin Nasyonal-Sosyalist İşçi Partisi, Ferenc Szalasi'nin Ulusal İrade Partisi.

Avusturya'da ve Almanca konuşan öteki bölgelerde de, kısa zamanda sayısız benzer kuruluşlar ve örgütler yeşerdi. Bunlardan bazıları yine de Roma'yı merkez olarak aldılar. Ama faşizmin bundan böyle yaşamak istiyorsa, nazi modelini kopya etmek, III. Reich'in koruyuculuğu ve kanatları altına sığınmak zorundaydı. Başka yapacak şey yoktu. Bunu İtalyan faşizmi de, Mussolini'nin kendi de sırası geldiğinde öğrenecekti. ●

- 1883 Mussolini'nin doğumu.
- 1891 Antonio Gramsci'nin doğumu.
- 1892 Sosyalist Partisi'nin Cenova'da kuruluşu.
- 1893 Sicilya'da faşist nitelikli ilk eylem.
- 1915 Mayıs. İtalya'nın Birinci Dünya Savaşı'na girişi.
- 1917 Ağustos. Torino'da büyük işçi eylemi.
- 1919 Mart. İlk faşist eylem grubunun kuruluşu.
- Nisan. Avanti gazetesine yapılan faşist saldırı.
- Eylül. D'Annunzio'nun Fiume'yi işgali.
- Kasım. Seçimlerde sosyalistlerin büyük başarısı.
- 1920 Ağustos-Eylül. Büyük fabrika işgalleri; toprak işgalleri.
- 1921 Ocak. İtalyan Komünist Partisi'nin kuruluşu.
- Mayıs. Seçimlerde faşistlerin Milliyetçi Cephe içinde meclise girişi.
- Ağustos. Faşistlerle sosyalistler arasında barış.
- Kasım. Bologna sosyalist belediyesine yapılan faşist saldırı.
- Kasım. Faşist örgütlerin partileşme kararı alması.
- 1922 Ekim. Mussolini'nin başbakan olması ve "Roma Üzerine Yürüyüşü".
- Kasım. Liberal partinin kurulması.
- 1923 Fiume'nin Yugoslavlardan alınması.
- Temmuz. Mussolini'nin yeni bir seçim yasası çıkarması.
- 1924 Nisan. Faşistlerin baskı ile seçimleri al-

ması.

Haziran. Matteotti'nin faşistlerce öldürülmesi.

- 1926 Mussolini'ye karşı yapılan düzmece suikast. Muhafif gazete ve partilerin kapatılması.

Kasım. Gramsci'nin tutuklanması.

- 1927 Arnavutluk'un himaye altına alınması.
- 1928 Gramsci ve arkadaşlarının yargılanması.
- 1929 Vatikan ile yapılan Laterano Antlaşması.
- 1932 İtalya'daki bütün anti-faşist grupların birleşmesi.

- 1933 Avusturya konusunda Alman-İtalyan anlaşmazlığı.

- 1934 Komünistlerle sosyalist partinin işbirliği kararı.

- 1935 İtalya'nın Habeşistan'a saldırması.

- 1936 İtalya'da faşizme karşı silahlı eylemlerin başlaması.

- 1937 Nisan. Gramsci'nin ölümü.

Kasım. İtalya'nın anti-komintern paktına katılması.

- 1940 Haziran. İtalya'nın İkinci Dünya Savaşı'na katılması.

Kasım. İtalya'nın Yunanistan karşısında ki yenilgisi.

- 1943 Temmuz. Müttefiklerin Sicilya'ya çıkışı.

Eylül. Kuzey İtalya'da faşist cumhuriyet kurulması.

- 1944 Kuzey İtalya'da anti-faşist grevler.

- 1945 Nisan. Mussolini'nin öldürülmesi.

Alman Nazizmi

Tedhiş Diktatörlüğü

Alman nasyonal sosyalizmi, İtalyan faşizminden daha sonra ortaya çıkmış, ama her bakımdan faşizmin bu ilk örneğini aşmıştır. Kuramsal açıdan, genel olarak "faşizm" diye nitelenen olgunun, Almanya'daki örneği olan Alman nasyonal sosyalizminin kökenini Alman toplumunun geçmişinde aramak gerekir. Ama bu, Alman nazizminin, Alman büyük sermaye çevrelerinin gerçekleştirdiği ve kullandığı totaliter bir diktatörlük olduğu gerçeğini değiştirmeyecektir. Kısacası nazizm de İtalyan örneği gibi mali sermayenin en gerici, en ırkçı, en emperyalist öğelerinin kurduğu, şiddete dayalı açık bir diktatörlük oldu.

Almanya'da nazizmi yeşerten karmaşık ortamın tarihsel kökenleri, belki de 1500'lü yıllardaki Luther'cilik akımına kadar indirebilir. Söz konusu yıllarda, Almanya tarihinde, boyutları açısından tek olan köylü ayaklanmaları gerçekleşti. Protestanlığın kurucusu olan Luther, bu ayaklanmalar sırasında köylülere karşı prensleri destekledi.

Ortak bir siyaset ve hanedan yoksunluğuna, XVI. ve XVII. yy'lar da bir de Reform'un yarattığı din ayrılıkları eklenmişti. Luther'in, kendisine büyük bir esin kaynağı olan köylü ayaklanmalarında prensleri desteklemesi ve siyasette otokrasiden yana olması, kırlarda feodalitenin yeniden yerleşmesine neden olmuş, Alman halkının büyük bir bölümü, bu yüzden, yoksulluğa, korkunc bir yuşukluğa gömülmüş ve köle durumuna düşmüştü. Daha kötüsü, bu durum yalnızca sınıflar arasında değil, çeşitli hanedanlar ve Alman halkı içindeki siyasal gruplar arasında da, büyük ayrılıkların yaşayıp gelişmesine neden oldu; Almanya'nın birleşmesini yüzyıllar boyunca önledi.

Onuz Yıl Savaşları ve bu savaşta son veren 1648 Vestfalya Barış Antlaşması, Almanya'ya bir daha

1919'da Birinci Dünya Savaşı bittiğinde, Almanya her bakımdan yıkılmıştı. Büyük savaştan dönenler yurtlarında ne anlayış bulabildiler, ne de sığınak. Ülkenin içine yuvarlandığı uçurumu en iyi anlatan belge, belki de Otto Dix'in 1920'de yaptığı "Kibritçi" adlı tablosudur (yanda).

altından kalkamayacağı büyük bir darbe indirdi. Avrupa'nın büyük din savaşlarının sonuncusuydu bu. Ama, savaş bitmeden önce bu çatışmalar bir Protestan-Katolik çatışması olmaktan çıkmış, bir yanda Avusturyalı Katolik Habsburg'lar, öte yanda Fransa'nın Katolik Bourbon'lan ve Protestan İsveç hanedanı arasında kanışık bir taht kavgasına dönüşüp yozlaşmıştı. Bu çatışmalar sırasında Almanya'nın altı üstüne geldi. Almanya'da taş üstünde taş kalmadı; kentler ve köyler boşaldı; halk kınlıdı. Bu barbarca savaşta Alman halkının üçte birinin öldüğü sanılmaktadır.

Vestfalya barışı, Almanya için savaş kadar büyük bir yıkım oldu. Fransa ile İsveç'i tutan Alman prenslerinin, ellerinde bulunan küçük toprakların mutlak sahipleri ol-

dukları onaylandı. Bu prenslerin sayısı 350 kadardı. İmparator, ülke işlerinde, bunların başında yalnızca bir korkuluktü. XV. yy'ın sonunda ve XVI. yy'ın başında Almanya'yı saran "Reform" ve uyanış dalgası böylece boğuldu. Bu dönemde büyük özgür kentler, gerçek bir bağımsızlık kazanmıştı. Derebeyler kovulmuş, sanat ve ticaret gelişmişti. Alman köylüleri İngiliz ve Fransız köylülerinden daha büyük özgürlüklere sahipti. XVI. yy'ın başında Almanya, gerçekten Avrupa uygarlığının önemli kaynaklarından biri durumuna gelmişti.

Ama Vestfalya barışından sonra Almanlar, yeniden geri bir düzene döndüler. "Seri"lik (toprak köleliği) yeniden kuruldu. O zamana kadar sertliğin bilinmediği yer-

Direnme,
başkaldırma ve
ayaklanmalar
giderek artmıştı.
Yanda Berlinli
işçilerin bir gösterisi.

Üzerine "3 milyon"
damgası basılmış
olan 1000 marklık
bir banknot (altta,
sağda) ve 50 milyon
marklık bir başka
banknot.

Savaşı kazanan
devletlerin zorla
kabul ettirdikleri
çetin barış koşulları
yüzünden
Almanya'da
yaşamak
olanaksızlaşmış;
enflasyon baş
döndürücü bir hızla
artmıştı. Resim'de
banknotlarını
sepetlere ve
bavullara doldurarak
alışverişe çıkan
Berlinliler görülüyor
(altta, solda).

lerde bile bu düzen uygulanmaya
başladı. Kentler bağımsızlıklarını
yitirdiler. Köylüler, işçiler, orta si-
nif burjuvaları prenslerin baskısı al-
tında birer uşak durumuna geldiler.
Almanya'da uygarlığın geliş-
mesi durmuştu. Bir tarihinin de-
diği gibi, Alman imparatorluğu
"zorla bir Ortaçağ karışıklığı ve za-
yıflığı düzeyinde tutuluyor"du

Luther'in Yahudi Düşmanlığı

Martin Luther, hem koyu bir Ya-
hudi düşmanıydı, hem de siyasal
yönetime bağlılığın en ateşli yan-
daşındı. Almanya'nın "Yahudiler-
den kurtulmasını" istiyordu. Üste-
lik Yahudiler ülkeden kovulurken

"bütün paralarına, mücevherleri-
ne, gümüşlerine ve altınlarına" el
konulmalıydı. Luther, "Sinagogla-
rıyla, okulları ateşe verilmeli, evleri
yıkılmalı... Ve Çingeneler gibi çer-
gillere ya da ahırlara tıkalıdır-
lar... Bu sefalet içinde durmadan
ağlayıp sızlayarak bizi Tanrı'ya şî-
kâyet etsinler" diyordu. Luther'in
bu öğütlerini Hitler, Göring ve

Himmler, dört yüzyıl sonra, harlı harline yerine getireceklerdi.

Alman tanhının, belki de tek halk ayaklanması olan 1525 köylü ayaklanması sırasında Luther, "kudurmuş köpekler" dediği "pis ve bayağı" köylülere karşı, prenslere en şiddetli önlemleri almaları öğütünü veriyordu. Luther, Yahudiler üzerine yazdığı yazılarda Alman tarihinde o güne kadar işitilmemiş ölçüde kaba ve sert bir dil kullanmaktaydı. Bu dili nazilere gelinceye kadar, başka hiç kimse kullanmamıştı.

Almanya'nın bu siyasal bölünmüşlüğü, Napolyon savaşlarını izleyen 1815 Viyana Antlaşması'ndan sonra da değişmedi. Bu kez ırklı ufaklı 36 devlete bölünmüştü Almanya, Avusturya'yı saymazsak, Almanya'nın tek siyasal gücü, Prusya Krallığı'ydı.

Prusya, Elbe Irmağı'nın doğusundaydı. XIX. yy'da karışık kafalı, korkak liberallerin Frankfurt'ta bir çeşit demokratik, birleşmiş Almanya yaratmak amacıyla kalkıştıkları girişimin 1848-1849'da başarısızlığa uğramasından sonra, yüzyılın sonuna doğru Prusya, Almanya'nın geleceğini eline aldı.

Bu Alman devleti, Almanya'daki tarihsel gelişimin ve kültürün yüzyıllar boyunca dışında kalmıştı. Sanki bir tarih garibesiydi. Prusya'nın sınırları uzak Brandenburg devletinin, Elbe doğusundaki kumlu ve boş topraklarından başlıyordu. Buralara XII. yy'dan sonra, yavaş yavaş, Slavlar yayılmıştı. Serüvenci askerlerden başka bir şey olmayan Brandenburg prensleri (Hohenzollern'ler), çoğu Polonyalı olan Slavları yavaş yavaş Baltık kıyılarına sürdüler. Karşı koyanlar ya yok edildiler ya da topraksız birer "serf" oldular. Alman İmparatorluk yasası, prenslerin krala ait unvanları almalarını yasakladığı halde, 1701'de İmparator, Prusya'da Königsberg'de Seçici Prens Friedrich III'ün kral olarak taç giymesini kabul etti.

Prusya, o gündenberi, deyim yerindeyse, "çizmesini ayağına geçirdi" ve Avrupa'nın büyük militarist devletlerinden biri olmaya başladı. Başkalarında olan kaynaklar onda yoktu. Toprağı çoraktı ve madenden de yoksundu; nüfusu azdı; büyük kentleri, sanayisi yoktu; kültürü dardı. Soyluları bile yoksuldu Prusya'nın. Topraksız

köylü, hayvanlar gibi yaşıyordu. Ama, yine de, Hohenzollern'ler askeri bir devlet yaratmayı başardılar. Prusya'nın yetmişmiş ordusu büyük zaferler kazandı. Güçlü devletlerle yaptığı geçici ittifaklara dayanarak toprağına durmadan yeni topraklar kattı

Berlin'de bir barikattı koruyan Spartakistler.

Devleti Olan Bir Ordu

Böylece, "yayıma"dan başka bir güce, hiçbir halk gücüne, hiçbir düşünceye dayanmayan, baştakinin mutlak iktidarıyla onun verdiği emri körükörüne yerine getiren darkafalı bir bürokrasinin ve acımasız disiplinli bir ordunun zoruyla temellenmiş, çok yapay bir devlet çıktı ortaya. Devletin yıllık gelirinin üçte ikisi ve bazen de altıda beşi orduya harcanıyordu. Başta kral olmak üzere ordu, devletin kendisiydi. Mirabeau, "Prusya, ordusu olan bir devlet değil, devleti olan bir ordudur" demişti. Devlet, her şey olmuştu. Halk bu makinenin dişlilerinden başka bir şey değildi.

Yunker'ler de Prusya'nın garip

Ruhr Havzası'nda
rutuklanan bir
Spartakist.

bir ürünüydüler. Kendi söylediklerine göre, "üstün bir ırktı"lar. Toprağı Slavların elinden alan, bu topraklar üzerinde batıda yaşayan köylülerden bütünyle farklı bir sınıfsal niteliğe sahip Slavları çalıştıran, çiftçilik yapan onlardı. Prusya'daki toprak işletme sistemi ile Batı Almanya ve Batı Avrupa'da sistem arasında, temelli ayrılıklar vardı.

Bütün Avrupa'yı sarsan 1848 Devrimleri, Almanya'da da baş gösterdi. Köylüler topraklara el koydu; kentlerde halk ayaklanmalar başladı ve başanya ulaştı. Ama Almanya'nın siyasal bölünmüşlüğü ve liberal burjuvazinin önderliği üstlenmede gösterdiği korkaklık, bu halk eylemlerinin birer birer ezilmesine yol açtı. Ama 1848 Devrimi, yine de, Alman birliği sorununu gündeme getirmeyi başarmıştı. Bu gündemi uygulayansa, halk eyleminin yenilmesi sonucunda, Almanya'nın biricik örgütlü gücü, Prusya oldu. Almanya'da halk eylemi 1500'lerin büyük köylü savaşından sonra, ikinci kez 1848'de büyük bir şiddet kullanılarak eziliyordu. Böylece Alman birliği sağlanmış oluyor, ama burjuva de-

mokrasisi Alman siyasal geleneğine nüfuz edebilme olanağını bulamıyordu.

Bismarck, 1862'de, Prusya başbakanı olurken şöyle demişti: "Günün büyük sorunları, kararlar ve çoğunluk oylarıyla çözülmeyecektir. 1848 ve 1849'dakiler bu hataya düşmüşlerdi. Büyük sorunlar, ancak kan ve demirle çözülür." Gerçekten de Bismarck, bütün sorunları böyle çözmeye başladı. Ama bunlara, çoğu zaman büyük düzensizliklere kaçan diplomatik bir incelik vermeyi de unutmadı. Bismarck'ın amacı liberalizmi yıkmak, tutuculuğu -yani Yunker'leri, orduyu ve tahtı- desteklemek ve Avusturya yerine Prusya'yı yalnızca Almanlar arasında değil, Avrupa'da da egemen bir güç yapmaktır. Prusya parlamentosundaki milletvekillerine "Almanya, Prusya'nın liberalizmine değil, gücüne hayrandır" demişti.

Alman İmparatorluğu

Bismarck'ın en büyük başarısı olan İkinci Almanya İmparatorluğu,

18 Ocak 1871 tarihinde Versailler'in aynalı salonunda, Prusya kralı Wilhelm I'ın Almanya İmparatoru ilan edilmesiyle başladı. Almanya, Prusya'nın silah zoruyla birleştirilmiş, Avrupa'nın en büyük devleti olmuştu.

Reichstag'ın (İmparatorluk Meclisi) kurulmasıyla demokratik bir maske takınmasına karşın Alman İmparatorluğu, gerçekte, Prusya kralının egemen olduğu, askeri bir otokrasiydi. Kral, aynı zamanda, imparatordu. Reichstag'ın pek az yetkisi vardı; bir tartışma kulübünden farklı değildi. Milletvekilleri orada ya içlerini dökerler ya da temsil ettikleri sınıfların günlük çıkarları üzerinde pazarlığa girerlerdi. Bütün iktidar kralın elindeydi 1910'da bile Wilhelm II, krallık tacının kendisine "parlamentolarca halk topluluklarının ve halkın kararıyla değil, yalnız Tanrı tarafından verilmiş olduğunu" söylemiş, "kendimi Tanrı'nın elçisi sayarak kendi seçtiğim yoldan gidiyorum" demişti.

Parlamento da kendisine zorluk çıkarmadı. Atadığı şansölye (başbakan), Reichstag'a karşı değil, krala karşı sorumluymuştu. Parlamento, başbakanı ne atabilir, ne de yerinde tutabilirdi. Bu, krala tanınan bir ayrıcalıktı. Görülüyor ki demokrasi, halk egemenliği, parlamentonun üstünlüğü düşüncesi, XX. yy. başladıktan sonra bile Almanya'da henüz yerleşmişti. Gerçi Bismarck ve imparator tarafından yıllarca kovuşturmaya uğramış olan sosyal demokratlar, 1912'de Reichstag'ın tek büyük partisi olmuşlardı ve parlamenter bir demokrasinin kurulmasını durmadan istiyorlardı, ama aslında etkin bir güç değillerdi.

Bismarck sosyalizm ile savaşmak için 1883 ile 1889 yılları arasında başka ülkelerde eş görülmüş bir "sosyal güvenlik" programı uyguladı. İşçileri ihtiyaçlarına hastalığa, kazaya, sakatlığa karşı sigortaladı. Bu örgüt devlet tarafından kurulduğu halde, parasını işçiler ve işverenler ödüyordu. Bunun, sosyal demokratların ya da sendikaların gelişmesini önlediği söylenemez, ama işçi sınıfı üzerinde geniş etkisi oldu. İşçiler, yavaş yavaş siyasal özgürlükten çok, sosyal güvenliğe önem vermeye ve ne kadar tutucu olursa olsun, devleti bir iyiliksever, bir koruyucu olarak görmeye başladılar. Hitler, ilerde, işçilerin bu durumundan çok yararlanacaktı. Başka alanlarda olduğu gibi bu alanda da Hitler, Bismarck'ın çok şeyler öğrene-

Georg Grosz'un
"Savaş Sakatlarının
Emeklilik İşlerine
Bakan Memur" adlı
tablosu.

"Freikorps"
bağımsız birlikleri
tarafından
tutuklanan bir
Spartakist.

cek ve Mein Kampf'da (Kavgam) şöyle diyecekti:

"Bismarck'ın sosyalist yasaları-
nı inceledim. Amacını, savaşını an-
ladım."

"Doğuya Doğru İlerleme"

Alman Birliği'nin kurulmasıyla birlikte Alman kapitalizminin geliş-
mesinde hızlı adımlar atıldı. Artık
Alman kapitalizmi, "güneşte yeri-
ni almak" için savaş veriyordu. Bu
yayılmanın baş sloganıysa "Drang
nach Osten" (Doğu'ya doğru iler-
leme) idi. Geç de olsa Almanya,
sömürgelerin paylaşılmasına katı-
lıyor, Afrika'da birkaç sömürgeyi,
en barbar yöntemlerle ele geçirir-
yordu. Bu arada Almanya'da dev
şirketler doğmuş, sermaye ihracı
başlamıştı. Alman sermayesinin
başlıca yayılma alanları, Orta ve
Doğu Avrupa ile Ortadoğu'ydu.
Zaten 1 200'lerdeki Töton şövalye-
lerinden bu yana doğudaki İslav

toprakları Almanların iştahını ka-
bartmaktaydı. Tarihin garip bir
oyunu olarak da, doğudaki İslav
topraklarının Almanlaştırılmasında
ve buralardaki üretim ve ticaret iş-
lerinin ele geçirilmesinde, Alman
Yahudileri başrolü oynayacaktı.

Tekelci evreye varan Alman ka-
pitalizmi, 1900'lerle birlikte, sö-
mürgelerin yeniden paylaşılması
amacıyla, İngiltere, Fransa ve Rus-
ya karşısında kavga vermeye baş-
ladı. Eski üstyapı kurumlarının, kül-
türel alandaki gericiliğin, tutuculu-
ğun kapitalist üretimin bu hızlı ge-
lişimiyle birleşip garip bir ucube
yaratması, kaba güçle sağlanan
Alman Birliği'nin altında süregelen
parçalayıcı unsurlar, Birinci Dün-
ya Savaşı sonrasında etkilerini te-
ker teker göstereceklerdi.

Sonuç olarak, insanlık tarihinin
yaşadığı bu en inanılmaz barbar-
lığın kökeninde, Alman kapitalizmi-
nin gelişmesindeki çarpıcılık yer
alıyordu.

Alman kapitalizminin bu hızlı ve
çarpık gelişim sonucu içine düştü-

ğü bunalımla, Alman tarihinin de-
rinlerinden gelen hastalıklı düşün-
celer, yönelimlerin, çarpık inanış-
ların bileşkesi olacaktı Hitler'ci ey-
lem.

Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik
çıkan Almanya'da yenilginin öfke-
sini duyan bir halk yığını Versail-
les Antlaşması'nın imzalanmasıyla
daha da huzursuzlaşırken, ikti-
sadi bunalımlar birbirini izlemiş,
düzenli bir siyasal yapı kurulama-
mıştı. İktisadi çöküntü, işsizlik, sol
güçleri geliştirirken, yenilginin
onur kinciliğinin yarattığı şovenizm
ve işçi eylemlerinin gelişmesinden
doğan tedirginlik, sağcı tepkiyi ya-
ratmıştı. Savaş yenilgisinin ve par-
çalanmanın en büyük acısını du-
yan ordu da, genellikle, sağcı ey-
lemin yanında yer almaktaydı. Bir
yandan 30 Ekim 1918'de, Kiel'deki
sosyalist ayaklanmasıyla, Lieb-
knecht'in sosyalist "Spartakistler
Birliği", Rusya'daki gibi "Sovyet
Cumhuriyeti" kurulmasına yönelir-
ken, öte yandan Luttwitz, 1920
Martı'nda, bir "sağcı darbe" giri-
şiminde bulunacaktı. Sosyalist bir
devrim, sosyal demokratların yan-
cızmasıyla başarısızlığa uğrarken
sağcı darbeler ordunun desteğini
görmekte ve ancak işçi sınıfının
genel grevi, sağcı darbenin başa-
rısızlığına yol açmaktaydı. Savaş
sonrası, genel çizgisi ile, sol güç-
lerin gelişimine koşut bir sağcı ör-
gütlenme ve saldırganlık ortaya çı-
kartmıştı. Sık sık gerçekleşen grev-
ler ve işçi ayaklanmaları, gittikçe
sağın toplanmasına ve küçük bur-
juvazinin yeni bir kurtarıcı arama-
sına yol açıyordu.

Spartakistlerin Yok Edilmesi

Birinci Dünya Savaşı sona erdik-
ten sonra şansölye Friedrich
Ebert'in (1871-1925) başkanlığın-
daki sosyal demokrat İleri gelenle-
ri, işçilerin ve cepheden dönen as-
kerlerin, 1917'de Rusya'da Bolşevik
Devrimi'ne toplumun onayını
sağlayan "sovyetler"i Almanya'da
da kurma denemesini kanla
boğdu. Bir denizci isyanı bastırıl-
dıktan sonra sol kanalttaki sosyal
demokratlar hükümetten ayrıldı ve
bir ulusal meclis toplanmasını is-
tedi. 1919 Ocakı'nda, Berlinli işçi-
lerin Rosa Luxemburg ve Karl Li-
ebknecht'in Spartakist örgütünce
(Die Spartakistenauflösende)
desteklenen ayaklanması, sosyal
demokrat Savunma Bakanı Noske
tarafından gönderilen askeri birlik-
ler ve milliyetçi gönüllü alayları

Almanya'nın savaşı kazanan ülkelerle olan ilişkileri de çok bozdu; özellikle Fransa, Almanya'dan bütünüyle gerçekleştirilmesine olanak bulunmayan Versailles Antlaşması'nın olduğu gibi uygulanmasını istiyordu. Petit Journal'in 1923'te yayımlanan bir sayısında çıkan bu resimde, Fransız birliklerinin Ruhr'u işgali görülüyor.

(Freikorps) tarafından kanlı bir biçimde bastırıldı. Luxemburg ve Liebknecht yakalanıp bir grup sağcı subay ve astsubay tarafından barbarca öldürüldüler.

Aynı yılın şubatında Weimar'da Ebert'in 1925'e kadar başkanlık edeceği Ulusal Meclis açıldı. Sosyal demokratlardan, demokratlardan ve Katoliklerden oluşan hükümetin başında Philipp Scheidemann bulunuyor, adına ise "Weimar koalisyonu" deniyordu. Versailles Barış Antlaşması'nın (28 Haziran 1919) onaylanmasından doğan çatışmalar aşıldıktan sonra 11 Ağustos 1919'da, Weimar Anayasası oylanıp kamuoyuna açıklandı. Almanya artık parlamentoya dayalı, federal yönetimli bir "demokratik cumhuriyet" olmuştu. Halk temsilcileri halk tarafından seçilen milletvekillerinin toplandıkları Reichstag'dan seslerini duyuracaklardı artık. Her yedi yılda bir doğrudan oylamayla seçilen cumhurbaşkanı, yürütme gücüne başkanlık eden başbakanı görevlendi-

recekti. Olağanüstü durumlarla ilgili 48. madde, cumhurbaşkanına geniş yetkiler veriyordu. (Devlet gücünün böyle baskıcı biçimde tek elde toplanması geleneği, daha sonra, Hitler'in çok işine yarayacaktır.) Seçimle işbaşına getirilen ilk cumhurbaşkanı da, sosyal demokrat çoğunluğa dayanan, tutucu eğilimli Friedrich Ebert oldu.

İşçi kesimi, Ekim Devrimi'nden örnek olarak "sovyetler"i'n, yani devlet kurumuna karşı ilk kez, devrimci bir alternatif olarak çıkan, kendi kendini yöneten "bağımsız işçi konseyleri"nin kurulması yolunda çalışmaktan vazgeçmiyordu. Öte yandan, yeni kurulan cumhuriyet kendini, gerçekleşmesi olanaksız bir kan davası hayalinin ardında koşan milliyetçilerden ve askerlerden korumak zorundaydı. Dışişleri Bakanı Walther Rathemann'ın öldürülüşü özellikle yankı yapmıştı; Rathemann, Freikorps'ta (gönüllü alaylar) vuruşan aşırı sağcıların düşmanlığını kazanmıştı; çünkü hem Yahudiydi,

hem de Versailles Antlaşması'nın bazı koşullarını yerine getirme yolunda içtenlikle çalışıyordu. Siyasal cinayetler ve hükümeti devirme girişimleri, Weimar cumhuriyetinin korunması için özel yasaların hazırlanmasına yol açtı.

Versailles Antlaşması

Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle çıkan Alman toplumunun, içine yuvarlandığı büyük bunalımı açıklamadan, Adolf Hitler'in başarsının nedenlerini kavramak mümkün değildir. Savaş sonrasının kargaşası en fazla orta sınıfların sırtına yüklenmişti, onları ezip paramparça etmekteydi. Kredilerin kısıtlanmasıyla geniş bir toplum sınıfının değerleri ölümün eşğine sürüklenmişti. İtilaf devletleri ile Almanya 28 Haziran 1919'da Versailles kasabasında, Birinci Dünya Savaşı'nı sona erdiren barış ant-

laşmasını imzalamışlardı. Bu antlaşmayla Almanya, Alsace-Lorraine topraklarını ve Saar havzasındaki maden yataklarının on beş yıllık işletme hakkını Fransa'ya bırakıyordu; Eupen ve Malmédy bölgeleri Belçika'nın, Schleswig'in bir bölümü Danimarka'nın, Silezya'nın bir kesimi Çekoslovakya'nın eline geçiyordu. Yeniden kurulan Polonya devletiyse Poznan eyaleti ile bu yeni ulusun "serbestçe ve güvenlik içinde denize açılmasını" sağlayacak olan ve adına "Polonya koridoru" denilen kesimi alıyordu. Danzig ise "Açık şehir" statüsü kazanarak koridorun geri kalan kesiminden dışarda bırakılıyor ve Saar gibi o da, yeni doğmuş olan Milletler Cemiyeti'nin denetimine veriliyordu. Bu uluslararası topluluk, Birinci Dünya Savaşı gibi trajedilerin bir kez daha yaşanmasını önlemek amacıyla ve A.B.D. başkanı Wilson'un girişimleri üzerine kurulmuştu.

Alman kamuoyu, barış antlaşmasının gerektirdiği ödemelerin

yapılışını, savaş onarımları yüzünden Danimarka'ya bırakılmış olan Schleswig'in elden çıkarılışını, yine 1920'de Belçika'ya verilen Eupen ve Malmédy'nin ülkeden kopuşunu öfkeyle izlemekteydi. Dayandıkları çoğunlukları yitirme tehlikesi içinde bulunan hükümetlerin iğretiliği de kamuoyunda ayrıca burukluk yaratıyordu. 1922 yılında Alman Markı'nın değeri düşünce, İktisadi bunalım başladı. Bir somun ekmeğe alabilmek için milyonlarca mark gerekiyordu. Alacaklı devletler de Alman İktisadının acılı serüvenlerini kaygıyla izliyorlardı. Ruhr'daki dev maden yataklarına el koyma amacıyla olan büyük sermaye çevreleri, Fransızların ve Belçikalıların alacaklarını güvence altına almak üzere havzayı işgal etmeleri için baskı yapmaktaydılar.

Nazi Partisi Doğuyor

Birinci Dünya Savaşı'ndan son-

ra terhis edilen onbaşı Adolf Hitler kabına sığamıyordu: Versailles Barış Antlaşması'nı ülkesinin çöküşü olarak görüyor, bu antlaşmaya karşı halk kitlelerinde zaten var olan düşmanca duyguları körüklemeyi, coşturmayı tasarlıyordu. Nasyonal sosyalist eyleme bir başlangıç tarihi saptanabilir: 1919 Eylülü. Hitler, bu tarihte Deutsche Arbeiterpartei (Alman İşçi Partisi) adlı küçük bir siyasal topluluğa katılmıştı ve bu partinin yedinci üyesiydi. Topluluk Münih'te, sivaları dökülmüş bir kahvehane de toplanmaktaydı. Eğer Hitler ortaya çıkmassaydı, belki de etkisiz bir tartışma topluluğu olarak kalacak olan bu eylem, Hitler'in işe karışmasıyla Bayera'nın başkentinde zaten hazır bekleyen bunalımdan yararlanarak gelişti. Bu arada Hitler, ordudan maaş ve tayin almayı sürdürüyordu. Çünkü, sosyalist ve komünist askerleri ele vermek ve milliyetçi fikirler yaymakla görevli ordu propaganda servisinde çalışıyordu. Hitler toplulukta kendisinden daha

NASYONAL SOSYALİZM NEDİR? / I

Nasyonal sosyalizm, siyasal olarak faşizmin Almanya'daki uygulamasıdır. Kuramsal alandaysa, ana çizgileriyle, XIX. yy 'da gelişen Tarihçi Hukuk Okulu'nun "ırkçılık" anlayışıyla değişikliklere uğramış biçimlidir. XIX. yy. düşünürü Fichte'de gelişmeye başlayan aşırı ulusçuluk, Hegel'de, artık Alman ulusunun dünyayı yönetmesi gerektiğinin savunulmasına kadar varır; nazilere de, bu üstün ırk görüşünü uygulamak düşer.

Çoğu kez hem İtalyan faşizmi, hem de Alman nasyonal sosyalizmi, tek bir ad altında toplanarak, ikisine birden "faşizm" denilmektedir. Temel uygulama bakımından doğru sayılabilecek bu adlandırma, kuramsal alanda elverişsizdir. Aynılık, nasyonal sosyalizme göre devletin bir amaç olmayıp (doğal olarak yalnız kuramsal alanda) yalnızca bir "araç" olmasına karşılık, faşizmde devletin "en yüksek amaç" olması ile başlamaktadır. Nasyonal sosyalizmde en yüksek değer, ırktır. Oysa İtalyan faşizminde bu değer, devlettir. Faşizmde ulus, ancak devlet içinde, devlet aracılığı ile gerçekleştirilir, varlık kazanır. Nasyonal sosyalizmdeyse devlet, ulus çerçevesi içinde gerçekleşir. Demek ki, birinde temel kavram devlet, ötekisindeyse ulus ya da ırktır.

Faşizm ve nasyonal sosyalizm kaba güce dayalı devlet düşüncesinin en belirgin örnekleridir. Çünkü faşizm ve nasyonal sosyalizm İtalyan ve Alman kapitalist çevrelerinin, demokratik kurumları, burjuva hukuk üstünlüğü anlayışını ve yine Batı burjuvazisinin geliştirdiği bireysel özgürlük ve insan değeri kavramını bir

yaana iterek doğrudan doğruya kaba güce başvurmalarından başka bir şey değildir.

Nasyonal sosyalistlerin savına göre parlamenter demokrasi Almanya için yalnızca bir yitkim olmuştur. Demokratik kurumlar, nasyonal sosyalist devletin serbestliğini kısıtlar, bu nedenle de demokrasi ırkçı devletin çalışmasını engelleyen bir siyasal düzendir.

Nasyonal sosyalizm, demokratıyl olduğu kadar halk kitlelerini de hor görür. Hitler'e göre "Çoğunluk, yalnızca cehaletli değil, aynı zamanda korkaklığı da yansıtır. Yüz budala, bir akıllı kişiye eşit olamaz." Yığınlara olan bu düşmanlığının doğal sonucu olarak nasyonal sosyalizm genel seçimlere de karşıdır.

Devlet kavramı konusunda nasyonal sosyalizmde Tarihçi Hukuk Okulu'nun etkisini görmekteyiz.

1924'te Hitler, Mein Kampf'da (Kavgam) şöyle yazıyordu: "Devlet, bir amaç değil, bir araçtır. Büyük bir uygarlığın kuruluması için, devlet en önde gelen koşullardan biridir. Ama bu yüksek uygarlığın doğrudan olarak ilk koşulu değildir. Çünkü, uygarlık, özellikle uygarlık kurma yeteneği olan bir ırkın varlığında saklıdır." "Biz nasyonal sosyalistler için devlet... bir ölçüden ibarettir. Devletin, daha doğrusu bu topluluğun içeriği milllettir. Bundan dolayı bütün çıkarlar, ulusun egemen ve yüksek çıkarlarına bağlı ve boyun eğmiş olmalıdır."

Nasyonal sosyalist kuramcılardan Alfred Rosenberg, daha sonra 1930'da, devletin artık önünde boyun eğilmesi gereken, başına buyuk

(Arkası sayfa 828'de)

İlk naziler gezintiye çıkmış sevimli Bayyeralılar gibi, mahallî giysilerle dolaşıyorlardı; oysa bunların ardında 1923'teki Münih darbesi'ne katılacak olan silahlı gruplar belirecekti.

Ülkücü inanışta olan ve işçi kökeninden bütünüyle kopmamış olan demirci Anton Drexler ile gazeteci Karl Harrer ve eyleme para sağlayan Dietrich Eckart ile yakın ilişki kurmuştu.

Hitler, daha sonra, eylemin kuramcısı Alfred Rosenberg'le ve ordunun Münih'teki karargâh komutanlığında görevli genelkurmay subayı Ernest Röhm'le tanıştı ve Harrer ile Drexler'in öyle pek önemsenecek kişiler olmadıklarını anlayıp onları terk etti. İlk konuşmasını da 1919 Ekim'i'nde Münih'in ünlü birahanesi *Hofbrauhaus Keller*'inde 111 kişilik bir kalabalık önünde yaptı. 1920 başlarında ise partinin propaganda işini üstüne almıştı. Toplantılar Bavyera geleneklerine uyarak, geniş birahanelerde, herkes bir yandan içki içerken yapılıyordu.

İlk kitle toplantısı 24 Şubat 1920'de, yine Münih'in Hofbrauhaus'unda yapıldı: Aşağı yukarı iki bin kişi önünde Hitler, milliyetçi ve ırkçı programının yirmi beş maddesini okudu. 1920 Nisan'ında Hitler partiye yeni, daha tam ve daha belirgin bir ad seçti: Alman Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei); kısaltılmış adıyla nazi partisi. Zengin sermayecilerin desteğiyle Hitler partiyi ele geçirdi, hayalcileri, düş peşinde koşanları kovdu, çevresine Hess ve Göring gibi amansız kişileri topladı.

Alman kapitalizmi, Hitler faşizmini yaratan, destekleyen ve iktidarını yaşatan bir öge olarak görülür. Orduyla da ilişkileri yakın olan Hitler, sol akımlar ve işçi eylemleri geliştiği ölçüde, sermayeye güven verdi ve onu kendi yanına çekti. Hitler'in işadamlarıyla ilişkisini kuran Wather Funk'tur. Kömür kralı Kirdorf, Vereinigte Stahlwerke çelik tröstünün başkanı Fritz Thyssen ve Vögler, kimya tröstünün önde gelenlerinden Georg Schnitzler, potas sanayi grubundan August Rostberg ve August Dihn, deniz işletmelerinden Cuno, banker Kurt von Schröder, Hitler'i destekleyen sermaye temsilcilerinden bazılarıydı. Kapitalizm, bir yandan Hitler'i, sol gelişime karşı bir güvenlik kaynağı olarak görürken, öte yandan da savaş yenilgisinin kapitalizme getirdiği ıktisadi yıkımların Hitler'in emperyalist ve saldırgan siyaseti yoluyla giderilebileceği kanısındaydı. Bu yüzden Hitler, saldırgan çetelerini sermayenin desteğiyle geliştirip güçlendirirken, iktidara geldikten sonra sermayenin desteğini daha geniş bir biçimde elde edebilecekti.

“Mücadele Birlikleri”

Birinci Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde, Almanya'da terhis edi-

len eski subaylardan, serüven düşkünü ve onun bunun yardımcılığını yapmaya hazır insanlardan oluşan işçi düşmanı birliklerin, pıtrak gibi çoğaldığı görülür. Ocak 1919 Berlin Komünü'nün, Nisan 1919 Münih Komünü'nün ezilmesine yardımcı olan, 1919 Yazı'nda, Pomeranya tarım işçilerini, 1920 Baharı'nda Ruhr işçilerini yıldırانlar işte bu “mücadele birlikleri”ydi. 1919-1923 yılları arasında, birçok solcu siyaset adamının ölümüne yol açan suikastleri düzenleyenler de, yine bunlardı.

İlk başlarda, bu bir sürü “mücadele birlikleri”nden biri olan Nasyonal-Sosyalist Parti, sonradan, tıpkı İtalya'da olduğu gibi, bütün öteki birlikleri kendi içinde toplamayı bildi. Burada başvurulan taktik, İtalyan faşizmindekinden farklıydı. Aşağı yukarı Mussolini'nin “Kara Gömlekçiler”inin işçi yığınlarına saldırmaya başladıkları bir dönemde, Hitler de, bir “dövüş birliği” kurmuştu. “Düzen kolları” adını taktığı bu birliği, rakiplerinin düzenlediği açık toplantılarda karışıklık çıkarmak için kullanmaktaydı. Hitler, 4 Ocak 1921'de, Münih'teki bir birahane'de toplanan kalabalık önünde, “Nasyonal-Sosyalist eylemin ılerde, zararlı etkiler yaratabilecek bütün toplantı ve konferansları, gerektiğinde kaba güce de başvurarak, önleyeceği”ni duyuyordu.

Hitler'in de taktiği, tıpkı “Kara

1921'de Münih'te yapılan bir nazi gösterisi.

NASYONAL SOSYALİZM NEDİR? / II

ruk bir tanı olmadığını, hatta devletin bir amaç bile değil, yalnız "volk"un (halk, ulus) varlığının gelişimi için bir araç olduğunu yazıyordu. Rosenberg'e göre devletler ve yasalar gelip geçerler, ama ulus varlığını hep sürdürür. Bu da gösterir ki, ilk ve en yüksek değer, ulustur.

Tarihçi Hukuk Okulu'nun her ulusun kendine özgü bir ruhu bulunduğu ve hukuku bu halk ruhunun yarattığı düşüncesi, nasyonal sosyalizm tarafından olduğu gibi benimsenmiş; yalnız bu kavrama iki yeni nitelik daha tanınmıştır: Halk kavramının "saf bir ırk" gerektirdiği, başka bir deyişle, halk ruhunun ancak saf bir ırktan temel alabileceği ve Almanların en saf ırk oldukları!

Nasyonal sosyalizme göre, halk ruhunun oluşumu, ırkın biyolojik yapısına bağlıdır. Devlet ve hukuk da ırkın, halk ruhunun hizmetinde olduğuna göre, amaçları ırkın sağlığının korunmasıdır. İşte devlet ve hukukun tek görevi, ırkı geliştirmektir. İrkin bütünlüğü, sağlığı, geliştirilmesi her şeyden önce gelir. Her şey ve bütün bireysel değerler bu amaç uğruna feda edilmelidir. Devlet ve hukuk da, bu uğurda birer araçlardır.

Devletin ve hukukun önünde sorumlu olduğu tek varlık, ırktır.

Nasyonal sosyalizmin "halk" kavramı, tümüyle ırk çerçevesi içindedir. Halk, bir devletin uyrukları demek değildir. Halk, ırkın ortak bilince, ruha ulaşmış biçimlidir, aşamasıdır.

Devlet demek, ırka hizmet edecek güç demektir. Bu nedenle devlet kavramı, güçlü olmayı gerektirir. Bunun birinci yoluysa, devletin önünde onu engelleyecek hiçbir şey bulunmamasıdır.

Hukuk bir araçtır, kendisinin bir değeri yoktur. Bu nedenle hukuka saygı da burjuva liberalizminin modası geçmiş hurafelerinden biridir.

Gestapo şefi Heydrich 1936'da Deutsches

Recht'e yazdığı bir yazıda nasyonal sosyalist devletin bu niteliğini şöyle yansıtıyordu: "Başlangıçtan beri herhangi bir yasa maddesi ile etkinliklerimiz arasında bir uyumsuzluk olup olmadığı konusunun beni asla ilgilendirmeyeceği görüşünü benimsemiş bulunuyorum. Yalnız Führer'e ve ulusa yanıt verip veremeyeceğime bakarım."

Bir Alman mahkemesi Hitler'in cezalandırılmasını istediği bir sanığı suçsuz bulduğunda, Hitler de şöyle demişti: "Benim suçlu diye ilan ettiğim bir kimseyi bir Alman mahkemesinin suçsuz çıkarması olayı bir daha görülmeyecektir."

Nasyonal sosyalizm insanlığı ikiye ayırır: Üstün ve aşağı nitelikte ırklar. Zaten daha iyi, daha güçlüdür. Bağımlı olma zayıf ve aşağı ırklara düşer.

Parti ve ulusun yanında Führer (önder) nasyonal sosyalizmin üçüncü ve en temel unsurudur.

Hitler, daha muhalefetteyken "führer" (önderlik) kurumunu önermişti.

"Yalnız bir adam otorite, emir ve iktidar hakkı ile birlikte ulusuna karşı sorumluluğu omuzlarına alacaktır. Bu, böyle olmalıdır."

Führer, halk iradesinin temsilcisidir. Führer, kendi kişisel iradesini açıkladığında, toplumun iradesini de açıklamış olur. Her olayda ve hukukla ilgili konuda son söz, Führer'indir. Yasalar Führer'in sözlerine göre yorumlanır, mahkemeler Führer'in buyruklarına göre karar verir.

Führer seçilme işbaşına gelmez, o halkın bağrından doğar. Hitler de Almanya'yı yeni baştan kurma görevinin kendisine verildiğine fanatik bir biçimde inanmıştı.

Nasyonal sosyalizm, savaşın zorunlu olduğunu söyler. Hitler'in deyişiyle "İnsanlık sürekli bir mücadele içinde büyümüş ve ilerlemiştir. Sürekli barış insanlığın mezarını hazırlar."

Gömlükler"inki gibi, temel olarak, saldırıya dayanan bir taktikti. Bir avuç gözüpek ve her şeyi yapmaya hazır insan, birdenbire bir işçi topluluğu içinde ortaya çıkıyor, hareketlerinin çabukluğu ve kabalığı sayesinde de, duruma hemen egemen olabiliyorlardı. Hitler şöyle anlatıyor: "Pek çok defa, bir avuç arkadaşımız, bağırıp çağıran büyük bir kızıl kitlesinin karşısına kahramanca dikildi. Pek tabii ki, eninde sonunda, bu on beş, yirmi adamımızın hakkından gelinebilirdi. Ama karşılarındakiler, buna giriştiklerinde, kendi partizanlarından en az iki ya da üç misli insanın kafasının dağıldığını biliyorlardı.(...) İşte, çocuklarımız bu kabalığın içine böyle dahiylorlar! Tipki bir arı bulutu gibi, karşılarındakiler sayıca ezici bir üstünlüğe sahip olsalar bile, gözlerini kırmadan, yaralanacaklarından, kanlarının akacağından korkmadan, bu düzen bozucuların üzerine atılıyorlardı."

Daha sonra, "düzen kolları"na daha anlamlı bir ad takıldı: "Hücum birlikleri" (Sturm abteilung), kısaca, S.A'lar. 1923 Ağustosunda Hitler, özel bir muhafız birliği kurdu. Bunlar, Hitler'in "dövüş birlikleri"ydi. "Muhafız kolları" (Schutz staffen), ya da kısaca S.S'ler, bu dövüş birlikleri çekirdeğinden doğacaklardı.

Işın başından itibaren, Hitler'ci çeteler daha güçsüzken bunların her saldırısına karşı konsaydı, bu çetelerin gelişimi de engellenmiş olurdu. Bu konuda, nasyonal-sosyalist şeflerin sözlerine başvurulabilir. Hitler, geçmişle ilgili şu itirafta bulunacaktır: "Bizim gelişme-
mezi önleyebilecek bir tek tehlike vardı: Hasmımızın bu gelişmenin ilkesini, özünü kavraması; ve daha ilk günden itibaren, en gaddar bir şekilde, yeni hareketimizin çekirdeğini kırması." Göbbels de şöyle der: "Rakibimiz ne kadar za-yıf olduğumuzu bilebilseydi, bizi herhalde un ufak ederdi.(...) Çalışmalarımızı daha başında, kana boğup ezdi."

Ama nasyonal-sosyalizm, işin başlangıcında ezilip yok edilemedi; böylece, önemli bir güç haline geldi. Bu güce karşı koymak için de, Alman sosyalistlerinin bir tek taklidi vardı: Devlete bel bağlamak, devletin yardım ve korumasını istemek. Slogan şuydu: "Devlet, duruma el koy!" Kendilerine, kitlelerin dövuşkenliğine güvenmiyor, Prusya polisine, Reichswehr'e (Alman ordusu), Başkan Hindenburg'a bel bağlıyorlar; kamu güç-

Almanya'da dumanlı bir Münih biraханesinde Adolf Hitler, birkaç yandaşıyla birlikte devlete karşı komplolar kuruyordu. Resimde Hofbrauhaus biraханesi görülüyor.

lerinden "hücum birlikleri"ni kaldırmalarını bekliyorlardı.

Sosyalistlerin elinde, 1924'ten beri, sayıca önemli bir güç ifade eden anti-faşist bir milis vardı: Reichsbanner. Bu milisi, büyük geçit törenlerinde gösterişli üniformalar giydirecek yürütüyorlar; ancak, eyleme sokmaktan sistemli olarak kaçınıyorlar. Faşist çetelerle boy ölçüşebileceği her durumda, sosyalistler bu örgütü eylem alanından çekiyorlardı.

Orta Sınıfların Tepkisi

Savaş dönemi ve savaş ertesi dönem, bütün Avrupa'da kapitalist üretimin birikim ve rasyonelleşme sürecini hızlandırmış ve süreçle bağlantılı olarak orta sınıfların zayıflamalarına, onların bunalımının ilk kurbanları olmalarına yol açmıştı. Orta sınıfların bu proleterleşmesi, savaş sonrası Avrupa'sında, özellikle yenik düşen ülkelerde, en fazla da Almanya'da göze çarpan bir olguydu. Proleterleşme o güne kadar hiç görülmemiş ölçülere varmıştı. XX. yü. Almanya'sı gibi güçlü bir sanayi ülkesinde toplumsal çalışma, patronlar oligarşisi ile geniş işçi kitlelerinin gücünü eyleme sokan işçi sendikaları arasında belirliyordu. Orta sınıflar bu iki karşıt güç arasında ezilip gittiklerini görüyorlardı. Yaşamlarının değişik gerekleri ve isteklerinin çeşitliliği yüzünden kendi içlerinde çok bölünmüşlerdi: Başka bir deyişle, parasal ayarlama siyasetinin yükünü çeken sınıf, az varlıklı öteki sınıflarla birlikte, küçük burjuvazi oluyordu. Avrupa'nın başka ülkelerinde olduğu gibi Almanya'da da, hayat pahalılığının artışı, çalışma hızının yavaşlaması ve kâr oranlarının azalması, orta burjuvazinin bir-

çok kesimlerini güç durumda bırakmıştı. Bütün dünyada olduğu gibi, Almanya'da da kapitalizmin evrimi, orta sınıfları boğmaya yönelmişti; üstelik Almanya'da liberal gelenekler bu evrime, başka yerlerde olduğundan çok daha az direniyorlardı; bu gelenekler, yalnızca aydınlar arasında ve sosyal demokrasinin yaygın olduğu bölgelerde görülüyordu çünkü.

Ayrıca, belli çıkarlara hizmet eden bir yoğun kampanya, bu hırpalanmış orta sınıfları, enflasyonunun ve iktisadi bunalımın öteki kurbanlarına karşı kıskırtmaya, yekimin sorumluluğunu işçi eylemine ve demagoji yoluyla uluslararası nitelikteki Yahudi iktisadına yüklemeye başladı.

Aslında işçiler ve köylüler, Weimar cumhuriyeti içinde önemli siyasal ve iktisadi haklar elde etmişlerdi: Kadınlara oy hakkı, tanınması, 8 saatlik işgünü, toplu sözleşmelerin genelleştirilmesi, işsizlik sigortası, "işyeri konseyleri"nin seçime oluşturulması, vb. Doğunun büyük toprak sahiplerinin hizmetinde çalışan gündelikçi köylüler de, örgütlenme hakkını elde ederek, kitleler halinde sendikalaşmışlardı. Toprak Emekçileri Federasyonu'nun üye sayısı 1918 ortalarında 10 000 iken, 1920'de 700 000'i buluyordu. Bunlar da, daha iyi çalışma koşulları, toplu sözleşme hakkı, işsizlik sigortası, "işyeri konseyleri"ni seçme hakkı gibi olanaklar elde etmişlerdi. Ama, Alman kapitalist çevreleri bu durumdan hiç hoşnut değillerdi. Alman sanayicilerinin en kodamanlarından biri olan çelik tröstü başkanı Fritz Thyssen, 1924'te kapitalist çevrelerdeki bu eğilimi demokrasi düşmanlığıyla bütünleştirerek şöyle diyecekti: "Bizdeki demokrasinin hiçbir varlık nedeni yoktur." Büyük sanayicilerin sözcülüğünü

1 Mayıs 1933'te
Hindenburg ve
Hitler, işçi bayramı
törenlerine
katıldıkları sırada.

üstlenmiş eski bakanlardan biri, Denburg da şunları söyleyecekti: "Sekiz saatlik işgünü, Almanya'nın içine yerleştirildiği tabutun çivileridir." Alman sanayicileri, ayrıca, "işyeri konseyleri"ne dış biliyorlardı. Oysa bu konseyler, aslında, 1918 Kasımı'nın gerçek "konseyleri"nin soluk ve karikatürümüştü birer kopyasından başka bir şey değildi.

Doğu Elbe'deki büyük toprak sahiplerinin anlayışıysa daha da beterdi. İtalya'da olduğu gibi Almanya'da da eski aristokrasi hep toprak sahibi kalmış, otoritesini, bir Ortaçağ anlayışıyla sürdürmüştü. Bunlar, boğaz tokluğuna çalışan gündelikçilerine her türlü haktan yoksun serfler gibi davranmaya alışıktilar. Öyle ki, bu zavallılar ya beyleri ve efendileri gibi, tutucu partiye oy vermek, ya da "tası tarağı toplayıp gitmek" zorundaydılar. Ama ne sanayi burjuvazisi, ne de toprak feodalitesi, örgütlü sanayi ve kır proleteryasına karşı mücadelelerini tek başlarına yürütebilirlerdi. Bu görevi, "anti-bolşevizm'de de uzmanlaşmış "mücadele birlikleri"ne verdiler. Böylece, "mücadele birlikleri", profesör Gumbel'in deyimiyle, "sermayenin muhafız güçleri" haline geldi. Bunlar şehir ve kır proleteryasıyla savaşa girmek, onları yıpratmak ve yenmek için kurulmuştu.

Alman sosyal demokrasisi, köylülüğün desteğini sağlamada yetersiz kaldı. Birinci Dünya Savaşı sonrasında sosyalizm, Alman köylülüğünü kendi safına çekebilir, en azından bunları tarafsızlaştırabilirdi. Ocak 1919'da, küçük köy-

lülerin epey geniş bir kesimi sosyal demokrasiye oy veriyor "işçi ve asker konseyleri" tiplinde "köylü konseyleri" kuruyordu. Başlıca istekleri, tıpkı İtalya'daki gibi, büyük toprakların paylaşılması idi. Ama sosyal demokrasi, toprak sahiplerine karşı mücadeleye girmekten kaçındı. Komünizmi ezmek tutkusuydu, sırtını gericiğin bütün güçlerine, özellikle orduya yani aristokratik kast'a dayadı.

Weimar Cumhuriyeti

Tutucular ne Versailles Barış Antlaşması'nı, ne de bu antlaşmayı onaylayan cumhuriyeti benimsiyordu. Sanayi, büyük malikâneier ve ülkedeki sermayenin çoğu onlarındı. Bundan böyle zenginliklerini, cumhuriyeti yok etmek için kullanacak, benimsedikleri siyasal parti ve başını bu amaçla besleyeceklerdi.

Ordu, eski Prusya geleneğini sürdürmekle kalmıyor, aynı zamanda, yeni Almanya'da siyasal gücün merkezi durumuna da geliyordu. General Hans von Seeckt'in yarattığı 100 000 kişilik Reichwehr (Alman ordusu) küçük olmasına karşın, devlet içinde bir devlet oldu; iç ve dış siyasette etkisini artırdı. Sonunda cumhuriyetin varlığı, yalnız bir subay kesiminin istegine bağlı oldu. Ordu kadrosu kralcı ve cumhuriyet düşmanı tavrından vazgeçmedi. Scheidemann ve Grzesinski gibi birkaç sosyalist önder silahlı güçlerin "demokratlaştırılmasını" istediler. Bunlar ordunun, eski otoriter,

emperyalist geleneğe bağlı subayların eline bırakılmasındaki tehlikeyi görüyorlardı. Ama bu görüşte olanlara yalnız generaller değil, başta savunma bakanı Noske olmak üzere, sosyalist arkadaşları da karşı koydular.

Adalet mekanizmasının arındırılmaması da büyük bir yanlışlıktı. Bu mekanizmanın yöneticileri sonradan, karşı-devrimin elebaşları olmuşlar, adaleti kendi siyasal amaçları için kullanmışlardır. 1920'de, Kapp darbesinden sonra, hükümet 705 kişiyi vatana ihanet suçuyla mahkemeye göndermişti. (Kapp-Lutwitz darbesi, aşırı milliyetçi subayların Weimar cumhuriyetine karşı yaptıkları bir hükümet darbesi girişimiydi.) Bunların içinde yalnız biri ceza yedi Berlin polis müdürü... Hem de beş yıl "onur kırmayan göz hapsi" ... Prusya hükümeti mahkûm olan müdürün emeklilik hakkını kaldırdığı halde, Yüksek Mahkeme bu hakkı ona yeniden verdi. Aralık 1926'da bir Alman mahkemesi, Kapp darbesinin yöneticisi General von Lutwitz'e, hükümette karşı ayaklandığı ve kaçarak Macaristan'da yaşadığı beş yıl içinde işleyen emeklilik hakkını tanıdı.

Oysa yüzlerce Alman liberali, yazı ya da sözle ordunun Versailles Antlaşması'nı durmadan nasıl bozduğunu açıkladıkları ya da bu davranışı kötüledikleri için vatana ihanet suçuyla ağır hapse mahkûm edilmekteydi. Cumhuriyeti destekleyenlere yasalar acımasızca uygulanıyordu. Cumhuriyeti yıkmak isteyenlere, özgürce geziyorlar ya da küçük cezalara çarptırılıyorlardı. Katiller bile, suçlu olduk-

ları ve demokratları öldürdükleri takdirde, subayların ve sağcılarının yardımıyla mahkemelerden yakayı sıyırmaktaydılar.

Böylece doğuşundan başlayarak Weimar cumhuriyeti, varlığını eski konumlarıyla sürdürebilen kurumların saldırısıyla karşılaştı.

Fransa'nın Ruhr Havzasını İşgali

Almanya'nın Fransa'ya karşı olan yükümlülüklerini yerine getirememesi Fransız birliklerinin 1923 yılı başlarında Ruhr Havzası'nı işgal etmesine yol açtı. Böylece Yukarı Silezya'nın Polonya'ya verilmesinden sonra, Almanya'nın elde ettiği kömür ve çeliğin dörtte üçünü sağlayan bu can alıcı bölge, Almanya'nın elinden çıkması oluyordu.

Alman iktisadına indirilen bu darbe, halkı 1914'ten beri görülmemiş bir biçimde bir araya getirdi. Ruhr işçileri genel greve gittiler; pasif direniş kampanyası açan Berlin hükümetinden para yardımı gördüler. Ordunun yardımıyla sabotaj ve çete savaşları düzenlendi. Fransız hükümeti bu eyleme tutuklamalar, sürgünler, hatta ölüm cezalarıyla karşılık verdi, ama Ruhr'da bir tek çark bile dönmedi.

Alman iktisadı bu kadar sıkışık duruma girince markın düşüşü de hızlandı. Ocak 1923'te Ruhr'un işgalinde bir dolar, 18 000 marka yükselmisti. Haziranda 160 000 marka, ağustosta ise 1 milyon marka yükseldi. Alman devletinin kasalarında banknot para karşılığı bulunan altın azalmaktaydı; mark, sterlin, dolar ve frank karşısında, glderek, değer kaybediyordu. 1923 sonlarında bir doların karşılığı 4 milyon markı aşmaktaydı: Alman hükümetinin başlattığı pasif direnme gerçi Ruhr Havzası'ndaki üretimi durdurmuştu ama, aynı zamanda Reich'in zaten çok sarılsmış bulunan iktisadi durumunu daha da zayıflatıyordu. Bankalar, özellikle de büyük bankalar, devlet hazinesinden çekmeye devam ediyorlar, böylelikle kendilerine bağlı bir yığın büyük sanayi kuruluşunu ayakta tutuluyorlardı; ama bankalara bağlı olmayan orta ve küçük ölçüdeki kuruluşların durumu umutsuzdu. Bu son enflasyonist baskı küçük burjuva sınıfı arasında panik yaratıyor ve onu saldırgan gruplar içinde yer almaya itliyordu.

Hükümet, halk kitlelerinin düşe-

ceği yoksulluğu göz önünde tutmadan, büyük sanayicilerin kıskırtmasıyla, kamu borçlarından kurtulmak, savaşa ilişkin onarım borçlarını ödemekten kaçmak ve Fransızları Ruhr'da sabotaj etmek amacıyla markın düşmesine bile bile göz yumdu. Bundan başka, paranın değerini kaybetmesinden yararlanarak ağır sanayi borçlarını değersiz marklarla ödeyip borçlardan kurtuldu. Barış antlaşmasının yasağından kaçmak için o sırada Truppenamt (Asker Bürosu) adı altında gizlenen genelkurmay, Almanya'nın böylelikle savaş borçlarından kurtulacağını ve Almanya'yı mali bakımdan yeni bir savaşa hazırlayacağını umuyordu.

Oysa halk kitleleri, paranın değerini yitirmesi sonucunda, sanayi krallanının, ordunun ve devletin ne kadar kazançlı çıktığını anlamadılar. Onların bütün bildikleri şey, koskoca bir banka hesabıyla birkaç havuçun, bir kilo patatesin, biriki kilo şekerin ve yarım kilo unun bile satın alınamadığıydı. Teker teker batmış olduklarını biliyorlardı. Bu umutsuz durumda olup bitenlerden Weimar cumhuriyetini sorumlu tutuyorlardı. Kısacası Hitler'in serüvenine başlayacağı günler, yavaş yavaş, gelip çatmaktaydı.

Hem kaybettikleri pazarları yeniden ele geçirmek, hem de kendilerini önemli bir kâr kaynağından yoksun bırakan silahsızlanma koşulundan, maliyetlerini etkileyen ve kârlarını düşüren savaş tazminatı yükünden kurtulmak isteyen ağır sanayiciler, Almanya'yı saldırgan ve milliyetçi bir dış siyasete sürüklediler. Serüvençi kimselerden oluşan gezici ve silahlı çeteleri paraca desteklediler. 1919 Haziranı'nda, "Baltikum" adında 50 000 kişilik bir paralı asker ordusu kurarak, bunları Sovyet ordularına karşı savaşmak üzere Letonya'ya saldırdılar. 1923'te, pek çok "başibozuk kolu" ve "mücadele birliği"nden, Ruhr'daki Fransız işgaline karşı direnmek için yararlandılar. Bütün bu örgütlerin birliğini ifade eden "Kara Reich'in Savunulması Hareketi"nin görevi de, resmi "pasif direnme"yi "aktif direnme"ye dönüştürmekti. 25 Eylül 1923'te bütün bu "mücadele birlikleri" tek bir örgüt halinde birleştiler; başlarında Adolf Hitler geçti.

Münih Birahane Ayaklanması ve Sonrası

Almanya 1923'te büyük bir bu-

Bu bildiride "Mareşal Hindenburg ile, atadığı kişi yani Hitler, barış ve hak eşitliği için çarpışıyorlar" denmesine karşın, ülkeye çok geçmeden korkunç bir terör egemen olmuştur.

nalım içindeydi. bir yandan Fransa'nın Ruhr'u işgali, öte yandan da, korkunç bir hızla gelişen enflasyon, halk kitlelerindeki kaynaşmayı en üst noktaya çıkarmıştı. Bu koşullara karşın sosyal demokratların var olan düzenle kaynaşmayı seçmesi herhangi bir direnmeyi etkisiz kılıyordu.

Bu dönemde Hitler Münih'teydi ve bu bunalımdan yararlanmak istiyordu. Aslında, amaçladığı Mussolini'nin "Roma Üzerine Yürüyüşü"nü bir benzerini, yani Berlin üzerine yürüyüşü gerçekleştirmekti. Ama Hitler'in bu yürüyüş girişimini, bir polis mangası önleyecekti.

Hitler, nasyonal sosyalist karşıdevrimin başladığını bir birahane-de ilan etti. Daha sonra savaş kahramanlarından general Ludendorff ile birlikte ayaklanmacıların başında yürüdü. Ludendorff, tutuklanıncaya kadar, dimdik ve korkusuzca yürüdüğü halde, Hitler korkup saklanacak delik aramıştı. Polislin açtığı ateş sonucunda on altı nazi öldü. Hitler sırta kadem basmış, ama yakalanmıştı. Bir manga polis tarafından durdurulan Hitler'in "Berlin Üzerine Yürüyüşü" sonucunda, Nasyonal Sosyalist Parti kapatılacak, mallarına el konacaktı. Hitler, Avusturya vatandaşı olduğu halde sınır dışı edilmiyor, yapılan duruşması sonucunda beş yıl hapis cezasına çarptırılıyordu.

"Kara Reich Ordusu"

Almanya'da da faşist eylem, daha savaş sonrasının ilk yıllarında

J. Heartfield'in bir fotomontajı: Reichstag yangını fonu üzerinde "Üçüncü Reich'in celladı Goring."

oluşmuş, enflasyon dönemindeyse basbayağı güçlenmiştir. 1923'te Ruhr savaşı, milliyetçi duyguları körüklediğinde, paranın değerini büsbütün yitirmesi halk kitlelerini yoksullaştırdığında ve nihayet, askeri birlikler Bavyera'nın kuzey sınırlarından yürüyüşe geçip Berlin üzerine de yürüme tehdidini savurduklarında, Almanya, faşizmin eline düşme tehlikesine çoktan girmiş bulunuyordu. Ne var ki, burjuva demokrasisi, faşizmin saldırısını uzun süre başarıyla püskürttü.

Ruhr savaşı, savaşı kazanan güçlere karşı direnişin ne denli anlamsız olduğunu kanıtlamıştı. Almanya markı güçlendirebilmek, savaş tazminatlarında ılımlı bir anlaşmaya varabilmek ve özellikle Alman işletmelerinin yeniden kurulabilmesi için gerekli kredileri elde edebilmek için, sermayesi güçlü Batılı devletlerin yardımına muhtaçtı. Bu nedenle, bir milliyetçi faşist serüveni göze alacak durumda değildi. Markın güçlenmesinden, Alman mallarının fiyatlarındaki süratli artıştan ve dış kredilerin dalga dalga akışından sonra faşist akım büsbütün duruldu. Küçük

burjuvalar ve köylüler, yine, liberal demokratik partileri desteklemeye başladılar. Bu dönemde Hitler'in Nasyonal Sosyalist Partisi, etkisiz bir topluluktan başka bir şey değildi.

Almanya'da faşizm, daha paranın değerini yitirmesi döneminde burjuvazi ve devletçe korunup desteklendi. Yunker'ler, Baltık'tan ve Kuzey Silezya'dan dönen gönüllüler çiftliklerinde barındırıldılar. Ağır sanayi, "hücum kıtaları"nı (Strum Abteilung) besledi; devlet de bunlardan "Kara Reich Ordusu"nu oluşturdu. Ancak, sermaye ile faşizm arasındaki bu birleşme, Ruhr savaşının sona ermesiyle kesilecekti. Alman burjuvazisi, Ruhr savaşının bitmesinden sonra geniş dış kredilere ve bu yüzden de ulaştırıcı bir siyasete gereksinmesi vardı. Bu yüzden de, faşist eylemden desteğini çekiverdi. Ancak 1929 büyük iktisadi bunalımından sonradır ki kapitalistler ve Yunker'ler yeniden faşizme yanaşmaya başlayacaklardı.

Hükümet çevrelerinde Hitler'i tutanlar, onun Landsberg kalesinde, rahatça sekiz ay geçirmesini sağladılar; daha sonra da serbest bi-

raktılar. Hitler bu tutukluluğu sırasında *Mein Kampf*'ı (Kavgam) yazmaya başladı: Gelecekteki insan kırmalarının bir programıydı bu.

Hitler'de bir inanca körükörüne bağlananların cesareti vardı ama, aynı zamanda devlet gücünü ardında duyanların dokunulmazlığı da eksik değildi. Bunalımdan ve yeni bir yaşam biçimini kurmaya, gittikçe daha kesinlikle yönelen işçi kesiminden ürkmüş olan sanayiciler ordu içinde, okullarda ve üniversitelerde dallanıp budaklanan nazi eylemini paraca destekliyorlardı. Hitler'de, hâlâ birahanelerde elini tabancasına atıp sözünü dinletmek için tavana ateş etmeye alışık kişilerin pervasızlığı vardı; ama bunun yanı sıra, Wagner müziği dinliyor, kendini sanayicilere tanıstırıyor, sosyete salonlarına girip çıkıyordu.

Alman generalleri de Hitler'den pek hoşnutlular. Ludendorff kendisini "bir evlattan fazla seviyor" di; general Von Lossow ise şöyle diyecaktı: "Hitler'in geliştirdiği eylemde sağlam bir yan bulunduğunu anlamıştık: Emekçileri kitle halinde bizim milliyetçilik davamıza inandırabilirdi. (...) Hitler'in düşüncelerimizin siyasal alandaki savunucusu olmasını iyi karşılıyordum."

Güvenilir adamı Hess'e, *Mein Kampf*'ın karmakarışık, kanlı, küstah alıp tutmalarını yazdırdıktan sonra Landsberg kalesinden çıkan Hitler büyük sanayicilerin de gözdesi oldu: Petrol kralı Henri Deterding ile potasyum kralı Arnold Reehberg, Hitler'e büyük paralar bağışlayan ilk kişiler oldular. Gerçi Hitler'in kadınlarla yakın ilişkileri yoktu; ama çevresine delice bir tutku yayan kişiliği generallerin ve sanayicilerin geçkin hanımlarını büyülemişti bile. Nazi partisinin önde gelenlerinden Rauschinig, o yılları şöyle anlatıyor: "Hitler'i kadınlar buldular, büyük savaş sonrasında onu ileriye süren sosyete hanımları oldu. Büyük sanayicilerin eşleri yardma kocalarından önce girmiştiler; gizliden gizliye paralar yolladılar, enflasyon zamanında da değerli eşyalar gönderdiler. Ve Hitler, bu parayla tutulan propagandacı, bir grup kültürlü kadının eşliğinde, giderek bir siyasal peygamberine dönüştü... Kadınlar, kendisine, vaktinden önce defne çelenikleri yağdırarak o boş gururunu yok yere beslediler. Bütün kentlerde, kitle toplantılarında ilk sıraları her zaman evli ya da bekâr, ama hep o belli tipteki geçkin bayanlar dolduruyorlardı."

“Para Gerek Bana”

Adolf Hitler'e gelince, o paranın değerini hiçbir zaman küçümsememiştir, en beğendiği sloganlardan biri de şuydu: “*Para! Para gerek banal Parasız bir şeycık yapılmaz!*”

Birleşik Çelik Kurumları'nın, daha başka madenlerin, fabrikaların, bankaların başkanı, Prusya devletinin danışmanı, Reichstag milletvekili, Almanya'nın en güçlü adamlarından biri olan Fritz von Thyssen, anılarında şöyle yazıyordu: “Weimar cumhuriyetinin ilk yıllarında devrimcilikle ve anarşist eğilimlerle savaşmak üzere askeri nitelikte çeşitli kuruluşları destekledim, bunların arasında Nasyonal Sosyalist Partisi de vardı. Başka birçok sağıcı gibi ben de, Hitler'in Almanya'nın kalkınmasında etkili olacağı kanısındaydım; kendisine gittikçe artan bir destek sağlayışım bundan ötürüydü. (...) Sonunda Alman halkının: otoriteye karşı duyduğu geleneksel saygısına çok iyi uyan bir devlet biçimini, yani monarşiyi yeniden kuracağını kuvvetle umuyordum. Böylelikle bu devrimci bunalımı atlattığımız olacaktık.”

Hitler, 1924 Noeli'nde beş gün önce Landsberg cezaevinden çıktığı sırada Nazi Partisi kapatılmıştı. Eski nazi önderleri birbirlerini yiyorlardı. Hitler'in halk önünde konuşması yasaklanmıştı; en kötüsü, her an anayurdu Avusturya'ya sürülebilirdi.

Weimar cumhuriyeti, fırtınaları atlattı. Hitler hapisteyken, Dr. Hjalmar Schacht adında bir maliyeciyi parayı yeniden düzenlemek üzere Reichsbank (Merkez Bankası) başkanlığına atanmış ve bu işte başarı kazanmıştı: Korkunç enflasyon durmuş, Dawes planı onarım borcu yükünü hafifletmiş, Amerika'dan da sermaye akmaya başlamıştı. İktisat, hızla kalkınıyordu. Dışişleri Bakanı Stresemann ittifak devletleriyle uzlaşma siyasetinde başarı kazanıyor, Fransızlar Ruhr'dan çıkıyordu. Bir güvenlik paketi konuşulmaktaydı. Böylelikle Avrupa'da genel bir anlaşmaya varılacak (Locarno Antlaşması) ve Almanya, Milletler Cemiyeti'ne alınacaktı. Alman halkı, altı yıllık gerginlik, karışıklık ve çöküntüden sonra, ilk kez, normal yaşama dönmeye başlamaktaydı. Hitler Landsberg kalesinden çıkmadan iki hafta önce, Sosyal Demokratlar, 1924 Mayıs'ındaki genel seçimde oyların yüzde 30'unu alarak (aşığı yuları sekiz milyon) Weimar cumhuriyetinin en güçlü siyasal partisi ol-

Hitler'in ırkçı iktidarı döneminde Yahudilerin sistemli bir biçimde tasfiyesine girildi. Bunun bir örneği 1938 yılının 9 Kasım gecesi görüldü. Resimde, aynı gece ateşe verilen, alevler içindeki Berlin sinagogu görülüyor.

muşlardı. Nazilerin işe, Nasyonal Sosyalist Alman Hürriyet Hareketi adı altında, kuzeydeki ırkçı gruplarla birlikte aldıkları oy sayısı, 1924 Mayıs'ındaki genel seçimlerde iki milyonken, 1924 Aralığı'ndaki genel seçimlerde 309 000'e (% 3) düştü. Nazi Partisi, topu topu, 12 milletvekilliği kazanabilmişti. Nazilik, çökmekteymiş gibi görünüyordu.

1924'te Stresemann'ın başlattığı Batı'ya karşıma siyasetiyle birlikte, Anglo-amerikan kredilerinin elde edilmesi sonucu Almanya'ya refah yeniden yayıldı. İşsizlik kayboldu; Hitler de kendisi için daha elverişli zamanların gelmesini bekleyerek gölgeye çekildi. Yine aynı dönemde, büyük sanayi kesiminde, değişik sanayi kuruluşlarında, savaş sırasında başlayarak daha

Yahudilerin, 9 Kasım gecesi tahrip ve yağma edilen dükkanlarının 10 Kasım sabahındaki görünüşleri.

sonraları kesintisiz sürmüş bulunan dikey ve yatay yoğunlaşma yolunda büyük adımlar atıldı. Böylece, 1922'den sonra o güne kadar hiç görülmedik güçte birleşik sanayi kurumları doğdu; yönetimlerine de Fritz von Thyssen, Gustav Krupp, Albert Völgler, Hugo Stinnes, Otto Wolf, Hösch gibi kişiler getirildi. 1926'da Karl Duisberg'in ve Karl Bosch'un girişimleriyle, yeni bir tekel doğdu. Boya, eczacılık ürünleri, fotoğraf malzemesi, benzin ve sentetik lastik, kimyasal gübre ve patlayıcı madde alanlarındaki belli başlı kimya sanayilerini her türlü rekabet olasılığından koruyacak olan bu yeni canavarın adı, I.G. Farben'di.

Örgütlenme Yılları

Weimar cumhuriyeti, yavaş yavaş belini doğrultmakta, büyük bir kalkınma atılımını gerçekleştirmeye hazırlanmaktaydı. 1923'te, 1913'teki sayının yüzde 55'ine düşen sanayi üretimi, 1927'de yüzde 122'ye çıkmış, işsizlerin sayısı sa-

vaştan beri ilk kez, 1928'de, bir milyonun altına (650 000'e) düşmüştü. Aynı yıl, perakende satışlar 1925 yılının yüzde 20 üstündeydi, Ertesi yıl gerçek ücretler, dört yıl öncesine oranla, yüzde 10 artmıştı. Hitler'in güç alacağı orta sınıfların aşağı katları, milyonlarca esnaf ve az gelirli halk, bu genel refahtan paylarına düşeni almaktaydılar.

Almanya'nın iyi zamanları, kendi gücüne değil, başkalarının ve her şeyden önce A.B.D.'nin gücüne dayanıyordu. A.B.D. Almanya'yı kalkındırmak için kesenin ağzını açmıştı. Almanya'nın 1924 ile 1930 yılları arasında dışarıdan aldığı borç, yedi milyarı bulmuştu.

1924'ün sonunda, Hitler cezaevinden çıktıktan on beş gün sonra, Bavyera başbakanı ve Bavyera Katolik Halk Partisi önderi Dr. Heinrich Held'i görmeye gitti. Ke-faletle tahliye olunan Hitler rahat duracağına söz verdiği için Held, Nazi Partisi'yle gazetesini üzerine konulan yasağı kaldırdı.

Bavyera hükümeti daha sonra

Hitler'in halk önünde konuşmasını, bir kez daha yasakladı. Bu yasak iki yıl sürdü. Öteki eyaletler de Bavyera'nın kararına uydular. Halk önünde konuşması yasak edildince Hitler, büyük bir hızla, Alman Nasional Sosyalist Partisi'ni yeniden örgütlemeye girişti. Parti, bir ordu gibi olacaktı; devlet içinde devlet gibi. İlk iş ödenti verecek üyeler toplamaktı. 1925'in sonuna doğru üyelerin sayısı yalnızca 27 000'di. Bu sayı yavaş yükseliyordu; ama her yıl biraz ilerleme vardı: Üye sayısı 1926'da 49 000; 1927'de 72 000; 1928'de 108 000 1929'da 178 000 olmuştu. En önemli iş Alman toplumuna uyan bir parti yapısı kurmaktı.

Nazi Partisi'nin siyasal örgütü iki kesime bölünmüştü: P.O.I. ve P.O.II.. P.O.I'in görevi hükümete saldırmak ve onu yıkmaktı. P.O.II'nin göreviyse devlet içinde devlet olmaktı. Hitler az sonra kadın ve çocuklar için de örgütler kurdu. Hitler Gençliği adlı örgüt on beş ile on sekiz yaşlar arasındaki delikanlılardan oluşmaktaydı. Bu örgütlerin de kendilerine göre kültür daireleri, okulları, basını, propaganda-sı, "savunma sporları", vb. örgütleri vardı. On ile on beş yaş arasındakiler Deutsches Jungvolk'a alınıyorlardı. Genç kızlar için Bund Deutscher Maedel, kadınlar için de N.S. Frauschaften adlı örgütler vardı. Öğrenciler, öğretmenler, memurlar, hekimler, avukatlar, yargıçlar için ayrı ayrı örgütler kurulmuştu. Ayrıca aydınları ve sanatçıları çekmek için de Nazi Kulturbund örgütlenmişti. Bir hayli zorluk çekildikten sonra S.A. da yeniden örgütlendi ve birkaç bin kişilik bir ordu haline getirildi. Bunların görevi nazi topraklarını korumak, başkalarının topraklarını bozmak ve genellikle Hitler'e karşı gelenleri korkutmaktı.

Hitler, elinde daha güvenilir bir kuvvet bulundurmak amacıyla S.S'leri (Schutz staffeln'i) kurdu; bunlara İtalyan faşistlerinininkine benzeyen kara üniformalar giydirdi; kendisine bağlı kalacaklarına yemin ettirdi.

Hitler ve naziler, alay konusuydu. Hele, ünlü Bira-hane Darbesi'ni alaya almayan hemen yok gibiydi. Nazi Partisi 20 Mayıs 1928 seçimlerinde 31 milyon oydan, ancak 810 000'ini alabildi; Reichstag'da 491 milletvekili olduğundan ancak 12'sini kapabildi; tutucu milliyetçiler de çok kaybetmişlerdi: 1924'te 6 milyon oy aldıkları halde, bu sayı 4 milyona düşmüştü, Reichstag'daki milletvekili, sayısı 103'ten

73'e inmişti. Buna karşılık sosyal demokratların 1928'de aldıkları bütün oy sayısı 9 milyonun üzerindeydi ve Reichstag'da 153 sandalye elde ederek, Almanya'nın en güçlü partisi olmuşlardı.

Büyük Bunalım: İktidar Yolları Açılıyor

1929 Ekim ayında başgösteren büyük iktisadi bunalım Almanya'ya çok hızlı ve çok ağır olarak yansdı: Dış krediler kesildi, borçların derhal ödenmesi istendi, ihracat duruverdi. 1929'dan 1932'ye kadar üretim yarıya inecek, işsizlik artacak (açık işsizlerin sayısı 6 milyon bulmuştu), binlerce küçük kuruluş iflasa sürüklenecek, bankalar kapanacaktı. Hitler ise şöyle yazıyordu: "Bütün yaşamım boyunca kendimi, hiç bugünlerde olduğu kadar olumlu ve içten içe kivançlı duymamıştım."

Hitler'e yeniden başarı yolunu

açan da, 1929 bunalımı oldu. Hitler ise kendisine iktidar yollarını açan halkının yoksulluğuna gülüyordu. Kapitalizmin son döneminin ağır bir toplumsal bunalımdı bu; aynı zamanda da üretim fazlalığıyla birlikte gelen bir yapısal bunalımdı ve konjonktüre bağlı bir dalgalanmadan çok daha geniş kapsamlıydı.

İktisat uzmanları bu bunalımı, doğrudan doğruya üretim koşullarına ve artı-değer oluşumuna bağlıyordu. Dünya piyasasının ortaya çıkardığı rekabet koşulları içinde sermayenin doğal birikimini sürdürme olanaksızlaşmıştı. Hitler'insé, iktisadi yasalar konusunda, hiçbir bilgisi yoktu; ama büyük Alman sanayisinin kendisine gereksinmesi olduğunu biliyordu. Çok kısa süre içinde nazizm, durumu tekelci sermayenin karar grupları lehinde, beklenmedik ve şiddetli biçimde değiştirecekti. 24 Şubat 1930'da büyük ve kalabalık bir Münih birahanesinde, Hitler'in bizzat okuduğu nasyonal sosyalist programının 17. maddesinde "bizim

ulusal gereklerimize uyarlı bir toprak reformu, kamu yararı için toprakların bedelsiz olarak sahipleri-nin ellerinden alınmalannı sağlayacak bir yasanın çıkarılması, tarımsal faizin kaldırılması ve her türlü toprak spekülasyonunun yasaklanması" önerilmişti. Milliyetçi ve ırkçı nitelikteki ilkelerin arasına kabaca sokuşturulmuş toplumcu nitelikte yargıları bunlar, demagojik yollardan kitlelerin desteğini sağlamaya yöneliktiler. Ama 13 Nisan 1928'de Hitler, ağız değiştirecek ve şu düzeltmeyi yapacaktı: "Bizim programımız, özel mülkiyet ilkesine dayandığından şu 'bedelsiz olarak sahibinin elinden alınma' deyimini, elbette ki, ancak yasadışı yollardan ele geçirilmiş, ya da halk yasalanna aykırı biçimde yöneltilen toprakların, bunlara el koymuş olan kişilerden geri alınmasını sağlayacak yasal araçların yaratılmasına ilişkindi. Bu yüzden niyetimiz her şeyden önce büyük çapta toprak spekülasyonunu amaçlayan Yahudi girişimleri-ni baltalamaktır." Yunker'ler Hitler'e

*Nazi aleyhtarı
Almanlar ve
Yahudiler, S.A.
kıtalarının denetimi
altında duvarları
kaplayan yazıları
silerken.*

ADOLF HITLER'İN YAŞAMÖYKÜSÜ / I

Adolf Hitler 20 Nisan 1886'da Bavyera sınır boyundaki Braunau kasabasının Gasthof zum Pommer köyünde doğdu. Babası, evlilik dışı doğmuştu; bütün o yöre halkı gibi kaba, zevklerine düşkün, karanlık yaşıantılı biriydi. Adolf Hitler dengesiz ve karanlık bir ailenin içinden büyüyüp yetişecekti.

Hitler'in okul yaşamı da başarısız geçti, on altı yaşında okulu bırakmak zorunda kaldı. Allesi zor durumda olduğu halde çalışmaktan kaçındı. Ressam olmaya çalıştı, ama çok yeteksizdi. 1907'de Güzel Sanatlar Akademisi sınavlarına girdiyse de, başaramadı. 1909-1913 yılları, yoksulluk içinde geçen serserilik yılları oldu Hitler için; Viyana'nın karmaşık ortamı içinde Yahudi düşmanı, aşırı milliyetçi düşünceler edindi. 1913'te Almanya'ya geçti; yirmi dört yaşındaydı ve hiçbir şey olamamıştı, ne ressam ne de mimar. 1914'te, savaşa gönüllü olarak katıldı. Savaşın yitirilmesi Hitler'e göre, Almanya'nın hainler, Yahudiler ve Marx'çılarca "arkadan vurulması" sonucunda gerçekleşmişti.

Kasım 1918'de Hitler Münih'e döndü. Ordunun, sol eylemleri izlemek amacıyla kurduğu bir komitenin emrinde ajan olarak çalıştı. Daha sonra Münih alayına eğitilmiş olarak katıldı. Başlıca görevi, "tehlikeli düşünceler"le, yani barışçılıkla, sosyalizmle ve demokrasiyle savaştı.

1919 Eylülü'nde, Hitler, Münih'te Alman İşçi Partisi adlı küçük bir grubu izlemekle görevlendirildi. Bu grup bir yandan da milliyetçi bir düşüncüyü savunuyordu. 1920'de Hitler, bu partinin propagandasını üstlendi, partinin adını Alman Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi olarak değiştirdi. Bazı eski askerleri gruplar halinde örgütledi. 1921'de, partinin tartışmasız önderi olmuştur.

Parti içindeki durumunu güçlendiren Hitler, bundan sonra, hızla partiyi örgütlemeye koyuldu. Parti, 1920 Aralık ayında, Völkischer Beobachter adında bir borca batmış, kötü durumda bir gazeteyi satın almıştı. Haftada iki kez çıkan, Yahudi düşmanı, dedikodularla dolu küçük bir gazeteydi bu. (Gazetenin satın alınmasında kullanılan paranın, ordunun gizli ödeneklerinden verilmiş olması olasılığı çok büyüktür.)

1923 yılının başlangıcında Völkischer Beobachter, günlük gazete oldu. Böylece Hitler'in eline bir propaganda aracı, partinin görüşlerini yayan günlük bir gazete geçmişti oluyordu. Bu arada, ilerde Hitler'in en yakın arkadaşları olacak kimselerin çoğu ya partiye girmişlerdi ya da girmek üzereydiler. Rudolf Hess 1920'de partiye girmişti; az sonra da Hitler'in yakın arkadaşı, sadık bir adamı ve sekreteri oldu. Alfred Rosenberg, 1919'un sonunda partiyekatıldı. Hitler, Rosenberg'i Völkischer Beobachter'in başyazarı yaptı. Hermann Göring de, 1921'de partiye girdi. Bu arada bir süre karanlık, kirli işlerle uğraşan insanları da çevresine toplamıştı Hitler. Katli, sapık, kabadayı,

onun için hepsi birdi; yeter ki kendi amacı için çalışsınlar!

1 Nisan günü, Hitler kendi isteğiyle ordudan ayrıldı. Artık bundan böyle zamanının tümünü Nazi Partisi'ne verecekti.

1921-1923 yılları, Hitler için yoğun siyasal çalışmalarla geçti. Bavyera'daki öteki sağcı kuruluşlar karşısında Alman Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi'ni (N.S.D.A.P.) güçlendirmek zorundaydı. Ülke iktisadi olarak güç koşullar altındaydı. Siyasal cinayetler başlamıştı. 1921 Ağustos'u'nda ateşkes antlaşmasını imzalayan Katolik siyasetçi Erzberger öldürüldü. Cumhuriyetli ilan eden Philipp Scheldemann'a 1922 Haziranı'nda bir suikast yapıldı. 24 Haziran'da, Dışişleri Bakanı Rathenau, sokak ortasında vurulup öldürüldü. Her üç olayda da katillerin aşırı sağcı oldukları ortaya çıktı.

Nazi Partisi, gerçi sayıca her gün artıyordu ama, Bavyera'da bile önemli bir parti olmaktan uzaktı. Bavyera'nın dışındaysa hiç tanınmıyordu Hitler. Bavyera'daki bütün cumhuriyet düşmanı, milliyetçi güçleri kendi önderliği altında toplamayı düşünüyordu. Sonra, Bavyera hükümetinin, Bavyera'daki silahlı derneklerin ve Reichswehr'in yardımıyla, bir yıl önce Mussolini'nin yaptığı gibi, Berlin üzerine bir yürüyüşe geçebilir ve Welmar cumhuriyetini alaşağı edebilirdi. Mussolini'nin elde ettiği kolay başarının onda bu düşüncüyü yaratmış olduğu kesindir. Hitler, 1923'teki anarşik koşulların cumhuriyeti devirmek için bir daha ele geçmeyecek bir fırsat yarattığını düşünüyordu.

1923'ün ilk aylarında, daha çok Röhm'ün örgütlü yeteneği sayesinde, Bavyera'nın silahlı dört "yurtsever derneği" nazilerle birleşti ve Hitler'in siyasal önderliğinde Arbeitgemeinschaft der Vaterländischen Kampfverbände (Anayurt İçin Döğüşen Derneklerin Çalışan Birliği) adında bir örgüt kuruldu. Eylül'de Deutscher Kampfbund (Alman Dövüş Birliği) adı altında, daha güçlü bir grup oluşturuldu. Hitler grubun üç önderinden biriydi. Bu örgütün amacı cumhuriyeti ortadan kaldırmak ve Versailles Antlaşması'nı yok etmektir.

8 Kasım 1923'te Hitler, Bavyera'da bir darbe girişiminde bulundu. Hükümet güçleriyle naziler arasında çıkan çatışmada, on altı nazi ve üç polis öldü. Hitler ve canlarını kurtaran naziler kaçtılar. Hatta, kimi tanıklara göre ilk kaçan, Hitler'di. Birkaç gün içinde, Göring ile Hess dışında, bütün asıl önderleri toplandı ve hapse atıldı. Nazi darbesi böylece fiyaskoyla bitti, parti dağıldı. Hitler yargıların önünde partisinin propagandasını şöyle yapıyordu: "Sorumluluğu yalnız ben üstüme alıyorum. Ama ben bu yüzden suçlu değilim. Eğer ben burada bir devrimci olarak bulunuyorsam, devrime karşı çıkan bir devrimci olarak bulunuyorum. 1918 hainlerine karşı, vatana ihanet diye bir suç olamaz. (...) Ben Marx'çılığı dünya

(Arkası sayfa 838'de)

inandılar; o da sözünün eri olduğunu hemen kanıtladı.

Ote yandan, küçük ve orta köylüler de İktisadi bunalımın etkisiyle, büyük bir yıkım içine girmişlerdi. Buhran, büyük toprak sahiplerinden çok, küçük ve orta köylülere etkilendi. Alman tarımının bir özelliği vardı: Hububat ve yem üretiminin büyük toprak sahiplerinin elinde olmasına karşılık, küçük köylüler yağ, yumurta, süt, peynir, vb. ikincil maddelerin üretimleriyle geçinmekteydiler. Büyük toprak sahipleri, özellikle 1930'dan sonra, hububat alanında, kurların düşmesini engelleyici bir gümrük himayesi elde etmeyi başardılar. Buna karşılık, hayvancılıkla uğraşan

küçük yetiştiriciler himayesiz kaldı. Çünkü sanayi kesimi, öteki devletlerin de misilleme yapmalarından çekinerek, ikincil ürünlerden Alman gümrük vergisinin artırılmasına yanaşmıyordu. Küçük yetiştiriciler büyük toprak sahipleri yanında yalnızca iktisadi zayıf bir kesim olarak kalmıyorlar, aynı zamanda, hayvanları için gerekli yem ve hububatı da yüksek fiyatla bunlardan satın alıyorlardı. Nihayet, küçük köylülerin kendi kara talinleriyle baş başa bırakılmış olmalarına karşılık, büyük toprak sahipleri her türlü devlet sübvansiyonundan yararlanıyorlardı. 1929'da 750 milyon mark iken, 1932'de bir milyar marka çıkan tarım vergileri, hemen he-

men yalnızca küçük ve orta köylülerini etkilemişti. Bu yüzden, Alman köylüleri sözcüğün tam anlamıyla perişan bir durumdaydılar.

Köylüler sefaletlerinin sorumlusu olarak sosyal demokrasiyi, "sistem'i", "sosyal harcamalar"ı görüyorlardı. Maliyenin, vergilerin ve mecburi satış sisteminin nefes aldırmadığı bu kitle, sonunda, mevcut düzene karşı çıktı; 1928'den itibaren Schleswig-Holstein'de bir çeşit köylü isyanı gelişti. Kara bayrak taşıyan öncüler, devlet örgütüne, tahsildar ve icra memuruna karşı ayaklandılar. İlk başta pasif direnme, "işbirliği yapmama" silahını kullandılar. Vergi grevi Schleswig'den, Silezya ve Doğu

Hitler'in 1933'te kurduğu ilk toplama kampı olan Oranienburg kampının girişi.

Prusya'ya kadar bütün Kuzey Almanya'ya yayıldı. Prusya'daki sosyal demokrat hükümet buna, işçilerin başlıca yöneticilerini tutuklayarak yanıt verdi. Bunun üzerine başkaldırı, terörist nitelik kazandı; vergi dairelerine saldırıldı, bombalar atıldı.

Almanya'nın son sosyal demokrat başbakanı Herman Müller, 1930 yılı Martı'nda istifa etti; yerine Katolik Merkez Partisi'nin parlamento önderi olan Heinrich Brüning geçti. Temmuzdaki hükümet bunalımı sonunda seçimlere gidi- di.

Halk, içinde bulunduğu zor durumdun bir an önce kurtulmayı bekliyor, milyonlarca işsiz iş istiyordu. Esnafın yardımı gereksinmesi vardı. Son seçimden beri milletvekili seçme yaşına girmiş 4 milyon kadar genç, kendilerine hiç olamazsa geçim olanağı sağlayacak

ADOLF HITLER'İN YAŞAMÖYKÜSÜ / II

yüzünden kaldıracak biri olmak istedim. Bu görevi başarmak istiyorum." Cezaevinde duruşmaları beklerken darbenin başarısızlığı uğrama nedenlerini düşünüyor, ileride aynı yanlışları yapmak istemiyordu.

Duruşmaların sonunda Hitler ile öteki sanıklar suçlu bulundular. Alman Ceza yasasının 81. maddesi "Almanya'nın ya da herhangi bir Alman devletinin anayasasını kuvvet zoruyla değiştirmek isteyen bir kimse yaşamı boyunca hapisle cezalandırılır," dediği halde, Hitler yalnızca beş yıl hapse mahkûm edildi. Yargıçlar, bu mahkûmiyetten sonra onun, kefaletle serbest bırakılabilmesini sağlayacaklardı. Hitler, daha dokuz ay geçmeden, 20 Aralık'ta haptisten çıkarıldı.

1925'ten 1929 bunalımının başlamasına kadariki yıllar, Hitler için de nazizm için de siliik yıllar olarak geçti. Ama bu yıllar aynı zamanda, yoğun bir örgütlenme dönemi oldu. 1929'da 178 bin parti üyesi vardı.

1930 seçimlerinden umduğundan çok daha başarılı çıkan Hitler, ordu ve sanayicilerin mutlak desteğini sağlamak için çalışmaya başladı; 1931 yılının ikinci yarısında iş dünyasının başlıca kişileriyle görüşmek için Almanya'ya bir uçtan bir uca dolaştı. Bütün bu ilişkiler basından gizli yürütüldü. Reichsbank müdürlüğünden ayrılan Dr. Schacht, Hitler'le büyük bankierleri ve işadamlarını tanıştıyordu.

Hitler, cumhurbaşkanı Hindenburg ile ilk görüşmesini 1931 sonlarında yaptı. Hindenburg bu ilk görüşmede, kendi deyişleyle "Bohemyalı onbaşı" dan olumlu bir izlenim edinmedi ve Schleicher'e, Hitler gibi birinin Posta Bakanı olabileceğini, ama hiçbir zaman başbakan olamayacağını söyledi.

Hitler 1932'de cumhurbaşkanlığı seçimlerine katıldı, ama oyların ancak yüzde 36'sını alabilirdi.

Cumhurbaşkanlığı seçimleri arasında Brüning hükümeti, Hitler'in özel ordusu S.A'ları yasadışı ilan etti ve dağıtılmasını istedi. Hitler parti içinden gelen tepkilere karşın, hemen uydu bu karara. Ama yine de general Schleicher'le birlikte perde arkası oyunlarına girdi. General Schleicher Brüning'in istifasını, Von Papen kabinesiyse Hitler'in özel ordusunun özgülüğünü yeniden sağladı. Bütün ülke yayavaş yavaş, sokak çatışmaları sarmaktaydı.

31 Temmuz 1932 seçimlerindeki başarısından sonra Hitler başbakanlık istemeye başladı; Hindenburg buna yanaşmadı ve Hitler'in isteklerini bildiriyse kamuoyuna açıkladı.

6 Kasım 1932'de yapılan erken seçimde na-

zı oyları geriledi. Bu dönemde Hitler parti içindeki rakibi Georg Strasser ile çatışmaya girdi. Strasser partiden ayrıldı. Von Papen, Schleicher'e karşı Hitler'le birlikte entrikalara girdi. Bu çalışmaların sonunda Schleicher istifa etmek zorunda bırakıldı ve 1933 başında Hitler başbakan atandı, ancak parlamentoda yeterli çoğunluğu sağlayamadı.

Hitler bu arada, işadamlarının kesin desteğini sağlamış ve Reichstag yangınından sonra, büyük şiddet uygulamaları içinde muhalefeti yok ederek seçimlere gitti.

Nazi milletlerinin kuşatması altında meclis, Hitler'e olağanüstü yetkiler verdi. Bunu ülkenin nazileştirilmesi izledi.

1934 yılı içinde Hitler, S.A'ları, S.S'lerin yardımıyla ortadan kaldırdı. Bu kıyım başkalarına da yoneldi. Öldürülenler arasında S.A'nın başında bulunan Röhm'den başka, general Schleicher, Hitler'in rakibi olan Strasser, Katolik Hareket Önderi Wausener de vardı. Hitler 13 Temmuz'da 61 kişinin öldürüldüğünü açıkladı. Oysa başka kaynaklar 400-1 000 kişinin öldürüldüğünü belirtmekteydiler.

Hitler başa geçtiği zaman nasıl bir Almanya yaratacağı ve Alman ordularına dayanarak nasıl bir dünya kuracağını ilk kez 1925'te çıkan, Kavgam (Mein Kampf) adlı kitabında açıkça anlatmıştı. Hitler saldırganlığının "yeni düzen" ve "yaşama alanı" adı altında savunduğu bütün görüşler, bu kitapta yer alıyordu. Yani Hitler'in başa geçince ne yapacağını bilinmediği söylenemez. Hitler açıkça şöyle der: "Almanya daha çok Rusya'nın zararına olarak, doğuya doğru genişlemelidir..." "Bu topraklar onu alacak güçteki halk içindir..." Alman sanayicileri ve Yunker'leri tarafından desteklenen Hitler, bütün bu delice görüşlerini birer birer uygulayacaktı. Nazizmealeyhtar olanlardan ve Yahudilerden 12 milyon insan ölecek, Hitler ordularının istila ettiği ülkelerdeyse, asker sivil, 30 milyona yakın insan temizlenecekti. Açıkça ve planlı bir biçimde yürütülen kıyım da S.S.C.B'nin kaybiysa 20 milyon olacaktı. İkinci Dünya Savaşı'na dünya nüfusunun dörtte üçü katılacak, bütün Avrupa yıkılacaktı.

Kısacası katekizlerin ve Yunker'lerinin donattığı Hitler, tarihin bir yıl gerisinden fırlayan bir hortlak gibi, geçmişin bütün yozlaşmış kör inançve gelenekleriyle Avrupa'nın üzerinden geçecekti.

Hitler, 29 Nisan 1945'te 22 gün önce evlendiği sevgiliyle birlikte, Sovyet ordularının Berlin'e girdiği bir sırada, intihar etti ve cesedi S.S'lerce yakıldı.

bir gelecek beklemekteydi. Bu sırada gürültülü bir seçim kampanyasına giren Hitler, sefil durumda olan bu milyonlarca hoşnutsuz insana bir umut gibi göründü. Hitler, Almanya'yı yeniden güçlendirecek, onarım borçlarını vermeyecek, Versailles Antlaşması'nı yırtacak, kötülükleri ortadan kaldıracak, para krallarını, özellikle Yahudileri dize getirecek, her Alman'a iş ve ekmek sağlayacaktı. Bu çağrı, yalnızca durumlarını düzeltmek değil, aynı zamanda yeni bir inanca da bağlanmak isteyen, kendilerine "yeni tanrılar" arayan umutsuz, aç insanlar üzerinde etkisiz kalmadı.

14 Eylül 1930 akşamı, seçim sonuçları alındığında Hitler birden şaşırıldı: Çok şey bekliyordu, ama bu kadarını ummamıştı. İki yıl önce

partisi 810 000 oy almış ve 12 milletvekili çıkarmıştı. Oysa bu seçimde Nazi Partisi (N.S.D.A.P.) 6 409 600 oy alıyor (yüzde 18,3) ve parti Reichstag'a 107 milletvekili gönderme hakkını kazanıyordu. Parlamentoda dokuzuncu sırada gelen en küçük partiyken, şimdi büyük bir parti olmuştu.

Karşı uça, komünistler vardı. 1928'de, 3 265 000 oy alan komünistlerin bu seçimde topladığı oy sayısı, 4 592 000'e çıkmıştı. Reichstag'da 54 milletvekilleri varken, şimdi 77 milletvekili bulundurulacaktı. Katolik Merkez Partisi dışında, bütün ilımlı orta sınıf partileri, seçime katılanların sayısı dört milyon daha artmış olduğu halde, bir milyondan fazla oy kaybetmişlerdi. Sosyal demokratlar da bir o kadar kaybetmişlerdi. Hugenberg'in

sağcı milliyetçilerinin aldığı oy dört milyondan iki milyona düşmüştü. Nazilerin, öteki orta sınıf partilerinin milyonlarca taraftarını elde ettiği belliydi.

1927'de ordu, nazilerin 100 000 kişilik Reichswehr'e (Alman ordusuna) alınmalarını, hatta askeri donatım ve malzeme depolarında sivil olarak çalıştırılmalarını yasaklamıştı. Ama 1930 yılının başlangıcında nazi propagandasının orduya, özellikle genç subaylar arasında yayılmakta olduğu apaçık bir gerçektir.

Hitler de, tıpkı Mussolini gibi, devlet güçleriyle sürüşmeye girmeksizin, iktidarı ele alabileceğinden emindi. Ama hükümet olmadan önce, kamuoyunun çoğunluğunu kendi safına çekmek istiyordu. Bu yüzden 1930'da parlak bir

Magnus Zeller'in bu yapıtında "Hitlerci Devlet" bir Mısır firavununun köle emeğine dayanan zorbalığına benzetilmiştir.

Adolf Hitler.

seçim kampanyası yürüttü. 1930 Eylülü, Almanları, nazi imparatorluğuna götüren yolun dönüm noktası oldu. Nazi partisinin 1930 genel seçimlerinde kazandığı şaşırıcı başarı, yalnızca milyonlarca basit Almanı değil, aynı zamanda iş yaşamındaki ve ordudaki önderlerin birçoğunu da, bunun durdurulamayacak bir eylem olduğuna indirmişti.

Cumhuriyetin Son Günleri

Weimar cumhuriyeti sürekli siyasal bunalımlardan kurtulamıyordu; birçok siyasal parti vardı. 1930

seçimlerinde küçük siyasal partilerden 10'u toplam bir milyonu aşkın oy almıştı. Hepsini de 1930 yılının başlangıcında ülkenin karşılaştığı iktisadi buhranı önleyecek sürekli bir hükümeti Reichstag'da desteklemeyecek ve sürekli bir çoğunluk kurmak için bir araya gelemeyecek kadar kendi yansıtıkları özel iktisadi ve toplumsal çıkarlara bağlıydılar. Parlamento hükümeti, partileri seçen grupların özel çıkarları için pazarlık konusu olmuştu. Bu bakımdan, Brüning'in 28 Mart 1930'da başbakan olduğu sırada sol, merkez ya da sağdan herhangi bir uygulama için çoğunluk sağlayamama durumunda hükümete ülkeyi bir süre yasa gücün-

de kararnameyle yönetme yetkisi veren anayasanın 48. maddesine başvurmaktan kaçınmamış olması doğaldı. Böylece yasa gücünde kararnamelere dayanan partiler, üstü hükümet modelinin ilk örneği veriliyordu. Brüning hükümeti, parlamentoya değil, cumhurbaşkanının ve ordunun desteğine dayanarak kurulmuştu.

1931 yılı Mart ayında cumhurbaşkanlığı seçimleri yapıldı. 1925 seçimlerinde Hindenburg'u destekleyen tutucu güçler, bu kez Hitler'i destekliyordu. Tarihin garip görüntülerinden biriydi bu. Sınıfların ve partilerin bütün geleneksel bağlılıkları bu kargaşalığın ve seçim savaşı heyecanının içinde altüst olmuştu: Sosyalistler, sendikalar, Brüning'in Merkez Partisi Katolikleri ile liberal, demokratik orta sınıf partilerinin kalıntıları, Protestan, Prusyalı, tutucu ve kralcı olan Hindenburg'u destekliyordu. Nazilerin kendi partizanlarından başka, kuzeydeki yüksek sınıf Protestanları, tutucu Yunker çiftçileriyle birtakım kralcılar, Katolik, Avusturyalı, eski serseriler, "nasyonal sosyalist" ve aşağı orta sınıfların önderi olan Adolf Hitler'in çevresinde toplanmışlardı. Seçime iki adayın daha katılması durumu bütünü karıştırdı. Bu iki adaydan hiçbirinin kazanmayacağını herkes biliyordu, ama iki büyük rakibin seçilmek için gereken salt çoğunluğu sağlamalarını önleyebiliyorlardı. Milliyetçiler Theodor Dösterberg'i aday gösterdiler. Eski bir binbaşı olan bu adayın bir Yahudi'nin torunu olduğunu, naziler, az sonra seçinçle öğrendiler. Sosyal demokratların Hindenburg'u desteklemekle "işçilere ihanet" ettiklerini açıklayan komünistler, partilerinin önderi Ernest Thaelmann'ı aday gösterdiler.

Naziler kentlerin ve kasabaların duvarlarını milyonlarca çığ renkli afişlerle donattılar; sekiz milyon broşür ile parti gazetelerinden on iki milyon ek baskı yaparak dağıttılar; üç bin miting düzenlediler ve Alman seçimlerinde ilk olarak filmlerden, gramofon plaklarından yararlandılar; kamyonların üzerine hoparlör koyarak propaganda yaptılar.

Seçim sonuçları, kimse için sürpriz olmadı: Hindenburg'un 18 651 497 (toplam oyların yüzde 49,6'sı) almasına karşılık Hitler, 11 339 446 oy aldı: (toplam oyların yüzde 30,1'i). Komünist Partisi adayı Thaelmann ise 4 983 341 oy alabilmişti. Hindenburg, bu seçimlerde oyların salt çoğunluğunu ala-

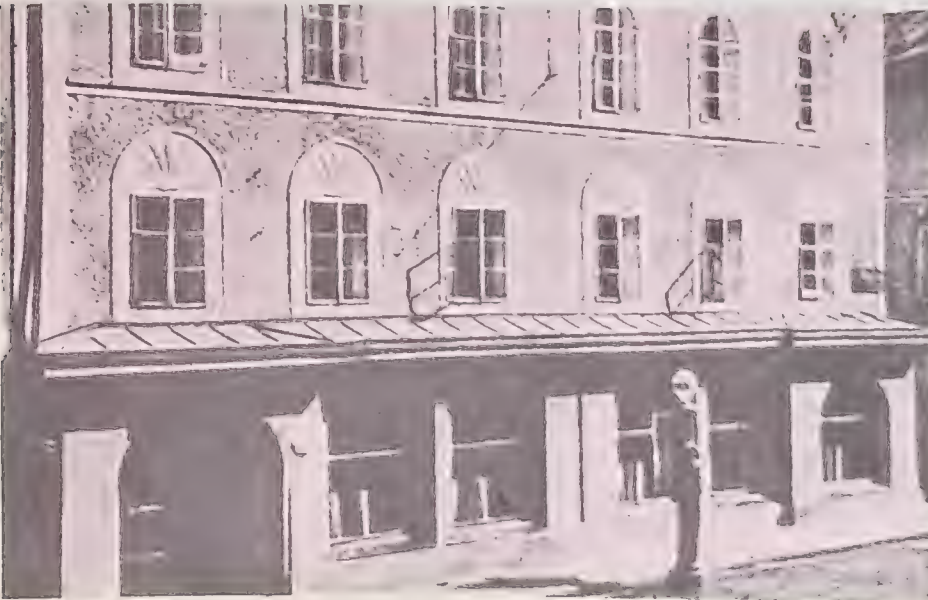

Adolf Hitler'in babası Alois Hitler.

Yanda, Adolf Hitler'in annesi Klara Poetzl.

Solda, Hitler bir konuşma sırasında.

Hitler'in, Avusturya'nın Braunau kasabesindeki doğduğu ev.

Hitler'in ressamlığı heveslendiği gençlik yıllarında yapmış olduğu bir tablo.

madığından, bir ay sonra yeniden seçim yapılması gerekti. Bu kez mareşal Hindenburg, 19 359 983 oyla cumhurbaşkanı seçildi; Hindenburg, toplam oyların yüzde 53'ünü almıştı. Hitler, seçilememiş olmamasına karşın, mart ayında ilk seçimlere göre iki milyon fazla oy almış ve toplam oyların yüzde 35,8'ini sağlamıştı.

Cumhurbaşkanı seçildikten sonra Hindenburg'un ilk işi, başbakan Brüning'in de isteği üzerine, bir kararname çıkararak Nazi Partisi'nin S.S. ve S.A. örgütlerini kapatmak oldu. Alman hükümetiyle mahalli hükümetlerin eline bazı nazi önderlerinin, özellikle S.A. örgütünde bulunanların Almanya'yı zorla ele geçirmeye hazırladıklarını gösteren belgeler geçmişti. Cumhurbaşkanı seçiminin ilk turun-

da o günlerde 400 000 kişiye çıkmış olan S.A.'lar iyice seferber edilmiş ve Berlin'i kordon altına almışlardı.

Hem ulusal hükümet, hem de mahalli devletlerin hükümetleri heyecanlanmıştı. 5 Nisan'da başta en büyük iki eyalet, Prusya ve Baviera olmak üzere, birkaç eyaletin temsilcileri merkezi hükümetten S.A.'nın kapatılmasını istediler; yoksa kendi topraklarında bu işi kendileri yapacaklardı.

Kabine, 10 Nisan'da toplandı ve Hitler'in özel ordularını hemen dağıtmaya karar verdi; Hindenburg'a kararnamayı imzalatmak biraz zor olmuştu.

Ordunun başında bulunan general Schleicher, bir süredir nazilerle gizli görüşmeler yürütmekteydi ve Schleicher'in başkan Hin-

denburg üzerinde büyük bir etkinliği vardı. Schleicher S.A.'ları yasaklama kararını savunan savunma bakanı general Gröner'i istifa etmek zorunda bıraktı. Ordunun kendine beslediği güveni yitirdiğini, istifa etmesi gerektiğini söylemişti. Başbakan Brüning ile Hindenburg'un ilişkileri de soğuklaşmaktaydı. İkisi arasındaki soğukluk, Brüning Doğu Prusya'da topraksız köylüye toprak dağıtılmasını önerince daha da arttı. Aslında Brüning çok dar kapsamlı bir toprak reformu düşünüyordu. Ama Hindenburg'a bir malikâne hediye eden Yunker'ler, ona Brüning'in bir "toprak bolşevigi" olduğunu söylediler. Generaller de Brüning'in ayrılmasını istemekteydiler.

Yeni hükümeti kurmakla Von Papen görevlendirildi. Von Papen'in

hiçbir siyasi desteği yoktu; Reichstag üyesi bile değildi. Prusya Landtag'ında (eyalet meclisi) milletvekiliydi. Üyesi bulunduğu Merkez Partisi, Von Papen'in Brüning'e oynadığı oyuna kızarak, başbakan atanır atanmaz, onu oybirliğiyle üyelikten attı. Cumhurbaşkanı, Von Papen'den partilerüstü bir hükümet kurmasını istemişti. O da bunu hemen yerine getirdi; kabinenin listesi Schleicher'in elinde hazırды çünkü!

Von Papen'in kurduğu partilerüstü kabineye, sonradan "Baronlar Kabinesi" adı verildi. Üyelerden beşi, soylu ailelerdendi; ikisi de büyük şirket yöneticisiydi. Adalet Bakanı Franz Gürtner ise birahane darbesinden önce ve onu izleyen günlüğü günlerde Hitler'i korumuştı. Von Papen, general Von

Schleicher'i perde arkasından çıkarttı ve Savunma Bakanı yaptı.

"Baronlar Kabinesi" bütün Almanya'da alayla karşılandı. Von Papen'in ilk işi, Schleicher'in Hitler'e verdiği sözü yerine getirmek oldu. 4 Haziran'da Reichstag'ı dağıttı ve 31 Temmuz'da yeni seçimler yapılacağını ilan etti. Kendisinden kuşkulanan nazilerin sürekli zorlamasından sonra, 15 Haziran'da S.A'lar üzerine konulmuş yasağı kaldırdı. Bu yasak kalkar kalkmaz da Almanya'da görülmemiş bir siyasal zorbalık ve cinayet dalgası baş gösterdi. Kavgı ve kan arayan S.A'lar (hücum taburları), sokaklarda başıboş geziyor, genellikle komünistlerle çarpışıyorlardı. Yalnız Prusya'da, 1 Haziran ile 20 Haziran arasında, 461 büyük sokak kavgası oldu; bu kavgalarda

82 kişi öldü ve 400 kişi ağır biçimde yaralandı. Haziran ayında çarpışmalarda öldürülen 86 kişiden 38'i nazi, 30'uysa komünistti. Yalnız 10 Haziran pazar günü sokak saldırılarında 18 kişi öldürüldü. Bunu izleyen pazar günü naziler, Hamburg'un işçi mahallesi Altona'da, polislin koruyuculuğu altında bir yürüyüş düzenlediler. Bu yürüyüş sırasında 19 kişi öldürüldü, 285 kişi yaralandı. "Baronlar Kabinesi"nin durduracağını söylediği iç savaş daha da büyümekteydi.

Von Papen bütün siyasal gösteleri yasakladıktan sonra, Prusya'daki sosyal demokrat hükümeti dağıttı. Berlin'de sıkıyönetim ilan edildi.

31 Temmuz seçimi Nasyonal Sosyalist Partisi için büyük bir za-

Hitler'in, iktidarı ele geçirdikten sonra Almanya'da zorla kabul ettirdiği mimari üslubu yansıtan ve A. Speer tarafından gerçekleştirilmiş olan Berlin'deki Reich Şansölyeliği'nin ön cephesi.

Reich
Şansölyeliği'nin
mermer galerisi.

fer oldu. Naziler 13 745 000 oy kazancı, 608 üyeli Reichstag'da 230 sandalye ele geçirmişler, ama parlamentoda, yine de, çoğunluğu tutturamamışlardı. Sosyal demokratlar, Prusya'daki önderlerinin korkaklığı yüzünden, 10 sandalye kaybetmişler, üye sayıları 183'e düşmüştü. İşçi sınıfı, komünistlere kayıyordu. Komünistler, 12 sandalye kazanmışlar, 89 üyeyle Reichstag'ın üçüncü büyük partisi durumuna gelmişlerdi. Katolik Merkezçiler de biraz güçlenmişler, 68'den 73 sandalyeye çıkmışlardı. Von Papen'i seçimde desteklemeyen tek parti, Hugenberg'in Alman Milliyetçi Partisi'yle, öteki orta sınıf partileri başarı kazanamadı. Katolikler dışında, bütün orta sınıfın ve yüksek sınıfların nazilere kaydığı anlaşıyordu.

Budönemde işçi sınıfı sosyal demokratlarla, komünistler arasında ikiye bölünmüştü. Sosyal demokratlar birçok kez, komünistlerin ezilmesinde düzen kurumlarıyla işbirliği yaptığı için, iki parti arasında uzlaşmaz bir uçurum vardı. Faşizm karşısında iki kanat da, ısrarla gücbirliğinden kaçındı, olanca güçleriyle birbirlerine saldırdı. Komünistler, sosyal demokratları, "sosyal faşist" olarak niteliyorlardı. Sosyal demokratlar da sokaklarda ve basında, hem nazilerle, hem de komünistlerle çarpışmağa başladılar. Sosyal demokratlar bütün yazışmalarına karşın, işçilerden, hâlâ, önemli bir destek alıyorlardı. Nazizmin yolunu kesebilecek

tek güç olan anti-faşist birlik, ne işçi sınıfı arasında, ne de demokratik güçler arasında sağlanabildi. Meydan, böylece Hitler'e bırakılmış oluyordu.

1932 Ağustosunda Berlin, S.A 'lar tarafından kuşatıldı. Hitler cumhurbaşkanından iktidarın kendine devredilmesini istedi; Hindenburg ise bu isteğe karşı koydu, bir bildiriyle durumu kamuoyuna açıkladı. Naziler ağır bir darbe yemişlerdi. Ama parlamento başkanlığını Katolik Merkez Partisi'nin desteğiyle Göring'in alması, naziler açısından önemli bir adım sayılmıyordu.

6 Kasım'da yeniden seçimlere gildi. Naziler 2 milyon oy kaybettiler. Reichstag'daki sayıları 34 azalarak 196'ya düştü. Komünistlerin milletvekili sayısı 89'dan 100'e çıktı; sosyalistlerin üye sayısıysa 133'ten 121'e düştü. Hükümeti destekleyen tek parti, Alman Milliyetçi Partisi, aşağı yukarı 1 milyon fazla oy kazandı. Bu oyları nazilerden almış, milletvekillerinin sayısı da 37'den 52'ye çıkmıştı. Nasyonal sosyalistler, her ne kadar ülkenin yine en büyük partisi olarak kaldılarsa da, iki milyon oy kaybı onlar için önemli bir gerileme oldu. Büyük nazi dalgası ilk olarak geri liyordu; yenilmezlik masalı yıkılmıştı.

Alman sosyalistleriyle komünistler, nasyonal sosyalizmin bir zafer kazanabileceğine inanmadılar; üstelik sürekli olarak çökmekte olduğunu ileri sürdüler. Her olaydan

sonra, zafer çığlıkları atıldılar; 1932 Ağustosunda başkan Hindenburg Hitler'in taleplerini reddetti ve 6 Kasım seçimlerinden sonra da nazi oyları gerileme gösterdi diye umutlara kapıldılar. Bu tarihte Vorworts şöyle yazıyordu: "Biz, nasyonal sosyalizmin iflasını 10 yıl önce görmüştük. Bunu gazetemizde açıkça yazmıştık." Hitler'in iktidara gelmesinden önce, sosyalist, önderlerden biri, Schiffrin, şunu yazıyordu: "Burnumuza şimdi yalnız, kokmaya başlayan bir cesedin kokusu geliyor. Faşizm, kesin olarak yıkılmıştır. Bir daha ayağa kalkamayacaktır!"

Komünistler de daha farklı biçimde davranmadı. 14 Eylül 1930 seçimlerinden sonra Rota Fahne adlı parti gazetesi şunları yazıyordu: "14 Eylül, Alman nasyonal sosyalist eyleminin en yüksek noktası oldu. Bundan sonra olacaklar, bu eylemin zayıflaması ve çökmesidir." 1932'de Thaelmann, "Hitler faşizminin oportünist bir biçimde abartılması"na karşı çıkıyor, 6 Ekim seçimlerinden sonra Rota Fahne şunları yazıyordu: "Her yerde birçok S.A. Hitler'in saflarını terk edip komünist bayrak altında toplanıyor. Hitler, kendi eylemi içinde bile, artık dikiş tutturamıyor." Faşizmin iktidara gelişinin hemen öncesinde, Thaelmann da "sınıflararası güçler dengesinin proletarya lehine değiştiği"nden söz etmekteydi

1932 yılı Aralık ayında Von Papen'in yerine, general Schleicher

Almanya'da Hitler dönemine ait dev anıtlardan biri.

Hitler'in siyasal uğraşı, başlangıçta basit bir serüven olarak kalacağı benziyordu. 1923'teki Münih birahane darbesi denemesi tutukevinde son bulmuştu. Resimde Hitler, Landsberg tutukevinde görülüyor.

Hitler'i birahane darbesinden sonra yargılanırken gösteren temsilli bir resim.

Hitler'i Kavgam'ı
(Mein Kampf) kendi
eliyle satarken
gösteren temsilli bir
resim.

Mein Kampf

Eine Abrechnung

1925

Adolf Hitler

1. Band

1 9 2 5

Verlag Strong Cher Nachfolger G.m.b.H.
München NO 2

Hitler'in Kavgam
(Mein Kampf) adlı
yapıtının 1925'teki
ilk baskısının
kapağı.

başbakan oldu. Sokak çatışmaları yayılıyor, kahverengi gömlekli milisler halka açık yerlerde solcu işçileri öldürmeyi sürdürüyorlardı. Devletin kolluk kuvvetleri de, faşist çeteleri destekliyor, silahlandırılıyor. General von Schleicher, S.A.'ların şefi Röhm ile çok dostça bir görüşme yaptı. Reichswehr'in (Alman Ordusu) yetkilerine tecavüz etmemeleri koşuluyla, S.A. hücum takımlarının eylemlerine göz yumacağını bildirdi. Genelkurmay, genç millislerin askeri bölgelerde eğitim görmelerine izin verdi, askeri öğretmenleri bunların eğitimli görevlendirdi.

Sonuçta, başbakan general Schleicher yine de nazileri yanına çekmeyi ya da onları bölmeyi başaramadı. Milliyetçilerden, merkezden ve sosyal demokratlardan da destek sağlamayınca, 23 Ocak

1933'te cumhurbaşkanı Hindenburg'u görmeye gitti ve Reichstag'da çoğunluk elde edemediğini belirterek parlamentonun feshini istedi. Başbakana göre, ülkenin anayasanın 48. maddesi gereğince olağanüstü kararnamelerle yönetilmesi zorunlu duruma gelmişti. Eski başbakan Von Papen ise Schleicher'e karşı nazilerle birlikte, çeşitli dolaplar çevliyordu. Von Papen, sürekli olarak Hindenburg'u, Reichstag'da çoğunluğun desteğini alabilecek bir hükümet, ancak, Adolf Hitler'in kurabileceğine inandırmaya çalışmaktaydı.

Bu sırada, nasyonal sosyalizm kaba güç gösterilerini açıkça sürdürüyor, düzenli birlikler içinde milislerini örgütüyor, özel kışlalarında bir ordu besleyip yetiştiriyor dev geçit törenleri yapıyor, havalarda özel uçak filoları uçurtuyor-

*Berlin'de
sosyalistlerin 1
Mayıs 1929'da
yaptıkları bir
gösteri.*

*Komünist grevcilerin
tutuklanması.*

Berlin'de 1932
Temmuzu'nda
yapılan bir komünist
gösterisi.

Berlin sokaklarından
geçen nazî kıtaları.

du. Ama, yine de "kahverengi gömlekçiler", göstermelik bir ordydu

Hitler, Şansölye Oluyor

Sonunda devlet, teslim oldu. Schleicher, askeri birlikleri nazilere karşı kullanmadı. 30 Ocak 1933'te mareşal Hindenburg, yasal bir biçimde "Herr Adolf Hitler'i", Alman Reich'inin yeni hükümetini kurmakla görevlendirdi.

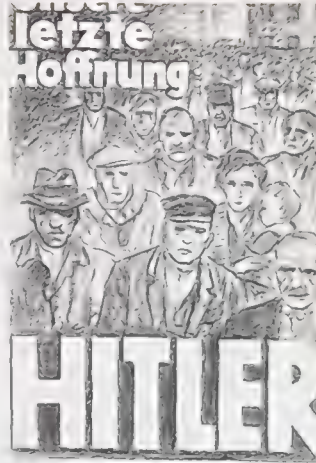
O gün, yani 1933 yılının 30 Ocak pazarı günü, şansölyeliğin (başbakanlığın) kapısından çıkan Hitler gülümsüyor, yüzünden güven okuyordu. Kararsız ve şaşkın halkın arasından arabayla otele döndü, arkadaşlarını kucakladı. Sonunda İktidara ulaşmıştı: Von Papen'in beklemeden yardımıyla, yıkmak istediğini söylediği eski yönetici sınıfı anlaşılarak iktidara geliyordu. Alman halkının kendisine oy vermeyen yüzde 63'ü Hitler'e karşı b'leşememişti. Komünistlerle sosyal demokratlar, nazilerden çok, birbirleriyle çarpışıyorlardı; ortacılar Hitler'in ne ölçüde tehlikeli olduğunu, asla anlayamamışlardı; sağcılarla Weimar cumhuriyetinden, kurulduğu günden beri nefret etmekteydiler. 30 Ocak 1933 akşamı, "kahverengi gömlekçiler", bü-

yük meşalelerin ışığında, bir bayram havası içinde geçit yaptılar

Yine o gece, Berlin sokaklarını ve meydanlarını aydınlatan başka meşaleler de vardı; naziler birtakım kitap yığınlarını ateşe vermiş, yakıyorlardı:

"Yozlaşmış burjuva kültürü" olarak aforoz edilen yapıtlardı bunlar: Sigmund Freud'un psikanaliz metinleri, Thomas Mann'ın, Alfred Döblin'in, Jack London'ın, Ernest Hemingway'nin, Dos Passos'un, Erich Maria Remarque'nin, Henri Barbusse'nin, Maksim Gorki'nin romanları; Marx'ın, Engels'in, Alfred Adler'in Albert Einstein'ın ve daha birçok yazarın, incelemecinin çalışmaları. O alevlerle birlikte Almanya'nın en iyi döneminin, klasik çağının yapıtları Weimar cumhuriyetiyle birlikte yanıp kül oluyordu; kitaplar yanarken nazizm yanlısı gençler alkış tutuyorlar, gülüyorlar ve garip haykırırlarla führerlerini selamlıyorlardı.

Büyük pazarlıklar sonucunda Hitler başkanlığındaki yeni hükümet kuruldu. Nasyonal sosyalistler hükümette azınlıktaydılar; kabinedeki 11 bakanlıktan yalnız 3'ü ellerine geçmişti, bu bakanlıklar, başbakanlık dışında kilit yerlerde değillerdi: Frick, İçişleri Bakanı'ydı. ama polis, birçok Avrupa ülkesinde olduğu gibi, bu bakanlığın emrinde değildi: Polisi, ayrı ayrı aya-

Nazilerin Komünist Partisi genel merkezi önündeki gösterisi.

1933 seçimleri için hazırlanan "Son Umudumuz Hitler" afişi.

letler yönetiyordu. Üçüncü nazi bakanı da Göring'di, ama kendisine belirli bir bakanlık bulunamamıştı; sandalyesiz bakandı; Almanya hava gücüne sahip olur olmaz da, hava bakanı olacağı düşünüldüyordu. Göring'in aynı zamanda Prusya İçişleri Bakanı olması pek az dikkatli çaktı; ama o, bundan yararlanarak Prusya polisini yönetebilecekti.

Önemli bakanlıklar tutucuların elindeydi. Onlar, nazileri kendi amaçlarına yarayacak biçimde yo-

Nazi Almanyası'nın gerçek kimliğini seven bilinçli aydınlar da çıkmıştı. Bunların arasında nazizmi en iyi açıklayanlardan biri de 1935-1938 yılları arasında bu sayfalarda görülen diziyi, yani "Bin Yıllık Reich" üşlemesini yaratan Hans Grundig'di. Sanatçı, nazizmi "Karnaval"ın (yanda) maskeli balolarından, geçit resimlerinden, şenliklerinden sonra bir savaş, ölüm ve yıkıntı "görüntü"sü (karşı sayfada, üstte) ardından da, kaçınılmaz bir "Kaos" dönemi (karşı sayfada, altta) ile simgesel bir anlatımla ortaya koymuştur.

NAZİZM VE BÜYÜK SERMAYE / I

Nasyonal sosyalizm, kuruluşundan başlayarak, sanayici ve bankacıların yardım gördü. O dönemde işadamlarının kitleleri kandırabilecek, hem de tekelsel sermaye çıkarlarını yansıtabilecek bir öndere gereksinimi vardı; geleneksel partiler bu işlevi yeterince üstlenemiyordu.

Hitler'e iş çevrelerinde ilk büyük para yardımını yapanlardan biri olan madenciler kralı Emil Kirdorf, daha 1926'da, partiyi desteklemeye başlamıştı. Batı Alman maden sahiplerince toplanan ve "Ruhr hazinesi" adıyla bilinen gizli bir siyasi fonu yönetiyordu.

Çelik tröstü başkanı Fritz Thyssen, Hitler'e daha da önce yardımda bulunanlar arasındaydı. Nazi önderine 1923'te, Münih'te, rastlamış, o zaman daha pek tanınmayan Nazi Partisi'ne, Ludendorff kanalıyla, ilk bağış olarak 100 000 altın mark (25 000 dolar) vermişti. Birleşik Çelik Kurumları'nda nüfuzlu bir adam olan Albert Vögler de Thyssen'e katılmıştı. Hitler'in 1930 ile 1933 yılları arasında iktidara geçmek için yaptığı son çalışmalar sırasında, sanayicilerden gelen paraların belli başlı kaynağı, kömür ve çelik krallarıydı.

Nürnberg'de ifade veren Walter Funk, 1931 yılında "Sanayici dostlarım ve ben, Nazi Partisi'nin çok uzak olmayan bir gelecekte iktidara geleceğine inanmıştık" diyordu.

Hitler'i destekleyen sanayicileri Funk, Nürnberg Mahkemeleri'nde şöyle açıklamıştı: Dev kimya karteli I.G. Farben müdürlerinden Georg von Schnitzler; potasyum sanayisinden

August Rosterg ve August Diehn; Hamburg-Amerika denizyollarından Cuno; merkezli Almanya linyit sanayisi; Conti lastik fabrikaları; Köln'ün büyük sanayicilerinden Otto Wolf; Hitler'in iktidara geçmesinde önemli rol oynamış olan Köln Bankası'ndan baron Kurt von Schröder; başlıca bankalar (bunların arasında Deutsche Bank, Commerz und Privat Bank, Dresdener Bank, Deutsche Kredit Gesellschaft ve Almanya'nın en büyük sigorta şirketi, Allianz vardı).

Hitler Reichstag yangınından önce sanayicilerle yaptığı bir toplantıda şöyle diyor: "Özel girişim, demokrasi çağına sürdürülemez; ancak halk sağlam bir otorite ve kişilik anlayışına vardığı zaman özel girişim yaşayabilir... Elimizdeki dünya nimetlerinin hepsini seçkinlerin savaşına borçluyuz... Bütün kültür nimetlerinin demir bir yumrukle yaratılması gerektiğini unutmamalıyız." İşadamlarına karşı Marx'çıların "ortadan kaldırılacağına" ve Wehrmacht'ı (Alman Ordusu) yeniden kuracağına söz verdi. Yeniden silahlanmada en çok kazancı olan Krupp, Birleşik Çelik ve I.G. Farben gibi sanayi korporasyonları, Wehrmacht özel bir ilgi gösteriyorlardı. Hitler, "Şimdi önmüze son seçim var", diye sözlerini bitirirken dinleyicilerine, "sonuç ne olursa olsun, artık dönüş yok", dedi; eğer kazanmayacak olursa, "başka yoldan... başka silahlar kullanarak" iktidarda kalacaktı.

A.B.D.'li gazeteci William I. Shirer'in Üçün- (Arkası sayfa 852'de)

la getireceklerini sanıyorlardı: Neurath, yine Dışişleri Bakanı kalmıştı; Blomberg, Savunma Bakanıydı; Hugenberg, birleştirilen İktisat ve tarım bakanlıklarını almıştı; Seldte, Çalışma Bakanı olmuştu; öteki bakanlıklar Von Papen'in sekiz ay önce atamış olduğu partisiz "uz-

manlar"a bırakılmıştı. Von Papen, Almanya başbakan yardımcısı ve Prusya başbakanıydı. Hindenburg, Von Papen'in bulunamayacağı bir Hitler kabinesini onaylamayacağını söylemişti. İhtiyar cumhurbaşkanı, bundan yararlanarak Hitler'i dizginleyeceğini sanıyordu. Bu hü-

kümet, Von Papen'e göre, kendi eseri idi: Dostu, hayranı ve koruyucusu, namuslu ihtiyar cumhurbaşkanının yardımı ve ele avuca sığmayan nazilere karşı üçe karşı sekiz çoğunlukta olan tutucu arkadaşlarının desteğiyle, hükümete egemen olacağına inanmaktaydı.

Hitler'i başbakanlığa iten gücü kavrayamamıştı. O günü kurumların (ordunun, kiliselerin, sendikaların, siyasi partilerin ya da nazileşmiş büyük bir orta sınıfla, sonradan Von Papen'in 'savaşırsız teslim' olmasından acı acı yakındığı geniş çapta örgütlenmiş proletaryanın) hemen hemen felce uğramış, anlaşılmaz güçsüzlüğünü, ne Von Papen ne de başka biri tam olarak kavrayabilirdi. Nazizme karşı olan Almanların yaptıkları en büyük yanlışlık, bu tehlikeye karşı birleşmemeleri olmuştur.

Almanya'daki reformcu önderler görevlerini yapmaları, iktidarı Hitler'e bırakmamaları için Hindenburg ve Reichswehr'e başvurdu. Von Papen, Prusya sosyalist hükümetini azlettiğinde (20 Temmuz 1932), sosyal demokratlar bu "anayasayı çiğneme" işlemini protesto etmekle, Leipzig Yüksek Mahkemesi'ne başvurmakla yetinmişlerdi. Hitler'in iktidara gelmesinden 10 gün önce, Genel Alman Sendikalar Bürosu, başkan Hindenburg'u ziyaret etti. Sendika önderleri Reich başkanı Hindenburg'un yardımına bel bağlamışlardı.

Hitler'in hükümeti kurduğu gün (30 Ocak 1933). Vorwärts özel sayısında şunları yazmaktaydı: "Hükümet darbesi tehdidi altında bulunan hükümet karşısında sosyal demokrasi, bir ayağı anayasada, öbür ayağı da yasalıkta olmak üzere dîmdik duruyor."

Almanya Nazileştiriliyor

Kabine kuran iki parti (yani nazilerle milliyetçiler) parlamentoda çoğunlukta değildiler. Merkezçilerin desteği sağlanamayınca, seçime gitme kararı alındı. Yeni seçimler için saptanan tarihsé, 5 Mart 1933'tü. Nazi Partisi, bu seçimde, hükümetin geniş kaynaklarını oy kazanmak için kullanabilecekti. Göbbels sevinçten yerinde duramıyordu. 3 Şubat tarihli güncesine şunları yazacaktı: "Artık savaşmak kolay! Çünkü devletin bütün kaynaklarından yararlanabiliriz. Radyo ile basın elimizde. Ortaya bir propaganda şaheseri çıkaracağız. Ve bu sefer parasızlık çekilme-

yecek."

Nitekim Hitler hükümetinin siyasotinden çok hoşnut olan işadamlarına başvuruldu, para vermeleri istendi. Göring'in Reichstag başkanlığı sarayında, 20 Ocak'ta yapılan bir toplantıda bu konuda anlaşmaya varılmıştı; bu toplantıya Dr. Schacht başkanlık etmekteydi. Hitler'le Göring, Almanya'nın birçok para ve sanayi kralına siyasetlerini açıkladılar. Toplantıda bulunanlar arasında, bir gün içinde nazi oluveren Krupp ile I.G. Farben'den Bosch ve Schnitzler, Birleşik Çelik Kurumu'ndan da Vöglér vardı.

Nazi programına kitleleri kandırmak amacıyla konan toplumsal nitelikteki hükümler, çarçabuk hasıraltı edildi ya da amaçlarından saptırıldı. Hitler devlet yönetimini ele geçirir geçirmez, bedelli ödenmeksiz topraklara el koymaktan söz etmeye başladı; hatta daha 1933 Martı'nda bir Reichstag oturumunda nazizmin özel girişime elinden gelinceye yol açacağını, özel mülkiyeti destekleyeceğini açıkladı; 2 Mayıs'ta tarım sendikalarını kapatıracak; 29 Eylül'de büyük toprak sahiplerinin gücünü artırmaya, mi-

NAZİZM VE BÜYÜK SERMAYE / II

cü Reich'in Yükselişi ve Batışı'na göre, Dr. Schacht, Nürnberg mahkemelerinde, o gün şapkasını açıp, sanayicilerden üç milyon mark topladığını söylemiştir. Bu dev başışın ilk 400 bin markı da I.G. Farben'den geliyordu. Sonra Alfred Krupp'un teşvikleriyle sanayiciler Hitler-Spende'yi (yani Hitler'in istediği zaman yararlanabileceği özel Hitler Harcama Fonu) kurdular.

Hitler bu para destekleri sonucu iktidara geldi. Çeşitli nazi önderleri Nürnberg mahkemelerinde ölüme mahkûm olurken, onları para ve silahla besleyenler ya beraat ettiler ya da çok hafif cezalar yediler. Sözcüllüğü, Krupp 5 yıl hapse mahkûm oldu, mahkeme Krupp işletmelerine el konulması kararı aldığı halde, bu hiçbir zaman uygulanamadı. Dr. Schacht ile Von Papen ise beraat edenler arasındaydılar.

Nazi yönetiminin Reichsbank başkanı ve İktisat bakanı Dr. Schacht'in anlatığına göre, Hitler Almanya'da para sahibi olanlarla görüşmeye başlıyor ve onlara aşağı yukarı istedikleri şeyleri söylüyordu: Partinin seçim kampanyalarını beslemek, geniş ve yoğun propaganda masraflarını ödemek, partide çalışan yüzlerce devamlı memurun maaş bordrolarını karşılamak ve 1930'un sonunda yüz bin kişiden fazla, yani Reichswehr'den (Alman Ordusu) daha büyük olan özel S.A. ve S.S. ordularını yaşatabilmek için, çok büyük miktarda paraya gereksinmesi vardı. En büyük kaynak da, işadamlarıyla bankacılarıdır.

Hitler 1931 yılının son yarısında Almanya'yı baştan başa gezdi; iş çevrelerinin belli başlı kişileriyle konuştu. Bu konuşmaların bir bölümü çok gizli geçiyor, dağ başlarında, تنها yerlerde yapıyordu. Dietrich, "gizlilik esastı" der; "basının herhangi bir felsefeye fırsat verilmemeliydi. Bu önlemler sayesinde, sonunda başarı kazanıldı."

1930 Sonbaharında Strasser, Feder ve Frick, Reichstag'a Nazi Partisi adına bir yasa tasarısı sundular. Tasarıda, faiz haddinin en fazla yüzde 4 olması, "banka ve borsa krallarının" ve bütün "Doğu Yahudileri'nin ellerinde bulunan hisse senetlerinin karşılık ödenmeden müsadere edilmesi, büyük bankaların millileştirilmesi isteniyordu. Hitler'in ödü koptu.

Bu, partinin paraca ihtiharı demektir. Tasarının geri alınmasını şiddetle emretti. Bunun üzerine komünistler tek sözcüğünü bile değiştirmeden tasarıyı yeniden Reichstag'a getirdiler. Hitler, partisine tasarıya karşı oy kullandırdı.

Hitler'in Reichstag yangınından önce büyük işadamlarıyla yaptığı toplantı, bugün bütün ayrıntılarıyla bilinmektedir. Yalnız o günkü toplantıda, en az üç milyon mark toplandığı belirtilmiştir. 20 Ocak 1933'te yapılan bu toplantıyı Göring yönetti. Bu toplantıda bir gün içinde Nazi olan Krupp, I.G. Farben'den Bosch ve Schnitzler, Birleşik Çelik Kurumu'ndan Vöglér vardı.

ras yoluyla elde edilen aile topraklarına dokunulmazlık sağlayarak parçalanmalarını önlemeye ve tarım kesimindeki el emeğini en düşük ücretlerle toprak ağalarının amansız ellerine bırakmaya yönelik bir dizi yasa çıkaracaktı. İşte Hitler'in "devrim"i buydu.

Hitler ve bakanları Nazi Partisi'ne para döken bu sanayicileri, temsil ettikleri sanayi kuruluşlarına silahlanma alanında ya da büyük kamu hizmetleri planına bağlı dev siparişler vererek ödüllendirdiler; bu kamu hizmetlerinin çoğu gerçekte hiçbir yarar sağlayamayacaktı.

Hitler'in kitlelerin onayına da gereksinmesi vardı. Orta sınıfların hâlâ kararsız kalan kesimlerini Nazi Partisi'nin çevresine toplayacak bir şeyler yapmalıydı. Böylece Hitler'in eseri olan Reichstag yangını düzenlendi. 27 Şubat 1933'te şansölye Hitler'in buyruğuyla gerçekleştirilen bu yangın, devlet eliyle işlenen bir suçtu. Alman parlamentosunun yakılması buyruğunu verirken Hitler, önce kamuoyunda birtakım karışık ve karmaşık duygular uyandırmak, sonra suçlu ko-

Joseph Goebbels'in yönettiği propaganda kampanyasının, özellikle 5 Mart 1933 genel seçimlerinde büyük etkinliği oldu.

Solda, mareşal Werner Von Blomberg.

Sağda, Gestapo şefi Himmler.

Yanda, Hitler'i Hindenburg'la birlikte gösteren bu afişte "Nasyonal sosyalistlere oy verersen, Reich hiçbir zaman yok olmayacaktır" ibaresine yer verilmiştir.

Sağda, üstte, "Tarım, okul ve işgal sorunlarının çözümü için oyunu nasyonal sosyalistlere ver" alt yazılı bir nazi propaganda afişi.

Sağda, altta, nazialeyhtarı bu afişte, ölümü simgeleyen bir iskeletin yanında "Bu III. Reich ise, hayır" yazısına yer verilmiştir.

münistlere yüklemek ve bundan siyasal yarar sağlamak amacındaydı. 5 Mart seçimleri yaklaşmıştı; terazinin kefesini bütünyle yeni gruplardan yana eğmek gerekiyordu. Şiddet yöntemleri, şimdilik, eski demokratik gelenekleri henüz unutmamış olan Alman burjuvazisinde kuşku uyandırmaktaydı.

Hitler ve propagandacısı Göbbels, çoğunlukların bilinçaltında kımıldanan hayalleri iyi sezinlemişlerdi: Ateş gecenin karanlıkları içinde yükselcek ve kurulu düzenin en büyük simgesini, Reichstag'ı yutuverecekti. Sonra da Hitler, demokratik düzenin koruyucusu rolüne çıkacaktı. "Suçu yükleyecek biri" gerekiyordu, "hemen" oracıkta, yangın yerinde, Van der Lubbe adında, zavallı bir Hollandalı delikanlı yakalandı; bu tutuklama da Hitler'in kitlelere aktarmak istediği "mesajın" kapsamına giriyordu: Suçu işleyenler komünistlerdi. İşe bakın ki Lubbe bir yabancıydı, üstelik elinden hiçbir iş gelemeyen biriydi! Oysa, Hitler'e bakılırsa,

Lubbe yangın çıkarmakta usta bir kundakçıydı. Ürken halk yığınları, Hitler'in yalanına kanacak, "yurdun babası" olan şansölyenin, gerçekte bir yalancı olduğunu düşünmeye kimse cesaret edemeyecekti.

Reichstag yangınından hemen sonra Hindenburg'a bütün temel özgürlükleri kaldıran, "olağanüstü hal" ilan eden bir kararname imzalatırıldı; kırk sekiz saat içinde bütün yetkiler, polislin eline verildi. "Yardımcı polis" haline gelen nazi milisleri militan işçileri dövmeye, işkenceden geçirmeye ve öldürmeye koyuldular. Anti-faşist partilerin seçim toplantıları yasaklandı, komünist milletvekilleri tutuklandı.

Düzenlenen bu oyun ve yaratılan teröre karşın, naziler 5 Mart seçimlerinde mutlak bir zafer kazanamadılar. Mecliste 288 sandalye elde ettiler. Mutlak çoğunluğu sağlamaları için, Komünist Partisi'ni yasadışı ilan etmeleri ve belli sayıda sosyalist milletvekilini de toplama kamplarına göndermeleri ye-

tecekti.

5 Mart 1933'te halk, seçim sandıklarının başına koştu. Hitler'in yaşadığı sürece görüp görecekle-ri son demokratik seçimdi bu. Bütün teröre ve bütün korkutmalara karşın, halk çoğunluğu Hitler'i istemedi. Naziler 17 277 180 oyla başta geliyordu. Kazandıkları oy sayısı 5,5 milyon artmıştı, ama genel oy sayısının yalnızca yüzde 44'ünü elde etmişlerdi; açık bir çoğunluk Hitler'den hâlâ uzaktaydı. Merkez Partisi'nin kazandığı oy sayısı 4 230 600'den 4 424 900'e çıkmıştı; böylece Merkez Partisi mütefaki Katolik Bavyera Halk Partisi'yle birlikte 5,5 milyon oy elde etmiş oluyordu. Seçimden önce yapılan bütün kovuşturma ve baskılara karşın, sosyal demokratlar bile ikinci büyük parti durumlarını korumuşlar, 7 181 058 oy sağlamışlardı. Von Papen ile Hugenberg'in milliyetçileri büyük bir düş kırıklığına uğradılar; 3 136 760 oy aldılar. Genel oyların yalnızca yüzde 8'iydi bu.

Parlamentoda 52 sandalyeleri olan milliyetçiler, nazilerin 288 milletvekili ile birlikte, Reichstag'da 16 sandalyelik bir çoğunluk sağlamışlardı. Bu çoğunluk hükümetin günlük işlerini yürütmek için belki yeterdi ama, Hitler'in parlamentonun onayı ile bir diktatörlük kurabilmesi için gereken üçte iki çoğunluk henüz ortalarda yoktu.

Diktatörlüğün Temelleri Atılıyor

Diktatörlüğün temellerini sağlamlaştırmak gerekiyordu. 24 Mart'ta toplantı salonu silahlı milislerin işgali altında bulunan Reichstag, 94'e karşı 441 oyla bir "tam yetki" yasasını çıkardı. Bu yasa ile Hitler, bundan böyle, "Anayasanın öngördüğü yöntemle bağlı kalmadan", kararnameyle yoluyla, yasa çıkarılabilecekti.

Böylece Hitler, Reichstag'dan

tam yetki almasının üzerinden henüz 15 gün bile geçmeden, Bismarck ile Wilhelm II'nin ve Weimar cumhuriyetinin hiçbir zaman gözlerine kestiremedikleri bir şeyi başarmış oluyordu: Tarihten kalma eyalet devletlerin ayrı ayrı yetkilerini ortadan kaldırmış, onları Almanya'nın merkezi otoritesine bağlamıştı; merkezi otoriteye kendi elindeydi. Hitler, tarihinde ilk olarak, Almanya'nın çok eski zamanlardan kalma federal özelliğini yıkmış ve Almanya'yı bu kez gerçekten birleştirmişti.

Naziler 1932'den sonra sendika eylemini soldan koparmaya, onlarla uzlaşmağa çalıştılar. Başarı kazandılar da. Hitler iktidara geldiğinde de Sendikalar Birliği, "hükümetin uygulamasını görmek için bekleyeceği"ni bildirdi. A.D.G.B. (Genel Alman Sendikalar Birliği) işe, Sosyalist Partisi'yle olan ilişkisini kesmekle başladı: 20 Mart'ta yayınladığı bir bildiride şöyle deniyordu: "Sendikal örgütler, reddedilmez bir toplumsal gerekliliğin gösterge-

si, toplumsal düzenin zorunlu bir parçasıdır. (...) Doğal olarak, bunlar gittikçe daha büyük ölçüde devletin yapısına katılmışlardır, devletin rejiminin niteliği ne olursa olsun, sendikaların toplumsal görevi yerine getirilmelidir. (...) Sendikal örgütler, devlet siyasetini doğrudan etkilemek savında değildir. Bunların bu yöndeki çabası, bu alanda elde edilen bilgi ve deneyleri, hükümet ve parlamentonun kullanımına sunmaktan başka bir şey olamaz."

7 Nisan'da sendika önderlerinden Leipart, bu açık artırmada daha da ileri gitti; sendikaların "hükümetle aynı yüce amaç peşinde koştuklarını bunun da, ulusun iç ve dış özgürlüğünü bütün halkın üretici gücü üzerine oturtmak" olduğunu söyledi. 20 Nisan'da naziler sendikaları, işçi sınıfının nasyonal sosyalist devlet yapısına sokulmasının simgesi olarak sunulan 1 Mayıs şenliklerinde hazır bulunmaya çağırdılar. Ama bunu izleyen gün, yani 2 Mayıs 1933'te, sendikalar

Berlin'de kitap yığınlarının yakılışı.

Nazi baskısı yalnızca kitaplara değil, bunları yazanlara da yönelikti; sürgüne zorlananların başında da ünlü Alman yazarı Thomas Mann geliyordu. Resimde Thomas Mann'a 1936'da Çekoslovak hükümeti tarafından verilen pasaport görülüyor.

REICHSTAG YANGINI / I

Alman mitolojisinde Walhalla ateşe verilerek eski tanrılar öldürülür.

Nasyonal sosyalist mitolojisinde Reichstag (parlamento) ateşe verilerek eski partililer öldürülecektir.

30 Ocak 1933'te başbakan olan Hitler huzursuzdur; genel seçime birkaç ay vardır. Rejim için büyük tehlike olan Thaelmenn'in Komünist Partisi, her ne pahasına olursa olsun, ezilmedir. Hitler, "İşçi sınıfının gücünü kırmak, onu başsız bırakmak ve partisini yıkmak gerek" demektedir.

Bundan sonra Hitler "Marx'çı canavarı" yenen Aziz Jorj rolünde ortaya çıkacaktır. Naziler, yalnızca Alman burjuvazisine değil, bütün dünya burjuvazisine, komünizme karşı girişilen "kutsal savaş"ta yetkili ve kaçınılmaz önderler olarak kendilerini kabul ettireceklerdir. Gerçekten de "Reichstag Yangını" taktiğini, faşistler sonuna kadar hep uyguladılar: Kendi çıkardıkları her yangında sosyalistleri kundakçılık suçlamak, komünizme karşı girişilen "kutsal savaş"ta yetkili ve kaçınılmaz önderler olarak kendilerini kabul ettireceklerdir. Gerçekten de "Reichstag Yangını" taktiğini, faşistler sonuna kadar hep uyguladılar: Kendi çıkardıkları her yangında sosyalistleri kundakçılık suçlamak, komünizme karşı girişilen "kutsal savaş"ta yetkili ve kaçınılmaz önderler olarak kendilerini kabul ettireceklerdir.

Hitler'in başbakan olduğunun ertesi günü, 31 Ocak 1933'te Goebbels güncesine şunları yazdı: "Führer ile olan konuşmamızda sosyalistlere karşı açılacak mücadelenin ana hatlarını çizdik. Şimdilik doğrudan doğruya karşı önlemler almaktan kaçınacağız. Devrim girişimi bundan önce alevlenmelidir. Uygun bir anda darbemizi indireceğiz." Nazilerin gittikçe artan kışkırtmalarına karşın, seçim kampanya-

sı sırasında ne komünistlerin, ne de sosyalistlerin herhangi bir girişimi görüldü. Hitler sosyal demokratların toplantılarını ya yasak ediyordu ya da S.A. kabadayıları aracılığıyla dağıtıyordu. Belli başlı sosyalist gazeteler de kapatılmıştı. Katolik Merkez Partisi bile nazi teröründen kendini kurtarmadı. Katolik sendikaların önderi Stegerwald, bir toplantıda söze başlayacağı sırada "kahverengi gömlekli" tarafından dövüldü; Brüning de başka bir toplantıda, birçok yandaşı S.A. kitaları tarafından dövüldüğü için polise başvurmak zorunda kaldı.

Bütün bu teröre karşın, Hitler, Goebbels ve Göring'in bekledikleri "devrim" bir türlü "alevlenemedi." Madem ki bu işi kışkırtmayla yaptırıyorlardı, böyle bir şey uyduramazlar mıydı acaba?

27 Şubat günü, akşam saat 9'da Reichstag, alev alev yanmaktaydı; Van der Lubbe adında bir Hollandalı, suçüstü yakalanmıştı. Lubbe "komünist" diye damgalandı; cebinden Komünist Partisi'nin kartı (1) çıkmıştı! Kundakçılık suçlu solculara yüklenilen, yangın bir "komünist ayaklanmasının ilk işareti" olarak gösterildi. Böyle bir ayaklanmayı da ancak faşist diktatörlüğün önleyebileceği (1) besbelliydi!

Birkaç dakika içinde olayı duyan nazi önderleri yangın yerindeydi. Alman Reich'inin başbakanı şöyle bağırıyordu: "Bu tanrısız bir belirtidir! Şimdi artık sosyalistleri demir yumrukla yok etmemize kimse engel olmayacak!" Sonra bir İngiliz gazetecisine dönerek ekliyordu: "Siz, Almanya tarihinde yüce ve yeni bir dönemin tanığısiniz. Bu yangın onun başlangıcıdır." Göring "Bu, komünistlerin yeni hükümete karşı işledikleri bir cinayettir!" diye haykırıyor, Goebbels "İşte, komünist devrimi başlı-

(Arkası sayfa 858'de)

dağıtıldı, malları Komünist Partisi' ninkiler gibi Nazi Partisi'ne aktarıldı. El konulan bu mallar arasında 184 sosyalist ve komünist gazete de vardı. Muhalefet ileri gelenleri ya öldürülüyor ya da toplama kamplarına sürülüyorlardı. 1933 Haziranı'nda Münih'e 20 km uzaklıkta Dachau'da, ilk büyük toplama ve sistemli yok etme kampı açıldı (bunu Almanya'da, Avusturya'da ve işgal edilen öbür ülkelerde 1 187 kamp daha izleyecektir). Toplama kamplarının kapkara gecesinde milyonlarca nazi aleyhtarı sosyalist ve Yahudi, açlığı, işkenceyi, zorunlu çalışmayı ve ölümü tanıyacaktı. Hitler'in karşı devrimi tamamlanmış, Alman devletinin, III. Reich'in alinyasıyla kaynaşmıştı artık...

14 Temmuz'da şöyle bir yasa çıkarıldı: "Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi, Almanya'nın tek siyasal partisidir. Başka herhangi bir partinin örgütünü sürdürmeye ya da yeni bir parti kurmaya kalkışanlar üç yıla kadar ağır hapis ya da, eğer suç başka yasalara göre daha büyük bir cezayı gerektirmiyorsa, altı aydan üç yıla kadar hapis cezasına çarptırılırlar." Reichstag'ın demokratik sorumluluğunu bırakmasının üzerinden henüz dört ay bile geçmemişken, en küçük bir direnmeyle karşılaşmadan Almanya'da tek partili totaliter devlet kurulmuştu.

Ayaktakımının Yok Edilmesi

Nazi Partisi'nin içinde, bu karşı devrimin komünizme olduğu kadar, kapitalizme de karşı olduğuna inanan kişiler de vardı. Bunlar 1933'te iktidarın ele geçmesinden sonra, "ikinci-devrim" sloganını ortaya attılar. Bu unsurların başında Röhm yönetimindeki S.A. örgütü içinde, iki milyona yakın adamı olan Röhm vardı. Nasyonal sosyalist sloganlara kendini kaptıran milyonlarca küçük burjuva ve işsiz, "anti-kapitalist" vaatlerin yerine getirilmesini istemekteydiler. Hücum taburlarından gelme gözü aç gençler, nasyonal-sosyalist "işyeri hücreleri"ne üye işçiler, patronların masasına yumruk indirip ücret artırımını, işyerini denetleme hakkı ve hatta işyerinin millileştirilmesini istiyorlardı. Her biri, kendi peşine takılmış kalabalıkların sayısını artırmak zorunda olan ayaktakımı önderleri de, partinin, hücum taburlarının, "işyeri hücreleri"nin ka-

Thomas Mann'ın Buddenbrooklar adlı yapıtının kapağında yer alan Wilhelm Schulz'un deseni.

1933'te tutuklanarak Esterwegen kamplarına gönderilen gazeteci Carl Von Ossietzky. 1935'te Nobel Barış Ödülü'nü kampa kazanan Ossietzky, 1938'de yine kampa öldü.

pilarını ağzına kadar açıyorlardı. Böylece, ister hatasını kavramış ve doğru yola gelmiş, ister görevi gereği "sızmış" militan olsun, birçok eski Marx'çı "kahverengi ordu" saflarını genişletmekteydi.

Bu kaynaşma günlerinde Hitler, sürekli olarak, "ikinci devrim" aleyhtarı konuşmalar yaptı. Ordudan, sanayicilerden Röhm'ün ayak takımının ezilmesi için sürekli bas-kılar gelmekteydi.

Reichswehr (Alman Ordusu) şefleri, nasyonal sosyalizme karşı değildiler. Hatta tam tersine, ona yandaştılar; Almanya'nın askeri gücünü yeniden sağlama amacı peşinde koşan Hitler'den çok hoşnutlardı. Hatta ilke olarak, ordu ile rejimin birbirine kaynaşmasını bile benimsemişlerdi. Ama tek bir koşul: Bu kaynaşma ayakta-ki-mindeki aşırılara yaramamalı, Hitler bir an önce bu aşırıları dizginlemeliydi. İlkbahar başlarında Bal-tik'ta yapılan kısa bir donanma gezisinde Hitler, bu isteklere boyun eğdi; Röhm, subay derneklerinden

çıkarıldı. 1934 Haziranı başlarında da, birkaç haftalığına, kendisine "mecburi izin" verildi. S.A'lar da, 1 Temmuz'dan başlamak üzere, bir aylığına "izine gönderilmiş"lerdi. Bu süre boyunca, S.A'ların üniforma giyme hakkı olmayacaktı.

Bu önlemlerin sonucu, kaynaşmanın durulması değil, daha da artması oldu. Büyük kapitalistler gittikçe daha büyük bir korkuya kapıldılar. 28 Haziran'da Hitler, görüş-mek üzere Krupp'u ziyarete, Es-sen'e gitti. 29 Haziran tarihli *Völkischer Beobachter* gazetesinde çıkan demecinde, Savunma Baka-nı general Von Blomberg, şansöl-yeye sonsuz destek için söz verdi ve aynı anda, Reichswehr'i "alarm durumuna geçirdi.

30 Haziran günü Hitler, en eski çalışma arkadaşlarını öldürterek "temizledi." Öldürülenler arasında Röhm ve Gregor Strasser de var-dı. Kurbanlardan birincisi için uy-gun bulunan bahane, "kötü huyları" yani cinsel sapıklığıydı. Bütün Almanya'da "ikinci devrim"

yandaşı yüzlerce insan öldürüldü; Reichswehr, perde arkasındaydı, ama, Münih'te olduğu gibi, her an karışmaya hazır beklemekteydi. Kiyımı izleyen gün, general von Blomberg, "alarm durumu"nu ka-dırdı ve Führer'i "hain ve asileri te-peleyip ezmiş olması"ndan dola-yı kuttadı. Nazi tarihine "Uzun Bi-çaklar Gecesi" diye geçen bu "tasfiye" işlemini gerçekleştiren S.S'ler olmuştur.

Nasyonal Sosyalist Toplumda Yaşam

Hitler, 24 Mart 1933'ten (o gün, tevkil edilen komünist ve sosyalist milletvekillerinin bulunmadığı par-lamentodan olağanüstü yetkiler al-mıştı) 1945'e kadar, nazi diktatör-lüğünün tek önderi oldu. Nazi Al-manyası'na Hitler III. Reich adını vermişti. Hitler'e göre, Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu, I Reich, Bismarck'ın 1871'den 1919

REICHSTAG YANGINI / II

yor! Bir dakika bile bekleyemeyiz. Acımak yok. Her komünist bulunduğu yerde öldürülecek" diyor-du.

Bu yangın, gerçekten bir işaret olmuştur: Faşist terörün işaretli, nazi yağmasının başlama işaretli.

Yangının ertesi günü, 28 Şubat'ta, Hitler Hindenburg'a "halkın ve devletin korunmasını" öngören bir kararname imzalattı. Böylece ana-yasanın kişi ve toplumun hak ve özgürlükleri-ni güvence altına alan yedi bölümü, toptan or-tadan kaldırılmış oluyordu. Hitler bununla, yal-nızca siyasal düşmanlarını "resmen" sustur-makla ve onları dilediğinde tutuklama hakkını elde etmekle kalmıyor, halkta bir hafta sonra yapılacak seçimlerde nasyonal sosyalizme oy vermedikleri takdirde, sosyalistlerin iktidarı ele alacakları korkusunu yaratıyordu. İnsan avı başlamıştı: Cezaevleri, kışlalar, toplama kamp-ları, en amansız işkencelere uğratılan rehine-lerle dolmaktaydı. İnsanı insanlıktan çıkarma makinesi, ölüm mekanizması işlemeye başla-mıştı artık.

Reichstag yangını davası kısa zamanda, Al-man Komünist Partisi'nin davası durumuna getirildi. Göring'in yangını çıkarmakla suçla-dığı, komünistlerin parlamento önderi Ernst Torgler polise teslim oldu. Ama naziler bunun-la da yetinmeyip dava alanını daha da geniş-lettirler. Birkaç gün sonra polis, Berlin'de, üç Bulgar komünistini yakaladı: Daha sonra Bul-gar başbakanı olacak olan Bulgar Komünist Partisi'nin yöneticisi Georgi Dimitrov, Blagoy Popov ve Vasil Tanev.

Hitlerci yönetim ve Alman sanayicileri, Di-mitrov ve arkadaşlarının üzerine yıkılmaya ça-lışılan bu komploya büyük umutlar bağladılar. Bu dava nazizmin, kesin zaferiyle sonuçlanma-lydı.

Dimitrov'un deyişleyle, davanın amacı açıldı: "Dava faşist Alman hükümetinin dün-ya komünizmine karşı başarıyla savaştığını ve kapitalist Avrupa'yı komünist tehlikeden tam zamanında kurtardığını kanıtlayacak"tı.

Oysa Leipzig Yüksek Mahkemesi'nde yapı-lan duruşmalar, naziler için bir fiasco oldu. Georgi Dimitrov, nazi zindanlarında yapılan baskılara karşı koyup, yöneltilen ithamları çü-rüttü.

16 Aralık 1933'te Dimitrov mahkemede sa-vunmasını okudu. Savunmada ithamın özü, ya-nı Reichstag'ın kundaklamasının, Alman Ko-münist Partisi'nin ve dünya komünist hareke-tinin işi olduğu iddiası çürütüldü. 23 Aralık 1933'te duruşma, sonuca bağlandı: Yüksek Mahkeme, üç Bulgarı suçsuz bulmuştu. Beraat kararına karşın, faşistler Dimitrov ve arkadaş-larını iki ay daha cezaevinde tuttular. Dünya-nın çeşitli ülkelerindeki anti-faşist protesto ha-reketleri üzerine Şubat 1934'te nazi yönetimi Dimitrov ve arkadaşlarını serbest bırakmak zo-runda kaldı. Torgler ise İkinci Dünya Savaşı sı-rasında, ölünceye kadar, toplama kampında kalacaktı.

Alman nazi yönetimi, "Reichstag Yangını" ile 10 yıl boyunca, sürdürecekları cinayet-lerin "sinyal ateşi"ni sağlamış, ama Leipzig'deki bu sonla da ilk yenilgiyi tatmıştı.

Hitler ve
Göring'i Alman
ordusunun yüksek
rütbeli subaylarıyla
gösteren temsillî bir
resim.

ylına kadar süren Almanya'sı ise il. Reich'ti.

Hitler diktatörlüğü, dış siyaset alanındaki saldırgan siyasetini *Ein Volk, Ein Reich, Ein Führer* (bir ulus, bir devlet, bir önder) sloganına dayandırdı. Bu slogan, Almanya'nın sınırları dışında yaşayan bütün Almanları bir tek devlette toplama anlamına geliyordu. Ama bu da yetmeyecek ve Hitler, *Lebensraum* (yaşam alanı) sloganıyla, Al-

manların bulunduğu birçok ülkeyi de ilhak etme yoluna gidecekti.

Hitler Almanyası'nın iktisat sistemine gelince, önce şunu belirtmek gerekir ki bir "faşist" ya da "nasyonal sosyalist" iktisat söz konusu değildir. Faşist iktisat ilk kez, Birinci Dünya Savaşı sırasında Almanya'da *Kriegswirtschaft* (savaş iktisadı) adı altında uygulanan ve "güdümlü" kapitalist iktisat adı verilen sistemin daha değişik bir bi-

çimidir.

İktisattaki tekelleşme eğilimini naziler var güçleriyle destekledi. 15 Temmuz 1933 tarihli bir yasayla, Reich İktisat Bakanı, "birleşme ya da kaynaşmanın, işletmenin, üretimin ve topluluğun tümünün yararları bakımından, gerekli görüldüğü durumlarda, pazarı düzenlemek amacıyla işletmeleri sendikalar, karteller, konvansiyonlar ya da benzeri anlaşmalarla birleştir-

TOPLAMA KAMPLARI / I

Alman nazizminin başa geçer geçmez uygulamaya başladığı yöntemlerden biri de, nazizme karşı çıkanları ve Yahudileri toplama kampları içinde bir araya getirmek ve onları sistemli biçimde yok etmek olmuştur. Başlangıçta komünistlerle Yahudilerin toplandığı ilk kampa, birbiri ardınca sosyal demokratlar, Katolikler, merkeziler, hatta nazizmin iktidara geçmesine yardımcı olup da sonradan Hitler'le çatışan kişiler de doluşmaya başladı. Savaşla birlikte bu kamplara, zorla ele geçirilen ülkelerin yurtseverleri, aydınları, direnişçileri, Yahudileri ve savaş esirleri dolduruldu. Yeni yeni toplama kampları açıldı.

Toplama kamplarının özelliği, nazizme karşı olanların birden değil, ama sistemli biçimde ve yavaş yavaş yok edilmesi, insan emeğinin en kaba biçimde sömürülmesi, bu kamplarda toplanan kölelere en akla gelmeyecek işlemlerin uygulanmasıydı. Kısacası, iki savaş arasında Alman toplumunun tutulduğu "toplu çılgınlık"ın en çarpıcı ürünlerinden biri olmuştu toplama kampları.

Hitler iktidarının ilk yılında toplama kampları mantar gibi ülkenin her yanında bitti. 1933 yılının sonunda elli kadar toplama kampı vardı.

Hitler toplama kamplarının yönetimini S.S'lere bırakmıştı; bunlar, gerçekten kendilerinden umulan büyük bir beceriklilik ve merhametsizlikle kampları örgütlediler. Kampların yönetimi "Ölü Başlılar"ın (*Totenkopfverbaende*) elindeydi. "Ölü Başlılar", on iki yıl gönüllü askerlik yapmış en sert naziler arasından seçilmişlerdi. Gıydikleri silah ceketlerin üzerinden kuru kafa ile ölü kemikleri vardı. Ölü Başlılar'ın ve Dachau kampının ilk komutanı Theodor Eicke, daha sonra bütün toplama kamplarının yöneticisi olacaktı.

Bu kampların en büyüğü (savaşta işgal edilen yerlerde yenileri kurulmadan önce), Weimar yakınlarındaki Sachsenhausen'de kurulmuş olan, Dachau kampıydı. 1938'de Avusturya'nın işgalinden sonra, Linz yakınlarında, Mauthausen kampı kuruldu. Polonya'nın işgalinden sonra kurulan Auschwitz, Belsen ve Treblinka kamplarıyla birlikte bütün bu kamplar dünyanın dört bir yanına "ün saldılar."

Nazilere son ölüm darbesi indirilinceye kadar, milyonlarca insan bu kamplarda öldürüldü ve milyonlarca insan da, aklın alamayaca-

ğı işkencelere uğratıldı. Ama başlangıçta savaş başlamadan önce Almanya'daki toplama kamplarında bulunanların sayısı, yirmi ya da otuz bin kişiyi geçmiyor, Himmler'in, emrindeki adamların sonradan icat ettikleri korkunç işlemler de henüz bilinmiyordu. İnsanları, nazî "tip araştırmaları" (I) için birer kobay gibi kullandıkları "imha kampları", ancak savaş başladıktan sonra ortaya çıktı.

Savaşın sonunda, Almanya'da kitle halinde yapılan bu cinayetlerin genellikle birkaç bağnaz S.S. önderinin eseri olduğuna inanılıyordu. Ama Nürnberg duruşmalarının tutanakları, yalnız Krupp'un ve I.G. Farben kimya tröstü müdürlerinin değil, dışardan çok kıbar ve kendi halinde insanlar gibi görünen işadamlarının ve birçok küçük girişim sahibinin de bu işe katılmış olduklarını ortaya koymuştur.

Eldeki kayıtlar, bu ölüm mekanizmalarını kurmak ve öldürücü mavi kristal siparişleri alabilmek için, Alman işadamları arasında şiddetli bir rekabet bulunduğunu gösteriyor. Auschwitz'deki krematoryum (insan yakma fırını) lhalesini Erfurt'da ısıtma cihazları yapan I.A. Topf ve Oğulları adında bir firma kazanmıştı.

Alman özel girişimcilerinin bütün geceli gündüzlü çalışmasına, en iyi malzeme ve en iyi işçilik kullanmasına karşın, yapılan teslimat cesetlerin yakılmasına yine de yetmedi. Çok üstün nitelikte yapılan krematoryumlar, birçok kampın gereksinmesini karşılayamadı. Özellikle Auschwitz'de günde 6 000 cesedin yakılması gerekiyordu. Seçilmiş 1943 Yazı'nın kırk altı gününde bu kampa yalnız 250 000 ile 300 000 arasında Macar Yahudisi öldürülmüştü. Gaz odalarında bile istenilen verim alınamıyor, Einstzkommando yöntemiyle kitle halinde kurşuna dizme işlemini uygulamak gerekiyordu. Öldürülenler hendeklere atılıyor, yakılıyor, kilmileri kısmen yanıyor, sonra üstlerinden buldozerler geçiriliyordu.

Cesetler yakılıyordu, ama dışlardaki altın kronlar kalıyordu. Toplanan altınlar eritiliyor ve Yahudilerden alınan öteki değerli eşyalarla birlikte Reichsbank'a gönderiliyordu. Banka, Himmler ile bankanın başkanı Dr. Walter Funk arasında varılan gizli bir anlaşma gereğince, bunları "Max Heiliger" uydurma adı altında, ayrı bir hesapta S.S. örgütü adına sak-

(Arkası sayfa 862'de)

bilme veya bunları zaten var olan işletme ortaklıklarına katma" yet-kisini aldı.

Bu yasa, hızla uygulanmaya kondu. Yoğunlaşmanın adamakılı ileri bir düzeyde olduğu sanayi dallarında, 1933 Temmuz ile Kasım arasında, zaten var olan 30 kartel yeniden örgütlendirildi, karşı gruplar da bu örgütlenme içine alındı, her üyeye kendi payına düşen üretim niteliğini gerçekleştirmeye mükellefiyeti yüklendi. Yoğunlaşmanın daha düşük bir düzeyde ya da kartelleşmenin daha zor olduğu sanayi dallarında da, 38 yeni kartel kuruldu: Dokumacılık, kâğıt sanayisi, gıda sanayisi, vb.

Nasyonal Sosyalist Partisi, iktidara gelir gelmez, "son yıllarda girilen bütün devletleştirme denemelerine son verileceğini" de açıkladı. Devlet işletmeleri yeniden özel işletmeler haline getirildi. 1931'deki banka iflaslarından sonra devlet denetimi altına giren bankalar, yeniden özelleştirildi. Gemi yapımı ve işletme şirketleri de özel girişime devredildi, belediye işletmeleri dağıtıldı.

Nasyonal sosyalist devletin, güçsüz düşmüş sanayi ve banka işletmelerini besleyip desteklemesi gerekmedi. Kendinden önce gelen hükümetler bu işle zaten ilgilenmişlerdi. Nasyonal sosyalist devlet, hisse senetlerinin yarısından fazlasına sahip bulunduğu bu işletmeleri millileştirmek için, var olan koşullardan yararlanma yoluna da gitmedi. Tam tersine, olanak bulur bulmaz, bu senetleri eski sahiplerine geri verdi. Reich ancak, başka türlü davranmasına olanak yoksa, özel girişimin yerini aldı: Sözgelimi özel sermayenin yatırım yapmaya yanaşmadığı verimsiz alanlarda işletme kurmak gibi. Devlet bu işletmelere, karma iktisat ortaklıkları biçimini verdi: Yatırılan sermaye için belli miktar temettü garantisi etti, bütün zararları da üzerine aldı. Sonuçta devletle büyük sermaye iç içe iç içe geçti. Devletle özel sanayinin sıkı bir biçimde iç içe geçmeleri konusunda Göring-Werke'ler bünyesine katılan dev Rheinmetall Börsig şirketinin denetleme kurulu, iyi bir örnektir. Bu kurulda yer alan büyük sanayi temsilcisi dört kişiden ikisi I.G. Farben'den (Börsig ve Karl Bosch), biri Deutsche Bank'tan, öbürü de Dresden Bank'tandı. Öteki üyeler arasındaysa şunlar vardı: Nasyonal sosyalizme yanaşan eski aristokrasinin temsilcisi Saksonya-Coburg-Gotha dükü; iş çevreleriyle olan sıkı ilişkileriyle ta-

1972'de Varese'de yeni nazi örgütü "Kara Köpekler"e bağlı İsviçreli gençler.

1970 yıllarında Tokyo'daki bir caddede görülen gamalı haçlı bir bayrak.

ninan iki devlet temsilcisi (Devlet Bakanı Trendelenburg ile Maliye Bakanlığı'ndan bir temsilci); ordu temsilcisi olarak savaş bakanlığın-daki savaş iktisadi bürosu başka-nı olan emekli albay Thomas. Ni-hayet, Göring-Werke'lerin iki, ka-

musal nitelikli bir kredi kuruluşu olan Reichskreditgesellschaft'in da bir temsilcisi.

Büyük yol yapımı gibi bayındır-lık yatırımları ile bir yandan işsiz-ler çok az bir ücret karşılığı çalıştı-rılırken, öte yandan iktisadi buna-

lım aşılmağa çalışıldı. Ama buna-lımın aşılması, ancak yeni pazar-ların ele geçirilmesine bağlıydı. Nasyonal sosyalizm, iktidarı ele alırmaz, yeniden silahlanma işi-ne milyarlar ayırdı. Tüketim malları sanayisi durgunluk içinde yüzme-

TOPLAMA KAMPLARI / II

lamaktaydı. İmha kamplarından gelen bu yağ-ma malları arasında, yalnız dışlardan çıkarılan altınlar değil, altın saatler, küpeler, bilezikler, yüzükler, gerdanıklar, altın gözlük çerçeveleri de vardı. Çünkü Yahudilere "yeniden yerleştirilecekleri" yerlere giderlerken değerli şeylerini de yanlarına almaları söyleniyordu. Oldukça çok sayıda mücevher, özellikle elmas ve gümüş eşya da birikti. Tomar tomar pa-ralar da vardı.

Auschwitz Toplama Kampı, 14 Haziran 1940'ta, Polonyalı siyasal tutuklular için kurul-muştu. Sonradan daha da korkunç bir yer ol-du. Bu arada büyük Alman kimya tröstü I.G. Farben, Auschwitz'in, yeni kurulacak sentetik kömür petrol ve kauçuk fabrikası için "elverişli" bir yer olacağını düşünmüştü. Hem yeni binaların yapımında, hem de yeni fabri-kaların işletilmesinde buradaki ucuz esir işçi-lerinden yararlanılabilecekti. Yeni kampı yö-netmek I.G. Farben'e gerekli esir işçileri sağ-lamak için, 1940 ilkbaharı'nda Auschwitz'e S. S'lerden seçme bir çete gönderildi. Bunların arasında, sonradan "Belsen Kasabı" diye ad-landırılacak olan Josef Kramer ile beş yıl ci-nayetten hapis yatmış Rudolf Franz Hess adın-da iki kişi vardı. Auschwitz, sonradan imha kamplarının (Vernichtungslager) en ünlüsü ol-du. Kampın dört kocaman gaz odası ve birçok krematoryumu vardı. Bu sayede kampta, Polonya'daki Treblinka, Belsen, Sibibor ve Chelmo kamplarındakinden çok daha fazla in-san öldürülüyor ve gömülüyordu. Auschwitz kampında, son günlere doğru, gazla günde 6 000 kişinin öldürüldüğü bilinmektedir.

Kampta öldürülenlerin kesin sayısıysa bilin-memektedir. Hess'in Nürnberg'deki yemini ifadesine göre "gazla boğulmak ve yakılmak suretiyle 2 500 000 insan idam ve imha edil-miştir ve en az da yarım milyon insan aşıktan ve hastalıktan ölmüştür ki ikisinin toplamı aşı-ğı yukarı 3 000 000 eder". Daha sonra burada icaleme yapan Sovyet hükümeti bu sayının dört milyon olduğunu belirtmiştir.

Weimar yakınlarındaki Sachsenhausen'de kurulan Dachau Toplama Kampı, ilk kurulan-ların en büyüğüydü. Bu kampta da milyonlarca insan ölmüş, işkenceye uğramış, üzerlerinde akıl almaz deneyler yapılmıştır. Nazi önderle-rinin merakları, sadist tip deneylerine konu ol-muştur. Sözcükselimi, insan vücudunun ölmeden önce ne kadar soğuğa dayanabileceği ya da aşırı soğuğa bırakıldıktan sonra, daha yaşar-ken, bir insanın ne ile yeniden ısınabileceği araştırılıyordu. Bunun için de esirler ya buzlu

suya atılıyor ya da kışın çirilçiplak kara gömü-lüyordu. Kuzey Okyanusu'nun buzlu sularına düşecek, ya da Norveç'te, Finlandiya'da veya Kuzey Rusya'da, kutup kuşağının üzerinde donmuş bir araziye incek Alman pilotları ve denizcileri için bu deneylerin sonuçları önem-liydi. Nürnberg mahkemelerinde görülen "Doktorlar Davası"nda ortaya çıkan delillere göre üç yüz kişi üzerinde, dört yüz kadar don-ma deneyi yapılmıştı. Bunlardan seksen-doksanı doğrudan doğruya bu deneylerin so-nunda ölmüşlerdir. Geri kalanlar da, birkaçı di-şında vurulup öldürülmüş; bazıları da çıldırma-ş-tır.

Varşova'dan 60 km uzaklıkta kurulmuş olan Treblinka'da 1 no'lu kamp 1942 yılı Sonbaha-rı'nda açıldı. 1942'de Almanlar 1 no'lu kamp-tan 3 km uzakta bir "ölüm fabrikası" yaptılar. Bu kampın varlığı son derece gizli tutulacak-tı; Himmler böyle emretmişti. Oraya giren hiç-bir insan sağ olarak dışarıya çıkamayacaktı. Hiç kimsenin kampa yaklaşmasına göz yumul-muyor, bir kilometre açıktan tesadüfen geçen herhangi bir kimse üzerine ihtarsız ateş açılı-yordu. Treblinka, Himmler'in en büyük eseri-ydi: On üç ay içinde bu ölüm odalarında üç mil-yon insan can verdi. Treblinka'da yaşamaya mahkûm olmak, orada ölmekten daha kor-kunçtu. 2 Ağustos 1943'te tutuklular İsyan edecek, kampı ateşe verip ormana kaçacaklar-dı. Kamplarda Nazilerin vahşetine karşı dire-niş başlamıştı. Treblinka bunların ilki oldu. 14 Ekim 1943'te de Sobibor ölüm kampında İs-yan çıktı.

Tuna kıyısında Ens yakınlarında bulunan Ma-uthausen'de 1938'de büyük bir toplama kampı kurulmuştu. Mauthausen kampı, Doğu'daki yok etme kampları dışında Alman kamplarında öl-dürülenlerin sayısı bakımından en önde gelen-di.

1939'da Hitler'in ele geçirdiği topraklar üze-rinde on milyon kadar Yahudi yaşıyordu. Hit-ler'e göre Yahudi kavmi yerleştiği ulusu kısa zamanda çökerten, yaşama hakkı olmayan bir kavimdi; demek ki onlar Almanya'yı çökertme-den Almanlar onları yok etmeliydi.

Nürnberg'de hazırlanan iddianameye göre Treblinka, Auschwitz, Dachau, Mauthausen, Buchenwald, Sachsenhausen gibi ölüm kamp-larında 5 700 000 Yahudi yok edilmiştir. Bir o kadar da, nazilerin düşmanı olan devrimciler, demokratlar kısaca "toplum düşmanı" katılmayan milyonlarca insan, bligin, aydın ve emekçi, bu kamplarda akıl almaz işkencelere uğrayıp öl-dürülmüştür.

ye devam ederken, ağır sanayi tam randımanla çalışıyordu. Bir örnek vermek gerekirse; 1931'den beri üç yüksek fırını sönmüş durumunda olan Krupp şirketi, 1935 Kış'ında, bunları yeniden yakmak durumuna geldi; 1935 yılı 1 Mayıs'ında da Krupp, personeline yüksek fırınların, çelikhanelerin, hadde makinalarının, mekanik imalat atölyelerinin üretim kapasitelerinin son sınırına kadar zorlanarak çalıştırıldıklarını açıkladı. (The Banker adlı İngiliz dergisi, 1933-1934 ile 1936-1937 mali yılları arasındaki silahlanma harcamalarını 30 milyar markın üzerinde tahmin etmektedir.) Maliye Bakanı Reinhardt, Almanya'nın "iktisadi kalkınmasının", ülkeyi 40 milyarlık bir borç altına soktuğunu açıkça belirtti. Ağır sanayi patronları büyük kârlar sağladı. Mark'ın tedavülü arttı, lüks tüketim gelişti. Völkischer Beobachter, "yeniden silahlanma bütün iktisada, büyük çapta, devletin gereksinimlerini karşılama hizmetine koşturmuş" diye yazmaktaydı.

Bayındırlık ve silahlanma harcamaları ülkede gizli bir enflasyonun egemen olmasına yol açtı. Halk, tasarruflarını devlet senetlerine yatırmaya zorlandı. Böylece gerçekle, halkın birikimleri, zorla, büyük-sanayi emrine verilmiş oluyordu.

Gerçekte, Hitler yönetimi Alman tröstlerinin bir kuklası olmaktan öteye gidememiştir. Alman faşiz-

mi döneminde, hükümetin iktisadi danışmanlar kurulunda Vöglers, Reusch, Thyssen, Krupp, Von Bohlen, Bosch, K.F. Siemens, Frowein, Cuno gibi banker ve tröst krallarının bulunması, basit bir rastlantı değildir. Devletin daha birçok makamına büyük sermayenin temsilcileri yerleşmiştir. Almanya'nın savaşçı, emperyalist siyaseti gelişip faşizm işçi sınıfını ezen, her türlü demokratik hak ve eylemini yasaklayan bir nitelik aldıkça da, sermayenin naziliğe olan güveni ve desteği artmıştır. Sermaye, Alman faşizmine yardımının karşılığını, yalnızca 1933-1936 yılları arasında net kârını yüzde 433 oranında artırarak almıştır.

İktisadın bu çarpık yapısı içinde dış ticaret açığı büyümeğe başladı, kapalı iktisada yönelindi. Besin maddeleri kıtlığı kendini iyice duyurdu. Göring şöyle diyordu: "Yeni silahlanma bize dev bir çalışmaya mal oldu. Dışarıdan satın almak zorunda olduğumuz hammaddelere gereksinimimiz vardı. Sorun, dövizlerimizi maden cevheri mi, yoksa başka şeyler mi satın almak yolunda kullanacağımıza karar vermek noktasında düğümleniyordu. Ya tereyağı satın alacaktık, ve o zaman da özgürlüğümüzden vazgeçecektik; ya da oyumuzu özgürlük seçme yolunda kullanıp tereyağından vazgeçecektik." Kıscası, sıkıntı çeken tüketiciye Go-

ebbels şu öğütte bulunuyordu: "Kemerlerimizi sıkalım. Bize bundan yarar var!"

Öte yandan, kırsal kesimde de, bütün tarım sendikaları kapatıldı, işsizlik sigortası uygulanmadı, feodal işletme yöntemleri uygulanmaya başlandı; ücretler asgari düzeyin altına düşürüldü. İşsizler ve gençler zorla büyük toprak sahipleri emrinde çalıştırıldı. Tarım işçilerinin malikâneleri bırakması yasaklandı. Nasyonal sosyalizm, tarım proletaryasını toprağa daha sıkıca bağlamak için nakdi ücretin yerine, aynı ücretli koydu. Yalnız birkaç bölgede uygulanan eski Heuerlinge sistemi yeniden canlandırıldı (Heuerlinge, büyük toprak sahibinin, kendisine bir parça toprak verdiği, karşılığında da efendisine günlerce bedava çalışmak zorunda olan bir tarım işçisiydi). Oldenburg köylülerinin önderine göre Heuerlinge sisteminin yayılması "köylerden kentlere göçenleri durdurmanın ve tarım emekçisini toprağa bağlamanın en etkin yolu"ydı. Hitler hükümeti tarım kesimini kartelleşmiş sanayilerle çepeçevre kuşatmış ve böylece pazarları ve köylülerin üretimini, sanayi kartellerinin olduğu kadar ticaret tekellerinin de boyunduruğu altına sokmuş oluyordu.

İşte nasyonal sosyalist karşı-devriminin Alman halkına öngördüğü yaşam bu olmuştu. ●

S.S'ler tarafından toplama kamplarına gönderilmek üzere bekleyen Polonyalı Yahudiler.

Alman topraklarına
yayılmış büyüklü
küçüklü toplama ve
yok etme kamplarını
gösteren bir harita.

- 1889 20 Nisan.** Adolf Hitler'in doğumu.
- 1918 3 Kasım.** Alman Deniz Kuvvetleri'nin Kiel'deki deniz üssünde ayaklanması; Alman devriminin başlaması.
- 9 Kasım.** Berlin'de cumhuriyetin ilan edilmesi. Sosyal demokrat Friedrich Ebert'in hükümet başkanı olması.
- 1919 Ocak.** Spartakist işçilerin Berlin'de ayaklanması. Spartakist Rosa Luxemburg ile Karl Liebknecht'in öldürülmesi.
- Şubat.** Weimar'da Ulusal Kurucu Meclis'in açılması.
- 28 Haziran.** Almanya'nın Versailles'da barış antlaşmasını imzalaması.
- 11 Ağustos.** Weimar Anayasası'nın onaylanarak yürürlüğe girmesi.
- Eylül.** Adolf Hitler'in Alman İşçi Partisi'ne katılması.
- 1920 24 Şubat.** Bir Münih birahanesinde Hitler'in kendi siyasal programının 25 maddesini okuması.
- 1923 Kasım.** Hitler ile Ludendorff'un Münih'te bir hükümet darbesine kalkışması.
- 1924 Aralık.** Hitler'in hapisten çıkışı.
- 1925** Cumhurbaşkanı Ebert'in ölümü, yerine mareşal Hindenburg'un seçilmesi.
- 1929 24 Ekim.** Wall Street borsasının çökmesi. İktisadi bunalımın Alman iktisadına yansımaları.
- 1930** Seçimlerde Nazi Partisi'nin ilk büyük başarısı: 107 milletvekili. Sokak çatışmalarının Almanya'nın her yanına yayılması.
- 1932 Şubat.** Hitler'in Alman vatandaşı olması.

Mart. Hindenburg'un ikinci kez başkan seçilmesi.

Temmuz. S.A'lar üzerine konan yasağın kalkması. Seçimlerden, nazilerin birinci parti olarak çıkması.

Kasım. Seçimlerde nazilerin aldığı oyların azalması.

1933 30 Ocak. Hindenburg'un kabineyi kurma görevini Hitler'e vermesi. Nazilerin, Marx'ın, Freud'un, Mann'ın, vb'nin kitaplarını meydanlarda ateşe vermesi.

27 Şubat. Reichstag'ın yakılması. Komünist ve sosyalistlerin tutuklanması.

24 Mart. Hitler'in meclisten olağanüstü yetkiler alması.

Mayıs. Sendikaların kapatılması; 184 sosyalist ve komünist gazeteye Nazi Partisi'ne el konması.

Haziran. Büyük toplama ve yok etme kamplarından ilkinin Dachau'da açılması.

1934 Hindenburg'un ölümüyle Hitler'in gerek şansölyelik, gerekse cumhurbaşkanlığı görevlerini kendi kişiliğinde toplaması. Nazi Partisi içinde temizlik, S.A'ların dağıtılması. Almanya'nın yoğun biçimde silahlanması.

1936 Kasım. Japonya ile Almanya arasında anti-komintern paktının kurulması.

1938 Mart. Almanya'nın Avusturya'yı ilhakı.

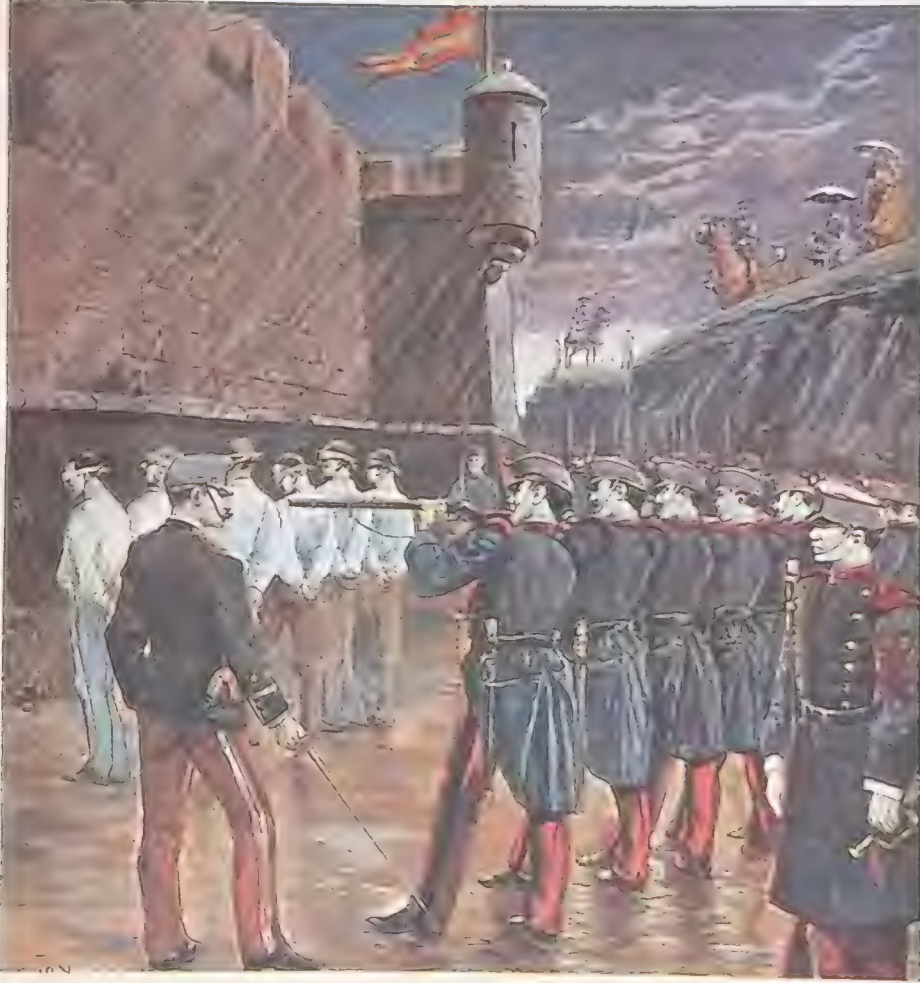
Eylül. Çekoslovakya'nın parçalanması.

1939 Mart. Çekoslovakya'nın işgali.

Eylül. Almanların Polonya'ya girmesi ve İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması.

1945 29 Nisan. Hitler'in intihar etmesi, cesedinin yakılması.

İspanyol Falanjizmi

*Haziran 1894'te
Barselona'da
kurşuna dizilen
anarşistler.*

Büyük Bir İmparatorluktan Yarımadaya

Haritadan ilk silinen sömürge İmparatorluğu, hepsinin en eskisi ve en geniş olan İspanyol İmparatorluğu'dur.

İspanyol monarşisinin maddi te-

melî Aragon, Castilla ve Granada (Girnata) krallıklarının birleşmesi sonucu, XV. yy'da Katolik Fernando ve Kraliçe İsaabel I döneminde gerçekleşmişti. Bu birleşme, yüzyıllardır bu ülkede süren Arap egemenliğine son vermiş, bütün Güney Avrupa'nın İspanyolların eline geçmesini sağlamıştı. Araplardan geri alınan toprakların büyük çoğunluğu, akıncılara, derebeylerine

ve Kilise'ye kaldı. Gelecekte, İspanya'da baş gösterecek büyük ve acılı iç savaşın başlıca nedenlerinden biri durumuna gelecek olan derebeyliğin maddî temelleri, özellikle, bu dönemde atılmıştır.

1492'de Kristof Kolomb, İspanya adına Amerika'yı keşfetti. Meksika kıyılarından Antil Adaları'na kadar bütün o yöre İspanyolların

Cadiz'de isyancılar, limanda demirleyen gemileri ele geçirmek için kıyıya inerken.

egemenliğine geçti. İspanya kralı Carlos I. yavaş, yavaş hâlâ feodal olan İspanyol monarşisine mutlak yetki bir nitelik kazandırmaya çalışıyor, 1519'da da Karl V adıyla Alman İmparatoru oluyordu. Onun döneminde bütün Meksika, Orta Amerika, Venezuela ve Güney Amerika'nın Okyanus kıyıları ele geçirildi.

Bütün bunlarla Hristiyan İspanya'nın en parlak siyasal güç ve egemenlik dönemi başlamış bulunuyordu. En büyük ve en güçlü Hristiyan devleti, artık İspanya idi.

Ama bu siyasal güç, ülkenin kendi maddi kaynaklarına dayanmıyor, asıl gücünü Yeni Dünya'nın yağmalanmasında ve oradan da İspanya'ya akan altınlarda buluyordu. Bu yağma adına, tarihin en büyük kıyımını yapan İspanyollar, bu yörelerde yaşayan 20 milyon Kızılderili'yi acımasızca öldüreceklerdi.

Ancak ülkede, daha ileri bir iktisadi düzene, kapitalizme geçişin

koşulları var olmadığından, üç yüz yıllık sömürgeye karşın İspanya sömürge imparatorluğu, XVIII. yy'la birlikte Avrupa'da gelişen siyasal ve iktisadi güçlenmeler karşısında çözülmeye başladı.

Neydi koca sömürge imparatorluğunu yıkan? Önce Batı Avrupa'da özellikle İngiltere'de XVII. yy'la birlikte kapitalizm hızla gelişirken İspanya'nın hâlâ, ilkel bir tarım ülkesi olarak kalması; ikincisi, kapitalizmle birlikte doğan yeni sınıfın, burjuvazinin, bütün Avrupa'ya, Yeni Dünya'ya yaydığı özgürlükçü düşünceler ve bağımsızlık eylemleri.

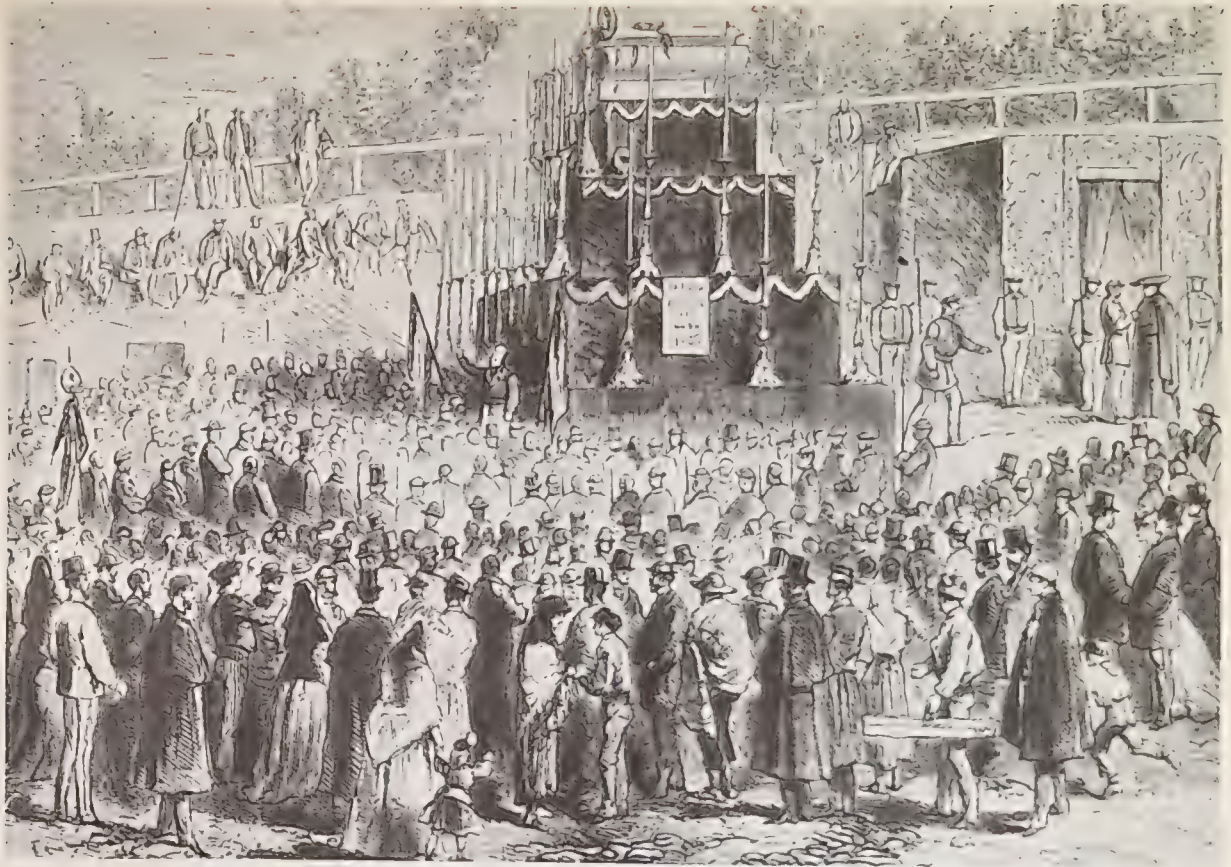
XIX. yy'ın ilk yirmi beş yılında, Kuzey Amerika'daki bağımsızlık savaşları sonunda İspanya, Kuzey ve Güney Amerika'daki sömürgelerinin büyük bir bölümünü kaybetti. 1898'deki Amerika-İspanya savaşı da Küba, Filipinler gibi elde kalan son sömürgelerin kaybedilmesiyle sonuçlandı. Geriye, bir tek İspanyol Fası kalmıştı. Gerçekte,

İspanyol Fası'nın kaybedilmesi de işten değildi; ama, İngiliz İmparatorluğu, Cebelitarık için çok önemli olan bu yerin, kendi çıkarlarına da uygun bulunduğu, özellikle, İspanya gibi güçsüz bir devlette kalmasını istemişti.

Sonunda koca sömürge imparatorluğu dağılmış, İspanya kendi yarımadasında bir başına kalmıştı

1874 Restorasyonu

1873'te İspanya'da 1. Cumhuriyet kuruldu. Cumhuriyet, ülke sorunlarının daha belirgin olarak ortaya çıkmasına yol açtı. Bask ve Katalonya bölgelerindeki iktisadi gelişme, bu yörelerde dil ve kültür birliğinin de güçlenmesine önayak oldu. Bir süre sonra da bu iki bölgede, özerklik isteyen eylemler görülmeye başladı. Bütün bu bölgesel akımların yanında, gün geçtikçe hızla artan toplumsal yapıdaki çalkantılar, siyaset adamlarını yeni bir formüle itmekteydi: "Bütün İspan-

yolların birlik içinde yaşamaları". Böylece Canovas del Castillo sistemi doğdu.

Canovas, yüzyıl sonlarının en etkili siyasetçilerindendi. Canovas sisteminin temeli şöyle özetlenebilir: Genel oyla seçilen iki partinin (muhafazakâr ve liberal) sırayla iktidara geçtiği monarşik bir devlet. Dış görünüşüyle sistem, İngiliz parlamento sistemine benzeyordu. Gerçekten de bu iki parti, orta ve güneyin toprak ağalarına, Bask ve Katalan burjuvazisine sınıksız bağlı bir oligarşinin simgesiydi. Canovas sisteminin temel öğeleri olan bürokrasi, ordu ve Katolik Kilisesi, valiler, generaller ve piskoposlar aracılığıyla ülkeyi yönetmekteydi.

Yüzyılın sonunda üst üste uğradığı askeri yenilgilerden sonra ordu, iç düzeni sağlamayı üstlendi ve kritik anlarda siyasal iktidarı ele geçirme eğilimleri gösterdi. 1900'de ordu, 471 general, 24 705 subay, 110 926 astsubay ve erden oluşuyor ve devlet bütçesinin yarısından

yararlanıyordu. Uğranılan yenilgilerden sonra, deniz kuvvetlerinde, donanma denilen birkaç gemiye karşılık, 142 amiral vardı.

Yeni siyasal durumla birlikte, geniş halk kitlelerine bütünüyle sırt çeviren Kilise, bundan sonraki bütün devrimci eylemlerde ve halk ayaklanmalarında boy hedefi olacaktı. 1936'ya kadar süren kilise ve manastırların yıkılması türünden eylemlere, ilk kez 1835'te başlanmıştı.

Egemen güçlerin çeşitli kesimleri arasında kurulan denge sonucunda, 1874 Restorasyonu, temelde, bürokratik devleti koruyarak, var olan düzeni sürdürmeyi amaçlıyordu. Düzeni ayakta tutan da, sürekli polis baskısı ve sıkıyönetimdi.

Yenileşme Girişimleri

1898'de İspanya'nın Amerika

karşısında uğradığı yenilgi, yaşlı sömürge imparatorluğunun da sonu oldu. Bu yeni durumla birlikte, toplumun yenileşmesi ve Avrupa'laşmasını amaçlayan görüşler, akımlar doğdu. Joaquin Costa, Ramiro de Maeztu, Angel Ganivet, Miguel de Unamuno'nun öncülük ettiği "98 Kuşağı", İspanya'nın gerilemesi sorunu üzerinde tartışan bu tür bir akımdı. Toplumsal kargaşa, çeşitli cumhuriyetçi radikal grupların eylemlerine, işçilerin, köylülerin ayaklanmasına yol açtı. İdari yapıda alınan kısa vadeli önlemler, soruna bir çözüm getirmedi. 1909'da, Fas'taki kabilelere hücum eden hükümetin bu sömürgeci tutumuna karşı çıkan cumhuriyetçi gruplar, solcular ve işçiler direnişe geçti. 26 Temmuz günü genel grev ilan edildi.

Hükümetin karşılığı çok sert oldu: 100'den fazla direnişçi öldürüldü, beş kişi de idam edildi. "Trajik Hafta" denilen bu olay, direnişçilerle oligarşi temsilcileri arasında

1866'da kurşuna dizilen siyasal tutukluların anısına Madrid'de düzenlenen cenaze töreni.

daki çatışmayı daha da artırdı. Öte yandan, başka siyasal gelişmeler de yol açtı: Sosyalistlerle cumhuriyetçiler arasında 1919'a kadar sürecek olan bir Seçim Anlaşması Örgütü'nün kurulması; Katolik İşçi Korporasyonları Ulusal Konseyi'nin (Consejo Nacional de las Corporaciones Catolicas Obreras) gerçekleşmesi gibi. Bu ikinci örgüt 1919 yılında Katolik Sendikaları Konfederasyonu (Confederacion de Sindicatos Catolicos) adını aldı.

XVIII yy. sonu ve XIX. yy. boyunca Avrupa, arka arkaya burjuva

devrimlerine tanık olurken, İspanya derin bir uykudaydı. Bu tür bir uyanışı sağlayacak sınıflar ve sınıf bilinciyle, İspanya'da yoktu: Belki vardı da kendini gösteremeyecek kadar güçsüzdü henüz.

İspanya'nın egemen sınıfları, sömürgeler elden çıkınca, ek gelir kaynağı olarak ülke halkını soymaya, başka bir deyişle, iç talana başlamışlardı. Bu durum, İspanyol zenginlerinin ülke içindeki üretici güçlerin gelişmesine karşı olan eski davranışlarını bırakmalarına yol açtı. Geçmişte İspanya'ya oluk

oluk altın akıyordu. İspanyollar ülke içinde sanayiye geliştirmekle uğraşacaklarına, gerekli eşyayı dış ülkelerden getiriyorlardı. Bu, onlarca daha kolay bir yoldu. Ama dışardan akan altınların kökü kuruyunca, İspanyol kapitalistleri yurt içindeki üretici güçleri geliştirme zorunluluğunu duymaya başladılar.

XIX. yy'ın ortalarında doküma sanayisinde, özellikle Katalonya bölgesinde, bir canlanma başladı. Ancak İspanya'da, tarım kesimindeki geri kalmışlık nedeniyle, bu sanayinin gelişmesi çok yavaş ol-

FRANCO'NUN YAŞAMÖYKÜSÜ

Francisco Franco Bahamonde, 1892'de Galicia bölgesindeki El Ferrol'da doğdu. 1910'da Toledo Piyade Okulu'nu bitirdi. 1912'de Fas'a gönderildi. 1917'de Asturias genel grevlerinin bastırılışı sırasında topçu birliklerini, 1923'te yabancı lejyonunu ve Fas'ta İspanyollara ayaklanan Abdülkerim'e karşı açılan seferi yönetti. 1926'da tuğgeneral oldu. Özellikle sömürge savaşları sırasında kendini gösterdi. Franco "bir anda birden fazla tugay yönetme yeteneği bulunmayan küçük bir sömürge generali" sayılırdı. 1898 İspanyol-Amerikan savaşından sonra gelişen asker kuşağının temel özelliklerini taşıyordu: Olağanüstü ihtiyatlılık, kesin bağlantılara girmemek, bir işe, ancak kesin başarı şansı görüldüğü zaman girmek, vb. özelliklerdi bunlar.

Primo de Rivera, 1927'de, Franco'yu Zaragoza Askeri Akademisi'nin başına getirdi. Aralık 1930'da ayaklanan Cumhuriyetçi topluluğu karşı harekete geçecek, ama 1931'de cumhuriyete bağlılık yemini edecekti. 1933'te Balear Adaları'na gönderildi. Aynı yıl genelkurmay başkanlığına getirildi. 1934'te Asturias ayaklanmasını bastırmakla görevlendirildi. Bu dönemde Gil Robles Savunma Bakanı'ydı ve ordu içindeki Cumhuriyetçiler önemli ölçüde ayıklanmıştı.

Halk Cephesi'nin 1936'da sağladığı seçim başarısından sonra Franco, bu kez Kanarya Adaları'na gönderildi. Hükümet darbesinin planları, gözden uzak olan bu adalarda hazırlandı. Franco, Kanarya Adaları'ndan İspanyol Afrikası'na bir İngiliz uçağıyla geçti. Franco'nun rakibi olabilecek general Sanjurjo'nun Amerika'dan falanjistlere katılmak üzere gelirken, uçağının düşmesi sonucu ölmesi, Franco için beklenmedik bir nimet oldu; general Mola'nın da bir kaza sonucu ölmesiyle, karşidevrimin tek yöneticisi Franco olacaktı.

Franco, Burgos cuntası tarafından başkomutanlığa getirildi. 30 Ocak 1938'de devlet ve hükümet başkanı oldu. Üç yıl süren iç savaşın sonunda, 1939 Ekim'i'nde Madrid'e yerleşti. "Caudillo" (önder) unvanını alarak, falanjist sistemi yerleştirme çabasına girişti. İç savaş

sirasında kendine her türlü yardımı yapan, 1936'da Franco'cu hükümeti hemen tanıyan İtalya ve Almanya ile Nisan 1939'da Komünintern'e (Komünist Enternasyonal) karşı yapılan antlaşmayı imzaladı. 1939'da İkinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde "tarafsız" olduğunu ilan etti.

1940'ta Hendungen'de Hitler'le görüştü, daha sonra da Tanca'yı işgal etti. Öte yandan, Cebellitank'a saldırmak için ayrılan Hitler'ci birliklerin İspanya'dan geçmesi konusundaki Alman isteklerini ustalıkla savuşturdu. 1941 Şubatı'nda, Montpellier'de, mareşal Pétain'le görüştü. 1941'de "tarafsızlık" görüntüsü arkasında Alman ordusu saflarında, Sovyet Rusya'da çarpışmak üzere bir "Mavi Tümen" gönderdi ve Kuzey Afrika'ya ulaşmak amacıyla İspanya'ya geçen tüm Fransızları İspanya'da gözetlince aldırdı. Almanların gerilemeye başlamasıyla birlikte, Franco da müttefiklere yanaşmaya koyuldu. Amerikalıların Fas'a yaptıkları çıkartma sırasında, Amerikan cumhurbaşkanı Roosevelt'e "dostluk mesajı" gönderdi, 1945'teki Alman yenilgisinden sonra, Tanca'yı boşalttı.

1942'de üyeleri hükümetçe belirlenen ya da korporasyonlarca seçilen Cortes'i kurdu. 1947'de "Katolik ve Sosyal" devlet İspanya'ya, veraset yoluyla hükümdarlık getiren yasayı yayımladı ve taht üzerine hak ileri süren Don Juan Carlos'a yapılan görüşmelerin başarısız kalması sonucunda, devletin ömür boyunca koruyucusu ve kral naibi olarak atandı. Savaş sonu başlayan ABD'ne yanaşma siyaseti 1953'te ABD'yle yapılan İktisadi ve askeri antlaşmalarla sonuçlandı: İspanya'ya ABD'ne yanaşma siyasal askeri üsler sağladı ve İspanya 1955'te Birleşmiş Milletler Örgütü'ne alındı. Franco'dan sonra İktidarı kimin alacağı 22 Kasım 1966'da yayımlanan özel bir yasayla düzenlendi. Franco, Temmuz 1969'da kendisinden sonra başa geçmek üzere don Juan Carlos'u seçti. 1975'te, sağlığı giderek bozulunca, devlet ve hükümet başkanlığı görevlerini geçici olarak Juan Carlos'a bıraktı, 20 Kasım 1975'te de Madrid'de öldü.

maktaydı. 1898'den sonra, metal ve demir sanayisinde, bankacılıkta bir atılım görüldü. Ama bu alanda büyük yabancı kuruluşların rekabeti, cılız İspanyol şirketlerinin gelişmesini engelliyordu. Madencilik ve bankacılığın merkezi, Bask bölgesiydi. Katalonya'da olduğu gibi Bask'da da burjuvazi, tarımdaki geriliğin yarattığı durumlardan hoşnutsuzluk duymaktaydı. Yüzyılın ortalarında, Kilise ve komünlere ait toprakların devredilmesi (desamortización), ülkedeki toprak rejiminde temel bir değişiklik yaratmadı. Tersine, özellikle ülkenin merkezinde ve güneyinde yeni tip bir toprak ağalığı sistemine (neolatifundismo) yol açtı.

1900'de, toprak sahiplerinin

yüzde 1,1'i, toprakların yüzde 42'sini ellerinde bulunduruyorlardı. Tarımsal alanda, hâlâ, eski, geleneksel ilişkilerin sürmesi, sanayide büyümeyi engelliyor ve kırsal yapının çözülmesini geciktiriyordu. XIX. yy'ın sonlarında bile, bölgesel ve yerel topluluklar, kendi içlerine kapanık birimler durumundaydı.

Ne Alman kökenli Habsburg hanedanı, ne de Fransız kökenli Bourbon hanedanı, İspanya'yı merkezileştirmeyi gerçekleştirememişlerdi. Karl Marx, "Mutlak monarşinin, Avrupa'daki öteki feodal devletlerin hepsinden önce, en köklü biçimde yerleştiği İspanya'da merkezileşmenin asla kök salamayışını nasıl açıklamalı?" soru-

suna şu yanıtı veriyor: "Avrupa'nın öteki büyük devletlerinde mutlak monarşi, toplumsal birliği bağrında taşıyan bir uygarlık merkezi olarak ortaya çıkar. Onun teknesinde toplumun çeşitli öğeleri o kadar karışmış ve yoğrulmuştur ki, kentler Ortaçağ'dan kalan yerel bağımsızlık ve kendine yeterliliklerini, burjuvazinin genel egemenliği ve burjuva toplumunun egemenliğiyle değiştirmek olanağını bulmuşlardır. İspanya'daysa, bunun tersine, aristokrasi, en büyük ayrıcalıkları elinde tuttuğu halde, kötülemiş; kentlere gelince, onlar da, Ortaçağ'dan kalan güçlerini kaybetmişler, ama bunun karşılığında çağdaş bir güç ve önem kazanamamışlardır."

1892'de, Jerez de la Frontera'da anarşistlerin idam edilmesi.

1901'de
Barselona'daki
çatışmaları gösteren
temsili bir resim.

İspanyol Kapitalizmi

İspanya'da kapitalizmin güçlenerek belli bir sermaye piyasasının doğması Birinci Dünya Savaşı sırasında gerçekleşti; ülkenin ihracatı savaş yıllarında olağanüstü arttı; toplumsal yapıda işçi sınıfının hızla büyümesi gibi yeni biçimlenmeler belirdi.

Aslında, İspanya'da kapitalizm, ülkenin her yerinde aynı gelişmeyi göstermedi. Katalonya ve Bask bölgelerinde kapitalizmin gelişmesi öteki bölgelerden çok daha yavaş oldu. Sözgelimi 1918'de 368 anonim şirketten 294'ü Katalonya'da, 50'si de Bask'ta kurulmuştu.

İspanyol kapitalizminde Kilise'nin önemli bir yeri vardır. Çok eski çağlardan beri Kilise, İspanyol halkını haraca kesen, soyup soğana çeviren din aracılığıyla onları sömüren bir kurum olmuştur. Kapitalizmin ilerlemesiyle birlikte Kilise de sömürü yöntemlerini değiştirecek, alabildiğine geniş topraklara sahip bu kurum, sermaye bakımından da gelişme yollarını deneyecektir, sözgelimi, 125 milyon peseta sermayeli Madrid Uriquipo Bankası'nın asıl sahibi, Kilise'dir. Ayrıca bu banka, İspanya'nın çeşitli eyaletlerindeki kendinden daha küçük ve sermayelerinin toplamı 85 milyon tutan dört bankayı da denetimli altında tutmaktadır. Bunun dışında Madrid Tramvay Şirketi, İspanya'nın Güney Amerika'

ya sefer yapan en büyük vapur işletmeciliği şirketi "Transatlantice" ve daha bir sürü maden şirketlerinde de Kilise hisse sahibidir. Eğitim de Kilise'nin elindedir. Derebeylik, böylece, İspanya'da kapitalist üretim sistemine göre kendine yeniden bir biçim vermiştir.

1919 yılında İspanya'da iki sınıf, burjuva ile işçisınıfları, birbirlerine düşman iki kesimde yerlerini alıyorlardı: Bir yanda işçiler, öbür yanda da burjuvazi ve derebeylik artıkları. Ülkede, bu iki kesim arasında kalan orta sınıfın önemsenerek herhangi bir işlevi yoktu; iktisadi ve siyasal yaşamda kendi varlıklarını duyuracak bir güçte değillerdi.

İspanyol halkının yaşama düzeyi, öteki kapitalist ülkelerden çok

Üstte, anarşist Moral'ın halka gösterilen cesedi.

daha düşüktü. Büyük kapitalistler ve toprak ağaları, yüksek kâr yüzdeleri sağlarken, kent ve köy orta sınıflarının durumları günden güne kötüleşiyordu. 1918 yılından, yani Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, İspanyol toplumunda, egemen sınıflarla kent ve köy küçük burjuvazisi, yoksul köylü ve işçi sınıflarının ilişkileri bütün bütüne gerginleşmişti. Burjuvazi ve derebeylik artıkları, o zamana kadar elde ettikleri kârı sürdürmek amacıyla işçi sınıfı üzerindeki baskılarını yoğunlaştırıyorlardı.

Diktatörlüğe Doğru

İspanya, Birinci Dünya Savaşı'nı da tarafsız olmayı seçti. Ancak bu durum, ülkede bir yandan büyük sermaye birikiminin gerçekleşmesine yol açarken bir yandan da iktisatta derin buhranlar yarattı. Hızla artan enflasyon ve yükselen fiyatlar, toplumda, geniş kitleler arasında huzursuzlukların çoğalmasına neden oldu. 1916 Temmuz'u'nda Sosyalist Genel İşçi Birliği (U.G.T.) ve Ulusal İşçi Konfederasyonu (C.N.T.), genel grev ilan ettiler. Kurucu Meclis'in derhal toplanmasını, Kilise'ye ve ruhban sınıfına ait mallara el konulmasını, ordunun dağıtılıp yerine halk milislerinin kurulmasını öneren bir bildiri yayımladılar. Karışıklıklar 1917'nin başında, bürokrat kesime ve orduya da sıçradı. Ağustos ayında C.N.T. ve U.G.T. birlikte genel grev ilan ettiler. Ancak belli bir eylem planları olmadığı için etkili olamadılar. Ordu, hükümet adına, bu eylemi sert bir biçimde bas-

tırdı. Bu tür devrimci direnişler karşısında, bir süre önce özerklik isteyen Katalan burjuvazisi, bu isteklerinden vazgeçip hükümeti destekleme kararı aldı.

1917 Sovyet Devrimi, etkilerini, kısa zamanda İspanya solunda da gösterdi. Sosyalist Partisi ve C.N.T. Enternasyonal'e girmeyi kabul etmediler. Kasım 1921'de Sosyalist Partisi içindeki bir bölüm muhalif sosyalistlerle bazı küçük devrimci gruplar birleşip İspanyol Komünist Partisi'ni (Partido Comunista de España; P.C.E.) kurdular. 1923 yılına kadar P.C.E.'nin ülke-nin siyasal yaşamında büyük bir etkinliği görülmedi.

Ülkede bir türlü durulmayan karışıklıklar, yeniden çıkan Fas savaşıyla, bir kez daha bir siyasal bu-

nalıma yol açtı. Afrika'daki birliklerin komutanı General Silvestre, 1921'de, İspanya kralı Alfonso XIII'ün buyruğuyla, Fas ordusuna karşı saldırıya geçti. Savaşın sonunda İspanyollar büyük kayıplar verdi. Bu yenilgi üzerine parlamento, bir soruşturma açılmasını istedi. 1923'e kadar süren soruşturma sonunda, bu yenilgide kral kadar ordunun güçsüzlüğünün de payı olduğu anlaşıldı. Bu sonuç, ordu saflarında kıpırdanmalara yol açtı. Eylül 1923'te, Katalonya ordusu komutanı general Primo de Rivera, ordu içindeki askeri cuntalarca iktidara getirildi. Aslında ordunun bu tutumu, krala ve rejime karşı yapılmış bir başkaldırı değildi. Ordu, bu tutumuyla Fas yenilgisiyle tümüyle yok olan saygınlığını ka-

XIX. yy. boyunca büyüyen gerilim, en dolaysız anlatımını anarşinin son derece yaygın olmasında buldu. Anarşistler arasında en ünlüleri, 1906'da kral Alfonso XIII'e karşı suikast düzenleyen Mateo Moral ile Francisco Ferrer'di. Tam patlama anında çekilmiş olan bu resim de krallık arabasının dumanlar arasında yarı yarıya kaybolduğu görülüyor.

Yanda ve karşı
sayfada üstte,
Ferrer'in anısına
Paris ve Milano'da
düzenlenen
gösteriler.

zanmaya çalışmıştı

General Primo de Rivera iktidara geldiğinde, bütün amacının ülkede demokrasiyi sağlamak olduğunu söylemişti, ama kısa bir sürede katı bir diktatörlük kurdu Mussolini ile yakın ilişkileri vardı ve kral Alfonso XIII'ün de onayıyla, Mussolini'nin faşist düzenini İspanya'ya yerleştirmek istemekteydi. General Primo de Rivera bu amaçla krallık anayasasını bir yana atıp parlamentoyu kapattı, İtalyan örneği bir "Korporatif Devlet" kurmaya kalktı. Generalin, "Vatanseverler Birliği" adlı faşist bir parti kurma çabasıysa bir sonuç vermedi. General, 1925'e kadar İspanya'yı beşli bir askeri direktüvar idaresiyle yönetti. Sorunlara çözüm bulamadıkça yeni yollar denedi. 1925'te askeri direktüvarlığı sivil bir beşli yönetim biçimine dönüştürdü. Ama bu da bir sonuç vermedi

Bütün dünyayı sarsan 1929 iktisadi bunalımı, İspanya'da da olanca şiddetiyle duyulmaktaydı. General Primo de Rivera'nın yönetimi 1930'da, artık, kral, ordu ve halk önündeki bütün saygınlığını yitirmişti. En başından beri generali destekleyen kral, sonunda, 28 Ocak 1930'da general Primo de Rivera'dan iktidarı devretmesini istedi ve hükümeti kurmakla bir başka askeri, general Domasa Berenguer'i görevlendirdi.

XX. yy'ın
başlangıcında tahta
geçen Alfonso XIII.

*Her şeye karşın
reformcu siyaset
kısa sürdü; çünkü
kral, askerlerin ve
İspanyol oligarşisinin
baskısı sonucunda
Manza'yı tasfiye
etmek, her
alanda tutucu bir
siyasete dönmek
zorunda kaldı.
Resimde 1909'da,
Madrid'de Manza
hükümetinin
düşüşünü protesto
eden halk görülüyor.*

*Alfonso XIII
döneminde reformcu
bir siyaset izlendi;
bu siyasetin en
önemli kişilerinden
biri de Antonio
Manza'ydı.*

Cumhuriyetin Yolları: San Sebastian Paktı

Yıllardır sürüp giden iktisadi ve siyasal bunalımlar, uğranılan yenilgiler ve general Primo de Rivera diktatörlüğünün başarısızlığı, yaşlı İspanyol monarşisinde büyük gedikler açmıştı. Monarşiye karşı çıkan siyasal akımlar, hızla güçlenmekteydiler.

17 Ağustos 1930'da Cumhuriyetçi gruplar, San Sebastian'da,

kendi aralarında birleştiler. San Sebastian Paktı, monarşiye karşı mücadelede ortak eyleme geçebilmek için bir "Kurucu Meclis" kurulmasını, bölgesel özerkliklerin tanınmasını, C.N.T. ve U.G.T. ile de anlaşarak cumhuriyetçi eylemin tabanını genişletmeyi önermekteydi. Cumhuriyetçi grupların ilk eylemi, aralık ayında bazı subayların ve sendika örgütlerinin de katılmasıyla bir ayaklanma girişiminde bulunmak oldu. Ancak eylem hükümet güçlerince bastırıldı, katılan subaylar sıkıyönetim mahkemele-rince ölüme mahkûm edilip kurşuna dizildi.

Bütün bu teröre karşın, monarşiye karşı cumhuriyetçi direnişler sürdü. Alfonso XIII, Şubat 1931'de, Berenguer'in yerine amiral J.B. Aznar'ı atadı.

Monarşinin bu son hükümeti, siyasal durumu açıklığa kavuşturmak için 12 Nisan 1931'de belediye seçimlerini yaptı: Halk bu seçimleri monarşi aleyhine bir plebiscite dönüştürdü. Seçim zaferinden cesaret alan halk sokağa döküldü ve 14 Nisan 1931'de cumhuriyetli ilan etti; kral ve ailesi İspanya'dan ayrılmak zorunda kaldı. 1930 devrimi, iktidarı, yarım yüzyıldır İspanya'yı yönetmekte olan toprak aristokrasisinin ve büyük burjuvazinin elinden aldı.

Aslında 14 Nisan, devrim adına İspanya'da kaçırılmış ilk fırsattı. Cumhuriyet yöneticileri, ellerinde bütün olanaklar varken, gerici yönetimi, bir daha dırılmamak üzere silemediler. Azana gibi cumhuriyetçi önderler Robespierre'den, Danton'dan, Saint-Just'tan söz ediyorlar, ama sözden başkabişey de yapmıyorlardı. İş eyleme gelince, birer Jakoben olmaktan, 1931 İspanya'sında burjuva-demokratik devrime önderlik etmekten çok uzaktılar.

Yeni kurulan hükümette sosyalistler ile cumhuriyetçiler de görev aldı. Ancak bunlar 1931 devrimine kesin bir dönüşüm kazandıracak yerde, İspanyol burjuvazisiyle işbirliğine girdiler.

Krallıktan cumhuriyete bu kansız dönüşüm, eski rejimin üç temel ögesinin Kılıse, ordu ve toprak sahiplerinin tepkisiyle karşılaşmakta gecikmedi. Kaldı ki, 1931-1933 cumhuriyetçi, sosyalist hükümet dönemi boyunca, siyasal biçim değişimlerine gidilmesine karşın, toplumsal yapı değişimlerine gidilememişti. 28 Haziran'da Kurucu Meclis seçildi, 9 Aralık'ta da anayasa kabul edildi. En önemli sorun olan toprak reformuysa, tam olarak gerçekleştirilemedi. Oysa o dönemde, Avrupa'da, ekilebilir toprağın en büyük bölümünün, hâlâ

*İzlenen tutucu
siyaset 1909'da
Barselona'da geçen
"trajik hafta" ile en
üst düzeye ulaşan
yeni gerilimler
yarattı. Resimde
İspanyol ordusunun
açtığı top ateşiyle
yıkılan evler
görülüyor.*

*Barselona'da yere
devrilmiş bir
tramvay.*

Sert bastırma hareketi huzuru sağlayamadı, karışıklıklar daha sonra da sürdü. Resimde Madrid'deki bir ayaklanmadan bir an görülüyor.

İçteki gerginlikler, ayaklanan Faslılara karşı açılan savaş yüzünden daha da belirginleşti. Resimde İsyancıların, Temmuz 1921'de ele geçirdikleri İspanyol kampı Annual görülüyor.

aristokrasinin elinde bulunduğu tek ülke, İspanya'ydı.

Cumhuriyetçi başkan Alcalá Zamora, toprak reformuna karşı çıkarken, bir kısım sosyalistler de burjuva düzeninin savunusunu yaptılar. Sosyalist önder Indalecio Prieto, 22 Nisan 1931'de *El Socialista*'da yayımlanan yazısında, "demokratik düzenin gerçekleşmesini burjuva iktisadının gelişmesine" bağladığını açıkça belirtiyordu.

Gerici güçler, devrimci kesimdeki kaynaşmalardan yararlanıp kısa zamanda örgütlenmeye gittiler. Mart 1933'te, Antonio Goicoechea'nın önderliğinde kral Alfonso yanlısı monarşistler İspanyol Yenilenen Partisi'ni (Partido renovación Española) kurdular. Yine o sıralarda, ilk kongresini ekim 1932'de yapan ve yarım milyon kayıtlı üyesi bulunan Accion Popular (Halk Eylemi) da, öteki küçük gruplarla birleşip Özerk Sağcı İspanyol Konfederasyonu'nu (Confederacion Espanola de Derechas Autonomas: C.E.D.A.) oluşturdu. Gil Robles'in önderliğindeki bu konfederasyon "anti-kolektivist", "anti-marxçı" ve bölgesel özerklikten yana olduğunu belirtiyordu.

Hitler ve İspanya Sağı

1933'te Hitler'in Almanya'daki girişimi İspanyol gericiliğinin saldırganlık eğilimlerini cesaretlendirdi. Hitler'in korku rejimi ve naziliğin kanlı yöntemleri, İspanyol gerici kastlarının zorbalığı ve vahşetine tam bir uyum gösteriyordu. Diktatör general Primo de Rivera'nın oğlunun 1933'te kurduğu Falanj Partisi, bu yüzden kısa zamanda büyük güç topladı. Generalin oğlu, bir süre sonra İspanya'da uygulanacak olan nazi örgütlenme düzeni ve şiddet yöntemlerini incelemek üzere Almanya'ya gitti. Sloganı şuydu: "Bizim anladığımız tek dil, silah dilidir." Ama, ne demagoji, ne de kaba güç Falanj'ı bir kitle partisi durumuna getiremedi. İspanyol gericiliğinin ana güçleri sözümona yasal yollarla, iktidarı ele geçirmeye çalışıyorlardı. Bunun için de, avukat Gil Robles'in önderi olduğu dinsel faşist bir parti olan Confederacion Espanola de Derechas Autonomas'a (C.E.D.A.) bel bağlamışlardı.

Cumhuriyetçi ilk silahlı karşı çıkış, 10 Ağustos 1932'de oldu. Es-

ki sivil güvenlik komutanı general Sanjurjo, Sevilla'da bir ayaklanma düzenledi. Bazı monarşisi yanlısı gruplar ve ordunun bir bölümünün de desteklediği ayaklanmanın amacı "İspanya'yı tehlike ortamından uzaklaştırmak" ve "sınıf kavgasının yarattığı nefreti sevgiye dönüştürmek"ti. Ayaklanma başarısızlıkla sonuçlandı. General önce ölüme mahkûm edilirse de daha sonra bağışlanıp sürgüne gönderildi.

Cumhuriyete ikinci tepki, 11 Ocak 1933'te Andalusia'da, Medina Sidonia dükünün topraklarını işgali sırasında oldu. Polis güçleriyle köylüler arasında çıkan çatışma sonunda iki polis ve bir ailenin bütün bireyleri öldürüldü. Bu olay ülke çapında yankılar uyandırdı. Cumhuriyete karşı olan güçler olayı sömürme olanağını kaçırmadılar.

1933 Mayıs'ında anayasanın 26. maddesi uyarınca, dinsel öğretim yapan okulların kapatılması da, gerici dinsel çevrelerin tepkilerine yol açtı.

1933 Dönemeci

Faşizme karşı birleşen sosyalist-

Faşistlerin ele geçirdikleri toprakların geri alınışı: Arruit Dağı yakınındaki bir bölgede din görevlisi subay, asker ölümlerini kutsuyor.

Direktuarın
kurulmasından önce
önderleri.

İSPANYA'DA FAŞİST ÖRGÜTLER

Mart 1931'de Ramiro Ledesma Ramos adlı bir genç "La conquista del estado" gazetesini yayımlamaya başladı. Amacı parlamenter rejimi ortadan kaldırmaya, kırsal alanlarda mülkiyet ilişkilerini ve sanayi merkezlerindeki çalışma koşullarını değiştirmeye ve son olarak nasyonal-sendikalist devlet kurmaya yönelik bir ulusal ve toplumsal devrim için "gözüpek ve değerli azınlıkları" bir araya getirmekti. Ledesma, Ekim 1931'de Onesimo Redondo Ortega ile birlikte Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista'yı (J.O.N.S.) kurdu. Programındaki en önemli noktalar şunlardı: İspanya birliği ve bölgeselliğin kaldırılması; ülkenin Katolik geleneğine saygı; imparatorluğun genişlemesi; nasyonal-sendikalist milisler oluşturulması; Marx'çı partilerin kapatılması ve kökünün kazınması. J.O.N.S., başlangıçta pek az taraftar buldu ve cumhuriyetin ilk iki yılında İspanya'nın siyasal yaşamında bir ağırlığı olmadı. Ancak 1933'te umutları arttı. Aynı yıl Falange Española (İspanyol Falanji) adlı ve J.O.N.S. benzeri bir grup doğdu. Grubu, Jolito Ruiz de Alda ile diktatör general Primo de Rivera'nın oğlu ve üçüncü Estalla markisi Jose Antonio Primo de Rivera yönetiyordu.

Bu kuruluşun amacı Rivera'nın 1933'te "Madrid Dally Ahora" gazetesine verdiği demecinde şöyle açıklanıyordu: "Dünya, belli başlı üç-dört ırk tarafından yönetilmektedir, İspanyollar, işte, bu üç dört ırktan biridir. Yurdumuz dünyanın kilit noktasında bulunmakta ve tarihsel gelenekleri yönünden buna hak kazanmaktadır. İspanya, dünyayı yönetici durumuna dönmek zorundadır."

1903'te doğan ve hukuk mezunu olan Primo de Rivera 1930'da Union Monarquica Nacional'in sekreter yardımcısıydı ve 1931'de Cor-

tes'e girmek için adaylığını koyduysa da seçilememişti. İspanya'nın büyük yazarı, kuramcısı Ortega y Gasset'in hayranıydı. Tarihin "az sayıda seçkin kişinin" etkinliklerinin ürünü olduğu kuramını ondan öğrenmişti.

Rivera, monarşiden sonra İspanya'yı kaplayan yıkıntılar üzerinde "yeni bir devlet" in kurulmasını zorunlu görüyordu. 1933'te yayımladığı "El Fascio" adlı gazetenin ilk ve tek sayısındaki yazısında "kendilerinin, faşist olduklarını ve temellerini Mussolini'nin koyduğu kurallarda bulduklarını" övünce belirtmekteydi. Bunun yanı sıra da "her şeyden önce İspanyol olduklarını, kurmak istedikleri düzenin totaliter, korporatif ve millî sendikalist bir devlet olduğunu" da, özellikle belirtmekten çekinmiyordu.

Rivera, faşizmi şöyle tanımlıyordu: "Faşizm bir taktik ya da şiddet değildir, bir düşüncedir; Marx'çılık ve liberalizm karşısında faşizm, partilerin ve sınıfların üstünde, vatan denilen tarihsel ve yüce birliktir."

13 Şubat 1934'te J.O.N.S. ile Falange Española birleşerek Falange Española de las J.O.N.S.'u kurdular. Örgütün yönetimi Primo de Rivera, Ruiz Alda ve Ledesma Ramos'dan oluşan bir üçlünün elindeydi; yaklaşık olarak 5 000 üyesi vardı. (Örgütün başlangıçta, İspanya'nın siyasal yaşamında güçlü bir etkinliği olamamıştır; örgüt üyeleri daha çok işçilerin, devrimcilerin eylemlerini bastırmada, olay ve kargaşa çıkarmada "vurucu güç" olarak kullanılmışlardır.)

İç savaş sırasında bu örgüt muhafazakâr ve ötekî sağcı partilerle birleşerek, Franco'nun başkanlığında Falange Española Tradicionalista y de las Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista adını aldı.

ler, yalnızca siyasal alandaki biçim değişimleriyle yetindikleri için, bir süre sonra burjuvazinin, yeni düzeninin "egemen sınıfı" olmasına yol açtılar. Geleneksel yapı sürdürülüp, karşı-devrimcilere karşı suskun kalınıp, iktisadi ve siyasal tek bir önlem alınmayınca, faşist güçler gittikçe etkinlik kazanma olanağı buldular. Bankalar küçük çiftçilere krediyi kesti; ordu, açık bir biçimde cumhuriyete karşı çıkarken, Kilise faşizmden yana bir propaganda organı olarak çalıştı. Hükümetinse, cumhuriyeti kurtarmak için köklü bir reform programı yoktu. Tersine, devrimci olarak tarih sahnesine çıkan "cephe", iktisadi

di nedenlerle başkaldıran işçilere karşı silah kullanıyor, birbirini izleyen grevler, çatışmalar küçük burjuvazide bıkınlık yaratıyordu.

Bütün bu olaylar Azana kabinesinin çöküşünü hızlandırdı. Radikal Parti, Alejandro Lerroux başkanlığında geçici bir hükümet kurdu ve hemen seçimlere gidildi. 19 Kasım-3 Aralık 1933'te yapılan seçimlerde cumhuriyetçi-sosyalist koalisyon yenilgiye uğradı. Gelecekçi parti ve Don Carlos'çular (Karlisliler) ile monarşi yanlısı Renovacion Espanola 40 sandalye, C.E.D.A. 113 sandalye, radikaller 80 sandalye, cumhuriyetçi sol parti 7 sandalye, sosyalistler 58 sandal-

ye, komünistler de 1 sandalye kazandılar. Hükümeti kurma görevi merkez-sağcılara verildi, radikal Lerroux başbakanlığa atandı. C.E.D.A'nın dışardan desteğiyle bir hükümet kuruldu. Bu olay, İspanya'da faşist bir diktatörlüğün kuruluşuna giden ilk adımdı.

31 Mart 1934'te iktidardaki hükümet, faşist İtalyan hükümetiyle bir anlaşma imzaladı. Bu anlaşma uyarınca Mussolini "ülkedeki rejime (cumhuriyet rejimine) karşı mücadele ve bu rejimin yıkılarak, yerine monarşiyi canlandırmakla görevli bir naipliğin geçirilmesi için gerekli yardımı yapmaya hazır olduğunu" belirtiyordu. Anlaşma-

Kral Direktuar üyeleriyle.

Ordudaki genç subaylar, monarşi kurumlarını ve askeri şefleri açıkça eleştirmeye başlamışlardı.

Jaca kalesinde patlak veren ayaklanma girişimiyle bu eleştiri somutlaştı: Jaca garnizonunun tutsak alınarak Heresca askeri cezaevine götürülmesi (üstte).

Ayaklanmacı subaylar yargılanma sırasında (sağda).

dan, sonra Don Carlos'çu gençler, askeri eğitim görmek üzere İtalya'ya gitmeye başladılar.

Yaklaşan İç Savaş

Siyasal yapının kazandığı bu yeni boyutlar karşısında, İspanyol solu da kendi içinde yeni atılımlara girişti.

Largo Caballero ve Louis Araquistian Sosyalist Parti (P.S.O.E.) içinde bir "yeni sol" oluşturdular. Bu grup, başkan Indalecio Prieto'nun merkezci görüşüne, Julian Besteiro'nun da sağcı ve reformcu görüşlerine karşı olduklarını belirtti. Largo Caballero'nun sloganı

şuydu: "Bütün iktidar sosyalistlerle..."

1934 Şubat ayında Sosyalist Genel İşçi Birliği (U.G.T.), İşçi ve Köylü Bloku (Bloque Obrero y Campesino) ve Komünist Sol (Izquierda Comunista) adlı sol gruplarla birleşerek İşçi İttifakı'nı (Alianza Obrera) gerçekleştirdiler.

1934 Ekim'i'nin ilk günlerinde C.E.D.A. Katoliklerin doğrudan katılacağı bir hükümetin kurulmasını sağlamak amacıyla, radikalleri desteklemekten vazgeçti. 4 Ekim'de cumhurbaşkanı Alcalá Zamora, hükümeti kurmakla yine Lerroux'yu görevlendirdi. O da C.E.D.A.'dan üç üye alarak kabinesini

oluşturdu

Cumhuriyetçi Sol ve Cumhuriyetçi Birlik partileri, cumhuriyetin "cumhuriyet düşmanlarına emanet edilmesine" karşı çıktılar. C.N.T. ve U.G.T. bütün ülkede genel grev ilan etti. Bu eylem, Katalonya ve Asturias'ta (ya da Asturias'ta) ayaklanmaya dönüştü. Katalan solunun başkanı Louis Companys, Ozerk Katalan Devleti'nin kurulduğunu açıkladıysa da 7 Ekim günü, askeri güçler kenti denetim altına aldılar.

Asturia'da, maden ocaklarının bulunduğu yörelerde gelişen eylemleri, sosyalist ve komünist partilerden ve sendikalarından oluşan bir devrim komitesi yönetmekteydi. Ekimde Asturias'taki devrimciler yönetimi ele geçirip, Oviedo'da Asturia İşçi ve Köylü Cumhuriyeti'ni kurdular. Hükümet Fas'ta bulunan yabancı Lejyon'un, derhal yurda dönüp duruma el koymasını emretti. Lejyonun iki komutanı vardı: General Goded ve general Franco Lejyon emre uyararak, yurda döndü. İşçiler yabancı lejyon askerlerine karşı iki hafta kadar dayandı. Bu çarpışmalarda ölü sayısı, 3 000 dolayındaydı.

1934'teki bu halk ayaklanması ve onun kanlı bir biçimde bastırılması, iki yıl sonraki iç savaşın ilk habercileriydi

Devrimi gerçekleştirmeme pasasına da olsa cumhuriyet bir ke-

*Cumhuriyet bayrağı
Madrid caddelerinde
dolaştırılırken.*

re daha kurtarılmış, faşist yönetim engellenmişti.

1935'te kurulan Valladaris hükümeti, bağımsızlardan ve sosyalistlerden oluşuyordu. Bu hükümet, 1936'da seçimlerin yapılmasına karar verdi.

Halk Cephesi'nin Kurulması

1936 yılı Ocak ayında, Manuel Azana önderliğindeki Cumhuriyetçiler ile Barrio önderliğindeki Cumhuriyetçi Birlik, komünist ve sosyalistlerin ve öteki sol siyasal grupların birleşmesiyle Halk Cephesi

(Frente Popular) kuruldu.

Halk Cephesi'nin sağ kanadı dört partiden oluşuyordu: Cumhuriyetçi Sol, Cumhuriyetçi Birlik, Solcu Katalonya Partisi (Esquerra) ve Federal Cumhuriyetçi Parti. Sol kanatsa eşit güçte olmayan dört işçi partisine dayanmaktaydı: Zengin deney dolu geleneğinin ve halk arasına kök salmış örgütünün yanı sıra, U.G.T. ile yaptığı işbirliğiyle daha da güç kazanan Sosyalist Partisi; az üyesi ama sağlam bir kadrosu olan Komünist Partisi; küçük çaptaki Sendikalist Parti ve Marx'çı Birlik Partisi. Sol güçlerin durumunu tam anlamıyla ortaya koyabilmek için şu noktayı belirt-

mek gerekir. Halk Cephesi'nin dışında olmasına karşın güçlü iki anarşist örgüt, yani İspanya Anarşist Federasyonu (Federacion Anarquista Iberica) ve C.N.T., Halk Cephesi'ni geniş ölçüde desteklediler

16 Şubat 1936 seçimleri, Cumhuriyetçilerin ezici bir çoğunluk kazanmalarıyla sonuçlandı. Sağcılar, yalnızca 147 milletvekili çıkarabilmişlerdi. Oysa Halk Cephesi 277 milletvekiliyle başı çekiyordu. Bunun da 89'u sosyalist, 16'sı komünistti

Seçimlerden sonra, Azana başkanlığında yeni hükümet kuruldu. Azana, hükümetine bir tek komü-

14 Nisan 1931'de cumhuriyetin ilanını kutlama gösterileri.

Yeni cumhuriyet hükümetinde, bakanlar kurulunun ilk toplantısı.

nist üye almamış olmasına karşılık, İtalyan ve Alman faşist önderler, İspanya'ya komünistlerin egemen olduklarını ve iktidarı ellerine geçirdiklerini iddia ediyorlardı; konuyla ilgili olarak, A.B.D'nin Madrid Büyükelçisi Bowers'ın düşüncesi de bunlardan pek farklı değildi. Seçimler sonunda işbaşına gelen hükümet, faşist yönetim sırasında hapse atılan ne kadar ilerici varsa, hepsini serbest bıraktı. Seçimleri kazanan ve işbaşına gelen Halk Cephesi, seçmenlere sunduğu programını ağır ağır gerçekleştire

ti. Bu programa göre, 1933 yılından, yani faşistlerin, iktidara geçişinden sonra işlenen siyasal suçlar için genel af ilan edilecek, hapisanelerdeki 30 000 sosyalist serbest bırakılacaktı. Yine aynı tarihte işlerine son verilen ilerici belediye üyeleri yeniden görevlerine dönecekler; 1934 Asturiyas ayaklanması nedeniyle işlerinden çıkarılan çok sayıda grevci işçilerin ve memurların işlerine dönmeleri sağlanacak; işgünü 8 saat ve iş haftası 40 saat olarak kabul edilecek; işsizliğe son vermek için

bayındırlık işlerine girişilecek; çalısanlar için asgari bir ücret saptanacak; tarım vergileri indirilecek toprak sahipleriyle tarım işçileri arasındaki iş ilişkilerini düzenleyen yasa yeni baştan ele alınacak; küçük ve orta köylüye kredi açılacak; din ve devlet işleri birbirinden ayrılacak; eğitim bütünüyle laikleştirilecekti

Tek Umut İç Savaş

Halk Cephesi'nin zaferi, İspanya Cumhuriyeti'nin demokratik ge-

*Barselona garnizonu
yeni cumhuriyetin
bayrağını teslim
alırken.*

lişmesine büyük olanak sağladı. İspanya tarihinin akışını geriye çevirmek isteyen gerici güçler, bu sonu kabul etmek istemediler. Kendi hedeflerine varmak için her silahtı kullanmaya hazırdılar; bu, bir iç savaşa ve ülkelerinin kapısını yabancı askeri müdahaleye açmak demek olsa bile!

Gerici güçler, yeniden yönetimi ele geçirebilmenin ancak, bir "karşı-devrim"le gerçekleşebileceğini anlamışlardı.

Seçim sonuçları ilan edilir edilmez general Franco, derhal, baş-

bakan yardımcısı Valladares'e koştı. Valladares'e, İspanya'da sağ cephenin ancak şu çok kısa bir iki saatlik süre içinde kurtarılabilceğini anlattı. Hükümet henüz işbaşındayken, meclisler dağıtılmamışken, yani, yeni seçimin işbaşına getirdiği solcular henüz iktidara el koymamışken, hemen duruma egemen olup sol cepheyi ezme-yi önerdi. Ne var ki, Valladares ılımlı bir merkezîyetçiydi, azılı bir sağcı değildi. Bu öneri onu korkuttu ve general Franco'yu dinlemedi. Ama para ve toprak sahibi oli-

garşı, seçimlerdeki yenilgisi nedeniyle C.E.D.A'yı bir yana atıp cumhuriyete karşı komplolarında kullanmak üzere "Afrikalı" generaller grubuyla anlaşmakta gecikmedi. Kaldı ki, ordu içinde yıllardan beri bir hükümet darbesi düşüncesi oluşturulmaktaydı. Subaylar arasında Ordu Eylemi adlı gizli bir örgüt kurulmuştu. Bunlar Don Carlos'çulardan da yardım görmek-teydiler.

Halk Cephesi zaferinden sonra kurulan hükümete sosyalist ve komünistler katılmadılar. Hükümeti

Ağustos 1931'de
Barselona'da
grevcilerin
tutuklanması.

NİSAN 1936'DA CORTES'DE (MİLLET MECLİSİ) DURUM

SAGCI PARTİLER		Portella Valladares Merkez Partisi	14
C.E.D.A. (Özerk Sağcı İspanyol		Liberal Demokratlar	1
Konfederasyonu)	86	Federalistler	1
Renovacion Espanola	11		31
Gelenekçiler	8	SOLCU	
Katalan Birlik Partisi	12	PARTİLER	
Agraryenler (Tarımcılar)	13	Cumhuriyetçi Birlik	37
Bağımsız Monarşistler	2	Cumhuriyetçi Sol	80
Milliyetçiler	1	Sosyalistler	90
Sağcı bağımsızlar	9	Katalan Solu	38
	142	Sendikalistler	2
MERKEZ		Komünistler	16
PARTİLER		Bağımsız solcular	8
Muhafazakâr Cumhuriyetçiler	3		271
Radikallar	6	Bask Milliyetçileri	9
İlericiler	6	TOPLAM	453

İSPANYA İÇ SAVAŞININ GÜÇ DAĞILIMI

FRANCO'ÇULAR

1. C.E.D.A. Özerk Sağcı İspanyol Konfederasyonu. Başkanı: Gil Robles.
2. Accion Popular (Halk Eylemi). Katoliklerden oluşan halk partisi.
3. Agraryenler (Tarımcılar). Başkanı: Jose Martinez de Velasco.
4. Renovacion Espanola. Başkanı: Calvo Sotelo.
5. Falanj Partisi. Başkanı: Jose Antonio Primo de Rivera.
6. Don Carlos'cular ve Gelenekçiler. Başkanı: Fal Conde.
7. Radikal Parti. Başkanı: Alejandro Lerroux.
8. Muhafazakâr Parti. Başkanı: Miguel Mauro.
9. Liberal Demokrat Parti. Başkanı: Melquades Alvarez.

HALK CEPHESİ

Burjuva Partileri

1. Cumhuriyetçi Sol. Başkanı: Manuel Azana.
2. Cumhuriyetçi Birlik. Başkanı: Martinez Barrio.
3. Katalan Solu. Başkanı: Luis Companys.
4. Bask Milliyetçileri.
- İşçi Partileri
5. Sosyalist Parti sol kanadı (başkanı: Largo Caballero); sağ kanadı (başkanı: Indalecio Prieto; J. Besteiro).
6. Komünist Partisi. Başkanı: Jose Diaz.
7. Katalan Birleşik Sosyalist Partisi.
8. Troçkici komünistler: Marx'çı İşçi Birliği Partisi. Başkanı: Joaquim Maurin.
9. Anarşistler. Başkanı: Angel Pestana.

kuran Azana ile Casares Quiroga gibi cumhuriyetçi önderlerin gösterdikleri duraksamalar, bir kez daha faşist güçlerin bütünüyle ezilmesini önledi. Böylelikle de iç savaşı başlatacak ve bunu başarıyla sonuçlandıracak olan faşist potansiyelin varlığını sürdürmesine olanak sağlanmış oldu.

Yeni yönetim, ordunun kilit noktalarında bulunan faşist generallerle dokunmadı. Franco, Fas'a çok yakın Kanarya Adaları askeri komutanlığına atandı; Mola, koyu Katolik ve mutlak monarşi yanlısı Don Carlos'çuların kalesi olan Pamplona, Goded ise Balear Adaları komutanı oldu. Falanj ve Renovación Espanola gibi faşist siyasal gruplarla ilişkileri olan bu generaller, böylece, bir isyan için gerekli hazırlıklarını hızlandırma olanağına buldular.

Kısa bir cumhuriyet denemesi, para ve toprak sahibi oligarşiyle Afrikalı generallerin, tek başlarına İspanyol demokrasisini yıkamayacaklarını ortaya koymuştu. Ulusal düzeyde demokrasi, oligarşiden ve

faşizmden çok daha güçlüydü. Ama İspanyol oligarşisi yalnız başına hareket etmiyordu: Mussolini ve Hitler ile yakın bağlar kurulmuş, daha 1934'te, Roma'da imzalanan ilk anlaşmayla Mussolini, İspanyol aşırı sağcılara silah ve para yardımı yapmayı kabul etmişti.

Bu dönemde faşist önderlerin Berlin ve Roma ziyaretleri sıklaştı. 1936 Martı'nda, Halk Cephesi'nin zaferinden sonra, general Sanjurjo ile Falanj Partisi'nin önderi Jose Antonio Primo de Rivera cumhuriyete karşı bir yabancı silahlı müdahalenin ayrıntılarını görüşmek üzere Berlin'e gittiler. Avrupa ve Akdeniz'de genişleme siyasetini başlatan Hitler ve Mussolini'nin İspanya'da kendi isteklerine boyun eğecek bir hükümetin kurulmasında elde edecekleri çıkarlar çoktu. İspanyol kıyı ve adalarından İngiltere ve Fransa'yı sömürgelerine bağlayan deniz ulaşım yollarını tehdit etmek ve kesmek mümkün olabilecekti. Pirene'lere yerleşen bir Almanya, Fransa'yı arkadan vurabilecek ve bu ül-

keyi karadan hemen hemen bütünüyle, kısaca almış olacaktı. İspanya'daki Alman sermayesinin çıkarlarını sağlamak, İspanyol ticaret ve iktisadını tekel altına almak ve Hitler'in deyimiyle "Almanya'nın can düşmanı Fransa'yı kuşatmak" gerekti! Çünkü, Alman milyonerleri, geçen savaşta elden kaçırdıkları Fransız maden kaynaklarını bir türlü unutamamışlardı. Ayrıca Hitler'in silah sanayisinin eksiklerini giderebilmesi için, İspanya'nın madenlerine gereksinmesi vardı.

Ote yandan Halk Cephesi, Fransa ve İspanya'da gerçekten ayakta kalır yıkılmazsa bu, Güneybatı Avrupa'da faşizme karşı sağlam bir barış ve demokrasi duvarı meydana getirecek ve Avrupa kuvvet dengesi, barış ve demokrasi lehine bozulacaktı. Hitler ve Mussolini neye mal olursa olsun, bunu önlemek zorunluğunu duymaktaydılar. Kaldı ki, faşist komploculara yardım edenler, yalnızca bu iki devlet değildi. Amerikan, İngiliz ve Fransız hükümetleri de, faşist sal-

Asturias'ta 1934'te ayaklananlar tutulurken.

*İspanya, tarihinin
değişmez özelliği
olan toprak sorunu,
cumhuriyetin sarsak
ve ağır bir biçimde
aldığı önlemlerle
dindirilemedi.
Kargaşalık köylere
de yayıldı.
Estremadura
yakınlarındaki
Castilblanco'da
Ocak 1932'de
köylüler Sivil
Muhafızlar kışlasına
saldırarak dört
muhafız
öldürdüler.
Restimde kışlanın
girişi görüldü.*

dırının Sovyetler Birliği'ni hedef tutacağı umuduyla, Hitler'in savaşçı planlarını desteklemekteydiler. İngiliz petrol kralı Sir Henry Deterding'in Franco'ya büyük paralar verdiği söyleniyordu. Telefonica'nın (A.B.D. sermayesi ile kurulmuş ve onun tekelinde bulunan Ulusal Telefon Şirketi) A.B.D.'li yöneticisi albay Sosthenes T.Behn'in, 1934'ten beri Franco ile ilişkisi vardı ve daha o yıllardan cumhuriyete karşı hazırlanacak bir komplo için kendisine para yardımı önermişti. Amerikan petrol şirketleri de geleceğin isyancılarıyla yakın ilişkiler içindeydiler.

Görüldüğü gibi İspanya Cumhuriyeti'ne karşı hazırlanan askeri faşist komplo, yalnızca İspanyol oligarşisinin işi değildi. Bu, öteki uluslarla savaşmaya hazırlanan Alman ve İtalyan faşistlerinin planlarının gerekli bir bölümü olduğu kadar, uluslararası emperyalizmin, Fransa ve İspanya'daki Halk Cephesi'ne, bütün demokratik güçlere ve barışa karşı giriştikleri bir eylemdi.

1936 seçimlerinde bir varlık gösteremeyen Falanjistler, askeri dar-

benin hazırlık evreleri boyunca önemli roller oynadılar. Boğa güreşlerinde boğayı kızdırmak ve kıskırtmak için ona alevli şişler atan boğa güreşçileri gibi davrandılar.

16 Şubat'tan 19 Temmuz 1936'ya kadar falanjistler, birçok silahlı saldırıya giriştiler. Çıkan olaylarda 58 kişi öldü, 86 kişi yaralandı. Siyaset adamlarına, sözcüleri sosyalist milletvekili profesör Jimenes de Asua'ya, Sosyalist Parti'nin önderi ve Genel İşçi Birliği Sekreteri Largo Caballero'ya; kürsüsünden 'Delenda est monarchia!' (Kahrolsun Monarşi) diye bağırarak yazar ve düşünür Ortega y Gasset'e suikastlar düzenlediler.

Faşist "Pistolero"lar öylesine azmışlardı ki, 14 Nisan 1936'da, cumhuriyetin yıldönümü şerefine düzenlenen geçit töreni sırasında, halka ateş açmayı bile göze aldılar. Oviedo'da, sosyalist bir gazetenin bürosunda büyük bir bomba patladı. Valencia'da falanj faşistleri radyoevinin bastılar ve binayı bir süre işgal ettiler; Alcalá'da subaylar, halkı faşist selamı vermeye zorladılar.

“Afrikalı” Generaller

Falanjistlerin sokak saldırılarının yanı sıra toprak ağaları ve patronlar da, toplumsal hakları hiçe sayıyor, sendika ve fabrika temsilcileriyle görüşmeyi reddederek işçileri ve köylüleri isyana iten provokasyon planlarını geliştiriyorlardı. Papazlar ve generaller de, açık açık karşı-devrim hazırlıkları içindeyken halkı “kızılar”la mücadeleleye çağırırmaktaydılar.

Faşist ve gerici güçlerin geliştirdiği karşı-devrimi, engelleme konusunda tutarlı bir çaba gösterilemedi. Komünistler her gün düzenledikleri toplantılarda, basında, parlamentoda ve hatta cumhuriyetçi yetkililere doğrudan doğruya başvurarak, başta Franco olmak üzere komplocu generallerin adlarını açıklıyorlar, bunların bulundukları görevlerden alınmalarını ve faşist kuruluşların yasaklanmasını istiyorlardı.

Hükümet bu uyarımları göz önüne almadı. Sermaye ve toprak sahibi oligarşi ile “Afrikalı” generaller iç savaşı, tarihin sonradan gösterdiği gibi, bir bakıma İkinci Dünya Savaşı'nın bu birinci perdesini, istedikleri gibi hazırlarken meydana boş bulmuşlardı. Halk Cephesi'ne basit bir seçim anlaşması gözüyle bakan, seçimler sonra erdiğine göre de Halk Cephesi'nin tasfiye edilmesi gerektiğini ileri süren sosyalist ve cumhuriyetçi önderlere karşı Komünist Partisi, Halk Cephesi'nin, geniş bir halk kitlesi içinde, güçlü ve etkin bir birlik oluşturmamasını istemekteydi. Komünist Partisi'nin “Halk Cephesi olmayan tek köy kalmamalı” sloganı, benimsenmeye ve gerçekleştirilmeye başlanmıştı. Komünist Partisi'nin 1936 Şubatı'nda 30 000 üyesi varken, temmuzda bu sayı 107 000'e yükselmisti.

Ama ne Azana hükümeti, ne de ondan sonra kurulan Quiroga hükümetleri olayların önünü alamadı. Siyasal cinayetler, çatışmalar, toprak işgalleri sürüp gidiyordu. Her şey, İspanya'nın bir kardeş kavgasının eşliğinde olduğunu göstermekteydi. Yer yer karışıklıklar çıkıyor; cumhuriyetçiler öldürülüyor, yangınlar, kundaklamalar birbirini izliyordu. Sağcı partiler giriştikleri saldırılarla kamuoyunu bir ayaklanmaya hazırlıyor, meclis kürsüsünden adeta ayaklanma propagandası yapıyorlardı.

1936 Nisanı'nda hükümete bağlı muhafız askerleri olan Altos'lardan

Bir grup isyancı yakalandıktan sonra.

bir, bir falanj muhafızı öldürdü. Cenaze töreninde, falanjistler, büyük gösterilere giriştiler, mezarlık ana-baba gününe döndü, korkunç bir de arbeye koptu. Altos'lar duruma müdahale edip falanjistlere karşı koydular. Karşılıklı, silahlar çekildi, ateş açıldı ve arada birkaç kişi de kim vurduya gitti. Altos'ların komutanı genç teğmen Jose Castillo, Falanj Partisi önderi Primo de Rivera'nın yakın akrabası Heredia Markisi'ni vurdu. Falanjistler bunu unutamayacaklardı. 12 Temmuz günü de teğmen Castillo, kıışasına dönerken tabanca kurşunuyla öldürüldü.

16 Haziran 1936'da, Cortes'de (İspanyol Millet Meclisi), sağcı önder Calvo Sotelo, şu konuşmayı yapıyordu: "Bu kısır, bu işleme devlete karşı, bütünleşmiş bir devlet öneriyorum. Birçokları ona, faşist devlet diyecekler, biliyorum. Ama faşist devlet, grevlerin, kargaşalığın, mülkiyete karşı saldırganlığın sonu demekse, faşistim ben. Bunu hepinizin önünde, övünerek ilan ederim." Bundan üç hafta sonra monarşist bir muhafazakâr olan Calvo Sotelo öldürüldü. Böy-

lece sağcı ayaklanma için ba. ane bulunmuş oluyordu.

14 Temmuz günü, büyük batı mezarlığında birbirini izleyen iki olağanüstü cenaze töreni yapıldı. Birincisi solcuların sıkılmış yumruklarıyla selamlanan teğmen Castillo'nunki; öbürü de Sotelo'nun cenazesi. O gün Cortes, acele toplantıya çağırıldı. Bu, barış için son umuttu. Ama, bu toplantıdan bir sonuç alınamadı, Cortes dağıldı. Aynı gün, general Mola da karşı-devrim için hareket tanrı olarak, 17 Temmuz'u ve saat 17'yi kararlaştırıyordu.

C.A.F.E. Darbe Başlıyor

Sağcı darbenin Fas'ta başlaması ve bu eylemin başına general Franco'nun geçirilmesi kesinleşmişti. Afrika ordusundaki yıllık büyük manevralar, darbe girişimi için bulunmaz bir fırsattı. Yüksek komiser Buyla ve Afrika ordularının iki komutanı Morato ve Romerales'in sağcı darbe girişimiyle bir ilgileri yoktu. Manevra sona erdikten son-

ra, bir şölen düzenlendi. Yemek sırasında yüksek komiser Buyla, su-bayların hep bir ağızdan: "Cafe!" diye bağırıklarını, hayretle izledi. Cafe, yani İspanyolca kahve! Oysa sofrada henüz balık yeniyordu ve sıra kahveye gelmemişti. C.A.F.E. hazırlanan komplonun işaretiydi ve şu sözlerin ilk harflerinden oluşmaktaydı: "Camara-des! Arriba Fallange Espanola!" (Arkadaşlar! İspanyol Falanjı Geliyor!).

17 Temmuz günü, Londra'da bulunan İspanyol monarşistlerinin sağladığı bir uçak, Franco'yu Kanarya Adaları'ndan İspanyol Afrikası'na götürmekteydi.

18 Temmuz günü saat 5.15'te, general Franco, İspanyol Fası'ndaki radyo verici merkezlerinden bir resmi bildiri yayımlandı: "Ordu, İspanya'da düzeni sağlamaya karar vermiştir. General Franco hareketin başındadır ve bütün yurtsever, namuslu İspanyolları kendisiyle birlikte mücadeleye çağır-maktadır." Bildirinin radyolarda okunduğu günün ertesinde, yani 19 Temmuz'da, general Franco, Tetuan'a geldi. Tedbirli davranmış

*Ayaklanmacılarla
birlikte kışkırtıcı
oldukları sanılan
yargıç ve belediye
temsilcisi de
tutuklandı.*

ve Afrika'ya gelişini bilerek geciktirmişti. Önce Fransız Fasi'na inmiş, orada gerekli istihbaratını yapmış, durumun kendi lehine olduğunu öğrendikten sonra, İspanyol Fasi'na geçmeye karar vermişti. Eylem, biçimi ve oluşması nasıl olursa olsun, gerçek anlamında bir "Pronunciamento", yani "hükümet darbesiydi."

Nazilerle Anlaşma

General Franco, ayaklanmadan çok önceleri, nazilerle anlaşmaya vardı ve darbeyi onların çizdiği planlara uygun olarak yürüttü. Daha ayaklanmanın başında A.P. ajansı muhabirlerinden birine verdiği bir demeçte Franco şunları söylüyordu: "Bizim girdiğimiz mücadeleye, İspanya sorunu olmaktan çok, uluslararası bir sorundur. Ben Almanya ile İtalya'nın bu mücadelemizde bize yakınlık göstere-

ceklerinden eminim". Madrid'deki hükümet, general Franco'nun yayınladığı radyo bildirisine karşılık, bir bildiri yayımladı. Bildiride şöyle deniyordu: "Madrid hükümeti duruma egemendir. Hükümet, bu ayaklanma eyleminin sınırlı bir bölümünü ilgilendirdiğini ve anavatan toprakları içinde aklı başında ve yurtsever tek bir İspanyol'un, bu denli hain ve sonuçsuz bir çılgınlığa göz yummayacağını bildirir."

Karşı-devrim, hızla bütün İspanya'da yayılırken, Quiroga hükümeti buna karşı koymak için halkı, işçileri silahlandırmaya bir türlü yanaşmadı. Başbakan Quiroga'nın tutumu şöyle açıklanabiliirdi: Hükümetin liberal üyeleri, ayaklanma eylemini yasal yollardan bastırmayı yeğliyordu. Sağcı bir başkaldırma bastırmak amacıyla, bu kez kendileri için ayrı bir tehlike sayılabilecek bir başka cepheyi silahlan-

dırmak, sosyalist, hatta komünist işçi çoğunluğunun eline silah vermek, işlerine pek gelmemekteydi. Franco'nun darbe girişimini, hükümetin kendi olanaklarıyla bastırabileceklerini sanıyorlar, durumun korkunçluğunu sezemiyorlardı. Olayı iyice kavramaktan da uzaktılar. Oysa İspanyol ordusunun Fas'ta cumhuriyete karşı isyan ettiğinin öğrenildiği andan itibaren Madrid'den Valencia'dan, Barcelona'dan, Bilbao'dan, Ovideo'dan ve Dijon'dan bir tek ses yükseldi: "Silah verin bize". Sonunda hükümet çekilmek zorunda kaldı; cumhurbaşkanı Azana, Martínez Barrio'yu yeni hükümeti kurmakla görevlendirdi. Barrio, 19 Temmuz'da bu görevi üstlenemeyeceğini bildirince bu kez hükümeti Jose Giral kurdu. Giral da bir liberaldi ama, Franco eylemini bastırmaya kararlıydı.

19 Temmuz'da hükümet bütün işçilere silah dağıtılması emrini verdi ve yurt içindeki bütün işçiler, hükümetçe silahlandırılıp Franco eyleminin karşısında yerlerini aldılar. 986 gün sürecek iç savaş başlıyordu. Ayaklanma, 18 Temmuz ile 20 Temmuz arasında, olanca hızıyla bütün İspanya'ya yayıldı. O arada ayaklanmacılar, aşırı solcularla anarşistlerin ünlü sanayi ve işçi bölgesi Ovideo'da, falanjişlerin elindeydi. Başkent Madrid ise cumhuriyete bağlı kalmıştı.

Tarihçi Hugh Thomas o günleri şöyle anlatır: "İspanya'yı bir fırtına bulutu kaplamıştı. Bu felaketli loşlukta yüzyıllar ve kuşaklar boyu birikmiş kinler, anlaşmazlıklar, kavgalar doğal bir afet gibi kaynıyordu. Bir kent öbür kentten haberi yoktu. Her kent kendi kavgasını, kendi alınyazısını yaşıyordu. Şimdi söz konusu olan; yalnızca iki İspanya değil, belki de iki bin İspanya idi."

İspanya'nın en büyük gücü Kilise, Franco'cu ayaklanmanın yanında yer aldı. Franco "Katolikiz biz. Ya katolik olunur İspanya'da ya hiçbir şey" diye haykırırdı. İspanya Ruhani Meclisi'nin başkanı kardinal Goma Y Toma: "Olaylar ancak silah gücüyle yatışır. Bu konuşmuş laik hukuk düzenini kökünden söküp atmak caizdir" diye fetvalar veriyordu.

Madrid'den bir kadın bu fetvaya yanıt verdi. Cumhuriyete karşı yükselen bu seslere, "Sürünerek yaşamaktansa başı dik ölmek yeğdir! Cumhuriyetin düşmanları ayaklanmanın meşalesini yakmayı başardılarsa, bu, yalnızca cumhuriyet onlara fazla geniş yürekli davran-

*Yues Alix'in
"Teslim Olma" adlı
yapıtı.*

diği içindir " diye karşılık veriyor-
du. Dolores Ibarruri'ydi konuşan; bir zamanların kadın maden işçisi ve Halk Cephesi milletvekili Dolores Ibarruri ya da, "*La Passio-
naria*"!..

Cumhuriyet Döneminde Gerçekleştirilen İşler

Giral'in eylül başında istifa et-
mesinden sonra yeni kabine kurul-
du. Bu kabinenin başbakanı, aynı
zamanda savaş bakanı da olan
Largo Caballero'ydu. Kabine beş
sosyalist, üç cumhuriyetçi, bir Ka-
talan milliyetçisi, bir Bask milliyet-
çisi ve iki de komünist bakandan
oluşmaktaydı. Komünist Partisi,
cumhuriyet hükümetinde ilk kez
görev alıyordu.

Oncelikle bir program oluş-
turuldu

Bu programın başlıca noktaları
şunlardı: Çeşitli partilerin ve kuru-
luşların milletlerinin birleştirilmesi
ve bir Halk Ordusu kurulması, ger-
çek bir tarım reformu, çalışan in-
sanların yaşam düzeylerinin yük-
seltilmesi, inanç özgürlüğüne say-
gı, Bask ülkesi ve Galícia'ya özerk
yönetim (Katalonya bu sırada
özerk bir yönetime kavuşmuştu).
Aslında, 1936 Eylülü'nde Largo
Caballero hükümetinin kurulması,
cumhuriyetin siyasal yaşamında
yeni bir evrenin başlangıcı oldu.
Kendinden önceki hükümetlerin
küçük burjuva niteliklerine karşılık
bu yeni hükümet, işçi sınıfının
önemli rol oynadığı, gerçek bir
Halk Cephesi hükümetiydi. Bütün
İspanya'da, demokratik devrimin
temel isteklerinden biri olan tarım
reformunun, savaşın kazanılması
açısından doğrudan doğruya, ıve-

dı olarak ele alınması gerektiği
apaçık görülüüyordu. 7 Kasım
1936'da, Tarım Bakanı Vicente
Uribe, İspanya tarihinde ilk kez,
toprak sorununu, toprağı kullanan-
ların yararına çözen tarihi bir ka-
rarı imzaladı. Bu kararname, dev-
letin hiçbir tazminat ödemedi, fa-
şist güçleri doğrudan ya da dolay-
lı olarak destekleyen kimselere (ya
da bunların ailelerine) ait bütün
topraklara, el koyabilmesini öngö-
rüyordu. Bu yolla 5 milyon hektar
toprağı el konulmuş ve bu toprak
350 000 tarım işçi ve ailesine da-
ğıtılmıştı. Tarım reformundan fay-
dalananların üçte birinin zaten top-
rağı vardı; bunlara topraklarını 15
hektara çıkaracak kadar bir miktar
verilmiş ve topraksız köylülere de
15'er hektar toprak dağıtılmıştı.
Toprak reformuyla ilgili bu 7 Kasım
kararnamesi çok önemliydi. Ger-
çekten, cumhuriyetçi bölgedeki
büyük toprak sahiplerinin toprak-

*Sevilla eylemine
karşı gösteri
yürüyüşü.*

larına el konulmuş ve ülkedeki üretim ilişkilerinin niteliği temelden değiştirilmişti. Toprak, onu ekip biçene verilmiş, güçlü ve sağlıklı bir tarım iktisadi yapısının temeli atılmış ve İspanya'nın gelecekteki sanayileşmesi için elverişli bir durum yaratılmıştı. Bunun tarihsel önemi olan sonuçlar doğuracağından kuşku yoktu.

Tarım reformu, köylülerin cumhuriyetle olan ilişkilerini sağlamlaştırdı. Köylüler ellerindeki silahlarla hem faşizme karşı savaşıyorlar, hem de hükümetin kendilerine verdiği toprağı savunuyorlardı. Faşist işgali altındaki bölgedeysse durum bambaşka idi. Cumhuriyetçi toprak reformu kararnamesinin yayımlanmasından birkaç gün önce, 25 Eylül 1936'da, faşistlerin aldığı bir karar, savaştan önce cumhuriyetin gerçekleştirdiği bir-iki reformu bile ortadan kaldırmaya yönelikti. Bu karara göre, köylü ailelerinin yerleştirildiği bütün topraklar ilk sahiplerine geri verilecek, buralarda yerleşmiş olan köylüler yerlerinden çıkartılacaktı. Kiracılar ve ortakçılar toprakların ilk sahiplerine geçmiş borçlarını ödeyeceklerdi. Bu, bütün faşist işgali altındaki bölgede uygulanan bir karşı-reform eyleminin başlangıcıydı. Franco askerlerinin girdikleri her yerde aristokratlar, topraklarını geri alıyorlar, köylüler yerlerinden atılıyor, hapsediliyor, bazen de kurşuna diziliyorlardı. Cumhuriyetçi bölgedeysse köylülere yalnız toprak dağıtılmakla kalmamış, Tarım Bakanlığı aracılığıyla yük hayvan-

ları, tarım araçları, makineler, gübre, teknik yardım, tohumluk ve kredi, yani aldıkları toprağı en üstün biçimde işlemek için gerekli her şey dağıtılmıştı. Ülkenin kaynakları, öncelikle askeri harcamalara ayrılmakla birlikte, Tarım Bakanlığı köylülere 200 milyon peseta para yardımında da bulunmuştu.

Köylülerin cumhuriyetçi yönetimden memnun kaldıkları yalnız cephedeki çarpışmalardan değil, tarımsal üretimi artırmak konusundaki çabalarından da belli olmaktaydı. Savaşa karşı, cumhuriyetçi bölgenin tarım alanlarında ekilen toprağın oranı ve alınan ürün miktarı, 1937 yılında bir yıl öncekinden yüksek olmuştu.

İspanya'daki demokratik devrimin başlıca sorunlarından biri, milliyetçilik sorunu idi. Katalonya sorununu, 1932'de bölgede özerk bir yönetim gerçekleştirilerek çözümlenmişti. Ama, milliyetçilik eyleminin başında, cumhuriyetçi anayasasının laiklik ilkelere şiddetle muhalefet eden bir Katolik partinin bulunduğu Bask ülkesinde durum son derece ciddiydi. Daha ayaklanmanın başında, faşistler Katalan ve Bask halklarının her türlü ulusal haklarını ellerinden alacaklarını açıklamışlar, bunun üzerine Milliyetçi Bask Partisi cumhuriyetçilerin safına geçmişti. 1 Kasım 1936'da cumhuriyetçi parlamento Bask'ın yeni yönetim biçimini onayladığı ve 7 Kasım'da ilk Bask ülkesi özerk hükümeti kuruldu. Başında Milliyetçi Bask Partisi önderi Jose Antonio de Aguirre olan hü-

kümet cumhuriyetçi, sosyalist ve komünist partilerden meydana gelmişti. Savaş Katalonya, Bask Ülkesi ve o sıralarda faşistlerin elinde zorbaca bir baskı altında bulunan Galicia halklarına, milliyetçi amaçlarının, ancak, İspanya'nın demokratik gelişmesi yolunda sürdürülen mücadele içinde gerçekleştirebileceğini, bütün açıklığıyla göstermişti.

Demokratik Devrim

Ülkenin toplumsal ve iktisadi yapısı ve savaşın yarattığı koşullar yüzünden savaş sırasında başlatılan demokratik devrim, yalnızca toprak mülkiyetindeki feodal kalıntıları ortadan kaldırmakla yetinemezdi; üretimdeki kapitalist ilişkileri de değiştirmek zorunluluğundaydı. Cumhuriyete karşı silaha sarılanların hizmet ettikleri toplumsal güç toprak sahibi aristokrasiydi. Ama bunların yanında tekeli sermaye de vardı; her iki grup, sermaye ve toprak sahibi güçler, İspanyol olagârsisini oluşturmaktaydılar. Faşist saldırıya karşı çıkan İspanyol halkı, aynı zamanda, İspanya üzerinde mutlak bir egemenlik kurmak isteyen bu oligarşiye karşı da silahlı bir mücadeleye girmiş oluyordu. Kendilerini her bakımdan faşistlerin yanında gören büyük sanayi ve banka sahipleri işlerini bırakmışlardı. Savaş gereksinimlerini karşılamak ve iktisa-

di yaşamın durmasını önlemek için, bu kuruluşları işletmek gerekiyordu. Birçok yerde işçiler, sendikalar aracılığıyla bu kuruluşların işletmesini sağlamaktaydılar. Ama denemeler, bu yöntemin iyi sonuçlar doğurmadığını gösterdi. Bu yolla çalıştırılan işletmeler, yalnızca dar bir çerçeve içinde kalıyor, koordinasyon sağlanamadığından randıman düşüyordu. Ayrıca, bir savaş sanayisinin kurulması gerekiyordu; bu da ancak hükümet eliyle yapılabilirdi. Bu denemeyi göz önüne alan Komünist Partisi, 18 Aralık 1936'da "Zafer için Sekiz Koşul" adıyla anılan bir program hazırladı. Bu programa göre temel sanayiler millileştirilecek, sanayi ve iktisat alanında bir Koordinasyon Komitesi kurulacaktı. Hükümetin sanayi ve ulaşımın kilit noktalarını örgütlemesi ve merkezileştirmesi, Ordu'nun ivedilikle gerek duyduğu silah ve malzemeyi sağlayabilmesi için bu çeşit önlemler zorunluymuştu. Komünist Partisi'nin ileri sürdüğü siyaset çeşitli sınıfların birleşmesinden oluşan cumhuriyetçi hükümet içinde büyük bir muhalefetle karşılaştı.

Bütün bunlara karşın, İspanya Komünist Partisi ve Halk Cephesi'ni oluşturan öteki güçlerin çabalarıyla bu güçlüklerin üstesinden gelindi ve hükümet önemli önlemler alabildi. Cumhuriyetçi yönetimin İspanya Bankası üzerinden işçi sendikalarına, siyasal partilere ve devlete denetim hakkı tanınması bu bankanın ulusallaştırılması anlamına geliyordu. Tekelci ser-

maye çevrelerinin ileri gelenlerinin hisse senetlerinin büyük bir bölümüne devlet el koymuştu. Demiryolları ve öteki ulaşım araçları, askeri gereksinimler olarak millileştirilmiş; 1938 Ağustos'u'nda bütün savaş sanayisi, devlet yönetimi altına alınmıştı.

Eğitim alanında da cumhuriyetçi hükümet köklü dönüşümler gerçekleştirdi. İspanya'da ilk kez eğitim, zenginlerin tekelinden çıkarıldı, okulların kapısı halka açıldı. Eğitim alanında 10 bine yakın yeni okul kuruldu; İspanyol toplu-munda büyük bir sorun olacak kadar düşük olan öğretmen aylıkları yükseltildi. İşçi ve köylü gençlerin parasız lise eğitimi gördükleri 6 işçi koleji açıldı. Burada okuyan öğrencilerin kitap harcamaları olmadığı gibi, ailelerinin sıkıntı çekmemesi için çalışırken aldıkları ücret de kendilerine veriliyordu. Hükümetin, kırsalari ve siperleri büyük bir okul haline getiren ve 75 000 askere okuma yazma öğreten bir "Kültür Milisi" kurulması konusunda da büyük çabalar oldu.

Halk Cephesi, İspanyol toplumunun çeşitli sınıf ve tabakalarını (işçiler, köylüler, aydınlar, küçük burjuvazi, orta burjuvazi, memurlar) ve Katalonya ile Bask ülkesi milliyetçilerini kapsıyordu. Bunların hepsi, faşizme karşı ortak mücadelede birleşmiş oldukları halde, aralarında yok edilemeyen ve belirli anlarda yüzeye çıkarak cumhuriyetin savunulmasına engeller koyan ayrılıklar ve çelişkiler de vardı.

No Pasaran: "Madrid Geçilmez!"

Tutuklanan Katalan isyancılar.

Faşistler, coğrafi durumu, siyasal etkisi ve dış dünyadaki tepkisi nedeniyle İspanya'nın başkenti Madrid'i bir an önce ele geçirmek istiyorlardı. Madrid Savaşı, 1936 Temmuz'u'ndan faşistlerin Guadala-jara'da yenildikleri 1937 Martı'na kadar sürdü. Arap birliklerinin, yabancı lejyonerlerin, İtalyan ve Alman askerlerinin işbirliğiyle faşistler, cumhuriyetçi başkente dört önemli saldırıda bulundular. Bunlardan en büyüğü 1936 Kasım'ındakiydi. Kuzeybatı kesiminde Majadahonda'dan yürüttükleri ikincisiyse 1937 Ocağı'nda başlamıştı. Jarama'dan yaptıkları üçüncü büyük saldırıda başkenti güneybatıdan düşürmek istediler. Mart'ta da dördüncü ve son saldırı başladı. Bu, Halk Orduları'nın, Mussolini'nin faşist lejyonlarına ağır bir darbe indirdiği Guadalajara savaşındı ama faşistler yine de Madrid'i ele geçiremeyeceklerdi.

1936 Kasım'ının ilk günlerinde, bütün gözler İspanya Cumhuriyeti'nin başkenti Madrid'e çevrilmişti. Bütün Avrupa gazeteleri Madrid'in "Son saatleri"nden söz ediyorlardı. 4 Kasım günü öğleden sonra, Getafe'deki karargahında toplanan yabancı bir gazeteci grubuna general Varela, "dünyaya Madrid'in bu hafta düşeceğini ilan edebilirsiniz" diyordu. Madrid'in

Aliğ Sassu'nun
"Asturias'ta
Kurşuna Düzilme"
adlı yapıtı (1935).

düşeceğinden kuşkuları olmayan İtalyan ve Alman dışişleri bakanları Ciano ile Von Neurath, daha 21 Ekim'de Madrid düşer düşmez Franco'yu tanımaya karar vermişlerdi. *London Times* gazetesi, İngiltere'nin, Franco hükümetini tanımakta çok gecikmeyeceği umudunu dile getirmekteydi. *New Statesman* ise, bir mucize olmazsa, Madrid'in faşistlerin eline düşeceğini bildiriyordu.

Ama bu mucize oldu. Faşist ayaklanmasının ilk günü yükselen "No pasaran!" ("Geçemeyecekler!") sloganı, kasım ayında bütün İspanyol anti-faşistlerinin savaş sloganı olmuştu.

6 Kasım 1936'da, akşama doğru, Madrid savaşı kesin olarak başladı. Büyük taarruz görevi general Varela komutasındaki Tagus Ordusu'na verilmişti. 27 Eylül'de Toledo'yu ele geçiren bu ordu, toparlanmış ve başkente saldırmaya hazır duruma geçmişti. Başkan Azana, daha haftalar önce, Oriente

Saray'ın terk etmiş ve Barselona'ya yerleşmişti. 6-7 Kasım gecesi Madrid'de, bir Savunma Cuntası kuruldu. Halk Cephesi delegelerinden oluşan bu cuntaya general Miaja başkanlık ediyordu "Madrid, İspanya'nın Verdun'ü olacaktır!" ve "Geçemeyecekleri" sloganları, bir anda, kentlerini kurtarmak için yaşamlarını veren kadınlı erkekli Madrid halkının bayrağı olmuştu.

Madrid halkı, kadını ve erkeğiyle, sonuna kadar direndi. "Kahraman dolu olmak, korkak karısı olmaktan yeğdir" parolası, Madrid'li cumhuriyetçi kadınların dilinden düşmüyordu o günlerde.

Uluslararası Tugaylar

8 Kasım sabahı, Uluslararası Tugaylar, Madrid savaşına katıldı.

22 Ekim'de kurulan Uluslararası Tugaylar İspanyol halkının ya-

nında dövüşmek için çeşitli ülkelerden gelen anti-faşistlerden oluşmuştu. Aralarında ünlü yazarlar, değişik siyasal görüşler taşıyan insanlar, liberaler, Katolikler, sosyalistler, komünistler vardı. Madrid'e cumhuriyet için ölmeye gelmişlerdi. Uluslararası Tugaylar'a yazılan gönüllüler şu sözlerin altını imzalıyorlardı: "Buraya gönüllü olarak geldim ve gerekirse İspanya'nın ve bütün dünyanın özgürlüğünü sağlamak için kanımın son damlasına kadar akıtacağım."

Sonunda Madrid, kasım savaşı-nı kazandı. Franco kente giremedi.

Franco'nun başaramadığı şey bu kez Mussolini başarmak isteyecekti. 1937 Martı'nda en yeni silahlarla donanmış ve İtalyan generallerinin komutası altındaki 50 bin kişilik bir İtalyan ordusu. Guadalajara'dan, dördüncü kez Madrid'e hücumla geçti. İnsan ve silah güçlerine güvenen İtalyan faşistleri, bir iki gün içinde Madrid'i ele geçirip cumhuriyetli dize getireceklerine inanıyorlardı. Pola kruvazörü ile Libya'ya doğru yol almakta olan Mussolini, İtalyan birliklerine şu mesajı gönderecekti: "Lejyonlerimizden düşmanın direnişini çökteceğine mutlak güvenim var. Lejyonerler, kendilerinin zaferle sonuçlanacak saldırılarını saatli saatine izlediğini bilirler." Duçe'nin bu tür övünmeleri askeri birliklerinin yenilgisizle sonuçlandı. Halk Ordusu faşist saldırısını durdurduktan sonra hücumla geçti ve "Littorio", "Kara Alev", "Kara Tüy" ve "Tanrı İradesi" adlı dört İtalyan tümenini tam bir bozguna uğrattı. Halkın "La Gloriosa" adını verdiği Enrique Lister komutasındaki Cumhuriyet Hava Kuvvetleri, o gün Guadalajara'da faşizme ağır bir darbe indirmişti. Zafer, yine cumhuriyetçilerinde.

Madrid'den geri püskürtülen Franco, bu kez güneyden saldırıp Malaga'yı kuşattı. 6 Şubat 1937'de Franco'cu birliklerle İtalyan birlikleri, cumhuriyetçi kuvvetleri yenilgiye uğrattılar: Malaga kenti düştü: Cumhuriyetçiler ve onlarla işbirliği yapanların tümü öldürüldü.

Faşist birliklerinin Bilbao'ya doğru ilerlediği kuzey kesiminde de askeri durum gittikçe kötüleşmekteydi. Bask ülkesinde faşizme karşı girişilen silahlı mücadelede komünistlerle Katolikler ortak bir eylem örneği veriyorlardı. Bask komünistlerinin önderliğindeki birliklerle Milliyetçi Parti'nin Katolik birlikleri omuz omuza çarpışıyorlar cumhuriyetli, Bask ülkesini, canları

1941'de falanjist kadınların geçit töreni.

Bakanlar kurulunun Lerroux (masa başında) başkanlığında ilk oturumu.

EL SOCIALISMO FORJARA UNA NUEVA ESPAÑA

*Ispanya
Sosyalist Partisi'nin
hazırladığı bu afişte,
halkın geleceğini
kendinin
belirleyeceği
anlatılmaktadır.*

pahasına savunuyorlardı. Başkan Aguirre'nin yönetimindeki Basklar ülkesi (yeni adı Euzkadi) büyük bir savaş vermekteydi. Bütün İspanya'da cumhuriyetin yanında yer alan tek ruhban sınıfı, bu yöreninkiler olmuştu.

22 Mart 1937'de, Franco, Basklara karşı saldırıya geçme kararı verdi. General Mola, kuzeyde savaşı bir an önce bitirmek istemekteydi. Nazi Kondor Gönüllüler Birliği bu saldırılarında yeni bir bombabombardıman biçimi deniyorlardı: "Halı dokur gibi bombalama". Sonuçlar Berlin'e bildirildi: Nazi önderleri bu yeni yöntemden çok hoşnut kalmışlardı.

Guernica, Bask yöresinin en kutsal kentidir. Yüzyıllar boyunca İspanya kralları, Guernica'nın ihtiyar meşesinin altında, Baskların özgürlük ve haklarına saygılı olacaklarına ant içerlerdi. 26 Nisan 1937 pazar akşamı, Alman Hava Kuvvetleri'ne ait Heinkel III Junker 52 uçakları, kenti üç saat süreyle bombaladılar: Kent yerle bir edildi. Yedi bin nüfuslu kentte 1654 ölü, 889 yaralı vardı. Faşist ayaklanmaya katılmayan Bask halkının uğradığı kıyım, Katolik dünyasında derin yankılar yaratacaktı. 16 Bask'lı papaz kurşuna dizilmiş, 278'i hapse atılmış, 1 300'ü "İstenmeyen adam" ilan edilmişti. Buna karşılık İspanya Katolik Kilisesi'nin başı, kardinal Gomay Toma, "barış adına savaşı takdis ettiğini" söylemekteydi.

Sonunda, kendisinden üç kat güçlü düşman önünde Bask ordusu kesin yenilgiye uğradı. Bu son, ülkede özgürlüklerin de sonu oldu.

Sekiz hafta içinde bütün kuzey, Franco'cu güçlerin eline geçmişti. Yalnızca dağlara çekilen Asturias maden işçileri, 1941'e kadar ellerinden silahlarını bırakmayacaklardı.

1937 Mayıs'ında, Largo Caballero hükümetinin istifası üzerine çıkan bunalım, yeni bir Halk Cephesi hükümetinin kurulmasıyla çözümlendi. Dr. Juan Negrin adındaki bir sosyalistin kurduğu hükümet, bir öncekinin yapısındaydı; yalnızca U.G.T. ve C.N.T. hükümete katılmayı reddetmişlerdi. Buna karşın, Negrin hükümeti, savaş ve devrimin temel sorunlarını çözümülemeye yarayan önemli adımlar attı. Hükümet cumhuriyetçi bölgenin bütününde bir Halk Ordusu kurulmasını hızlandırarak, birleşik bir komutanlık oluşturdu. İktisadi alanı dayasa, dış ticareti devletleştirdi; dövizleri denetimine aldı; sanayinin karmaşık durumunu düzenle-

di ve bir savaş sanayisi kurdu

Hükümet, tarım bölgelerinde daha önce yapılan pek çok yanlışlığı da düzeltti. Savaşın ivedi olarak gerektirdiği bazı önlemleri uygulamakta kararsızlık ve sebatısızlık göstermesine karşın Dr. Negrin'in başında bulunduğu hükümet, cumhuriyetçi bölgede siyasal durumu düzeltilmiş ve demokratik devrimi ayakta tutabilmişti

Halk Ordusu

Temmuz 1937'de Franco'cu güçlerin kuzeyden Madrid'e doğru ilerlemelerini engellemek için, Halk Ordusu ve Uluslararası Tuğay, 50 bin kişilik bir orduyla Brunete'ye saldırdı, cumhuriyetçi birlikler ilk anda belirli kazançlar sağ-

ladılar, ama başanılan uzun sürmedi. On iki gün süren bu savaşta 40 000 insan ölmüştü.

Bir ay sonra cumhuriyetçi güçler, Belchite kasabasına hücum etti. İç savaşın başından beri Belchite ve Zaragoza, cumhuriyetçilere karşı direnmekteydi. Savaş cumhuriyetçiler kazandı.

27 Ağustos 1937'de İspanyol Sosyalist Partisi ile İspanyol Komünist Partisi arasında ortak bir eylem programı imzalandı. Bunun başlıca maddeleri şunlardı: Ordunun güçlendirilmesi; savaş sanayisinin geliştirilmesi; bu savaş sanayisini düzenleyen bir Ulusal İktisat Konseyi'nin kurulması; Katalonya, Bask ülkesi ve Galicia'nın bağımsızlıklarının tanınması; Halk Cephesi'nin ve işçilerle köylüler

Cumhuriyet yanlısı bir propaganda kartı.

arasındaki bağlantının güçlendirilmesi; sanayi ve ticaret alanlarında küçük burjuvaziyle iyi ilişkiler kurulması; işçi sendikalarının ve gençlik eylemlerinin bütünleştirilmesi.

Halk Ordusu, 1937 yılı boyunca hem siyasal, hem de askeri bakımdan güçlendi. O yılın aralık ayında Franco, Madrid'e yeniden saldırıya hazırlandı. Cumhuriyet için çok ciddi bir tehlike yaratan bu harekâtı karşılamak amacıyla Halk Ordusu, 15 Aralık'ta, Teruel'i ele geçirmek üzere hücumla geçti. Düşman Orta Kesim'e ayırdığı birlikleri dağıtmaya ve bunları Halk Ordusu tarafından sarılan Teruel'i kurtarmaya göndermek zorunda kalmıştı. Buna karşın Teruel'de sarılan faşistler, şiddetli bir savaştan sonra teslim oldular; kent 1938'in ilk günlerinde düştü. Salamanca'daki Alman elçisi Von Stohrer, Hitler'e gönderdiği telgrafta, yapılan yabancı yardımda çok ivedi bir artış olmazsa, Franco'nun savaşı sürdüremeyeceğini bildiriyordu. Almanya ve İtalya, savaş malzemesi ve asker sevkiyatını hızlandırdı. Franco bu yardımı alınca Levante'ye (Akdeniz kıyılar) büyük bir saldırı hazırladı; 22 Şubat'ta Teruel'i ele geçirdi. İki gün süren bu saldırıda cumhuriyet 15 000 yurttaşını kaybetmişti.

Franco'cu güçler 9 Mart'ta, doğu cephesini yapıp Akdeniz'e doğru ilerlemeye başladılar. Cumhuriyetçi birliklerin hemen bütün cepheelerde geri çekildiği görüldü.

15 Nisan 1938'de Franco'cu birlikler, Vinaroz'da Akdeniz'e vardılar. İspanya bölünmüştü artık. Bundan böyle, İspanya'nın üçte ikisinde yeni düzen hüküm sürmekteydi. Nasyonal-Sendikalist devletin üç temel direği Ordu, Kilise, Parti ve Polis örgütleri (Seguridad; Gizli Polis ve Falan[Polisi] sivil halk üzerinde yoğun bir terör uygulamaya başlamıştı.

Bu arada Halk Cephesi içinde de moral bozukluğu, bozgunculuk, devrimci güçlere hücum gittikçe artmaktaydı. Yöneticiler arasında, savaşa kaybedilmiş gözıyla bakanlar vardı. Başbakan Negrin ise "bir barış anlaşak, ona kaybedilmiş gözıyla bakarsak kaybedilir. Galipleri, mağluplar ilan eder" diye karşılık veriyordu.

On Üç Nokta

1938'de faşistlerin doğuda genel bir saldırıya hazırlanmaları,

Halk Cephesi birliğinde yeniden çözümlerin olmasına yol açtı. Sosyalist önder ve SavunmaBakanı Prieto savaşın yitirildiğini, yenilginin birkaç günük iş olduğunu söylemekteydi. 1938 Baharı'nda İspanya Cumhuriyeti'nin durumu gerçekten çok zordu. Franco'cu birlikler Akdeniz'e doğru sarkıp cumhuriyetçi bölgeyi ikiye bölmekle tehdit ederken, uluslararası alandaki güçlerin ilişkileri de faşizme elverişli bir yönde gelişmekteydi.

Öte yandan, Katalonya Birleşik Sosyalist Partisi ve Birleşik Sosyalist Gençlik ile anlaşılan İspanya Komünist Partisi Siyasal Bürosu halka ve silahlı güçlere cumhuriyeti kurtarma konusunda çağrıda bulundu. Komünistler, Sosyalist Partisi'nin U.G.T.'yi ve C.N.T.'yi de ikna ederek büyük bir gösteri yürüyüşü düzenlediler. Barselona sokaklarında hükümet konağına kadar yapılan yürüyüşte, direnmenin sürmesi ve savaştan umudunu yitiren bakanların değiştirilmesi istendi.

Gösteri henüz devam ederken düşman, Katalan başkentine hava bombardımanlarına başladı. Cephe içindeki bozguncuların bütün çabalarına karşın, direnmeden vazgeçilemeyeceği belirtildi.

Hükümet 20 Nisan 1938'de, yeni tehlikeleri göz önüne alarak hazırladığı programı açıkladı. Bu programda halk mücadelesinin başlıca hedeflerini belirten "On Üç Nokta" şunlardı: 1. İspanya'nın tam bağımsızlığı ve bütünlüğü; 2. İspanya topraklarının yabancı işgalinden ve etkisinden arındırılması; 3. Bir halk cumhuriyeti kurulması; 4. Savaş sona erdiğinde kurulacak hükümet için halk oylaması yapılması; 5. İspanya birliği içinde, İspanyol halklarının ulusal özgürlüklerine saygı; 6. Her İspanyola bütün toplumsal ve temel hakların tanınması; 7. Özel mülkiyetin ve üretim araçlarının korunması; 8. Tam bir tarım reformu; 9. İşçi haklarını güvence altına alan toplumsal yasalar; 10. Ulusun kültür, ahlak ve bedence geliştirilmesi; 11. Halk savunması aracı olarak siyaset olmayan bir ordu; 12. Ulusal bir siyaset olarak savaşın reddi ve Milletler Cemiyeti'ne bağlılık; 13. Yeniden kurulma çalışmalarında işbirliği yapmak isteyen bütün İspanyollara af (siyasal ordularının askerlerini de kapsayan genel bir af).

1938 Mayıs'ında İspanya'nın her yanından, ulusal birlik istekleri yükseliyordu. Faşistlerin egemen olduğu bölgelerde savaş bikkiniği-

nin arttığı ve siyasal çelişkilerin açık ya da kapalı biçimde belirmeye başladığı bir sırada bu ulusal birlik siyaseti, çok yerinde bir tavrıydı.

Bu hava içinde 25 Temmuz 1938 sabahı bazı ajansların, cumhuriyetçi ordunun saldırıya geçerek Ebro Irmağı'nı aştığını ve düşman hatlarını yarıdığını bildirmeleri, tam bir sürpriz oldu. Cumhuriyetçi birliklerin ancak onda biri kadar olan Ebro Ordusu'na karşı Franco, savaş alanına en iyi birliklerini, topçusunun büyük bir bölümünü, bütün tank ve uçaklarını sürmüş, savaşa ayrıca 1 300 Alman ve İtalyan uçağı katılmıştı. Silahlar da düşman üstünlüğü; ağır toplarda 12'ye 1, bombardıman uçaklarında 15'e 1, savaş uçaklarında 10'a 1'di. Ama cumhuriyetçi birlikler Ebro'yu geçmeyi başardı. Ebro bozgunu düşman hatlarında moral çöküntüsüne ve kimilerinin de panığa yol açtı. Faşist başkomutanlığında Franco ile bazı generalleri arasında sert çatışmalar oldu.

Generallerden çoğunun moralieri bozulmuştu. Savaş bikkiniği hem cephe, hem de sivil halk arasında giderek artmaktaydı.

Başbakan Negrin bu durumdan yararlanıp bir uzlaşma zemini sağlamaya çalışıyordu. Bu yüzden Uluslararası Tugaylar'ı cepheden çekti ve ülkelere gönderdi. Francoise Negrin'in bütün uzlaşma önerilerini reddetti. Kesin başarı için Hitler ve Mussolini'den, daha çok askeri yardım istemişti. Franco'nun elinde 600 000 kişilik iyi donatılmış bir ordu vardı. Papalık Büyük elçisi'nin Noel dolayısıyla ateşkes önerdiği 23 Aralık 1938 günü faşistler ellerindeki bütün güçle saldırıya geçtiler. Bu birliklerin ilki, general Gamba komutasındaki bir İtalyan ordusuydu. Franco'nun Navarra birliklerinden oluşan en iyi tümeni de iki İtalyan tugayıyla desteklenmekteydi. Faşist general Ambrosio Bariatti, saldırı başladıktan birkaç gün sonra şunları yazarken pek de haksız değildi: "İspanya'daki savaşın, Habeşistan'daki'nin devamı olduğunu görmenin zamanı gelmiştir." Saldırgan kuvvetlerin sayıca üstünlükleri korkuntu. Tarihçi Ramos Oliveira'nın verdiği rakamlara göre, faşistler Katalan cephesine 340 000 kişi toplamışlardı. Katalonya'yı savunan iki cumhuriyetçi ordusya 120 000 kişiydi ve bunların ancak 27 000'inin silahı vardı. Savaşın üçüncü haftasında cumhuriyetçi birliklerin kaybı çok ağır olmuştu.

Franco, Burgos'ta kendisine bağlılık yemini eden yardımcılarına karşılık verirken.

Gerici Cephede Durum

Franco, isyanını destekleyen gerici bloku Falanj ve gelenekçilerden oluşan bir "birleşik" partide toplamıştı. Bu tek bir "birleşik" parti kurmak için Franco, birtakım eski falanjist önderleri tasfiye etmiş, parti başkanlığını üzerine alarak, örgütlemeye işini kayınbiraderi Serrano Suner'e vermişti. İki grupta toplanmış olan ve her biri kendi adınının tahta geçirilmesini bekleyen kralcılar, Franco'nun atlatmaları karşısında kıpırdanmaya başlamışlardı. Alman ve İtalyanların varlığı da hem ordu içinde hem de halk arasında hoşnutsuzluğu yol açmaktaydı. 1938'in Haziran ve Temmuz aylarında Franco, Alman hükûmetine şu mesajı gönderiyordu: "Savaşın sona erdirilmesi için sesler yükselmeye başladı... Ordunun yüksek kademelerinde bile savaşın sürdürülmesi konusunda güçlü tepkiler uyandı. İspanyolların can ve mallarını yitirmesine yol açan bu savaşın sona erdirilmesi için formüller aranıyor..."

Çözümle sırası Franco'ya gelmişti. Cumhuriyetçilerin 25 Temmuz 1938'deki Ebro Zafarı, düşman hatlarında kesin bir panik yarattı. Savaş bıkkınlığı Franco'cu güçler arasında yaygınlık kazanmaktaydı. Franco savaşta tek başına kazanamayacağını düşünüyordu. 29 Eylül 1938'de, Fransız ve İngiliz hükûmetlerinin Münih'te Hitler ve Mussolini'ye boyun eğ-

mesi, Franco'yu yeniden yüreklendirecekti.

Demokrat devletlerin faşizme ödün vermesinden güç alan Franco, cumhuriyetçi İspanya'nın yenilgisini hızlandırmaya yöneldi. Bu yenilgiyi gerçekleştirmek için, askeri müdahalenin iki katına çıkarılması gerekiyordu. Hitler ve Mussolini de bunu çok iyi bilmekteydiler. Münih Antlaşması'ndan iki gün sonra Alman büyükelçisi, hükûmetine gönderdiği mesajda şöyle diyor: "Almanya ve İtalya, hem insan hem de savaş malzemesi olarak, çok yakın bir gelecekte, İspanya adına yeniden büyük fedakârlıklar yüklenemezse, Franco'nun, elindeki silah kuvvetiyle savaşı kazanması beklenemez." Bu tahmini onaylamak istemiş gibi, üç hafta sonra Franco, Alman ve İtalyan diktatörlerine, yeni askeri yardım için başvuruyordu. Hitler ve Mussolini, bunu, kendi adlarına yeni taleplerde bulunmak için bir fırsat sayıp yardım etmeye karar verdiler. Ekim ayında nazi hükûmeti Franco'ya, istediği malzemeyi ancak Montana Planı'nda yer alan maden imtiyazları konusundaki tereddütlerinden vazgeçmesi karşılığında verebileceğini bildirdi.

Sekiz gün sonra Franco'nun bakanı Jordana, Alman büyükelçisine, Franco'nun bütün koşulları kabul ettiğini, ancak Führer hükûmetinin bu koşulları gizli tutmasını istediğini söylüyordu.

Cumhuriyete karşı planlanan genel saldırının eylem alanı olarak Katalonya seçilmişti. Faşist birliklerin ezici üstünlüklerini gösterme

olanağı ancak bu bölgede vardı.

15 Ekim 1938'de, tam dört ay süren aralıksız savaştan sonra, güney bölgesindeki askeri karargahlardan en ufak bir yardım bile almayan Ebro ordusu, geri çekilmek zorunda kaldı. Faşist saldırısını ilk karşılayacak, Katalonya ordu birlikleri sürekli çarpışma yüzünden zayıf düşmüşlerdi. Faşist saldırı, bu birlikleri saflarındaki korkunç boşlukları doldurma olasılığı vermeden bir ölüm kalım mücadelesine zorlamaktaydı.

Katalonya Savaşı

Katalonya'da korkunç ve eşit olmayan bir savaş başladı. Cumhuriyetçi birlikler müthiş bir uçak, topçu ve tank ateşi altında kırılıyorlardı. İspanya'nın içinde ve dışında cumhuriyetçi direnişi yok etmek isteyenler, Katalonya'ya gelebilecek bütün yardım yollarını kesmişlerdi. 12 Haziran 1938'de Fransa hükûmeti İspanya sınırını kapatmaya karar vererek, cumhuriyetçilere gönderilen silahların İspanya'ya girmesini engellemişti.

Sınır kapatılmamış olsaydı Katalonya'daki cumhuriyetçi birliklerin elinde her türlü tehlikeyi karşılayacak askeri malzeme olacaktı. Fransız hükûmetinin bu tek taraflı eylemi, İspanyol halkının mücadelesine ağır bir darbe indirmiştir. Bu, Batılı ülkelerin o sırada uyguladıkları "müdahale etmeme" siyasetinin acı sonucu olmuştur.

Yenilgiden sonra halk Katalonya'dan göç etmeye başladı. Göç

*Barselona
garnizonuna bağlı
hükümet kuvvetleri
isyancılarla
savaşmak için yola
çıkarken.*

edenler arasında İspanyol şairi Antonio Machado da vardı; Machado, yaralı ve bitkindi, Collioure'ye vardığındaysa tam anlamıyla tükenmişti; iki hafta sonra da öldü. Bir başka şair, Miguel Hernandez, Portekiz sınırında yakalanıp Franco'ya teslim edildi. Hernandez de, 1942'de Alicante cezaevinde ölecekti.

Barselona Düşüyor

Faşistler, 26 Ocak günü Barselona'yı da işgal ettiler. Katalonya'da 200 000 cumhuriyetçi askeri esir aldılar.

Barselona'nın düşmesi, bütün Katalonya'nın elden çıkmasının başlangıcıydı. Cumhuriyetçi ordu, sivil halkın kenti boşaltmasını sağlamak için ağır ağır çekilmekteydi. Orada burada bazı direnme merkezleri kuruyor, köprüleri atıyor, ya da düşmanın ilerlemesini durdurmak için karşı saldırıya geçiyordu. Ama düşmanın ateş gücü üstünlüğü karşısında hep geri, hep geri gidiyordu.

Cumhuriyetçi Cortes (Millet Meclisi) 1 Şubat'ta, son kez İspan-

yol toprağında toplandı. Bu tarihsel toplantı, Fransız sınırına yakın Figueras şatosunda yapılmıştı. Burada hazırlanan barış önerisi şu üç noktayı içermekteydi: 1. Bütün yabancı ögelerin İspanya topraklarını boşaltması; 2. İspanyol halkının, herhangi bir dış etki olmadan, kendi siyasal düzenleri konusunda özgürce karar verebilmeleri; 3. Misilleme yapılmaması.

Bu öneri, her şeyden önce İspanyollar arasında bir barış temeli kurmak, bütün dış müdahaleyi kaldırarak iç savaşı sona erdirmek ve misillemeyi önleyerek ortada galip ya da mağlup bırakmak amacını gütmekteydi.

Cumhuriyetçi Cortes'in bu barış ve anlaşma programını ilan etmesinden sekiz gün sonra Franco, "Siyasal Sorumluluk Yasası"nı yayımladı. Bu, diktatörün cezalandırıcı adaletinin en geniş ve en korkunç örneklerinden biriydi. Bu yasaya göre, faşist zaferi geciktiren basit bir ihmal bile suç sayılıyor, ayrıca bu yasayla makabline şamil ceza sorumluluğu getiriliyor ve 1934 yılından sonra demokratik kuruluş ve partilere üye olmak suç kapsamına giriyordu. Bu faşist ya-

şanın ilanı, cumhuriyetçilerin savaşta sonra barış havası getirmek için bütün çabalarına karşın Franco'nun başlatmış olduğu kardeş kavgasını şiddet, intikam ve nefretle sürdürme konusunda kararlı olduğunu göstermekteydi.

Katalonya'nın düşmesiyle İspanya Cumhuriyeti'nin durumu ve direnmeyi sürdürme koşulları kötüye doğru gitmeye başladı. Bu yalnızca bir askerî kalenin düşmesi değildi; bu bölgeyle birlikte büyük savaş sanayisi merkezleri, verimli tarımsal alanlar, işlek sanayi kentleri, Fransa sınırı ve Barselona limanı da elden çıkmıştı.

Bütün bunlar yetmiyormuş gibi bütün komutanları, askerleri ve silahlarıyla iki ordu kaybedilmişti. Bunlardan biri 5. alay ve 11. tümeniyle, Halk Ordusu'nun tecrübeli birliği olan Ebro Ordusu'ydü.

Yenilgiyle birlikte, Halk Cephesi içindeki bozguncu görüşler hızla arttı. Bozguncular savaşın kaybedildiğini, direnmeye olanak kalmadığını ve savaşı sürdürenin yalnızca halkın çektiği acıları uzatmak olacağını söylüyorlardı. Sosyalistler bu moral bozucu propagandayı karşılamak için büyük ça-

ba harcıyor, bozguncuların umutsuz haykırıları karşısında, direnmenin hala sürdürülebileceğini ve bunun İspanyollar arasında soylu ve insancıl bir barışa varmanın tek yolu olduğunu savunuyorlardı. Onlara göre orta-güney bölgede, hâla, direnme olanağı vardı.

Orta-güney bölgedeki 54 600 mil karelik, on eyaletli kaplayan yöre cumhuriyetçi hükümetin elindeydi. Bu topraklarda 9 milyondan fazla insan yaşıyordu. Faşistlerin geçemediği başkent Madrid, Valencia, Alicante, Almeria ve İspanya'nın en önemli deniz üssü olan Cartagena bu bölgedeydi. Cumhuriyetçilerin bu bölgede 700 000 askeri, 3 kruvazörü, 13 destroyeri, 7 denizaltısı, 5 torpido botu ve 2 gambotu vardı. Bütün bu kuvvetlerle cumhuriyet, daha uzun bir süre savaşı sürdürebilirdi.

Ama Halk Cephesi'nde birlik bozulmuştu. İngiliz ve Fransız hükümetleri, cumhuriyetçi hükümetle ilişkilerini kesmiş ve 27 Şubat 1939'da, Franco hükümetini tanımışlardı. 28 Şubat'ta Azana, cumhurbaşkanlığı görevinden ayrıldı. Böylece Negrin hükümeti, yasallığını kaybetmiş oluyordu.

4 Mart'ta Cartagena'da bir ayaklanma oldu. Franco'nun bu kentteki gizli destekleyicileri, cumhuri-

Madrid'deki Montana kışlasının girişi; Haziran 1936'da sivil halkla ayaklanan subaylar arasındaki savaştan sonra, subayların cesetleri gömleklerinden tanınmaktadır.

*Giderek
acımasızlaşan iç
savaşın dehşeti
karşısında,
savunmasız kişiler
kaçmaktan başka bir
şey yapamıyorlardı.
Robert Capa'nın bu
fotoğrafı da söz
konusu durumu
belgelemektedir.*

Kondor lejyonuna bağlı Alman pilotlar bir bombardmana hazırlanırken.

yetçi kamptaki iç çatışmadan yararlanarak deniz üssünün büyük bir bölümünü ele geçirdiler; Los Dolores radyo istasyonu aracılığıyla da Franco'dan acele yardım istediler.

Bir gün sonra cumhuriyetçi birlikler faşistlerin ve yenilgi yanlılarının ortak saldırısını püskürttü. Franco'nun gönderdiği Castillo de Olite adlı nakliye gemisi, 2 300 askeriyle batırıldı. Ama bu arada büyük bir hata işlenmiş, cumhuriyetçi donanma Kuzey Afrika'ya doğru açılmıştı.

Sonunda bir tek Madrid ayakta kaldı. Negrin'le Halk Ordusu'nun militanları direnmeye kararlıydılar. Ama cumhuriyetin yüksek rütbeli subayları başkaldırmış, albay Casado başkanlığında bir cunta kurulmuştu. Bu cunta, bir barış sağlamak için Franco'yla ilişkiye geçti. Ama Franco, kayıtsız şartsız teslim olunmasını istiyordu. Generaller Franco'nun bu isteğine boyun eğecekler, Madrid'de de hükümet darbesi yapacaklardı. 5 Mart 1939'da geceyarısından sonra, radyoda Millî Savunma Cuntası'nın kurulduğu bildirildi.

Yenilgi yanlısı bu cuntanın görünen önderleri Casado ve Besterio idi. Madrid halkı Casado'nun başkaldırışını acı bir sessizlik içinde dinledi.

Cuntanın kurulduğu haberi Franco'nun karargahında büyük bir sevinçle karşılandı. Kahraman ve yenilmez başkent, duvarları önünde bütün faşist orduların bir-

bir püskürtüldüğü Madrid, tek bir kurşun bile atılmadan düşmana teslim edilecekti.

Halk Cephesi'nin arta kalan en son güçlerinin direnmesi durumu değıştirmeydi. 28 Mart 1939 Salı günü, saat 11'de faşist birlikleri Madrid'e girdiler. Öğleden sonra da Toledo Kapısı'ndan İtalyan birlikleri girdi; ama onları ne gümüş bozazanlarla, ne de zafer çelenkleriyle karşılayanlar vardı.

İç savaşın başından beri "geçilemeyen" Madrid, cumhuriyetin yüksek rütbeli subayları tarafından, Franco'ya teslim edilmişti.

30 Mart'ta bütün İspanya işgal edildi.

Savaş bitmişti. İspanya için bir "darağacı barışı" sabaha karşı kurşuna dizilmeler, engizisyon işkenceleri, sosyalistlerin ve cumhuriyetçilerin acımasız yok edilmesi dönemi başladı.

Franco Dönemi

Mart 1939'da hükümet yanlılarının direncinin kırılmasından sonra İspanya faşist bir düzen içine girdi. Falanj tek partiydi. "Caudillo" Franco, bütün yetkileri kendinde topladı. Yapılan anayasa değişikliğiyle hükümet ve devlet başkanlıkları birbirinden ayrılmakla birlikte yine de, bütün yetkiler, gerçekte,

Solda, 1937'de başbakan olan ve 1945'e kadar sürgündeki cumhuriyet hükümetine başkanlık eden Juan Negrin.

Sağda, Büyük halk önderlerinden Jose Diaz.

İç savaş gerginliği içinde, karşı-devrim alanında da birkaç ad sayılabilir. Bunlardan albay Jose Moscardo, Toledo'da Alcazar'ı inatla savunan güçlü bir askerdi.

devlet başkanı olan Franco'nun elindeydi. Falanj aristokrasiye, Kılıse'ye, orduya ve kapitalistlere dayanmaktaydı. Franco'nun, İspanya'da yeniden krallık rejimini kuracağı konusundaki sözü, kralcıları faşistlerden yana çekmekteydi. Dinsel nitelikler de taşıyan "Caudillo" bütün yasaların üzerindeydi. Kuramsal olarak var olan "hukuk devleti", "halk özgürlükleri", "anayasa düzeni" gibi kavramların, aslında hiçbir geçerliliği yoktu. 17 Mayıs 1958 tarihli "Ulu-

sal Eylem Kuralları" yasası, İspanyol devletini, "yurt mutluluğunun hizmetindeki totaliter araç" olarak tanımlamakta, halkın katılmadığı faşist darbe, "halk eylemi" olarak nitelendirilmekte, totaliter düzen halk iradesinin ürünü sayılmaktaydı. Bu yasanın 4. maddesi de, İspanya'nın bütün eyaletleriyle bölünmez bir bütün olduğunu, bunların ulusal birlik çerçevesinde özgür davranabileceklerini ileri sürmekteydi.

Sendikalar, belediyeler ve aile-

ler, toplum "hücreleri" kabul edilmekteydi. İspanya düzeninde, bunlar aynı zamanda yasama organlarına ve toplum yaşamına katılışın birimleri idi. Özel girişim, bütün iktisadi yaşamın düzenleyicisiydi. Başka bir deyişle, kapitalizm ve tekeller bütün iktisadi ve siyasal yaşamın gerçek belirleyicileri idi. Falanj yasasının 6. maddesi, çok partili siyasal yaşamı yasaklıyor, halkın sendikalar yoluyla siyasal yaşama katılabileceğini belirtiyordu. Aynı yasanın 7. maddesiyle, ülke birliği ve güçleri zararına saydığı kişisel özgürlükleri tanıımıyor; "İspanyolların Yasası'na göre hakların kullanışı, moral, ulusal, dinsel ve toplumsal birliğe aykırı olamaz" diyordu. Özgürlüklerin sınırlandırılmasında bir ölçü yoktu. Hükümet, gereğinde, yasa niteliğinde kararlar çıkartabiliyor, ülke yararına, özgürlüklerde kısıtlamalara gidebiliyordu. Bu yarı saptayacak tek yetkili de Caudillo'ydu. Yasama organları, gerçekte, önderin danışma kurulları durumundaydı. Bir bölümü atanma yoluyla gelen meclis üyeleri, öndere bağlı olmak zorundaydı. Seçim, aile biçimine dayanan iki dereceli bir sistemle yapılıyordu.

Anayasal nitelik taşıyan Çalışma Yasası, İspanyol düzeninin "Marx'çılığa ve liberal kapitalizme" karşı olduğunu açıklıyordu. Kişinin toplumsal haklarını temsil ettiğini öne süren, Katolik ahlakına dayanan sendikalar, İtalyan "korporasyonları" gibi örgütlenmişti. Sendika, kamu kuru-

1936'DAN 1939'A İSPANYA

1936'DA İSPANYA

- 1936 genel seçimleri.
- İki Cephe kuruluyor: Halk Cephesi, Milliyetçi Cephe.
- Solcuların istekleri: Grevci madencilerin affı; "herkese ekmek, barış ve özgürlük".
- Sağcıların istekleri: Yeni bir İspanya, bir tek ve büyük İspanya.
- Halk Cephesi 4 milyon oy alarak seçimlerden galip çıkıyor. Sağcılar 3,5 milyon oy alıyor.
- Halk Cephesi, İspanya Parlamentosu'nda mutlak çoğunluğu sağlıyor.
- Köylüler işlettirmeyen toprakları ele geçiriyorlar.
- Asturias madencileri serbest bırakılıyor.
- Bütün ücretler yüzde 15 artıyor.
- 200 kilise yerle bir olmuş.
- 300 siyasetçi öldürülmüş.

- 130 grev olmuş.
- 10 gazete saldırıya uğramış.

1939'DA İSPANYA

- 2 milyon tutuklu.
- 500 000 ev yıkılmış.
- 183 kent büyük bir hasara uğramış.
- Üç yılda 1 milyon ölü.
- 500 000 sürgün.
- 600 000 kişilik bir ordu.
- Tek bir parti: Falanj Partisi.
- Tek bir din: Katolik dini.
- Tek şef: Franco.
- Ücretler 1936'daki düzeye inmiş.
- Büyük toprak sahipleri topraklarına kavuşmuş.

Pietro Nenni
(İspanya'da İç Savaş ve Faşizm'den)

*Thaelmann taburuna
bağlı Alman
askerleri.*

*Cumhuriyetçi
İspanya'nın davası,
en uzak ülkelerde
bile duyulmuştu.
Resimde
Çin birlikleri
1937'de Nankin'de
yürüyüş yaparken
görülüyor.*

luşu olup, devlet aygıtı içinde yer almaktaydı. Ulusal Sendika Birliği, işçiler ve patronları aynı örgüt içinde birleştirmektedir. Sendikalar, ulusal iktisadın gerçekleşmesi yönünde bir araçtı. İşçinin sendika kurma, grev, toplu sözleşme yapma gibi hakları yoktu. İspanya'yı kurtardığı kabul edilen Franco, yalnız devlet ve Tanrı önünde sorumluydu; Franco "ulusal ruhu" temsil ediyordu ve İspanya'nın tek üstün kişisiydi.

İktisadi alanda uygulanan sistem, devletçlikti. Ama İspanyol devletçiliği, daha başından, İtalyan faşizminde olduğu gibi, devlet eliyle özel girişimin desteklenmesine dayanıyordu

İspanya'nın iktisadi, toprak arıstokrasisinin ve tekeli sermayeyle işbirliği kuran büyük ailelerin elindeydi. İspanya'nın 50 348 000 hektarı bulan topraklarının, ancak 20 738 700 hektarı işlenebilmekteydi. Bu işlenebilen toprağın 600 000

hektarı, Medinaceli, Albe, Vista-hermosa, Penaranda, Nunez aileleri gibi 99 aileye aitti. 4 milyon İspanyol köylüsünün toprağı yoktu. Bu tarım ailelerini de ekleyecek olursak, aslında 12 milyonluk bir nüfus yani İspanyolların yüzde 40'ı, topraksız köylüydü. 100 000 kişiye 6 000 000 hektar toprağın sahibiydi. Belirli ellerde yoğunlaşan toprak mülkiyeti, siyasal iktidarın da belirli ellerde toplanmasına yol açmaktaydı.

*Guernica kentinden
bir sokağın, nazi
uçakları geçtikten
sonraki durumu.*

*Lincoln taburunun
A.B.D'li savaşçıları.*

Tarımsal eşitsizliği, ulusal gelir bölüşümündeki dengesizlikler de ortaya koyuyordu. Kişi başına yıllık gelir yaklaşık olarak 300 dolarıydı. Ortalama bu olmakla birlikte,

gelir, bölgeler arasında değişmekteydi. Yüzde 73'lük bu insan yığını, ulusal gelirin ancak yüzde 25'ini elde edebilmekte; "yüksek sınıflar" diye adlandırılan nüfusun

yüzde 27'siyse, kişi başına yılda 10 000 dolar sağlamaktaydı.

Büyük aileler, tarım alanındaki üstünlüklerinin yanında, sanayi alanında da söz sahibiydi. Mali oligarşi, 6 büyük banka tarafından temsil ediliyordu. Bu bankalar, bütün İspanyol bankalarının kapital ve ihtiyat akçelerinin yüzde 58'ine, mevduatın yüzde 65,59'una, ticaret senetlerinin yüzde 70'ine sahipti. Kredilerin yüzde 58'i bu bankalarca sağlanıyordu. İspanyol iktisadı bu bankaların yönetim kurullarınca saptanırdı ve yönetim kurulları büyük ailelerin tekelindeydi.

İspanya'da mali oligarşi ile toprak aristokrasisi ortak bir baskı grubu durumundaydı. Bütün sanayi, gerçekte, 1377 ailenin elindeydi. Bunların 13'ü aristokrasile akrabalık bağı kurmuş; aristokrasinin yüzde 15'i de, sanayiye kaymıştı. Bu zümre, siyasal iktidara da sahipti. Bu tabakanın yakın ilişki kurduğu emperyalist güçler de dolaylı olarak siyasal yaşama egemen olmaktadır.

Aristokrasinin ve mali oligarşinin ayrıcalıklı durumuna karşılık, halk kesimleri mutlak bir yoksulluk içindeydi.

Bütün totaliter yapısına karşın İspanyol yönetimi lükemeye yüz tutmuş bir yapı içindeydi. Franco'cu düzende bir değişim zorunlu görünmekteydi. Faşist yöneticiler bile, İspanya'yı "yeniden canlandırma ve değiştirme" zorunluluğundan söz ediyorlardı; durgun toplumsal yapıda beklenmedik patlamalar olabiliyordu. "Ulusal eylem" diye adlandırılan akım, "sağcı bir yeniden kuruluş"a yönelmekteydi. Egemen sınıfların gelenekçi yenileşme tavırlarına karşılık, aydınlar ve yeni kuşaklar, gerçek bir demokrasiye eğilim duyuyorlardı. Giltikçe güçlenen işçi eylemi de onları desteklemekteydi.

Özellikle 1962'de gerçekleşen Asturias madencilerinin büyük grevinden sonra işçi sınıfının ve köylülerin devrimci eylemi gelişiyordu. Nitekim İspanya'nın siyasal yapısında son olaylar "görünüşte liberalleşme" akımına yol açmıştı. Bu görünüşteki liberalleştmeye karşın, 1963'te Leon bölgesinde de büyük grev eylemleri gerçekleşmişti. İşçi sınıfı eylemleri süregeliirken, başta yalnızca Asturias bölgesinde görülen bu eylemler bütün İspanya'ya yayıldı. Sözgelimi, Madrid bölgesindeki işçiler faşizmle karşı direniş eylemi içine girdiler. 27 Ocak 1967'de grevin yasa dışı olmasına karşın, 100 000 işçi, Madrid yollarında protesto eylem-

*İspanyol halkının
şiddete inananlarla
usa inananlar
arasında korkunç
biçimde bölünüşünü
anlatan Pablo
Picasso'nun ünlü
"Guernica" adlı
tablosu.*

*Sürgün edilen
İspanyollar
Fransa'ya giderken.*

lerine girişi ve fiili grev durumu yarattı. Bu olayın önderlerinin tutuklanması, birkaç gün sonra 50 000 maden işçisinin protesto grevine girişmeleri ve tutukluların serbest bırakılmalarını istemeleriyle sonuçlandı. İşçi eylemleri, sert önlemlerle bastırılmasına karşın, fiilen, "birliklere", "sendikalara" ve işçi sınıfından yana bazı iktisadi önlemlerin alınmasına yol açmaktaydı. Ayrıca, işçi sınıfının bu eylemleri, "siyasal istekler"le de tamamlanmakta, "grev hakkı" ve "sendika kurma özgürlüğü" üzerinde durulmaktaydı. "İşçi delegeleri" ve "işçi komisyonları", fiilen, bir otorite sahibi olma durumuna gelmekteydi.

İspanyol aydınları ve gençleri de, hem işçi sınıfıyla güçbirliği yapmakta, hem de kendi alanlarında benzeri devrimci eylemleri oluşturmaktaydılar. Öğrenciler, demokratik eylemlerini, Öğrenciler Demokratik Sendikası adı altında kurmaya çalıştıkları bir örgütün içinde, Barcelona, Bilbao, San Sebastian yörelerinde yaygınlaştırmaktaydılar. Nitekim 1967 yılındaki öğrenci eylemlerinin gelişmesinin doğa. sonucu olarak Valencia'da toplanan Öğrenci Ulusal Kurultayı yöneticilerinin tutuklanması üzerine, öğrenciler Barcelona, Madrid ve Sevilla işçileriyle birlikte gösterilere giriştiler, genel greve gittiler. Bu eylem, tutuklanan öğrenci önderlerinin serbest bırakılmasıyla sonuçlandı.

İspanyol aydınları da, zaman zaman, anti-faşist kavganın örneklerini veriyorlardı. 1962 yılından sonra aydınlar Asturias işçilerine karşı girişilen faşist baskıya karşı ol-

duğu kadar, A.B.D'nin Vietnam ve benzeri ülkelerdeki eylemlerinin de karşısına çıkmışlar, faşizme karşı demokratik halk eylemleri düzenlemişlerdi. Yalnızca 1966'da İspanyol polisinin tutukladığı aydın sayısı 4 000'i geçmişti.

Şair Machado'nun tutuklanması, faşizme karşı geniş eylemlerin nedenleri olmuştu. O yıl, 556 İspanyol aydınının faşizmi lanetleyen bildirisi, etkin ve önemli bir eylemi oluşturmuştu. Aydınlar, öğrenci ve işçilerle de ilişkiler kurarak, İspanya'da varlığını gittikçe ar-

tıran emperyalizme ve faşizme, İspanya'yla kapitalist dünya arasında kurulmak istenen askeri bağlara karşı çıkmaktaydılar. Bütün bu olaylar yaşanırken, Aralık 1966'da referandumla kabul edilen bir anayasa reformu sonucu devlet ve hükümet başkanlarının görevleri ayrıldı, bir Ulusal Konsey kuruldu, din özgürlüğü hakkı tanındı. Ancak krallık İspanya'nın yönetime biçimi olarak kaldı.

Franco, Temmuz 1969'da kendisinden sonra başa geçmek üzere don Juan Carlos'u seçti.

*Franco'nun,
kendisinden sonra
başa geçmek üzere
seçtiği Don Juan
Carlos, 27 Kasım
1975'te kral oldu.*

- 1868** 17-18 Eylül. Isabella II'ye karşı ayaklanma.
1873 Birinci Cumhuriyet.
1879 Sosyalist Partisi'nin kuruluşu.
1898 İspanya-Amerika savaşı.
1909 Barselona'da Trajik Hafta.
1911 Confederacion nacional del trabajo'nun (Ulusal Çalışma Konfederasyonu) kuruluşu.
1923 13 Eylül. Miguel Primo de Rivera'nın hükümet darbesi.
1930 28 Ocak. Primo de Rivera'nın istifası. Berenguer hükümeti.
 16 Mart. Miguel Primo de Rivera'nın Fransa'da ölümü.
 27 Ağustos. San Sebastian Antlaşması.
1931 14 Şubat. Berenguer'in istifası.
 18 Şubat. Aznar hükümeti.
 14 Nisan. Cumhuriyetin ilanı.
 Mayıs-Haziran. Laik öğretim, ordu ve tarım konusunda kararname çıkarılması.
 28 Haziran. Kurucu Cortes seçimleri.
 14 Temmuz. Cortes'in açılışı.
 20 Temmuz. Sevilla'da genel grev.
 Ekim. Anayasanın 26. maddesinin tartışılması.
 9 Aralık. Anayasanın feshedilmesi.
 10 Aralık. Alcalá Zamora'nın cumhurbaşkanı oluşu. Azana hükümeti.

- 1932** 10 Ağustos. General Sanjurjo'nun ayaklanması.
 9 Eylül. Tarım Yasası ve Katalonya'nın özerklik statüsünün onaylanması.
1933 1 Mart. Renovación Española'nın (İspanyol Dirilişi) kuruluşu.
 Mart. Confederación española de derechas autonomas'ın (İspanya Özerk Sağcı Konfederasyonu; C.E.D.A.) kuruluşu.
 17 Mayıs. Din okulları yasası.
 4-5 Eylül. Anayasa güvenliği.
 9 Ekim. Cortes'in feshi.
 29 Ekim. Falange Española'nın (İspanyol Falanji) kuruluşu.
 5 Kasım. Bask statüsü için plebisit.
 19 Kasım. Genel seçimler. Lerroux hükümeti.
1934 31 Mart. Mussolini ile monarşistlerin anlaşması.
 25 Nisan. Samper hükümeti.
 16 Mayıs. Martínez Barrio'nun Radikal Parti'den ayrılması.
 4 Ekim. C.E.D.A.'nın katılımıyla kurulan Lerroux hükümeti.
 6 Ekim. Katalonya Devleti'nin ilan edilmesi. Asturias'da ayaklanma.
1935 1 Mart. Gimenez Hernandez'in Tarım Yasası.
 12 Nisan. Azana, Martínez Barrio

(Arkası sayfa 908'de)

Çoğulcu Demokrasiye Geçiş ve İspanya'da Günümüzdeki Durum

Franco'nun hastalanması ve Kasım 1975'te ölmesinden sonra Juan Carlos I' kral oldu (27 Kasım 1975). Cortes'lerde anti İçen yeni kral kurumlarda ve siyaset alanında hızla bir değişim süreci başlatıldı ve bir yandan Cortes'lerle, öte yandan da ilerici akımlarla uzlaşmaya bakarak ülkesini özgürlükçü demokrasiye yöneltmeye çalıştı. 19 Aralık 1976'da büyük bir çoğunlukça onaylanan anayasa reform oylaması, hükümete, tümüyle yasal çerçeve içinde çoğulcu demokrasi yolunun açılması demek olan tek partiyi dağıtma olanağı verdi. Temmuz 1977'de kurucu bir meclis oluşturma yolundaki ilk seçimlere gidildi. Bu seçimler sonunda, Temmuz 1976'da Arias Navarro'nun yerini almış olan Adolfo Suarez hükümetin başında kaldı ve yeni anayasa onaylandı. Bununla birlikte, etkilerini giderek artıran Bask ayrılıkçıları merkezi hükümete şiddetle karşı koymayı sürdürdüler.

Mart 1979'daki milletvekili seçimleriyle Adolfo Suarez'ın merkez koalisyonunun durumu güçlendi. Ama Bask bölgesinde ayrılıkçı Bask Hareketi olan E.T.A'nın siyasal kolu Herri Batasuna'nın yükselişi huzursuzluk yarattı. 1979'un son aylarında, Bask bölgesinde askerlere karşı girişilen saldırılar arttı. 29 Ocak 1981'de, Adolfo Suarez kendisine yöneltti eleştirilerin artması üzerine istifa etti. Yerini Leopoldo Calvo Sotelo aldı. Bu arada, Adolfo Suarez'ın istifası, yarbay Tejero'nun ayaklanma girişimi (23 Şubat 1981; Tejero'nun parlamentoyu işgalı konusunda yürütülen soruşturma darbecilerin ordudan olduğunu ortaya çıkardı ve birçok subay tutuklandı), Barselona Merkez Bankası çalışanlarının rehin alınması olayı (23 Mayıs 1981) kurumlarda gittikçe artan güçsüzlüğün belirtileri oldu. 30 Mayıs 1982'de N.A.T.O'ya giren İspanya'da, 28 Ekim 1982'de yapılan erken seçimlerde, sosyalistler mutlak çoğunluğu elde ettiler ve Felipe Gonzalez başbakanlığa getirildi. Söz konusu seçimler İspanya tarihinde bir dönüm nok-

Ekim 1982'deki erken seçimlerde hükümet başkanı olan Felipe Gonzales.

5 Temmuz 1976'da kral Juan Carlos I tarafından başbakanlığa getirilen Adolfo Suarez.

tası oldu.

Franco'nun ölümünün 10. yıldönümü olan 1985'te sosyalist İspanya, normalleşme, yani Batılı düzene uyma sürecini tamamladı ve A.E.T'ye girdi. 12 Haziran 1985'te A.E.T'ye kabul edilmesi,

demokrasiye dönüşün açık bir belirtisi oldu. Aynılıkçı örgütler 1985'te de saldırılarını sürdürdüler, ama eylemleri, kamuoyunun olaya duyarlı kalması ölçüsünde, ülkenin istikrarı için bir tehdit gibi görülmedi. ●

ve Sanchez Roman anlaşması.
7 Mayıs. Gil Robles'in Savaş Bakanı, Franco'nun genelkurmay başkanı oluşu.
Eylül. Partido Obrero de unificación marxista'nın (Marx'çı İşçi Birliği Partisi) kuruluşu.
29 Ekim. Lerroux'un istifası.
7 Ocak. Cortes'in feshi.
15 Ocak. Halk Cephesi'nin (Frente Popular) kuruluşu.
16 Şubat. Genel seçimler.
19 Şubat. Azana hükümeti.
1-11 Mayıs. C.N.T. Kongresi.
10 Mayıs. Azana'nın cumhurbaşkanı seçilmesi.
12 Mayıs. Casares Quiroga hükümeti.
13 Temmuz. Calvo Sotelo'nun öldürülmesi.
17 Temmuz. Askeri ayaklanmanın başlaması.
20 Temmuz. Giral hükümeti.
1 Ağustos. Ayaklanmacıların Badajoz'u işgal edişi.
1 Ekim. Franco'nun başkomutan ve ulusal devlet başkanı oluşu.
6 Kasım. Madrid'e saldırı. Cumhuriyet hükümetinin Valencia'ya taşınması.
18 Kasım. İtalya ve Almanya'nın Burgos hükümetini tanınması.
6-15 Şubat. Jarama savaşı.
8-18 Mart. Guadalajara savaşı.
31 Mart. Kuzey hareketinin başlaması.
19 Nisan. Falange Española'nından Carlos'çularla birleşmesine ilişkin kararnamein yayımlanması.
26 Nisan. Guernica'nın bombardımanı.
3 Mayıs. Barselona çarpışmalarının başlaması.
15 Mayıs. Largo Caballero'nun istifası.
17 Mayıs. Negrin hükümeti.
3 Haziran. General Mola'nın ölümü.
19 Haziran. Franco birliklerinin Bilbao'yu işgal etmesi.
24 Ağustos. Franco'cuların Santander'i işgal etmesi.
Eylül. Nyon Konferansı.
19 Ekim. Franco'cuların Gijon'u işgal etmesi.
9 Mart. Franco'nun Aragona'ya saldırması. Fuero del trabajo'nun (İş Yasası) yayımlanması.
6 Nisan. Negrin hükümetinin yeniden düzenlenmesi.
1 Mayıs. Negrin hükümetinin "On Üç Nokta"ı.
24 Temmuz. Ebro Savaşı'nın başlaması.
Kasım. Ebro Savaşı'nın sona erme-

si. Uluslararası Tugaylar'ın dağıtılması.

Aralık. Franco ordusunun Katalonya'ya saldırısı.

1939 15 Ocak. Tarragona'nın işgali.

26 Ocak. Barselona'nın düşüşü.

27 Şubat. Fransa ve İngiltere'nin Franco hükümetini tanımaması.

4 Mart. Casado cuntasının oluşumu.

5 Mart. Negrin hükümetinin İspanya'dan ayrılışı.

7-11 Mart. Madrid'de komünistlerle cunta bölükleri arasında çarpışmalar.

28 Mart. Franco ordusu Madrid'e girdi.

1 Nisan. Savaşın sonu.

1939-1947 General Franco tek parti olan Falanji Partisi'ne dayanarak ülkeyi yönetti

1947 Halk oylamasıyla krallık rejimi geri getirildi ve Franco kendini yaşam boyu devlet ve hükümet başkanı seçti.

1962 Asturias maden işçileri grevi.

1964 İlk dört yıllık plan ortaya kondu.

1966 **Aralık.** Anayasa reformunun halk oylaması sonucu kabul edilmesi. Devlet ve hükümet başkanlarının görevlerinin ayrılması.

1969 **Temmuz.** Franco'nun kendisinden sonra başa geçmek üzere don Juan Carlos'u seçmesi.

1975 **Kasım.** Franco'nun ölmesi ve Juan Carlos I'in kral olması.

1976 **Temmuz.** Kralın başbakan Arias Navarro'nun yerine Adolfo Suarez'i getirmesi.

Aralık. Anayasa reform oylamasının büyük bir çoğunlukla kabul edilmesi.

1977 **Temmuz.** Kurucu Meclis'i oluşturmak için ilk seçimlere gidilmesi. Bu seçimler sonucu Adolfo Suarez'in hükümetin başında kalması.

1978 **Aralık.** Anayasanın halk tarafından onaylanması.

1979 **9 Mart.** Adolfo Suarez'in, milletvekili seçimleri sonucu merkez koalisyonunu güçlendirmesi.

25 Ekim. Bask bölgesi ve Katalonya'da Guernica bölgesi özerklik tasarısının kabul edilmesi.

1981 **29 Ocak.** Adolfo Suarez'in istifa etmesi ve yerine Calvo Sotelo'nun geçmesi.

23 Şubat. Yarbay Tejero'nun ayaklanma girişimi.

1982 **30 Mayıs.** İspanya'nın N.A.T.O'ya kabul edilmesi.

28 Ekim. Erken seçimler sonucunda, sosyalistlerin mutlak çoğunluğu elde etmeleri ve Felipe Gonzalez'in başbakanlığa getirilmesi.

1985 **12 Ekim.** İspanya'nın A.E.T'ye kabul edilmesi.

Arjantin Peronizmi

Arjantin'in Ülkesel Özellikleri

"İnsanlar maymundan geldilerse, Arjantinliler de gemiden geldiler." Arjantinlilerin sürekli söyledikleri bu söz, tarihsel bir gerçeği yansıtır. Bu, Arjantin'i Güney ve Orta Amerika'nın öteki ülkelerinden ayıran bir özelliktir. Arjantin'e Avrupa'dan kitle göçleri olmuş, Avrupa'dan gelen göçmenler ülkenin

her yanına yayılmışlardır. Bunlardan bir bölümü çiftçi olarak pam-palara yerleşmişler; bir bölümü de kentlerde yorgancılık, dokumacılık, vb. işlerle ya da küçük çapta ticaretle uğraşmışlardır. 1930'lara gelinceye kadar işçi sınıfının büyük bir bölümünü oluşturan göçmenlerin, bu yüzyılda gelişen yapımevlerine sahip oldukları da görülür.

"Dünyanın tahıl ambarı" niteliğini taşıyan bu ülkede tahıl üretimiyle hayvancılığa daha büyük

önem verilir. Pamuktan ketene, üzümden şeker, yağlı bitkilerden tütüne, meyveye, sebzeye ve geniş ölçüde tüketilen tahıl ürünlerine kadar uzanan son derece geniş bir üretim yelpazesi içinde buğday ve et başta gelmektedir. Maden üretimindeyse kömürle petrol ön sırayı alır. Petrol, ülkenin yalnızca iç gereksinmesini karşılar. Bunların dışında balıkçılıktan da söz edilebilir. Üzerinde önemle durulmaya değer bir başka konu da

1875-1903 dönemi, Arjantin'in özellikle Kıtı Avrupası'ndan büyük göçlere tanık olduğu bir dönemdir. Göç eden toplumun simgesi "gaucho" ydu. Üstte, Juan Leon Palliere'nin, "gaucho" yaşamından kırsal bir görüntüyü yansıtan bir tablosu görülüyor.

Juan Leon
Palliere'nin
"gaucho"
yaşamından değişik
kesitleri
görsüntüleyen iki
tablosu.

Ülkenin hafif sanayi alanında ilerlemiş olmasıdır. Arjantin'de yabancı ülkelerin egemenlik belirtileri, kıtanın tek ürüne dayalı cumhuriyetlerindeki kadar katı olmamıştır; ama Arjantin de onlar gibi ihracata bağımlıdır. Ülkede ağır sanayi tam anlamıyla kurulamamış, yapımevleri fabrikalara dönüşmemiştir. Arjantin gerçeğini kavramak için bu nokta çok önemlidir. Sanayide yenileşme, İngiltere, A.B.D. gibi ülkelerin isteğine bağlı kalmıştır. İngiltere, geçen yüzyıldan beri Arjantin'in geleneksel et alıcısı olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Arjantin'den ithalat yapmağa başlayan A.B.D. ise *Uluslararası Para Fonu* aracılığıyla iş görmektedir. Arjantin bu fona büyük ölçüde borçlu ve bağımlı kalmıştır. Öte yandan, savaş sonrasında, A.B.D.'nin ülkeye yaptığı yatırım giderek artmıştır.

Arjantin'in bir başka özelliği de nüfus dağılımında görülen dengesizliktir. Nüfusun üçte biri, başka bir deyişle, iktisadi, kültürel ve siyasal tekeli elinde tutan bölüm, bir liman yöresinde gelişen metropoliten bir bölgede toplanmıştır. Bir yandan göçmenler, öte yandan da bir ihracat ülkesi olan Arjantin'de kentsel yığılma, bir liman çevresinde yoğunlaşmıştır. Öyle ki Arjantin nüfusunun üçte birini oluşturan Buenos Aires'lilere *portenos* (li-manlılar) denir. Arjantin başkenti Buenos Aires'in kentsel yayılma alanı, Arjantin'in geri kalan bölümden bıçakla ayrılmış gibidir. İki ayrı ülke vardır sanki: Birincisinde aşırı bir nüfus yoğunluğu söz konusudur, ötekilyse alabildiğine ıssız. Ama asıl ayırıcı çizgiyi, bu kentleşmenin toplumsal biresimi oluşturur. Kentler, sanayi işçilerinin büyük bölümünü barındırmaktadır.

Cabecitas Negras

1930'larda bütün dünyaya yayılan iktisadi bunalımdan ve ithalatın İkinci Dünya Savaşı nedeniyle durmasından sonra, hafif sanayi sürekli gelişti. Büyük sayıda işçi çalıştırmaya başlandı. *Cabecita negra* (kara saçlı) denilen sanayi proleterleri ortaya çıktı.

Kent modasının kısa saç zorunlu kıldığı bir çağda, ülkenin iç kesimlerinden gelen, saçlarını kestirme alışkanlığı olmayan bu yeni tür insanlar, kara ve sık saçlarını o çağda çok kullanılan gomina denen jelatinli bir maddeyle ıslatıyorlardı. Bu nedenle, onlara başları parlak ve kara olan bir Arjantin ser-

Santa Fe'ye yerleşmiş bir İtalyan göçmen ailesi.

çesinden esinlenerek, *cabecitas negras* (kara saçlılar) adı takıldı. Bu insanlar *villas miseria* (yoksulluk kentleri) denen gecekodu mahallelerini doldurdular. Gecekodu mahalleleri, tahta ve tenekeden yapılmış barınaklardan oluşuyor, çok geniş bir alanı kaplıyorlardı.

Arjantin'in iç kesimi, adeta, Buenos Aires yönünde yola koyulmuştu. Böylece Arjantin işçi sınıfı on yıl içinde tepeden tırnağa değişti. Göçmen işçiler ve onların çocukları, sayıca iç kesimlerden gelenlerin altına düştü. Birinciler hancı düşünce akımlarının etkisi altındaydı diye sorulabilir. Avrupa'da zorunlu olarak aşılandıkları sosyalizm, komünizm ve anarşizm gibi akımlardı bunlar. Kırsal kesimden gelen işçilerin (*cabecitas negras*) kafa yapılarıysa çok daha farklıydı. Bu insanlar doğanın her şeye egemen olduğu köylü ortamından, hiçbir toplumsal yasaya saygı duymayan acımasız bir sömürü düzeninden kaçıp geliyorlardı. Bölgenin

toprak sahibi o kadar acımasızdı ki, işçiye ücretini para olarak değil, alışveriş bonosu biçiminde ödüyordu. Bu bonolarsa, yalnızca toprak sahibinin malı olan, hiç değilse onun denetimi altında bulunan dükkanlarda geçerliydi. *Pulperia* denilen, içki de satılan bu dükkanlarda malların fiyatı, başka yerlerdeki oranla dört kat daha fazlaydı. Bu yüzden, *campesino*'lar ve *peone*'ler (tarım işçileri) sonunda ödeyemeyecekleri ölçüde borçlanıyorlardı.

İş bununla da kalmamaktaydı. *Cabecita negra* (kara saçlı), toprakta kalma hakkını savunmak, daha insancıl çalışma koşulları sağlamak için savaştıkları zorunda kalıyordu. *Cabecita negra*'nın bütün ölkesine karşı bu mücadeleler yemilgi, zorbalık ve elebaşların öldürülmesiyle son buluyordu

1930 Darbesi

1930'da alışılmışın dışında bir

olay meydana geldi; XIX. yy'da ulusal birliğin kurulduğu dönemden bu yana yürürlükte kalan anayasal güvenceler askıya alındı: Bu general Jose Felix Uriburu'nun düzenlediği 6 Eylül 1930 darbesinin sonuçlarıydı. Düşürülen başkan Hipolito Irigoyen, Radikal Parti'dendi, büyük bir çoğunlukla seçilmişti; orta sınıfın, bir ölçüde de yeni oluşmaya başlayan sanayi burjuvazisinin çıkarlarını yansıtıyordu. Petrolün yabancı şirketlerce sömürülmesine son vermek için millileştirilmesine çalışmış; bu amaçla, büyük devlet kuruluşu, *Yacimientos Petroliferos Fiscales* (Y.P.F.) Irigoyen hükümeti döneminde kurulmuştu. Başkan Irigoyen bir yıl önce ilgili yasa tasansını parlamentoya sunmuş, ama tasarı meclisten senatoya gelince geri çevrilmişti

7 Eylül 1930'da Mendoza ve San Juan illerinde yöresel seçimler yapılacaktı. Radikal Parti bu illerde ezici bir zafer kazanacağına

*Grevler yüzünden
ihraç için limanda
bekleyen mallar.*

emindi. Bu zafer, Irigoyen'in millileştirme tasarısını parlamentodan geçirmek için gereksinme duyduğu çoğunluğu sağlayacaktı. Üstelik, petrol sağlamada güçlüklerle karşılaşan Irigoyen, Sovyetler Birliği'yle bir ticaret antlaşması imzalamak zorunda kalmıştı. Antlaşmaya göre Arjantin, alacağı petrol karşılığında bakır, buğday ve öteki tarım ürünlerinden verecekti. Ne var ki, iki il merkezinde yapılacak olan seçimlerden bir gün önce, yani 6 Eylül 1930'da general Uriburu "golpe" (darbe) emrini verdi; 7 Eylül seçimleri iptal edildi, parlamento dağıtıldı. Sovyet ticaret heyetiyle imzalanan sözleşme yürürlükten kaldırıldı; ayrıca, heyet kışkırtıcı çalışmalar yapmakla suçlanarak ülkeden çıkarıldı. Dahası, darbecilerin kurduğu hükümetin kilit noktası olan İçişleri Bakanlığı'na, *Matias Sanchez Sorondo* getirildi.

Faşizmin Ayak Sesleri

Bu arada, 1930'larda bir ses kendini duyurdu. Bu sese kulak veren de, geleceğe yönelik kesin programları olmayan, darbeci general Jose Felix Uriburu oldu. Bu ses, okyanusun ötesinden, Benito Mussolini'den kaynaklanıyordu. Arjantin hükümetinin yeni başkanı Uriburu, faşizmi izlediğini açıkça söylemekteydi. Arjantin faşist örgütü, *Legion Civica Argentina*, general Uriburu döneminde kurulmuştu. Bu örgütün üyeleri Arjantin ordusunda eğitiliyor, yeni rejimin "baskın taburları" olarak görev yapıyorlardı. Yine de, Uriburu'nun faşist denemesi başarısızlıkla sonuçlandı. Arjantin'de Irigoyen'den önce iktidarda bulunanlar, yani, hayvan yetiştiricilerinin ve büyük toprak sahiplerinin çıkarlarını

yansıtan Muhafazakar Parti'nin adamları işbaşına geldiler. Bunlar et ticareti sayesinde darbeden üç yıl sonra isteklerini gerçekleştirmeyi başardılar. Bu alanda en önemli gelişme İngiltere'yle iktisadi yakınlaşmanın kurulması oldu. 10 Mayıs 1933'te, Londra'da Roca-Runciman Antlaşması imzalandı. Bu antlaşma, İngiliz "aslanı"na, eşli görülmedik kolaylıklar ve üstünlükler sağlıyordu. 6 Eylül darbesi, böylece üç yıl sonra, gerçek temellerine oturmuş olmaktaydı. General Agustin P. Justo önderliğindeki İngiliz yanlısı bir kılığın 6 Eylül darbesinde büyük rol oynadığı açığa çıkmıştı. Nitekim Uriburu'dan sonra iktidara gelen Muhafazakar Parti hükümetinin başında, işte bu general Justo vardı.

Geçen yüzyılda kendini hissettiren İngiliz iktisadi gücü, Fransız kültür egemenliğiyle birlikte gelişti. Arjantin'in koyun etinin en bü-

yük alıcısı olan İngilizler, giderek, ülkedeki ulaşım, bankacılık, sigortacılık, demiryolları işlerine de el attılar. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce, imparatorluk (Commonwealth) dışındaki en büyük İngiliz dominyonu olarak bilinen Arjantin'e, İngilizler Hindistan'da olduğu gibi kendi kolonilerini yerleştirmişlerdi. (1940'larda yarım milyar sterline yaklaşan İngiliz yatırımları, 1960'larda yerini İtalya ve Batı Almanya yatırımlarına bırakmak zorunda kalacaktı. Aslında, Arjantin'de öteden beri A.B.D.'ne karşı beslenen antipatinin ardında, Batı Avrupa sermayesinin eski dönemlerinden beri Arjantin'de güçlü olduğu gerçeği yatmaktadır.)

6 Eylül darbesine, yetenekli ve genç bir subay da katılmıştı. Bu subay, daha sonra Uriburu hükümetinde çalışma bakanı olarak görev aldı. Adı, yüzbaşı Juan Domingo Peron'du.

İkinci "Golpe": Peroncu Darbe

Irigoyen'inki, başarısızlığa uğrayan bir halk hükümeti; Uriburu'nunkiyse, başarısız bir faşist denemeydi. O dönemde üçüncü bir hükümet, İngiliz yanlısı toprak ağalarının iktidara gelmesi anlamını taşıyordu; bu hükümetin başındaysa general Justo vardı. Durumda bir değişiklik olmadan, iki koalisyon daha birbirini izledi, böylece 1943'e gelindi. Bu yıl içinde hükümette Muhafazakar Parti bulunuyor, gelecek başkanlık seçimleri neyse aday olarak, Don Robustiano Patron Costas'ı gösteriyordu. İktidarene bağlı kalan bir demokrasi böyle bir adayın başarı şansı olamazdı: Don Robustiano Patron Costas tipik bir büyük toprak sahibiydi; toprakları da en vahşi sömür biçimlerinin uygulandığı Kuzey Arjantin'de bulunuyordu. Adayın seçimi kazanabilmesi için bir tek yol vardı; Irigoyen'in düşüşünden bu yana Muhafazakar Parti'nin hiç çekinmeden sürdürdüğü yoldu bu: Seçimlere hile karıştırmak! Adam öldürmeden seçim günü seçim sandıklarına saldırmaya kadar varan bir dizi girişimde bulunuluyordu. Herkese anlatılmak isteniyordu ki, eğer resmî adaya oy verilirse yıkım önlenemez, ulusun çıkarları korunmuş olacaktır! Ama, zorbalık, ters sonuç verdi: Arjantin halkı, yurttaşlık haklarına yapılan saldırılardan ötürü, giderek yaygınlaşan bir tedirginliğe kapıldı. Oy sandıklarına yaklaşmak, oy kullan-

Roca-Runciman anlaşmasını imzalayan Arjantin heyeti, 1933'te Londra'da Carlton Oteli'nde.

mak fiilen yasaklanmıştı. Arjantin halkının yazgısı, olabilecek en kötü temsilcinin, işçileri ve küçük üreticileri sömürenlerin en azgın örneğinin ellerine bırakılmak isteniyordu.

Ordu, işte bu noktada, bu yaygın hoşnutsuzluğun sözcülüğünü yüklenerek ikinci bir hükümet darbesi yapmaya karar verdi. Darbe, 4 Haziran 1943'te gerçekleştirildi. 1 Mayıs'ta yapılan işçi gösterileri, silahlı kuvvetlerde bir tedirginliğe yol açmıştı. General Jose E. Sosa Molina o günü şöyle anlatıyor: "Ehlerinde bir sürü kızıl bayrak taşıyan uçsuz bucaksız bir kalabalık, yumruklarını havada sıkarak, Enternasyonal marşını söyleyerek yürüyor, cumhuriyete açılı anlar yaşatacığına ant içiyordu. Silahlı kuvvetlerin kayıtsız kalması olanaksızdı." Aslında 4 Haziran darbesi, halkın yukarıda sözü edilen anayasal haklarıyla ilgili olarak ortaya çıkan huzursuzluğun ifadesi olmaktan çok, bu huzursuzluğun yaratabileceği "sonuçların" önüne geçmeyi amaçlayan bir eylemdi. Arjantin'de Peronculuk, işte bu darbeyle ortaya çıktı.

Peronculuğun ilk aşaması 4 Haziran golpe'siyle (darbesiyle) sonuçlanmıştı. Don Robustiano Patron Costas'ın adaylığı, özellikle *ca-becita negra*ları (kara saçlıları) avucunda tutabileceği kuruntusuyla birlikte, kaynadı gitti. Don Robustiano, Buenos Aires'e akın ederek kentlin varoşlarını dolduran

Irigoyen hükümetinin faşist eğilimli bir hükümet darbesiyle yıkılmasından sonra, iktidara geçen general Uriburu.

19 Eylül 1945'te Buenos Aires'te yapılan büyük bir gösteride, "Anayasa ve Özgürlük Yürüyüşü"nde bir araya gelen uçsuz bucaksız bir kalabalık.

kara saçlıları kolayca yönetebileceği kanısındaydı. Ne var ki, 1 Mayıs gösterisi, bunun karşısını ortaya koymuştu. Demek ki, Peroncu çözümün etkili olması için, halk yığınlarına karşı gösterilen geleneksel despotça davranıştan daha farklı bir tavır almak gerekiyordu. 4 Haziran 1943 golpe'sinin siyasal sonuçlarıysa, bu çözümün ikinci aşamasını oluşturur. 1930'larda Benito Mussolini'nin sesine kulak veren ordu, 1940'larda Adolf Hitler'in daha etkili ve gösterişli sesini dinledi. Hitler'in orduları, kuşkusuz, 4 Haziran 1943'te yenilmezlik ünlerini yitirmişlerdi; dört ay önce Stalingrad bozgunu olmuştu ve Hitler'cilerin bir bölümü daha ihtiyatlı olmak gerektiğini duymaktaydı. Oysa Arjantin ordusunda körükörüne Hitler'ci olan bir başka grup

vardı. Bunlar, nazizmin en sonunda kesin zafere ulaşacağına inanmaya inatla devam ediyorlardı. Arjantin ordusu gibi, danışmanlarını ve eğitmenlerini Prusyalı Yunker'lerden seçen bir orduda her iki eğilimin açığa çıkması doğaldı. Ama, o dönemin olayları, gittikçe daha açık bir biçimde, ihtiyatlılara hak verdiriyordu. Bununla birlikte, 4 Haziran 1943 günü öncülüğü ele alanlar, Arjantin'in bağnaz nazileri oldu. Bunlar, bir yıl önce kurulan bir askerî klik içinde, *Grupo de Oficiales Unidos*'da (Birleşik Subaylar Topluluğu, G.O.U.) örgütlenmişlerdi. G.O.U.'ya katılanların dikkatini çeken tek sorun, nazi zafetinden sonra "Arjantin'in geleceğinin ne olacağı" sorunuydu. Nazizmin jeopolitik anlayışına göre, egemenlik altına alınacak ülkeler

rın coğrafi bakımdan büyük olmaları gerekirdi. Yeni Düzen, (nazizm), bir kez bütün dünyaya benimsenilince, Arjantin'in Orta ve Güney Amerika'nın öncü ülkesi olacağı sonucu, kendiliğinden ortaya çıkıyordu.

Kitleler karşısında alınan geleneksel tavırda görülen iki çatlama-dan söz etmiştik; birisi, yukarıda gördüğümüz gibi, yığınlara yöneltilen geleneksel ve zorbaca yaklaşım biçiminin bırakılmasıydı; ötekise, Avrupa'daki Alman ordularının başarısızlığıyla birlikte nazi ideolojisi karşısında takınılan tavrın değişmesi. Bununla birlikte, söz konusu ideoloji terk edilecek yerde, hazır güç olarak "resmen" korundu. Böylece, 26 Ocak 1944'te, "tarafsızlık" siyaseti, Mihver'le ilişkilerin kesilmesi anlamında, kıs-

men bırakıldı; ama, Almanya'ya ancak 27 Mart 1945'te Almanların teslim olmalarından az önce sa-
vaş ilan edildi.

Patlama

Yeni askeri cunta, iktidarı işte bu hoşnutsuzluk adına elinde tutuyor-
du. İktisadi durum cuntanın lehine
gelişmekteydi. Savaş döneminde
ithalatın durması hafif sanayinin
bazı kollarında atılımı hızlandırmış,
bunun sonucunda emek talebi art-
mıştı. *Cabecita negra* ların Buenos
Aires'i bir sel gibi basmalarının tem-
mel nedeni de buydu. Demek ki,
bir yanda gelişmekte olan bir sa-
nayinin emek talebi, öte yanda hiç-
bir siyasal partinin desteğine sahip
olmayan askeri bir cuntanın halkın
desteğini elde etme zorunluluğu
vardı. Tek bir çözüm yolu olabilir-
di; sanayi burjuvazisi, çalışan sınıflar
yararına bir dizi "reform" yapı-
p, eylemin siyasal fiyatını öde-
meliydi. *Cabecita negra* lar, çalış-
an sınıfların temel ve siyasal açı-
dan, halâ, işlenmemiş birimini
oluşturuyorlardı. Sanayi burjuvazi-
si, ne olursa olsun, bu siyasal fi-
yatı er ya da geç yüklenecekti,
çünkü işçi eylemi hızla yoğunlaş-
maktaydı.

Bu tür bir çözümü mali durum
da destekliyordu. 1946'da, altın ve
döviz rezervlerinin tutarı, bir yan-
dan: savaş sırasında ve onu izleyen
dönemde yükselen et ve tahıl sat-
ışları, öte yandan da ithalatın dur-
durulması yüzünden daha önce
görülmemiş bir düzeye, 1,7 milyar
dolara ulaşmıştı. Bu rakam bütün
Orta ve Güney Amerika'nın sahip
olduğu toplam rezervin yüzde
62'sine eşitti. Bu da iktisadi ve
mali koşullar, sanayi burjuvazisinin
işçi sınıfına bazı ödünler vermesi-
ne elverişli bir durum yaratmaktay-
dı. İşçi sınıfı da bu ödünleri isteye-
bilecek güce ulaşmıştı. Bu kitlenin
sınıfsal bileşimi, son on yılda
önemli ölçüde değişmiş, sonunda
o da hak isteğinde bulunacak dü-
zeye erişmişti. İster dürtü, isterse
bilinçli olsun, şurası bir gerçektir ki,
iktidarı ele yeni geçirmiş olan as-
keri cunta bu hakları vermek zo-
rundaydı; hem de işe daha Peron
el atmadan önce.

Gerçekten, 4 Haziran 1943 dar-
besinden sonra, Carlos Gianni
adında bir başka albay, askeri hü-
kümetle işçiler arasında ilişkiyi
sağlamakla görevlendirilmiş; al-
bay, bu girişimlerinde olumlu so-
nuçlar elde etmişti. Savaş Bakanlı-
ğına atanan Peron ise, bazı kara-
yl işçileriyle çıkan büyük boyutlu

Arjantin egemen
sınıflarının adamı
olan Agustín
P. Justo bir imza
töreninde.

bir anlaşmazlığa "arabulucu" ola-
rak karıştı. İşçilerin, ücretlerin artırılması ve tutuklu bulunan komü-
nist sendika yöneticisi Jose Peter'in
salıverilmesiyle ilgili isteklerini
kabul ederek grevi önlledi.

İtalya'daki gözlemleri, Peron'u
ülkede ki anlaşmazlıkların çözmenin
tek yolunun sendikaların desteğini
sağlamak olduğuna inandırmıştı.
Peron, on yıl önce, general Uribu-
ru'nun tek çözüm yolu saydığı zor-
balıkla bastırma eyleminin ters so-
nuçlar verdiğini biliyordu. Bir yan-
dan iktisadi ve mali konjonktür, öte
yandan işçi sınıfının yapısında gö-
rülen değişimler, sendikaların ka-
zanılması doğrultusunda bir dene-
meyi gerçekleştirmeye elverişli ko-
şulları yaratmıştı. Ancak, bu dene-
meyi yapmakta fazla acele etme-
mek, her şeyden önce halk taba-
kalarının sevgisine dayanmak ge-
rekliyordu.

4 Haziran darbesinden sonra
cumhurbaşkanlığına art arda üç
general Rawson, Ramirez ve Edel-
miro J. Farrel getirildiler. Durum
şimdilik düzelmisti. G.O.U'nun
darbeyi yapan cunta içindeki oto-
ritesinden ve general Farrel'le olan
kişisel dostluğundan yararlanan
Peron, albay Carlos Gianni'nin hü-
kümetle işçiler arasındaki ilişkiyi
sağlama görevinden alınmasını
sağladı; çalışma ve yaşlılık sigorta-
sı sekreterliğinin yönetimini üzeri-
ne aldı. Bu mevki çok önemliydi;
ama Peron bununla yetinmeyerek,
en az onun kadar önemli iki gö-
revi, yani Savaş Bakanlığı ve cumhur-
başkanı yardımcılığını da yükledi.

Evita Adında Biri

1945 yılında olaylar hızla geli-
meye başladı; eylül ve ekim kara-
ayları oldu. Muhafif partiler (radi-

kaller, liberaller, sosyalistler, kom-
ünistler ve Muhafazakar Parti'nin
bir bölümü) 19 Eylül'de bir *Ana-
yasa ve Özgürlük Yürüyüşü* dü-
zenlediler. Dürüst ve hilesiz bir se-
çim yapılmasını istemek için, 200
000 ile 400 000 arasında tahmin
edilen çok büyük bir kalabalık Bu-
enos Aires sokaklarından geçerek
yürüyüşe katıldı. Muhalefetin aç-
mış olduğu yoğun kampanyanın
doğru olan bu gösteri, hükümet-
teki askerleri güç duruma düşür-
müştü. Birkaç hafta sonra barutu
ateşleyen başka bir olay görüldü.
Peron'un yanında Mari Eva Duar-
te adlı eski bir aktris belirmeye
başladı. Peron'un yanında yer ala-
rak onu destekledi. Bu aktris da-
ha sonraları "Evita" adıyla ün sa-
lacaktı.

Bu ateşli Peron'cu militan kadı-
nın Peron üzerinde yarattığı etki,
askeri çevreleri çileden çıkardı:
Çünkü o bir kadındı; "devlet işle-
rine burnunu sokmamalıydı"; ay-
nca, Evita alt sınıflardan geliyordu;
daha önceleri tuttuğu iş (oyuncu-
luk) de pek "gözde" bir iş değildi.

Evita'nın telkiniyle, Duarte aile-
sinin büyük dostu Oscar Nicolini
posta ve telgraf işlerini yönetmek-
le görevlendirildi. Oysa bu işi bir
yaryab almak istiyordu. En sonun-
da, 5 Ekim gününe gelindi; sokak-
larda gösteriler birbirini izlemekte-
ydi. Polis, öğrencilerin işgal et-
tikleri üniversiteyi zorla boşalttı;
1 500 öğrenci gözaltına alındı. İş-
te tam bu sırada, Campo de Mayo
garnizonunun komutanı general
Eduardo J. Avalos'ta, donanmayı
temsil eden amiral Hector Vernengo
Lima önderliğinde bir grup subay,
cumhurbaşkanı Farrel'den Pe-
ron'un hükümetten uzaklaştırılma-
sını istedi. Kısa bir duraksamadan
sonra Farrel isteğe boyun eğdi ve

*Eva Duarte (soldan
üçüncü)
Independente futbol
takımıyla birlikte.*

Peron her üç görevinden de istifa etti. Akıllı davranmış ve istifa etmeden önce cumhurbaşkanından, kendini savunmak için bir konuşma yapma izni almıştı.

Peron bundan çok iyi yararlandı; aldığı izni, ertesi gün bir kitle eylemine çevirdi. Caddelere yerleştirilen hoparlörlerden, daha sonra radyodan da yayınlanıp, bütün ülkeye duyurulan bir söylev verdi. Kuşkusuz bu, bir veda söylevi değildi, tersine Peron bu sözcüğü kullanmaktan dikkatle kaçındı: "Benim için kutsal olan bir eserin gerçekleşmesi için, bugünden sonra kendimi halkın hizmetine adıyorum. Bütün gücümle halka hizmet etme olanağı bulduğum sürece, halkın yararına olmayan hiçbir görevde bulunmayacağıma yemin ederim. Halkın güvenliğini sağlamak için başka yollara başvurmak gerektikğine inanırsam, bir sendikaya yazılacak ve işçilerle yan yana savaşacağım."

Söylev, bu tondaydı; Peron konuşmanın sonuna bir vasiyet eklemeyi de unutmadı; usta işi bir söy-

levdi bu. Peron, hükümette çalışma bakanıyken iki kararname hazırladığını ilan etti. Bunlardan birisi, sendikal örgütlenmeyle ilgiliydi. Öteki kararname eşel mobil (yani ücretlerin fiyat artışlarına göre yükseltilmesi) ve asgari ücret sistemini getiriyor; daha da ileri giderek, işçilerin girişimlere ortak olmasını ve genel bir ücret artırımını öngörüyordu. Yıllardır istenen temel hakların gerçekleşmesini güvence altına almak için bu kadarı yeterliydi. (Gerçekte bu girişimler ne asgari ücretleri, ne eşel mobilite, ne de işçilerin girişimlere ortak olmasını gerçekleştirebildi.) Bununla birlikte, Peron'un bildirisi büyük bir gürültü kopardı. Geleceğin diktatörünün ustalığı işte burada kendini gösterdi; sendika yöneticileri, söz konusu kararnamelerin, cumhurbaşkanının imzası olmadan geçerlilik kazanamayacağını hemen işçilere bildirdiler: Madem ki Peron işçilerden yana olduğu için kovulmuştu; o halde, Peron hükümete dönmedikçe, kararnameler imzalanmayacak demektir.

Silindir Şapkalılar

Peron'un davranışı muhalefeti kızdırdı; muhalefet bunun, "anayasa ve özgürlük yürüyüşü"ne karşılık vermek isteyen askerler arasında oynanan basit bir oyun olduğuna inanıyordu; basoyuncu da Peron'du! Bu arada, sokakları Peron'un hükümete dönmesini isteyen büyük kalabalıklar kaplıyordu; Peron kendi isteğiyle gitmemişti. Siyasal durum çok karmaşıktı ve bir çözüm yolu da görünmüyordu.

12 Ekim günü silahlı güçlerin önder ve subayları, orduevlinde toplandılar; sabahın erken saatlerinden başlayarak durumu tartışmaya koyuldular.

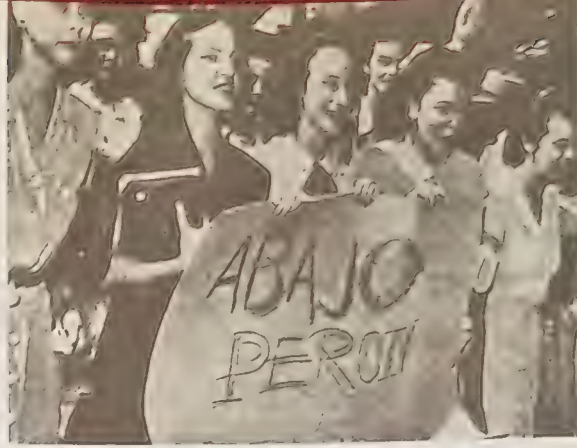
Subayların bir bölümüne göre, Farrel'in anti-peroncu bir kabine-nin kurulmasını benimsemesi zorunluuydu. Bu öneri, yeni fikir ayrılıkları yarattı; söz konusu kabine askerlerden mi, yoksa sivillerden mi oluşacaktı? Orduevinin önündeki San Martin Meydanı'nda (Plaza San Martin) toplanan muhale-

fet yanlıları, yüksek sesle "sivilleri, yalnız sivilleri istiyoruz!" diye bağışıyorlardı. Sivil muhalefet, sonunda, Yüksek Adalet Mahkemesi'nin hükümet görevini üzerine almasını önerdi. Siviller bu kurumun tarafsızlığına inanmaktaydılar. Oysa, gerçekte Yüksek Adalet Mahkemesi, halkın büyük bölümünün, özellikle işçi sınıfının gözünde "tarafsız" bir kurum olmaktan uzaktı. Halk, Yüksek Mahkeme üyelerine *Galerudos*, yani silindir şapkalılar adını takmıştı. Bu mahkemeyi oluşturan yargıçlar, daha önceki muhafazakar hükümetlerce seçilmişlerdi; dolayısıyla, ülkeyi bunların yönetmesi, birçok Arjantinli için, haklı olarak eski düzene dönüş anlamına geliyordu. İşçiler içinde, bu, Peron'un söz verdiği iktisadi hakların iptal edilmesi demekti. Bu durumda, Peron'un hazırladığı kararnamelerin yasalaşmasından söz bile edilemezdi.

12 Ekim günü, bu seçenekler arasında duraksamalarla geçti. Meydandaki kalabalık, oradan ayrılmak düşüncesinde değildi. Akşama doğru, halktan biri, orduevinin parmaklıklarına, üzerinde "kiralık" sözcüğü yazan bir levha iliştiirdi. Levhayı kaldırmak için dışarı çıkan bir subay yaralandı. Gerinlik büyüyordu. Birden silahlar patladı, meydana toplanan kalabalıktan yaralananlar oldu, bir doktor öldü. Polis harekete geçti; az önce kanlı çatışmalara sahne olan San Martin Meydanı sonunda boşalmıştı. Gün boşuna geçmiş, çıkmazdan kurtulunamamıştı.

Bu arada Peron, olayları gözlemekte, yakınlarıyla izleyeceği takliği tartışmaktaydı. Askeri hükümet sonunda uzlaşma kararı aldı, ama 12 Ekim günü muhalefetçe öne sürülen istekleri, otoritesi bakımından zararlı sayarak geri çevirdi; hükümet Peron'un kıskırtıcı çalışmalarına izin vermeyecekti artık. 13 Ekim, günü, Peron'un Martin Garcia Adası'na sürülmesi kararlaştırıldı.

Peron, tasarılarından caymadı. Evita'ya ve yarbaz Domingo Mercante'ye, sürgün edilmiş Martin Garcia Adası'ndan serbest bırakılmasının sağlanması ve halk gösterileriyle "anayasa ve özgürlük yürüyüşü"ne karşılık verilmesi yolunda haberler gönderdi. 14, 15 ve 16 Ekim günleri sendika merkezlerinde hummalı bir çalışma görüldü. C.G.T. (Genel İş Konfederasyonu) 19'a karşı 24 oyla, 18 Ekim günü 24 saatlik bir genel grev yapılmasına karar verdi; amaç, Peron'u desteklemektir!

Ekim 1945'te yürüyüş yapan anti-peroncular.

Bu arada, Evita, Mercante ve Peron'un önceki dostları, çabalarını yoğunlaştırmaktaydılar. Soğutucu sanayisi işçilerinin önderi Cipriano Reyes'in Peron'culara katılması sağlanmış, Reyes inatla Peron'a karşı çıkan kendi sendikasının komünist yöneticisi Jose Peter'e karşı savaş açmıştı. Peron'cu "işçi alayları" düzenlemeye başladı. Bunlar Peron'un hükümete dönmelerini isteyerek Buenos Aires'in merkezine doğru yola çıktılar; yollarda kendilerini alkışlamayan tek kişi çıkmadı.

Peron'un yayımladığı kararnamelerin askıda kalmış olması, bu bunalımlı günlerde, sanayicilerin büyük bölümünün ortak bir tutumda birleşti; bunlar işçilere karşı kesin bir zafer kazanmış gibi davrandılar: İş koşullarının iyileştirilmesi istekleri karşısında, alaylı bir biçimde "Neden bunları gidip Peron'dan istemiyorsunuz?" karşılığını verdiler. Gerçek suyu ki, sanayi burjuvazisi gerekli "siyasal bedelleri" ödemek düşüncesini, hala benimseyememişti. Bu dav-

ranış, Peron'un planlarını bir bakıma, kolaylaştırmaktan başka bir şeye yaramadı.

Peron Dönüyör

Muhalefete gelince, onlar da 12 Ekim günü San Martin Meydanı'nda yedikleri darbeyle yatışmamış olduklarını, 14, 15 ve 16 Ekim günlerinde açıkça gösterdiler. Muhalefet direnmemiş; "Yüksek Adalet Mahkemesi hükümet görevini yüklenin!" sloganı, başarılı olamamıştı; muhalefetin benimsediği bir başka siyasal plan da, bundan daha iyi bir sonuca ulaşamadı. Bu plan, bir sivil kabinenin kurulmasını öngörüyor, üyelerin seçimini ise cumhuriyet başsavcısı doktor Juan Agustin Alvarez'e bırakıyordu. Kararsızlık o kadar yaygındı ki anti-peroncu eğilim taşıyan generaller bile bocalamaya başladılar. Peron'u uzaklaştıranların başında gelen amiral Hector Vernengo Lima, Peron'un hastalığını öne sürerek Buenos Aires'e dönmesine

Peron'un Casa Rosada balkonunda görünmesini bekleyen Peron yanlısı göstericiler.

izin verdi. Dönüş sabahın ilk saatlerinde oldu; bu, yandaşlarının Peron'u coşkunlukla karşılamalarını önlemek amacıyla yapıldı. Askeri hastanenin bir binasına yerleşen Peron, karargahını orada kendi kurdu. Bu arada sokak gösterileri başlamıştı, bazı Peron'cular hastane parmaklıkları önünde toplanmıştı. Peron, göstericileri orada değil, Plaza de Mayo'da toplanmaya yöneltti. Bu alan, hükümet merkezinin tam önündeydi.

Gerçekten 17 Ekim günü saatler ilerledikçe, sayıları artan kalabalıklar, Plaza de Mayo'da toplanmak üzere yürüdü; çoğunluğu işçiydi. Alanda toplananlar, Peron davasının en etkin, en coşkun ve en ateşli savunucuları olan *cabecita negra*'lardı. Öteki işçiler seyirci kalmayı yeğlediler ama, her geçen saatin *cabecita negra*'lara üstünlük kazandırdığı açtı. Öyle ki, 17 Ekim'den sonra, sanayi kuruluşlarını işgal etmeye başladılar; buna kimse karşı koymadı. Bir yandan da, taşıtlara el konuluyor, köylülükten hala kopmamış olan yeni işçiler Buenos Aires'in merkezine yöneltiliyorlar, Plaza de Mayo'daki kalabalığa katılıyorlardı.

Başka bir etken, kalabalığın hükümet merkezi önünde toplanmasını kolaylaştırdı: Polis gösterileri dağıtmıyor; tersine, peron yandaşlarına sevgiyle bakıyordu. Polis örgütünün başı olan Albay Filomeno

Velazca görevden alınmıştı; ama işler yine onun elindeydi. 17 Ekim günü birçok polis memurunun da "Yaşasın Peron!" diye bağırarak duyuldu. Peron'cular "Polis Bizimle" diye propaganda yapıyorlardı.

Bu duruma, ancak, Peron'un uzaklaştırılmasında payı olan Buenos Aires garnizonu bir çözüm bulabilirdi. Gerçekten de bir grup subay, başkente yürümek için general Eduardo J. Avalos'tan emir beklemekteydi. Ama, Avalos'un emri oraya varamadı; anti-peroncu muhalefetin, askerlere karşı oluşu, öteki taşra garnizonlarının Campo de Mayo garnizonunu desteklemeye niyetli olmadıklarının anlaşılması, assubayların çoğunun cuntaya karşı çıkması (bunlar da toplumsal köken bakımından *cabecita negra* sayılabilirlerdi) yaygın kararsızlık ve siyasi eylem düzenlemede görülen gecikmeler, Peron'u görevden alınanların moralini bozuyordu.

"Descamisados"

17 Ekim günü Plaza de Mayo'da toplananlar, dilediklerince davranabilirdi. Uçsuz bucaksız bir kalabalıktı bu. Kalabalığın sayısından çok, coşkusu etkileyiciydi; Peron, Casa de Gobierno'nun (hükümet binası) balkonunda görülmeden

dağılmamaya kararlıydılar. Askeri hastaneden gelen Peron, balkonda görünür görünmez sürekli alkışla karşılandı. Akşam olmak üzereydi; hava da çok sıcaktı. Birçokları pabuçlarını çıkarıp ayaklarını Plaza de Mayo'daki havuzun sularına soktu. Orada bulunan herkes, gömleksizdi. Bir yanda ortalığa yeni bir ad yayıldı; *cabecitas negras* (kara saçlılar) deyimi, yerini *descamisados* (gömleksizler) deyimine bıraktı. Bu, onların Fransız Devrimi'nin Sankülotlarını örnek aldıklarını göstermekteydi.

Kendisini birkaç kez kucaklayan cumhurbaşkanından sonra söz alan Peron, konuşmasına "İşçiler" diye başladı, "İki yıl önce, yine bu balkondan onur duyduğum üç şeyden söz etmiştim sizlere; asker olmak, yurtsever olmak ve Arjantin yolunda çalışan bir işçi olmak. Bu akşam, yetkililer ordudaki görevimden istifamı kabul ettiler. Bu istifayla, bir askerin yürekte istediği en büyük onurdan, yani ulusun hizmetinde başında döne tacı bulunan bir general olmaktan kendi isteğimle vazgeçmiş bulunuyorum. Bunu yapıyorum, yalnızca albay Peron olarak kalmaya devam etmek istediğim için, kendimi bütün benliğimle, bütünümle Arjantin halkının hizmetine vermek içindir. (...) İki yıl önce halkın güvenini istedim. Birçok kez gece gündüz emek verdiğim hal-

Peron, kendisini alkışlayan kalabalığa seslenirken.

Kasırğa

Peron, cılcıllı bir biçimde geri dönmüş, ama oyunu henüz kesinlikle kazanmamıştı; seçim deneyiminden geçmesi gerekiyordu. 4 Haziran 1943 darbesinden doğan hükümet, dürüst ve hilesiz bir seçim için söz vermişti. Kamuoyunun baskısı o kadar büyüktü ki, hükümetin sözünden cayması olanaksızdı. Ama Peron kendini seçim serüveninin "tehlikeleri"ne atmayı henüz düşünmüyordu. 17 Ekim 1945 başarısından sonra kesinlikle, baş aday olmuştu ama yine de devlet organlarından önemli başka yardımlar almaktan geri kalmadı. Başkanlık seçimlerinin 24 Şubat 1946'da yapılacağı duyuruldu. Peron'un adamları hemen kolları sıvadılar. Çalışma Bakanlığı'nda (Peron, yeniden, bu bakanlığa

dönmüştü) kurulan merkezde çalışıyorlardı. Maaş ve ücret artışlarıyla ilgili kararnameyle, sendikaların hukuksal temele dayandırılmalarına ilişkin kararnamenin hazırlanması Peron'un sekreterlikten kendi isteği dışında ayrılırken verdiği sözün, hiç değilse kısmen somutlaşması oldu. Böylece Peron'cular "Peron cumple" (Peron sözünü tutuyor!) sloganını ortaya atabildiler. Slogan şu anlama geliyordu: Son yıllarda ülkeyi yöneten Muhafazakar Parti siyasetçileri halka çeşitli sözler vermişler ama hiçbirini yerine getirmemişlerdi, oysa Peron verdiği sözleri tutuyordu.

Radikaller, liberaller, ilerici demokratlar, sosyalistler ve komünistlerden oluşan anti-peroncu muhalefet, *Union Democratica* (Demokratik Birlik) adı altında, ortak cephe kurmuşlardı. Cephe, her iki-

kin, bana ihanet ettiği söylendi. Bu değersiz soytarılar bilsinler ki, halk kendisini satmayanı bırakmaz! İşte bunun için baylar, bu emekçi kitleyle kaynaşan basit bir yurttaş olarak, bütün kalabalığı bağırma basabilmeyi isterdim, tıpkı anamla kucaklaştığım gibi." Peron konuşmasını alkışlar arasında bitirdi; gün, zaferle sona ermişti. Bir yandan kalabalıklar muhalefet saflarından Peron'un yanına çekilmiş, öte yandan devlet organları, açıkça, Peron yanlısı bir tutum takinmişti. Yitirilen generallik için hiç de üzülmeye değmezdi; nasılsa, erte-sil yıl özel bir yasayla Peron generalliğe yükseltilecekti

17 Ekim 1945 günü, gece yarısı Buenos Aires sokaklarında şu türküyankılanıyordu: "Manana es Sen Peron!, que trabaje el patron!" (Yarınlar senindir Aziz Peron! kendin çalış ey patron!)

Peron bir seçim
mitingi sırasında.

si de radikal görüşlü olan Jose P. Tamborini-Enrique Mosca ikilisine dayalı, üniter bir başkanlık formülü öneriyordu. Demokratik Birliğin hükümet programı, toplumsal koşullarda yapılacak önemli reformları, ulusal iktisadın bazı kesimlerinin millileştirilmesini, tarım reformu ve toprak dağıtımını öngörmektedir. Bununla birlikte, Union Democratica'nın seçim propaganda-sında ağır basan yan, bu program olmadı; ağırlık, daha çok, özgürlük konusuna, faşizmin yenilmesine verildi. Yakın tehlike olarak faşizmin iktidara gelmesi ya da hükümetin faşist yöntemlere başvurma-sı olasılığı görülmüyordu. Union Democratica haklıydı; ama, anti-faşist mücadelenin her şeyden çok top-

PERON'UN YAŞAMÖYKÜSÜ

Juan Domingo Peron 1895'te doğdu, bir es-tanciero'nun (büyük çiftçi) oğluydu. Eskrim şampiyonu ve iyi bir askerd. Strateji sorunlarına büyük ilgi duyardı (bu konuda yirmiden fazla yapıtı vardır. Astsubaylarla ilk ilişkili askeri okulda kurdu. Onları "yurdun her yanından gelmiş alçakgönüllü çocuklar" olarak tanımlar ve şöyle derdi: "Kendileriyle gece gündüz bir arada yaşadım; çok kez onlara bacaklık ettim." Bu nedenle, ordu içinde büyük saygınlığı vardı. 1940'larda Arjantin'in siyasi yaşamında kesin bir rol oynayacak olan G.O.U'nun (Birleşik Subaylar Topluluğu) kurulmasında bu saygınlığının ona büyük yararı dokunmuştu.

Peron'un yazılarında, ateşli devrimcilik sözleri yanında, faşist rejimlerin çöküşü konusundaki yakınlamalarına da rastlanır. Oligarşiye karşı sövmeleri yanında, kapitalizmin ve Batı sisteminin inatçı savunması yer almaktadır. Peron bir yandan A.B.D.'ne ağır eleştiriler yöneltirken öte yandan Eisenhower'i över; bir yandan Benito Mussolini'yi övgülerle kutlarken; öte yandan İtalyan anti-faşistlerini göklere çıkarır.

Bu tutumu, Peron'a aşırı soldan sağa kadar, her düzeyde yandaş sağladı. Orestes D. Confalonieri'nin Peron Contra Peron (Peron Peron'a Karşı) adlı kitabı, Peron'un hükümet yıllarında nasıl birbirleriyle çelişen sözler söylediğini sergileyen önemli bir derlemedir.

Peron, 17 Ekim 1945'ten önce Çalışma Bakanlığı'nda (daha doğrusu çalışma ve toplumsal işlerle ilgili devlet bakanlığı) bulunduğu dönemde, kendini bir "komünist" olarak nitelemişti; oysa iktidarda bulunduğu yıllarda, komünistleri amansızca ezecekti. Peron bu davranışını daha sonraları şöyle açıklar: "Ben o sırada, o insanlara komünizmin diliyle sesleniyordum. Niçin? Çünkü, onlarla başka bir dille konuşmuş olsaydım, ağzımı açar açmaz beni portakal yağmuruna tutarlardı... Ama, yine söylüyorum: Benim istediğim şey, halk yığın-

larını komünistlerin elinden çekip olarak onları desteksiz bırakmaktı. Siyaset oyununun kuralıdır bu: Doğaldır ve mantıklıdır."

1951'de sağ görüşlü general Benjamin Menendez, Peron'a karşı başarısız bir darbeye girişti. O sırada, tutulduğu amansız hastalık Evita'yı yatağa bağlamıştı. Darbe hazırlıklarını öğrenen Peron, asker bakanlarından birini, general Jose E. Sosa Molina'yı ve C.G.T'nin üç yüksek yöneticisini çağırarak onları Belçika'dan 5 000 makineli tabancayla 1 500 mitralyöz getirmekle görevlendirdi. Bu silahlar, hükümete karşı ayaklanma girişimlerinin bastırılmasında kullanılmak üzere C.G.T'ye teslim edilecekti. Gerçekten de silahlar satın alındı ve Arjantin'e getirildi. Az sonra Evita öldü (1952) ve Peron silahların Ulusal Jandarma Örgütü'ne verilmesini emretti.

Peron 15 Eylül 1955 darbesiyle devrildi. Kitleler Peron'cu kalmayı sürdürmekle birlikte, gerek hükümetin aldığı yeni önlemler gerekse Peron'cu yöneticilerin tutumu yüzünden çaresizdiler; dolayısıyla bu manevraya karşı koymak olanağını ve gücünü bulamadılar. Silah isteyenler yalnız Peron'cular değildi; darbeye karşı olduklarını ilan eden komünistler de silah istiyorlardı. Ama Peron bunu kesinlikle reddetti. Bu arada sürgüne girmiş, İspanya'ya yerleşmişti. Cebecita negra'lara Arjantin'e döneceği konusunda söz vermemi ihmal etmedi. Sözü edilen dönüş tam 17 yıl boyunca, ülkenin bütün sorunlarının çözümü olarak gösterilecekti.

Peron'un 1964 Aralığı'ndaki geri dönüş girişimi başarısızlığa uğradı; ama 1970'lerde egemen sınıflar için artık Peron'suz bir çözüm yolu kalmamıştı.

Peron, 1972 yılında Arjantin'e geri döndü. 23 Eylül 1973'te cumhurbaşkanı seçildi. 1974 Temmuz'unda öldüğünde, yerini ikinci bir Evita'ya, yani Isabel Peron'a (Isabelita) bırakacaktı. "Peron mit'i" yıkılmıştı artık.

lumsal atılımlar ve anti-empyeralizm temeli üstüne kurulduğunu unuttuyordu. Union Democratica'nın sağ kanadının bu sorunlardan kuşkusuz haberi yoktu. Peron, partisini böyle bir çıkmazdan çekip çıkarmayı bildi. Peron'un geniş halk yığınlarına da çağrıda bulunmakla görevli seçim örgütü, temel olarak cabecita negra'lardan oluşuyordu. General Uruburu'nun 1930'larda "Arjantin türü" bir faşizmi egemen kılmaya çalıştığı dönemde, cabecita negra'lar iç kesimlerde korkunç bir yoksulluk içinde yaşıyorlardı. Daha sonra, İkinci Dünya Savaşı'nın bitiş yıllarında cabecita negra'lar kitlesel olarak Buenos Aires'e akın etmişlerdi. Yoksulluk çemberini aşamaları bile ülkenin iç kesimlerine oranla, kuşkusuz, daha iyi bir yaşam sürüyorlardı. Yine de, cabecita negra'ların bilgisizliğinden yararlanan işverenler neredeyse onları boğaz tokluğuna çalıştırmaktaydılar. İçinde yaşadıkları koşullar, cabecita negra'ları Avrupa'da olup bitenleri değerlendirme olanağından yoksun bırakıyordu. Buna karşılık Arjantin işçi sınıfının Avrupalı göçmenlerden gelen kesimleri, faşizmin ve nazizmin iktidara gelişini, İspanya İç Savaşı'nı, İkinci Dünya Savaşı'nı dikkatle izlemişlerdi. Cabecita negra'lardan oluşan kesiminse okyanus ötesinde geçen olaylar üstüne hiçbir bilgisi yoktu; ama albay Peron sayesinde avuçlarına yağacağını sandıkları peso'lar onlara çok somut geliyordu! Sınıflarının bağımsızlığının tehlikede olması onlarca önemsizdi. Ülkenin içlerindeki yoksul akrabalarına göndermek için bir yana birkaç peso koyabiliyorlardı ya, bu onlara yetirdi. Bu, onları ilgilendiren tek şeydi; bunun için, sosyalist ve komünist sendika yöneticilerinin uyarılarına kulak asmamayı yeğlediler. Kırsal bölgelerden büyük kente güç edenlerin köylü gizemliliği, kent paternalizmine gösterilen saygıya döndü. "Zavallı descamisados'lar önderlerine, ondan her şeyi, hatta ancak mucizelerle sağlanabilecek şeyleri, en ivedi biçimde bekleyecek kadar körü körüne inanıyorlardı" diyor Evita, çok haklıydı. Arjantin Kilisesi sürecin işleyişini, kısmen de olsa, sezdii. 4 Haziran darbesinden sonra, okullara din dersi konularak Kilise'ye hoş görünmüştü. O dönemde Peron, ateşli bir Katolik olarak görünürken Union Democratica, liberalleri, sosyalistleri ve komünistleriyle bunun tam karşıtı olan bir tutum içindeydi. Bu yüz-

Peron özgürlüğünü ve başarısını "descamisados"a (gömlüksizler) borçlu olduğunu unutmamıştır. Resimde descamisados anıtı görülüyor.

den Kilise, başkanlık seçimlerinden birkaç ay önce, rahiplerin ağzından, Peron'u yeğlediğini belli etti. Arjantin gibi Katolik geleneğine çok bağlı bir ülkede takınılan bu tavır, Peron'un elinde korkunç bir koz oldu

Olayların gelişimini Peron lehine etkileyen, başka öğeler de vardı. Bunlardan biri, açıkça Peron'u tutan devlet radyosuydu. Peron, radyoyu kendisinden önce kimse'nin başaramadığı ölçüde kullandı. Konuşmalarını ülkenin en ıssız köşelerine kadar yaydı. Bir başka

öge A.B.D. elçisi Braden'in davranışydı. Peron'a cephe alan elçi, Arjantin'in içişlerine karışmaktan geri kalmadı. Bu davranış, Peron'cu propagandayı büyük ölçüde etkiledi; çünkü Peron kendini anti-empyeralist bir önder olarak sunuyordu. Union Democratica saflarına katılan bazı grupların ya da kişilerin A.B.D. elçisinden güvence almış görünmeleri, Peron'un işini daha da kolaylaştırmaktaydı. Böylece yeni ve etkili bir slogan doğdu: "Ya Braden, ya Peron". (Yani ya A.B.D. elçisi, ya Peron)

Peron ant içerken.

Bütün bunlara karşın, 24 Şubat 1946 seçimlerinde Peron'un kazandığı zafer pek parlak olmadı: Union Democratica'nın 1 211 666 oyuna karşılık Peron 1 478 372 oy aldı ve başkan seçildi. Ama ülke, güç bakımından iki parçaya bölünmüştü.

Peron'cu Hükümet

Peron Arjantin'i 1946'dan 1955'e kadar, dokuz yıl yönetti. Bu süre içinde iki kez art arda başkan seçildi. Gittikçe yavaşlayan bir tempoyla da olsa, hükümette bulunduğu yıllarda Çalışma Bakanlığı'ndan başlayarak çabaları sürdürdü: Toplu sözleşmeler; işverenle işçi arasındaki sorunları gidermeyi amaçlayan yasaların çıkarılması: *Estatuto del peon rural*'in (1944'te kabul edilen kır işçileri statüsü) uygulamaya konulması;

halk konutu yapım programları, işçi turizmi; kira sözleşmesi süresi içinde kiracının evden çıkarılması; kentlerle kırsal bölgelerdeki kiralara dondurulması ile ilgili yasalar, vb.

Ama sanayinin, ücretlerin iyileştirilmesi adı altında işçilere ödediği her şey, yani biraz önce sözünü ettiğimiz siyasal bedeller, sonunda faiziyle birlikte yine sanayiye aktarılacaktı. Peron 25 Ağustos 1944'te, Borsa'da yaptığı bir konuşmada, bunu çok önceleri söylemişti: "*Şu anda dileyelim ki daha uzun yıllar böyle olsun-yüzde bin kar eden sanayicilerimiz var.*" Gerçekten hafif sanayi bazı kollarında dev adımlarla gelişti; büyüme dokümacılıkta yüzde 100, kimya dalında yüzde 300'e ulaştı. Plastik maddeler, besin maddeleri, dericilik için de aynı şey söylenebilirdi. Ama, resmi bildiriye karşın, iltisatta bağımlılık durumu sona er-

medi; Arjantin hafif sanayisi, Batı ülkelerine bağımlı kalmayı sürdürdü.

Demiryolları ve öteki ulaştırma araçlarının, telefon şirketi ve Merkez Bankası'nın millileştirilmesi, tarım ürünlerinin *Instituto Argentino de Promocion del Intercambio* adlı devlet kurumu aracılığıyla dışarı satılması gibi konular için de aynı şey söylenebilir. Bu çabalar olumlu girişimlerdi. Ama bu çabalar, özel koşullar nedeniyle etkin olamadılar. Bu durum, özellikle en pahalı millileştirmeye yol açan demiryolları için geçerliydi. Arjantin demiryolları İngiliz şirketlerine aitti. Bunları millileştirmek isteyen Peron her zaman olduğu gibi, ey-lemün gerçek etkililiğinden çok gösterişine baktı. Sonunda demiryolları 612 milyon dolar karşılığında İngilizlerden satın alındı. Bizzat Peron'un "*hurda demirler*" olarak tanımladığı işletmeye, akıl almaz

yükseklikte bir fiyat ödenmişti. İngilizler, en kısa zamanda değiştirilmesi gereken eski bir işletmeyi, yenisinin fiyatına satmış oluyordırlar.

Ortaya şöyle bir tablo çıkmıştı: Bir yandan işçilere "siyasal bedeller" ödemekten kaçan hantal bir sanayileşme ve bununla birleşen "Peron türü" birkaç millileştirme; öte yandan, "kendi vatanlarını satan oligarşiciler" diye nitelenmesine karşın, dokunulmadan kalan büyük toprak mülkiyeti. Bu nedenlerle, ülke iktisadını kurtarmak için Peron'culuğun olağanüstü, gerçekleştirilemeyecek çözüm yollarına başvurmaktan başka çıkar yolu yoktu. Bunu gerçekleştirmeye kalkışan kişiye Roland Richter adlı Alman göçmeni oldu. Richter'in yetenekleri tartışmalıydı; ama 1951'de Peron'a çılgınca planlar sundu. Richter, atom enerjisini günlük yaşamda kullanılabilir hale sokacağını ileri sürüyordu. Peron da, 24 Mart'ta yaptığı bir resmi konuşmada şunları söylemekten geri kalmadı: "Artık hiçbir sorun kalmayacak... Enerjiyi bir ya da yarım litrelik şişelerde, sanayi ve evlerde kullanılmak üzere satacağız. Bu enerji gerek aydınlatmada, gerekse yemek pişirmede ya da ütüyü kızdırmada kullanılacaktır". Bu enerjinin elde edilmesi için, hükümet, Richter'e, ülkenin güneyindeki soğuk bölgede bir laboratuvar kuracaktı.

Enerji alanında daha sonra başka bir yola başvuruldu. Ama bu yol protestolarla karşılandı. Başvurulan çözüm şu oldu: 1955'te Arjantin hükümetiyle ünlü Amerikan petrol tröstü Standard Oil arasında petrol anlaşmaları imzalandı. Arjantin'de enerji sorununun çözümü için kaçınılmaz olduğu savunulan söz konusu anlaşmalar, 1953'te çıkarılan bir yasaya dayanıyordu. Bu yasa, yabancı sermaye yatırımlarını teşvik ediyor, Arjantin petrolünün Standard Oil eliyle, yerli devlet petrol kuruluşu Y.P.F'nin zararına ticarileştirilmesini öngörüyordu. Bununla kalınmayarak, petrol yataklarının araştırılması ve işletilmesi için ülke çapında ruhsatlar verilecekti. Ülkede daha önce görülmemiş bir uygulamaydı bu: Kendini anti-empyrist bir önder olarak tanıtan, seçim propagandasını "Ya Braden, Ya Peron" sloganıyla yürüten kişi, (yani, Peron) sonunda, 1930'larda İngiltere ile yapılan Roca-Runciman pakตินın yaratıcısı Agustín P. Justo ile aynı duruma düşmüştü. Peron, partisinin milletvekillerine, parlamento-

nun onayını bekleyen anlaşmaları açıklarken "Bu anlaşmalardan çok hoşnutum ve sizler de çok iyi bilirsiniz ki ben kolay hoşnut olanlardan değilim" diyordu. Bazı Peron'cu çevreleri bile içine alan büyük protestolar oldu ve anlaşmalar onaylanmadı.

İçerideki gelişmeler dış siyaset alanında atılan adımlara uygundu; Peron A.B.D. ile S.S.C.B. arasında bir "üçüncü güç" olmaya karar vermişti. Buna örnek olarak, 1954'te Caracas'ta toplanan X. Panamerikan Konferansı'nda öteki Latin Amerika devletleri A.B.D'nin

baskısına boyun eğerek Guatemala'daki anti-empyrist rejimi mahkum etmek için oy kullandıkları, Arjantin'in Meksika'yla birlikte çekimser kalması, vb. gösterilebilir. Bununla birlikte, siyasetteki bu bağımsızlık, Peron hükümetinin, aynı yıl, Rio de Janeiro Antlaşması'nı onaylamasını önleyemedi. Bu antlaşma bir çeşit Orta ve Güney Amerika N.A.T.O.'suydu ve antlaşma, herhangi bir savaş durumunda, Arjantin'i A.B.D'ne bağımlı kılıyordu. (La Hora de los Pueblos adlı kitabında Peron, bu anlaşmayı "yankee etkisi" ve "bizi emperya-

Peron'un 24 Şubat 1947'de yayımladığı "İşçi Hakları"ndan alınan bir resim.

Kadınlara oy hakkı verilmesi için yapılan gösteriler.

Peron bir gece yürüyüşü sırasında.

lizme bağlayan bir araç' olarak tanımlar) Arjantin hükümeti Birleşmiş Milletler'de Kore Savaşı'na ilişkin kararın onaylanması sırasında A.B.D'nin yanında yer aldı. Gerçekte Peron, savaş "kartı"nı oynamaya hazır. Rejimin uğradığı başarısızlık karşısında Arjantin'in iktisadi sorunlarının çözülmesi için savaşın tek yol olduğuna inanmaktaydı. Bütün umudu, tarım ve hayvancılığa dayanan ülke iktisadı için, İkinci Dünya Savaşı'ndaki ne benzer uygun ortamın yeniden ortaya çıkmasıydı. İkinci Dünya

Savaşı sırasında Arjantin el ve buğday almak için başvurmuş ülkelere, dilediği fiyattan satış yapmıştı. Kore nedeniyle yeni bir dünya savaşı çıkarsa, aynı şeyi yapabileceğini umuyordu. Ama bu umut, boşa çıktı

Peron'un Devrilmesi

Hiçbir Arjantin devlet adamı Peron kadar, yığınların onayını ka-

zanmış değildir. Ama, Peron'culuğun temelindeki ikilik, Arjantin toplumunun kökten değişmesine yönelik eylemlere başvurulmasını önledi. Peron'un siyasal yaşamı da 16 Eylül 1955 hükümet darbesiyle, uzun bir süre için, son buldu. O anda Peron, bütün siyasal saygınlığını yitirmişti; daha sonraları, sürgündeyken, bu durumu biraz da olsa, düzeltebilecekti. Peron, darbe öncesini şöyle anlatır: "Mücadele gücümüz kırılmış; bürokrasinin kokuşması, inançsızlık ve tembellik en iyi öğelerimizi yıkacak ölçüde ilerlemişti."

Peron'culuk bu duruma nasıl geldi?

İlk olarak, emekçi kitleler Peron'a sırt çevirdiler. 1954 Mayıs'ından başlayarak işçi gösterileri Arjantin sokaklarını kapladı. Sendikaları grev ilan eden otuz bin metal işçisi, resmi sendika C.G.T'ye karşı kendi yönetimlerini kurmak için Martín Fierro alanında toplandılar. Bir yıl sonra, petrol işçileri sendikaları da Standard Oil firmasıyla imzalanan sözleşmelere karşı gösteriler düzenlediler. Protestolar hızla yayıldı; o sıralar Peron'culukla Kiliş'e'yi karşı karşıya getiren uyuşmazlık ve polis baskıları yüzünden öteki sınıflara da sıçradı. Komünist avı başladı; polis, komünist doktor Juan Ingalinella'yı öldürdü. Peron'cu kadrolar hızla dağılmaktaydı. Peron'cular kendilerini zayıf, halk desteğini yitirmiş ve başlangıçta varsaydıkları kitle sempatisinden yoksun hissediyor-

lardı; bu koşullarda Peron'a yol görünmüş gibiydi.

Peron, alışılagelen hükümet darbesiyle safdışı bırakıldı. Olayların gelişmesinde A.B.D'yle İngiltere arasındaki uyumsuzluğun da rol oynadığı akıldan çıkarılmamalıydı; çünkü, İngiltere, hükümet değişikliğiyle kaybetmiş olduğu durumu yeniden kazanmakta kararlıydı.

İktisadi durumun bozuluşu, baskı rejimine doğru yöneliş, özgürlüklerin kısıtlanması, vurgunlar, kişi kayırmalar, sosyal demagoji ve hepsinin de ötesinde Kilise ile çatışma, Peron rejiminin sonunu hazırladı. Toplumsal yapıdaki güçlü yerini hala koruyan tarımcı oligarşinin, milli gelirin büyük bölümüne sahip çıkmasından tedirgin ticaret ve sanayi burjuvazisi de, Peron'un devrilmesinde orduya destek oldu.

Arjantin dışına kaçan Peron, seçilmiş iktidara gelmiş bir devlet başkanı olmasına karşın, sürekli olarak, Latin Amerika diktatörlerinin konuğu olmuş, Paraguay'da Stroessner'in, Nikaragua'da Somoza'nın Venezuela'da Perez Jimenez'in "himayesine" sığınmıştı. Latin Amerika'da konuk olarak kaldığı en son ülke olan Dominik'teyse, Karayiplerin en zalim diktatörlerinden biri olan Rafael Trujillo, Peron'u "General, burada varınızdasınız" diye karşılamıştı. Daha sonra Madrid'e yerleşen Peron, geri çağırılacağı tarihe kadar bu kentte kaldı.

Peron'culuk (Peronizm) Nedir?

Bazen bir toplumsal sınıfa, bazen de bir başkasına dayanarak, ülkeyi faşist rejimlerin korporatif modellerine göre örgütleme eğiliminde olan Peron'culuk, iktidar yapısında gerçek bir değişiklik yapmamış; ama egemen sınıfların öncelik sırasında basit ve geçici bir değişim sağlamıştır. Peronizm başa geçinceye kadar Arjantin'de iktidar, tarım burjuvazisine dayalıydı; Peron dönemindeyse sanayi burjuvazisi, tarımsal bir özellik kazanarak egemen oldu; başka bir deyişle sanayi burjuvazisi, hayvan yetiştiricileriyle tarımcıların, ortak çıkarları olduğuna inandırdı. Ama, iktisadi büyüme durunca, geleneksel kesim yani tarım ve hayvancılık yeniden üstünlük kazandı.

1951 yılında baş gösteren büyük bir demiryolcular grevi rejimin gerçek niteliğini ortaya çıkarmıştır.

General Videla bir konuşma yaparken.

Grev, en şiddetli biçiminde knılmış, sorumlu sendikalar lağvedilmiş ve 3 000 grevci tutuklanmıştır.

Etkin bir sanayileşme, toprak mülkiyeti dağılımında köklü bir değişiklik, toplum yapısında temelden bir değişim gerçekleşmedi. Yapılan değişiklikler, herhangi bir rejimin, hatta gerici bir rejimin bile, zamanla gerçekleştirebileceği değişikliklerdi. Bu siyaseti "demagojik" olarak nitelemek abartma sayılmaz. Gerçekten de bu demagojik bir siyasetti; çünkü, sorunlara gerçek bir çözüm yolu arayacak yerde, *descamisados* yığını içinde, bağlılıklar salığı, hatta gözü karalığa varan kitleler yaratmaya yöneldi. Peron'cu ideolojinin belirsizliği 1960'larda büyük bir açıklığa ortaya çıktı. O dönemde Peron'cular, kesinlikle karşıt kutuplar içindeki kararlı tutumları destekleyeceklerdi: "Liberal-peronizm", "castro-peronizm", "sosyo-peronizm" gibi. Bu Peron'culuk türlerini daha da artırabiliriz. Peron'culuğun ideolojik tanımını kimse yapamıyordu; Peron'un kendisi bile Duyguların, tutkuların ve hak isteklerinin, bir kavram çevresinde değil, bir ad (Peron) çevresinde birleşmesi olayı, Peronizmin, her kesimde miras bırakmış olduğu kaypaklığın parlak delilidir.

1955'ten Günümüze Arjantin

Peron'cu rejim, aslında, 1950'den sonra gittikçe daha az Amerikan aleyhtarı tutum takınmasına karşın, ihracatın çökmesi, Eva Peron'un ölümü, Kilise'nin artan

muhalefeti, ordunun hoşnutsuzluğu, A.B.D'nin gizli ama kesin düşmanlığı sonucunda devrilmiştir. Lonardi ve Aramburu gibi generalerin başkanlığından sonra, 1958'de başkan seçilen halkçı-radikal Frondizi, büyük bir iktisadi ve toplumsal bunalımla karşı karşıya kaldı ve A.B.D'ne teslim oldu. Ordu, Peron'culuğun hükümete girmesini istemiyordu. Nitekim ordunun baskısı sonucunda, 1959'da, devlet başkanı, Peron'cularla ilişkisini kesti. 1962'de beş haftalık bir genel grev sonunda bazı bakanlar istifa etti. Aynı yıl içinde başkan Frondizi Küba'nın Latin Amerika'da "tecrit" edilmesi karşısında çekimser kaldı; Peron'culuğun *Adaletçi Eylem* adı altında, mart ayında ki seçimlere katılmasına izin verildi. Adaletçi Eylem oldukça önemli başarılar sağladı. 10 Nisan 1962'de Frondizi, askeri bir cunta tarafından devrildi; daha çok Peron'culuğun kazandığı başarılar yüzünden, mart seçimleri iptal edildi. Askeri cuntalar arasındaki çekişme, bir yıl kadar sürdü. Temmuz 1963'te başkanlığa Radikal Parti adayı Arturo Illia getirildi.

Peron yanlısı Adaletçi Eylem 1965 seçimlerinden en büyük muhalefet partisi olarak çıktı. C.G.T'nin yönetimi de Peron'culuğun elindeydi. 1966'daki seçimlerde Peron'culuğun elde ettiği yeni başarılar, bir askeri darbeye daha yol açtı.

28 Haziran 1966'da başkan Arturo Illia'yı devirip meclisi dağıtan komutanlar cuntası, Arjantin Devrimi Geçici Anayasası'nı ilan etti ve siyasal partileri yasakladı. 26 Haziran'da cunta, general Onganía'yı geçici başkan ilan etti. Onganía, başkanlığa getirilmeden önce,

Peron ve yeni "Evita"sı Isabel Arjantin'in yeni yöneticileri olmuşlardı.

Peron'un ölümünden sonra, Isabel, ülkenin cumhurbaşkanı oldu.

1965 Mayıs'ında, birçok yüksek rütbeli subay gibi, A.B.D'nin Dominik'e askeri müdahalesi sırasında, ordunun, A.B.D'nin yanında yer alması gerektiğini savunmuştu.

12 Mart 1968'de kara, deniz ve

hava kuvvetleri komutanları cuntasının başkanlığı bir yıl süreyle amiral Gnavi'ye bırakıldı.

6 Mayıs'taysa, artık, piskoposlar da hükümetin iktisadi ve toplumsal siyasetini eleştiriyorlardı. 23 Mayıs'ta, öğrencilerle hükümet kuvvetleri karşı karşıya geldiler ve büyük çatışmalar oldu; Rosario'da sıkıyönetim ilan edildi. 28 Mayıs'ta harp konseyi anayasası çıkarılarak, silahlı kuvvetlere karşı koyan her türlü eylemi bastırmak için orduya özel yetkiler verildi. Cordoba'da büyük direnmeler oldu ve ordunun müdahalesiyle bastırılan olaylarda 14 kişi öldü.

5 Haziran'da Ongania, kabinesinin istifasını ilan etti. 30 Haziran'da, işçi önderlerinden sendikacı Augusta Vander öldürüldü. Bütün ülkede sıkıyönetim ilan edildi. 23 Temmuz'da, Ongania'yı destekleyen cunta "liberal bir demokrasi"ye karşı olduğunu bildirdi.

8 Haziran 1970 günü, üç kuvvet komutanı (Alejandro Lanusse, Carlos Alberto Reyes ve Pedro Gna-

vi), general Ongania'yı "demokratik rejimi gerçekleştirmediği" gerekçesiyle devirdiler; Yerine Gn Roberto Marcello Levingston'u getirdiler. Levingston, uzun yıllar Washington'da askeri ataşe olarak görev yapmış, Arjantin haberalma servisinin başında bulunmuş bir kişiydi. Halk ise, Ongania'nın düşürüldüğü haberi yayılır yayılmaz, hem Ongania hem de kuvvet komutanları aleyhinde gösterilere başladı.

Peron'cu eylem içinde gittikçe daha büyük bir kesimin sola kayması; 29 Mayıs 1969'da, Cordoba'da, büyük bir Peron'cu işçi-öğrenci ayaklanmasının baş göstermesi; çatışma ve kargaşanın yayılması; sol Peron'cuların sosyalist eylemle birleşme tehlikesinin büyümesi sonucunda, "Peron'cu çözüm" yeniden gündeme geldi. Bu koşullarda Peron, solcu eylemlerin gelişmesine karşı "set" görevi görebilecek tek kişi olarak kabul edilmişti. Generaller "sosyalizme göre Peronizm ehveni şeridir" di-

Peron halk gösterisinde patlayan bombaların atılmasından az önce söylev verirken.

ye düşünmekteydi.

26 Mart 1971'den itibaren yönetimele geçiren general Larusse, iktisadi durumun günden güne bozulmasını engelleyemeyince Peron'un dönmesine izin vermeye göze aldı. Böylece 1969'da yeniden başlayan "Peronizme dönüş", Peron'un 17 Kasım 1972'de Arjantin'i ziyaret etmesiyle sonuçlandı. Mart 1973'te yapılan seçimler sonucunda Peron'cular büyük bir başarı kazandılar. Oyların yüzde 50'sini alarak cumhurbaşkanı seçilen Hector Campara Haziran'da Peron'u yeniden ülkeye çağırdı. Campara 13 Temmuz 1973'te istifası ederek Peron'a 23 Eylül 1973'te oyların yüzde 60'ından fazlasıyla cumhurbaşkanı seçilme olanağı sağladı. Daha sonraki yıllarda Peron, işveren ile işçi sınıfını uzlaştırmayı denedi, dış ziyarette Üçüncü Dünya ülkeleri, Çin, Libya ve sosyalist ülkelerle (bu arada Küba'yı) işbirliği yapma yoluna girdi. Ama, Arjantin toplumunu sarsan çeşitli olaylar sonucu Pe-

ron, yaşlılığının da getirdiği sorunlar nedeniyle ülke denetimini yitirdi. Temmuz 1974'te de öldü. Yerine, daha önce cumhurbaşkanı yardımcısı olarak belirlenmiş bulunan, üçüncü karısı Maria Isabel Estela Martinez (Isabelita denir) getirildi. Ne var ki, Isabelita ülkedeki kargaşayı, önleyemedi; suikastler, adam kaçırma olayları çoğaldı. Özel kuruluşlardan ve kamu kuruluşlarından zimmetine para geçirmekle suçlanan Isabelita 1976'da general Videla'nın yönettiği bir askeri cunta tarafından devrildi. Ülke üç kuvvet komutanından (hava, deniz, kara) oluşan bir cunta tarafından yönetilmeye başlandı. Cuntanın başkanı general Videla toplumun bütün kesimlerinde "temizlik" hareketine girişti, çok sayıda kişi tutuklandı ve öldürüldü. Yabancı sermaye yardımı, fiyatların serbest bırakılması ve ücretlerin sınırlandırılması gibi etkenlerle iktisadi düzende bir toparlanma ol- duysa da bu durum gerek iç tüketimde, gerekse büyük sanayide

gerilemeye yol açtı, toplumsal çatışmaların doğmasına neden oldu. Mart 1981'de general Videla'nın yerine general Roberto Viola geçti ama o da aralık ayında cunta tarafından görevden alınarak yerine Arjantin Kara Kuvvetleri komutanı general Leopoldo Galtieri getirildi. Ne var ki Galtieri de sert siyasetini sürdürdü, 30 Mart 1982'de Peron'cu Genel İş Konfederasyonu tarafından düzenlenen gösteriyi şiddet kullanarak bastırdı; 1 Nisan'da da İngiltere'nin yönetiminde bulunan Falkland (Malvinas) Adaları'nı işgal etti. Bunun üzerine İngiltere adaya güçlü bir donanma gönderdi ve adaları 14 Haziran'da geri aldı 22 Haziran'da general Galtieri'nin yerine general Reynaldo Bignone getirildi. Gerek Falkland Savaşı yenilgisi, gerek iktisadi sorunlar, gerekse baskı rejimi halkın cunta yönetimine karşı gösterilere başlamasına yol açtı. Bu da askeri yönetimi sivil demokrasiye dönmek zorunda bıraktı. 5 Aralık 1982'de cunta dağılma kararı aldı.

Ekim 1983'te cumhurbaşkanı seçilen Raul Alfonsin bir tören sırasında.

1983'te yapılan başkanlık seçimi- ni Radikal Yurttaşlar Partisi adayı Raul Alfonsin kazandı. Alfonsin yönetimi sırasında orduda yeni düzenlemelere gidildi, 1976'dan sonra başa geçen cuntaların general- leri çeşitli suçlardan ötürü yargılan- dılar. General Videla ve general Massera ömür boyu, general Vio-

la 17 yıl hapse mahkûm edildiler. General Galtieri ve cuntasıysa ak- landı. Alfonsin Uluslararası Para Fonu'yla anlaşma yaptı. 1985- 1989 yıllarını kapsayan beş yıllık ik- tisadi plan hazırlandı. 1 Mayıs 1985'te başkan Alfonsin savaş ik- tisadi uygulayacaklarını açıkladı. Para birimi değiştirildi (1000 pe-

so'ya eşdeğerde olan austral ka- bul edildi); ücretler belirsiz bir sü- re için donduruldu.

6 Eylül 1987'de yapılan se- çimlerde Devlet Başkanı Raul Al- fonsin'in Radikal Partisi yenilgiye uğrayarak millet meclisindeki ço- ğunluğu kaybetti. Peroncu Ada- letçi Parti başarılı oldu. ●

1930 6 Eylül. General J.F. Uriburu'nun dü- zenlediği hükümet darbesi.

1932-1943 Agustin P. Justo, Roberto M. Ortiz ve Ramon S. Castillo'nun başkanlık etti- ği üç tutucu hükümet dönemi.

1943 4 Haziran. Askeri cunta tarafından gerçekleştirilen darbe.

27 Ekim. Albay J.D. Peron, Ulusal Çalışma Dairesi'nin başına getirildi.

1944 25-26 Ocak. Başkan Ramirez istifa etti, yerine general E.J. Farrel geçti. Peron, Savaş Bakanı oldu.

7 Haziran. Peron, cumhurbaşkanı yardımcılığına atandı.

1945 19 Eylül. Muhalefetin düzenlediği Anayasa ve Özgürlük Yürüyüşü.

9 Ekim. Muhalef güçler San Martin Meydanı'nda, Orduevi'nin karşısında toplandı. Polis ateş açarak, gösterici- leri dağıttı.

13 Ekim. Peron, tutuklandı ve Mar- tin Garcia Adası'na sürüldü.

17 Ekim. Peron Buenos Aires'e döndü.

18 Ekim. C.G.T. yirmi dört saatlik bir genel grev ilan etti.

1946 24 Şubat. Juan D. Peron başkanlık seçimlerini kazandı.

Merkez Bankası, telefon, demiryolları ve öteki ulaşım araçları millileştirildi.

1947 Eva Peron'un Avrupa gezisi. Arjan- tin'in iktisadi bağımsızlığı ilan edildi, kadınlara oy hakkı tanındı.

1948 Eva Peron Sosyal Yardım Vakfı kuruldu.

1950-

1951 Bazı muhalif gazeteler kapatıldı. De- miryolları grevi. General Benjamin Menendez'in düzenlediği hükümet darbesi başarısızlıkla sonuçlandı. Ye- ni başkanlık seçimlerinde Peron yeni- den başkan seçildi.

1952 26 Temmuz. Eva Peron öldü.

1953 Yabancı sermayenin Arjantin'e girmesini sağlayan yasa kabul edildi.

1954 25 Nisan. Başkan yardımcılığı seçi- mini, Peroncu aday amiral Alberto Tessaire kazandı.

Mayıs ve Haziran. Maden işçileri grevi.

1955 Hükümet, Standard Oil ile petrol söz-leşmesi imzaladı.

16 Haziran. Plaza de Mayo ve Ca- sa de Gobierno (hükümet binası) do- nanma uçaklarınca bombalandı. Buenos Aires'te çıkan kargaşalıklar sı- rasında Peron'cular bazı kiliseleri ate- şe verdi.

16 Eylül. General Eduardo J. Lonar- di ve Tuğamiral Isaac Rojas'ın önder-liğinde bir hükümet darbesi düzenlendi.

19 Eylül. Peron görevden alındı, Pa- raguay'a sürgüne gitti.

1962 10 Nisan. Başkan Frondizi devrildi.

1963 Temmuz. Arturo Illia başkan oldu.

1964 Aralık. Arjantin'e dönen Peron geri çevrildi.

1966 26 Haziran. General Ongania ön- derliğinde gerçekleştirilen askeri dar- be.

1969 29 Mayıs. Cordoba'da büyük Peron'cu işçi öğrenci ayaklanması

1970 24 Mart. Paraguay konsolosu ka- çırıldı.

8 Haziran. General Ongania devrildi.

1972 Aralık. Peron'un Arjantin'e dönüşü.

1973 11 Mart. Peron'cu albay Campora başkan seçildi ve daha sonra Peron le- hine başkanlıktan çekildi.

23 Eylül. Peron, cumhurbaşkanı seçildi.

1974 Temmuz. Peron öldü, yerine üçün- cü karısı Maria Isabel Estela Martinez (Isabelita) getirildi.

1976 Isabelita general Videla'nın yönetti- ği bir askeri cunta tarafından görev- den alındı.

1981 Mart. Videla'nın yerine general Vi- ola getirildi.

Aralık. Viola'nın yerini general Le- opoldo Galtieri aldı.

1 Nisan. Galtieri, Falkland Adala- rı'nı işgal etti.

14 Haziran. İngiltere adayı geri aldı.

22 Haziran. Galtieri'nin yerine ge- neral Bignone getirildi.

5 Aralık. Cunta dağılma kararı aldı. Başkanlık seçimini Radikal Yurttaşlar Partisi adayı Raul Alfonsin kazandı.

Para birimi değiştirildi: 1000 pesoya eşdeğerde olan austral kabul edildi.

1987 6 Eylül. Kısmi seçimlerde Peroncu Adaletçi Parti büyük başarı sağladı.

Endonezya Devrimi

Tarihsel Evrim

Endonezya'da toplumsal ve siyasal gelişme, Batı'da XVI. yy'la birlikte hızla gelişen sömürgeleşme eylemlerine sıkı sıkıya bağlıdır.

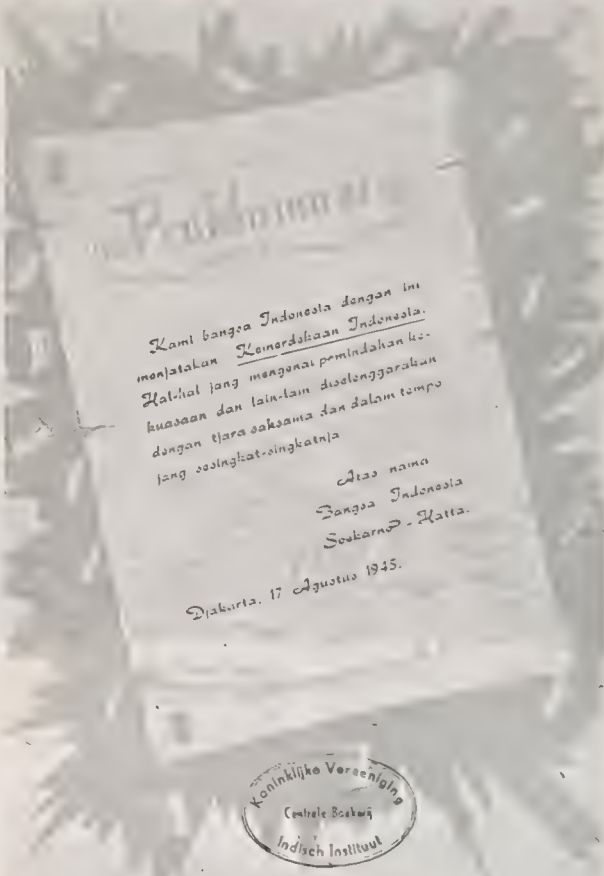
Batılıların Güneydoğu Asya'ya gelmelerinden önce Endonezya, kendi aralarında ya da Çin, Hint ve Arap devletleriyle ticari ilişkilerde bulunan, irili ufaklı birçok devletten oluşmaktaydı. Bu devletlerin en büyüğü ve gelişmiş, binlerce adayı egemenliği altında bulunduran Srivijaya'ydı.

Güneydoğu Asya'ya ilk gelen yabancılar, Portekizliler oldu. 1511'de Portekizlilerin, yörenin en büyük ticaret merkezi olan Malakka'yı ele geçirmeleri, Srivijaya'nın önemini yitirmesine yol açtı ve Portekizliler kısa bir süre içinde, Endonezya'nın bütün baharat ticaretini ele geçirdiler. Ancak Portekiz devleti, Güneydoğu Asya'da bir sömürge imparatorluğu kurmayı başaramadı. Portekiz, yalnızca baharat ticaretinden büyük karlar sağlamaya başlamış, ülkenin siyasal, toplumsal yaşamına dokunmamıştır.

Ülkede yapısal değişimlere yol açan gerçek anlamda sömürgecilik, XVII. yy'da Portekizlilerin, yerlerini Hollandalılara bırakmalarıyla başladı.

XVII. yy'da Hollanda, Avrupa'nın en güçlü ve en zengin imparatorluklarındandı. Güneydoğu Asya'nın zenginliklerine göz kuyan Hollanda, bu amacını gerçekleştirmek için 1602'de Doğu Hindistan Şirketi'ni kurdu. Güneydoğu Asya ve Endonezya'nın en önemli merkezi Java esas olmak üzere, yörede güçlü bir imparatorluk kurmak isteyen Hollanda, amacına bu şirket aracılığıyla ulaşmıştır.

Şirket XVII. yy. boyunca sürdürdüğü mücadeleler sonunda, Java'da siyasal birliği sağlayan Müslüman Mataram devletinin gücünü yok edip bölgeyi denetimi altına almayı başardı. Siyasal birliği bozmayı başaran Hollandalılar, merkezi otoriteye karşı mahalli şefleri destekleyip, onların kendi aralarındaki çekişmeden yararlanarak böl-

Endonezya'nın bağımsızlığını ilan eden resmi bildiri.

geyi ele geçirirken, aynı zamanda, iktisadi alanda feodal ilişkilerin yerleşmesine de neden oldular. Böylece, Java çevresinde yoğunlaşan Hollanda egemenliği, ülkede, XVII. yy. kapitalizmine uygun bir toplumsal-iktisadi yapının biçimlenmesine yol açmış oldu.

XVIII. yy. sonlarında ve XIX. yy. başlarında, Batılı kapitalist devletler arasında hızlanan, sanayi ürünleri üreten bölgeleri ve yeni pazarları ele geçirme kavgasının, bütün şiddetiyle Güneydoğu Asya'ya da yansidiğini görmekteyiz.

1795'te Hollanda'nın Fransız egemenliğine qirmesinden sonra, Doğu Hindistan Şirketi'nin bölgedeki egemenliği sona erdi ve bölgede Fransız eğilimli bir yönetim kuruldu. Ancak 1811'de, Avrupa'daki siyasal gelişmelerin sonunda bölge İngilizlerin eline geçti.

Güneydoğu Asya'da en köklü toplumsal değişimler, bölge İngiliz egemenliği altındayken gerçekleşmiştir. Stanford Raffles adındaki İngiliz genel valisi, burada, İngiliz çıkarlarına uygun liberal bir sistemin yerleşmesi için büyük çaba-

Son Açe (ya da Atjek) sultanı Habib Abdurrahman.

lar harcadı. Bu, bir bakıma, İngiltere'nin temsil ettiği sömürgecilik anlayışıyla, Hollanda'nın dayandığı merkantilist sisteme bağlı sömürgecilik anlayışının çatışmasıydı. İngiliz sömürge iktisadî için üretim kadar tüketim de önemli bir sorundu. Bu yüzden Raffles, bölgede feodal ilişkilerin kaldırılmasına, para iktisadının oluşmasına çalıştı, bir toprak reformunu gerçekleştirdi.

1815 Viyana Kongresi, Doğu Asya adalarının egemenliğini yeniden Hollanda'ya verdi. Bölgenin yeni yöneticisi iktisadî alanda yeni bir siyaset uygulamaya başladı. Tarımda uygulanan bu yeni sistem, üreticiye, ürününü çok düşük fiyatla, yeni "efendisine" satma zorunluluğu getiriyordu. Doğal olarak bu yeni uygulamaya karşı tepkiler oldu. Yeni tarım sistemi, bölgedeki Hollandalı çiftçi ve ihracatçılara büyük kazançlar sağlarken, yerli halk arasında da Hollanda egemenliğine karşı duyulan kinin artmasına yol açtı.

Milliyetçiliğin Doğuşu

Tarım sisteminin 1870'lerden sonra değişikliğe uğramasına karşın, öteki Batılı devletlerin yeniden Güneydoğu Asya'ya el uzatmasıyla Hollandalıların çevre bölgedeki iktisadî egemenliği daha da belirginleşti.

Hollandalıların bölge halkının toplumsal yaşamlarına karışmalarına karşın, yerli halk arasında Hollanda egemenliğine karşı tepki giderek arttı, bazı mahallî çatışmalara yol açtı.

Kuzey Sumatra'da, XIX. yy'ın sonlarında başgösteren Açe (ya da Atjek) savaşı, bu tür çatışmaların en kanlı olanıdır. 1904'te Açelerin yenilgiye uğramasıyla, Endonezya milliyetçiliğinin ilk tohumları da atılmış oldu. Bu ilk milliyetçiliğin önderleri, mahallî siyasal güçler ve aydınlardı. Bu aydınlar üç ana öge-

den oluşmaktaydı. Doğrudan Hollandalılar ya da yerlilere yakınlık duyan Hollanda kökenliler; orta sınıfı oluşturan, iyi eğitim görmüş Hint-Avrupalılar ve çoğu zengin tabakadan gelen genellikle Java'lı Endonezyalılar. Aslında aydın kesimde gelişen Endonezya milliyetçiliği, başlangıçta bütünüyle "ithal malı"ydı.

1926 yılının sonu ile 1927'nin başında, milliyetçilerle komünistlerin, genellikle Batı Cava'da başlatıkları ayaklanmalar, kanlı bir biçimde bastırıldı. Önderlerin çoğu hapsedildi ya da bölge dışına sürgüne gönderildi. Hollandalı komünist önder Maring, bir daha dönmek üzere ülkeyi terk etti, Endonezyalı komünist Tan Malaka, İngiliz Malayası'na gitti; milliyetçi önder Sukarno da ülke dışına sürüldü.

1927'deki bu darbeye karşın milliyetçi akım Endonezya'da hızla gelişti. Sukarno'nun arkadaşları, milliyetçileri "tek insan, tek dil

J. Hoynck von Papendrecht tarafından yapılmış olan ve Hollanda birliklerinin yeni toprakları fethedişlerini gösteren bir tablo.

"tek vatan" sloganı çevresinde topladı. 1930'da *Genç Endonezya* (Endonezya Muda) adlı bir gençlik eylemi doğdu

Japon İstilas

1940'lara kadar ülkede milliyetçi akım büyük boyutlar kazandı. Ancak, hâlâ ülkelerinin Hollanda'nın boyunduruğundan kurtulması konusunda milliyetçiler ve sosyalistler arasında net ve kesin bir görüş belirmiş değildi. Hatta kimi milliyetçi ve Endonezyalı sosyalistler, ülkelerinde sömürgeciliğin bir yüz-yıl kadar daha sürmesi gerektiğine inanıyorlardı. Sömürge yönetimiye bu süreyi üç yüz yıl olarak hesaplamaktaydı.

Oysa, gerek Hollandalıların gerek Endonezyalıların bozulmaya-çağını sandıkları düzen, Japonlar tarafından yıkıldı.

Alman nazilerinin 1940'ta Hollanda'yı işgalinden sonra Endo-

nezya, Hollandalı genel vali Tjarda van Starckenborgh-Stachouwer tarafından yönetilmeye başlandı. Böylece Endonezya, 1940 yılından sonra, Hollanda'ya pek bağımlı olmayan bir ülke görünümü aldı. Bu durum Japon İmparatorluğu'nun gözünden kaçmadı.

1941 yılının ortalarında Endonezya'nın en önemli hammadde-lerinden petrol, kauçuk ve demirin üçte biri Japonya'ya gönderilmekteydi. Ancak Japonya, hammaddelerin tümünü ve özellikle de Çin'de karşılaştığı durumdan dolayı da, Endonezya petrolünü istiyordu. Petrolün ve demirin Japonya'ya gönderilmesine A.B.D. ambargo koydu. Temmuz 1941'de Japonya'nın bütün gelir kaynakları A.B.D. tarafından dondurulunca, İngiltere ve Hollanda da derhal aynı uygulamaya başvurdular. Bu durum, başka bir kaynaktan petrol sağlayamazsa Çin'deki emellerinden vazgeçmesi gerekecek olan Japonya'yı harekete geçirdi. Kara-

rı izleyen savaş ve Endonezya'nın Japonya tarafından ele geçirilmesi, Hint Adaları'ndaki Hollanda tarihinde de yeni bir dönemi başlatıyordu.

7 Aralık 1941'de savaş başladı. Aynı zaman, Hollandalılar bütün umutlarını Singapur üzerinde bir hat tutacak olan İngilizlere bağlamışlardı. Singapur'un Şubat 1942'de düşmesiyle savaş kaybedildi; ama Hollandalılar ve bazı Endonezyalılar, Japonların esas adalara çıkışları sırasında, ülkelerini korumak için yer yer direndiler. 9 Mart'ta Hollanda'nın kesin yenilgiye uğramasıyla, Endonezya, "Japon Doğu Hint Adaları" adını aldı ve takımadaların bütün kesimleri-nin yönetimi, Japon ordu ve donanması arasında paylaşıldı.

Endonezya'nın savaştan yenik çıkması, bir bakıma ülkedeki milliyetçi eylemlere yeni olanaklar tanıyacaktı. Japonlar, daha adalara ayak basmadan, Endonezyalı milliyetçiler arasında, onları Hollanda

Doğu Hindistan Şirketi'ne ait ticaret kalyonlarının 1648 yılında Batavia'dan (günümüzde Cakarta) dönüşlerini gösteren bir tablo.

boyunduruğundan kurtaracakları propagandasını yaptılar. Bu yüzden Japonların Endonezya'ya gelişi, genel olarak Endonezyalılar tarafından memnurlukla karşılandı. Jlkedeki Hollandalı yöneticiler, toplama kamplarına gönderildi. Aslında kadın, çocuk bütün Hollanda vatandaşları, hatta Hollandalılarla aynı kaderi paylaşan Hint-Avrupalılar da bu kampları boyladı.

Ancak Japonlara karşı duyulan bu sevgi ülkede siyasal gösterilerin ve toplanmaların yasaklanmasıyla kısa sürede yok oldu. Yasaklara uymayanlara verilen ceza, genellikle ölümdü. Sukarno ve öteki milliyetçi önderlerin esir kamplarından çıkarılmasına karşın, milliyetçi eylemlerin baskı altında tutulmasına devam edildi. Öğrencilerin saçlarının tıraş edilmesi ve okullarda Japonca öğretiminin şart koşulması, tepkileri daha da yoğunlaştırdı.

Ancak bütün bunlar, milliyetçi önder Sukarno'nun cesaretini kırmadı.

Avrupalı sömürgecilerin bağımsızlık yolunda en büyük engel

olduklarını bilen Sukarno, Japonlarla anlaşmaya razı oldu. Yardımcılarından, Sumatra doğumlu Muhammet Hatta ve Hollanda'da eğitim görmüş sosyalist sultan Sjahrir onun bu tutumuna karşı çıktılar. Sukarno Japonlardan, Endonezya'nın çıkarlarının korunacağı ve gelecekte ülkeye bağımsızlık tanınması konusunda, zayıf da olsa, bazı vaatler koparmış bulunuyordu.

“Putera” Örgütü

Japonlar, Sukarno'nun Endonezya dilinde “erkek evlat” anlamına gelen “Putera” örgütünü kurmasına izin verdiler. Örgüt, böylece, anavatanı bir “erkek evlat” gibi hizmet edecekti. Örgüt, halk gücünün çekirdeğini oluşturuyor ve yerli gelenek ve göreneklerin, o güne kadar takımdalarda uygulanan hukuk sisteminin yerini alacak biçimde benimsenmesine çalışıyordu. Japonlar bu örgütün tehlikeli bir gücü oldu-

ğunu sezinlemelerine karşın, kitlelerin ayaklanmasını göze almak yerine, Sukarno'ya sınırlı yetki vererek onu yatıştırmanın en iyi yol olduğunun farkındaydılar.

Japonların, Endonezya devrimine yaptığı en büyük katkı dil alanında. Sansüre karşın gazetele- rin basılıp ülkede dağıtılmasının Endonezya milliyetçiliğine büyük yararları olmuştur. Ülke çoğunluğu okuma yazma bilmiyordu (o dönemde okuma yazma oranının genelinde yüzde 5 olduğu sanılmaktadır); ama, yine de, basılan broşür ve gazeteler, her köyde en azından okuma bilen birinin çıkması sayesinde kitlelere ulaşabiliyordu.

1943'te savaşın Japonya'dan yana gitmediğini gören Japon başbakanı Tojo “Güney Bölgeler”deki halkların, isterlerse, hükümete katılabilmelerine izin verdi. Endonezya'da yeni umutlar böylece belirdi; oysa tanınan bu ayrıcalığın nedeni açıktı: Japonya, uyuğu olan halkların savaşta gönüllü desteğini sağlamak amacını güdüyordu. 1944'ün başlarında Putera yemi Djava Hokokai'ye (Java Halk Bağışçılık Eylemi) bıraktı. Bu örgüt

*Hollanda askerleri
bir konaklama
yerinde.*

Endonezyalı milliyetçilere daha önce tanınmış olan görece bağımsızlığı kaldırdı.

Ekim 1943'te, gönüllü bir Endonezya ordusu kuruldu. Ordunun amacı, gerçekte, Japonya'nın çıkarlarına hizmet etmektir. Oysa genç milliyetçiler bu yolla, savaşın sonra da gerekli olabilecek askeri bir eğitim göreceklerdi. Ayrıca 300 000 kadar Endonezyalı Yeni Gine ve Burma'da savaşmaya zorlandı; gidenlerin yüzde 90'ı geri dönmedi. Sukarno, Japonlardan emir alan bağımsız milliyetçi önderler olarak, askeri rejimin danışmanlığına atandı. Japonlara destek sağlamak amacıyla Java'da bazı girişimlerde bulunmasına karşın, halkı onu Japonların bir kuklası saymıyor, milliyetçi bir önder olarak benimsemeye devam ediyordu

Bağımsızlığa Doğru İlk Adım

7 Eylül 1944'te Japonya Endonezya'nın bağımsızlığını tanıdı. Böylelikle halkın Sukarno ve yardımcılarının işbirlikçi siyasetlerine

karşı duydukları bütün kuşku ve giderilmiş oldu. Hollanda ve Japonya'nın yasakladığı Endonezya milli marşı, "Indonezya Raya" ve kırmızı, beyaz milli bayrak, artık, yasak değildi. Japonya'nın sözünü tutacağı umudu içinde bütün adalarda bağımsızlık törenleri kutlandı. Endonezya'da bağımsızlığın gerçekleşmesinin ancak Japonya'nın savaşı kazanmasına bağlı olduğu gerçeği, bütünüyle gözden kaçırıldı.

Başlangıçta, Japonya, ülkede bağımsızlığı gerçekleştirmek için pek çaba harcamadı. A.B.D'nin denizlerde ve Filipinler'de üst üste zaferler kazanması, ülkede ve özellikle de Java'da huzursuzluğu yaygınlaştırmıştı. Savaş Japonların aleyhine gelişme gösterdikçe, bağımsızlık eylemlerinin her türüne göz yumuluyordu. 1945 yılının baharında savaş sona erer ermez Sukarno bir hükümet kurma yolunda bazı girişimlerde bulundu.

Milliyetçilerin önderinin resmen Sukarno olmasına karşın, milliyetçi cephe bir bütün olmaktan uzaktı. Birçok ayrı grup, özellikle de Müslümanlar, yeni rejimin kuruluşun-

da görev almayı ümit ediyorlardı. Mayıs sonunda bütün grupların katıldığı bir konferansta, yeni devletin "milliyetçilik, hümanizma, halk egemenliği, sosyal adalet ve Allah'a inanç" kavramlarından oluşan ilkeleri (*pantja sila*, ya da Beş İlke) bağımsız Endonezya'nın ana ideolojisi olarak saptandı. Konferansın ikinci toplantısı haziran ortalarında yapıldı. Belli bir azınlık yeni kurulacak devletin sınırlarının eski Hollanda Doğu Hint Adalarıyla sınırlı kalmasını önerirken, çoğunluk Yeni Gine, Portekiz Timor'u, İngiliz Borneo'su ve İngiliz Malaya'sının da kurulacak yeni devletin sınırları içine alınması görüşünü yeğledi.

Bir anayasa yapılarak doğrudan seçilen bir kongrenin kurulması ve bu kongrenin de beş yıllık bir süre için cumhurbaşkanını ve yardımcısını seçmesi kararlaştırıldı. Bakanların atanma ve işten uzaklaştırılmaları, başkanın yetkisi içindeydi ve başkan, yılda en az bir kez toplanma zorunluğunda olan parlamentodan başka hiç kimseye karşı sorumlu değildi. Böylece bireysel egemenlik ilkesi kendiliğinden

*Bir Hollanda
plantasyonunda
çalıştırılan
Endonezyalı işçiler.*

*Zorla çalıştırılan
Lombok Adası
yerlileri bir yol
yapımı sırasında.*

1941'de Japonlarla
Hollandalılar
arasında yapılan
kauçuk görüşmeleri.

anayasaya girmiş oldu. Başkana yüksek düzeyde bir "danışmanlık meclisi" yardımcı olacak, ancak bu meclisin önerilerini başkanın yerine getirme yükümlülüğü bulunmayacaktı. Başkan, Sukarno olacaktı. Ancak, yardımcısı durumundaki Hatta, bu anayasanın başka türden bir baskı yönetimine yol açabileceği uyarısında bulunarak, başkanın yetkilerinin de denetlenmesi görüşünde ısrar etti

Ağustos başında Sukarno, bağımsızlık konusunda görüşmeler yapmak üzere Saygon'a çağırıldı. Görüşmeler sonunda bağımsızlığın ilan tarihi, 24 Ağustos olarak saptandı. Aynı zamanda bütün adalardaki mahallî askeri komutanlar, belediye konseyleri kurarak bağımsızlığın ilanından sonra bölgesel yönetimi devralma hazırlığına giriştiler. Japonya, A.B.D'ne baş eğmeden önce yeni hükümeti kurmaya kararlıydı. 6 Ağustos'ta Hiroşima'ya atılan ilk atom bombasıyla yapılacak işlerde ivedi davranılması gereğini ortaya koydu. Oysa Endonezya milliyetçi devrimi başlamıştı ve Japonların onu durdurmak için yapabilecekleri pek bir şey yoktu.

Asya halkları
delegeleri, 1922'de
Moskova'da yapılan
bir "Komintern"
toplantısında.
(Ayaktakilerden
soldan üçüncü
Endonezya temsilcisi
Tan Malaka,
dördüncü Hindistan
delegesi
Manabendra Nath
Roy'dur;
oturanlardan soldan
birincisi ise Ho Şi
Minh'dir.)

Kâğıt Üzerinde Bir Cumhuriyet

14 Ağustos'ta Endonezyalı önderler sürgünde oldukları Çin'in di'nden geri döndüler. Sovyet savaş ilanı ve iki atom bombasının

patlatıldığı söylentilerinin yayılmasına başlamasıyla, milliyetçi gençlik arasındaki devrimci coşkunluk da son noktaya ulaştı. Ertesi gün Japonya teslim oldu. Milliyetçiler, müttefiklerin savaş sona erer ermez, Hollandalılara bölgede yönetimi yeniden ele geçirmeleri için

AHMET SUKARNO'NUN YAŞAMÖYKÜSÜ/

1901'de Cava'nın Surabaya kentinde doğan Sukarno, mühendislik öğrenimi gördü. Ülkesinin Hollanda'nın bir sömürgesi olması, onun mesleki çalışmalarından çok, siyasal sorunlara eğilmesine yol açtı. Gençlik yıllarında, Avrupa'daki düşünce akımlarının gelişmesi, 1917 Ekim Devrimi ve Çin'deki demokratik gelişmeler, Endonezya'da ister istemez sömürgecilğe karşı milliyetçi eğilimleri harekete geçiriyordu. Bu gelişmelerin yanı sıra ülkede birçok siyasal parti kuruldu. Sukarno da 1927'de Endonezya Milliyetçi Partisi'ni kurarak önderliğini üstlendi.

Hollandalılar Endonezya'da milliyetçi eğilimlerin artması üzerine siyasal partilerin önderlerini tutukladılar. 1929-1932 yıllarını hapis hane geçiren Sukarno daha sonra Flores'de sürgün hayatı yaşadı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Japonların teslim olması üzerine bağımsızlığına kavuşan Endonezya, 18 Ağustos 1945'te de Sukarno'nun başkanlığında cumhuriyet yönetimini kabul etti.

Geniş sömürge yönetiminden vazgeçmeyen Hollanda hükümeti, 1946 Mayıs'ında tanıdığı cumhuriyet topraklarını Cava'da sınırlamak ve ülkeyi Hollanda'dan yönetilen bir federasyon içinde tutmak istiyordu. İngilizlerin adayı işgal ettikleri ve Japonların işbirliğiyle yönetmeye çalıştıkları geçiş döneminden sonra, Hollanda askerlerinin adaya çıkarma yapmaları üzerine, Sukarno, ülkesindeki bağımsızlık mücadelesini çete savaşlarıyla yürütmeye karar verdi.

1946'ya kadar süren gerilla savaşları sonunda, 15 Kasım 1946'da yapılan Linggadjati Antlaşması'yla Hollandalılar ve Endonezyalılar bir Hollanda-Endonezya birliği kurulmasını öngörüler. Bu birlik Hollanda kralığıyla üç devletten oluşan Birleşik Endonezya Devletleri'nin bir araya getirecekti. Hollanda, cumhuriyet topraklarında ilk kez (Temmuz 1947; Aralık 1948) polis hareketine girişti. Bu polis hareketi sırasında Sukarno tekrar tutuklandıysa da bir süre sonra görevine döndü.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin zorla kabul ettirdiği ateşkesten (Ağustos 1949) ve La Haye'deki yuvarlak masa konferansından (23 Ağustos- 2 Kasım 1949) sonra Hollanda, hükümrancılık haklarını Endonezya Birleşik Devletleri'ne (14 Aralık 1949 geçici anayasasına göre 16 federal eyalet) bıraktı. Birleşik Endonezya Devletleri'ne bağlı adalarda meydana gelen ayrılıkçı hareketler Hollanda ile birliğin bozulmasına yol açtı. Özellikle, emperyalist ülkelerle işbirliği yapan tutucu Müslüman parti üyeleri ve subayların hazırladığı komplolara Sukarno, Hollanda işletmelerini millileştirerek karşılık verdi.

1955 Nisanı'nda Bandung'da yapılan konferansta, İkinci Dünya Savaşı sonrası bağımsızlık savaşı veren otuz yakın Asya ve Afrika ülkesi, Endonezya'nın Hollanda'ya karşı izlediği siyaseti destekledi. Bandung Konferansı'n-

da ev sahibi olan cumhurbaşkanı Sukarno, "Üçüncü Dünya" ülkelerinin önderliğini ele almak amacıyla ara sıra ön plana çıkıyordu. Sukarno, 18 Nisan'daki açış konuşmasında, katılan ülkelerin farklı siyasal ve toplumsal yapılarına karşın, ortak itici gücün sömürgecilğe karşı bulunmak olduğunu belirtti. Konferans genel havası şu sözlerle belirlenmişti: "Evet, ortak çok şeyimiz var, ama birbirimiz hakkındaki bilgilerimiz o kadar az ki." Sukarno'nun inancına göre, bu engel aşılabılırsa, konferans başarıya ulaşabilirdi. Konferans sonunda elde edilen en önemli sonuç, Üçüncü Dünya ülkelerinin varlığının kabul edilmesiydi.

Öte yandan ülke içindeki siyasal tartışmalar da şiddetlenmişti. Başkan Sukarno, "güdümlü bir demokrasi" yani bütün büyük partilerin temsil edileceği bir millet meclisi kurmak isteyince, komünistlerin yönetime katılmalarına karşı olan tutucu Müslümanların partisi Masmumi'nin muhalefetiyle karşılaştı. Endonezya Milliyetçi Partisi'nin desteklediği Sukarno, mahalli muhalefete karşın görüşlerini kabul ettirdi ve siyasetini daha da yansızlaştırdı.

30 Kasım 1957'de Sukarno'ya karşı hazırlanan bir suikast Hollanda'ya karşı, özellikle Yeni Gine konusunda yeniden bir düşmanlık dalgasının başlamasına ve yeni millileştirmelere yol açtı. Bu arada Sumatra'daki şiddetli siyasal ve bölgesel muhalefet Sukarno'nun yerini Hatta'yı geçirmek istiyordu. Ayrılıkçı eğilimlere son vermek isteyen Sukarno, Endonezya'yı başkanlık rejimiyle yönetilen bir cumhuriyet durumuna getirdi (Mart 1959); parlamen-taryu dağıtarak bütün yetkileri fiilen üzerine aldı; tek bir parti yönetiminde, eyalet temsilcileri, eski parlamento üyeleri ile cumhurbaşkanı tarafından seçilen kişilerden oluşan bir halk kongresi kurdu. Bir çeşit diktatörlük yönetimi uygulayan Sukarno 1959'da yapılması gereken seçimleri de süresiz olarak erteledi.

Bir yandan sivil yönetimin yetersizliği, öte yandan da ordunun yönetime el koyabileceği düşüncesi başkan Sukarno'yu ordunun başına geçerek ülkeyi tek başına yönetmeye yöneltti. Sukarno aynı zamanda, Cakarta'yı uluslararası anti-emperyalizmin başkenti durumuna getirmek amacıyla, sömürgecilğe karşı mücadele anlayışına dayanan bir dış siyaset uygulamaya başladı.

Bu amaçla ülkedeki son Hollandalıları da sınır dışı ederek, Ağustos 1960'ta Hollanda ile siyasal ilişkilerini kesti. Ordunun milliyetçi isteklerini yatıştırmayı da düşünerek, önce Batı Yeni Gine, sonra da Malezya üzerinde hak iddialarına yöneldi. Sukarno'nun siyaseti Batı Yeni Gine konusunda başarıya ulaştı. Hollanda bu adadaki egemenlik haklarını 1962 Ağustos'u'nda Birleşmiş Milletler'e devretti; Birleşmiş Milletler de 1 Mayıs 1963'te bu hakkı En-

(Arkası sayfa 938'de)

yardım sözü verdiklerini ve bu yüzden devrimi gerçekleştirmek konusunda çok acele davranmaları gerektiğini biliyorlardı. Hür Hollanda kuvvetleri gelene kadar Endonezya'yı elde tutmak için İngilizlerin her an adayı işgal etmeleri beklenmekteydi. Hatta ve Sukarno bağımsızlığın hemen ilan edilmesine karar verdiler. 17 Ağustos'ta Endonezya Cumhuriyeti'nin kurulduğu dünyaya duyuruldu. Ancak gerçekte cumhuriyet kâğıt üzerinde vardı. Japonlar, hâlâ ada denetimini ellerinde tutuyorlardı. Teslim koşullarına göre de müttefik kuvvetler adaya gelene kadar bu durum sürecekti.

Bu arada Sukarno, Hollandalılara karşı birleşik bir cephe kurmak amacıyla, 27 Ağustos'ta, *Djawa Hokokai*'nin (Java Halk Bağımsızlık Hareketi) eski taraftarlarını bir araya topladı ve *Endonezya Milliyetçi Partisi*'ni kurdu. Bölgesel güvenlik kuvvetleri acele olarak toplandı ve birkaç hafta sonra, Hollanda Sömürge Ordusu'nun (*Knif*) eski albaylarından biri tarafından yönetilen Endonezya Cumhuriyet Ordusu oluşturuldu. Üstlendiği savunma görevi dolayısıyla devrimin gerçek maddi gücünü kendinde topladığına inanan ordu, Endonezya'da sivil yönetimin en eski ve en sürekli rakiplerinden biri olmuştur.

İngiliz birliklerinin, ilk olarak 29 Eylül'de Java'ya çıkışları sırasında ülkenin büyük bir çoğunluğu, Sukarno'yu destekledi. Hint Adaları'nın yeniden Hollanda egemenliğine girmesini sağlayacaklarına söz veren İngilizlerse, sözlerinden cayıp, iktidarın Endonezya hükümetinden zorla alınamayacağını ilan ettiler. Hollandalılarla Endonezyalıların bir konferans masasına oturup sorunlarını tartışabilecekleri umundaydı İngilizler. Ekim ayında adalara gelen Hollanda birlikleriyle Endonezyalı gerilla kuvvetleri arasında başlayan sokak savaşlarına, genellikle İngilizler de katılmak zorunda kalıyorlardı. Sukarno Surabaya'da sarılan İngilizlerle geçici bir süre için barış yaptı.

Sukarno başarıya ulaşmıştı. Ancak ateşkesten birkaç saat sonra İngiliz birliklerine komuta eden general Mallaby vuruldu, bu olaydan da Endonezyalılar sorumlu tutuldu. Başbakanlığa yeni getirilmiş olan sultan Sjahrir, Batı'yı tanıyor ve İngiliz-Hollanda siyasetinin içeriğini iyi biliyordu. Bu yüzden milliyetçiler tarafından Cakarta olarak adı değiştirilen Batavia'da durumu Hollandalılarla görüşmek istedi.

Ahmet Sukarno Endonezya halkına cumhuriyetin kurulduğunu ilan ederken.

Linggadjati Antlaşması'nın imza töreninden bir an.

Hollandalılar ve Endonezyalılar arasındaki çatışmalar, 1946'ya kadar sürdü. İngilizlerin adadan çekilmeye başlamasıyla Hollandalılar, konuyu ancak Uluslar Topluluğu çerçevesinde ele alacaklarını; bir başka deyişle, Endonezya'nın "dominyon" statüsünü koruyabileceğini, ancak Endonezyalıların Hollanda Krallık Hükümeti uyarıya olmayı sürdürdüğünü açıkladılar. Sol eğilimli Tan Malaka'nın, tam bağımsızlık sağlanmadığı sürece Endonezya Milliyetçi Partisi'ne muhalefete devam edeceği anlaşıyordu. İlk iş olarak, Malaka'nın bu siyasetini destekleyeceği kesin olan Sjahrir istilaya zorlandı. Hükümete el koyan Sukarno, Tan Malaka'yı tutuklattı. Bu olay, Malaka taraftarlarının Sultan Sjahrir'i kaçırmalarına neden oldu; ülkede sıkıyönetim ilan edildi.

Sjahrir bir süre sonra serbest bırakıldı. Savaşın önceki genel vali Starkenborgh'un yardımcısı olan Hollandalı yeni genel vali J.H. Mok, Sjahrir'le görüştü. 12 Kasım 1946'da yeni hükümeti kuran Sjahrir'le Hollanda İşçi Partisi ön-

deri ve Hollanda eski başbakanı profesör Schermerhorn arasında geçici bir antlaşma yapıldı. *Linggadjati Antlaşması* adıyla bilinen bu antlaşmayla cumhuriyet, Cava ve Sumatra'da resmen tanındı. Taraflar "Cava ve Sumatra", "Borneo" ve "Büyük Doğu" olmak üzere, üçlü bir federe devletten oluşan, *Birleşik Endonezya Devleti*'nin kurulmasında anlaşıldı. Birleşik Endonezya Devleti ise, Hollanda'da Krallık Hükümeti'nin egemenliği altında Hollanda-Endonezya Birliği'ni oluşturacaktı. Bu birlik, 1 Ocak 1949 tarihinde kadar geçerli olacak, bu tarihten sonra Hollandalılar cumhuriyet sınırlarını terk edeceklerdi.

Ancak, Linggadjati Antlaşması kimseyi memnun etmedi. Hollandalılar için bu antlaşma, yeterli gücü toparlayıp cumhuriyeti yıkana kadar uyulacak geçici bir çözüm yoluydu. Endonezyalıların çoğuna göreysen, gerçek bağımsızlığı sağlayamayan yetersiz bir antlaşmaydı. Antlaşma, 1947 Mart'ı na kadar imzalanmadı. Bu arada Hollandalılar, cumhuriyetin denetimi altın-

da olmayan öteki adaları bir araya getirerek, Java ve Sumatra'ya rakip bir devlet oluşturmayı amaçladılar. Mayıs ayında Pontianak'lı Sultan Hamid II'nin yönetimi altında, *Batı Borneo Devleti*'ni kuran Hollandalılar cumhuriyetin sınırları içindeki Bandung ve Cava'da bu yeni devletin kuruluşunu ilan ettiler. Bütün bu olaylar, ülke içinde gerginliğin artmasına yol açtı. Cumhuriyet hükümetleri arka arkaya değiştirildi.

21 Temmuz'da Hollanda birlikleri, Amerikalıların Linggadjati Antlaşması ilkelerini korumak amacıyla verdikleri öğütlere karşın cumhuriyet sınırları içine sızmaya başladılar. Birleşmiş Milletler sürekli barış önerisinde bulundu. Ağustos başlarında ateşkes yapıldığında, Cava ve Sumatra'nın bütün önemli kent ve limanlarının yanı sıra, kauçuk plantasyonları Hollandalıların eline geçmişti. Cumhuriyetin denetiminde kalan bölgeler, yalnızca, Cava'nın üçte biri, Cakarta'nın iç kesimleri ve Cava'nın en batı yakasındaki Bantam'dı. Cumhuriyet iktisadi bir dar boğaza girme tehli-

AHMET SUKARNO'NUN YAŞAMÖYKÜSÜ/II

donezya'ya bıraktı.

Malezya konusunda girişilen hareketse başarısızlıkla sonuçlandı. 1963'te bir Malezya Milletleri Konfederasyonu kurma tasarısının başarısızlığı uğramasından sonra Endonezya, 16 Eylül 1963'te Malezya Federasyonu'nu bir "yeni sömürgecilik" kuruluşu olmakla suçlayan Sukarno, Birleşmiş Milletler Örgütü'nden ayrıldı.

Sukarno, başbakanlık görevini de yüklenecek, halk meclisine kendini "ömürboyu cumhurbaşkanı" ilan ettirdi (Mayıs 1963).

1965'te Pekin, Cakarta hatta Karaçi arasında Üçlü Asya İttifakı kurma amacıyla yapılan çeşitli görüşmeler yarbay Untung'un hareketine geçmesine (30 Eylül 1965) yol açtı. General Suharto'nun kısa sürede bastırdığı bu harekette, Komünist Partisi askeri darbeye başrolü oynamakla suçlandı. Müslüman ve milliyetçilerin desteklediği ordunun baskısıyla, Sukarno hükümeti yepyeni bir siyaset benimsedi. Endonezya Komünist Partisi kapatıldı ve üyeleri bütün devlet hizmetlerinden kovuldu. General Suharto ile general Nasution'un yönetiminde girişilen sistemli sindirme hareketi, bir imha eylemine dönüştü. Dış siyasette günden güne Pekin aleyhine bir tutum benimsendi. Ordunun baskısı üzerine Sukarno, sol eğilimli Dışişleri Bakanı Subandrio'nun aynı zamanda yürüttüğü başkomutanlık yardımcılığı

görevini general Nasution'a bırakmak zorunda kaldı.

Orduya karşı bir denge ögesi olarak yaralandığı Endonezya Komünist Partisi'nin ortadan kalkması üzerine dengeyi yeniden kurmak için Sukarno, ülkedeki etkin güçleri birbirine düşürmenin yollarını aradıysa da, ordu yavaş yavaş iktidarını kabul ettirdi. 12 Mart 1966'da Sukarno bütün yetkilerini başkomutan Suharto'ya devretmek zorunda kaldı; birçok solcu bakan azledildi; 27 Mart'ta Sukarno, kendisine danışmadan kurulan ve aralarında Cogcakarta sultanı ile Suharto ve Dışişleri Bakanı Malik'in de bulunduğu altı başkan yardımcısından oluşan prezidyumun egemen olduğu bir hükümetin başkanlığını kabule zorlandı. 20 Haziran 1966'da toplanan İstisnai Halk Meclisi, Sukarno'dan ömür boyu cumhurbaşkanlığı hakkını aldı. Devlet başkanı ve başbakan sıfatlarını geçici olarak korumasına karar verildi. Ekim 1966'da Sukarno'nun 1965 darbesine karşılamakla suçlanması üzerine, bütün yetkileri alındı ve yerine general Suharto getirildi. Suharto, prezidyumu dağıtarak kendisinin yönettiği bir hükümet kurdu. Rejimin tartışmasız hakimisi olan ordu, ülke içinde kurduğu baskı yönetimi yanında, dış siyasette de köklü değişiklikler yaptı. Elinden bütün yetkileri alınan Sukarno, bir süre yaşadığı yerde gözaltında tutuldu, 1970 yılında öldü.

*Endonezya'da
bağımsızlığın ilanını
gösteren bir resim.*

kesiyle karşı karşıyaydı.

Birleşmiş Milletler'in Güvenlik Konseyi'ndeki çabalarının sonuçsuz kalması, Endonezyalıların, "İyi Niyet Komitesi"nin A.B.D.'li üyesi Dr. Frank Graham'a bel bağlamalarına neden oldu. Avustralyalı, A.B.D.'li ve Belçikalı üyelerden oluşan "İyi Niyet Komitesi", taraflar arasında, Hollanda denetimindeki bir limanda demirli Amerikan denizaltısı *Renville*'de toplantılar düzenledi. 19 Ocak 1948'de imzalanan *Renville Antlaşması* ise, yine her iki tarafı memnun etmeyecekti.

Antlaşma, en geç 21 ay içinde, cumhuriyetin eski sınırlarının kapsadığı bölgede serbest bir plebisite başvurulmasını ve halkın cumhuriyet içinde mi kalmak yoksa Endonezya Birleşik Devletleri'nden başka bir devletin denetimine mi girmek istediğinin saptanmasını öneriyordu. Sarılmış durumda bulunan cumhuriyet için, *Renville Antlaşması*'nın koşullarını onaylamaktan başka çıkar yol yoktu.

Savaşı sürdürmek isteyen cumhuriyet hükümetindeki bazı yöneticiler değiştirildi. Endonezya ordusunun albay Abdülharris Nasution ve T.B. Simatupang yönetiminde yeniden örgütlenmesinden sonra, geri çekilme işi gerçekleştirildi

sonra sürdürdüğü siyasetinin bir sonucu olarak kazanılan bağımsızlık, Endonezya'nın toplumsal ve iktisadi yapısına bir değişiklik getirmemiştir. Ülke, yarı-sömürge ve yarı-feodal özelliklerini sürdürmüştür. İktidar, halkın değil, burjuva ve toprak ağası sınıflarından oluşan bir avuç Endonezyalının elinde kalmıştır

Oysa 1945 Ağustos devrimi, bütün ülkeyi emperyalizmin nüfuzundan arındırma, köylüleri yerli ve yabancı toprak ağalarının feodal baskılarından kurtarmak için feodalizmin bütün kalıntılarını yok etme amacını taşıyan bir burjuva demokratik devrimi olma niteliğindeydi.

Devrimci mücadelenin itici gücü başta işçi sınıfı olmak üzere, köylü sınıfı ve küçük burjuvaziydi. Başlangıçtaki anti-emperyalist niteliği, devrime Endonezya halkının büyük çoğunluğunun katılmasını sağlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nı büyük zaferle kapatan A.B.D.'nin Uzak Asya'da savaştan sonra izlediği siyasetin temel doğrultusu, bu yörelerdeki devrimci uyanışı bastırmak olmuştur. Bu nedenle, buralarda ipleri kendi elinde, kukla cumhuriyetler yaratmış, kukla başkanlar üretmiştir. Ama, Endonezya'da bu işin öncüsü, hiç kuşkusuz, Hollandalılardır.

Hollandalılar, milliyetçiler tarafından kendileriyle işbirliği yapmakla suçlanan cumhuriyet hükümetini daha da zor durumda bırak-

mak amacıyla, ülkede komünizmin yayılması için girişimlerde bulundular. Bu, uzun süredir itibar görmeyen Endonezya Komünist Partisi'nin yeniden doğmasına ve milliyetçi eylemin başına geçmesine olanak tanıdı. Hollandalılar, aslında, komünistleri kendileri için bir tehlike olarak görmüyorlardı. Onların görüşüne göre komünistler aracılığıyla Sukarno'yu milliyetçi taraftarlarının gözünden düşürmeyi başarabilirlerse, eylemi bölebilir ve takımadaların bütünüyle ve yeniden Hollandalıların eline geçmesini sağlayabilirlerdi. Komünist önder Musso ve genç yardımcısı D.N. Aidit, ülkeyi dolaşarak yandaş toplamaya ve cumhuriyetin yönetimini Endonezya Milliyetçi Partisi'nin elinden almak için bir hükümet darbesi yapmaya ve "komünist devrimi" gerçekleştirmeye kalkıştılar.

Olanların farkına varan Sukarno, Madiun'da ayaklanan komünistlere karşı halkın desteğini istedi. Komünistlerin darbe girişimi, bütünüyle başarısızlığa uğradı. Cumhuriyet birlikleri Madiun'u kuşattılar. Birkaç gün içinde de, "Madiun olayı" kapandı. Cumhuriyetin başkenti Cakarta kentindeki bir başka komünist ayaklanma da bastırıldı; Musso öldürüldü. Öteki komünist önderlerse Sukarno'nun adamları tarafından tutuklandılar. Milliyetçiler Cava'dan yeni destekler sağlamışlardı. Böylece Hollandalıların planı suya düştü.

Ancak cumhuriyetin durumu hâ-

“Böl-Yönet” Siyaseti

1945 Ağustosunda A.B.D.'nin Asya'da İkinci Dünya Savaşı'ndan

*Endonezya'ya asker
sevki kararını
protesto etmek için
Amsterdam'da
yapılan gösteriler
polisler tarafından
dağıtılırken.*

lâ sarsıntıdaydı. Plebisit yapılmadı ve Hollandalılar, cumhuriyet artıklarına karşı ikinci bir askeri harekâta giriştiler. 1948'in 19 Aralık gününün ilk saatlerinde Cakarta Hollandalı paraşütçüler tarafından sarıldı ve hükümet teslim olmaya zorlandı. Sukarno, Hatta, Sjahrir ve öteki cumhuriyetçi önderler, Hollandalılar tarafından tutuklandı, hükümet binaları ele geçirildi. Geride kalan gerilla ve komünist kuvvetlerin karşı koymalarına karşın, cumhuriyet görünürde yenilmişti. Sumatra'daki cumhuriyete ait bütün bölgeler Hollandalılar tarafından işgal edildi.

Sukarno olanları önemsemiyordu. Hollanda hükümetinin dünya kamuoyunu kendi aleyhine çevirdiğinin farkında olmadığını çok iyi bilmekteydi: 1926-1927 yıllarında olanlar, 1949'da tekrarlanamazdı. Hindistan, Pakistan, Seylan (Sri Lanka) ve Burma bağımsızlıklarını kazanmışlar, Birleşmiş Milletler ise kesinlikle Hollanda'ya karşı bir tutum almıştı. Ancak en önemli nokta, A.B.D.'nin ülkedeki bu iktidar değişimine karşı çıkmasıydı. Güvenlik Konseyi, düşmanlıkların son bulması, cumhuriyete, Ling-

gadlatı Antlaşması çerçevesinde haklarının geri verilmesi ve egemenliğin en geç 1 Temmuz 1950 tarihine kadar Birleşik Endonezya Devleti'ne devredilmesi konularında ısrar ediyordu. Amerikan Senatosu'nun aldığı kararlarsa daha büyük önem taşımaktaydı. Buna göre Hollandalılar Endonezya'dan çekilmeyi reddederlerse, Hollanda'ya Marshall Planı'ndan yapılan bütün Amerikan yardımlarının kesilmesi söz konusuydu.

Ulusal iktisatları dar boğaza girmiş ve İkinci Dünya Savaşı sırasında ülkeleri parçalanmış bulunan Hollandalıların, bu durumda, yeniden görüşmelere başlamaktan başka seçenekleri yoktu. Taraflar arasındaki görüşmeler La Haye'de başladı. Bir yandan ödün vermesi için sağ kanattan gelen baskılar, öte yandan Endonezya'nın bağımsızlığını destekleyen taraftarları arasında bocalayan Hollanda sosyalist hükümeti, bir karara varmadı. Öteki adalarda yeni kurulmuş olan Hollanda'ya bağlı devletlerle geleceklerinin, cezaevinde bulunan cumhuriyetçi önderlerin elinde bulunduğunu anlamaya başlamışlar, bu yüzden de cesa-

retlerini yitirmişlerdi. 30 Haziran 1949'da son Hollanda birlikleri de Cakarta'yı terk etti; 6 gün sonra, cumhuriyet başkentin denetimini ele geçirdi.

Uzun süredir beklenen yuvarlak masa konferansı, 23 Ağustos'ta La Haye'de (Den Haag) başladı ve 2 Kasım tarihine kadar sürdü. Konferans'ta Hatta cumhuriyeti, Sultan Hamid II ise Hollanda denetimi altındaki dış ada topluluklarını temsil ediyorlardı. A.B.D.'nin giderek, artan baskısı karşısında Hollandalılar koşulları kabul etmek zorunda kaldılar. Hollanda hükümeti, Temmuz 1950 tarihine kadar sömürge ordularını dağıtacak ve konferansa katılan A.B.D. ve Birleşmiş Milletler gözlemcilerinin onaylarının da alınmasıyla, egemenliği Endonezya devletine devredecekti.

27 Aralık 1949'da Hollandalılar, Batı Irian (Batı Yeni Gine) dışında, eski Hollanda Doğu Hint Adaları'ndan oluşan Endonezya Birleşik Devletleri'ne egemenliği resmen devrettiler. Her devletin tam bağımsız olduğu ve cumhuriyetin Hollanda tacına gevşek bağlarla bağlı bulunduğu bir Hollanda-

Endonezya Birliği kuruldu. Ancak Hollandalılar anlaşma kapsamına alınmayan Batı Irian ve Yeni Gine bölgelerini geri vermek istemiyorlardı. Bağımsızlığın ilanından sonraki yıllarda bile Hollandalılar, pek önemli olmayan bu bölgeyi Hollanda-Endonezya ilişkilerinden sürekli olarak söz edilmesini sağlayan bir araç olarak, 1962 yılına kadar ellerinde tutacaklardı.

Adaların bütünüyle Hollanda egemenliğine girişlerinin üzerinden 50 yıl geçmeden ve takımadalardaki 350 yıllık Hollanda üstünlüğünden sonra, gevşek bağlarla bir araya gelen bu adalar ve uluslar topluluğu bağımsız bir devlet olarak kendini kabul ettirdi ve kısa süre sonra da Birleşmiş Milletler'e 60. üye devlet olarak girdi.

Sukarno, Komünistler ve S.E.A.T.O.

Endonezya'nın bağımsızlıktan sonraki gelişmesi, Sukarno yönetiminin değişik siyasal seçenekler karşısında, kaypak bir tavır takınmasıyla belirlenir. Bağımsızlıktan önce sömürgeci Hollanda'nın, Sukarno milliyetçilerine karşı kullanmaya çalıştığı komünistler, hatalarını anlamışlar, derlenip toparlanmaya başlamışlardı. Komünist Partisi'nin ülkede daha fazla nüfuz kazanmasını engellemek amacıyla Sukarno, "anti-empyralist geniş cephe" sloganı çevresinde N.A.S.O.K.A.M.adlı bir Ulusal Cephe kurdu. General Suharto'yu da Endonezya ordusu genelkurmay başkanı yardımcılığına getirdi. Öte yandan Sukarno, özellikle komünistlerin etkisiyle, anti-empyralist bir dış siyaset izleme yolunu tutmuş, ama ülke içindeki egemen sınıfların siyasal ve iktisadi güçlerini kırmayı gerçekleştirememişti.

Bir süre sonra beliren iktisadi zorluklar, "geniş cephe" koalisyonunu sarsmakta gecikmedi. Ülkede, sömürge yönetiminin doğal mirası olan iktisadi geri-bırakılmışlık sorunları, yeni-sömürgeciliğin oyunlarıyla bir kat daha arttı. Ülkedeki egemen güçlerle; komprador burjuvazisi büyük toprak sahipleri ve büyük bürokratlarla sıkı iktisadi ve siyasal işbirliği ve ticari ilişkiler içinde bulunan A.B.D. ve İngiltere bu durumdan yararlanmakta gecikmeyecekti.

Büyük devletler, Kore'de ve Vietnam'daki olaylardan sonra Güneydoğu Asya'daki ulusal kuruluş eylemlerini baskı altın-

da tutmak ve sömürgeciliğin yeni biçimlerini gerçekleştirmek için, 1954 sonlarında S.E.A.T.O. (Güneydoğu Asya Antlaşması, Örgütü) adlı bir örgüt kurmuşlardı. Üyeleri Amerika, İngiltere, Fransa, Avustralya, Yeni Zelanda, Pakistan, Tayland ve Filipinler'di.

Bu örgüt, empyralist devletlerin Uzak Asya'daki bağımsız dış siyaset izleyen ülkelere şiddetli baskılarda bulunmalarına yarayan bir araç olmuştur. Endonezya, S.E.A.T.O'nun kuruluşuna katılmaya şiddetle karşı çıktı. Sukarno, Batılı büyük devletleri protesto için Birleşmiş Milletler'den çekilip Kıta Çin'iyle olan ilişkilerini daha da artırdı.

Bandung Konferansı

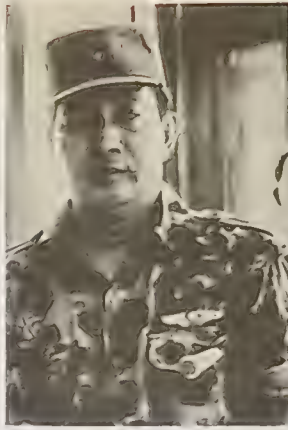
1955 Nisanı'nda Endonezya'nın Bandung kentinde, Asya ve Afrika'nın 29 ülkesi Bandung Konferansı'nda bir araya geldi.

Bu konferansın ana amacı, eski sömürge ülkelerin, artık egemen ülkeler olduklarını ve Batılı büyük devletlerin bu bölgelerde ve uluslararası sorunlarda tekellerini yitirdiklerini ortaya koymaktı.

Egemenliğine yeni kavuşan bu ülkeler, *Üçüncü Dünya* adlı bir blok oluşturup, bundan böyle dünyadaki siyasal gelişmelere ağırlıklarını koyacaklarını göstermek istiyorlardı. Bir bakıma bu, eski sömürgeciğin bağımsız varlıklarını dünya kamuoyu önünde ispatlama çabasıydı.

Bandung Konferansı aynı zamanda, sömürgecilikten kurtulmuş ülkelerin bağımsız dış siyasetlerinin biçimlenmesinde de bir aşama oldu. Konferansta açıklanan ilkelere en önemlileri, "empyralist güçlere karşı özgürlüğüne yeni kavuşan ülkelerin siyasal işbirliği" ve "tekelleri karşı mücadelede iktisadi işbirliği ve dayanışma"dır.

Konferansın en önde gelen kişilerinin biri de hiç kuşkusuz, Sukarno'ydü. Bandung'da yaptığı konuşmasında sömürgecilik konusundaki görüşlerini şöyle anlatır: "Bize sık sık sömürgecilik öldü artık denmiştir. (...) Ben diyorum ki sömürgecilik henüz ölmemiştir. Asya'nın ve Afrika'nın geniş alanları özgürlüğüne kavuşmamışken, sömürgeciliğin öldüğünü nasıl söyleyebiliriz? Sömürgeciliği yalnızca klasik biçimiyle görmeyelim... Sömürgecilik usta ve kararlı bir düşmandır, birçok biçim altında görülebilir. Yağmasından kolaylıkla

1966'da bir hükümet darbesiyle iktidara el koyan general Suharto.

vazgeçmez. Nerede, ne zaman ve nasıl görünürse görünsün, sömürgecilik bir beladır ve dünyadan kökü kazınması gereken bir şeydir."

Bandung Konferansı'na katılan ülkeler, bütün sömürge halklarının mücadelesini destekleme kararı aldılar. Cezayir sorununun başı yoldan bir çözüme bağlanmasını; Batı Irian'ın Endonezya'ya geri verilmesini istediler. Güney Afrika'daki ırkçılığı şiddetle yerdiler. Ayrıca Bandung Konferansı bildirisinde dünyanın öteki önemli sorunlarına da yer verilmiş, nükleer silahlara karşı çıkılmış, silahsızlanmanın gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Bandung Konferansı'nın, Dünya Barışını ve İşbirliğini Geliştirme Bildirgesi, insanın temel haklarına, Birleşmiş Milletler Örgütü'nün amaç ve ilkelerine, bütün ülkelerin egemenlik ve toprak bütünlüğüne ve uluslararası sorunların barış yoluyla çözümlenmesine saygı gösterilmesini de önermekteydi.

Konferansın bu tür kararlar alması, empyralist ülkeler tarafından kuşkuyla karşılandı. Kaldı ki birçok empyralist devlet, kendi askeri ve iktisadi siyasetlerine karşı gelişen bu görüşleri dikkatle izlemiş ve Bandung Konferansı'nda anlaşmazlık yaratmak için türlü yollar denemişlerdi. Batı Alman siyasal düşünür, Klaus Mehnert Bandung Konferansı'nı bir "Afrika-Asya Sendikası" olarak adlandırmış ve "kapitalist dünyanın böyle bir sendikanın doğasına engel olmak için her yolu denemesini" şart koşmuştur.

Afrika-Asya dayanışmasının temelinde yatan Bandung'ta biçimlenmiş ilkeler, daha sonraki birçok konferansta genişletilmiştir.

Bandung anlayışı, Asya ve Afri-

*Malang'da
çarşımalardan bir
an.*

ka kıtalarında ulusal kurtuluş eylemlerinin hızlanmasına yol açmış; konferansın temel ilkelerinden olan "bağımsız dış siyaset", özgürlüğe kavuşan ülkelerin dış siyasetlerinin doğrultusunu çizmişti.

Güdümlü Demokrasi

Bandung Konferansı'nda, toplanıya katılan otuza yakın Asya ve Afrika ülkesi temsilcileri, Endonezya'nın Hollanda'ya karşı izlediği siyaseti desteklediler. Bu sırada Endonezya'daki siyasal mücadele de gün geçtikçe şiddetlenmeye başlamıştı. Şubat 1957'de başkan Sukarno'nun bütün büyük partilerden oluşan bir millet meclisi kurulması önerisine, tutucu Müslümanların partisi *Mascumi* karşı çıktı. Molük Adaları'ndaki çatışma ve Sumatra'da seferberlik ilanı, bölgesel başkaldırmaların etkinliğini gösteren önemli eylemlerdi. Endonezya Milliyetçi Partisi önderi Sukarno, komünistlerin yönetime katılmasına karşı çıkan *Mascumi* partisi ile mahalli muhalefete karşı tarafsız bir siyaset izlemeyi benimsedi ve görüşlerini kabul ettirdi.

30 Kasım 1957'de Sukarno'ya karşı düzenlenen bir suikast, ortağı büsbütün karıştırdı. Şubat

1958'de Sumatra, Kalimantan, Molük ve Celebes (ya da Sulawesi) adalarının katılmasıyla kurulan Hür Endonezya Hükümeti, Sukarno'nun yerine başkan yardımcısı Hatta'yı geçirmek istemiş, bunun üzerine de Sukarno bütün ayrılıkçı eğilimlere son vererek 1957 Martı'nda Endonezya'da cumhuriyet idaresini başkanlık sistemine dayanan bir biçime sokmuştu. Bundan sonra Sukarno parlamento dağıtıp bütün yetkileri üzerine aldı. Endonezya'da, tek parti yönetiminde, eski parlamento üyeleri ve cumhurbaşkanınca seçilen kişilerden oluşan bir *halk kongresi* kuruldu. Böylece 1957-1959 yılları arasında "*güdümlü demokrasi*" adı altında bir çeşit diktatörlük yönetimi uygulanmasına geçildi ve seçimler süresiz olarak ertelendi.

Ordunun yönetimini de eline alan Sukarno, 1960 Haziranı'ndan başlayarak sivil idarenin yetersizliği ve ordunun iktidarı ele geçirmesini önlemek amacıyla ülkeyi tek başına yönetmeye başladı. Dış siyaset alanında, Cakarta, uluslararası anti-empereyalizmin başkentli durumuna geldi. Sukarno, devrimci Güneydoğu Asya'nın yönetiminde söz sahibi olmayı amaçlamakla ve sömürgecilğe karşı etkili bir siyasete yönel-

mektedir.

17 Ağustos 1960'ta Sukarno, Hollanda ile olan siyasal ilişkilerinin kesildiğini ilan etti. Bu, Hollanda Yeni Ginesi dolayısıyla, uzun süredir iki ülke arasında var olan gerginliğin sonucuydu. Sukarno, Hollanda Yeni Ginesi'ni (Batı İran) Endonezya Cumhuriyeti'nin bir parçası sayıyordu ve bu konuda Birleşmiş Milletler'e de başvurmuştu. Hollanda hükümetiye, başkan Sukarno'nun Hollanda Yeni Ginesi üzerindeki hak taleplerini sürekli olarak reddetmekteydi. Sukarno'nun Hollanda'ya karşı izlediği siyaset ordunun milliyetçi isteklerini kısmen yatıştırır gibi oldu. Nitekim Hollanda Yeni Ginesi'nden sonra Sukarno Malezya üzerinde de hak iddialarını ortaya attı. Ocak 1962'de Endonezya ve Hollanda kuvvetleri Yeni Gine açıklarında çarpışınca, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri iki ülke arasında arabuluculuk görevini üzerine aldı. Görüşmeler 15 Ağustos 1962'de New York'ta bir anlaşma imzalanmasıyla sonuçlandı. Bu anlaşmaya göre Hollanda, 1 Ekim'de haklarını uluslararası bir kuruluşa devredecek, bu kuruluş da egemenlik hakkını 1 Mayıs 1963'te Endonezya'ya bırakacaktı. Endonezya da, 1969 yılı sonundan önce, Birleşmiş Milletler Örgü-

*Başbakan
Sastroamidjojo,
Bandung
Konferansı'ndan iki
yıl önce "Sömürge
yönetimi altında
ülkeler bulunduğu
sürece mutlu bir
ulus olamaz"
demektedir.*

tü'nün denetimi altında, Hollanda Yeni Ginesi'nin Endonezya'ya ilhak edilip edilmemesi konusunda bir referandum yapmayı kabul ediyordu. Böylece başkan Sukarno'nun Batı Yeni Gine'ye ilişkin siyasi başarıya ulaşmış olmaktaydı.

Buna karşılık, Malezya ile ilgili siyasal girişimlerse başarısızlıkla sonuçlandı. 1963'te Malezya ve Filipinler'le birlikte bir konfederasyon kurulmasını öneren Endonezya bu tasariyi gerçekleştiremedi. 16 Eylül 1963'te, Saravak ve Sa-

bah adalarının da Malezya Federasyonu'na katılması Sukarno'yu güç duruma düşürdü. Sukarno bu adalar üzerinde hak iddia etmekteydi çünkü. Haziran 1964'te toplanan Tokyo Konferansı da bu konuda Endonezya lehine bir çözüm

Sukarno, tutuklanıp serbest bırakıldıktan sonra.

getiremeden dağıldı.

Malezya Federasyonu'nu, bir "yeni-sömürgecilik kuruluşu" olmakla suçlayan Sukarno, siyasal girişimlerde bir sonuç elde edemeyince, Kuala Lumpur hükümetine karşı üç yönden harekete geçmeye karar verdi. Askeri yönden Saravak ve Sabah'a saldırıp Malezya'ya asker çıkarmak; iktisadi yönden Singapur'un ticari ablukaya alınması ve ülkedeki Malezya ve İngiliz mallarına el konması; diplomatik yöndense, Malezya'nın Birleşmiş Milletler'e alınmasına tep-

ki olarak bu örgütten çekilmek... Endonezya'nın Malezya'ya saldırıya geçmesi üzerine İngiliz kuvvetleri, federasyonu korudu. Bütün bu olayların sonucu olarak da, 1967 Ağustosunda Malezya, Singapur dışarda kalmak üzere, *Commonwealth* (İngiliz Milletler Topluluğu) içinde bağımsızlığını ilan etti.

Sukarno, daha sonra başbakanlık görevini de üzerine aldı. 1963 Mayısı'nda yetkilerini yeniden genişleterek, halk meclisince kendini "ömür boyu cumhurbaşkanı" ilan ettirmişti. "Milletin Babası"

unvanını alan Sukarno, ülkedeki gücü durumu karşısında ordunun muhalefetine pek önem vermedi. 1961'de siyasal etkinlikte bulunmasına izin verilen sekiz siyasal parti, rejimin ve cumhurbaşkanının siyasal felsefesine uygun davranmak zorundaydı. Sukarno, partiler arasındaki görüş ayrılıklarını ortadan kaldıran bir "milli cephe" oluşturdu. Bu cephede komünistler, milliyetçiler, Müslüman Nahdat-ül Ulema Partisi üyeleri ve ordu temsilcileri bulunuyordu.

Bu arada, Aidit'in yönettiği 3 milyon üyeli Endonezya Komünist Partisi, ülkede siyasal etkinliğini gün geçtikçe artırmaktaydı. Sukarno, ordunun etkisine karşı bir denge kurmak için, Endonezya Komünist Partisi'nin desteğini sağlamaya çalıştı. Endonezya Komünist Partisi dış siyasette Sukarno'nun Çin Halk Cumhuriyeti'ne yaklaşmasını istiyordu. Endonezya'nın Birleşmiş Milletler'den çekilmesi üzerine Komünist Partisi, Çin ile "Yükselen Yeni Kuvvetler Örgütü" kurulmasını sağlamak amacıyla her türlü yöresel desteği kullandı. Bu örgüt içinde Çin Halk Cumhuriyeti'nin yanı sıra Kuzey Vietnam ve Kuzey Kore de yer alacaktı.

Endonezya Kıyımı

1965'in sonuyla 1966'nın başında Endonezya'da ülkeyi baştan başa kana bulayan, yakın tarihin en büyük toplu kıyımlarından biri daha yaşandı.

Bir milyon insanın öldürülmesi, yüzbinlerce insanın zindanlarda sürdürülmesi, halkın birbirine kırdırılması olayı, A.B.D.'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası Uzak Asya'da güttüğü siyasetin bir sonucuydu.

Gerek emperyalist devletlerin, gerekse onların yerli işbirlikçilerinin, Sukarno'nun bu anti-emperyalist siyaseti karşısında tavrı almamaları olanaksızdı. Bir süre sonra ordu içinde, Sukarno'ya karşı sağcı bir darbenin hazırlıklarına girişilmiş. Sukarno'nun özel muhafız alayı komutanı albay Untung, bu sağcı darbe girişimini önlemek üzere harekete geçmişti. Ancak albay Untung'un bu müdahalesi başarılı olamıyor, general Suharto'nun önderliğindeki C.I.A.'ya bağlı generaller, 5 Ekim 1965'te ülkede duruma el koyuyorlardı.

A.B.D.'nin Uzak Asya adına beslediği tek ve en önemli sorun, yörede sosyalizmin yayılmasını en-

Cakarta'daki bir caddede yer alan ve Endonezya Devrimi'nin tarihini gösteren bir afiş.

gellemek olmuştı. Bu yüzden de yöredeki devletlerin en gerici kesimleriyle sıkı işbirliğine girmek, yüzyıllar boyunca koyu bir cehalet içinde bırakılan halkların en fanatik duygularını sömürmekten çekinmemekteydi.

Endonezya Komünist Partisi, 3 milyon üyesi, 15-20 milyon sempo-tizani ile dünyanın üçüncü büyük komünist partisiydi. 1965'te Vietnam'a fiili saldırıya geçen A.B.D'nin en büyük korkusu, bu partinin ülkede girişeceği eylemler olmuştı. Güneydoğu Asya'yı kesinlikle kendi nüfuz alanına geçirmekte kararlı olan A.B.D. için Endonezya, Üçüncü Dünya'yı seçtiğinden beri bir çiban başıydı.

Müslümanların komünistlere karşı giriştikleri savaş, kısa bir süre içinde ülkede mahalli çıkar grupları arasında da çatışmaların doğmasına yol açtı. Kutsal savaşın en yüksek dehşet düzeyine ulaştığı 1965 Kasım ayında, kıyım yeni bir isimle anılmaya başlamıştı:

"Stormking uygulaması"; Stormking, ülkeye Hollandalıların getirmiş olduğu bir tür gaz lambasına verilen addı. Geceleri piriçliklerde ya da cangılın ağaçsız alanlarında görülen "lamba ışığı" kıyım olaylarının habercisi sayılıyordu. Kurbanlar bu gaz lambasının ışığında bir ağaca bağlanıyor, muz salkımlarını kesmekte kullanılan "parang" adlı keskin bıçak darbeleriyle öldürülüyorlardı.

Bu işlemleri yerine getiren birliklerin adı, "Yarasa" ydı. Tıpkı yarasalar gibi geceleri ortaya çıkan bu birlikler, ülkede yaşanan kıyımın gerçekleştircileri olmuşlardı.

Hükümet darbesinden sonra bir süre saklanmayı başaran Komünist Partisi önderi Nusanlara Aidit de, 1965 Kasımı'nda yakalandı ve kurşuna dizildi. Oysa Aidit daha bir yıl önce başkan Sukarno'dan Endonezya'nın en büyük nişanı olan "mahaputra" (ülkenin en iyi evladı) nişanını almıştı.

O dönem için dünyanın en bü-

yük komünist partilerinden biri olmasına karşın Endonezya Komünist Partisi, 1945'te gerçekleştirilen burjuva devrimi sırasında, ve daha sonra, ülke içi ve uluslararası siyasal gelişmeleri doğru saptayamamasının kefareti bir milyona yakın militanını kaybetmekle ödememiş oluyordu.

Sukarno'nun yükselttiği general Suharto, ülkedeki komünistleri temizledikten sonra, 1967 yılında Sukarno'yu da tasfiye ediyor ve ülkenin mutlak hâkimi oluyordu. 1945'te Hollanda'nın Endonezya'nın bağımsızlığını tanımaması sonucunu başlatan bağımsızlık savaşına katılmak üzere bir Amerika kruvazörüyle ülkeye gelen Sukarno, yine aynı devletin, A.B.D'nin yönettiği faşist darbe sonucunu, iktidardan uzaklaştırılmış oluyordu.

Emperyalizm karşıtı çizgiden tümüyle uzaklaşan ve A.B.D'ne yaklaşan Endonezya'da, gerçekleştirilen karşı-devrim, 1960'lardan sonra hızla yayılan "üçüncü blok"

ülkelerine bağlı ulusal burjuvazi yönetimindeki kurtuluş mücadelelerinin, ülkede yapısal değişiklikleri gerçekleştiremedikleri için, eninde sonunda, emperyalizmin açmazına düşeceklerinin en önemli örneklerinden biri oldu.

1968'de devlet başkanlığına seçilen Suharto'nun bu görevi 1973, 1978 ve 1983'teki seçimlerde de yineleni. Yönetiminde yansızlık ve bağılantısızlık modeli oluşturmaya amaçlayan Endonezya, her şey karşın A.B.D.'nin güçlü bir biçimde etkisi altında kaldı. Suharto da siyasetinin başarısının A.B.D. yardımına bağlı olduğunu bilmek-

te ama resmi olarak A.B.D. ve Endonezya arasındaki belirli bir ilke farklılığını sürdürmeyi istemektedir. 1985 yılı Endonezya için yıldönümler yılı oldu. Bağımsızlığın ilanından (17 Ağustos 1945) kırk yıl, Bandung Konferansı'ndan otuz yıl (25 Nisan 1955), general Suharto'nun yeni düzendeki rejiminin ortaya çıkışından (1 Ekim 1965) yirmi yıl sonra, Endonezya, yeşil devrimin başarılı olmasıyla ilgili çeşitli sorunlarından kurtuldu, ama yine de işsizliğin artması ve petrol fiyatlarının düşmesine bağlı iktisadi bir bunalımla karşı karşıya kaldı. 1984 sonu ve 1985 başından sonraki

olaylar teröristlerin ve İslam çevrelerinde yaratılan karışıklıkların belirli ölçüde yatışmasıyla kendini gösterdi. Tanjung Priok'da baskıncı hareketlerinin (12 Eylül 1984) ve bunu izleyen çeşitli suikastların içinde yer alan İslamcılarının davaları, 1985 yılı sonuna kadar sürdü.

Bu davalar sonunda ortalama on ve yirmi yıl arasında değişik çeşitli ağır cezalar verildi. Endonezya dış ilişkiler düzeyindeki ilişkilerini etkin bağılantısızlık üzerine oturtmaya çalıştı ve bu amaçla, başkan Suharto çeşitli Avrupa ülkelerini ziyaret etti. ●

- 1901** Hollanda kraliçesi Wilhelmina'nın Endonezya'da uygulanacak siyaseti açıklaması.
- 1904** Açe (Atjék) savaşının sonu, Hollanda'nın Endonezya'yı tümüyle işgal etmesi.
- 1916** Halklar Konseyi'nin (Volksraad) kurulması.
- 1920** Endonezya Komünist Partisi'nin kurulması.
- 1926** Komünist isyanların sömürgeci birliklerce bastırılması.
- 1927** Sukarno'nun yönetiminde Endonezya Milliyetçi Partisi'nin kurulması.
- 1933** Sukarno'nun tutuklanması ve sürgüne gönderilmesi.
- 1940** Hollanda'nın düşmesi. Japonya ile müzakerelerin başlaması.
- 1941** **Temmuz.** Japonya ile müzakerelerin sonu.
- 7 Aralık.** Japonya'nın Hollanda sömürgeci olan Doğu Hint Adaları'na, Malakka'ya, Filipinler'e saldırması. Büyük Okyanus'ta savaşın başlangıcı.
- 1942** **15 Şubat.** Singapur'un düşmesi.
- 9 Mart.** Bandung'da Hollanda'nın teslim anlaşmasının imzalanması: Çin-hin-di'nde Hollanda egemenliğinin çöküşü. Japon işgalinin başlaması.
- Mayıs.** Sukarno'nun Cava'ya dönüşü.
- Kasım.** Sukarno ve Hatta'nın öncülüğünde Putera'nın kurulması.
- 1944** **Eylül.** Japonya'nın, Endonezya'nın bağımsızlığa kavuşacağını açıklaması.
- 1945** **8 Ağustos.** Sukarno ile Hatta'nın bağımsızlığın verileceği tarihi saptamak üzere Saygon'da Japonlarla buluşmaları. Sovyetler Birliği'nin Japonya'ya savaş ilanı.
- 9 Ağustos.** Nagazaki'ye ikinci atom bombasının atılması.
- 15 Ağustos.** Japonya'nın teslim olması.
- 17 Ağustos.** Sukarno'nun Endonezya'nın bağımsızlığını ilan etmesi. Sukarno'nun cumhurbaşkanı, Hatta'nın başkan yardımcısı olması.
- 5 Ekim.** Ulusal Endonezya ordusunun

kuruluşu.

- 1946** **Temmuz.** Van Mook ile Sjahrir arasındaki müzakereler sonucunda, Endonezya Birleşik Devletleri'nin kurulması.
- 15 Kasım.** Linggadjati Anlaşması. Hollanda'nın Endonezya Cumhuriyeti'nin Cava ve Sumatra'da egemenliğini kabul etmesi.
- 1947** **21 Temmuz.** Hollandalıların, Endonezya'nın kilit noktaları durumunda bulunan limanları ve dış adaların büyük bölümünü işgal etmeleri; cumhuriyet topraklarına saldırıların başlaması.
- Aralık.** Hollanda ile Endonezya Cumhuriyeti arasındaki müzakerelere Amerikan bandıralı Renville gemisinde başlanması.
- 1948** **17 Ocak.** Renville Anlaşması.
- 7 Eylül-28 Ekim.** Madiun olayı.
- 19 Aralık.** Sukarno, Hatta ve öteki milliyetçi önderlerin tutuklanması.
- 1949** **28 Ocak.** Birleşmiş Milletler'in Hollanda'nın Endonezya'dan çekilmesini istemesi.
- 30 Haziran.** Son Hollanda birliklerinin Cakarta'yı terk etmeleri; Endonezya Cumhuriyeti'nin Cava'nın merkez kesiminin denetimini yeniden eline alması.
- 27 Aralık.** Batı Irian (Hollanda Yeni Gineşi) dışında, eskiden Hollanda Doğu Hint Adaları olan bütün topraklar üstündeki egemenliğin Hollanda'dan Endonezya Cumhuriyeti'ne geçmesi. Endonezya Cumhuriyeti'nin kuruluşu.
- 1955** **Nisan.** Bandung Konferansı.
- 1966** General Suharto'nun büyük kıyımı; bir milyon kadar komünistin öldürülmesi.
- 1967** Sukarno'nun iktidardan uzaklaştırılması.
- 1968** Suharto'nun devlet başkanlığına seçilmesi.
- 1970** Sukarno'nun ölümü.
- 1973,**
- 1978,**
- 1983** Suharto'nun devlet başkanlığı görevinin yinelenmesi.

Mısır Devrimi

Kasım 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılışını gösteren, aynı tarihlerde yapılmış bir estamp.

Mısır'ın Tarihsel ve Toplumsal Gelişmesi

Firavunlar ülkesi Mısır, Akdeniz'in en eski uygarlıklarından birinin geliştiği bereketli topraklar üzerinde kurulmuştur. Mısır'ın tarih sahnesine çıkışı İ.Ö. 3400 yılına kadar uzanır. Bu tarihte Firavun Mers, Aşağı ve Yukarı Mısır kralıklarını birleştirmiş, 2 000 yıl sürecek bir imparatorluk yaratmıştı. İ.Ö. 525'te Mısır, prenslerin eline geçti. Bunu sırasıyla, eski Yunanlılar, Romalılar, Bizanslılar ve Memlûklar izledi. En sonunda da Osmanlı İmparatorluğu ve İngiltere, Mısır'ı egemenlikleri altına aldılar.

Mısır'ın tarihsel gelişmesi, önceki Arap ülkelerinden birçok yönden ayrılık gösterir.

Bu ülke hem "Araplaşma"dan önce, hem de "Araplaşma"dan

sonra, bir tarım ülkesi olarak kalmıştır. Merkezi devlet, burada, gerek "doğal" nedenlerden (özellikle Nil vadisinde geniş sulama tesislerinin düzenlenmesi), gerekse Mısır'ı göçebe kabilelerin saldırılarından korumak amacıyla, çok erken ve çok ileri bir biçimde oluşmuştur.

Uzun yıllar değişik devletlerin egemenliğinde bağımlı olarak yaşayan Mısır'ın siyasal tarihi, Napolyon'un ülkeyi işgaliyle başlayan, emperyalist devletlerle ilişkileri içinde gelişir.

Napolyon Mısır'da

XVIII. yy'ın ikinci yarısından sonra, özellikle sanayi devrimiyle hızla kalkınan Batı Avrupa devletleri, kendilerine yeni pazarlar ve hammadde kaynakları bulmak amacıyla gözlemleri Doğu'ya ve Afrika ülkelerine diktiler.

Emperyalist ülkeler arasındaki bu çıkar kavgasında Mısır, coğrafi

konumu bakımından büyük önem taşımaktaydı. Akdeniz'i Hint Okyanusu'na bağlayan yol üstünde bulunan Mısır'a ilk el atan emperyalist ülke Fransa oldu.

Napolyon'un 1798'de Mısır'ı işgal etmesi, askeri açıdan pek başarılı olamamışsa da, Osmanlı İmparatorluğu'nun Asya'daki topraklarının Batılı ülkelere parçalanmasının ilk adımı böylece atılmış, ayrıca İslam- Arap dünyasına devrimci, özgürlükçü tohumlar da bu olayla ekilmiştir. Napolyon'un amacı, Hindistan yolu üzerinde bulunan Mısır'ı alarak, bu yöredeki İngiliz çıkarlarına büyük bir darbe vurmaktır.

Kavalalı Mehmet Ali Paşa ve Hanedanı

Fransızların 1801'de Mısır'dan çekilmeleri ülkede bir boşluk yarat-

*Kavalalı Mehmet
Ali Paşa.*

tı. Memluk egemenliğine son verilirken onun yerini dolduracak bir düzen getirilmemişti. Osmanlı padişahının Fransızları Mısır'dan uzaklaştırmak için gönderdiği orduda bulunan Kavalalı genç bir Arnavut subayı, Mehmet Ali, bir süre sonra ülkenin yönetimini ele geçirdi ve 1807'de padişah fermanıyla ve "paşa" rütbesiyle Mısır'a vali atandı. Mehmet Ali Paşa böylece, Mısır'ı 145 yıl süreyle yönetecek bir hanedanı başlatacaktı.

Kavalalı, son derece yetenekli bir sivil ve askeri önder olduğunu

kısa zamanda gösterdi. En büyük amacı, güçlü ve bağımsız bir Mısır devleti kurmaktı. Barajlar ve kanallar yaptırmak için Fransız mühendisler getirtti, sulama sistemini yeniden işletmeye başlattı. Mısır'ın temel zenginliğini meydana getirecek olan büyük pamuk sanayisini kurdu. Ülkeyi sanayileştirmeye ve halkı her yönden eğitmeye çalıştı. Oğlu İbrahim Paşa yla birlikte yerli halktan (fellahlardan) oluşturduğu ordu kısa zamanda, hem Osmanlı İmparatorluğu için bir tehdit ögesi olacak, hem de

Avrupa'nın büyük devletlerini bir hayli kaygılandıracaktı.

Padişahın ricası üzerine, Venhâbilerin başlattığı "İslamîliği diriltme" girişimini bastırmak için Arabistan'a saldıran Kavalalı, daha sonra güneye yönelip Sudan'ı egemenliği altına aldı. Böylece Kızıl Deniz'in her iki kıyısını da denetleme olanağını bulmuş oluyordu.

Kısa bir süre sonra padişah, İbrahim Paşa'yı bu kez de Yunanistan'da çıkan bir ayaklanmayı bastırmakla görevlendirdi. Ancak du-

Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın yerine geçen oğlu İsmail.

rumdan kaygılanan İngiltere ile Rusya işe karıştı ve Osmanlı ordusu yenildi. İbrahim Paşa da padişah'tan yaptığı hizmetlere karşılık Suriye valiliğini istedi. Bu isteği geri çevrilince Suriye'yi işgal etti.

1839'da yapılan Londra Konferansı'nda Kavalalı'nın Mısır "Hidivliği"ni kabul eden Batılı devletler, Mısır'da gelişmekte olan sanayiye de büyük darbe indiriyor; kabul ettirdikleri kapitülasyon koşullarıyla bundan böyle, Batı'nın sanayi ürünlerinin serbetçe Mısır'a girmesine olanak hazırlamış oluyorlardı

Kavalalı Mehmet Ali Paşa, 1849'da öldü. Ondan sonra, 1849-1882 yılları arasında, başa geçenler Mısır'ı kalkındırmak, onu dünya pazarına sokmak ve zenginleştirmek için Batı sermayesine başvurdular ve bu nedenle Kavalalı'nın "bağımsız" siyasetinden uzaklaştılar.

Bu yeni yönetim, toplumsal yapıda da bazı değişikliklere yol açtı. Mısır topraklarının mülkiyetini ele geçiren yönetici sınıf, kısa zamanda Mısır'ı Lancashire'in bir "Pamuk plantasyonu" haline ge-

tirdi. Özellikle, 1863'ten 1879'a kadar Mısır hidivi olan İsmail döneminde, İngilizlere ülkede büyük ayrıcalıklar tanındı.

1869'da Süveyş Kanalı açılınca, Mısır'ın gerek iktisadi, gerekse askeri önemi bir kat daha arttı. Ancak kanalın açılması, ülkeyi büyük borçların altına sokmuş, iktisadını doğrudan doğruya "Batı'ya bağımlı" duruma getirmişti. Bundan böyle Mısır iktisadı, dışardan mamul madde alan ve yalnızca işlenmiş ham pamuk satan bir "koloni iktisadi" olacaktı. Bu durum, doğal

*Eylül 1882'de
yapılan Tel el-Kebir
savaşından bir
görünüş.*

olarak, Kavalalı'nın gerçekleştirdiği siyasal bağımsızlığın da sonu demektir.

XIX. yy'ın üçüncü çeyreğine kadar Mısır'a giren yabancı sermayede en büyük ağırlık, Fransızlarındı. 1875'te İngiltere, Süveyş Kanalı hisse senetlerinin yüzde 40'ını ele geçirdi. İngiltere, ülke iktisadının temel dayanağını oluşturan Hindistan yolu üzerindeki Mısır'ın, yabancı bir devletin özellikle Fransa'nın egemenliği altına geçmesinden müthiş korkmaktaydı.

Büyük borçlar altına giren İsmail, karşılaştığı güçlükleri yeneme-

yince, 1876'da İngiltere ile Fransa'nın ortak mali denetimini kabul etmek zorunda kaldı. Ancak bu iki ülkenin istediği iktisadi ve siyasal önlemlere karşı çıkınca, 1879'da, Avrupalı devletlerce iktidardan uzaklaştırıldı.

Arap Ayaklanması

İsmail'in yerine, ondan daha güçsüz bir devlet adamı olan Tefik geçti. Bu sıralarda Mısır'da, yabancı egemenliğine ve hanedanın keyfi yönetimine karşı, dağınık ve

zayıf da olsa, yer yer, bölgesel Arap unsurları arasında başkaldırımlar başlamıştı. Bu eylemin ideolojik içeriğini, XIX. yy'ın ileri gelen İslam reformcularından Cemalüttin Afgani'nin izleyicileri olan dinsel-siyasal reformcular oluşturmuyordu. Cemalüttin'in, İslam birliği ve İslamlığın doğuşu konusunda verdiği vaazlar, XIX. yy. sonlarında İslam dünyasını, (bu arada Mısır Müslümanlarını) derinden etkileyecekti.

Hıdiv'in keyfi yönetimine karşı bir ikinci öge de, ülkenin zengin liberallerince desteklenen Anayasa'

Parti'ydı. Yönetime karşı olan bir üçüncü grupsa, ordudaki Mısırlı (fellah) subaylardı. Bunların karşı çıkışlarının en büyük nedeni, en yüksek askeri görevlerin, sürekli olarak Türk-Çerkez aristokrasisine bağlı olanlara verilmesiydi.

Eski kültürün mirasçıları olan bu farklı unsurlar, yabancı egemenliğin Arap ve Mısır uygarlığının değerlerini yıkacağını sezdiler. Ayrıca, çok geçmeden, ithal mallarının ülke iktisadını nasıl çıkmaza sürüklediğini de gördüler. Batı egemenliğine karşı çıkan ve Hidiv ile Türk-Çerkez aristokrasinden hoşnut olmayan bu unsurlar, ulus olarak var olma sorunu üzerinde düşünmeye başladılar. 1860'tan sonra, Mısır'da Arap Rönesansı'nı (Nahda) doğuran düşünürler bu unsurlar arasından çıktı.

Ancak bu "yeniden doğuş" pek başarılı olmadı. Bir yandan benliklerini koruma, bir yandan da ülkenin geri kalmışlık sorununu çözme çabaları arasındaki çelişkiyi çözemeyen düşünürler, sonunda, kendilerini bir çıkmazda buldular.

İngiliz İşgali

Mısırlı subayların önderi olan Ahmet Arabi, ulusçu önerileriyle kısa zamanda büyük ün sağladı. Amacı, "Mısır'ı Mısırlılara geri vermek"ti. Bu amacını gerçekleştirmek için çıkardığı ayaklanmalar İngiltere ve Fransa'yı büyük ölçüde kaygılandırmaktaydı. Hidiv Tefvik ayaklanma hareketlerine katılanları oyalayarak zaman kazanmak istediye de, sonunda çatışma kaçınılmaz oldu. İngilizler 1882'de Mısır'a bir ordu göndererek Arabi'nin kuvvetlerini Tel-El-Kebir savaşında büyük bir bozguna uğratarak Mısır'ı işgal etti. Fransa o sırada kendi iç sorunlarıyla uğraşmak durumunda kaldığı için işgale katılmadı.

1882 yenilgisi, "yeniden doğuş" konusundaki umutların da sonu oldu. Ülkedeki gerici muhalefet, yabancı egemenliğini onaylayarak bir kaçış yolu bulmuştu. Batılı devletlerle ve sermaye çevreleriyle giriştiği işbirliği sonunda gittikçe zenginleşen yönetici sınıf da, bundan böyle, ülkedeki emperyalist egemenliğinin sürmesi için tam bir dayanak olacaktı. Artık ülkede gerçek yönetim, Kahire'de oturan İngiliz konsoloslarının elindeydi.

Bu konsoloslar şunlardı: 1883-1907 yılları arasında görev yapan Sir Evelyn Baring, 1907-1911 yılları arasında görev yapan Sir El-

Bir Mısır paşasını konu alan bir estamp.

don Gorst ve 1911-1914 yılları arasında görev yapan Lord Kitchener. Hidivliğin başına geçen paşalarsa, birer kukla yöneticiden başka bir şey değildiler.

1898'de İngiliz-Mısır ordusu Sudan'a saldırdı. Sudan 1881-1883 yıllarında, Muhammet Ahmet (Mehdi) tarafından Mısır egemenliğinden kurtarılmıştı. Sonunda Sudan'da İngiliz-Mısır ortak egemenliği kuruldu.

Mısır'daki bu İngiliz yönetiminin ülkeyi İngilizleştirmek gibi bir amacı yoktu. İngilizler, Mısır'da bir oranda düşünce özgürlüğü tanımışlardı. Ancak bu bir süre sonra, Mısır'ın ve giderek bütün Arap ülkelerinin bağımsızlığını amaçlayan yeni bir güçlü ulusçu akım'ın doğmasına yol açtı. Bu akımın en ünlü önderi Mustafa Kamil adlı genç bir avukattı. Mustafa Kamil ve Muhammet Fent ilk ulusçu partiyi kur-

dular (bu partinin ülkedeki etkinliği Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar sürecek, 1919'dan sonra yerini Vefat Partisi'ne bırakacaktır).

Mısır'daki ulusal akım, 1906'daki Denşavai olayından sonra daha da hızlandı. Birkaç İngiliz askeriyile Denşavai köyleri arasında, bir yanlış anlama yüzünden çıkan olaylar sonunda İngilizler köylülere karşı sert önlemler almıştı. Bu ise, İngilizlere olan nefreti daha da artırmaktan başka bir işe yaramadı.

Birinci Dünya Savaşı ve Mısır

1914'te Birinci Dünya Savaşı baş gösterdiğinde Osmanlı İmparatorluğu İttifak Devletleri'ne kar-

*Omdurman savaşı
sonra İngiliz birliklerinin
Mısır piramitlerini
ziyareti.*

*Mısır ordusu
başkomutanı Sir Lee
Stack'un 1924'te
Kahire'de
öldürülmesini konu
alan temsili bir
resim.*

şir İtilaf Devletleri yanında savaşa katıldı. İttihat ve Terakki ileri gelenleri, Müslümanları Avrupalılara karşı savaşa çağırды. İngiltere bu durumdan özellikle tedirgin oldu. Savaş sırasında askeri açıdan büyük önemi olan Mısır'da nüfusun büyük çoğunluğu Müslüman'dı.

Ayrıca yönetici durumdaki bey ve paşaların da büyük bir bölümü Türk'tü. Oysa olayların gelişmesi, İngilizlerin tedirginliğinin yersiz olduğunu gösterdi. İttihat ve Terakkiçilerin çağırısı, Mısır'da hiçbir yankı bulmamıştı.

Osmanlı İmparatorluğu'yla sa-

vaşa girildikten sonra İngiltere, Mısır'da sözde Osmanlı egemenliği ne son verildiğini açıkladı. Böylece Mısır, İngiltere'nin himayesine girdi ve Hidiv Abbas II uzaklaştı. İmparatorluk amcası Hüseyin Kamil, sultan ilan edildi. Bütün bunlar Mısır'da otuz yıldan beri sürmekte olan İngiliz denetiminin "resmen" açıklanmasından başka bir şey değildi.

Savaş süresince Mısır'da siyasal yaşam durdu. Ancak ulusçu akımlar gittikçe yoğunlaşmaktaydı. Mısır, Süveyş Kanalı bölgesinde yaptığı birkaç çatışma dışında, savaşa doğrudan katılmadı.

Müttefikler büyük bir orduyla Mısır'a yerleştiler. Savaş, pamuk fiyatlarını yükselttiğinden ülke iktisadında gelişmelere yol açtı. Ancak bu gelişmelerden yararlanan yine bir avuç zengin ve savaş vurguncusuydu. Halk çoğunluğu korkunç kötü koşullar altında yaşamaktaydı.

Mısır'ın Sözde Bağımsızlığı

Savaşın sonunda, A.B.D.Başkanı Wilson'un "halkların kendi kendilerini yönetmelerine" dayanan ünlü açıklaması Mısır'da büyük

Denşaval'de bir İngiliz subayını öldürmekle suçlanan milliyetçi bir Arap, İngilizler tarafından idam edilmek üzere idam sehpasına çıkarken.

umutlara yol açtı. Savaş biter bitmez ulusçu eylemin önderi Said Zaglul, bir heyetle birlikte Mısır'ın tam bağımsızlığını istemek üzere İngiliz makamlarına başvurdu. İngiliz hükümeti Zaglul'un bu önerisini soğuk bir biçimde geri çevirdi. Bütün Mısır çalkalanmaya başlamıştı.

Mart 1919'da İngiliz yetkilileri Zaglul'u tutuklayarak Malta'ya sürünce ülkede ayaklanmalar başgösterdi. Bu durumdan kaygılanan İngiltere, Mısır'a Ortadoğu savaşının ünlü generali Allenby'yi gönderdi.

Allenby üstün yetenekli, liberal düşünceli bir askerdir. Mısır'da İngiliz egemenliğinin sürmesi için ulusal eylemlere bazı ödünler verilmesi gerektiğine inanıyordu; bu yüzden de Zaglul'un Malta'daki sürgünlüğüne son vererek, onun ülkeye dönmesine izin verdi.

Allenby İngiliz çıkarlarını tam güvence altına almak için, ülkedeki "himaye" sistemine son verip Mısır'a belli koşullara bağlı bir bağımsızlık tanınmasından yanaydı. Ülkedeki İngiliz çıkarlarının başında, Mısır'da Süveyş Kanalı'nı korumakla görevli asker bulundurmak, Mısır'daki yabancılara tanınmış ayrıcalıkları (kapitülasyonları) ve Sudan'daki düzeni korumak geliyor-

İngiltere kraliyet ailesinin 1911'de Port Said'i ziyareti.

du. Gerçi Sudan, biçimsel olarak İngiliz-Mısır ortak egemenliği altındaydı; ama, başlıca yüksek devlet görevlerini ve siyasal kararlar alma yetkisini İngilizler ellerinde tutmaktaydı. Mısırlı ulusçularsa Sudan'da Mısır etkinliğinin yeniden sağlanmasını istiyorlardı.

Ancak Mısır'ın tam bağımsızlığını isteyen Zaglul, İngilizlere ülkede ayrıcalıklar tanıyan bir bağımsızlık anlaşmasını asla onaylamazdı. Ülkede huzursuzluk daha da artınca, içine düştüğü açmazdan kurtulma amacıyla Allenby,

sonunda, İngiliz hükümetini tek taraflı bir bildiriyle Mısır'a bağımsızlık vermeye zorladı. Ancak bu bildiride bazı sorunların gelecekte karşılıklı anlaşma sonucu çözüme bağlanacağı koşulu da yer almaktaydı.

İngiltere ile Mısır arasındaki başlıca sorunlar çözülmemiş, yalnızca ertelenmişti. Mısır'a tanınan, bir çeşit yarı-bağımsızlıktı. Mısır Sultanı Fuat, Kral Fuat I adını alarak ülkenin meşruti yöneticisi oldu. Belçika modeline göre hazırlanan bir parlamento düzeniyle krala

Mısır'da, özellikle de başkent Kahire'de İngiliz aleyhtarı milliyetçi gösteriler yapılmaya başlamıştı. Resimde, Mısır milliyetçiliğinin yeni önderi Said Zaglul'a Kahire sokaklarında sevgi gösterisinde bulunan milliyetçiler görülüyor.

önemli yetkiler tanındı. Mısır'daki İngiliz devlet memurları da sayıca azaltılmıştı. Ama İngiliz askerleri, hala Mısır'daydı ve Mısır ordusunun kilit noktaları İngiliz subaylarının elindeydi. İngiliz konsolosu, Mısır'ın içişlerinde söz sahibi olmayı sürdürüyordu. Bu durumda Mısır'ın siyasal yaşamını belirleyen üç büyük siyasal güç bulunmaktaydı: Kral, Zaglul'un Velt Partisi ve İngilizler

İngiltere tarafından verilen bu tür yarı-bağımsızlığın, Mısır'daki ulusçu unsurlar tarafından benimsenmeyeceği açıktı. 1922-1924 yılları arasında grevler, bombalama olayları, Batılı siyasal adamlarına yapılan suikastlar, birbirini izledi. En önemli sorunlardan biri de, Sudan'dı; Mısır'daki ulusçu akımlar Sudan'a sızarmıştı. 1924'te Sudanlılar İngiliz yönetimine karşı ayaklandı; ama Sudanlı ulusçular Mısır'ın egemenliği altına da girmek istemiyorlardı

İngiliz-Mısır ilişkilerindeki ilk bozulma, 1924 Kasımı'nda, Sudan

22 TEMMUZ DEVRİMİ'NİN ÖYKÜSÜ

22 Temmuz Devrimi'nden birkaç gün önce kralla, hükümetin ileri gelenleri her zamanki gibi yazı İskenderiye'de geçirmekteydiler. Bu, Hür Subaylar Örgütü'nün işini daha da kolaylaştırdı.

Nasır'ın planlarına göre, 13. piyade taburu Kahire'deki genelkurmay karargahını ele geçirirken, hareketi destekleyen öteki birlikler, başkentteki stratejik kilit noktalarını işgal edecekti. Her şey yolunda gitti.

Gece saat 01.45'te genelkurmay karargahı ele geçirilmişti. Bütün kent, tank ve zırhlı araçlarla çevrildi. Sabah saat 7'deyse Enver Sedat, Kahire radyosundan devrimin başarıya ulaştığını dünya kamuoyuna duyuruyordu.

24 Temmuz günü öğleden sonra Zekeriyâ Muhittin, İskenderiye'yi işgal etti. Hür Subaylar Örgütü'nün öteki önemli iki üyesi, Kemal ve Salah Salem, Sina garnizonunu ele geçirdiler.

Kral Faruk, hâlâ yazlık evindeydi ve kanal bölgesindeki İngiliz askeri birliklerinin müdahale etme tehlikesi vardı.

Hür Subaylar, önce Ali Mahir'den hükümet kurmasını istediler. Mahir bir dizil istekle kral Faruk'a başvurdu. Bu isteklerden en önemlisi, general Necib'in ordu başkomutanlığına atanmasıydı. Aslında Hür Subaylar, kralı tahtta bırakmak niyetinde değillerdi; zaman kazanmak istiyorlardı yalnızca.

26 Ağustos'ta ordu, zırhlı araçlarla İskenderiye'deki krallık sarayını kuşattı. Yaşamından kaygı duyan kral, oğlu adına tahttan feragat et-

tiğini bildirdi. Hür Subaylar, halkına ihanet eden kralın kurşuna dizilmesinden yanaydılar. Ama Nasır, arkadaşlarını kralın sürgüne yollanması konusunda ikna edecekti.

Devrim kansız oldu sayılır, küçük bir iki çatışmada iki asker öldü, yedi asker yaralandı.

Ülkede yönetimi ele geçiren Hür Subaylar'dan oluşan Devrim Konseyi, kısa bir süre sonra siyasal partileri kapattı; ama asıl güçlük, Müslüman Kardeşler Örgütü'yle ve komünistlerle baş etmektir.

12 Ağustos günü, İskenderiye'deki Mısır'ın en büyük ilplikhanelerinden birinde, işçiler ayaklanarak işletmenin yönetimini ele geçirdiler. Olayın ülke çapında yayılmasından korkan Devrim Konseyi, ilplikhanelerin yönetimini yeniden almak için bir askeri birlik gönderdi; 200 işçi tutuklandı. Kısa bir yargılamadan sonra, işçilerden ikisi, ayaklanmayı kışkırtmak suçuyla yargılanıp asıldılar. Nasır, işçilerin asılmasına engel olmak istediye de Necib'e göre olay, komünistlerin tertibiydi ve cezasız kalmamalıydı.

Devrimin üzerinden bir ay geçmeden Hür Subaylar, ülkedeki solcu güçlerle karşı karşıya gelmişlerdi.

Ocak 1953'te, Devrim Konseyi, bütün partileri kapattığını ve mallarına el konduğunu ilan etti. 23 Ocak 1953'te, Mısır'ın yeni siyasal örgütü, Ulusal Kurtuluş Örgütü'nün kurulduğu bildirildi. 10 Şubat günü geçici anayasa yürürlüğe girdi. İkeke Mısır, hâlâ monarşiydi. 10 Haziran 1953'te cumhuriyet ilan edildi.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Mısır son derece güç bir duruma düşmüştü. Resimde, Avusturyalı askerlerin piramitlerin eteğinde bulunan kampları görülüyor.

genel valisi ve aynı zamanda Mısır ordusu başkomutanı Sir Lee Stack'ın Kahire'de öldürülmesi üzerine ortaya çıktı. Bu olaydan Zaglul'u sorumlu tutan Allenby, ulusçu önderin cezalandırılmasını istedi. Mısır bu olaydan sonra Sudan üzerindeki sınırlı etkinliğini de kaybetti. Allenby'nin 1925'te emekliye ayrılmasından sonra yerine Lord Lloyd geçti. 1925-1929 yılları arasında görevde bulunan Lloyd, Mısır'da İngiliz denetiminin ve etkinliğinin sağlanması konusunda büyük çabalar harcadı. 1927'de Zaglul'un ölümünden sonra Vefi Partisi'nin başına Nahas Paşa geçti. Nahas Paşa döneminde de parti, kitleler arasındaki etkinliğini sürdürdü.

1931'de Kral Fuat, Vefi'i iktidardan uzaklaştırdı; anayasayı yürürlükten kaldırdı. Ülkenin en zenginlerinden, tam bir sağcı ve despot olan Sıtkı Paşa'ya yeni bir seçim yasası hazırlattı. Bu yeni yasaya göre Vefi Partisi'nin seçim kazanma şansı yoktu.

Kral Fuat ölümünden bir süre önce, kamuoyunun artan baskıları karşısında 1923 anayasasına dönüşmesini kabul ederek tahttan feragat etti; yerine on altı yaşındaki oğlu Faruk geçti.

Kral Faruk tahta çıktığında, ülkeyi Nahas Paşa başkanlığındaki Vefi hükümeti yönetmekteydi. 1923 anayasasına göre yapılan seçimlerde çoğunluğu Vefi Partisi kazanmıştı.

Ulusçu Vefi Partisi liberal, aydın, kentli bir kitle tarafından desteklenmekle birlikte, temelde kırsal tabana dayanmaktaydı. Partide bir sol kanadın olması, sosyal açıdan tutucu bir siyaset izlenmesini önlemedi. Partiye egemen olan sınıf, toprak sahipleriydi. Bu nedenle Vefi Partisi hiçbir zaman, ülkenin en ivedi gereksinmesi olan toprak reformu gibi yapısal değişiklikleri gerçekleştirmeye yönelmedi. Vefi üyelerinin tek ortak amacı, Mısır'da İngiliz işgaline son vermekti

İngiliz-Mısır Antlaşması

Kral Faruk yönetiminin en önemli sorunu, İngiliz-Mısır antlaşmasının sonuçlanması oldu.

1922-1936 yılları arasında bu konuyla ilgili, en az altı görüşme yapıldıysa da bir sonuç alınamamıştı. Her keresinde, 1922 Bağımsızlık Bildirisi'nde öne sürülen koşullar (özellikle Sudan sorunu) bir antlaşmaya varılmasını önlemekteydi.

1936'da gerek ülkenin, gerekse dünyanın içinde bulunduğu koşullar büyük değişikliklere uğramıştı. Beş yıldır muhalefet partisi durumunda olan Vefi Partisi, gittikçe zayıflamaktaydı. Hem İngiltere'ye, hem saraya aynı anda karşı çıkmanın kendisine pek bir yarar sağlamayacağını anlayan Vefi yöneticileri görüşlerini yumuşattılar. Öte

Kral Fuat, İngiliz ordusunun generali üniformasıyla.

yandan, İngiltere'de ülke içinde halkın sevdiği ve desteklediği siyaset adamlarıyla işbirliği yapmanın gerekliliğini iyice anlamıştı.

İngiltere-Mısır yakınlaşmasını sağlayan en büyük etken Mussolini'nin Afrika konusunda beslediği saldırgan amaçlardı. Bu durumda Mussolini'ye karşı Mısır'ın savunulması için bir Mısır-İngiliz dayanışmasının gerekliliği apaçık or-

*En üstte,
17 Mart 1919 günü
öğrencilerin Kahire
sokaklarında
yürüyüşü.*

*Üstte,
Kral Fuat bir
okulun açılışında.*

tadaydı.

1936 İngiliz-Mısır ortak anlaşmasıyla Mısır, tam bağımsızlık konusunda büyük bir aşama kaydetmiş oldu. Antlaşma yirmi yıl süreyle geçerliydi.

Bu antlaşmayla İngiltere'nin Mısır'ı işgali sona eriyor idiyse de, askerleri, hâlâ ülkede idi. Mısır ancak kendi kendini savunabilecek duru-

ma gelince İngiliz birlikleri Süveyş Kanalı bölgesine ve Sina'ya çekilecek ve sayıları 10 000 asker ve 400 pilotu geçmeyecekti. Ama antlaşmadaki askeri hükümlerin en önemlisi, bir savaş söz konusu olduğunda (ya da İngiltere gerek görürse) Mısır'ın bütün hava, deniz ve karayolları İngiliz hükümetince kullanılacaktı.

Öte yandan, 1882'den beri Mısır, ilk kez kendi savunma gücünü tek başına denetlemek hakkına sahip oluyordu. Artık Mısır ordusunun başında bir İngiliz değil, bir Mısırlı subay vardı. Askeri haberalma servisi Mısırlılara devredilmiş. İngiltere Mısır'ın Milletler Cemiyeti ne üye olmasını sağlamıştı.

Veft Partisi, İngiltere ile bir anlaşmaya varmak konusunda acele ettiğinden Sudan sorununu er telemeyi kabul etmişti. 1898'deki ortak egemenlik durumu, olduğu gibi bırakıldı. Her iki ülke de anlaşmanın İngiliz-Mısır ilişkilerinin temeli olacağı inancındaydılar.

Görünüşe bakılırsa anlaşma, Mısır kamuoyunun da onayını kazanmıştı. Nahas Paşa ve İngiliz elçisi Sir Miles Lampson Kahire sokaklarında sevgi gösterileriyle karşılandılar. Ama parlamento dışı bir çok grup, öğrenciler ve işçiler bu anlaşmayı bir "ihanet belgesi" saymaktaydılar.

Veft hükümetine karşı olan en önemli eylem, Mısırlı öğretmen Hassan el Banna'nın önderliğinde oluşan *Müslüman Kardeşler* eylemiydi. Bir "dinsel uyanış" akımı olarak başlayan bu eylemin görüşleri, giderek, siyasal bir nitelik kazanıyor; Müslüman Kardeşler, Mısır'da, bütün hukuk, siyasal ve yönetim sisteminin *Kuran* ve şeriat kelerine göre biçimlenmesini istiyorlardı. Mısır'da 1930'ların sonun-

da buna benzer birçok dinsel ve faşist örgüt ortaya çıktı: Ahmet Hüseyin'in, faşist partilere özenen *Mısır-El-Filal* (Genç Mısır) Partisi bunlardan biriydi.

İkinci Dünya Savaşı ve Mısır

1936 İngiliz-Mısır antlaşmasının iki ülke arasındaki ilişkiler için uyumlu bir ortam sağlayacağı konusundaki umutlar kısa zamanda kayboldu.

1939 Eylülü'nde İkinci Dünya Savaşı baş gösterdiğinde İngiltere, antlaşmanın 8. maddesi uyarınca Mısır'ın kara ve demiryollarıyla limanlarından, kısacası bütün olanaklarından yararlanmaya başladı. Bu, ülkenin fiilen işgali demekti. Başbakan derhal ülkede sıkıyönetim ilan etti. Mısır savaşa doğrudan katılmadıysa da, ülkedeki bütün Alman uyrukluları enterne etti, mallarına el koydu.

İngiliz-Mısır ilişkileri, 1940 Mayıs'ında İtalya'nın savaşa katılması ve savaşın Ortadoğu ve Kuzey Afrika'ya sıçraması sonunda, iyice bozuldu.

İngiltere, Mısır'ın tarafsızlığından yanaydı. Ancak İtalya'nın savaşa girmesiyle durum değişti. Gerek Kral Faruk'un, gerekse Başbakan Ali Mahir'in Mısır'daki İtalyan şirketlerine ve İtalyan uyruklarına dokunmaması üzerine İngiltere ile Mısır arasında anlaşmazlık baş gösterdi; Mısır yöneticilerinin İngiliz Büyükelçisi Sir Miles Lampson'la arası açıldı. İngiliz Başbakanı Churchill de, müttefikler aleyhine Mısır'da girişilen yıkıcı kampanyaya izin vermeyeceğini açıkladı. Churchill Mısır hükümetinden, birliklerini Batı çölünden Kahire'ye geri çekmesini ve mihrer devletlerini destekleyen genelkurmay başkanı general Aziz El Mısıri'nin görevden alınmasını istedi.

Gerçekten de aralarında birçok subayın da bulunduğu bir grup, açığa faşist mihrer blokunun savaşı kazanmasını istemekteydi. Ancak bu, onların faşizme ya da nazizme yakınlık duymuş olmalarından ileri gelmemekteydi. Bu subaylar bir mihrer zaferinin kendilerini İngilizlerden kurtaracağını düşünüyorlardı.

1942 Şubatı'nda "Çöl tilkisi" Rommel komutasındaki Alman birlikleri Mısır topraklarına girerek İs kenderiye'ye doğru ilerlemeye başladı. Bu durum İngiltere'yi son derece kaygılandırmıştı. İngiliz hükümeti Kral Faruk'a gönderdiği bir

Sait Zağlul.

Direnen yöneticiler arasında Tulba Paşa ile birlikte Tel el-Kebir savaşından sonra hapsedilen Arabi Paşa da vardı. Yanda Tulba ve Arabi paşaları cezaevinde gösteren temsili bir resim görülmüyor.

ülûmatomla, ya Nahas'ı hükümetin başına geçirmesini ya da tahttan çekilmesini bildirdi. İngiltere, bir süreden beri ilişkilerini düzelttiği Vefî Partisi'nin iktidara geçmesini kendi çıkarlarına daha yakın bulmaktaydı. Kralın yanıt vermemek gecikmesi üzerine İngiliz Büyükelçisi Sir Miles Lampson, 4 Şubat 1942 günü İngiliz birlikleri ve zırh

lı araçlarla sarayın kuşatılması emrini verdi

Kral sonunda boyun eğdi ve Nahas Paşa yeni hükümeti kurmakla görevlendirildi. Mısır cephesi, böylelikle İngilizler açısından sağlama alınmış olmaktaydı. Kısa vadede İngilizler, istediklerini elde etmişlerdi; ama ülkede, kral ve Vefî Partisi bütün itibarını yitirmiş ol-

*Kral Faruk taç
giyme töreninde.*

maktaydı.

Ülkedeki bu durum, gerek ordu içinde gerekse halk kitleleri arasında yönetime karşı olan akımları daha da hızlandırdı.

Nahas Paşa, ülkede gelişen bu akımların gücünü değerlendiremedi. Oysa, sözcüğü bir Müslüman Kardeşler örgütü, gün geçtikçe gelişmekteydi. Örgüt, siyasal amaçlarına ulaşmak için şiddet eylemlerini de artırmıştı.

1944'te Vefat Partisi yönetimden uzaklaştırıldı. Bu arada İngiltere'de yapılan seçimleri İngiliz İşçi Partisi kazanmıştı. İşçi Partisi başlangıçta, 1936 İngiliz-Mısır anlaşmasının birkaç değişiklikle yürürlükte kalabileceği kanısındaydı. Mısır hükümetiyse, İngiltere'nin Hindistan'a bağımsızlık vermeye yanaşması üzerine, İngilizlerin Mısır'dan da çekilecekleri umuduna kapılmıştı. Oysa İngiliz askeri yetkilileri, Mısır'da bir askeri üs bulundurma zorunlu olduğu inancındaydılar. Savaşın sona erdiğinde Ortadoğu'da gittikçe artan Sovyet etkinliği karşısında İngilizlerce buna gerek duyulmaktaydı.

Mayıs 1946'da Mısır hükümetinin başına, gençliğinde İngiltere'ye karşı düzenlenen gösterilere katılmış olan yaşlı Sıtkı Paşa getirildi. Sıtkı Paşa'nın ilk işi, İngiliz Dışişleri Bakanı Ernest Bevin ile bir anlaşma yapmak oldu. Mısır konusundaki tutumu bir hayli yumuşamış olan İngiliz İşçi Partisi, ülkedeki askerlerin tümünü üç yıl içinde çekmeyi kabul etti. Ancak İngilizler yine de, Süveyş bölgesinde bir savunma örgütü kurmak umunduydılar.

Askerleri çekme kararı İngiliz parlamentosundaki muhafazakâr muhalefet tarafından sert bir biçimde eleştirildi. Sudan sorunu da iki ülke arasındaki ilişkileri iyice sarstı.

Sıtkı Paşa, İngiltere'nin Sudan'da Mısır tahtına bağlı bir Mısır-Sudan ortak yönetimini onaylayacağına umuyordu. Oysa İngiltere'nin böyle bir şeye yanaşmaya hiç eğilimi yoktu. Tam tersine İngiliz askeri çevreleri, Mısır'dan askerleri çektikten sonra, Sudan'da daha etkin bir yönetim kurmanın gerekliliğine inanmaktaydılar. Bunun üzerine İngiliz birlikleri Nil kıyısını boşaltıp Süveyş bölgesinde toplandılar. Ancak sayıları 1936 anlaşmasında "öngörülenin" tam yedi katıydı; yani 70 000 kişi.

Filistin Savaşı

Bu sırada Filistin'de ortaya çıkan

Kral Faruk babasının ölümü üzerine İngiltere'den Kahire'ye dönerken.

Polis Kahire'de gösteri yapan milliyetçileri kovalarken.

durum, bütün dikkatleri üzerine topladı.

Savaş sona erer ermez A.B.D. Başkanı Truman, İngiliz hükümetine basvurarak 100 000 Yahudi'nin Filistin'e yerleştirilmesini istemişti. İngiltere, A.B.D.'nin bu müdahalesinden pek hoşlanmadı. Konuyla ilgili olarak, bir İngiliz Amerikan Soruşturma Komisyonu kurulmuş, komisyon 1946 Nisanı'nda verdiği raporunda, Filistin'de "manda" durumunun sürmesini ve 100 000 Yahudi'nin buraya yerleştirilmesinin sağlanmasını öner-

mişti. Raporda, ayrıca, Filistin bölgesinde yeraltı etkinliklerinde bulunan 65 000 silahlı Yahudi tehdidinden söz edilmekteydi.

Başkan Truman, 100 000 Yahudi'ye derhal göç izni verilmesini istemekte, İngiltere'ye önce, silahlı Yahudi birliklerinin dağıtılmasında direnmekteydi. Filistin'deki "manda" idaresinin, uzun bir süredir ülkedeki kaçak göçmenlerle ve yaygın siyonist terör eylemleriyle başı dertteydi. Siyonist terörcüler, 1946 Temmuzunda işi, İngiliz hükümet görevlilerinin ve askeri

*Devrimden önce,
Mısır kralı olan
Faruk.*

yetkililerinin çalışma yeri olan King David Oteli'ni bombalayacak kadar ileri götürmüşlerdi.

Mart 1945'te altı bağımsız Arap devletinin kurduğu Arap Birliği, Filistinli Araplara iktisadi ve askeri yardım yapma girişimlerinde bulunmaktaydı. Ancak bu devletler hayli güçsüzdü; üstelik aralarında da temelli görüş ayrılıkları vardı.

1947'de İngiltere, Filistin sorununu Birleşmiş Milletler'e getirmeye karar verdi. A.B.D."siyonistler" adına yoğun iktisadi ve siyasal baskılarda bulunmaktaydı. Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi yaptığı incelemeler sonucunda verdiği raporda, Filistin'in Arap ve Yahudi olmak üzere iki ayrı devlet haline getirilmesini, Kudüs ve çevresininse uluslararası bir yönetime bırakılmasını önermekteydi. Filistin'in ikiye bölünmesi kararı, 29 Ekim 1947'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 10 çekimser, 13 aleyhte oya karşı 33 oyla kabul edildi. Müslüman Asya ülkeleri bu karara karşı çıkmışlardı.

Araplar, Filistin'in bölünmesine karşı, siyonistlerle bu karardan yanaydılar. Üike nüfusunun yüzde 30'unu oluşturan Yahudilere bu karar gereği ülkenin yüzde 55'i verilmekteydi çünkü.

Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi bölünme konusunda İngiltere'yi hakem tayin etmek istedi.

Ancak İngiltere bunu kabul etmeyip 15 Mayıs 1948'den başlayarak Filistin'deki "manda" yönetimine son verdiğini ilan etti.

Birleşmiş Milletler'de alınan bölünme kararı, kısa zamanda Araplarla siyonistler arasında çalışmalar doğmasına yol açtı. Askeri açıdan daha güçlü olan siyonistler karşısında Araplar bir varlık gösteremediler. 22 Nisan'da Hayfa, 13 Mayıs'ta da Yafa siyonistlerin eline geçti.

14 Mayıs 1948'de son İngiliz birlikleri de Filistin'den ayrıldıktan sonra, siyonistler İsrail devletini kurduklarını ilan ettiler.

15 Mayıs'ta Suriye, Ürdün, Irak ve Mısır ordularına bağlı birlikler, Filistin'deki Arapları desteklemek üzere girişimlerde bulundular. Arap birlikleri başlangıçta bazı başarılar elde ettilerse de sonunda yenilgiye uğradılar.

Birleşmiş Milletler'in bütün çabalarına karşın çatışmalar 1949 Ocağı'na kadar sürdü, temmuz ayında da ateşkes antlaşması imzalandı. Buna göre İsrail, Filistin'in neredeyse yüzde 80'ini ele geçiriyor, İsrail sınırları içindeki Arapların sayısı 750 binden 165 bine indiriliyordu. Filistin'in geri kalan topraklarından Gazze Çölü, Mısır yönetimine bırakılıyor ; Şeria İrmağı'nın, batı yakasında bulunan ve Kudüs'ü de içine alan bölgeyse 1950'de bütün Arap devletlerinin

karşı çıkmalarına karşın ırmağın iki yakasında oturan halkların katıldığı bir seçim sonunda Ürdün'e bırakılıyordu.

Filistin savaşı, bütün Arap ülkelerinde, İsrail'e ve onun arkasındaki koruyucuları A.B.D.ve İngiltere'ye karşı büyük bir tepkinin doğmasına yol açtı.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 11 Aralık 1948 tarihinde aldığı bir kararla, ülkelerini bırakıp göç eden Filistinli Araplara, geri dönme hakkının tanınmasını ya da bir tazminat ödenmesini öngördüyse de bu öneri İsrail'in engellemeleri yüzünden kabul edilmedi. 1950 Kasımı'nda Arap Birliği ateşkes antlaşmasının bir barış antlaşması olmadığını ileri sürüp İsrail'e karşı savaş sırasında uyguladığı ablukayı sürdürme kararı aldı.

Filistin savaşının toplumsal, askeri ve iktisadi etkileri bütün Arap ülkelerinde görüldü. (Filistin halkının mücadelesi için bkz. ileride Filistin Devrimci Hareketi başlıklı bölüm.) Yenilgi, Mısır'da, ordunun gücüne karşı büyük bir kuşku duyulmasına yol açtı; savaş, ordunun ne kadar güçsüz olduğunu ortaya koymuştu.

"Hür Subaylar Örgütü"nü oluşturan genç subaylar, başta Cemal Abdül Nasır, eylemlerini, ülkedeki yönetimi devirmeye yönelik bir devrim aracı haline getirmeye kararlıydı.

Demokrasinin Çöküşü

Savaşın bitiminde, çoğu Müslüman Kardeşler örgütüncü düzenlenen şiddet eylemleriyle birlikte gizli polisin giriştiği karşı şiddet eylemleri iyice kızıştı.

Savaş, ülke iktisadını allak bulak etmişti. Halk çok kötü koşullar altında yaşıyordu ve ülkeyi yönetmek iyice güçleşmişti. Bu durumda Kral Faruk, eski düşmanı Vefi Partisi'ne başvurmak zorunda kaldı. Seçimleri büyük çoğunlukla kazanan Vefi Partisi, yönetimin başına getirildi.

Mısır'daki bu son siyasal gelişmeler İngiltere'de, İngiliz-Mısır ilişkilerinin düzeleceği umudunu uyandırdı. Ancak Vefi, halkın sevgisini ve güvenini kazanmak için İngiltere'ye karşı tavır almak zorunda kaldı. Mısır hükümeti, Süveyş Kanalı'ndaki İngiltere'ye ait üsse yiyecek sevkinin durdurup Mısırlı işçileri geri çekti ve gönüllü "Kurtuluş" mangalarının gerilla ve sabotaj eylemlerini desteklemeye başladı.

İngilizler de buna karşılık vermekte gecikmediler. 25 Ocak'ta İngiliz birlikleri İsmailiye'deki bir Mısır polis karakolunu kuşattı; karakolda gerillaların üslendikleri sanılmaktaydı. Karakoldakiler Mısır İçişleri Bakanlığı'ndan aldıkları emir uyarınca direndiler; çatışma sonunda elli Mısırlı polis öldü. Ertesi gün Müslüman Kardeşler ve öteki militan örgütlerin yönetimindeki bir grup, Kahire'nin merkezini ateşe verdiler; İngilizlere ve yabancı ülkelere ait binalara saldırdılar.

Bu olay Mısır'da krallığın ve parlamenter rejimin sona erme sürecini hızlandırdı. Birbirinden beceriksiz hükümetler art arda, iktidara geliyorlardı. Hür Subaylar Örgütü için eyleme geçme zamanı gelip çatmıştı artık. Bu örgütün kuruluşu oldukça eskiydi. 1950'den beri de örgütün Yürütme Komitesi'nin başkanlığında, Albay Cemal Abdül Nasir bulunmaktaydı. Nasir eylemin başında yüksek rütbeli bir subayın olmasından yanaydı. Bu nedenle de örgüt Nasir'in önerisine uyup, eylemin başına tuğgeneral Necib'i getirdi.

Temmuz Devrimi

Filistin savaşının ilk aşaması sona erdikten sonra Cemal Abdül Nasir İsmailiye'deki askeri birliklerle

1930'da İskenderiye'de yapılan İngiliz aleyhtarı bir gösteri sırasında devrilen bir İngiliz otomobili.

den birine atanmıştı. Bu arada, Kahire'de izini olduğu sırada bizzat başbakan tarafından sorguya çekilmiş, ordu içinde bir gizli örgüt kurmakla suçlanmıştı. Nasir bu suçlamaları reddetti. Ote yandan Hür Subaylar Örgütü, ordu içinde gittikçe güçleniyor, Kral Faruk, tahlinin tehlikede olduğunu sezinlemeye başlıyordu. Kral, Hür Subaylar Örgütü'nün gizlice bastırıp dağıttığı bildirilerden de haberdardı.

Bu bildiriler devlet yöneticilerine hatta Kral Faruk'a bile gönderilmekteydi. Siyasal polisin baskısı yoğunlaşmış; ama bu bildirilerin kimler tarafından hazırlandığı ve nasıl dağıtıldığı bir türlü öğrenilememişti. Hükümet, 22 Ocak 1952'de Kahire'de çıkan bir yangını bahane ederek orduyu duruma egemen olmaya çağırırdı. Hükümetin amacı, orduyu halka karşı kullanmaktı; ama Hür Subaylar Ö-

Anayasa'nın askıya alındığı dönemden sonra 13 Mayıs 1936'da Mısır parlamentosunun yeniden açılışı.

NASIR'IN YAŞAMÖYKÜSÜ/İ

Arap dünyasının en ünlü önderlerinden Cemal Abdül Nasir, 15 Ocak 1918'de İskenderiye'de doğdu. Babası Abdül Nasir Hüseyin, küçük bir posta memuruydu.

Nasir, babasının görevi gereği, ilk ve ortaöğrenimini değişik okullarda tamamladı. Köylerde geçen çocukluk günlerinde, yoksul köylülerin içinde bulundukları geçim sıkıntısı ve kötü yaşam koşulları Nasir'in ilgisini çekmiş; onlarla kendi ailesi arasında karşılaştırmalar yapmıştı.

Nasir'in İskenderiye'deki Ras El-Tin Lisesi'ne gittiği yıllarda Mısır, İngiliz emperyalizminin yoğun baskısı altındaydı. Bütün ülkede halk huzursuzdu. İngiliz hükümetiyle işbirliği içinde olan saray, Mısır'da bir polis yönetimi kurmuştu. Saray ve İngiltere hükümetine karşı sık sık gösteriler oluyor, özellikle gençlik kesimindeki direnmeler, kimi kez polisle çatışmaya varacak kadar sertleşiyordu. Gençlik kesiminin, hükümete karşı düzenlediği gösterilerle katliamlar arasında, o sıralarda on beş yaşında bir lise öğrencisi olan Cemal Abdül Nasir de vardı. Kendisi, ilk kez katıldığı ve tutuklanmasıyla sonuçlanan bu gösteriyi şöyle anlatıyor: "Yönetime karşı ilk direnişimi anımsıyorum. (...) 1933 yılındaydı bu, ve ben İskenderiye'de, on beş yaşında bir lise öğrencisiydim. (...) Öğrencilerle işgal kuvvetleri arasında çatışma olduğunu gördüm. Ben de katıldım bu çatışmaya. Sonra tutuklandım. Tutuklanırken çokşun bir öğrenciydim. Tahliye edildiğimdeyse öfkeyle dolu bir genç olmuştum..."

Nasir için artık siyasal yaşam başlamıştır. Siyasal girişimleri bütün lise yıllarında sürer. Nasir ve arkadaşları, daha çok, Ahmet Hüseyin'in "sosyalist" partisine eğilim duymakta, "sosyalist" partinin Mısır'ı El Fatat (Genç Sırhılar) adı verilen gençlik kolunun yeşil gömlekler giyen militanlarının etkisinde kalmaktadırlar. 1935'te bir arkadaşına yazdığı mektupta Nasir'in siyasal görüşlerinin artık ilyice biçimlendiğini görmekteyiz: "Mısırının kalles olduğu, en ufak bir gürültüden dahl korktuğu söyleniyor. Bize Mısırlıyı, ülkesi için savaşmaya yöneltecek bir önder gerekiyor. Ancak böyle bir önder sayesinde, bir Mısırlı, kendisinin ölüme mahkum edenleri titretecek gök gürültüleri çıkartabilir." 1935'te lise öğrencileri yürütme kuruluna seçilen Nasir, 1936 yılındaki bir çatışma sırasında alınanda vurulur.

1936'da liseyi bitirip başarısızlıkla sonuçlanan bir hukuk denemesinden sonra, Hava Harp Okulu'na girdi; 1938'de Harp Okulu'nu bitirip subay oldu ve Yukarı Mısır'daki bir garnizona atandı. Bu arada, ileride birlikte 23 Temmuz Devrimi'ni yapacağı Enver Sedat, Zekeriya Muhittin, Abdül Hâkim Amr gibi subaylarla arkadaşlıklar kurdu.

Nasir ve Amr, 1939'da gönüllü olarak Sudan'a gittiler. İkinci Dünya Savaşı'nın ilk iki yılında iki genç subay, Sudan'daydılar.

"1942'de Mısır'daki siyasal ve iktisadi durum ilyice bozulmuştu. Bağımsızlık, İngiltere

hükümetinin ve onun işbirlikçilerinin, ülkedeki çıkarlarını koruma amacına yönelmiş bir paravanaydı. İşte bu duruma bir son vermek ve ülkeyi, halkı kurtarmak için üç subay bir araya geldi. Bu subaylar Cemal Abdül Nasir, Abdül Hâkim Amr ve Kemalettin Hüseyin'di. Sonunda Hür Subaylar adlı devrimci gizli bir örgüt kurmaya karar verdiler.

Nasir, 1946'da Harp Akademisi'ne girdi ve 1948'de Akademi'yi bitirdi. O yıl, Mısır hükümetinin 15 Mayıs 1948'de kurulan İsrail devletine karşı açtığı savaşa katıldı; savaşta iki kez yaralandı.

22 Ekim 1948 günü, Güvenlik Konseyi'nin kararı gereğince, iki taraf arasında ateşkes ilan edilmesi gerekiyordu. Ancak, Mısır hükümeti ateşkes kararına uyduğu halde, İsrail bu karara uymadı. Nasir, birliğiyle İsraililere karşı savaşmayı sürdürdü. Filistin savaşında gösterdiği yararlıklar, Nasir'in subaylar arasında önderliğinin kabul edilmesine yol açtı.

Filistin savaşından sonra Nasir, İsmailiye'deki askeri birliklerden birine atandı. Bu arada, sürdürdüğü siyasal girişimler sarayın kuşkusunu uyandırmıştı. Başbakan tarafından sorguya çekilen Nasir, ordu içinde gizli örgüt kurmakla suçlandı. Gerçekten de, Hür Subaylar Örgütü ordu içinde gittikçe gelişip güçlenmekteydi. Ülkedeki iktisadi ve toplumsal bunalımlarsa en üst aşamaya varmıştı. Saray ve çevresi refah içinde yüzerken, halk çok kötü koşullarda yaşamlarını sürdürmekteydi.

1949'da Hür Subaylar Örgütü'nün ilk bildirisi yayımlandı. Bildiride ülkedeki yönetim sert bir dille eleştiriliyordu. Örgüt, bundan sonra ordu içindeki siyasal etkinliğini daha da artırdı. Hür Subaylar Örgütü'nün eyleme geçme zamanı gelmekteydi.

Temmuz Devrimi başarıyla sonuçlanınca devrimci subaylar küçük rütbeli olduklarından hareketin başına yüksek rütbeli bir subay geçirmek istediler. Hür Subaylar Örgütü Yürütme Kurulu, Nasir'in önerisini oybirliğiyle kabul edip General Necib'i başkomutanlığa getirdi.

18 Haziran 1953 günü Mısır'da cumhuriyet ilan edildi. General Necib cumhurbaşkanı, albay Nasir de başbakan oldu. Aynı yılın 18 Eylül'ünde Necib'i görevinden uzaklaştıran Nasir, bütün yönetimi kendi elinde topladı.

Nasir, bundan sonra, ülke içinde birçok uygulamaya girişti. Ancak bunlar birer devrim değildi. Ülke içindeki üretim ilişkilerini değiştirmeden yapılmış düzenlemelerdi. Süveyş Kanalı yakınlarında duran İngiliz donanması, ülkede devrimci atılımların yapılmasını engellemekteydi. Bu nedenle, önce Süveyş sorununun çözülmesi gerekiyordu.

1954'te İngiltere ile Mısır hükümeti arasında, Süveyş Kanalı'nın boşaltılması konusunda görüşmeler başladı; 10 Ekim 1954'te de kanalı boşaltma antlaşması imzalandı. 1956'da İngilizler, "kayıtsız şartsız" Mısır'ı terk ettiler,

(Arkası sayfa 964'te)

gütü'nün yayınladığı bir bildiriye "ordunun halkın yanında yer aldığı ve halka ateş açılmayacağı" duyuruluyordu. 15 Temmuz 1952'de Kral Faruk, bir kararname yayımlayarak, Hür Subaylar Örgütü'nün kümelendiğinden kuşkulananlar Kahire Orduve Yönetim Kurulu'nu feshetti. Bunun üzerine Hür Subaylar Örgütü, başta Kral Faruk olmak üzere hükümet üyelerine karşı bir dizi suikast yapmayı planlıyorsa da, Nasır arkadaşlarını bu plandan caydırdı. Ona göre kralı ve hükümet üyelerini öldürmenin hiçbir yararı olmayacaktı.

Hür Subaylar Örgütü, sabırsızlanmaktaydı. Nasır bunun üzerine bir hükümet darbesi yapmaya, bu darbeyi de 5 Ağustos'ta gerçekleştirmeye karar verdi. Ama 20 Temmuz günü Kral Faruk'un kayınlıradere albay Şirin'in Milli Savunma Bakanlığı'na atanacağı ve Hür Subaylar Örgütü'nün önderleri olduğundan kuşkulananları tutuklatacağı söylentileri yayılınca Nasır, darbenin 5 Ağustos'tan önce gerçekleştirilmesini uygun gördü. Bu konudaki planlar Nasır, Abdül Hakim Amr ve Zekeriya Muhittin tarafından hazırlandı. 23 Temmuz 1952 gecesi saat 0.1'de Hür Subaylar Örgütü, ilk iş olarak genelkurmayı basıyor, krala bağlı yüksek rütbeli subaylar teslim alınıyor, saat 1.30'da da kurmay albay Nasır, genelkurmay başkanının koltuğuna oturuyordu. Hür Subaylar Örgütü'nün başkent Kahire'yi ele geçirmesi için sadece 45 dakika yetmişti.

O sabah saat 6.30'da binbaşı Ali Sabri İngiliz Büyükelçiliği'ne giderek, Hür Subaylar Örgütü Devrimci Komuta Konseyi adına bir nota verdi. Bu notada "girişilen eylemin Mısır'ın iç sorunu olduğu ve İngiltere tarafından yapılacak herhangi bir müdahale girişiminin düşmanca bir davranış kabul edileceği" belirtilmekteydi. 24 Temmuz sabahı saat 7'de başkomutan general Necib, Kahire radyosundan devrimin ilk bildirisini okuyordu: Devrimci Komuta Konseyi Kral Faruk'un 48 saat içinde Mısır'ı terk etmesini istiyor, kral da 26 Temmuz 1952 günü bir yatta İskenderiye'den ayrılıyordu.

İskenderiye'de İngiliz aleyhtarı bir gösteriden sonra tutuklanan milliyetçiler.

26 Ağustos 1936'da Londra'da işgale son veren antlaşmanın imzalanışı.

Savaşın sonu, giderek yoğunlaşan çılaşmalarla bir çözüm yolu getireceği benziyordu; yeni seçimler yapılmaktaydı. Resimde oy veren bir seçmen görülüyor.

Temmuz Devrimi'nin Önemi

1952 Temmuz Devrimi'nin önemi, onun Mısır tarihinde bir dönüm noktası olduğu kadar Arap dünyası

*İngiliz birlikleri
Arap gerillacılara
karşı gırlıstıkları bir
hareket sırasında.*

ve yeni doğmakla olan Uçuncü Dünya ülkeleri tarihinde de temelli bir dönüşüm yaratmış olmasındadır. Mısır, iki bin yılı aşkın tarihinde ilk kez, gerçek yerli Mısırlıların yönetimine geçmekteydi.

Hür Subaylar Örgütü'ne bağlı devrimciler başlıca şu amaçları öngörmekteydiler: Krallığın devrilmesi; İngilizlerin ülkeden çıkartılması ve Mısır'da büyük toprak sahibi yönetici sınıfların nüfuzuna son verecek yeni bir siyasal ve sosyal sistem kurulması. Ama asıl amaç kuşkusuz, egemenlik haklarının Mısır halkına verilmesiydi. Nasır Mısır'ın Kurtuluşu: Devrimin Felsefesi adlı kitabında bu amaçları şöyle belirtmektedir:

NASIR'IN YAŞAMÖYKÜSÜ/II

bütün askerlerini çekerek üsleri boşalttılar.

Ocak 1956'da Mısır'da yeni anayasa ilan edildi. Haziran ayında anayasa ve Nasır'ın cumhurbaşkanlığı, halkoyuna sunuldu ve kabul edildi. Nasır artık, Mısır cumhurbaşkanıydı.

16 Temmuz 1956'da İskenderiye'de yaptığı konuşmada Nasır, Süveyş Kanalı'nın ulusallaştırılacağını ilan etti. Bundan sonra kanaldan elde edilen yıllık 100 milyon dolar, Mısır hükümetinin olacaktı.

Yüzyıllardır el koydukları büyük bir gelir kaynağını kaybeden emperyalist devletler, Mısır hükümetinin bu kararını, elbette tanımak istemeyeceklerdi.

Nasır, Süveyş Kanalı sorununu çözümledikten sonra, Arapların birleşmesi konusunda yoğun girişimlerde bulundu. Nasır'a göre Arap devletleri arasındaki sınırlar, emperyalist devletler tarafından harita üzerinde çizilmiş, "yapay sınırlar"dı. Arap birliği ilkesi, bir bakıma, Mısır Devrimi'nin sloganı olmuştu.

1 Şubat 1958 günü Mısır ve Suriye birleşerek Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni kurdular. Yeni cumhuriyet, 28 Şubat 1958 gününden sonra geçerlik kazanacaktı. Yeni cumhuriyetin başkanlığı halkoyuna sunuldu ve Nasır, Birleşik Arap Cumhuriyeti başkanlığına seçildi.

Arap ülkelerindeki siyasal gelişmeler emperyalist devletler tarafından dikkatle izlenmekteydi. Arap dünyasında, "ulusçu" ve "birlikçi" akımların gelişmesi, gerek emperyalist devletlerin, gerek onların yerli işbirlikçilerinin çıkarlarına aykırıydı. Bu tür akımların gelişerek öteki Arap devletlerine de yayılması, emperyalist devletlerin Ortadoğu'daki etkinlik alanlarını tehdit eden bir durum yaratmaktaydı.

Bu yüzden emperyalist devletler, Mısır-Suriye ilericili birleşmesinin karşısına, kendi çıkarları doğrultusunda kurulan Ürdün-İrak federe birliğini çıkardılar. Ancak bu birlik, Irak'taki kral Faysal'a karşı yapılan 1958 darbesiyle sona erdi.

Nasır, Irak'ta general Kasım tarafından girilen bu darbeyi destekledi; emperyalist devletlerin, yeni Irak hükümetine karşı girişeceği bir saldırıda, Mısır hükümetini de karşılarında bulacaklarını söyledi.

1961'de gerici ve emperyalizmle işbirliği içinde bulunan askerlerin giriştikleri bir darbe sonucunda Suriye, Birleşik Arap Cumhuriyeti'nden ayrıldı. Suriye ayrılınca Mısır'daki siyasal örgüt (Millî Birlik) dağıtıldı. Bütün ülkeyi kapsayan bir Halk Kuvvetleri Ulusal Kongresi toplandı. Kongrede, ülkede kurulacak yeni siyasal örgütün ilkeleri saptandı. Nasır'ın önerisi üzerine, yeni örgüte Arap Sosyalist Birliği adı verildi.

Bir süre sonra Nasır'ın ülke içinde köklü girişimlerde bulunmaya başlaması, emperyalistlerle işbirliği içinde olan Arap devletleri ve örgütleri tarafından tepkiyle karşılandı. Özellikle, başından beri, Nasır'a karşı olan illegal Müslüman Kardeşler örgütü, 1965'te başkana karşı bir suikast düzenlediler. Suudi Arabistan kralı Faysal'ın gizli desteğiyle düzenlenen bu suikast önceden haber alındı, elebaşlarından üçü idam edildi.

Emperyalist devletler, Arap ülkelerindeki ilericili gelişmeleri birtakım siyasal oyunlarla engellemeyi başaramayınca, doğrudan askeri müdahaleyi göze almaktan çekinmediler. Kaldı ki, Filistin sorunu, böyle bir müdahaleye olanak tanıyacaktı. Böyle bir çaban başıydı.

A.B.D. tarafından desteklenen İsrail saldırısı, 5 Haziran 1967 günü başladı. Arap ordularının büyük bir bozguna uğradığı Altı Gün Savaşı sonunda Nasır, 9 Haziran 1967 günü radyodan halka önlü konuşmasını yaptı ve bütün görevlerinden istifa ettiğini açıkladı. Nasır'ın radyo konuşmasından sonra halk sokaklara dökülerek başkanları adına gösterilerde bulundu, istilâsının geri alınmasını istedi. Halkın istilâ kararına karşı çıkması üzerine Nasır, ertesi gün yeniden görevinin başına dönüyordu.

(Arkası sayfa 966'da)

"23 Temmuz 1952 Devrimi'nin taşıdığı en büyük özellik, bu devrimi gerçekleştirmek için ordu safından eyleme geçen kuvvetlerin devrimin yaratıcısı değil, onu yerine getiren halkın bir organı olmasıydı. O ölümsüz gecede ordunun içinden eyleme geçen öncü devrimci güçlerin en büyük görevi, ordunun içinde duruma egemen olmaları ve onun bulunması gereken yeri saptamalarıydı. Bu yer de halk mücadelesinin solları arasındaydı ve ordunun buradan başka bir yeri olmazdı.

Aslında devrim, 23 Temmuz gecesi patlamadı; ancak o büyük gece, devrime giden yolun açıldığı bir başlangıçtı. Mısır'daki devrim bilinci koşullarının gerektirdiği sorumluluğu yüklenme gücüne sahip bulunduğunu ispat etti. Bu devrimci bilinç açık ve uzak görüşlülük konusundaki gücünün kaynağını, temiz ulusal duygulardan alıyordu. Bu sayede, Mısır'ın o günlerde yaşamakta olduğu koşullarda devrimci dönüşüm, kendi yolu üzerine çıkabilecek engelleri aşma olanağını buluyordu

Sınıfsal ilişkiler, entelektüel düzeyde önderlik yapabilecek yetekte olan birçok unsuru devrime

yönelen ve devrim isteyen halk güçlerinin sallarından uzaklaştırmıştı. 23 Temmuz gecesindeki olayları meydana getiren devrimci öncü güçler de, devrimci dönüşümün sorumluluğunu yüklenmeye hazır değildi. Bu güçler, ünlü 'Altı İlke'nin bayrağı altında devrim için kapıyı açtı."

"Altı İlke" ve Feodalizmin Tasfiyesi

Nasır'ın sözünü ettiği "Altı İlke", Mısır Devrimi'nin altı temel ilkesi şunlardı:

1. Süveyş Kanalı bölgesinde üslenmiş bulunan İngiliz işgal ordularının ve onunla işbirliği yapan Mısırlı hainlerin tasfiyesi;
2. Feodalitenin ortadan kaldırılması;
3. Ülke iktisadına egemen olan tekelliliğin ve kapitalizmin ortadan kaldırılması;
4. Ülkede sosyal adaletin gerçekleştirilmesi;
5. Güçlü bir ulusal ordunun kurulması;
6. Ülkede sağlam bir demokra-

tik düzenin oluşturulması.

Görüldüğü gibi Mısır Devrimi, temelde, sömürgeciliğe ve feodaliteye karşı, demokrasiden yana bir devrimdi.

1952 Temmuz Devrimi'nden hemen sonra gerçekleştirilen en önemli siyasal ve toplumsal yenilik "Altı ilke" doğrultusunda feodalizmin tasfiye edilmesi için yapılan toprak reformu olmuştu. 1952'de Mısır halkının yüzde 50'sinden de azını oluşturan bir sınıf, Mısır'ın tarıma elverişli topraklarının üçte birinden fazlasını elinde tutmaktaydı. Buna karşılık tarım kesiminde çalışan halkın yüzde 72'si her biri bir *feddan* (bir *feddan* yaklaşık olarak 4,5 dönüme karşılık) olmak üzere ekilebilir toprakların yüzde 13'üne sahipti. Devrimci Komuta Konseyi'nin çıkardığı toprak reformu yasası, toprak mülkiyetini en çok 200 *feddan* olarak sınırılıyor; devletçe el konulan topraklar Mısır köylüleri olan *fellahlar* arasında kişi başına 2-5 *feddan* düşecek biçimde bölüştürülüyordu. Toprak reformu yasası, ayrıca, toprak sahiplerinin toprağı işleyenlerden almakta olduğu icarı da eskiye oranla, çok düşük bir düzeye indirmektedir.

İsraililerin rutsak aldığı Mısırlı askerler.

*Mısır-İsrail
Savaşı'nda İsrail
tankları.*

Kuşkusuz, Devrimci Komuta Konseyi'nin gerçekleştirdiği bu reform, devrimci ya da Marx'çı bir girişim olmaktan çok, radikal bir reformdu. Bu reformun Mısır'ın bütün tarımsal sorunlarını çözmesi, elbette söz konusu değildi. Reformun amacı, büyük toprak sahiplerinin, geçmiş yüzyıllardan beri toplumsal ve siyasal reformları engelleyemeyi başaracak kadar güçlü olan nüfuzlarını ortadan kaldırmaktı.

Tarım alanında bireysel mülkiyetin sınırlandırılmasında güdülen amacı Nasır şöyle belirtir: "Milyonlarca köylü, hatta toprak sahipleri bile, onlara egemen olan büyük toprak sahiplerinin feodal kurumları tarafından eziliyorlar ve toprak ürünlerini muhafaza etmelerini olanaklı kılabacak kooperatifler içinde örgütlenme olanağını asla bulamıyorlardı. Bunun sonucu olarak da seslerini, başkentteki saraylara duyuramadıkları gibi, mahalli organlara da duyurma gücüne sahip değillerdi. Tarım işçilerine gelince, bunlar çoğu zaman aç kalma çizgisine yaklaşacak kadar düşen ücretlerle, her şeyden çok angaryaya yakın bir ortam içinde çalışarak ya-

NASIR'IN YAŞAMÖYKÜSÜ/III

İsrail yenilgisinden sonra, Nasır'ın aslında bozuk olan sağlığı daha da kötüye gitmeye başladı. Ayrıca yenilgi, ülke içinde birtakım siyasal karışıklıkların doğmasına yol açmıştı. 1967 Ağustos'u'nda Nasır'ın eski sağ kolu Abdül Hâkim Amr'ı Mısır ordusunun başına getirmek için düzenlenen bir komplo ortaya çıkarıldı. 1968 ve 1969 yıllarında öğrenciler ve işçiler arasında yönetime karşı gösteriler devam etti.

Nasır, İsrail sorunu hala devam ettiğinden ülke içindeki huzursuzlukları giderici kesin çözüm yollarına başvurmamıştı.

Nasır ölmeden önce Hür Subaylar Örgütü'nden arkadaşı olan Enver Sedat'ı başkan yardımcılığına atayarak kendisinden sonra hükümetin başına geçecek olanı belirtmişti.

28 Eylül 1970'te öldüğünde, Arap dünyası en büyük siyasal önderini kaybetmiş oldu. Yaşamının son yıllarındaki siyasal ve askeri alandaki başarısızlıklarına karşın Nasır, Ortadoğu'yu ve Üçüncü Dünya'yı etkileyen en önemli önderdi.

Ölüm haberi Enver Sedat'ın yaptığı kısa bir radyo konuşmasıyla dünyaya iletilildiğinde bu beklenmedik habere inanmak istemeyen Mısırlılar, duyduklarının gerçek olup olmadığını anlamak için Nil kıyısındaki Kahire radyoevi önünde toplanmaya başladılar. Onbinlerce Mısırlı "aslanımız öldü, aslanımız öldü..." diye ağlaşıyordu. Bir an on milyon insan, Kahire'

de, başkanlarına karşı son görevlerini yapmak üzere bir araya gelmişti.

Nasır, hem iyi bir asker, hem iyi bir siyaset adamı, hem de güçlü bir kuramcıydı. Devrimin Felsefesi adlı yapıtında, Arap Müslüman ve Afrika çemberini ayrı ayrı tanımlamakta ve Mısır'ın geleceğinin bu çember içinde ve Arapçılığın gücüne bağlı olarak gelişeceğini anlatmaktadır. Ama, Nasır 1969'dan sonra, giderek Arapçılıktan vazgeçmeye yöneldi. Bu tarihten sonra Nasır'ın görüşlerine egemen olan güç, "Araplık" değil, "Mısırlılık"tır.

Nasır, dine bağlı bir Müslüman'dı. Ancak İslam'ın siyasal bir değer taşıdığını asla kabul etmemiş, Müslüman Kardeşler tarafından ileri sürülen tezleri benimsememiştir. Nasır, Marx'çılığı da incelemiş, ancak uygulamada gerçek bir Marx'çı gibi davranmamıştır. 1962'de bilimsel sosyalizme bağlı olduğunu açıklayan Nasır, önderin toplumdaki, toplumsal sınıflar arasındaki mücadeleyi en aza indirmekte büyük bir rolü olduğuna inanırdı.

Bütün bu özellikleriyle Nasır, kendine özgü bir sosyalistti. Bu görüşleriyle Mısır toplumu ve öteki birçok Arap ülkesi üzerinde büyük etkiler bıraktığı bir gerçektir.

İngiliz emperyalizmine karşı verilen gerçek bir mücadeleden sonra ülkede yeni toplum düzeni kurmaya yönelen Nasır, belli bir sınıfa ve siyasal görüşe dayanmadığı için, sağlam bir kuramsal yapıyı oluşturmamış ve ölmüştür.

Filistin sorunu, Mısır-İsrail Savaşı'yla birlikte, uluslararası düzeyde bir gerginlik konusu olduğunu ortaya koymuştu. Birleşmiş Milletler'in arabulucu olarak atadığı kont Bernadotte, 20 Mayıs 1948'de göreve başladıktan bir süre sonra tedhişçiler tarafından öldürüldü. Resimde kont Bernadotte Kudüs'te (ortada) görülüyor.

şıyorlardı. Ayrıca gelecek konusunda hiçbir güvenceleri yoktu; bunlar yaşam boyunca yoksulluktan ve onun korkunç kabusu altında çalışmaktan öte bir umuda sahip değillerdi."

1952 Temmuz'unda gerçekleşen Mısır Devrimi'nin krallığın ve parlamenter anayasaların yürürlükten kaldırılmasıyla sınırlı bir askeri darbe düzeyinde kalmaması, doğrudan doğruya, Nasır'ın devrimci kişiliğiyle ilişkilidir. Nasır, Temmuz Devrimi'nden sonraki 20 yıl boyunca Mısır'ın gerek iç, gerekse dış siyasetini tek başına düzenledi ve yürüttü. Hür Subaylar Örgütü içinde, Marx'çılığa ya da Müslüman Kardeşler'in ilkesi olan İslam reformculuğuna yakın olanlar, kuşkusuz, vardı. Ama Nasır, Hür Subaylar Örgütü üyelerinin çoğunluğu gibi, kesin biçimde belirlenmiş bir siyasal ideolojiden yoksundu. Bu yüzden de ileride "Arap sosyalizmi" olarak nitelendirilecek olan düşünce ve eylemlerin oluştuğu sistem, süreç içinde ve pratik yaşam koşullarıyla belirlenerek zamanla ortaya çıkacaktı.

1952 Devrimi'yle işbaşına gelen

askeri yönetim, ilk iş olarak belirli ve sağlam bir siyasal tabana dayanmayan siyasal partileri kapattı. Geriye, iki güçlü siyasal örgüt kalıyordu: Müslüman Kardeşler ve Mısır Komünist Partisi.

Ülke içinde yaygın bir biçimde örgütlenmiş olan Müslüman Kardeşler, yeni rejimin, hükümet yönetiminde kendilerine de bir pay tanınması gerektiği düşüncesindeydiler. Nasır'ın yakın arkadaşı gazeteci Hasaneyn Heykel, onun gençlik yıllarında komünizme eğilim duyduğu gibi, bir ara Müslüman Kardeşler'e de yaklaşmayı düşünmüşü; ama onların şiddete, giderek adam öldürmelere kadar uzanan tedhişçi yöntemleri dolayısıyla, bu örgütten uzaklaştığını belirtir. 1954 Ekimi'nde Müslüman Kardeşler örgütünün Nasır'a karşı düzenledikleri bir suikast girişimi, örgütün dağıtılması için yeterli bir gerekçe oldu. İskenderiye'de verdiği bir söylev sırasında Nasır'a altı el ateş edildi. Gazeteci Heykel bu suikasttan şöyle söz eder: "O kimselamadı bile, kurşunlar çevresinde vızıldarken ayakta dimdik durarak tehditçiye meydan okudu. Silahlar patlarken o halkla konuşu-

yordu: 'Sevgili vatandaşlarım, olduğunuz yerde kalın, ben de öledim yaşıyorum. Ölsüm bile bir şey değişmez; çünkü hepiniz birer Cemal Abdül Nasır'sınız. Bu bayrak artık düşmeyecek...' demişti."

Bu suikast 1952 Temmuz Devrimi'nin yöneticileri arasındaki anlaşmazlığın da su yüzüne çıkmasına yol açtı. Devrimden sonra Devrimci Komuta Konseyi başkanı olarak cumhurbaşkanlığına getirilmiş olan general Necib'in Müslüman Kardeşler örgütüyle yakın ilişkileri olduğu anlaşıyor ve 25 Şubat 1954'te general Necib bu görevden alınıyordu. Necib, bir süre sonra yeniden cumhurbaşkanlığına getirildiyse de o yılın kasım ayında bu kez kesinlikle yeniden işbaşından uzaklaştırıldı. 1954 yılı sonlarında Nasır, artık tartışmasız olarak Mısır'ın yönetimini eline geçirmişti.

General Necib'in temmuz devrimcileriyle ilişkisi oldukça gariptir. Hür Subaylar Örgütü'nün üyesi olmadığı halde Necib, devrimden birkaç ay önce, ünlü ve yüksek rütbeli bir subaya gereksinim duyulduğundan Devrimci Komuta Konseyi'nin başına getirilmişti. Tarih-

Tutsak Arap askerleri Yafa'da.

çi Peter Mansfield şöyle diyor: "Namuslu ve sevilen bir kişi olmasına karşın, Necib, devrimci önderlere özgü doğal niteliklerden yoksundu. Yapısı tutucuydu ve makamı gereği, Devrimci Komuta Konseyi'nin ateşli genç subayları üzerinde bir otorite uygulamak zorunluğunu duymaktaydı. Ancak siyasal alanda fazla becerikli olmadığından, usta bir siyaset oyuncusu olduğunu ortaya koyan Nasir tarafından kısa zamanda saf dışı bırakılacaktı. Necib, Nasir'in onu devrim öncesi sisteme geri dönüşü savunan bir kişi olarak tanıtmasını, özellikle ordunun asla kabul edemeyeceği bir yere itmesini engelleyemedi."

Mısır Devrimi'nin Temel Nitelikleri

Mısır Devrimi, aslında, sosyalist bir devrim değildi. Mısır devrimini ideolojik ölçülere dayanarak nitelendirmek gerekirse, bu devrim anti-empiryalist, anti-feodal milliyetçi bir burjuva demokratik devrimiydi. Nasir "Arap ulusunun kendisini bağlamış olan zincirlerden ve geçmişin kalıntılarından kurtarabilmesi için izleyeceği tek yol, devrimdi. Çünkü, kendisini uzun süre ezen ve servetlerini yağmalayan sömürücü güçler, kendi gönül rızalarına teslim olmazlar. Tersine ulusal

güçlerin onlarla çarpışması ve kesin zafer kazanması gerekmektedir," demişti.

Daha önce belirttiğimiz gibi, 1952 yılında iktidara geldiklerinde Hür Subaylar Örgütü'nün belirli bir iktisadi ve toplumsal görüşü yoktu. Yapılan tarım reformu bile, aslında, siyasal bir girişimdi. Hür Subaylar Örgütü, servetin daha iyi biçimde dağıtılmasını, daha etkin ve yaygın sağlık ve eğitim hizmetlerinin gerçekleştirilmesini ve ülkede yeni sanayilerin kurulmasını istemekteydiler. Ancak, bu amaçlara ulaşmak için benimsmeleri gereken yöntemler konusunda net bir görüşleri yoktu. Bütün umutlarını, yukarı Mısır'da Nil Irmağı üzerinde kurulacak büyük bir baraja (Assuan Barajı'na) bağlamışlardı. Baraj yalnızca Mısır'ın tarıma elverişli, ekilebilir topraklarını yüzde 20-25 oranında artırmakla kalmayacak; ülkenin sanayileşmesi için gerekli olan büyük elektrik enerjisini de, çok küçük bir maliyetle sağlayacaktı.

Nasir devriminin iktisat siyaseti, giderek bir çeşit evrime uğradı. Mısır'ın içinde bulunduğu dış koşullar, iktisadi alandaki gelişimleri önemli ölçüde etkilemekteydi. Önceleri, sıkı bir deflasyon ve "kemmerleri sıkma" siyaseti, devlet bütçesinin ve ödemeler dengesinin ilk kez açık vermemesini sağlamıştı; ama 1954 sonunda hükü-

met, harcamaları ve yatırımları artırmak gerektiğini anladı; yoksa, üretim artışı nüfus artışının altına düşecekti. Büyük toprak sahipleri de sermayelerini sanayi kesimine değil, gayri menkullere yatırmaktaydılar.

1952-1954 yılları arasında, Mısır'da, kişi başına düşen gelirde azalma olurken, Nasir yönetimi, devrim amaçlarını gerçekleştirmek için sağlık, eğitim ve öteki toplum hizmetleriyle ilgili harcamalarını artırdı. Böylece daha az gelenekçi bir iktisat siyasetine geçildi; bağımsız bir kalkınma projesi hazırlandı; projeyi finanse etmek için yabancı ülkelerden yardım ve kredi alma yoluna gidildi, halktan ve bankalardan borç para sağlandı. Hükümet, ülke iktisadi yararına büyük çabalara girişmişti, ama özel sektör, hatta, üstünlüğünü sürdürmekteydi. İktisat alanında asıl büyük ve radikal atılımlar 1956 Süveyş bunalımından sonra gerçekleştirilecekti.

Süveyş Bunalımı

1954 yılının sonunda Nasir'in dış siyaseti iki temel sorunla karşı karşıyaydı: Sudan sorunu ve Süveyş sorunu. 1953'te Sudan'a özerklik tanıyan bir İngiliz-Mısır Antlaşması imzalanmıştı. Bu özerkliği izleyecek bir bağımsızlık sonunda Mısır, Sudan'ın kendiliğinden Mısır

la birleşmek isteyeceğini düşünmekteydi. İngilizlerse Sudan'da yapılacak seçimlere umut bağlamışlardı ve İngiliz yanlısı tutucu *Umma Partisi*'nin iktidara geleceğini düşünüyorlardı. Ama Sudan'da seçimi Mısır yanlısı partiler kazandı. Bu seçim sonuçları İngilizleri ne kadar şaşırttıysa İsmail El Azeri'nin başkanlığında kurulan yeni Sudan hükümetinin tam bağımsızlık kararı alması da Mısırlıları o ölçüde şaşırtmıştı.

Süveyş sorununa gelince, bu bölgedeki üslerle ilgili görüşmeler 1953'te başlamış ve 1954'ün ilk aylarına kadar sürmüştü. Nasır İngilizlerin, Süveyş'te 7 bin İngiliz askeri bulundurma konusundaki isteklerini kesinlikle reddetti. Üsler, yalnızca, bir saldırı durumunda kullanılabilirdi. Sonunda bu konuda İngilizler'yle bir uzlaşmaya varıldı. Bu uzlaşma gereğince İngilizlere Süveyş'teki bütün askeri birliklerini çekecek; üsler 7 yıl için İngilizlere kiralanacak ve burada yalnızca İngiliz şirketlerine bağlı sivil bir ekip bulundurulacaktı.

1955 Nisanı'nda başkan Nasır, daha sonra "*Bloksuzlar*" adını alacak olan tarafsız ülkelerce düzenlenen Bandung Konferansı'na katıldı. Nasır bu konferansta Nehru ve Sukarno gibi Asyalı, Tito gibi Avrupalı önderlerle yakın ilişkiler kurdu. Bu konferanstan sonra Mısır'ın "Üçüncü Dünya" ülkelerinin yanında olmayı seçmesi, ülkenin Batılı devletlerle olan ilişkilerinde bir kötüleşmeye yol açtı. Bu sırada İngiltere, Irak, Türkiye, İran ve Pakistan arasında imzalanan *Bağdat Paktı* Batılılarla Mısır arasındaki gerginliği daha da artırdı. Nasır, Bağdat Paktı'na kesinlikle karşı çıktı.

Irak ve Türkiye'nin Bağdat Paktı'na dayalı bir Ortadoğu savunma örgütü kurma girişiminin başta Mısır olmak üzere Arap devletlerinin birçoğu tarafından tepkiyle karşılanması, doğaldı. Çünkü, Süveyş konusunda İngilizler'yle imzalanan anlaşmanın parafe edilmesinden sonra Mısır, kendi önderliği altında bir "Arap devletleri bloku" kurmak üzere yoğun diplomatik eylemlerde bulunmaktaydı. Mısır ileri gelenleri 1955 yılının Ağustos ve Eylül aylarında Irak başkenti Bağdat da dahil olmak üzere, Arap başkentlerine giderek görüşmelerde bulunmuştu. Ancak Nasır'ın ko-yu bir Batı yanlısı olan Irak başbakanı Nuri Salı Paşa'yı ikna edemeyeceği de açıktı. 1955 Şubatı'nda İsrail'in, Gazze'deki Mısır ordusu kampına bir saldırı düzenlenerek

1936 tarihli İngiliz-Mısır Antlaşması'nın iptali için yapılan gösterilerden bir an.

38 kişiyi öldürmesiyle Ortadoğu bunalımında yeni bir dönem başladı. İsrail'de Ben Gurion başbakan olmuş ve Gazze hareketini bizzat o düzenlemişti. Zor durumda kalan Nasır, Mısır ordusunu donatmak üzere modern silahlar bulmak, hem de ivedilikle bulmak, zorundaydı. Ben Gurion tehlikesine karşı ordusunu donatması gerekiyordu.

Gazze olayından birkaç gün sonra başkan Nasır, Kahire'deki Amerikan büyükelçisiyle görüşerek ona Mısır'ın top, tank ve jet uçaklarına gereksinimi olduğunu söyledi; büyükelçiden bu mesajın en kısa zamanda Amerikan Dışişleri Bakanı John Foster Dulles'a iletilmesini istedi. Dulles, Nasır'ın "bloksuzlar" ile birlikte görünmesini affedemiyor; bunu komünizmle mücadele konusunda bir ihanet sayıyordu. Bunun üzerine Nasır, silah satın alınması konusunda Sovyetler Birliği'ne başvurdu. 1955 Eylülü'nde de ilk Sovyet-Mısır ticaret antlaşması imzalandı.

Nasır'ın Sovyetler Birliği'ne yönelmesi, Batı'da ona karşı duyulan düşmanlığı daha da artırdı. Ceza-yir devrimci eyleminin Mısır tarafından düzenlendiğine inanan Fransa da Mısır'a karşı açıkça cephe almıştı. Arap dünyasında görülen Batı aleyhtarı bütün eylemlerin arkasında Nasır'ın bulunduğu kanısı gittikçe yaygınlaşmaya başlamıştı. Ürdün'deki Arap lejyonu başkomutanı, İngiliz asıllı general Glubb'un işine, Ürdün hükümetince birdenbire son verilmesinin ardından bile Nasır'ın parmağı olduğu düşünülüyordu.

Ama Batılı ülkeler, Mısır'ı kendi çizgileri içinde tutma umudunu bü-

Nahas Paşa:

tünüyle kaybetmiş değillerdi. Elle-rindeki silah, iktisadi baskıydı. Biliğdiği gibi Nasır rejimi Nil Irmağı üzerinde bir baraj yapmayı planlamaktaydı ve Assuan Barajı projesi, Mısır'ın kalkınma programının temelini oluşturmuyordu. 1956 Şubatı'nda yapılan bir antlaşmayla, Dünya Bankası Mısır'a 200 milyon dolarlık bir kredi açmayı kabul etmişti. Ama bu kredi, A.B.D. ve İngil-tere'nin para değerlerinde meydana gelebilecek değişiklikleri karşılamak amacıyla, 70 milyon dolar vermeleri koşuluna bağlıydı. Assuan Barajı'nın bir milyar dolara çıkacağı ve bunun 400 milyonunun yabancı döviz olarak ödeneceği hesaplanmaktaydı. Mısır'ın isteği, İngiltere ve A.B.D.'nin 200 milyon dolar borç vermesiydi. Nasır hibe ya da yardım değil, yalnızca borç istiyordu. A.B.D. ve İngiltere konuyu görüştüktan sonra, ilk yıl yapılacak çalışma masraflarının karşılanabilmesi için Mısır'a 70 milyon dolar sağlayacaklarını açıkla-

General Necib,
aralarında albay
Nasır'ın da
bulunduğu Devrimci
Komuta Konseyi
üyeleriyle birlikte.

dılar. Nasır, bu karan olumsuz karşıladı. Ona göre 10 yıl sürecek baraj projesine, yalnızca bir yıllık bir parayla başlamak olanaksızdı. Çünkü böyle kısa bir süre içinde herhangi bir siyasal değişiklik ortaya çıkarsa baraj projesi suya düşebilir ve bir taş yığınından ibaret kalabilirdi.

O yılın mayıs ayında Nasır'ın komünist Çin'i resmen tanınması, Dulles yönetimindeki Amerikan dış siyasatinin Nasır'a karşı daha da sertleşmesine neden oldu. Amerika ve İngiltere Mısır üzerindeki baskılarını yoğunlaştırdılar. Assuan Barajı finansmanı ile ilgili mali koşullardan başka yeni birtakım koşullar öne sürdüler. Bu koşullardan birincisi, Mısır'ın Sovyetler Birliği'nden artık silah alamayacağını açıklamasıydı; ikincisiyse Nasır'ın Ortadoğu'daki önderliğini kullanarak bir Arap-İsrail barışının sağlanmasına çalışmasıydı. Batılılara göre Başkan Nasır, Assuan Barajı hayalini gerçekleştirmek istiyorsa, ilk iş olarak, bölgedeki gerginlik nedenlerini ortadan kaldırmalıydı. *Kahire Dosyası* adlı kitabında Hasaneyn Heykel, Batıların Mısır'ı karşı karşıya bıraktıkları açmazı şöyle anlatır: "Amerikan siyasati böylece daha aydınlanmış oluyordu. Barajın yapımı için verilen yardım karşılığı Mısır, silah satın almanın kendisine ağır bir iktisadi güç yüklediğini bahane ederek Sovyetler Birliği'yle ilişkilerini kısıtlamak zorunda kalacaktı. Baraj için çaba-

larını yoğunlaştırmak istiyorsa da her şeyden önce İsrail'le barışa varacaktı."

Nasır, bu önerileri kabul etmedi. Batılıları şaşkınlığa düşüren bir girişimde bulundu. Batının vermek istemediği yardımı Sovyet Rusya'dan sağlayacağını açıkladı. Batılılar iyice şaşırmışlardı.

Süveyş Kanalı Millileştiriliyor

Bu açıklamadan bir hafta sonra, 26 Temmuz 1956'da başkan Nasır, Süveyş Kanalı şirketinin millileştirildiğini ve elde edilecek gelirin Assuan Barajı'nın yapımında kullanılacağını açıkladı. Bu, gerçekten, umulmadık bir meydan okuma niteliği taşımaktaydı. Çünkü, İngilizlerle Fransızların Süveyş Kanalı'nı Mısır'dan geri almaya, hatta bu amaçla, gerektiğinde, savaşmaya bile kararlı oldukları bilinmekteydi.

Nasır'ın bu açıklamayı yaptığı gece İngiliz Başbakanı Sir Anthony Eden Londra'da başbakanlık konutunda Irak Kralı Faysal onuruna bir yemek vermektedir. Sofradan kalkılmak üzereyken içeri giren bir sekreter Eden'e bir kağıt uzattı. Başbakan kağıdı okudu. Yüzü sararmıştı. Konuklarına Nasır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirdiğini söyledikten sonra soğukkanlılığını kaybederek öfkeyle bağırmağa başladı: "Bunu nasıl yapabilir? Nasıl ya-

par bunu?" Eden, daha sonra konuklar arasında bulunan Irak Başbakanı Nuri Sait Paşa'ya dönerek ne düşündüğünü sordu. Nuri Sait Paşa Eden'e şu yanıtı verdi: "Vurun, hemen vurun ve sert vurun! Yoksa çok geç kalırsınız!.." Nuri Sait Paşa millileştirmenin Arap dünyası üzerinde yaratacağı etkileri açık bir dille ortaya koydu. Ona göre, Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesi Arap dünyasında başkan Nasır'a karşı beslenen sevgiyi daha da artıracaktı.

İskenderiye'de kanalın millileştirildiğine ilişkin söylevini verdikten sonra Nasır, birkaç gün dinlendi. Millileştirme konusunda alınan karar, Mısır halkında başkan Nasır'a karşı büyük bir sevginin doğmasına yol açmıştı. 29 Temmuz Pazar günü İngiliz Başbakanı Eden Fransız ve Amerikan hükümetlerinin temsilcileriyle görüştü. A.B.D. Dışişleri Bakanı Dulles, Nasır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirme kararını Lima'da plajdayken öğrenmişti ve hala Güney Amerika'da bulunuyordu. Bu yüzden üçlü toplantıya katılmadı. Bu toplantı üç ülkenin (A.B.D., İngiltere, Fransa) Süveyş konusunda alacakları tavrı saptamak üzere düzenlenmişti. Nasır ise sükunetle, olup bitenleri izlemekteydi. Üçlü toplantı haberinin açıklanmasından sonra bir sinemaya giderek, Cyd Charisse'in oynadığı "Las Vegas'ta Buluşma" filmi seyretti.

Başbakan Eden'in sınırlıyışe,

1950'den başlayarak
Mısırlı ilerici
subaylar, Hür
Subaylar Örgütü adı
altında Mısır
halkının çektiği
bütün acıların tek
nedeni olarak
gördükleri monarşiyi
devirmek üzere
birleştiler. 22-23
Temmuz 1952 gecesi
de eyleme geçtiler.
Yanda, 22-23
Temmuz
Devrimi'nden sonra
Kahire
sokaklarından bir
kesit görüyoruz.

Nasır'ın tersine, son derece gerindi. Bu arada Peru'dan uçakla dönerken Londra'da iki gün kalan Dulles, Eden'le ve İngiliz başkentinde bulunan Fransız Başbakanı Christian Pineau ile görüşmüş ve Nasır'a karşı harekete geçme konusunda İngiliz başbakanının çok sert ve uzlaşmaz bir tavır aldığını görmüştü. Dulles, Eden'in sağlık durumundan kaygı duyduğunu açık açık söyledi. Bu üçlü görüşmelerde Süveyş Kanalı'ndan en çok yararlanan 22 ülkenin Londra'da bir toplantıya çağrılmalarına karar verildi. Bu arada İngiltere ve Fransa Mısır'a karşı birçok iktisadi önlem almışlardı. Mısır'ın dış ülkelerdeki fonları dondurulmuş, Süveyş Kanalı şirketi fonlarının da Mısır'a transferi yasaklanmıştı.

16 Ağustos'ta Londra'da Lancaster House'da başlayan görüşmeler 3 ay sürdü. Bu görüşmelerden sonra İsrail'in Fransa'nın desteğinde Sina bölgesini işgal etmesi, İngiltere'nin de yardımda bulunması koşuluyla kabul edildi. Bu karar gereğince İsraililer 29 Ekim günü Sina'ya bir çıkarma yaptılar; iki gün sonra da İngiliz ve Fransız uçakları Mısır havaalanlarını bombalamaya başladılar. 5 Kasım'da İngiliz ve Fransız birlikleri Port Said limanına askeri bir çıkarma düzenlediler. Savaş başlamıştı.

Başkan Nasır Süveyş saldırısını şöyle çözümler: "Emperyalizm Süveyş savaşında gerçek yüzünü açığa vurdu, üslerini belli etti ve işbirlikçilerini de gösterdi. Emperyalizm Mısır halkı üzerine silahlı sal-

dırıya geçti. Çünkü Mısır halkı bağımsızlığını gerçekleştirmeye ve uzun zaman emperyalizm tarafından sömürülen, bütün geliri ve değeri emperyalizmin tekelinde bulunan bir milli gelir kaynağıyla kalmamaya çalışmıştı. Mısır halkı Süveyş Kanalı'nı geri almakla emperyalizmi ve onun tekellerini can damarlarından vurdu ve silahlı çatışma da dahil bu konudaki ısrarının sonuçlarını inatla göze almakla büyük saldırgan güçlerin karşısında durabileceğini ispat etti. Bağımsızlığını korumaya azmetmiş, onu nüfuz bölgelerine sürüklemeye çalışan bütün emperyalist oyunları reddetmiş ve Bağdat Paketi'ne karşı onu yerle bir edinceye kadar bütün Ortadoğu'da amansız bir direnmeye öncülük etmiş olan hal-

مناقب و تشوای فی انتظار اعناق الانجليز

Kahire'nin bir
sokağında asılmış
İngiliz askeri
kılığında bir
manken. Üstte ise
"İngilizler için
darağacı" yazısı
okunmaktadır.

kimiz, üçlü silahlı saldırıya karşı koymakta duraksamadı. Bu saldırıya, Arap ulusunu yıldırmayı ve parçalamayı öngören entrikaların yaratmış olduğu emperyalist üsten yani İsrail'den halkımız üzerine dünyanın en büyük iki devleti girişmişti. Süveyş savaşında emperyalizmin uğradığı acı yenilgi silahlı emperyalist maceralar çağını sona erdirdi."

Süveyş'te çarpışmalar birkaç gün sürdü. Bu saldırı Arap ülkelerinde derin etkiler yaratmıştı ve bu ülkelerde A.B.D. ve İngiltere aleyhinde yayılan gösteriler birbirini izliyordu. Akdeniz'e giden petrol boruları havaya uçuruluyor; Arap devletlerinden çoğu saldırgan ülkelerle diplomatik ilişkilerini kesiyordu. Sonunda Sovyetler Birliği diplomatik yollardan duruma müdahale etti: A.B.D. ve İngiltere'ye verilen bir notada Sovyetler, saldırının derhal durdurulmasını ve askerlerin geri çekilmesini; yoksa bir nükleer savaş çıkabileceği tehlikesinin göz önünde bulundurulmasını istedi. Süveyş saldırısı tarafsız ülkelerde de sert biçimde kınandı.

İngiliz Milletler Topluluğu'nun çözülmesi olasılığı, sterlinin değerinin giderek düşmesi ve Sovyetler'in uyarı notaları, İngiltere'yi Süveyş hareketinden vazgeçirmek zorunda bıraktı. Tarihçi Peter Mansfield şöyle diyordu: "İngiltere ile Fransa ayrıca Mısır konusunda iki yanlış hesap yapmışlardı. Bunlardan birincisi Mısırlıların kanalı kendi başlarına yönetemeyecekleri, ikincisiyse çatışma başlar başlamaz, Mısır'da Nasır aleyhtarı bir ayaklanmanın ortaya çıkacağıydı. Oysa Mısırlılar kanalın yönetimini büyük başarıyla sürdürmüşler; Nasır ise gerek Mısır'da, gerekse Arap dünyasında çok daha sevilir bir kişi haline gelmişti. Karşısına çıkan büyük güce askeri yönden yenik düşen Mısır, siyasal yönden önemli zaferler kazanmıştı. Süveyş Kanalındaki İngiliz üssü, dolu depolarıyla Mısır'ın eline geçmiş; ayrıca Mısır'da İngiliz ve Fransızlara lanınmış birçok iktisadi ayrıcalık da millileştirilmişti. Böylece Mısır'daki İngiliz ve Fransız denetiminin son kalıntıları da ortadan kaldırılmış oluyordu."

İktisadi Bağımsızlık Yolunda

1956 Süveyş savaşı iktisadi alanda da birçok sonuç doğurdu. İngiliz ve Fransız mallarına el konuldu. Ocak 1957'de yabancı bankaları ve sigorta şirketlerini millileştiren bir dizi yasa çıkarıldı. Bu uygulamalar ve Kanal Kumpanyası'nın millileştirilmesi, Mısır iktisadındaki yabancı girişimlerin büyük bir bölümünün tasfiyesi anlamına geliyordu.

1957-1960 yılları arasında, bir yandan çok sayıda kamu iktisadi kuruluşları gerçekleştirilirken, bir yandan da, hükümet çıkarlarını korumak ve özel sektörün bıraktığı boşluğu doldurmak için varolan kuruluşlar genişletiliyordu.

Bu uygulamalar sonunda devletin iktisattaki payı arttı. 1956 anayasası "planlı kalkınmayı" öngörmektedir. 1958 yılında, sanayi kesiminde uygulanacak beş yıllık bir plan ortaya atıldı. Planın yüzde 61'ini devlet karşılayacak, özellikle ağır sanayiye yatırım yapacaktı. Nite-

General Necib, (şapkalı) Devrimci Komuta Konseyi'nin ilk toplantısında. Sağında oturan ise Cemal Abdül Nasir'dir.

kim 1957 sonlarına doğru Nasir, "sosyalist, demokratik ve kooperatiflere dayalı" bir sistemden söz etmeye başlamıştı. Mısır ile Suriye arasında gerçekleştirilen birlik, Mısır'ın planlı ve yarı-devletçi iktisadiyla Suriye'nin özel teşebbüse dayanan sistemi arasında bir "uyarlama dönemi"ni zorunlu kıldı. Şubat ayında, önemli bir adım atıldı: Kamu ve özel sektör sermayesinin karışık olduğu Mısır Bankası millileştirildi. Bu banka iktisadın büyük kesimlerini denetliyordu. Alınan önlem çok anlamlıydı; çünkü ilk kez Mısır'da özel teşebbüs alanında bir millileştirmeye gidilmişti. Haziran 1960'ta basın sanayisi de millileştirildi. Bu arada Kahire Belediyesi, tramvay işletmeciliğini kendi denetimine aldı. Ama, asıl önemli girişimler Haziran ve Temmuz 1961'de gerçekleştirildi.

1961'de çıkarılan büyük devrimci *Temmuz Yasaları*'nın başlıca iki amacı vardı:

1. Yurttaşlar arasında adaletin gerçekleştirilmesi ve sınıflar arasındaki ayrımları azaltacak iktisadi eşitliğin yaratılması;
2. Kamu sektörünün güçlendirilmesi.

Hükümet, bir dizi kararnameyle, ithalatı ve ülkenin (pamuk dahil) ihracatının büyük bölümünü de millileştirdi. Bunu bankaların ve sigorta şirketlerinin de millileştirilmesi izledi. Hükümet bundan başka, 300'den fazla ticaret ve sanayi kuruluşunun yönetimini, bütünüyle ya da büyük bir bölümüyle kendi üzerine aldı. Daha sonra, son derece ileri bir vergilendirme sistemi kabul edildi. Millileştirme kararlarıyla, kâr amacı güden teşebbüslerde bir kişinin hissesi en çok

100 000 Mısır Lirası olarak sınırlandırıldı. Özellikle, yeni iş olanakları yaratmak amacıyla sanayide işgünü yedi saate indirildi. Bundan böyle şirket kârlarının dörtte biri işçiler arasında bölüşülecekti.

Temmuz 1960'ta, 1961-65 yılları için bir genel beş yıllık plan hazırlanmıştı. Bunu, 1970 içinde ulusal geliri iki katına çıkarmayı amaçlayan ve 1966-1970 yıllarını kapsayacak ikinci bir plan izledi. Planda öngörülen toplam yatırımın yaklaşık yüzde 80'ini özel sektör sağlayacaktı. Yatırımın yüzde 40'ı sanayiye ve yüzde 25'i tarıma yönelikti. Nasir, bu arada Arap birliğine ilişkin çabalarını da yoğunlaştırdı. Mısır cumhurbaşkanı için ülkenin iktisadi bağımsızlığı ne kadar önemliyse Ortadoğu'nun Arap egemenliğine dayalı bağımsızlığı da o kadar önemliydi.

Mısır Devrimi ve Arap Devletleri

• Arapların birleşmesi, daha Birinci Dünya Savaşı'ndan beri üzerinde durulan bir konuydu. Savaşın başında İngiltere, Arapları Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklandırmak için onlara, Osmanlı yönetiminden kurtulacaklarını ve tek bir devlet halinde birleşeceklerini vaat etmişti. Ancak savaş sona erince Afap ülkelerinin hepsi kendilerini İngiltere ve Fransa'nın işgalinde buldular.

Mısır Devrimi'nin sloganlarından biri de Arapların birleşmesi olmuştu. Özellikle Nasir bu konu üzerinde çok durmuştu. Ona göre Arap ülkelerini birbirinden ayıran sınırlar, emperyalist devletler tarafın-

dan çizilmiş yapay sınırlardı.

Arapların birleşmesi sloganı, öteki Arap ülkelerinde, öğrenci ve aydın kesim arasında büyük yankı uyandırdı. 1956'da Mısır'a yapılan üçlü saldırıdan sonra, bu birleşmenin zorunluluğu daha da belirginleşti.

Suriye'nin o günkü cumhurbaşkanı Şükrü El Kuveltli de bu birleşmeden yanaydı. Mısır ve Suriye arasında Kahire'de yapılan görüşmeler sonunda 1 Şubat 1958'de, iki ülke birleşerek *Birleşik Arap Cumhuriyeti*'ni kurmuşlardı. 28 Şubat'ta da iki ülke fiilen birleşti ve başkanlığı Nasir getirildi.

Arap ülkeleri arasında birleşme konusunda atılan bu ilk adım Batılı devletleri kaygılandırdı. Birliğe öteki Arap ülkelerinin de katılması, emperyalist devletlerin Ortadoğu'daki etkinlik alanlarının azalması demekti.

Batılı devletler, ilk önlem olarak, kendilerinden yana olan Ürdün'le Irak'ın birleşmesini sağlamaya çalıştılar. Bu dönemde Irak'ın başında, emperyalist devletlerin büyük dostu Kral Faysal, Prens Abdülilah ve Başbakan Nuri Salt vardı. Ürdün ise, Kral Faysal'ın yakın akrabası Kral Hüseyin tarafından yönetilmekteydi. Kral Hüseyin de, İngiliz devletinin büyük dostuydu. Emperyalist devletlerin bu birlikten amacı, Nasir'a karşı Arap dünyasında Batı yanlısı bir cephe yaratmaktı.

Ancak 1958'de Irak'taki hükümet darbesi nedeniyle Irak-Ürdün birliği uzun ömürlü olamadı. Nasir, Irak'taki yeni yönetimi içtenlikle destekledi. Ama Irak'la Mısır'ın dostluğu uzun sürmedi. Irak Devlet Başkanı General Kasım, iki

General Necib bir konuşma sırasında.

Mısır'da Hilvan'daki bir metalürji kompleksine gönderilen Sovyet malzemeleri.

Ülkenin derhal birleşmesini savunan albay Arif'i tutuklayıp hapsedirdi. 1959 Aralığı'nda Musul'da baş gösteren bir ayaklanmadan Nasır sorumlu tutuldu.

Irak'ta iki ülkenin hemen birleşmesine karşı olanların başında Iraklı komünistler geliyordu. Nasır

buğların Araplar için ciddi bir tehlike olduğuna inanmaktaydı. Nasır'ın Iraklı komünistleri sürekli olarak eleştirmesi, Sovyetler Birliği'yle arasını açtı; Sovyetler Birliği ülkeye yaptığı askeri ve mali yardımı kesti. Bu ise Nasır'a, Sovyetler Birliği'ne bağlı olmadığını göster-

me olanağını sağladı. Ayrıca, Mısır-A.B.D. ilişkilerinin düzelmesine, Amerikan yardımının yeniden başlamasına, Ürdün ve Suudi Arabistan'la arasının düzelmesine de yol açtı.

1962'de Suriye'de gerici askeri bir darbe oldu ve Suriye, Birleşik Arap Cumhuriyeti'nden ayrıldı. Bu, Arap birliği hayallerinin yıkılması demekti.

1963-1964 yıllarında da Arap birliğinin gerçekleşmesi konusunda pek bir gelişme olmadı. Bu arada İsrailliler, Şeria Irmağı'nın bazı kollarının yönünü kendi topraklarına doğru değiştirmişlerdi. Nasır bu konuyu görüşmek üzere bütün Arap devletlerini 1964 Ocakı'nda Kahire'de toplantıya çağırdı. Arap ülkeleri arasındaki sürtüşmelerden dolayı, toplantıdan bir sonuç alınmadı.

Siyasal ve Toplumsal Uygulamalar

Suriye'nin birlikten ayrılması, Nasır'ın, siyasal ve iktisadi görüşlerinin daha da açıklığa kavuşmasını sağladı; düşüncelerini 30 000 kelimelik bir *Ulusal Temel Yasa*'da derledi. Yasa, Mayıs 1962'de Halk İktidarı Ulusal Kongresi'nde görüşüldü ve kabul edildi. Yasa şu temel görüşe dayanıyordu: "*Siyasal demokrasi, sosyal demokrasi-den ayrılmaz.*" Nasır, ulusal bağımsızlığın, gerçek demokrasinin ve bir ülkenin iktisadi kalkınmasının, sosyalizm olmadan gerçekleştirilemeyeceğine inanmaktaydı. Nasır, sosyalizmin iktisadi yönünü aşağıdaki noktalarda özetledi:

1. Yollar, limanlar, havaalanları, enerji kaynakları, barajlar, hava, deniz ve kara taşıtlarını içeren iktisadi altyapılar kamu malı olmalıdır;
2. Aynı kural ağır, orta ve hafif sanayinin büyük bölümü için de geçerlidir. Özel sektör yaşamını ancak kamu denetimi altında kalmak koşuluyla sürdürebilir;
3. İthalatın tümü, ihracatın en az dörtte üçü devletin elinde bulunmalıdır;
4. Özel toprak mülkiyeti en fazla 100 *feddan*'la sınırlı olmalıdır (bu sınır, bilindiği gibi, 1952 toprak reformunda 200 *feddan*'dır).

Daha sonra yapılan bir dizi reform, 1963 yılında, ülkenin Nasır'ın görüşlerine dayanan iktisadi yapısını tamamladı.

Nasır o dönemde, Marx'çı gelecekle kendi siyasal ve iktisadi düşünceleri arasındaki temel ayrılıkları da ortaya koymuştur. Sözgelimi Nasır *sosyalist devlet* görüşünü (proletarya diktatörlüğünü); ağır sanayinin tüketim malları üretimi üzerindeki mutlak üstünlüğünü ve tarımsal kolektivizmi kabul etmiyordu; buna karşılık, ücretsiz sağlık yardımı; "her ferdin kendi yetenek, çıkar ve eğitimine uygun biçimde" çalışması ve eğitilmesi; yaşlı ve hastalara yardım; kadın-erkek eşitliği; aşırı nüfus artışını önlemek için doğum kontrolü; köylülerin toplumsal düzeninin yükseltilmesi zorunluluğu gibi, temel hakların her yurttaşa tanınması biçiminde tanımlanan "*İrsat eşitliği*"ne büyük önem vermektedir.

Hem sağ, hem sol, Nasır'ın "*Arap sosyalizmi*"ni şiddetle eleştirdiler. Marx'çı eleştiriler şu noktalarda yoğunlaşmaktaydı: Nasır'ın sosyalizmi, eşit bir gelir dağılımını

General Necib, 1952 Eylülü'nde yeni kabine üyeleri arasında.

Kralın hazinesine ait bir parçayı seyreden köylü.

gerçekleştiremedi; eski burjuva sınıfının yerine yeni bir teknokrat, memur ve teknisyen burjuvazisi yarattı; özellikle, tarımda kolektivizmi kabul etmeyerek bireysel mülkiyeti savundu ve Mısır köylülerinin sorunlarının çözümünü belirsiz bir tarihe erteledi.

Buna karşılık sağ, Arap sosyalizmine şu suçlamaları yöneltti: Büyük devlet kuruluşlarının etkisizlikleri; aceleyle getirilen ve gerçekçi olmayan sanayileşme programları; yabancı sermayenin küstürülerek kaçırılması; yabancı azınlıkların yüksek nitelikteki teknik ve ticari katkısının kaybedilmesi ve özellikle Mısır'ın yurt dışındaki mali kredisinin düşmesi ve bunun ağır sonucu olarak da özellikle 1960-1970 yılları arasındaki dönemde dış yardım ve kredilerin kesilmesi.

Nasır Tek Güç Olarak Ülke Yönetiminin Başında

Devrimin ilk yıllarında Nasır, her üç günde iki ilkokul açıldığını gururla belirtiyordu. Mısır'ın eğitim sorunu, "*Mısırılaştırma*"yı da içeriyordu. Mısırılaştırma, önceki yönetimin yarattığı kültür kargaşasını yok etmek zorunluluğu anlamına geliyordu. Ancak okuma yazma bilmeyenlerin oranı, hükümetin umduğu gibi hızla azalmadı. Bunun bir nedeni de, devrimin "pan-arap" siyasetinin sonucu olarak, en iyi öğretmenlerin öteki Arap ülkelerine gitmiş olmalarıydı.

Ulusal Temel Yasa'da belirtilen

General Necib ve albay Nasir, Kahire sokaklarında halkı selamlarken.

Yeni devrimin güçlü adamlarından biri olan ve Mısır orduları başkomutanlığına getirilen Abdül Hâkim Amr.

parasız sağlık yardımı ve bütün yurttaşların sağlık sigortası kapsamına alınması henüz gerçekleşmekten çok uzaktı. Bununla birlikte, bütün olarak, ülkenin toplumsal yapısı oldukça düzelmişti. 1965 yılında Mısır'da, 1952'dekinin iki katı hekim vardı ve birçok modern hastane yapılmış, kırsal alanlarda sağlık merkezleri kurulmuştu. Ulaşılan en önemli sonuçlardan biri de bütün köylere içme suyunun getirilmesi idi. Veremli ve tifo gibi sayı önemli ölçüde azalmıştı.

Nasır siyasal partiler sistemine ve parlamenter demokrasiye inanmıyordu; ama bunların yerine koyabilecek bir şey de bulamadı. 1954'ten sonra özellikle 1956'dan itibaren artık, Mısır'ı fiilen tek bir kişi yönetiyordu: Nasır. Nasır, dış ve iç siyasetle ilgili en önemli kararları tek başına almaktaydı. Yalnızca silahlı kuvvetlerin denetimini dostu Abdül Hakim Amr'a bırakmıştı.

Nasır'ın otoriter sistemi, güçlü

*Bir tarım
işletmesinde modern
gereçlerin yanı sıra
kullanılan develer.*

*Kahire'de bir
caddeden görünüş.*

NASIR'IN ÖLÜMÜ'

"Mısır'ın başkanı ve Arap ulusunun önderi Cemal Abdül Nasir, Kahire'deki mütevazı evinin kapalı pancurlu büyük odasında hasta yatıyordu. O gün, öğleden sonra, ikinci bir kalp krizi geçirmişti. Saat beşe doğru doktorunun şikayetini eliyle susturarak, başucu masasındaki büyük transistörlü radyoya uzandı, düğmeyi çevirdi.

Kahire radyosu spikerinin alışılmış sesi oda-ya yayıldı. Özetleri dinlemek için başını yastığa dayadı, radyoyu kapattı ve 'Beklediğimi duymadım' dedi.

Birkaç dakika sonra ölmüştü. Kimse onun ne beklediğini öğrenemeyecekti. Bütün dünya onu en çok tartışılan devlet adamı olarak nitelmişti. Araplar, kınımış umutlarının ve hor görülen onurlarının kurtarcısını onun kişiliğinde bulmuşlardı.

Ölümüne kadar sürüp giden uluslararası olaylar, dünyayı temelinden sarsmış ve birdenbire yayılarak günden güne artan bir tehlike yaratmıştı. Düzinelerce kaçırılan uçaklar, Filistin kuvvetleriyle Kral Hüseyin arasında çatışmaların başlangıcı, Suriye'nin Ürdün'e saldırısı, A.B.D.ve İsrail'in ortaya atılan müdahale tehdidiyle birlikte, Ürdün'e karşı bir hareketin ayrıntılı planları ilk akla gelenlerdi. Bütün bu olaylarda başkan Nasir, her zaman barış için çaba göstermişti. O, ne Kral Hüseyin, ne de gerillaların şefi Yaser Arafat gibi düşünüyordu. 18 Ağustos 1970 'te Hüseyin'i İskenderiye'de gördüğü zaman, kralın Filistin mukavemet kuvvetlerini gereğince değerlendiremediğini, onları birkaç saatte temizleyeceğini sanarak yanıldığını anlamıştı.

Aynı biçimde, mukavemet şefleri de kralı yedi saat içinde susturacaklarını söylediklerinde, onların da yanlış teşhis koyduklarını görmüş-tü.

İki tarafa da, 'Birlikte yaşamalısınız...' demişti. 'Ne biriniz, ne öbürünüz rakibinizden kurtulamazsınız. Bu gerçek, hepinizce bilinmesi gereken bir ölüm kalım sorunudur.'

Bir yandan krala, 'Onları yok edeceğinizi iddia ediyorsunuz. Pekala. Söylediğinizde göre, bunu yapabilirsiniz de, ama pahalıya oturacak size. Yirmi ya da otuz bin ölü verdiren sivil bir savaştan sonra bir ülkeyi nasıl yönetebilirsiniz?' derken, bir yandan da, mukavemetçilere, 'Modern bir orduya karşı gelebileceğinizin sanmayın. Sizi yok etmeyi aklına koymuşsa yapar. Gücünüzü, abartıp da olduğundan fazla değerlendirmeyin. Birlikte yaşamaya çalışmalısınız!' demişti.

Ürdün'e barış getirme çabaları sonucu, on devlet başkanıyla Arap kralının toplanmasıyla Kahire'deki zirve konferansı başladı.

Bu karşılaşma, savaşın açığa vurduğu, dünyanın bütün çelişkilerini ortaya döküyordu. Başkan Nasir, ne pahasına olursa olsun çeşitli grupların polarizasyon tehlikesini önlemek istediğinden, görüşmelerin sürdüğü sekiz gün boyunca arabulucu ve uzlaştırıcı bir rol oynamak zorunda kaldı.

Çoğu kez bu güç bir iştir. Yaser Arafat gizli-

ce Amman'ı terk edip zirve toplantısında bulunmak üzere Kahire'ye gelebilmişti. Krala karışi kinle doluydu. Bunun üzerine kral telefon ederek, başkan Numeiri'nin hala kan döküldüğünü iddia eden raporunu yalanlamak için konferansa gelmek isteğini bildirdi. Bazıları onun görüşmelere katılmasına karşı çıkmıştı.

Başkan Nasir, kralın gelmesinde yarar olduğunu, zirve konferansının kan dökülmesini durdurmak amacıyla yapıldığını hatırlattı. Bu sözleri duyan Libya başkanı Kaddafi fena halde öfkelen-di: 'Nasıl gelebilir mi?' dedi. 'O delidir. Azılı bir deli.'

Suudi Arabistan kralı Faysal bu sözlerle karışi çıktı: 'Bir Arap kralı hakkında uluorta nasıl konuşabilirsiniz?' dedi.

Kaddafi devam ediyordu: 'Babası nerede şimdi? İstanbul'da akıl hastanesinde değil mi? Delidir o. Elbette deli. Bu bir alle kalıttıdır. Hepsini deli olanın.'

Kral Faysal, Kaddafi'ye Nasir'in yanıt vermesini rica etti: 'Bir meslektaşımızın, yarın aramıza katılacak olan bir Arap kralına deli demesini nasıl kabul edebiliriz' dedi. Başkan Nasir gülüyordu. Ama Kaddafi direndi: 'Evet... Allah bilir ki o delidir. Yarın buraya mutlaka birkaç doktor çağirtmalıyız. Onlar, deli olup olmadığını bize söylesin.'

Başkan Nasir gülümseyerek sözünü kesti: 'Belki hepimiz deliyiz. İsterseniz getireceğiniz doktorlar bizim muayene etsin de hangimizin deli, hangimizin sağlıklı olduğuna onlar karar versin...' Kral Faysal, 'Ben razıyım, başkan Nasir, kardeşim' diye yanıt verdi. 'Fakat doktorlar ilkin beni muayene etsin. Belki deli olduğuma hükmederler de, ben de böyle tartışmalara katılma işkencesinden kurtulurum' dedi.

Yanında iki subayla Kral Hüseyin konferansa geldi. Hepsinde tabancalar vardı. Yaser Arafat'ın kemerinde ve Kaddafi'de de silah bulunuyordu. Arafat, Hüseyin'i parmağıyla göstererek, 'Bu canlıyı görüyor musunuz?' diye haykırdı. 'Önce bizi öldürüyor, sonra da buraya geliyor.' Onu güçlükle yatıştırdılar. Kral Faysal bakışlarını çevrede dolaştırarak, 'Bu tuhaf insanlar arasında, bir cephanelikte bulunuyoruz, Allahım...' dedi. Üzerinde tabanca taşıyan kimselerin yanında oturmayı reddetmesine karşın, hiçbir silahından ayrılmak istemedi.

Toplantı, böylesine gergin bir havada sürüp gidiyordu. Ama tam Arap karakterine uygun olarak Sabah birbirini rahatlıkla öldürebilecek gibi görünenler, akşama doğru kucaklaşıp öpüşüyorlardı. Başkan Nasir, Kral Hüseyin'le Arafat'ın, savaşı durdurmaları hakkında görüş birliğinin alınca, herkes şaşırılmıştı. Aralarında öyle büyük bir kin, bir anlaşmazlık vardı ki, barışsızlık, önüne geçilmez sonuçlar doğuracaktı. Ama deneyimli bir devlet adamı olan Nasir, bilmek tükenmez sabırla, düşman kardeşleri anlaşmaya imzalamaya ikna etti. Bu, Arap milletine yaptığı son yardımdı. Sürekli çabaları, yoğun çalışmaları, her şey kendine dert etmesi ona çok pahalıya oturmuştu.

Aslında yorgun ve hastaydı. 1958'den beri

(Arkası sayfa 980'de)

*Yukarı Mısır'da
Minia'da tarım
reformuyla ilgili bir
gece toplantısı.*

NASIR'IN ÖLÜMÜ/II

şekerli vardı. Bu hastalık giderek, son derece acılar veren bir damar sertliği de yaratmıştı. Doktorlar sigara içmemesini kesinlikle salık vermişlerdi. O, 'İşte bu son sigaram, bitiriyorum. Bundan sonra bir daha hiçbir sigara yakmayacağım söz veriyorum...' demişti. 'Şu anda, sevgili bir dosttan ayrılmamın üzüntüsünü duyuyorum. Sigara içmek benim tek lüksümdü. Artık onu da gözden çıkarmalı.'

Sovyet Rusya'da bir süre hidroterapik bir tedavi gördü. Durumu belli biçimde düzelmişti. Ama doktorların çizdiği katı programı uygulamadı. Onlar, maddi ve ruhsal gerginliklerden uzak kalmasını istiyorlardı. Doktorlara 'Nasil olablir bu?' diye sordü. 'Benim bütün yaşamım o.'

Yanındakiler, kesin dinlenmesini rica ediyorlardı. Ama o söz dinlemiyordu. 11 Eylül 1969'da geçirdiği bir kalp krizinden, bilmesi gereken yedi kişinin dışında kimsenin haberi olmadı. Ağır bir gribe tutulduğu ve altı hafta kadar çalışamayacağı açıklandı. Durumundan karısına bile bilgi verilmedi; ama mühendislerin eve asansör yerleştirdiklerini görünce bir şeyler döndüğünden kuşkulandı. Yabancı doktorların getirilmesine karar verildi. Moskova'ya yollanan gizli bir mesajdan sonra, sağlık bakanı ve ünlü bir kalp uzmanı olan Dr. Schazoff, Kahire'ye uzmanlardan oluşmuş bir ekip gönderdi. Teşhisleri, başkanın özel doktoru Dr. El Gavi Habib'inkine tipatip uyuyordu. Dr. Schazoff, bunun üzerine, en aşağı beş yıl süreyle Rusya'da hidroterapik tedavi görmesine imkân olmadığını bildirdi. Artık, kalp sıkışmasını ve bacaklarındaki ağrıları dayanmaktan başka çıkar yol olmadığını anlamıştı.

Bir ara görevinden ayrılmayı bile düşündü. Ama Mısır halkının, görevinden çekilmesini bir yenilgi olarak yorumlamasını istemedi. Çalıştı, hep çalıştı. Bıkıp usanmadan, durup dinlenmeden çalışmasını sürdürdü. Hiçbir zaman, yaşı bir adam olabileceğini düşünmemişti. Emekli olunca anılarını yazıp yazmayacağını soranlara, 'Benim gibi yaşayanların kemikleri çabuk çürür' derdi.

Son zirve toplantısından yorgun ayrıldı. Yakinlarına, ağırlarını hafifletmek için kocakarı ilacı gibi, bacaklarını sıcak suya koyacağını söyledi. Ondan sonra, bütün bir gün uyumak ve sonra biraz dinlenmek istiyordu.

Her şeyden önce, zirve toplantısına katılanlara veda etmesi gerekiyordu. Başkan Kaddafi onu rahatsız etmemek için sessizce ayrılmak isteyince, Libya devlet başkanını uçağına kadar geçirmek üzere havaalanına kadar birlikle gittiler.

En son Kuveyt emiri ayrıldı. Başkan Nasir, zevcesine, çocukları, Hala ile Cemal adlı torunlarıyla birlikte yemek yemek için çabuk dönüşüne söz verdi. Alana giderlerken, safca bir kehanette bulunarak, son vedalarını yapacağını söyledi.

Alanda kendisini fena hissetti. Emir uçağı binerken, o da arabasını istetti. Katibinden Dr. El Gavi'yi bulmasını rica etti. Bütün ailesi onu yemeğe bekliyordu. Ne kadar yorgun görün-

düğünü hepsi anlamışlardı. Odasına çıkmadan önce kısa bir süre onlarla konuştu, sonra yemek yemeyeceğini söyleyerek ayrıldı.

Dr. El Gavi geldiğinde, her zaman yaptığı gibi, kocasını rahatsız etmemek için Bayan Nasir odadan çıkmıştı. Doktor, başkanı muayene etti ve yeni bir kalp krizi geçirdiğini anlayarak, ilk krizinden beri onu tedavi etmiş olan Dr. Mansur Feyyaz ve Dr. Zeki El Ramb'i'yi hemen konsültasyona çağırdı.

İlk krizinde gündelik işleri yürütmekle görevlendirilen kimseler de çağırılmıştı. Kalp uzmanları, Dr. El Gavi'nin tedaviyi eskisi gibi sürdürmesini söylediler. Eve daha önce alınmış olan özel kalp araçları çalıştırılmaya başlandı. Komite, başkanın evinde toplanıyordu.

Üzerinde mavimsi pijamayı yataкта yatıyordu. Beşten az önce, nabızı sakinleşmeye, kalp atışları hemen normale dönmeye yüz tuttu. Doktorlarıyla konuşuyordu. Dr. Feyyaz, durumun uzun bir dinlenmeyi gerektirdiğini söyledi. Ama Nasir, nekahata girmeden önce cephedeki 'adam'larını görmek istediğini ısrarla söyledi.

Dr. El Ramb'i ve Dr. Feyyaz odadan ayrıldıktan sonra, kolunu uzatarak radyoyu işletti. Beklediğini duyamadığını söyleyince, Dr. El Gavi sakin olmasını yeniden rica etti. 'Doktor, Allah'a şükür şimdi kendimi daha iyi hissediyorum' dedi.

Son sözleri işte bunlar olmuştu. Gözlerini kapadı, kolu yumuşak bir hareketle yanına düştü. Dr. El Gavi ile çağırıldığı meslektaşları hep birden, başkanı kendisine getirmek için olağanüstü çaba harcadılar.

Durumun vahametini kestiren dışardakiler odaya girdiklerinde, şeflerine yeniden hayat vermek için umutsuz bir savaşa girişen doktorlara bakıyorlardı. İlk krizden sonra onu, iskemlede oturmış, sevdiği beyazpeyniri yerken bulmuşlardı. Oysa şimdi, yatağında cansız yatıyordu. Vücudu üç kez elektroşok aracının gönderdiği akımla kıpırdar gibi oldu. Elektrik sarsıntısının kalbini yeniden çalıştırabileceğini ummuşlardı. Ne fayda, artık Nasir'in kalbini hiçbir güç attıramayacaktı. Kırılmıştı o.

Doktorların umutsuzluğu odada bulunanlara da geçmeye başlayınca, bütün Arap dünyasını saracak olan derin yas dalgasının ilk belirtileri o anda görülmeye başladı.

Başkan yardımcısı Hüseyin El Şafey, Mekte'ye doğru dönerek namaza kapandı. Nasir'in yerine geçecek olan Enver Sedat, yatağın yanında ayaktaydı. Gözlerini kaldırdı ve duaya başladı. İnanamıyordu, doktorlara bakarak, 'Tanrım... bu olanaksız...' diye fısıldıyordu.

Orada bulunanların hepsi de sağlığının bozuk olduğunu biliyordu. Ama kimsenin aklına ansızın öleceği gelmemişti. Hepsini her an, bir suikasta kurban gelebileceğini düşünmüştü. Nasir, Ortadoğu fırtınasının tam ortasındaydı. Kuvvetliler arasında birçok düşmanı vardı. Bunlar bir an önce sahneden yok olmasını dilerlerdi. Kişisel güvenliğine aldırmazdı. Başka-

(Arkası sayfa 982'de)

*Gluhb Paşa'nın
Arap Lejyonu'na
bağlı askerler.*

NASIR'IN ÖLÜMÜ/III

larrın onun güvenliğıyle uğraşmalarına engel olmakla kalmadığı gibi her zaman kalabalığın içine girer, halka yaklaşır ve güvenlik önlemlerini altüst ederdi. Ona tehlikeden söz açılınca, omuzlarını silker, 'Ruhumu Allah'a teslim ettim' derdi.

Gerçekten de şimdi, ruhu yavaşça, Allah'a teslim olmuştu. Başucundakiler hala gözleri ne inanamıyorlardı. İçeri giren general Mahmud Fevzi doktorlara çalışmalarını sürdürmelerini söyledi. Ancak Dr. El Gavi başını elleri arasına alarak ağlamaya başlayınca herkes acı gerçeğin farkına varabildi.

Yüzüne örtü çekildikten sonra karısına haber salındı. Odaya giren Bayan Nasir örtüyü açarak kocasını öpmeye başlayınca, orada bulunanlar yavaş yavaş odayı terk ettiler.

Sosyalist Birliği Yüksek İcra Komitesi ve Bakanlar Konseyi derhal toplantıya çağıldı. Cepheden savaş üniformalarıyla koşup gelen bakanlar Kubbe Sarayı'nın büyük konferans salonunda buluştular. Varlığı her köşesinde duyulan burada, alınacak kararları konuşmak üzere oturdularında, onun yeri boş bırakılmıştı. Üç gün sarayın kliniğinde muhafaza edildikten sonra, ulusal bir cenaze töreni yapılması kararlaştırıldı.

Radyoda normal yayınlar kesilerek yalnız Kuran'dan ayetler okunmaya başlandı. Halk önemli bir durum olduğunu sezinlemekle birlikte Cemal Abdül Nasir'in ölümünü aklından bile geçirmemişti.

Daha sonra o günkü başkan yardımcısı Enver Sedat, kısa bir radyo konuşmasıyla haberi bütün dünyaya ilettil. Etkisi ani ve beklenmedik bir biçimde oldu. Gece vakti evlerinden fırlayan insanlar duyduklarının gerçek olup olmadığını anlamak için Nil kıyısındaki radyoevine kendilerini dar attılar. Ne garip bir yazgıdır ki Mısır halkı, en gerilere doğru gidildiği çağlardan beri, heyecanını her zaman Nil kıyılarına koşarak anlatmaya çalışmıştır.

O gece, modern haber alma olanaklarına karşın, yine de yüzyıllardır yapılageldiği gibi, Mısırlılar kıyılara akın etmişlerdi.

Önce sokaklarda küçük gruplar toplandı. Sonra bunlar yüzer, biter, onbiter topluluklar halinde yolları doldurdu. Kimdamanın olacağı kalmamıştı. Radyoevi önünde toplaşan kadınlar hiçkırarak, 'Aslanımız öldü, aslanımız öldü...' diye haykırıyordu. Bu seslerin yankısı Kahire'nin içine, çevresine, giderek köyden köye bütün Mısır'a yayıldı. O gece ve daha sonraki günler dövünerek, çığırarak bütün Mısır halkı Nasir için ağlayıp göz yaşları döktü. Mısır'ın her köşesinden kaffeeler, Kahire'ye doğru yürümeye başlamıştı. Göz açıp kapayınca dek on milyon insan başkentte birikti. Yetkili makamlar, bu kalabalığı barındıracak yer olmadığından trenleri durdurdu. Yiyecek de yetişmez olmuştu. Yine de atlı, merkepli, ya da, arabalı gelenlerin arkası kesilmek bilmiyor du.

Hava ya da deniz yoluyla başka Arap ülkelerinden binlerce insan geldi. Bu, inanılmaz bir yas göçüydü. Haber dakikası dakikasına bütün dünyaya ulaştığında herkesi şaşkınlık ve üzüntü kaplamıştı. Amman'da çarpışmalar durdu. Kralın tanklarındaki toparından mermiler çıkarıldı. Filistinliler Nasir'in adını çağırarak siperlerinden fırladılar. Yaşarken savaştığı hedefe, ancak öldükten sonra ulaştı.

Beirut'ta adamlar tüfekleriyle havaya ateş ederek acılarını belirttiler. Trablus'ta Kaddaflı iki gün odasına kapanarak ağladı. Suriye Savunma Bakanı ağlayarak şunları söylüyordu: 'Biz hatalarımızı nasıl olsa düzeltereğine inarak, sonuçlarından bizi koruyacağına güvenerek çocuklar gibi hep yaptığımız yanlışlıklarda diredik durduk...'

Tel-Aviv'de bile Bayan Golda Meir, 'Bu çirkin bir şaka olacak' dedi. Batı Akdeniz'deki manevraları görmek üzere uçak gemisi Saratoga'ya binmeye hazırlanan başkan Nixon manevraları durdurdu. Oysa Amerikalılar Altıncı Filo'nun top seslerinin Kahire'den işitilmesi ni istiyorlardı.

Mısır'da adı bilinmeyen bir besteci, 'Elveda Cemal, toplulukların sevgilisi, elveda!' nakaratıyla biten bir ölüm şarkısı yazdı. Bu ezgi bir orman yangını gibi sokaklara yayıldı. Bütün halk bu şarkıyı söylüyordu. Onda Mısır'ın ruhu vardı. Geçmiş çağlarda bu şarkıyı Ramesses'in cenaze töreninde de söyleyebilirdi. Halkın acısı töreni yönetecek ölçüdeydi. Korfeji kontrol etmek için beş tümen seferber edildi. Ama hala o kadar kalabalıklı ki askerler silinip süpürüldü. Onlar, ancak Hürriyet Meydanı'nda Hür Subaylar hareketi karargahının önünde yeşil ipekli bir kumaş kaplı kürsü üstündeki son dinlenişinde, çiçeklerle örtülmüş tabutunun bulunduğu yeri açabildiler. Yabancı devlet adamları, başkana son saygı selamını orada verdiler. Birçoğu alana güçlüğüle ulaşabilmişti. Sovyet Başbakanı Kosigin, elçilikten vapurla gelebilmişti. Bütün bu insanların acısını görünce çok etkilenmişti. Onlara bakıyor ve 'Acınızı yenmelisiniz' diyordu. Cenaze töreninde bulunmak isteyen devlet başkanları Hilton Oteli'nden alınacaktı. Ama bir bölümü buna olanak bulamadı. Halkı hiçbir güç tutamıyordu. Cenazeden üç bayrak zorla alınabildi. Railway Square'de tabut, top arabasının parçalanmasını önlemek için zırhlı bir araca alındı. Nihayet on kilometrelik karmakarışık bir yürüyüşten sonra, tabut camiye varabildi. Nasir, bu camiyle özellikle ilgilenmişti. Anılarla dolu bir alanda yapılmıştı. Hemen yakınında, hükümet darbesini yaptığı zaman oturduğu apartman bulunuyordu. Brazillerde, ordunun Hür Subaylar hareketinin karargahı vardı. Öbür yanında başkan olarak içinde yaşadığı ve öldüğü ev, sanki ona bakmaktaydı. Şimdi mermer bir mezarda uyuyor..."

M. Hasaneyn Heykel
(Kahire Dosyası'ndan)

1956 sonunda İsrail birlikleri, Sina bölgesini işgal ettikten sonra başlayan savaştan bir görünüm.

Port-Said'de bir İsrail askeri müfrezesi.

*Başkan Nasır, halkı
için büyük lider
olarak kalmıştır.
Resimde, başkan
Nasır'ın bir söylevini
dinleyen Mısırlılar
görülüyor.*

*İsrail askerlerinin
tutsak aldığı
Araplara nezaret
eden bir İsrail
askeri.*

güvenlik kuvvetlerine dayanıyordu ve Mısır birçok yönden "polis devleti" olarak tanımlanabilecek bir devlettir. Kişi ve kamusal özgürlükler sert biçimde denetlenmekteydi. Halk kitleleri onun kararlarını en ufak bir tartışma olmadan kabul etmek durumundaydılar.

Nasır, daha en başından beri, devrime etkili bir siyasal sistem kazandırmayı amaçlamıştı. İktidarını anayasal bir temele dayandırmak için ilk girişimi Ocak 1956'da yapmış; cumhurbaşkanlığı adaylığı konusunda genel plebisiti öngören geçici bir anayasa metni yayımlanmıştı. Bu anayasanın kabulüyle Devrimci Komuta Konseyi kendi varlığına son vermiş ve bir başkanlık kabinesi kurulmuştu. Ulusal Kurtuluş Örgütü'nün yerini de tek bir siyasal örgüt, *Millî Birlik* almıştı.

Millî Birlik, bütün kent ve köylerde kurulacak "birimler"den oluşacaktı. Bu örgüt Mayıs 1957'de kuruldu ve Temmuz 1957'de yapılan Millet Meclisi seçimlerinde kesin bir rol oynadı. Bu meclis daha sonra 1958'de feshedildi; çünkü Suriye'yle birleşme, bütün siyasal kuruluşların yeniden örgütlenmesini gerektiriyordu.

Solda, Mısır'la birleşmeye karşı çıkan Umma Partisi'nin bir seçim toplantısı.

Üçüncü Mısır İsrail savaşı'nda Arap ordusunun uğradığı yenilgi, halkın önder Nasır'a olan güvenini sarstı. Resimde 1967 Savaşı sırasında Mısır ordusunun verdiği kayıplar görülüyor (altta).

Sağda,
Mısır'ın Paris
Büyükelçiliği'nin
kapısındaki levha
değiştirilirken.

Ekilebilir alanların
artmasını sağlayan
Assuan Barajı'nın
genel görünüşü (altta).

Millî Birlik sistemi Suriye'de uygulandı ama, pek önemli sonuçlar vermedi. Bu arada, Mısır'ın siyasal gelişmesi, Nasır'ın Suriye'yi Kahire'den yönetmek gibi zor bir ödevi üstlenmesi yüzünden yavaşladı.

Nasır'a göre, üç yıl sonra Suriye'nin birlikten ayrılmasının tek açıklaması "gerici ve karşı-devrimci güçlerin kolaylıkla Millî Birlik içine sızmaları"ydı. Bunun üzerine Nasır, Ulusal Temel Yasası'nda Millî Birlik'in yerini yeni bir örgütün almasını önerdi: *Arap Sosyalist Birliği*. Örgüt, geleneksel piramit biçiminde olacaktı: Temelde seçimle gelen "birimler"; onun üzerinde sırasıyla, yönetim çevresi konseyleri, valiler konseyi, zirvede de Arap Birliği Ulusal Kongresi bulunacaktı. Kongre en yüksek yürütme erkinin temsilcileri, yani ülkenin önder durumundaki siyasetçilerini seçecekti. Millet Meclisi *Arap Sosyalist Birliği*'nin yasama kolu görevinde kalacaktı; ama üyeleri, geçmişteki parlamenter şemaya uygun biçimde, doğrudan doğruya seçmenlerce seçilecekti.

Nasır'ın amacı Arap Sosyalist Birliği'ni karşı-devrimci öğelerden uzak tutmak ve yığınları etkin ve geçerli bir biçimde temsil etmesini sağlamaktı. Millet Meclisi de aralarında olmak üzere Arap Sosyalist Birliği'nin bütün kuruluşlarında sandalyelerin yarısını "işçilere

ve köylülere" ayırmayı amaçlayan bir sistem kuruldu; 25 feddan ya da daha az toprağı olan bütün herkes, köylü sayılıyordu.

Ama, bazı etkenler yeni örgütün kurulmasını bir kez daha geciktirdi. "Temel birimler"i ve yeni bir Millet Meclisi'ni seçmek için ancak 1964'te bir seçime gidildi.

1965-1966 yıllarında Ortadoğu ülkelerinde Bağdat Paketi'nin yerini alacak yeni bir uluslararası örgütün kurulması doğrultusunda çalışmalar yapılmaktaydı. Suudi Arabistan, İran ve Tunus gibi Batı yanlısı ülkeler eliyle kurulmaya çalışılan bu örgüt, bir çeşit *İslam Paketi* ya da *İslam İttifakı* olma savını taşımaktaydı. Nasır bu kuruluşu daha başından karşı çıktı. Mısır cumhurbaşkanı bu paktın, "dinsel değil, siyasal bir pakt olduğu" düşüncesindeydi. Nasır, Ortadoğu'da gericiliğin emperyalizmle işbirliği halinde olduğunu belirtiyor ve emperyalizmin büyük karlar sağlayan petrol tekellerinin korunması amacıyla din sömürüsüne başvurduğunu söylüyordu.

Altı Gün Savaşı

1962'den başlayarak Yemenli cumhuriyetçilerin yanında Suudi Arabistan'ın desteklediğı kralçılara karşı bir mücadeleye girişen Na-

Bir İngiliz üssündeki petrol depolarına karşı yapılan sabotaj.

Mısır subayları bir harekât sırasında.

Başkan Nasır, Süveyş Kanalı'nın millileştirildiğini açıkladıktan sonra, halkın sevgi gösterileriyle karşılanırken.

sır sonunda 1967'de, Birleşmiş Milletler Örgütü'ne bağlı birliklerin Akabe Körfezi'nden çekilmelerini isteyerek Altı Gün Savaşı'nı başlatanlar arasına katıldı (5 Haziran 1967)

Ama İsrail Mısır Hava Kuvvetleri'ne bir darbe indirdi ve kara kuvvetlerini Süveyş Kanalı'nın batı yakasına püskürttü. Altı Gün Savaşının ardından Süveyş Kanalı'nın kapatılması, Mısır'ı önemli bir gelir kaynağından yoksun bıraktı.

Altı Gün Savaşı'nda Mısır'ın uğradığı yenilginin birçok önemli sonucu oldu. Her şeyden önce yenilgide büyük payı olan Nasır, halkın gözünde eski önemini ve üstünlüğünü yitirdi. Savaş nedeniyle ülke iktisadının sarsılması 1968-1969 yıllarında işçi ve öğrenci kesimlerinde olayların baş göstermesine yol açtı

Nasır'ın Ölümünden Günümüze Mısır: Enver Sedat ve Hüsnü Mübarek Dönemleri

Nasır 28 Eylül 1970'te apansız öldüğünde, Arap Sosyalist Birliği'nin, ülkenin değişmez örgütü olabilme konusunda yeterince kök salıp salmadığı henüz belli değildi. Millet Meclisi'nin bir komisyonunda üzerinde çalışılan yeni ve kalıcı anayasa daha tamamlanamamıştı. Bu anayasayı Nasır'ın yerine geçen Enver Sedat gerçekleştirecekti. Başkan Enver Sedat gerçi Nasır'ın siyasalini sürdürmek is-

tediğini belirterek Arap Sosyalist Birliği'ni feshetmek ve yerine yeni bir örgüt koymak yoluna gitmediyse de, onu kendi anlayışına uygun biçimde yeniden kurmak istediğini açıkça gösterdi. Gerçekte Nasır'dan Enver Sedat'a ağır bir miras kalmıştı. Askeri harcamaların fazla olması ve Süveyş Kanalı gelirinin ortadan kalkması nedeniyle zarar gören ülke, nüfus artışının zorunlu kıldığı iktisadi gelişmeyi bütünleyemedi. Eski çalışma arkadaşlarından bazılarını salı dış bırakan Enver Sedat, İsrail ile olan ilişkilerinde işgal edilmiş toprakların geri alınması, eyleme geçme ve barışçı çözüm yolları arasında seçim yapamadı. 6 Ekim 1973'te Mısır ve Suriye, anlaşarak İsrail'e saldırdılar (Kippur Savaşı). İsrail kuvvetleri ilk kez yenilgiye uğradı: İsrail'in, Birleşmiş Milletler G.

İsrail birlikleri Sina bölgesinde bir Mısır köyünü işgal ederken.

Nasır, Sovyetler'e ve Amerikalılara karşı bağımsızlığı korumak istiyor, bunun için de Mareşal Tito'nun çizdiği yolu izliyordu. Resimde Nasır, Tito ile birlikte görülüyor.

Başkan Nasır bir konferans sırasında.

Altta, 1970'te Nasır'ın cenaze töreni sırasında yas içindeki Mısırlılar.

venlik Konseyi'nin verdiği ateşkes kararını kabul etmek zorunda kalmasından sonra 8 Ocak 1974'te Mısır ile İsrail arasında bir silah bırakışması yapıldı. Buna göre, her iki taraf da birliklerini, Kippur Savaşı'ndan sonra işgal ettiği topraklardan çekti.

19 Kasım 1977'de Enver Sedat, Kudüs'e giderek barışçı çözüm girişiminde bulundu. Mart 1979'da da Sedat, Begin ve Carter arasında Washington'da bir antlaşma imzalandı. Bu antlaşmayla Mısır'ın Sina üstündeki egemenliği yeniden kuruluyor ama Gazze ve Şeria Irmağı'nın batısı gibi işgal altındaki toprakların kurtuluşu bir sorun olarak kalıyordu. Enver Sedat'ın Camp David Antlaşması'nı imzalamak için Arap ülkelerinin onayını almamış olduğu ortaya çıktı. Nitekim, Arap ülkelerinin Mısır'ın aleyhinde siyasal ve iktisadi yaptırımlara başvurmaya başladıkları görüldü. Bunun sonucu olarak da merkezî Kahire'de bulunan Arap Birliği 1979'da Mısır'ın karşı çıkmasına karşın Tunus'a taşındı. Mısır İslam Konferansı'ndan çıkarıldı, bazı Arap ülkelerinin büyükelçileri Kahire'den ayrıldılar.

Mayıs 1980'de, 1971 anayasasının yeniden gözden geçirilme çalışmaları yapıldı; devlet başkanının "yaşam boyu" görevde kalma hakkı verildi. Ama Enver Sedat 1981'de, askeri bir geçit töreni sırasında bir sulkast sonucu öldürülünce yerine Hüsnü Mübarek geçti.

Hüsnü Mübarek, Sedat'ın barışçı siyaselini izledi. Ocak 1984'te Casablanca'daki İslam zirvesinde

Başkan Nasır'ın Eylül 1970'te ölmesi üstüne işbaşına geçen Enver Sedat, İsrail'de bir toplantı sırasında.

Enver Sedat'ın 6 Ekim 1981'de Kahire'de bir tören sırasında öldürüldüğü an.

Enver Sedat, Ekim 1981'de, askeri geçit töreni sırasındaki bir suikast sonucu yaşamını yitirince, cumhurbaşkanlığı ve başbakanlık görevlerini Hüsnü Mübarek üstlendi.

Türkiye, Mısır'ın İslam Konferansı'na dönüşü konusunda etkinlikte bulundu. 1984'te genel seçimler yapıldı; general Ali'nin başbakanlığı cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek tarafından onaylandı. 1985'in sonu ve 1986'nın ilk aylarında devlet başkanlığında Enver Sedat'ın yerini almış olan Mübarek'in üç yıldan beri sürdürdüğü siyasetteki çelişkiler gün ışığına çıktı: Camp David Antlaşması'nı, tümüyle Arap dünyasına ve F.K.Ö'ne yaklaşıp sürdürmek; Moskova ile bağlantı kurarak Kahire-Washington eksenini güçlendirmek; Ulusal Demokratik Parti'nin hegemonyasını sarsmaksızın içindeki siyasal yaşamı yumuşatmak; İktisadi yeniden düzenlemek ama bunun yanı sıra açıklik siyasetini (infiltah) sürdürmek. ●

1919	İngiliz işgaline karşı ayaklanma.		
1922	İngiltere'nin tek yanlı bir kararla "himaye" yönetiminden vazgeçmesi.		
1924	Yeni parlamenter anayasanın yürürlüğe girmesi.		
1930-1935	Anayasa'nın askıya alınması.		
1936	İngiltere-Mısır Antlaşması'nın imzalanması.		
1937	Nasır'ın Kahire Askeri Akademisi'ne girmesi.		
1942	İngilizler'in Kral Faruk'u Vefat Partisi'ni iktidara çağırma zorlamaları. Nasır'ın ordu içinde gizli bir eylemi örgütlemesi.		
1948-1949	İlk Arap-İsrail savaşı.		
1950	Nasır'ın Hür Subaylar Örgütü'nün başkanlığına getirilmesi.		
1952	Ocak. Kahire'nin ateşe verilmesi.	1958	Şubat. Suriye ve Mısır'ın birleşmesi.
	Temmuz. Mısır Devrimi. Kral Faruk'un tahttan feragat etmesi.	1960	Sosyalizasyon kararnameleleri. Büyük Assuan Barajı yapım çalışmalarına başlanması. İlk beş yıllık planın açıklanması.
	Eylül-Ekim. İlk tarım reformu. Siyasal partilerin kapatılması. Devrim Konseyi'nin kurulması.	1961	Eylül. Suriye'nin Birleşik Arap Cumhuriyeti'nden ayrılması.
1953	Şubat. Sudan konusunda İngiltere Mısır Antlaşması.	1962	Mayıs. Ulusal Temel Yasa'nın yayımlanması. Arap Sosyalist Birliği'nin kurulması.
	Haziran. Cumhuriyet'in ilanı.	1964	Millet Meclisi seçimleri. Arap ülkeleriyle zirve görüşmeleri. Bloksuz ülkeler ve Afrika ülkeleriyle zirve görüşmeleri. Sovyet Başbakanı Kruşçev'in Mısır'ı ziyareti.
1954	Temmuz. İngiliz birliklerinin geri çekilmesi konusunda İngiltere-Mısır Antlaşması.	1965	Mısır'ın yedi yıl için yeniden başkan seçilmesi.
	Ekim. Müslüman Kardeşler'in Nasır'a karşı suikast girişimi. General Necib'in istifası.	1967	İsrail'in Altı Gün Savaşı'nda Arapları bozguna uğratması.
1955	Ocak. Bağdat Paketi'nin kurulması.	1968	Şubat. Öğrenci ve işçi gösterileri.
	Nisan. Nasır'ın Bandung Afrika-Asya Konferansı'na katılması.	1969	Büyük Assuan Barajı inşaatının bitmesi.
	Eylül. Mısır'ın Doğu Bloku'ndan ilk kez silah alması.	1970	Eylül. Nasır'ın ölümü ve yerine Enver Sedat'ın geçmesi.
1956	Ocak. Yeni anayasanın yürürlüğe girmesi. Nasır'ın cumhurbaşkanı seçilmesi. Milli Birlik'in kurulması.	1977	19 Kasım. Enver Sedat'ın Kudüs'e gitmesi.
		1979	Mart. Enver Sedat'ın Camp David Antlaşması'nı imzalaması.
		1981	Ekim. Enver Sedat'ın askeri bir geçit töreni sırasında öldürülmesi ve yerine Hüsnü Mübarek'in geçmesi.

Libya Devrimi

Devrim Öncesi: 1969'a Kadar

Muammer Kaddafi önderliğinde gerçekleştirilen 1 Eylül 1969 Devrimi Libya tarihinin belki de en önemli olayıdır. Ama 1 Eylül 1969'a gelmeden önce de Libya zengin bir tarihsel geçmişe sahip olmuştur. Bu tarihe kısaca da olsa bir göz atmak, 1 Eylül 1969 Devrimi'nin özelliklerini ve anlamını kavrayabilmek için gereklidir.

Libya Arap Halk Sosyalist Cemahiriyesi ya da kısaca Libya, eski uygarlıklar söz konusu olduğunda her zaman adından söz ettiren bir ülke olmuştur. Geçmişte Mısırlılarla birlikte ortak bir uygarlık içinde yaşayan Libya'lılar İ.O VII. yy'da Mısır'dan ayrıldı. Ülke daha sonra Fenikeliler, eski Yunanlılar ve Romalıların egemenliği altına girdi. İslam'ın doğuşuyla birlikte Libya, İslam devletlerinin egemenliği altında bir İslam-Arap ülkesi niteliğini kazandı ve Libya Arap halkı, Arap ulusunun geleneklerini, dinini ve dilini benimsedi.

1500'lü yıllara gelindiğinde, Libya İspanyol Haçlıları tarafından sürekli olarak tehdit edilmeye başlandı. Bu gelişme üzerine Libya, Osmanlı İmparatorluğu'ndan yardım istemeyi kararlaştırdı. Bu istek Kanuni Sultan Süleyman'a ulaştırılınca da, Kanuni, Turgut Reis komutasında bir deniz gücünü Libya'ya gönderdi. Libya, böylece 1551'de Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı bir vilayet oldu. Türk-Libya beraberliği kesintisiz 360 yıl sürdü. Birinci Dünya Savaşı döneminde Libya, İtalya'nın saldırılarıyla karşı karşıya kalınca, Libya'lı mücahitler, Türk subaylarıyla birlikte İtalya'ya karşı çarpıştılar.

Birinci Dünya Savaşı sonunda Osmanlı İmparatorluğu yenik sayılınca Libya, İtalyanlara bırakıldı. Ancak Libya halkı İtalyanlara hiçbir zaman teslim olmadı.

Libya halkının kurtuluş ve bağımsızlık mücadelesinin simgesi Ömer El-Muhtar önderliğinde İtalyanlara karşı yürütülen mücadele, 1943'te İngiliz ve Fransızların ülke-

Muammer Kaddafi, 11 Eylül 1980'de Libya Devrimi'nin 11. yıldönümünü kutlama töreninde.

yi işgal etmeleriyle yeni bir devreye girdi. 1952'de Libya, İngiliz denetiminde ve kral İdris'in yönetiminde bağımsızlığına kavuştu. Kral İdris, İngiltere, Fransa ve A.B.D.'yle yakın ilişkiler kurdu, ülkenin zenginlikleri bu ilişkiler sayesinde söz konusu ülkeler arasında paylaşıldı. Bu arada, ülkenin önemli bölgelerinde Amerikan, İngiliz ve İtalyan üsleri kuruldu. Ülkede emperyalizmin simgesi olarak görülen bu üsler, Libya'daki 1 Eylül Devrimi'nin belki de en önemli nedenlerinden biriydi. Nitekim Kaddafi, iktidara gelişinin üzerinden daha bir ay bile geçmeden ülkesinin A.B.D.ve İngiltere ile daha önce yaptığı ant-

laşmaları yenilemeyeceğini ilan etti.

Devrim ve Kaddafi

2 Mart 1977... Libya'nın eski kentlerinden Sebha'daki Halk Sarayı... 1 Eylül Devrimi'nin önderi albay Kaddafi, birçok Libya'lının ve bu arada Kaddafi'nin inancına göre yalnız bu küçük Arap ülkesinin değil, dünyanın da kaderini değiştirecek olan ünlü bildirgesini, bir başka deyişle Yeşil Kitap'ını okumaktadır:

...Libya'nın resmi adı bundan böyle Libya Arap Halk Sosyalist Cemahiriyesi olacaktır;

...Kuran, Libya Arap Halk Sosyalist Cemahiriyesi'nin anayasası

Kral Idris.

olarak benimsenecektir;

...Halkın doğrudan yönetimi, Cemahiriye'deki siyasal sistemin temeli olacaktır;

...Halk, kendi iktidarını halk kongreleri, halk komiteleri, sendikalar, kitle örgütleri ve Genel Halk Kongresi aracılığıyla kontrol eder. Bu kuruluşların işlevleri yasalar tarafından belirlenir."

Kaddafi'nin 2 Mart'ta yaptığı uzun konuşma sırasında yanında bulunan subayların çoğu, 8 yıl önce gerçekleştirilen darbe sırasında, darbeyi gerçekleştiren Hür Subaylar arasında yer almıştı. Kaddafi'nin, onların bir bölümüyle olan arkadaşlığıysa devrimden çok öncelere, onun, kral İdris rejimine karşı giriştiği mücadelenin başlangıç yıllarına, bir başka deyişle 20 yıl öncesine kadar gidiyordu.

İlk Yıllar

Muammer Kaddafi, daha 1958'de, henüz 16 yaşındayken, "tehlikeli bir öğrenci" olarak polis kayıtlarına geçmişti. Aslında bu tür kayıtlar o yıllarda yalnızca Libya'da değil, Cezayir ve Mısır'da da çok sayıda öğrenci için tutuluyordu. Çünkü bu ülkelerdeki milliyetçi akımların militan gücü öğrenci gençlik kesiminden geliyordu. Kaddafi ve arkadaşları da tıpkı Cezayir ve Mısır'dakiler gibi "Arabin Sesi Radyosu"nu dinleyerek milliyetçi duygularını geliştiriyorlar, bu arada oluşturdukları grup içinde yoğun bir kitap okuma etkinliği yürütüyorlardı. 1 Eylül Devrimi'nden sonra Libya'nın ikinci adamı olan Abdüsselam Callud'un da aralarında bulunduğu grup, daha çok Nasır ve Sun Yat sen gibi milliyetçi önderlerin kitaplarını okuyordu. Libya'daki öğrenci grupları kendi aralarında bu tür çalışmalar yürütürken, Afrika'da aynı milliyetçi ideolojiyi paylaşan Lumumba'nın öldürülmesi her şeyi bir anda değiştirdi. Sakin kitap okumaları yerini ateşli sloganların atıldığı yürüyüşlere bıraktı. Libya'nın her tarafında görülen bu yürüyüşler Sebha'da da gerçekleştirildi ve buradaki yürüyüşün önderi henüz 16 yaşındaki Muammer Kaddafi'ydı.

Bu yıllarda, Cemal Abdül Nasır'ın Mısır'da gerçekleştirdiği şeyler, Kaddafi ve onun çevresindeki bir avuç öğrencinin büyük ilgisini çekiyordu. Nasır'ın 1952'de Kral Faruk'un iktidarını devirmesi ve ardından Süveyş Kanalı'nı ulusallaştırması Kaddafi ve arkadaşlarının üstünde büyüleyici bir etki yapmıştı. Bu genç insanların en gücüne giden şeylerden biri de,

*Devrimden sonra
Libya askerleri bir
eğitim sırasında.*

Amerikan, İngiliz ve Fransız askerlerinin sözde Libya'nın çıkarlarını korumak için ülkede sürdürdükleri varlıklarıydı. Bu küçük grubun, 1952'de Mısır'da olanların bir benzerinin Libya'da da olabileceğine inancı fazlaydı. Bunun gerçekleşmesi içinse tam 11 yıl beklemek gerekecekti.

Grubun kendi içinde yaptığı ilginç kuramsal tartışmalardan biri de, devrim ile askeri bir hükümet darbesi arasındaki farklar konusuyla ilgiliydi. Grup, 10 yıl kadar sonra gelecek olan devrimin bütün önder kadrolarının asker olacağını adeta biliyormuş gibi, "devrimi halkın yapması" gibi bir sorun üzerinde tartışmıyor, yalnızca "iktidarın halka geçmesi" üzerinde duruyordu.

5 Ekim 1961'de Sebha'daki devrimci öğrenci grubu önemli bir miting örgütledi. Amaç, 21 Eylül 1961'de Birleşik Arap Cumhuriyeti'nden ayrıldığını ilan eden Suriye'yi protesto etmektir. Grup, temel amacı bu olan miting sayesinde kendini sınamak ve halk kitlelerini etkileme ve harekete geçirme yeteneğini de ölçmek istiyordu. Gösterilerden birkaç gün önce polis, halktan bir grup insanı tutukladı. Bunun üzerine, öğrenci grubundan bazı kişiler, gerilimin çok yükseldiği gerekçesiyle mitingten vazgeçmeyi önerdi. Tartışmalar sürerken, daha sonra çok sayıda benzerinin ortaya çıkacağı ilk gizli hücre kuruldu. Altı kişilik bu ilk hücrede Muammer Kaddafi ve Abdüsselam Callud da yer alıyordu.

Bir süre sonra Sebha'daki öğrenci hareketi ıkiye ayrıldı. Kaddafi'nin önderliğindeki grup eylemlerden yana tavır alırken, öteki grup, bir siyasal gruba bağlı olma suçlamasıyla karşılaşmamak

in eylemlere son vermek istedi. Ne var ki, öğrenci hareketi geriye dönüşsüz bir yola girmişti. Nitekim bir süre sonra, Sebha'daki ilk gizli hücreye ek olarak Misurata, Derne ve Trablusgarp'ta da hücreler kuruldu.

Haftalardan beri örgütlenen gösteri, nihayet 5 Ekim 1961'de tam Sebha'nın merkezinde patladı. Yürüyüşçüler Birleşik Arap Cumhuriyeti bayrakları taşıyor, Nasir lehine sloganlar atıyordu. Bu, Libya'daki monarşiye karşı ilk büyük ve ciddi meydan okumaydı.

Rejim, gösteriyi ezme girişiminde bulunmadı. Yalnızca, belirlenen bazı resmi binaların göstericilerden gelebilecek taşkınlıklardan korunması için bazı önlemler alındı. Gösterinin başlamasından bir süre sonra, öğrencilerin kral ikametgâhına doğru yürümeleri olasılığı belirdi. Bunu fark eden polis şefi Ali Bin Saleh, bütün gücüyle bu gelişmeyi engellemeye çalıştı. Öğrencilerden yana olan bu polis şefi olmasaydı, polis, alınan karara uyarak gösteriyi dağıtacak, önderlerini de tutuklayacaktı. Saleh, bu yüzden, kalabalık, saraya yaklaşmadan gösteriyi dağıtmak istedi. Ama bu, neredeyse onun yaşamına mal oluyordu. Göstericileri durdurmak için öğrencilerin önüne çıkan Saleh öfkeli kalabalığın önünde yere yıkılınca, yürüyüşçülerin önderi Kaddafi onun yardımına koştu. Bu, öğrenci hareketinin barışçı niyetler taşıdığının propagandasını yapmak için iyi bir vesile oldu.

Akşama doğru Kaddafi kalabalığa hitap etti ve ülkedeki yabancı askerlerle üsleri protesto etti. Gösteri sona erdikten sonra Kaddafi ve arkadaşları Nasir'a telgraf çekmek istedilerse de, postane yetkilileri

onların bu isteğini reddetti. Ama Kaddafi'nin direktmesi sonucu yazıkliiler telgrafın çekilmesine razı oldular.

Resmi makamlar gösteriler karşısında şaşkınlık ve korkuya kapıldı. Genç Kaddafi içinse bunun bedeli okuldan atılmak oldu.

Okuldan atılmasından bir ay sonra, Kaddafi, Trablusgarp'ta başka bir okula kayıt yaptırdı. Monarşi o sıralarda Kaddafi ve arkadaşlarını rejim için bir tehlike olarak görmüyordu. Bu, hiç kuşkusuz 1969'da rejimi devirecek genç öğrencilerin işine geliyordu. Nitekim Kaddafi, Trablusgarp'ta kaldığı kısa süre içinde, rejimin bu değerlendirmesinden de yararlanarak, yeni ilişkiler kurdu, yeni yeni hücrelerin temellerini attı.

Alternatif: Ordu

Sebha Merkez Okulu'ndan kovulduktan ve Trablusgarp'ta geçen kısa dönemden sonra Kaddafi, öğrenimine devam edebilmek için, 200 bin nüfuslu bir ticaret kenti olan Misurata'ya gitti. Aslında amacı, fazla gürültü çıkarmadan bir süre öğrenimini sürdürmektir ama, daha okuldaki ilk derste yeni bir olay yarattı. İngilizce dersine giren bir İngiliz öğretmenin önünde bütün öğrenciler ayağa kalktığı halde o kalkmadı. Kendisini sınıftan dışarı çıkmaya davet eden öğretmenin isteğine uymadı ama, çıkarken ona şu sözleri söyledi: "Çıkıyorum ama, son çıkan siz olacaksınız; hem de yalnız bu odadan değil, bu ülkeden de."

Misurata'daki ortaokul, Kaddafi'nin son sivil okulu oldu. Çünkü, sivil okullara sızarak oralarda gizli hücreler kurmanın etki gücünün çok da fazla olmadığını bir süre

Devrim önderi Kaddafi bir festival sırasında at sırtında konuşurken.

sonra anlamış, aynı sıralarda da yeni bir alternatif olarak ordunun kullanılabileceğini düşünmeye başlamıştı. Kafasındaki plana göre ülkenin silahlı kuvvetleri monarşiyi devirmede bir araç olarak kullanılacak, daha sonra da halk kitleleri devrime katılarak yönetimi ellerine alacaktı.

Kaddafi, aslında daha Sebha'daki günlerinde Libya Devrimi'nin karşılaşılabileceği sorunlar üzerinde kafa yoruyor, aklına takılan soruları, o günlerde okul dışında sık sık görüştüğü Mısırlı öğretmen Mahmut'a soruyordu. Kaddafi Sebha'da, başlıca şu soruların yanıtını arıyordu:

- "Piramidal" devrimci örgütlenme nedir ve böyle bir yapının oluşturulabilmesi için neler yapılmalıdır?

- Libya'da devrim olanağı var mıdır?

- Libya'da bir devrim olması durumunda, Mısır, Libya halkının yardımına koşacak mıdır?

Mısırlı öğretmen Mahmut'un Kaddafi'ye verdiği yanıtlar, onun bundan sonraki çalışmalarında çok önemli bir rol oynayacaktır. Bu nedenle Mısırlı öğretmenin, Kaddafi'nin sorularına verdiği yanıtlara burada değinmek gerekecektir. Tarih öğretmeni Mahmut, Kaddafi'nin sorularına sırasıyla şu yanıtları vermişti:

- Bir "piramidal" örgütlenme, en yukarıda önderlik ve onun altında, yetkileri giderek daralan kademe-lerden oluşur. Bu tür örgütlenmelerde gizlilik kaçınılmazdır.

- Libya'da devrim olanakları vardır. Ancak, her devrim gibi o da or-

dunun gücünden yararlanmak zorundadır.

- Libya'da bir devrim gerçekleştiğinde, Mısır, devrimci hareketi, mutlaka destekleyecektir.

Hareket Güçleniyor: Harp Okulu Yılları

Muammer Kaddafi, kafasındaki devrimin "mutlak" koşulu olarak ordu içinde örgütlenme gerekliliğini sapladığı için, ilk adım olarak Harp Okulu'na öğrenci olarak girdi. Çevresindeki arkadaşlarını da ikna etmeye çalıştıysa da, onların büyük bir bölümü üniversiteye gitmeyi tercih etti. Bu arada örgüt, yurt dışındaki üyeleriyle de sıkı ilişkisini sürdürüyor, özellikle gereken belgeler bu kanaldan getiriliyordu.

1964'e gelindiğinde, hareket artık ordu içinde de gizli hücreler kurmayı başarmıştı. Aynı yıl içinde, tümü askeri öğrencilerden oluşan Merkez Komitesi de ilk toplantısını yaptı. Merkez Komitesi bu ilk toplantıda kendisinin ve kendi altında yer alan Halk Komiteleri'nin görevlerini belirledi, ayrıca da Hür Subaylar hareketine katılacak kişilerin uyması gereken ilkeleri sap-tadı. Toplantıda, Merkez Komitesi'nin başlıca görevi "önderlik ve devrimci hareketi plantama" olarak belirlenirken, Halk Komiteleri de örgüte daha çok sayıda üye kaydetmekle yükümlü kilindi. Toplantıda kabul edilen ilkelerse bir dizi disiplin maddesinden oluşuyordu. Buna

göre, örgüt üyelerinin içki içmele-ri ve içkili eğlence yerlerine gitmele-ri yasaklandı, hareketin rehberi olarak kabul edilen Kuran'ın daha iyi incelenmesi için çalışmalar yapılması karar altına alındı.

O yıllarda Genç Subaylar çok ciddi maddi olanaksızlıklar içindeydi. 1964'te yapılan bir Merkez Komitesi toplantısında bir üye tarafından verilen bir önerge bu durumu çok iyi anlattığı için burada aktarılmaya değer niteliktedir: Söz konusu önerge, gizlilik kurallarına uyulması için Merkez Komitesi toplantılarının büyük kentlerin uzağında yapılmasıyla ilgiliydi. Ne var ki, önerge haklı bulunmakla birlikte, uygulanması olanaksız görüldüğü için kabul edilmedi. Çünkü Merkez Komitesi üyelerinin bütün gelirleri aldıkları maaşlardan oluşuyordu. Kentlerin uzak bölgelerine gitmek için gereken özel arabaları kiralamaksa bu maaş düzeyleriyle olanaksızdı.

1964'ten 1966'ya kadar geçen iki yıl, hareketin düzenli ordu içinde güç toplamasıyla geçti. Düzenli ordu dışında ayrı bir örgütlenmesi olan kral İdris'in muhafız ordusu içinde gizli hücre kurmaksa hemen hemen olanaksızdı. Bu ordunun askerleri özel olarak seçiliyor ve eğitiliyordu. Kral İdris düzenli orduya ne kadar güvenmiyorsa, muhafız ordusuna o kadar çok güveniyordu: Öyle ki, düzenli orduya tank satın alındığında, kral İdris de muhafız ordusunu tanksavar silahlarıyla donatmıştı.

Muammer Kaddafi, Ağustos 1965'te Harp Okulu'nu bitirdi. Mezuniyetin hemen ertesinde okul, onu ve bazı arkadaşlarını bir yurt dışı gezisine gönderdi. Kaddafi'nin özellikle İngiltere'de geçirdiği aylar, onun Batı iktisadi sistemiyle kültürünü daha yakından tanımasına yardımcı oldu. Bu gezi aynı zamanda, daha sonra Yeşil Kitap'ta geliştireceği kapitalizm eleştirisinin de temelini oluşturdu. Kaddafi daha o günlerde sanayi devriminin yeni tip köleler yarattığı biçimindeki kuramsal yaklaşımını olgunlaştırmaya başlamıştı.

Altı Gün Savaşı ve Libya

1967 Yazı öbür Arap ülkelerinde olduğu gibi Libya'da da büyük sarsıntılara yol açtı. İsrail'in Arap dünyasına karşı giriştiği ve Mısır ve Suriye'de önemli mevziler elde ettiği ani baskından hemen sonratoplanan Genç Subaylar

hareketinin Merkez Komitesi, hiç zaman kaybetmeden Libya'daki Amerikan üslerine karşı bir eylem gerçekleştirme kararı aldı. Bu, belki de Libya'daki hareketin ağır bir darbe yemesine yol açabilirdi ama, Arap dünyasının içinde bulunduğu umutsuz ortamda Libya'daki hareket tümüyle sessiz kalamazdı.

Eylem hazırlıkları sona erdiğinde, Kaddafi aniden bulunduğu kentten Trablusgarp'a çağıldı. Üsler karşı eylem planı suya düşünce, bu kez Trablusgarp'ta bir miting hazırlıklarına girişti. Miting sırasında ve sonrasında kentte bulunan yabancılar büyük bir korku içinde kendilerini evlerine kilitlediler. Mitingte, çok sayıda gösterici, polislin açtığı ateş sonucunda yaralandı, birkaç gösterici de öldü.

Hür Subaylar hareketi, monarşiye karşı fiili saldırıyı ilk kez 1968 Yazı'nda konuşmaya başladı. 9 Ağustos 1968'de toplanan Merkez Komitesi'ye darbe tarihi üzerinde tartıştı. Toplantıya gelinceye kadar Hür Subaylar, girişecekleri darbenin bütün hazırlıklarını yapmışlar, iş Merkez Komitesi'nin son kararına kalmıştı. Ne var ki, toplantı, harekete geçme kararı almadan dağıldı. Bu, daha sonra birkaç kez yinelenen olan ertelemelerin ilkiydi.

1969'a gelindiğinde darbenin tarihi 12 Mart olarak belirlendi. 12 Mart aynı zamanda kral İdris'in doğum tarihiydi. Darbe 12 Mart'ta gerçekleşse kral İdris için acı bir doğum günü hediyesi olacaktı ama, Hür Subaylar daha sonra tarihi 24 Mart olarak değiştirdiler. Harekete geçme tarihi olarak 12 Mart'tan vazgeçilmesinin nedeni, o gün ünlü Mısırlı şarkıcı Ümmü Gülsüm'ün Spor Sarayı'nda bir konser verecek olmasıydı. Rejimin ileri gelenlerinin çok sevilen bu şarkıcının konserinde tutuklanmasının ters tepki yaratacağını düşünen Hür Subaylar, yeni tarihi 24 Mart olarak saptadılar.

24 Mart yaklaşırken kral İdris'in dinlenmek üzere Tobruk'a gitmesi ve bu arada Libya'daki askeri kışlalardaki olağanüstü hareketlilik Hür Subaylar arasında yeni kuşku kulara yol açtı. Yoksa rejimin, darbe girişiminden haberi var mıydı?

Derhal toplanan Merkez Komitesi, kral Trablusgarp'ta değilken girilecek bir darbenin çok kan dökeceğini hesaba katarak 24 Mart tarihinden de vazgeçti.

27 Temmuz'da Sirte'de yapılan bir başka Merkez Komitesi toplantısında Muammer Kaddafi, mo-

Muammer Kaddafi.

narşiye karşı ayaklanma tarihi olarak "ağustosun ikinci yarısı"nı önerdi. Belki de daha önceki deneyleri göz önüne alarak, toplantıda hiç kimse ayıyla, günülle belirlenmiş bir tarih üzerinde durmadı.

Ağustos 1969: Ajanlarla İç İç

Monarşiyi sona erdirecek Eylül darbesi yaklaştıkça, rejim, başında Muammer Kaddafi'nin bulunduğu hareketten daha çok korkmaya ve önlem alma gereği hissetmeye başladı. Bu önlemlerden biri de Kaddafi'nin yanında ajan bulundurmaktı. Bu ajanların en ünlüsü olan Muhammet Seda adlı bir subay, Kaddafi'nin arkadaşlarından Karubi'nin uyarıları üzerine yakından izlenmeye başladı.

Ağustosun ilk günlerinde çok ilginç bir gelişme oldu. Bağlı bulunduğu birliğin komutanından aldığı davet üzerine onun odasına giden Kaddafi, burada, komutanın kendisinin de bir devrim sempatisini olduğunu, Kaddafi ve arkadaşlarının hareketlerinden haberi bulunduğunu, bunu da Kaddafi'nin arkadaşlarından birinin kendisine iletliğini söyledi.

Bu görüşme, Hür Subaylar hareketinin monarşinin ileri gelenleri tarafından bilindiğini bir kez daha açıkça ortaya koydu. Ama kral İdris ve çevresi, yaşları otuzun

altında bulunan bir avuç subayın başarılı olabileceklerine ihtimal vermediği için, hareketle ilgili olarak sert önlemler alma yoluna gitmedi. Kaddafi, bu görüşmeden Merkez Komitesi üyelerini haberdar etti. Merkez Komitesi toplantısında, bir an önce harekete geçilmesi ve çok dikkatli olunması hakkında kararlar alındı.

1 Eylül: "El Kutz" Operasyonu

Daha önce birçok kez ertelenen darbe, nihayet 1 Eylül günü geldi. Libya'lılar, 1 Eylül sabahı, Muammer Kaddafi'nin Bingazi radyosundan Libya halkına ve bütün dünyaya duyurduğu şu sözlerle uyandılar: "Monarşi ve kral İdris hükümeti kansız bir darbeyeyle devrilmiştir."

Operasyon öylesine kolay gerçekleştirilmişti ki, Kaddafi'nin sorun çıkması durumunda kullanılmak üzere belirlendiği "El Kutz" (Kudüs) sözcüğünün kullanılması bile gerek kalmamıştı. Ne var ki, darbe sabahı aksilikler de olmadı değil. Sözelimi görevi radyoevinde ele geçirip bildiri okumak olan Muammer Kaddafi, görevinin birinci bölümünü gerçekleştirdikten sonra bildiriyi hazırlamamış olduğunu fark etti. Bunun üzerine Kaddafi zaman kazanmak için önce Libya halkına uzun uzun marş dinletti, bu arada da okuyacağı bildiriyi hazırladı.

Devrimden sonra
Libya'nın ikinci
adamı olan
Abdüsselam Callud
Haftız Esat ile.

A. Callud, 1974'te
Türkiye'yi ziyarette
sırasında.

Trablusgarp'ta birkaç küçük direniş dışında ülkenin önemli kentlerinde hiçbir karşı hareket olmadı. Sözgelimi, Sebha'daki polis güçleri daha başlangıçtan itibaren darbecilere katıldı. Darbenin gerçekleştirildiği 1 Eylül günü, kral İdris, Ankara'da tatildeydi.

Kral İdris, darbeyi öğrendikten hemen sonra İngiltere ve A.B.D. hükümetlerine başvurarak, ülkesine müdahale etmelerini istedi. İsteğinin reddedilmesi üzerine de, kendisinin zaten çok yorulduğunu, tahtını da prens Hasan'a devretmek niyetinde olduğunu söyledi. Aslında ortada taht falan kalmamıştı. Prens Hasan da 5 Eylül günü darbecileri desteklediğini açıklayıp haklarından feragat edince, monarşi bütünüyle sahipsiz kaldı. Devrim, 8 Eylül'de ilk hükümetini kurdu, hükümetin başına Süleyman el Mağribi getirildi. Albay Kaddafi'nin 18 Eylül'de Dev-

rim Komuta Konseyi'nin başına getirilmesiyle de yeni rejim yerine lyice oturmuş oldu. Libya'da yeni dönem fiilen başlamıştı artık.

İlk Kararlar, İlk Eylemler

Devrimin ilk yıllarında ülkede ıktidar, Devrim Komuta Konseyi'nin elinde toplandı. Hükümet, yasama ve hükümeti atama yetkisi olan konseyin karşısında bir iktidar gücü gibi değil, bir uygulayıcı gibi hareket ediyordu.

Kaddafi'nin, daha ilk gençlik günlerinden beri kafasında yer eden düşünce, İslam'a dayalı, kendisine Arap milliyetçiliğini rehber edinmiş bir rejim kurmaktı. Böyle bir rejimin çok ve çeşitli düşmanlarının olabileceğini düşünen Kaddafi, ilk olarak olası "düşman"lara karşı harekete geçti. Ordu içinde-

ki geniş temizlikte, birkaç hariç, yüksek rütbeli subaylar tasfiye edildi. Temizlik hareketinin ikinci aşaması, darbe sırasında tutuklanan kişilerin halk mahkemelerinin karşısına çıkarılmasıydı. Mahkeme karşısına çıkarılanlardan bir bölümü suçlu bulunup mahkûm edilirken, bir bölümü beraat etti.

Hür Subaylar, içerde kendilerini güvenceye aldıktan sonra, arzu ettikleri rejimin önündeki en büyük engel olarak gördükleri "emperyalizm"e, bir başka deyişle ülkedeki Amerikan ve İngiliz üslerine karşı harekete geçtiler. Devrimden yaklaşık bir ay sonra yeni yönetim, üsleri kapatacağını açıkça dile getirdi. Yabancılarla karşı alınan önlemler bununla sınırlı kalmadı. 14 Kasım'da alınan bir kararla ülkedeki tüm yabancı bankalar yüzde 51 oranında devletleştirildi. Ülkedeki tüm üslerin kapatılmasıysa, devrimden bir yıl sonra, 1970'te gerçekleştirildi.

Yeşil Kitap ve Kültür Devrimi

Devrimin gerçekleştirilmesinden sonraki iki yıl, rejimin yerleşmesi ve kalkınma hamleleriyle geçti. Ama Kaddafi, bu kadarla yetinmek niyetinde değildi. Onun niyeti, Libya'yı yalnızca bölgenin en güçlü ülkelerinden biri haline getirmek değil, aynı zamanda yepyeni bir kültürün temellerini atmaktı.

Kaddafi, uzun süreli bir hazırlık döneminden sonra, 19 Kasım 1971'de ülkede bir Kültür Devrimi başlatılacağını açıkladı. Kaddafi'ye göre Kültür Devrimi sandığı gibi Çin'den değil, İslam'dan geliyordu ve Libya Kültür Devrimi de bu temel üzerinde yapılacaktı. Zaten Kaddafi'nin yeni kültür hareketini Trablus Camisi'nde halka imamlık ederek başlatması da bunu gösteriyordu.

Kültür Devrimi, Muammer Kaddafi tarafından fiilen 1,5 yıl sonra, Zuara'da başlatıldı. Aslında Kaddafi, burada açıkladığı beş maddelik bildirgeyle yalnız Kültür Devrimi'ni başlatmıyor, ülkenin bütün yapısını köklü bir biçimde değiştirecek radikal önlemleri açıklıyordu. Kültür Devrimi kararları bunlardan yalnızca biriydi. 1 Eylül Devrimi'nin ikinci aşaması sayılan 15 Nisan Zuara bildirisi başlıca şu maddelerden oluşuyordu:

1. Yürürlükteki tüm yasalar kaldırılmıştır. Bundan böyle Libya'nın yeni yasası şeriattır.

2. Ülke tüm hastalıklardan te-

**Muammer Kaddafi
ve Yaser Arafat.**

mizlenecektir. Bu hastalıklar, komünizm, dinsizlik, Baasçılık, Müslüman Kardeşler ve öteki zararlı ve sapık siyaset sahipleridir.

3. Özgürlük, tümü ile emekçi halk kitlelerindir. Halk, özgürlüğünü koruyabilmek için silahlandırılacaktır.

4. Bürokrasiye karşı idari devrim başlatılmıştır.

5. Yabancı ve düşman kültür eltilere karşı mücadele edebilmek için ülkede Kültür Devrimi başlatılmıştır.

Gerek Kültür Devrimi, gerekse ülkedeki öteki değişikliklerin gerçekleştirilmesi için başvuru olan temel kaynak olan Yeşil Kitap, Muammer Kaddafi tarafından yılar süren bir çalışma sonucunda yazıldı. Yalnız Libyalıların değil, insanlığın sorunlarına da yanıt verdiği iddia edilen bu kitap başlıca üç bölümden oluşmaktadır: Demokrasi, İktisat ve Üçüncü Evrensel Kuramın Toplumsal Temeli.

Demokrasi ve "Halk Otoritesi"

Kaddafi, kitabının ilk bölümü olan "Demokrasi-Sorunun Çözümü Halk Otoritesi"nde parlamentolar, siyasal partiler, sınıflar, halk oylaması gibi klasik demokrasinin kurum ve kavramlarını eleştirdik-

ten sonra, kendi önerilerini sıralamaktadır.

Yeşil Kitap'a göre, klasik demokrasilerde oyların yüzde 51'ini alan bir aday ya da parti iktidar olmakta, bu biçimde toplumun yüzde 49'unu diktatörlüğü altına almaktadır. Bu, açık bir diktatörlük türü ve bu diktatörlüğün araçları olan kurumlar reddedilmelidir.

Sözgelimi, bu kurumlar arasında yer alan parlamento, halkı aldatan bir temsilciliktir. Çünkü halka vekâlet olamaz, vekillik aldatmacadır. Demokrasinin asıl anlamıysa, vekilin değil, halkın otoritesi olduğu için parlamento demokratik bir kurum sayılamaz. Bu nedenle parlamento kararları halk hakkında verilmiş غيابی bir hüküm niteliğindedir.

Klasik demokrasinin öteki kurumu olan partilere gelince; Kaddafi'ye göre, parti, çağdaş diktatörlük rejimleriyle modern diktatörlüklerin yönetim aracıdır. Parti, bir azınlığın tümü olan tahakkümüdür ve şimdiye kadar sürüp giden diktatörlük rejimlerinin son aracıdır. Partilerin çoğaltması, aralarındaki iktidar mücadelesini daha da sertleştirir. Partiler arasındaki iktidar mücadelesi, halkın herhangi bir başarısının temelini yıkar ve topluma götürülecek hizmet planını da baltalar. Partiler arasındaki mücadelede sonuç olarak biri kazanır ama, bu mücadelede asıl yenilgiyi halk alır.

Particilik, örtösüz, açık bir diktatörlük rejimidir.

Öte yandan, Kaddafi'ye göre sınıf, aralarında çıkar birliği bulunan insan topluluklarıdır. Bunlar halkın ancak bir bölümüdürler ve halk içinde bir azınlık oluştururlar. Bir sınıfın topluma egemen olması kabul edilebilir bir şey değildir ama, yine de sınıf koalisyonları parti koalisyonundan daha iyidir. Sınıf adına kurulan bir parti, ergeç ve kendiliğinden o sınıfın yerini alır. Bu değişim, o sınıfa düşman olan sınıfın yerini alıncaya kadar sürer. Sözgelimi işçi sınıfı bir ülkede iktidar olursa, bu sınıf ilerde kendi başına bir toplum haline gelir ve içinde eski toplumun aynı karakter karşıtıtlıklarını taşır.

Kaddafi, Yeşil Kitap'ının birinci bölümünün sonunda, eleştirdiği öğelerin karşısına kendi görüşlerini koyar ve bir iktidarın gerçekten demokratik olması için ne tür kurumlara sahip olması gerektiğini açıklar. "Halka vekâlet olmaz, temsilcilik kandırmadır" anafikrinden hareket eden Kaddafi, temsilcisz ve halkın doğrudan katılımını sağlayan yönetim biçimi olarak halk kongreleriyle halk komisyonlarını önerir. Kaddafi'ye göre, halk kongrelerinin yönetimi yalnız en demokratik değil, aynı zamanda tek demokratik yönetim biçimidir. Günümüz dünyasındaki bütün rejimler bu usule gitmezler-

Ekim 1979'da Çad hükümet kuvvetleri tarafından tutsak edilmiş Libya birlikleri.

se demokratik sayılmazlar. Onun içindir ki, halk kongreleri, demokrasi uğrunda insanın yaptığı ve yapacağı son girişimdir.

Bu sistemin uygulanması için, önce toplum, temel halk kongrelerine bölünür ve her kongre kendine bir yönetici kadrosu seçer. Bu komisyondan bölgesel kongreler kurulur. Böylece toplumun her kesimi halk komisyonları tarafından yönetilmiş olur. Halk kongrelerinin, halk komisyonlarının sendikaların ve birliklerin ele aldıkları konular, bu kuruluşların yöneticilerinin aracılığıyla Genel Halk Kongresi'ne sunulur ve son biçimlerini alırlar.

Herhangi bir toplumun gerçek yasası din ve gelenektir. Bu iki kaynak dışında topluma bir yasa getirme çabaları boş bir arayış ve mantıksızlıktır. Bu nedenle, bir komisyonun ya da bir konseyin, insanlar tarafından yapay bir biçimde üretilmiş bazı yasaları ya da anayasayı değiştirmesi yanlış ve demokratik olmayan bir şey değildir. Dinsiz ve geleneksiz yasalar, bir insanın bir başkasına karşı icat ettiği bir yasadır. Bu yasa, doğal kaynaklardan, yani din ve gelenekten yoksun olduğu için geçersizdir.

İktisat: Sorunun Çözümü "Sosyalizm"

Yeşil Kitap'ın, iktisat sorununun ve bu sorunun çözümü olarak sosyalizme ayrılan ikinci bölümü,

"Üçüncü Evrensel Kuram"ın iktisadi temelini açıklayarak başlar. Bu bölümden, Kaddafi'nin geçen yüzyıllarda işçilerin elde ettiği iktisadi hakları aynen benimsediğini ve bu hakları kendi "Üçüncü Kuram"ına temel olarak aldığı anlaşılmaktadır. Ancak Kaddafi bunları yeterli bulmaz ve bütün bu gelişmelere karşın iktisadi sorunun hâlâ ortada olduğunu, köklü bir çözüme kavuşamamış olduğunu savunur. Köklü bir çözüm için önerilen şeylerse birkaç başlık altında şöyle sıralanır:

Kaddafi'ye göre, mülkiyetle ilgili gelişmeler üreticilerin sorununu çözmüş sayılmaz. Mülkiyetin, aşırı sağ ve sol rejimler arasında değişik statüleri sahip olmasına karşın her türlü rejimin içinde, ücretliler yine ücretli durumundadır. Oysa, ücretlilerin ücreti ne kadar yükselirse yükselsin, onlar yine de bir çeşit köledir. Çalışanların özel sektörlerde ya da kamuda çalışıyor olmaları da onların bu statülerini değiştirmez. Son çözüm, ücretli ortadan kaldırmak, insanı ücretin esaretinden kurtarmak ve sınıfların, değişik hükümet ve rejim biçimlerinin doğmasından önceki insan ilişkilerini düzenleyen doğal kurallara dönmektir. Bu doğal kurallara dönüş, doğal bir sosyalizm yaratacaktır. Çünkü insanın insanı sömürmesi, yani bir ferdin gereksinmesinden fazla serveti ele geçirmesi ile başlayan doğal kuralla aykırılık toplumlardaki gerileme ve dejenerasyonun başlangıcını oluşturur. Bu durum da, sömürü toplumlarının doğmasına yol açar. "Üçüncü Evrensel Kuram"ın

önerdiği iktisadi sistemde ise üretime katılan bütün ögeler, çalışanlarının karşılığı olarak ücret değil ortaklıklarının karşılığı olarak pay alacaklardır. Bu nedenle, işçilere artık amele, ücretli, işçi, vb. değil, yalnızca "üretici" denmektedir.

Konut, bireyin ve ailenin temel gereksinimi olduğu için, başkasının mülkü olmamalıdır. İster ücretli, ister ücretsiz olsun, başkasının evinde oturanların özgürlüğü yoktur. Hiçbir insan, kendisinin ve varislerinin gereksinimini açacak biçimde ya da kira vermek amacıyla konut yapma hakkına sahip olmamalıdır. Maaş üretim karşılığında alınmış bir ücret değil, bir hisse olmamalıdır. Bu biçimde elde edilen düzenli gelir insanın özel mülkiyetidir ve onun gereksinimlerini karşılamakta kullanılabılır.

Toprak, hiç kimsenin mülkü değildir. Herkes topraktan işlemek, sürüp ekmek ya da yaylak olarak kullanmak yoluyla yararlanabilir. Ama bu yararlanma gereksinimlerinin ölesine geçmemelidir. Gereksinim fazlası tasarruf için özel üretime izin vermek, bir insanın kendi gereksinimleri karşılamak için başka bir insanı kullanmasına izin vermek demektir. Bu da insanın köleleştirilmesini doğurur.

Üçüncü Evrensel Kuram'ın Toplumsal Temeli

Kaddafi'nin "Yeşil Kitap"ının üçüncü ve son bölümü, kuramın

*Muammer
Kaddafi.*

toplumsal temellerine ayrılmıştır. Aile, millet, kadın, öğretim gibi toplumsal sorunların ele alındığı bu bölüm gerek içeriğinin, gerekse de üslubunun farklılığı ve zenginliğiyle öbür iki bölümden hemen ayrılır. Libyalılar, bu farklılığın, *Yeşil Kitap*'in yıllara yayılan bir çalışmanın ürünü olmasından kaynaklandığını savunurken, bazı araştırmacılar, bu bölümün Kaddafi dışında biri ta-

rafından yazıldığı ya da gözden geçirildiği görüşünde birleşmektedir.

Bu bölümün en ilgi çekici başlığı "kadın"dır. Kaddafi'ye göre, erkek ile kadının vücut yapılarının farklı olması, organlarında da farklı işlevlere yol açmaktadır. Bu farklılık, ruh, mizaç, sinir gibi özelliklerin de farklı olmasına yol açar. Bu nedenle kadın şefkattir, güzeldir, gözü yaşlıdır ve korkaktır. Doğal

yaratılış sonucu kadın nazik, erkek ise sert yaratılışlıdır. Bütün bu nedenlerle, kadını erkeğin işini yapmaya zorlamak, yaşam için gerekli olan dişilik görevine haksızca bir tecavüzdür.

Bilindiği gibi sonraki yıllarda Libyalı kadınlar erkek işi denince hemen akla gelen askerliğe bile el attılar. Bu gelişme, Kaddafi'nin görüşlerinde çarpıcı bir değişikliği

A.B.D. saldırısının ertesi günü Kaddafi'nin Bab el Aziziye'deki kumanda merkezinin harabeye dönmüş ön cephesi (sağda, üstte).

Kaddafi'nin devrimci hükümetini destekleyen bir grup genç Libya'lı bir gösteri sırasında.

yanıttığı gibi "Üçüncü Kuram"la getirilen savların değişmezliği inancını da sürdürmektedir. Nitekim Kaddafi, kadınların asker olması konusuyla ilgili olarak görüş belirtirken, şu radikal düşünceleri öne sürmektedir: "Biz Libya'da kadınları tümüyle özgürleştirmeye, onları baskı ve kölelikten kurtarmaya karar verdik."

Dördüncü Aşama Gelecek mi?

Kaddafi, 1970'li yılların sonuna kadar, düşüncülerini hemen hemen hiçbir gücükle karşılaşmadan gerçekleştirdi. 1970'li yılların başında yalnız ülkesinde değil, Arap dünyasında da ilgiyle izlenen Kaddafi'nin yıldızı bir süre sonra sönmeye başladı. Üstelik, başta Batı olmak üzere, birçok ülke, onun uluslararası terörizmin destekleyicilerinden biri olduğuna inanıyordu.

Kaddafi'nin yalnız Libya'da değil, bütün dünyada o kadar çok düşmanı vardır ki, onun önderlik

ettiği ve üç aşamasının tamamlandığı "devrim" in dördüncü aşamasının yaşanıp yaşanmayacağı sorusu sorulmaktadır günümüzde. Çünkü bizzat Kaddafi'nin kendi yaşamı tehlike içindedir ve bugüne kadar sayısız suikast girişiminin hedefi olmuştur. Bilinen suikastların sayısı günümüze kadar 16'yı bulur. Bunların arkasında bulunan güçlerin sayısı da neredeyse suikast sayısı kadar ve bu güçler Fas'tan Mısır'a, M.O.S.S.A.D' dan C.I.A'ya kadar uzanmaktadır.

Bu suikastlara karşılık, Kaddafi'nin adı da zaman zaman gerçekleştirilen çeşitli terör eylemlerine karışmaktadır. Sözgelimi, Mısır'da Sedat'a, Fas'ta kral Hasan'a karşı ne zaman bir suikast girişiminde bulunulduysa akla ilk gelen ad Kaddafi olmuştur. Kaddafi, bölgedeki bu suçlamalarını yanı sıra, Batı'da gerçekleştirilen bir dizi terör eyleminin planlayıcısı olmakla da itham edildi. 1986'ya geldiğinde bu suçlamaların dozu iyiden iyile arttı. Özellikle A.B.D. Başkanı Reagan tarafından yönetilen it-

hamlar, Batı Almanya'da bir disko teğe atılan bombanın Libya'lı ajanların işi olduğu suçlamalarıyla birleşince, A.B.D. ile Libya arasındaki ilişkiler iyice gerginleşerek Sirte Körfezi'nde çatışmaya dö-nüştü.

Sirte Körfezi'nde, 1986'nın Nisan ayında gerçekleşen çatışma (aslında Libya'nın karşı koyma fırsatı bile bulamadığı için Amerikan saldırısı demek daha doğru olur) A.B.D. bombardıman uçaklarının Libya topraklarındaki belli hedefleri bombalamasıyla başladı. Aslında hedef, doğrudan doğruya Kaddafi'nin kendisiydi ama, karar-gâhin yeri tam olarak belirlenemediği için hedefe ulaşılamadı.

Saldırı, sanıldığı gibi Kaddafi'nin itibarını da sarsmadı. Saldırıdan sonra Batılı müttefikleri bile A.B.D.'ne kesin destek vermekten kaçındı. İngiltere dışındaki bütün Batılılar saldırıyı uluslararası hukuka aykırı bulduklarını ve onayladıklarını açık bir biçimde dile getirdiler. Öte yandan A.B.D. yanlısı Arap ülkeleri dahi, saldırıdan sonra Kaddafi'yi desteklediklerini açıkladılar. Ülke içindeki muhalefetsiz bu saldırıdan sonra etkisini yitirdi. Sonuç olarak, belki kendi haline bırakılsaydı yıkılacak olan Kaddafi'nin itibarı bu saldırıyla bir likte yeniden güçlendi.

Buna karşılık, Libya Devrimi'nin ve onun önderi Kaddafi'nin önümüzdeki yıllarda daha da büyük güçlüklerle karşılaşacağını söylemek kehanet olmasa gerek. Buna bağlı olarak, Libya'da devrimin dördüncü aşamasına geçilip geçilemeyeceği sorusu da yanıtız kalmaktadır.

Bu arada Ağustos 1987'de, Çad birliklerinin Libya'nın üstünde hak iddia ettiği ve 1973'ten beri denetiminde tuttuğu Aouzu (ya da Auzu) seridini ele geçirmesi, Libya'nın bölgedeki Çad mevzilerini bombalamasına yol açtı. ●

Filistin Devrimci Hareketi

Ayrılıklar ve işgaller

Filistin'in yaklaşık 10 bin yıllık tarihinden son 3 bin yılına bakıldığında bu toprakların ayrılıklar ve işgaller bölgesi olduğu açıkça görülür.

1960'larda yapılan araştırmada Kudüs kentine 13 km uzaklıktaki Enha (Jerico) kentinde önemli bulgular ele geçirildi. Bu bulguların ışığında ülkenin tarihi 10 bin yılına kadar uzatılabilir. Tarihöncesinden beri yerleşilmeye başlanan bölge Asya ve Doğu Afrika arasında ayrıcalıklı bir geçiş yolu oluşturdu. Yaklaşık III. bin yılından başlayarak bölgede gelişen Kenan uygarlığı yer yer İ.Ö. XVIII. yy.'da Kalle'den gelen Mezopotamyalılar ve Mısırlıların (yaklaşık İ.Ö. XVI-XIII. yy.) etkisi altına girdi ve ülkeye adlarını veren "Deniz Halkları" Filistlerin (yaklaşık İ.Ö. XII. yy.) ve Mısır'dan gelen İbranilerin istilası zamanında son buldu. Eskiçağ'da, Celile, Samiriye, Yahudiye ve Moablar ile Ammonlar bölgelerini içine alan Filistin, İbraniler zamanında Yahuda ve İsrail krallıklarına bölündü.

Daha sonra Asurlular (İ.Ö. 735), İran kralı Kuroş (İ.Ö. 486) ve Eski Yunan kralı İskender'in (İ.Ö. 449-448) etkisinde kalan bu bölgede Romalı komutanlardan Pompeius'un 63'te Kudüs'ü alması ve arkasından Urişalim isyanıyla süren kargaşalık döneminden sonra, 135'te ünlü Yahudi Direnişi Makabi isyanı başladı. Romalılar bunun üzerine her tarafı yakıp yıkarak Yahudileri bu ülkeden sürgüne gönderdiler ve ülkenin adını Yahuda yerine Filistin koydular.

Bu dönemde, bölgedeki Filisti boyları, Kenanlılar daha sonra da Güney Arapları ile karışarak yepyeni bir Filistin halkını oluşturdu tarih boyunca.

Daha sonra Haçlı seferleri, Memlûklar, Osmanlılar dönemini yaşayan Filistin "Şam Vilayeti" içinde Suriye-Lübnan-Ürdün'le birlikte yönetilip anılır oldu.

Ancak Birinci Dünya Savaşı sonucunda İngiliz generali George Allenby'nin bölgeye girmesi ve Os-

manlı ordularının bu bölgeden çekilmesiyle birlikte XX. yy.'ın Filistin-İsrail anlaşmazlığı yeniden tarih sahnesinde boy gösterdi.

Ortadoğu'nun Bölüşülmesi ve Siyonizm'in Bölgeye Girişi

Birinci Dünya Savaşı'nın galipleri Osmanlı İmparatorluğu'nun arkasında bıraktığı son derece geniş toprakları kendi aralarında bölüşmeye karar verdiklerinde bunun en somut sonucu Fransa ile İngiltere arasında varılan ünlü Sykes-Picot Antlaşması'ydı. Antlaşma uyarınca Irak, Ürdün, Mısır, Filistin İngiltere'nin nüfuzuna terk edilirken, Suriye, Lübnan da Fransa'ya veriliyordu.

Bu arada söz konusu antlaşmanın sonuçlarına geçmeden önce XX. yy.'ın başlarında Filistin'de bir sömürge devleti kurmak amacın-

da olan Siyonizm'in İngiltere'yle özel ilişkilerine değinmekte yarar var.

Kudüs'teki "Siyon" tepesinden adını alan Siyonizm, daha sonra günümüzdeki Filistin topraklarında bütün Yahudileri toplayarak "saf" bir İsrail devleti kurmayı amaçlayan bir yayılmacı ve sömürgeci siyasetin ideolojisi haline geldi.

Siyonizm'in Filistin'de "yurt" edinme çabalarının tarihi 1870'li yıllara kadar uzanır. Bu amaçla kurulan Dünya Siyonist Kongresi, İngiltere, Fransa ve Almanya gibi zamanın büyük devletleri nezdinde yaptığı birçok resmi olmayan girişimden sonra ilk kez İsviçre'nin Basel kentinde Şubat 1897 tarihinde Siyonizm'in babası sayılan Theodor Hertsel başkanlığında toplandı. Aynı kişinin Osmanlı padişahı Abdülhamit II'den para karşılığı Filistin'den Yahudiler için toprak satın alma girişiminde bulunduğu da bilinmektedir.

Basel'de toplanan kongrenin amacı "Yahudi halkı için bir yurt kurmak"tı. Bu amaç ilkece onay-

Ürdün'deki bir kampta kalan Filistinli mülteciler.

Filistinli gerillalar.

lanmakla birlikte böyle bir yurdun nerede kurulacağı tartışma konusu oldu. Bir kesim Siyonist önderler Afrika'daki Uganda'yı "yurt" olarak aday seçerlerken bir başka kesim "Arjantin ya da Brezilya" üzerinde duruyordu. Üçüncü kesimin görüşü de günümüzdeki "Filistin'de yerleşmekti. Dini bütün Yahudilerin getirilmeyeceği ve stratejik önemi olmadığından büyük devletlerin desteğini sağlayamayacağı düşüncesiyle öbür yerlerden vazgeçildi. Sonunda Filistin toprağı, tarihi geçmişi ve dini değerleriyle birlikte Yahudi "toprağına" aday Vaadedilmiş Topraklar" olarak kabul edildi.

Ancak kongrede alınan bu kararın uygulanması için böyle bir fırsat, Paris Antlaşması ya da öbür adıyla Sykes-Picot Antlaşması'yla doğdu. Siyonist önderler 1916'dan başlayarak gözlerini Filistin'e diktiler.

İlk başarı İngiliz Dışişleri Bakanı Balfour'un Yahudi sermayedarı Rothschild'e gönderdiği mektupta anlatımını buldu. Balfour Bildirgesi olarak bilinen ve 2 Kasım 1917'de yazılmış olan bu mektupta "Majestelerinin Hükümeti (İngiltere) Filistin'de Yahudi halkı için ulusal yurt kurulmasını olumlu görmektedir ve bu amacın gerçekleşmesi için elinden gelen gayreti sarf edecektir" denilmekteydi. Mektuba ilk tepki 1919'da Şam'da toplanan Suriye Genel Kongresi'nden geldi ama yapılabilecek pratik bir şey yoktu.

Balfour Bildirgesi'nden kısa bir süre önce Filistin topraklarında yaşayan toplam nüfusun yüzde 93'ünü Araplar oluşturuyordu. Kısa bir süre sonraysa İngilizlerin himayesindeki yoğun Yahudi göçü sayesinde bu oran Araplar aleyhine büyüdü. Sözgelimi 1914'te toplam 1 874 000'e ulaşan nüfusun 1 280 000'i Arap ve 594 000'i Yahudi'di. 1918'deyse toplam nüfusun yüzde 7'sini oluşturan Yahudi nüfusu İngiltere yüzünden yüzde 31'e yükselmisti.

İngiliz Mandacılığı Dönemi

Milletler Cemiyeti Konseyi Temmuz 1922'de İngilizler'in Filistin üzerinde manda (koruma) hakkını tanıdı. Ayrıca Filistin'de Yahudi devletinin kurulabilmesi için gerekli koşulların hazırlanması ve Yahudi göçünü kolaylaştıracak ortamın yaratılması görevi de İngiltere'ye verilmişti.

Ortadoğu'nun büyük devletlerin etki alanlarına bölünmesi ve paylaşılmasına ek olarak beliren Yahudi göçü olgusu, Arap ulusal bilincinin gelişmesine yol açtı.

İlk tepki Filistin halkından geldi ve 1929-1936 yılları arasında yoğun isyan ve ayaklanmaların sürdüğü bir istikrarsız dönem başladı. 1929'da Filistin halkı hem İngiliz mandacılığına, hem de Yahudi göçüne tepki olarak ülkenin çeşitli kentlerinde Yahudi semtlerine

saldırdı. Saldırıyla birlikte olaylar bir toplu ayaklanma niteliğine büründü ve İngiliz manda yönetimince güçlükle bastırıldı. Bu ayaklanmaları 1933'teki ayaklanmalar izledi. Birkaç gün süren olaylarda İngiliz polisi ve ordusuyla çatışma oldu. Sonuçta olaylar 21 ölü ve 250 yaralıyla bastırıldı.

1936 yılı Filistin halkının tepkisinin doruğunu oluşturdu. Artık Filistinliler 3 yıl süren ayaklanmayı başlatıp hem bağımsızlık, hem de Yahudi göçünün engellenmesi isteğinde bulundular. Ne var ki, bağımsızlık konusunda net bir görüşe sahip olamayan dinsel önderlik, Yahudilere karşı bağnaz dinsel görüşlerle yetindi. Özellikle zamanın Kudüs Müftüsü Hac Emin El Hüseyin'in dar görüşlülüğü, ulusal hareketin yokluğu ve müftünün Hitler Almanyası ile kuşkulu bağları, uluslararası alanda beklenen desteğin sağlanmasını engelledi. Böylece kendiliğinden gelişen halk ayaklanması 1939'da İngilizlerce bastırıldı.

Filistin'in Bölüşülmesi Kararı

Olaylarla başa çıkamayacağını anlayan ve Yahudi halkına bir devlet kurma yolundaki sözünü yerine getiren İngiltere, 15 Mayıs 1948'de manda dönemini bitirdi. Ancak bu dönemin sona erdirilme-

sinden önce İngiltere'nin yapması gereken bir görevi daha vardı: Filistin'in bölünmesi ya da ünlü "taksim kararı".

Ülkenin İsrail ve Filistin diye ikiye bölünmesi kararını İngiltere'nin önerisi üzerine 29 Kasım 1947'de Birleşmiş Milletler Örgütü (B.M.Ö.) Genel Kurulu'na sundu. A.B.D. ve S.S.C.B'nin içinde bulunduğu 31 ülke, ülkenin iki ayrı devlete bölünmesine olumlu oy verirken Türkiye ve Arap ülkelerinin içinde bulunduğu 13 ülke tasarıya "olumsuz" oy verdiler. Böylece, B.M.Ö.üçte iki çoğunlukla Filistin'in bölüştürülmesi kararını onaylamış oldu. İsrail devleti böyle doğmuş oluyordu.

Dönemin Sovyet Dışişleri Bakanı Gromiko bölüştürülme kararına olumlu oy verirken "bölgeye uygar bir devletin" yerleşeceğinden emin görünüyordu. S.S.C.B'nin bu kararına itiraz etmeyen o dönemin Filistin'deki tek örgütlü gücü Komünist Partisi ikiye bölünmüştü. Yahudi kanadı oluşturan kesim İsrail devletinin kuruluşunu destekleyerek İsrail Komünist Partisi'ni (Rekah) kurarken Araplardan oluşan kanadı da Batı yakasında Ulusal Kurtuluş Birliği'ni kurdu. Bu bölgenin daha sonra Ürdün topraklarına katılmasıyla da Ürdün Komünist Partisi adını aldı.

B.M.Ö.kararıyla birlikte devletin resmen kuran İsrail, resmen kurmayan Filistin devletine tanınan sınırların dışında kalan ara bölgeyi ele geçirebilmek için yoğun bir saldırı başlattı. Sonuçta birçok Filistin kenti ya da kasabası düştü. İsrail'in çeşitli terör çeteleri gelecekteki Yahudilere yer açabilmek için yerli halkı en olmadık şiddet yöntemleriyle topraklarından çıkarmayı denediler.

Nitekim İsrail terörü 9 Nisan 1948 günü Der Yasin diye bilinen bir Arap köyünde doruğuna ulaştı. 1980'li yıllarda İsrail başbakanlığı yapan Menahim Begin'le 1987'deki başbakanı İzak Şamir'in önderlik ettiği "İrgun" ve "Stern" adlı terör çeteleri bu köyde yaklaşık 254 kadın, çocuk ve yaşlıyı öldürdüler.

Aslında bu olay İsrail için stratejik bir dönemin başlangıcı olması açısından hayli önemliydi. Çünkü İsrail B.M.Ö.tarafından tanınan sınırlar içinde durmamıştı. Ayrıca kitlesel kıyımlar da hemen hemen her yerde işleniyordu. B.M.Ö.kararından önce ülkenin yüzde 57'sini elinde tutan İsrail, karardan hemen sonra yüzde 71'ne sahip olmuştu. Alınan topraklarla birlik-

F.K.Ö. önderi
Yaser Arafat.

te Filistinliler de göçe zorlanmış ve sonuçta 700 000 Filistinli topraklarını terk etmişti.

Arap-İsrail Savaşı

15 Mayıs 1948'de B.M.Ö.kararıyla ilan edilen İsrail devleti, bir türlü kesin sınırlarını açıklamamış ve yayıldıkça sınırlarını genişletmeye başlamıştı. Bu durumdan tedirgin olan Arap ülkeleri (Irak, Mısır, Lübnan, Ürdün) İsrail'e karşı birinci Arap-İsrail savaşını başlatmak üzere 15 Mayıs 1948'de harekete geçtiler. 22 ve 29 Mayıs tarihlerinde iki kez ilan edilen ateşkese karşın B.M.Ö. 11 Haziran'da ateşkesin uygulanması için İsviçre temsilcisi kont Bernadotte başkanlığında bir "uzlaşma heyetini" bölgeye gönderdi. Bernadotte'un önerdiği Arap-İsrail Konfederasyonu planına karşın ateşkes uzun sürmedi ve çarpışmalar yeniden başladı. Ancak ateşkesler İsrail'e yaradı ve Necef Çölü de Arapların elinden çıktı.

Arabulucu kont Bernadotte,İsrailiiler tarafından benimsenmedi ve Yahudi tarafında kalan Kudüs'te taranarak öldürüldü.

Birinci Arap-İsrail savaşından kazançlı çıkan İsrail, 11 Mayıs 1949'da B.M.Ö. üyeliğine kabul edildi.

Temmuz 1949'da Araplarla İsrailiiler arasında bir mütareke gerçekleştirildi. 1967'ye kadar da çizilen ateşkes hattında önemli bir olay olmadı.

Mütarekeden sonra İsrail toprakları dışında kalan yerleri de Ürdün Emirliği kendi sınırları içine katarak krallığını ilan etti. Parçalanmış Filistin'in çöldeki kesimi Gazze şeridiyse Mısır sınırlarına dahil edildi.

Böylece İsrail, birinci Arap-İsrail savaşında hem askeri, hem de siyasal açıdan büyük bir zafer kazanarak yoktan bir devlet var etmişti.

Arap ve Filistin Milliyetçiliğinin Uyanışı

2 000 yıla yakın bir süreden sonra Arapların bağrında bir Yahudi devletinin kurulması Arap milliyetçiliğini uyandıran başlıca öğeler-

15 Mayıs 1948'de David Ben Gurion İsrail devletinin kurulduğunu açıklarken.

den biri oldu.

1950'li yılların başından itibaren Arap ülkeleri ardı arkası kesilmeyen siyasal değişimler ve çalkantılar yaşadı. Her gelen yeni yönetim baş konusu olarak "Gasp edilmiş Filistin'in İsrail'den alınması" nı sapıyordu. Ancak Arap milliyetçiliği yolunda ilk adım 23 Temmuz 1952'de Cemal Abdül Nasır'ın kral Faruk'a karşı darbe yapmasıyla atıldı.

Arap milliyetçiliğinden ciddi bir biçimde kaygı duyan İsrail ise bir yandan dışarıdan gelecek Yahudi göçüne, bir yandan Filistinlilerin yıldınlarak topraklarından sürülmesine, öte yandan da dışardaki müttefikleriyle sıkı ilişkiler kurma temeline dayalı bir siyaset güdüyordu. Nitekim bu dönemde teşvik edilen göçlerle 1948'de 716 700 olan Yahudi nüfusu 1950'de 1 203 000'e çıktı. Buna karşılık Filistinli göçmen sayısı da 700 000'den 960 000'e ulaştı.

Dış siyasetinde, müttefikleriyle birlikte Arapları ezme siyaseti güden İsrail, 1955'te Gazze'de bulunan Mısır askeri garnizonlarına sal-

dırdı. Arkasından Başkan Cemal Abdül Nasır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirmesini fırsat bilen İsrail, Fransa ve İngiltere'yle birlikte "Üçlü Saldırı" başlatıp Mısır'a büyük kayıp verirdi. Ancak Mısır, halkı ve Arap kitlelerinin desteğiyle direndi. İsrail'in Filistin'den çekilmesini talep etti. Bu arada S.S.C.B'nin başını çektiği Doğu Bloku'yla iyi ilişkiler kurdu.

Üçlü Saldırı'nın daha da kötüleşmesini A.B.D.ve S.S.C.B'nin ortak çabaları önledi. Ama bu saldırı aynı zamanda İsrail'e karşı Arap milliyetçiliğinin uyanışını hızlandırdı ve Mısır'ın Filistin'in kurtuluşuyla daha yakından ilgilenmesini sağladı.

Böylece 29 Ekim 1956'da başlayan Üçlü Saldırı adıyla sürdürülen Arap-İsrail savaşı, müttefiklerin askeri başarılarına karşın kasım ayında Arapların siyasal zaferiyle sonuçlandı.

Filistin Direnişinin Ortaya Çıkışı

1950'li yıllarda Mısır ve Suriye'

deki güçlü milliyetçilik akımlarından etkilenen Filistin milliyetçiliği ilk örgütlenmesini Kahire'de resmi olmayan bir biçimde gerçekleştirdi. Önce genel Arap milliyetçiliği içinde örgütlenen, kendisini Arap davasının ayrılmaz bir parçası olarak kabul eden Filistin milliyetçiliği daha çok öğrenci dernekleri biçiminde örgütlendi. Arap milliyetçiliğinin uluslararası alanda sömürgecilğe, emperyalizme ve Siyonizm'e karşı mücadelesiyle birlikte Filistin milliyetçiliği yavaş yavaş özellikle doğru, Filistin'in İsrail işgalinden kurtarılmasına doğru yönelen bir yurtseverliğe dönüştü.

Günümüzde Filistin Kurtuluş Hareketi içinde en büyük örgüt olan El-Fetih'in temelleri 1950'li yıllarda Gazze bölgesinde ve sürgün yaşamı süren Filistinli göçmen öğrenciler arasında atıldı. Ama ilk ciddi hareket, 1955'te İsrail'in Mısır'ın koruması altındaki Gazze kentine saldırmasıyla başladı; sonuçta birçok Filistinli devrimci yarı askeri bir örgütlenmeye geçti. Bu tür bir örgütlenmeye Mısır ordusu subayları gayri resmi yollardan des-

tek veriyor, silahlandırıp eğitiyorlardı. Nitekim yer yer Mısır ordusunun keşif kuvvetleri mahiyetinde "Şebabul Ayde" ('Dönüşün Gençleri') devriye kolları oluşturulmuştu. Yine 1956'da İsrail, Fransa ve İngiltere'nin Süveyş Kanalı'na "Üçlü Saldırısı" karşısında Filistinli gençler çarpıştılar. Bunların arasında günümüzdeki El-Fetih önderlerinden Yaser Arafat, Abu Cihad ve Abu Iyyad sayılabilir.

1957'de Kahire'deki öğrenci örgütlenmesinin yanında Yaser Arafat, Kuveyt'te Filistinliler arasında çalışmalar yürüttü ve bunu Körfez ülkelerine kadar genişletti.

1958'de Mısır-Suriye birleşmesiyle birlikte kurulan Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin başarısızlıkları, Filistinlilere yurtlarını kendilerinden başka hiç kimsenin kurtaramayacağını öğretti. Sonuçta ilk hücre örgütlenmesi başlatıldı ve merkez olarak Lübnan'ın başkenti Beyrut seçildi. Aynı yıl yine Beyrut'ta *Filistinune* (Filistinimiz) adlı bir dergi çıkartılıp yasal örgütlenme çabalarına girişildi. 1962'ye geldiğinde Arap Milliyetçi Hareketi, emperyalizme karşı çetin mücadeleye ideolojik ve silahlı olarak hazırlanıyor. İdeolojik etkiler *Filistinune* dergisi çevresini etkiledi ve Cezayir Devrimi'nin zaferiyle biten 1963 yılıyla birlikte El-Fetih hareketinin Filistin'in Kurtuluşu için siyasetinin ana çizgileri de iyice açıklık kazanmıştı.

1963'te İsrail işgali altındaki topraklarda ilk askeri keşif hareketini başlatan El-Fetih'in önderleri 14 Temmuz'da ilk şehitlerini verdiler.

Bu arada, aynı yıl içinde Arap dünyasında başta Mısır olmak üzere Suriye, Irak, Yemen ve Cezayir'den oluşan 5 ülke ilericî kanadı oluşturuldu, emperyalizm ve Siyonizm'e karşı mücadele savunuldu. Bu akım Filistinlileri son derece etkiledi, yönlendirdi ve cesaretlendirdi.

Yine aynı yıl içinde bir başka gelişme resmi düzeyde tamamlandı. Arap Birliği Konseyi 15 Eylül 1963'te Kahire'de toplanarak, Filistin halkının örgütlenmesi yolunda bir karar aldı. Hemen arkasından toplanan 1964 İskenderiye Arap Zirve Toplantısı, İsrail'in işgal ettiği toprakları tartışıyor ve Filistin halkının örgütlü gücünü savunuyordu. Bu kararla birlikte ilk Filistinli önder Ahmet Şukeyrî, Arap Birliği nezdinde resmi temsilci olarak atandı ve Arap başkentlerinde bir çeşit diplomatik gezi başlatıldı. İşgal edilmiş topraklarda Akka kentli zenginlerinden bir ailenin ilk çocuğu olan Ahmet Şukeyrî, 28 Mayıs 1964'te Ürdün yönetimindeki Kudüs kentinde ilk Filistin Ulusal Konseyi toplantısına başkanlık etti.

1. Ürdün himayesinden 242, öbür Arap ülkelerinden 146 Filistinlinin katıldığı toplantıya El-Fetih üyeleri de katılmıştı. Toplantıda Filistin geleceğinin en önemli kararları alındı: 1. Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (F.K.Ö) kurulması; 2. Filistin halkının sendika ve birliklerinin kurulması; 3. Filistin'in kurtuluşu için silahlı mücadelenin başlatılması; 4. Filistin hareketinin desteklenmesi için Arap Yardım Fonu'nun kurulması; 5. Ahmet Şukeyrî'nin F.K.Ö'ne başkan seçilmesi

Ahmet Şukeyrî, Nasir'in etkisindeydi ve Mısır resmi siyasetine koşut bir çizgi izliyordu. Ayrıca Suriye ve Suudi Arabistan'ı çeşitli uluslararası kuruluşlarda temsil ettiği için fazla diplomat sayılıyordu. İsrail'e karşı silahlı mücadeleyi zamansız buluyordu; dolayısıyla silahlı mücadeleyi savunan El-Fetih önderliğiyle fazlaca anlaştığı söylenemezdi

Aynı yıllarda (1964) Arap Milliyetçi Hareketi'nin Filistinli kolu da kendisini Filistin'in kurtuluşuna hazırlıyordu. Georges Habbas'ın başkanlığı bu grupta Nayif Havaatme de bulunuyordu. Bu hareket de El-Fetih gibi silahlı mücadeleden yanaydı. Dolayısıyla 1964'te toplanarak silahlı mücadele, Filistinli örgütlerin birleşmesi ve baş düşman İsrail'e karşı ortak mücadele edilmesi yolunda kararlar alıyordu. Arap Milliyetçi Hareketi Filistin Fedaileri kolu 2 Kasım 1964'te İsrail ordusuyla yaptığı planlı çalışmada ilk kaybını verdi.

Bu arada El-Fetih koluna bağlı

12 gerilla İsrail'e karşı eylem hazırlığındayken Lübnan istihbaratı tarafından yakalandı.

1962'de *Filistinune* dergisi çevresinde toplanan aydınlar, "Hareket-ül Tahrir El Vatani El Filistinî"nin (Filistin Kurtuluş Hareketi) baş harflerinden oluşan (H.T.F) harflerinin ters çevrilerek okunuşu (FeTH-Fethi) siyasal örgütünü kurmakla birlikte silahlı mücadeleye için El Asıfa (Kasırga) hareketinin kuruluşunu 1 ve 12 Ocak 1965'te dağıttıkları bildirilerle ilan ettiler.

Bu hareketle birlikte Lübnan sınırında devriye kolu olarak İsrail'e sızarken yakalanan 12 Filistinli gerilla arasında yakalanan birinin adı dikkati çekti: Yaser Arafat. Bu ad daha sonra Filistin Ulusal Kurtuluş Hareketi'nin hem önderi, hem de simgesi haline gelecekti.

Filistin direniş hareketinin gerçek anlamda örgütlenmesi ve açıkça mücadele yolunu seçmesi 1966'ya kadar tamamlandı. Ancak 1967 Arap-İsrail savaşına kadar önemli bir çatışma meydana gelmedi. Yalnızca Suriye Baas Partisi, topraklarında El-Fetih hareketinin etkinliklerine izin verdiğini açıklıyordu

Üçüncü Arap-İsrail Savaşı ve Bozgun

İsrail'in sulama ve askeri projelerinin tehlikelerini fark eden Arap dünyası, yükselen halk hareketine koşut olarak Üçüncü Arap-İsrail Savaşı'na hazırlanıyordu. Bunun bir parçası olarak Mısır 19 Mayıs 1967'de B.M.Ö'ne başvurarak Bir-

Yahudi göçmenleri Filistin'e götüren bir gemi.

F.K.Ö.
önderlerinden
Georges Habbas.

F.K.Ö.
önderlerinden
Ahmet Şukeyl.

leşmiş Milletler Barış Gücü'nün Sina Yarımadası'ndan çekilmesini istedi ve buraya asker çıkardı. Kızıldeniz'e açılan TiranBoğazı'nı da İsrail gemilerine karşı kapatma kararı aldı.

Arap ülkelerinde artan hazırlıklar, diplomatik ilişkiler ve Filistin Kurtuluş Hareketi'nin yükselişinden korkan İsrail, Arap ülkelerinin ordularını tek bir yolla yenebilirdi: Ani baskın. Nitekim 5 Haziran 1967 günü İsrail "bir yıldırım savaşı"yla Mısır hava kuvvetlerini yerle bir etti. 9 Haziran günü şaşkına dönmüş Mısır askerlerinin elinden Sina'yı aldıktan ve doğuya yönelip Ürdün yönetimindeki batı yaka-

ıyla Kudüs kentini işgal ettikten sonra bu kez kuzeye yöneldi ve Suriye topraklarında Golan tepelerini ele geçirdi. Mısır ve Ürdün 7 Haziran günü ateşkesi kabul ettiler; 10 Haziran'da Suriye aynı karara uydu. Böylece "Altı Gün Savaşı" olarak bilinen Üçüncü Arap-İsrail Savaşı İsrail'in kesin zaferi, Araplarınsa mutlak yenilgisiyle sonuçlanmıştı.

Arap ülkeleriyle birlikte Altı Gün Savaşı'nda etkin olarak çarpışan Filistin örgütleri direniş etkinliklerini sürdürme kararı aldılar. Bu arada 28 Ağustos'ta Sudan'ın başkenti Hartum'da toplanan Arap Zirve Toplantısı'nda ünlü "Üç Hayır"

kararları ("İsrail'le barışa, görüşmeye ve onu tanımaya hayır") onaylandı; bu arada toplantıda F.K.Ö'ne destek vaat edildi.

Bozguna uğramış Arap rejimlerinden yollarının ayrıldığını fark eden Yaser Arafat, yine ağustos ayı içinde Nablus yakınlarındaki Kfar Kaptiyah köyündeki işgal bölgesinde El-Fetih Örgütü'nü topladı ve bölgede direniş karargahı kurmaya başladı. Bu arada bozgun sonrası yeni bir strateji saptanmasına başladı. Dolayısıyla direnişi İsrail işgali altındaki Batı Yakası ve Gazze şeridinde yaymak amacıyla El-Fetih Örgütü'nün daha sonra ünlenecek olan adsız önderleri işgal bölgelerinde gizli örgütlenme çalışmalarını bizzat başlatılar. Aralarında Arafat'ın da bulunduğu bu önderler dağlık bölgelerde ilk direniş üslerini kurdular.

Haziran bozgunundan tam üç ay sonra 17 Eylül'de ilk örgütlü Fedai eylemi başlatıldı ve Yad Hanan kibutzu (kooperatif) sulama kanalı bombalandı. Birkaç gün sonra başka bir fabrikaya sabotaj eylemi yapıldı. Böylece El-Fetih kendini kitleye tanıtmaya ve kabul ettirme yolunda bir adım atıyordu. Ardı sıra süren silahlı eylemlerle birlikte Ocak 1968'de El-Fetih ilk imzalı bildirisini yayımladı. Artık Filistin yurtsever ve ulusal kurtuluşçu örgütü olan El-Fetih, umutsuz halkın önderi olma yolundaydı.

Filistin Sol Örgütlenmesi

Arap Milliyetçi Hareketi'nin Filistin kolu olarak örgütlenmiş olan Filistin Halk Kurtuluş Cephesi (F.H.K.C.) ilk askeri örgütlenmesini "Vatana Donuşun Yiğitleri" ile "İntikam Gençliği" ve "Filistin Kurtuluş Cephesi" adı altında gerçekleştirdi. 6 Ekim 1967'de İsrail'e karşı El-Fetih'ten ayrı olarak mücadele ettiler. Suriye ordusunda bir subay olan Filistinli Ahmet Cibril'in önderlik ettiği Filistin Kurtuluş Cephesi'yle 1953'te Filistinli bir Hristiyan olan Georges Habbas'ın önderlik ettiği milliyetçi bir örgüt olan Filistin'in Kurtuluşu için Demokratik Halk Cephesi (Arap Milliyetçi Hareketi'nin sol kanadı) birleşerek F.H.K.C'ni kurdular.

Ne var ki birleşen örgütlerden Ahmet Cibril, bir yıl sonra, F.H.K.C'den ayrıldı ve F.H.K.C. Genel Komutanlık adı altında ayrı bir örgüt kurdu. Bu arada F.H.K.C'nin daha az milliyetçi ve sol görüşü benimsemeyen sol ka-

nadının ve El-Hurriye (Ozgürlük) örgütünün önderi Nayif Havatme 1969'da Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi'ni (F.D.H.K.C) kurdu. Georges Habbas'tan ayrılan Demokratik Cephe,Marx'çı olduğunu açıkladı.

El-Fetih'in Güçlenmesi ve Kerame Zaferi

1967 bozgunundan sonra Ahmet Şukeyri ve öbür pasif direnişçi önderlerinden arınan El-Fetih önderliğinde köktenci ve silahlı mü-

cadele taratları F.K.O'den ayrı olarak Halk Kurtuluş Kuvvetleri'ni kurdular. Bu örgüt İsrail'e karşı gerilla taktiklerini uygulayan Fedai koluydu. Yükselen halk hareketiyle birlikte Filistin Ulusal Konseyi'nin 5. toplantısında Yaser Arafat F.K.O başkanlığına getirildi ve Filistin anayasası niteliğindeki Filistin Ulusal Yasası Şubat 1969'da onaylandı.

Ancak bu toplantıdan önce önemli bir olay F.K.O'nü bütün Arap dünyasında tanıttı ve üne kavuşturdu. Bu olay, 21 Mart 1968 tarihinde İsrail tank ve zırhlı birlikleriyle Kerame denilen göçmen kampında üslenen Filistinli gerilla-

lar arasında kıyasıya çarpışmaydı.

Böylece 2500 yıl sonra ilk düzenli İsrail-Filistin savaşı yeniden başladı. Kerame Savaşı olarak bilinen bu çarpışmada Arap ordularını bozguna uğratan İsrail ordusu Filistin direnişi önünde çekilmek zorunda kaldı.

El-Fetih ve F.K.O'ne büyük saygınlık kazandıran Ürdün sınırında ve kral Hüseyin'in denetimi dışında meydana gelen bu çarpışma, Ürdün yönetimini son derece rahatsız etmeye başladı. Bu zaferden sonra gerilla hareketi aniden gelişti, büyüdü, hızlandı ve kitleler yoğun bir biçimde gerilla etkinlik-

Kudüs'te, İsrail askerleri Filistinlilerin üstlerini ararken.

*Bir kampta
yemeklerini yiyen
Filistinli gerillalar.*

lerine katılmaya başladı. Ayrıca Suriye yanlısı El-Saika (Yıldırım), Irak yanlısı Arap Kurtuluş Cephesi gibi örgütler kuruldu.

Diplomatik Çabalar ve Kara Eylül

Filistin sorunu temel olmak koşuluyla Arap-İsrail anlaşmazlığı için diplomatik çabalar 1967 bozgunundan sonra yoğun bir biçimde sürdürüldü. Bu çabaların başında B.M.Ö. Güvenlik Konseyi'nin 22 Kasım 1967'de almış olduğu ünlü 242 no'lu karar gelir. Karar temelde İsrail ordusunun işgal etmiş olduğu topraklardan geri çekilmesini, kuvvet kullanılmasından kaçınılmasını, bölgedeki her devletin egemenliğine saygı gösterilmesini, vb. öngörüyordu. İngiltere'nin hazırladığı bu metni A.B.D., S.S.C.B., İsrail, Mısır, Ürdün ve Lübnan kabul etti. Buna karşılık Suriye,

F.K.Ö. ve El-Fetih reddetti. Çünkü bu karar Filistin halkının ana sorununu gözardı ediyor; onu bir halkın kendi kaderini tayin etme sorunu olarak değil, bir göçmen sorunu olarak görüyor, buna karşılık İsrail'in varlığını tanımayı meşrulaştırıyordu. Ayrıca Arap diplomasisi bir kez daha gaffeletmiş oldu. Çünkü bu karar İsrail'in 1967'de işgal edilmiş bütün topraklardan değil, "bir kısım topraklardan" çekilmesini diplomatik bir anlatımla dile getiriyor, Araplara onaylatıyordu. Araplar sonradan uyandıklarındaysa artık çok geçti.

Öte yandan, 10-17 Temmuz 1968 tarihleri arasında toplanan Dördüncü Filistin Ulusal Konseyi 242 sayılı karara yanıt niteliğinde yeni kararlar alıyordu. Bu kararlar özetle, Filistin toprağının bölünmez bir bütün oluşturduğunu, Filistin'in kurtuluşunun da İsrail tarafından işgal edilen tüm toprakları kapsadığını, kurtuluş yolunun halkın si-

lahlı mücadelesiyle İsrail devletinin yıkılmasına kadar süren bir "halk savaşı"yla gerçekleşeceğini vurguluyordu.

Bu arada Dördüncü Ulusal Konsey toplantısında F.K.Ö'nün Yürütme Kurulu'na öbür örgütlerden de üyeler alınarak bir çeşit "Ulusal Cephe" oluşturuldu. Ama ağırlık yine El-Fetih örgütündeydi, ve Yasser Arafat yeniden F.K.Ö. başkanı seçildi.

1967 bozgunundan sonra Araplar diplomasiye ağırlık verirken A.B.D. ve S.S.C.B. de bölgede barış çabaları konusunda anlaşma ve rekabet çizgilerini sürdürüyorlardı. Uzlaşma noktalarının başında İsrail'in bir devlet olarak tanınması ve bölgede bir barışın gerekliliği yer alıyordu. Buradan hareketle A.B.D. ünlü "Rogers Planı" adı altında bir barış girişiminde bulundu. "Rogers Planı" temelde İsrail'in Araplar tarafından tanınması, İsrail ordularının bir bölümüyle Sina'dan çekilmesi, Mısır ve Suriye'nin İsrail'e karşı sürdürdükleri "yıpratma savaşı"na son verilmesi ve Süveyş Kanalı'nın uluslararası trafiğe açılmasını öngörüyordu. Bu plan Mısır ve Ürdün tarafından kabul görüldü. Ancak Suriye ve F.K.Ö. tarafından reddedildi.

İlke olarak Mısır tarafından kabul edilen Rogers Planı'yla birlikte Mısır-İsrail cephesinde silahlar sustu; ateşkes sağlandı. Ama F.K.Ö. ile Mısır hükümeti arasında büyük bir anlaşmazlık çıktı. Bunu fırsat bilen ve ülkesinde bulunan Filistinli göçmen kitlelerle Fedailen kendi düzeni için tehlikeli bulan Ürdün Kralı Hüseyin, İsrail ve A.B.D.'nden aldığı gizli destekle birlikte 19 Eylül 1970'te "Filistin göçmen kamplarını" yoğun top ateşine tuttu. Böylece "Kara Eylül" olarak bilinen ve Hüseyin'e bağlı "Bedevi Milisleri" tarafından tam bir kitlesel kıyıma dönüştürülen Filistin-Ürdün çatışması başladı. Sonuçta yaklaşık 30 bin Filistinli yaşamını yitirdi. Onuncu günde savaşı sona erdiren anlaşma, Kahire'de imzalanırken Filistin gerillaları topluca Ürdün'ü terk ederek Lübnan ve Suriye'ye geçtiler.

"Kara Eylül" Filistin gerilla hareketinde yeni bir dönemin, özellikle de kitlelerden kopuk, uluslararası bireysel eylemler döneminin başlangıcı oldu. Uçak kaçırma ve uluslararası alanda şiddet eylemleri. Bu amaçla "Kara Eylül" gibi hızlı örgütler türedi. Ama bu dönem aynı zamanda Fedai Hareketi'nin Lübnan'da üs kurma dönemini de getirdi.

*Bir Filistinli
mülteci kampı.*

Dördüncü Arap-İsrail Savaşı ve Sonrası

Uluslararası eylemlere uçak kaçırma ile başlayan Filistinli gruplar, ünlü kadın militan "Leyla Halid" adıyla ilk isteklerini kabul ettirdiler. Bu yolu özellikle seçen Georges Habbaş önderliğindeki F.H.K.C'nden sonra, öbür örgütler de bu alanda bir dizi eylem yaptılar. Ancak büyük çoğunluğu başarısızlıkla biten bu eylemler 1973 Arap-İsrail savaşından kısa bir süre önce azaldı ve Uganda'da yapılan ünlü Entebbe Operasyonu'yla da tamamen durdu. Uganda'nın başkenti "Entebbe" havaalanına İsrail birliklerinin yaptığı ani baskın Filistinlilere bu yöntemlerin artık başarılı olmadığını kanıtlamış oluyordu.

1967-1973 yılları arasında bölgedeki siyasal ve askeri mevzilenmede şöyle bir durum söz konusuydu: 1. A.B.D. ve ona bağlı olan İsrail, 2. S.S.C.B. ve kendisi ile ittifak içinde olan Arap dünyası, 3. Ana gücünü Filistinlilerin oluşturduğu Arap Kurtuluş Hareketi.

Bu arada Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdül Nasır'ın 1970'te ölümlüyle yerine geçen Enver Sedat'la birlikte bölgede yeni bir kıpırdan-

ma ve değişik bir yönelim baş gösterdi. Öte yandan, Suriye devlet başkanı Hafız El-Esad, bir darbeye ülkenin başkanlığına oturdu. Daha önce de 1969'da Albay Kaddafi, Libya'da yönetimi ele geçirmişti.

Bu değişiklikler, 1971'de üç ülke arasında "Arap Cumhuriyeti Federasyonu" olarak somutlaştı. Bütün bu gelişmeler bölgede yeni bir "adımın" belirtisi ve ibrenin Filistin sorunundan yana döndüğünün ilk işaretleriydi.

Filistin sorununda yeni bir öneri 1972'de Ürdün kralı Hüseyin'den geldi. Buna göre, İsrail işgalindeki Batı Yakası ve Gazze şeridi Ürdün'e verilmeli ve Ürdün Federal Krallığı adı altında bir çeşit Ürdün-Filistin devleti kurulmalıydı. Karşılığında İsrail'e bir banş yapılmalıydı.

Oysa bu dönemde Mısır, Suriye ve Libya'nın planları daha başkaydı: İsrail'le savaşmak.

Öte yandan karşılıklı İsrail-Filistin çatışmaları özellikle Lübnan topraklarında gittikçe kızışıyordu. Güney Lübnan'da Fatehländ (Fetih toprakları) bölgesinden İsrail'e karşı yapılan her eyleme karşılık İsrail, havadan ve karadan Lübnan'daki bütün Filistin kamplarına karşı operasyon düzenliyordu. Bu durum Lübnan ordusu ile Filistinli gerillalar arasında yerel çatışmalara

dönüşüyordu.

6 Ekim 1973 günü Mısır uçaklarını Süveyş Kanalı'nın doğusunu bombalayarak Sina Yarımadası'na ayak basınca Arap-İsrail savaşı güney ve kuzeyden (Golan tepeleri) Mısır-İsrail-Suriye arasında başlamış oluyordu. İsrail'i ansızın yakalayan bu savaş, Arap ülkelerinin Batı'ya karşı petrol ambargosu uygulama kararıyla çok yönlü bir savaşa dönüşüyordu.

İlk anda Araplardan daha önce işgal ettiği toprakların büyük bir bölümünü yitiren İsrail, A.B.D.'nin yoğun silah yardımı ve desteğiyle durumu lehine çeviriyordu. Ancak Araplararası dayanışma, Batı'ya yapılan petrol baskısı, S.S.C.B.'nin karşı çıkışları ve A.B.D.'nin arabuluculuğu İsrail'in daha fazla ilerletmesini önledi. Sonuçta Dördüncü Arap-İsrail Savaşı, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 22 Ekim 1973 tarihinde aldığı 338 sayılı kararla yeniden sona erdi. Bu kez yenen ve yenilen yoktu, ortada "bir pat durumu" vardı.

Savaşın bitmesiyle birlikte ortaya yeni bir durum çıktı: İsrail'in 1967'de işgal ettiği topraklardan çekilmesiyle birlikte kurulacak bir Filistin Devleti. Bu proje, bir yandan F.K.Ö. ile Ürdün arasında fırtına koparıncan, öte yandan F.K.Ö. içinde de bölünmeye yol açtı. Fetih, böyle bir kararı destekliyordu.

Muammer Kaddafi,
F.K.Ö. önderi Yaser
Arafat'la.

Ancak daha solda olan Habbaş önderliğindeki F.H.K.C.(Halk Cephesi) ile Nayif Havatme'nin F.K.D.H.C.(Demokratik Cephe) ve öbür sol örgütler F.K.Ö'den ayrılarak "Red Cephesi" kurdular.

Diplomatik Zafere Doğru

1973 sonrası değişiklikler ve Mısır'ın etkisiyle kabul edilmeye çalışılan "geçici Filistin devleti" planı esas olarak F.K.Ö'ndeki yurtsever (El-Fetih) kesime çekici geldiye de sol kesim (Halk Cephesi, vb.) bunu reddetti. Ayrıca bu konu ilkece kabul edilmesine karşın, A.B.D. S.S.C.B. Mısır ve hatta Filistinliler açısından belirgin çizgilerle sahip değildi. Yalnızca ilke olarak barışa karşılık İsrail, işgal edilen topraklardan çekilecekti; İsrail'in varlığı Araplarca tanınacak ve bir Filistin devleti kurulacaktı. Ama A.B.D. ve İsrail, özellikle Filistin devletinin kurulmasına karşı çıkarak olabildiği kadar oyalama taktiği güdüyordu. Ayrıca Mısır, bundan sonra bütün sorunların uluslararası konferanslar yoluyla çözülmesini istiyor; buna karşılık Suriye ve öbür Arap ülkeleri (Libya, Irak, Cezayir, Yemen), İsrail devletinin varlığını tanımadıklarını ilan ediyordu. Sonuçta A.B.D. Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'in ünlü "mekik diplomasisi" zaman ka-

zanmayı ve Arap tepkilerini yumuşatmayla birlikte, Arap ülkelerini bölmeyi ve özellikle F.K.Ö'nü bütün görüşmelerden saf dışı bırakmayı amaçlıyordu.

Bu durum F.K.Ö. önderliğini öbür Filistinli örgütlerle yeniden birleşmeye doğru yöneltti. Nitekim 8 Haziran 1974 tarihinde toplanan On İkinci Filistin Ulusal Konseyi, 10 maddelik bir program üzerinde görüş birliğine vararak yeniden birleşti. Görüş birliğine varılan maddelere göre F.K.Ö. B.M.Ö. Güvenlik Konseyi'nce alınmış 242 ve 338 sayılı kararları, Filistin halkına bir vatan vermeyi kabul etmediği ve Filistin sorununa bir göçmen sorununu olarak baktığı için reddetti. Ayrıca İsrail'i tanıma ve ona karşı silahlı mücadeleyi sürdürme kararı yeniden vurgulandı.

1973 Arap-İsrail savaşına etkin bir biçimde katılan F.K.Ö. gerillaları Arap dünyasında yeniden itibar kazandılar ve neredeyse "Kara Eylül"deki itibar kaybını sildiler. Nitekim 26-29 Ekim 1974 tarihleri arasında Fas'ın başkentli Rabat'ta yapılan Arap Zirve Toplantısı'nda F.K.Ö. lehine bir dizi karar alındı. Bu kararlar uyarınca F.K.Ö. Filistin halkının tek yasal temsilcisi olacaktı. Ayrıca Filistin halkı anayurduna dönme ve kendi kaderini tayin etme hakkına sahip olacak ve hiçbir Arap ülkesi F.K.Ö'nün iç işlerine karışmayacaktı. Arap ülkeleri çeşit-

li uluslararası alanda F.K.Ö'nün ulusal haklarını ve sorumluluklarını üstlenip destekleyecekti.

Bu kararlar F.K.Ö.ve Filistin halkı için diplomatik bir zaferdi. Ancak 13 Kasım 1974 yılında F.K.Ö. önderi Yaser Arafat'ın B.M.Ö'nün 29. dönem toplantısına resmen davet edilerek bir konuşma yapması "daha geniş çaplı bir zafer" olarak nitelendirildi ve bu kararla 2 Ekim 1917 tarihli Balfour Bildirgesi tersine dönüyor; yerine 13 Kasım 1974 tarihli Yaser Arafat'ın söylevi belleklere işleniyordu. İlk kez Jherörist olarak nitelenen F.K.Ö. bir uluslararası kuruluşta "resmi sığfata" kavuşuyordu. Bu, bir bakıma İsrail'e karşı sürdürülen Filistin mücadelesinin "yasallığının" kabul edilmesiydi. Ya da 1948'de İsrail'i devlet olarak tanıyan B.M.Ö'nün "tarihsel yanlışını" düzeltmesiydi. Nitekim bu kararın arkasından kısa bir süre sonra İsrail U.N.E.S.C.O'nun Avrupa üyeliğinden çıkarıldı ve kendisine mali yardım kesildi.

Bir başka gelişmeysse, şimdiye kadar Filistin topraklarında gözü olan ve kendini Filistinlilerin doğal hamisi ve sahibi kabul eden Ürdün Haşimi Krallığı'nın bu iddiasının resmen çürütülmesi oldu. Üstelik böylesine bir karar, öncelikle 1974 Rabat Arap Konferansı tarafından alınmıştı ve B.M.Ö. tarafından da onaylanmıştı.

Sokak çatışmalarına katılan Arafat yanlısı iki örgüt üyesi.

Camp David Antlaşması'na Giden Yol

1973 savaşı sonrasında Kissinger'in "mekik diplomasisi", adeta Ortadoğu'yu dilimlere ayırdı. A.B.D'nin bölgedeki siyaseti, Mısır'ı Arap dünyasından koparmak, Suriye'yi ayrı anlaşmaya zorlamak ve F.K.Ö'nü saf dışı bırakarak Filistin halkının haklarını Ürdün'ün eline teslim etmektir. Aynı zamanda S.S.C.B'nin bölgedeki etkisini olabildiğince azaltmaktır. 12 Şubat 1975'te toplanan F.K.Ö. Merkez Komitesi sonuç olarak bölgede A.B.D. çıkarlarına karşı mücadele kararı aldı.

Bölgede izlenen A.B.D'nin "adım adım diplomasi"si A.B.D. İsrail açısından umulan sonucu vermekte gecikmedi. Nitekim silah arkadaşları olan Mısır ile Suriye arasında bu konuda görüş ayrılıkları çıktı. Mısır "kısmi çözüm"den ve yavaş gitmekten" yanaydı. Artık savaş olasılığına son verdiğini düşünüyordu. Buna karşılık Suriye, "toplu çözümü" istiyor; olmazsa bir başka savaş yapmayı koz ola-

Sabra katliamında öldürülenlerin cesetlerini gömülmeden önce ilaçlayan Kızıl Haç görevlileri.

Lübnan'daki sivil savaş sırasında, Filistinli mültecilerin durumunu gösteren bir resim.

rak kullanıyordu. Bu durum F.K.Ö. Suriye yakınlaşmasını sağladı. Çünkü F.K.Ö. Enver Sedat'ın çözüm konusunda Filistin yerine Ürdün'ü devreye sokmasından ciddi biçimde kuşulanmıştı.

Oysa Suriye'nin hesapları daha başkaydı. Ürdün ve Filistin ittifakı yoluyla Mısır-A.B.D.-İsrail çözümüne karşı set çekmeyi düşünüyordu. Ayrıca Suriye, Lübnan, Filistin ve Ürdün etkisinde olsun istiyordu. Ancak Ürdün-Suriye yakınlaşması arasında F.K.Ö. çıbanbaşı olunca Suriye başkanı Hafız El-Esat, İsrail'den kazanılacak topraklar üstünde bir Ürdün-Filistin Federasyonu önerdi. Böylece 1970'te kanlı F.K.Ö. Ürdün çatışmasından sonra ilk kez iki taraf arasında buzlar eriyordu.

Ancak "Çözümün anahtarı A.B.D'nin elindedir" diyen ve barış için İsrail'in köşeye sıkıştınması gerektiğine inanan Sedat, 19 Kasım 1977'de İsrail işgali altındaki Kudüs'ü ansızın ziyaret edince Arap dünyasında gerçek bir çalkalanma ve bölünme başladı. Suriye ve F.K.Ö. ile Mısır'ın arasında zayıflayan bağlar iyice koptu, düşmanlığa dönüştü. Mısır Kahire'deki FKÖ bürolarını kapattı, yetkilileri sınır dışı etti.

Bundan bir yıl sonra 2 Kasım 1978'de Irak'ın başkenti Bağdat'ta Dokuzuncu Arap Zirve Konferansı toplandı. Mısır'la ilişkilerin kesilmesine karar verildi; ama sonuç değişmedi. Mısır 26 Mart 1979 tarihinde İsrail ile A.B.D. denetiminde ünlü Camp David Antlaşması'

nı imzaladı ve 1967'de işgal edilen Sina Yarımadası'nın büyük bir bölümünü geri aldı.

Bu arada F.K.Ö. ve öbür Arap ülkelerinden Suriye, Irak, Libya, Cezayir ve Güney Yemen "Red ve Kararlılık Cephesi"ni kurdular. Ama uygulamada önemli bir sonuç alınmadı. Irak daha sonra bu cepheden çekildi ve Lübnan savaşı, Camp David'e karşı etkinlikleri önemli ölçüde başka yöne çekti.

Lübnan İç Savaşı ve F.K.Ö.

1970'teki Ürdün-Filistin çatışmasından sonra F.K.Ö. gerillaları, esas olarak Lübnan'a ağırlık verdiler. Güney Lübnan'da ve İsrail sınırında üslenmeye başladılar ve ül-

kedeki 300 bin kadar Filistinli göçmenle birlikte gerçek bir direniş hareketi oluşturdular.

Bu arada 1970'teki olaylarla birlikte Suriye'deki Hafız El-Esat, Filistin varlığına izin veriyor, ama İsrail'e karşı eylemlerini son derece sınırılıyordu. 1971'e geldiğindeyse Suriye, kendi cephesinden İsrail'e karşı her hangi bir eylem yapmasını öğütledi. Aynı yılın temmuz ayında Suriye hükümeti, Filistin komandolarının büyük bir bölümünü Güney Lübnan'a gitmeye zorladı. 1973 yılı Eylül ayına gelindiğinde Suriye'deki Filistin'in Sesi Radyosu hükümet emriyle kapatılmış bulunuyordu. Böylece İsrail'le savaşmak için F.K.Ö'nün önünde tek bir ülke kalmıştı: Lübnan.

Bu durumu bilen İsrail 1969'dan beri Lübnan hükümetine karşı "yıldırma taktiği", güden askeri operasyonlarda bulundu. Ama 1973'ten sonra bu operasyonlar daha geniş çaplı olmaya başladı. Ayrıca İsrail, 1973'ten sonra güçlenen F.K.Ö'ne karşı yeni bir taktik uygulamaya başladı. Bu taktik, bölgedeki azınlıkları ve farklı dinden insanları Filistinlilere karşı kıskırtmaktan ibaretti. Lübnan'ın toplumsal ve siyasal yapısı buna çok uygundu. Zaten buna elverişli ortam her zaman vardı ve öteden beri Hristiyan-Müslüman veya Filistin-Falanjist çatışması sürüp gidiyordu.

Aslında 1970'li yıllara gelindiğinde Lübnan'da sol güçler genellikle zayıftı ve Filistin Direniş Hareketi'ninyardımlarıyla ayakta durabiliyordu. Ama gelecekteki gelişmelerin tehlikesini sezmiş bulunan çok iyi silahlanmış Hristiyan sağ güçler, özellikle Marunilerin oluşturduğu faşist Falanjist kuvvetleri, orduyu da yanlarına alarak, olası tehlikeyi gidermek için, Filistinlilerin ülkeye çıkmasını istiyorlardı. Bu yüzden ilk çatışma 1969'da meydana gelmiş, ancak aynı yıl Mısır'ın himayesiyle imzalanan Kahire Antlaşması'yla genişlemeden sonuçlanmıştı. Sonuçta Filistinliler ülkeden çıkarılmıyor ve F.K.Ö.silahlardan arındırılmıyor, ama belli kuralları içinde hareket etmeleri sağlanıyordu.

Aynı biçimde 1970'te ve 1974'te F.K.Ö.ile Falanjistlerin (Ketaib) çatışmaları yayılmadan önlendi.

Ne var ki, bölgedeki Arap ülkelerinin bölünmesi, birbirlerine düşman kesilmeleri ve Filistin devletinin kurulmasının gündeme gelmesiyle birlikte A.B.D.-İsrail planı, Lübnan'da yürürlüğe girerken yeni bir iç savaş başlattı. Lübnan'da

ki sağ güçlere destek veren bu planla birlikte iktidarı ellerinde tutan Maruni önderi Pierre Cemayel'e bağlı Falanjist güçlerden bir grup 13 Nisan 1975 tarihinde Beyrut'un Ayn El-Remane semtinden geçen bir Filistin otobüsünü tuzağa düşürerek içindekilerin hepsini öldürdü. Buna tepki olarak Filistin-Ketaib (Falanjist) çatışmaları başladı. Ancak yaygınlık kazanmadı. Buna koşturarak İsrail, Güney Lübnan'da temmuz-ağustos ayları boyunca sürecektir bir anti-terörist operasyon başlattı. Lübnan iç savaşı temelde üç aşamadan oluştu.

Birinci aşamada, özellikle Filistinli-Sağ Falanjist çatışmaları sürüp gitti. Ancak bu arada Filistinlilerden destek alan Lübnan ileri ve sol güçleri Dürzi önderi Kemal Canbulat önderliğinde silaha sarıldılar ve Filistin-Falanjist çatışması, giderek Lübnan sağ-sol çatışmasına dönüştü. 13 Nisan 1975'te başlayan bu aşama haziran ayına kadar sürdü.

İkinci aşama, Ağustos 1975, Ocak 1976 arasında geçen bir süredir. Bu süre içinde ilk raundu kazanan Lübnan solu, esas olarak talep edilen haklar temelinde çözüm peşinde koştu ve Suriye'yle F.K.Ö'nün desteğini kazandı. Bu arada sol görüşlü Filistinli örgütler fiilen çatışmada yer aldılar. Ama Falanjist ve sağ güçler, Filistinlilere karşı sürekli kıskırtıcı hareketlerde bulundular.

Üçüncü aşamada (Ocak 1976 - Haziran 1976), Falanjist güçler Tel Zaatar ve Karantina göçmen kamplarında 4-19 Ocak arasında katliam yapınca, El-Fetih ve dolayısıyla bütün F.K.Ö. Lübnan savaşına topyekün katıldılar. Bu arada İsrail 1 Haziran'da Lübnan'ı yeniden işgal etti.

Dördüncü aşamadaysa, ittifaklar tersine döndü ve Suriye ordusu, 6 Haziran'da Lübnan'a müdahale

etti. Sol güçlerle F.K.Ö. Suriye-Falanjist- Sağ ittifakı karşısında geriledi. Tel Zaatar adlı göçmen kampı 52 günlük kuşatmadan sonra düştü ve toplukıyım yapıldı. Arkasından Suudi Arabistan'ın başkenti Riyad'da duruma çözüm bulmak için bir Arap Zirve Toplantısı yapıldı. Kahire, bu zirve kararlarını onayladı.

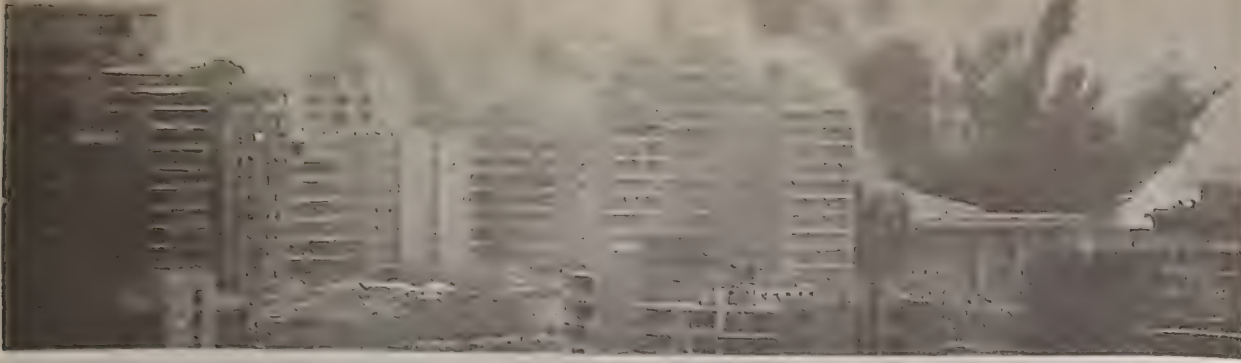
Sonuçta Suriye'nin Lübnan'ı denetimi gerçekleştire ve uzun süren bir iç savaş başladı. Filistinliler maddi ve manevi olarak çok şey kaybettiler.

Beyrut Kuşatması ve Suriye-Filistin Çatışması

Lübnan savaşından yaralarını sararak çıkmak isteyen F.K.Ö. öte yandan mücadeleyi İsrail'e karşı yoğunlaştırmak için Güney Lübnan'da saldırılarına hız verdi. Mart 1977'de Lübnan'a girip tampon bölge kurmaya çalışan İsrail, F.K.Ö. gerillalarından ağır bir darbe yedi, ancak bunun acısını 6 Haziran 1982 tarihinde başlattığı çok geniş bir hareketle çıkardı. Güney Lübnan'ı aşip geçen İsrail tankları Beyrut'u günlerce kuşattı. General Şaron'un yönettiği bu harekâtta esas olarak F.K.Ö'nün kitle tabanıyla önderliği yok edilme isteniyordu. Günlerce süren umutsuz bir direnişten sonra F.K.Ö.ile arası bozulmuş olan Mısır yardıma geldi.

Zaten 1981'de öldürülen Sedat'ın yerine geçen yeni başkan Hüsnü Mübarek, Filistin hareketine daha sıcak bakıyordu ve bölgedeki çözüm için "yalnızca A.B.D." planlarının yetmediğini görebiliyordu. Mısır'ın önderliği, uluslararası destek, sayesinde Arafat, nihayet Beyrut'tan ağustos ayında çıkıp kuzey-

Lübnan'daki sokak çatışmalarından bir an.

İsrail tarafından bombalanmış Beyrut'tan bir görünüm.

deki Trablusşam kentine geçti. Direniş buradan devam edilecekti. F.K.O. önderi Arafat'ın Beyrut'tan çıkmasından sonra 17 Eylül'de Sabra ve Şatilla göçmen kamplarında İsrail generali Şaron'un izniyle sağ Hristiyan güçleri tarafından büyük bir katliam gerçekleştirildi.

Beyrut'un boşaltılmasından sonra El-Fetih örgütü içinde Yaser Arafat'a karşı bir ayaklanma baş gösterdi. Beyrut direnişinin kahramanlarından komutan Abu Musa önderliğinde gelişen hoşnutsuzluğu sezen Arafat, onun yerine El Hac İsmail'i geçirince ayaklanma yaygınlaştı. Suriye'nin F.K.O.'nü denetimine geçirmek için desteklediği bu ayaklanma, Arafat'ın 24 Haziran'da Şam'dan kovulmasıyla şiddetlendi, Trablusşam'da kanlı çatışmaya dönüştü. Arafat karşıtı kanat, Suriye yanlısı öbür Filistinli örgütlerle birleşerek Ulusal Kurtuluş Cephesi adı altında ve Suriye ordusunun etkin desteğiyle, El Nahr, El Bared ve El Bedevi göçmen kamplarında üslenen Arafat yanlısı güçlerle ev ev çatışmayı sürdürdü. Sonuçta yenilgiyi kabul eden Arafat, Kasım 1983'te Trablusşam'dan kesin olarak çıktı.

Daha önceki Beyrut kuşatması koşullarına göre Lübnan'dan ayrılan gerillalar Mısır, Sudan, Kuzey Yemen ve Tunus'a dağıldılar.

Lübnan Sonrası Dönem ve Kamplar Savaşı

F.K.O.'nün İsrail ve Suriye tarafından askeri yönden hırpalanması, Arafat yanlılarının Lübnan'dan çıkmaları, bu arada Mısır-F.K.O. yaklaşması, uluslararası alanda iki önemli "Barış Planı"nın öne sürülmesine yol açtı. Birinci plan A.B.D. başkanı Reagan'ın öngördüğü plandı. Bu plan, Filistinli halklardan söz etmekle birlikte "Filistin devletinin kurulması ve F.K.O.'nün barış görüşmelerine katılması"nı

göz ardı ediyordu. Arap ülkelerinin en zayıf zamanında öne sürülse bile bu planın kabul edilmesi olanaklıydı.

İkinci plansa, Reagan Planı'na yapılan eleştirileri derleyen Suudi Arabistan Kralı Fahd'ın öne sürdüğü daha ayrıntılı plandı. 1981 Birinci Fez Arap Kongresi'nde kabul edilmeyen bu plan 1982'de toplanan II. Fez Zirve Konferansı'nda onaylandı. Esas olarak F.K.O.'nü Filistinlilerin tek temsilcisi görüyor, barış sürecine katılmasını, barışla birlikte Filistin devletinin kurulmasını ve bu arada İsrail'in de tanınmasını üstü kapalı olarak istiyordu. Arafat bu planı kabul etti. Arkasından Şubat 1983'te Cezayir'de toplanan Filistin Ulusal Konseyi'ne kabul ettirdi. Arafat bu taktiğiyle askeri yönden kaybedtiği savaşı siyasal olarak kazanmak amacındaydı. Ancak Fahd Planı, uluslararası durumun elverişli olmaması yüzünden uygulamaya konulamadı. Kendisini Suriye'nin etkisinden kurtaran, İsrail'e karşı koruyan, ve uluslararası diplomatik alanda destekleyen Mısır'la F.K.O. arasında yeni bir dönem başladı. İlişkilerin geliştiği bu dönemde bölgede Irak-Ürdün-Mısır ve F.K.O.'den oluşan birçok ılımlı Arap ülkesinin desteğini alan yeni bir eksen oluştu. Bu eksen İsrail-Arap anlaşmazlığı için "Uluslararası Barış Konferansı" yapılmasını öngörüyordu. Buna karşılık Libya-Suriye, Güney Yemen'le FKÖ'den ayrılan örgütler de kendi aralarında yeni bir ittifak kuruyordu.

Yeni yapılanmanın bir parçası olarak F.K.O.-Ürdün yakınlaşması sağlandı ve Filistin Ulusal Konseyi Şubat 1985'te Ürdün'ün başkenti Amman'da toplandı. El-Fetih'le birkaç küçük örgütün katıldığı bu toplantıyı öbür örgütler ve Suriye şiddetle protesto etti ve engellemeye çalıştı. Toplantı sonunda Ürdün'le F.K.O. arasında ortak barış çabası için Amman Antlaşması imzalandı, ancak kral Hüseyin'in İsrail işgali altındaki topraklara kar-

şı hırsı bu antlaşmanın uzun sürmeden "ölü doğmasına" yol açtı. Antlaşma iptal edilmedi ama, uygulamaya konulamadı.

Antlaşmaya karşı Suriye ve öbür Filistinli örgütlerse şiddetle hareket ettirdi. Birçok F.K.O. resmi temsilcisi çeşitli başkentlerde öldürüldü. Bu arada İsrail uçaklarının F.K.O.'nün Tunus'taki karargâhını bombalamasından sonra Achille Lauro gemisi ve birçok uçak kaçırıldı, Roma ve Viyana havaalanlarında şiddet eylemleri yapıldı.

Buna karşılık Arafat, yavaş yavaş 1982'de çıktığı Güney Lübnan'a gerillalarını gizlice sokmaya başladı. Hareketli üsler halinde İsrail'deki askeri hedeflere saldırdı ve güç topladı.

Arafat'ın yeniden yükselişini önleyemeyen Suriye, Lübnan savaşının parlayan örgütlerinden Şii Emel milisiyle ittifak kurarak Güney Lübnan'da ünlü Kamplar Savaşı'nı başlattı. İlk Şii-Filistin çatışması Mayıs 1985'te başladı ve sonuç olarak 800 ölü 400 yaralı verdi. İkincisi 1985 Eylül ayında başladı ve daha sonra aralıkla 1986 sonuna kadar sürdü. Arafat'ın direnişi ve Emel Örgütü'nün bütün Filistinlileri hedef alıştından sonra bölünen çeşitli örgütlere mensup gerillalar, savaş meydanında birlik oluşturarak, Güney Lübnan'daki Mağduşe kasabasında Emel Örgütü'nü bozguna uğrattılar.

Bu yenilgiyle birlikte Emel Örgütü Filistinli göçmen kamplarını açlık kuşatmasına mahkûm etti. Suriye ise "Lübnan'da yeniden güvenliği sağlamak amacıyla" 1987'nin ilk aylarında 7 bin kişilik kuvvetle Beyrut'a girdi.

Uluslararası Barış Konferansı çabalarını bir yana itmeden, F.K.O. önderi Arafat, Filistinli örgütlerin birliği için yeniden harekete geçti. 1987'nin Nisan ayında Cezayir'de yapılan Filistin Ulusal Meclisi'nin 18. dönem çalışmalarına Abu Nidal grubu dışında bütün Filistinli örgütlerin katılımıyla Filistinlilerin birliği yeniden sağlanmış oldu. ●

Öbür Olaylara Genel Bir Bakış

1970 yılından günümüze kadar geçen süre, bütün dünyada bir görece yumuşama dönemi olarak kabul edilebilir. İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra başlayan devrimler ve ulusal kurtuluş savaşları dönemi, 1960'lardan sonra etkinliğini hızla kaybetti. Bazı önemli istisnalar dışında, statüko bozulmadı.

Bu yıllar, Batı Avrupa'da demokrasinin tamamen yerleştiği bir dönem oldu. Son üç askeri diktatörlük, Portekiz, İspanya ve Yunanistan'daki askeri yönetimler 1975 yılına kadar çöktü, demokrasiler yeşermeye başladı. Daha sonra bu üç ülke Avrupa Ekonomik Topluluğu'na tam üye oldu.

Doğu Bloku'nda demokratikleşme hareketlerinin başlaması içinse beklemek gerekti. 1980'de Polonya'da sosyalist hükümetin işçi sınıfına karşı sıkıyönetim ilan etmesi, 1979'da Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal etme çabası, kuşkusuz Sosyalist Bloku'na lehinineydi. Ama 1985'te, Sovyetler Birliği'nde Gorbaçov yönetiminin işbaşına gelmesiyle, başta bu ülke olmak üzere bütün Doğu Bloku'nda bürokrasiye karşı savaş açıldı, sansür gevşedi, iktisadi alanda görece bir liberalleşme söz konusu oldu. Benzer bir süreç Çin'de yaşandı. Deng Hsiao-Ping'in önderliğindeki Çin'de siyasal ve iktisadi alanda birçok reform yapıldı.

Demokrasilerin serpilip geliştiği bir bölge de, yıllardır askeri devrimlerin hiç eksik olmadığı Güney Amerika oldu. 1976-1986 arasında, askeri diktatörlükle yönetilen 10 ülkenin 7'sinde ordular kışalarına döndü, yeni önderler seçimlerle belirlendi. Bunların arasında Brezilya ve Arjantin gibi kıtanın en büyük ve önemli ülkeleri de vardı.

Bu yıllar, Afrika'da artık tek Türk kalmış sömürgelerin de tarihi karıştığı bir dönem oldu. Angola, Mozambik gibi Portekiz sömürgeleri bağımsızlıklarını kazandı. Sömürge karşıtı savaşlar yerlerini etkin çatışmalara ve bölgesel anlaşmazlıklara bıraktı. Bu arada ırkçı beyaz azınlık rejiminin hüküm sürdüğü Güney Afrika Cumhuriyeti'n-

Tüfeğinin namlusuna Portekiz Devrimi'nin simgesi olan karanfilli takmış bir asker.

1974 Nisanı'nda
"Karanfiller
Devrimi" ile
Portekiz
cumhurbaşkanlığına
getirilen general
Spinola.

Portekiz'de,
1975'teki sokak
gösterileri.

de silyah nüfusun başkaldırısı güt-
tikçe artarak sürdü.

Aynı yıllarda, bazı etnik çatışma-
lar dışında, Asya kıtasının genelinde de de statüko bozulmadı. Ama kı-
tanın güneybatısında bulunan Or-
tadoğu bölgesi, dünyanın çatışma-
lara en açık ve en hassas bölgesi
konumuna geldi. Ortadoğu'daki hi-
zipleşme ve kutuplaşmaların sıcak
savaşa dönüştüğü yere, kanlı bir
iç savaşın hüküm sürdüğü Lübnan
oldu.

Güney Avrupa'da Portekiz ve Yunanistan'da Demokrasiler

Portekiz. 25 Nisan 1974'te Por-
tekiz'de gerçekleştirilen askeri dar-
be ülkede 1932 yılından beri süre-
gelen diktatörlüğü sona erdirdi.
1932'de başbakan olan Salazar
1968'e kadar bu görevde kaldı ve
yönetimi elinde tuttu. 1968'de ye-
rini Caetano'ya bıraktı ve diktatör
lük sürdü.

1974'te gerçekleşen ve "Ka-
ranfiller Devrimi" adıyla anılan
askeri darbe ülkeye demokrasiyi
getirdiyse de istikrarı getiremedi.
1975 Ekimi'nde bu kez de solcu
subayların darbesine tanık olundu
1980'de ülke Avrupa Topluluğu'
na tam üye oldu ve demokrasi pe-
kiştirildi.

Yunanistan. 1967'de gerçekle-
ştirilen askeri darbe ile ülkede par-
lamentar rejim lağvedilmiş, yöne-
tim albaylar cuntası ve cuntanın
başı Papadópulos'a kalmıştı. 15
Temmuz 1974'te Kıbrıs'ta Makari-
os'un cuntacıların tezgâhladığı bir
darbe sonucunda devrilerle yerine
Enosis yanlılarının getirilmesi
üzerine adadaki Türk nüfusunun
durumunun tehlikeye düştüğünü
gören Türkiye, Kıbrıs'a askeri mü-
dahalede bulunmak zorunda kal-
dı.

Bu müdahale, Yunanistan'daki
askeri yönetimin de 23 Temmuz'
da görevden çekilmesine yol açtı.
Paris'te sürgünde bulunan
1955-1963 yılları arasında başba-
kanlık görevinde bulunmuş olan
Karamanlís, yurduna dönerek ge-
çici bir hükümet kurdu. Kasım
ayında ilk genel seçimler yapıldı.
1975'in Haziranı'nda yeni anayasa
yürürlüğe girdi. 1981 ve 1985 yılın-
da yapılan genel seçimleri Pa-
pandreu'nun Panhelenik Sosyalist
Partisi kazandı.

Orta ve Güney Amerika: Darbecilik Tarihe Karışıyor

Tarihinde askeri darbelerin hiç eksik olmadığı Latin Amerika ülkelerinde demokrasilerin yerleşmesi, daha çok 1980'li yılların başında oldu. 1979'da Ekvador, 1980'de Peru, 1981'de Honduras sivil yönetime döndü. Bu ülkeleri, 1983'te Arjantin, 1984'te El Salvador ve Uruguay 1985'te Brezilya, 1986'da da Haiti (1986 Şubatı'nda Duvalier ailesi diktatörlüğünün sona ermesi) izledi.

Kıtada demokrasilerin ilk kez kalıcı bir biçimde yerleşmesinin nedenleri çeşitliydi. Öncelikle, cuntalar, ülkelerini sürekledikleri iktisadi bunalımdan çıkış yolunu bir türlü gösteremediler. İkinci olarak, A.B.D. bölgedeki siyasetinde değişiklik yaparak diktatörlüklerden desteğini çekti ve demokrasilerin yerleşmesine önayak olmaya çalıştı. Ülkelerin karşılaştığı bazı olaylar da cuntaların gidişini hızlandırdı. Etmelerden en önemlisi de toplumsal muhalefetin, özellikle 1980'lerin başından itibaren güçlenmesiydi.

Üstte, Yunanistan'da, askerlerin çekilmesinden sonra Kasım 1974'te yapılan ilk seçimlerden dolayı sevgi gösterisinde bulunan halk.

Bir dönem Paris'te sürgünde yaşayan eski Yunan başbakanı Karamanlis.

Ellerinde
Taraki'nin
portrelerini taşıyan ve
Marx'çı hükümeti
destekleyen bir grup
Kabil'de
gösteri yaparken.

Sovyet desteğiyle
Afganistan'a başkan
olan Babrak
Karmal, dönemin
Sovyet önderi
Leonid Brejnev'le
birlikte.

Sovyetler Birliği Afganistan'ı işgal Ediyor

Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal etme çabaları 1970'lerin belki de statükoyu en ciddi olarak sarsan olaylardan biri oldu. İşgalci güçler ile işgale karşı direnen Müslüman gerillalar arasındaki savaşsa günümüze kadar sona ermedi ve bütün dünyada geniş yankılar uyandırdı.

20 milyonluk nüfusunun yüzde 80'inin Sünni Müslüman olduğu Afganistan'da 1973'te kral Muhammet Zahir Şah, başbakan Muhammet Davut tarafından düşürüldü ve Muhammet Davut cumhuriyet ilan ederek, hem başkanlığı, hem de başbakanlığı eline geçirdi. 1978 Nisanı'ndaysa, albay Abdülkadir komutasında Sovyet yapısı tank ve

savaş uçakları kullanan Afgan ordusu, başkan Muhammet Davut'u devirdi. İktidarı ele geçirenler, Sovyet yanlısı Afganistan Demokratik Halk Partisi'nin egemen siyasal güç olduğu Demokratik Afgan Cumhuriyeti'ni kurdular. Partinin hapiste bulunan önderi Nur Muhammet Taraki devlet başkanlığına getirildi. Bunun üzerine Sovyetler Birliği, Taraki yönetimine iktisadi ve askeri yardım ile askeri danışmanlar göndermeye başladı.

Taraki yönetimi, darbenin olduğu 1978 Nisanı'ndan beri rejime karşı olan çeşitli Müslüman grupların silahlı direnmeleriyle karşılaşmaktaydı. Ancak bu gruplar, mücadelelerini birbirlerinden bağlantısız bir biçimde sürdürdüklerinden Sovyetler tarafından silahlılandırılan hükümete bağlı birliklere karşı başarılı olamamaktaydılar.

Taraki hükümeti, iktidara geldikten sonra bağlantısız bir dış siya-

set izleyeceğini ilan etmişti. Ancak, 1978 Aralık ayında, Sovyetler Birliği ile "Dostluk, İyl Komşuluk ve İşbirliği Antlaşması" imzalandıktan sonra, Afganistan hızla Sovyet etkisi altına girmeye başladı. Bu etki, uluslararası alanda da, başta A.B.D. olmak üzere çeşitli ülkelere yoğun tepkilerine yol açtı.

Temmuz 1979'da Moskova radyosu, Afganistan Demokratik Halk Partisi içinde Devrimin Korunması İçin Ulusal Örgüt kurulduğunu ve Afganistan'ın tüm ilerici siyasal güçlerini bu örgütün bir araya getireceğini açıkladı. 27 Temmuz'da Hafızullah Amin'in başkanlığında yeni bir hükümet kuruldu ve başkan Taraki, Müslüman ayaklanmalarıyla etkili bir biçimde mücadele etmek üzere özel yetkilerle donatıldı.

16 Eylül 1979'da, A.D.H.P. Merkez Komitesi, sağlık ve akli dengesizlik nedenleriyle başkan Taraki'nin istifasının kabul edildiğini ve yerine Hafızullah Amin'in getirildiğini açıkladı. 9 Ekim'deyse Kabil radyosu, Taraki'nin uzun süren bir rahatsızlıktan sonra öldüğünü duyurdu.

Ancak bu yönetim değişikliği de Müslüman direnişini etkilemedi. 25 Aralık 1979'da eski başbakan yardımcılarının olan ve Doğu Avrupa'da sürgünde bulunan Babrak Karmal bir Sovyet uçağıyla Kabil'e geldi ve Sovyet desteğiyle Amin'in yerine başkan oldu. Bu arada Karmal ile birlikte sayıları 1980 Ocak'ta 85 bine yükselen Sovyet birlikleri de ülkeye girip stratejik noktalara ve başkent Kabil'e yerleştiler.

26 Aralık 1979 gecesi Taşkent radyosu Karmal'ın bir konuşmasını yayınladı. Bu konuşmada, İslam dinine saygı gösterileceğini, siyasal tutukluların serbest bırakılacağı-

ğini, keyfi tutuklamaların son bulacağını, siyasal partilere ve basına toplum yaşamında yer verileceğini, bağlantısız bir dış siyaset izleyip, başkaldıranlara yardım etmekle suçlanan Pakistan ile Afganistan arasındaki sorunlara çözüm yolları arayacağını söyledi. Ancak Karmal, Taşkent'te bunları söylerken, Sovyet birlikleri tüm önemli noktaları işgal etmiş bulunuyor ve bu işgal birliklerine karşı Müslüman gerillaların etkinlikleri de giderek artıyordu, 26 Aralık'ta Kabil radyosu hâlâ Hafızullah Amin'e övgüler düzmekteydi. 27 Aralık'ta, yani Sovyet işgali tamamlanınca, Kabil radyosu da Karmal'ın Taşkent konuşmasını yayınladı.

Uluslararası alanda Sovyet hareketi, bağımsız bir ülkenin işgali olarak tepkiyle karşılanırken, Sovyetler Birliği 1978 Antlaşması'na uygun bir biçimde, Afgan hükümetinin daveti üzerine, başkana yardım etmek için ülkeye askerlerini soktuğunu açıklamaktaydı. Ancak, radyo konuşmalarının tanhisi, bunun böyle olmadığını ortaya koymaktaydı. Gerçekte, Sovyet askerleri, Afgan hükümetinin komünist uygulamalarına savaş açan Müslüman gerillara karşı savaşmakta olan Afgan silahlı kuvvetlerine yardımcı bulunmak üzere Afganistan'ı işgal etmişlerdi.

İşgalin Uluslararası Etkileri

Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali, bölgede İran'daki olaylarla ortaya çıkan istikrarsızlık ortamında gerçekleşmiştir. Uluslararası ortamda Sovyetler Birliği ile Batı arasındaki ilişkiler N.A.T.O'nun Batı Avrupa ülkelerine orta menzilli nükleer silahlar yerleştirme kararıyla bozulmuştu. Afganistan'ın işgalinden ve Sovyetler Birliği'nde Nobel Ödülü sahibi Andrey Saharov'un aynı tarihlerde sürgün edilmesinden sonra, Batılı ülkeler ve özellikle A.B.D. yumuşama sürecinin bozulduğu kanısına vardılar.

Afganistan'ın işgalinden sonra, A.B.D. yalnız 1979 Haziran ayında imzalanan S.A.L.T. II Antlaşması'nın Senato'da onaylanmasını ertelemekle kalmamış, aynı zamanda Sovyetler'e karşı tarım ürünleri ambargosu da dahil olmak üzere uluslararası önlemler alınması için çaba göstermeye başlamıştır. Ayrıca A.B.D., Moskova'da Haziran 1980'de yapılması kararlaştırılmış bulunan 1980 Olimpiyat Oyunları'nı boykot etti. Ayrıca,

*Solda ve altta
Afgan mücahitleri.*

*Düşürülmüş bir
helikopter başında
Afgan mücahitleri.*

*Sovyet askerleri
Afganistan'da.*

A.B.D. hükümeti, Afganistan ve İran bunalımları yüzünden Hint Okyanusu'nda sürekli bir deniz gücü bulundurmaya karar verdiğini ve bu gücü, Umman, Kenya, Somali'den üs kolaylıkları elde ederek destekleyeceğini açıkladı.

Afganistan'ın Sovyet birlikleri tarafından işgali, hemen hemen bütün İslam dünyasında da şiddetle kınandı. Suudi Arabistan'ın girişimiyle, İslam Ülkeleri Dışişleri Ba-

kanları Konferansı 27-29 Ocak 1980'de İslamabat'ta toplandı. Konferans'ta Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali şiddetle kınandı ve Afganistan'ın İslam Konferansı'ndaki üyeliği askıya alındı.

Doğu Avrupa ülkelerinden üçü ya Sovyet işgalini kınadı ya da en azından haklı çıkarmaya çalışmadı. Romanya Devlet Başkanı Çauşesku (Ceaşesku) yeni yıl mesajında tüm ülkelerden yabancı

birliklerin çekilmesini dile getirdi. Yugoslav resmi yayın organı *Borba*, 6 Ocak 1980'de, Sovyet işgalini haklı çıkarmaya çalışan girişimleri haksız, anti-demokratik ve öteki devletlerin bağımsızlığını ayaklar altına alan Stalin'ci yönetime geri dönüş olarak yorumladı. Arnavutluk hükümeti ise müdahaleyi "faşist ve saldırgan" olarak değerlendirdi.

İşgalden Sonra

Müslüman gençlerin direnişi işgali izleyen yıllarda kırılamadı. Sovyetler Birliği, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun Afganistan'daki yabancı birliklerin çekilmesini öngören 2 Ocak 1984 tarihli kararını uygulamaya yanaşmadı. Ama Gorbaçov yönetimi işbaşına geldikten sonra Kremlin'in Afganistan sorunu karşısındaki tutumu yumuşadı.

1986'nın Mayıs ayında Babrak Karmal görevden alınarak, yerine siyasal polis şefi Muhammet Necibullah getirildi. 28 Temmuz 1986'daysa Sovyet önderi Gorbaçov, yıl sonuna kadar Afganistan'dan 6 alayın çekileceğini açıkladı. Aynı yılın ekim ayından itibaren söz konusu 6 alay çekilmeye başladı.

Polonya Dayanışma Sendikası önderi Lech Walesa Eylül 1980'de Gdansk'ta grevcilere seslenirken.

1 Mayıs 1983'te Gdansk'ta göstericileri engellemeye hazırlanan polisler.

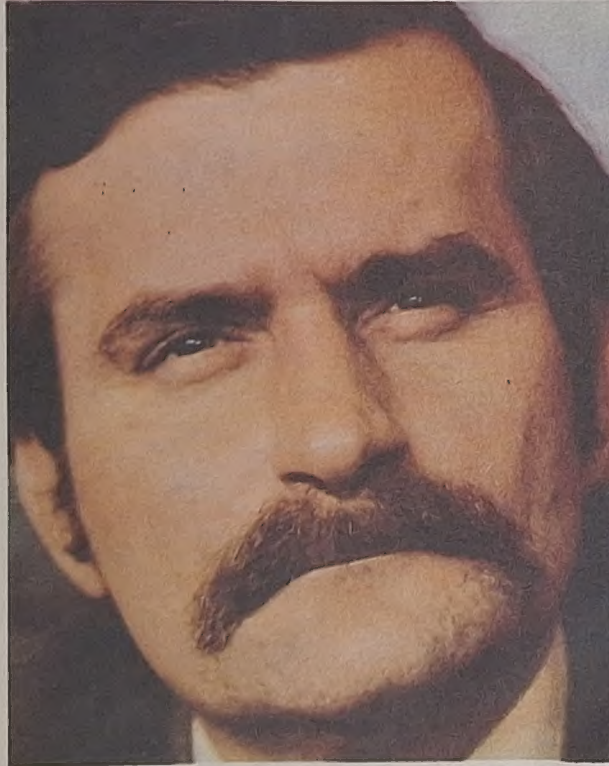
Polonya'da Sıkıyönetim

30 Ağustos 1980 tarihinde, Polonya hükümeti, iki ay süren işçi ayaklanmalarından sonra,

Gdansk'taki Lenin gemi yapım fabrikalarında çalışan işçilerin isteklerini kabul etmek zorunda kaldı. Bu istekler arasında, daha önce hiçbir Doğu Avrupa ülkesinde görülmemiş bulunan, bağımsız sendika kurma ve greve gitme gibi haklar da bulunuyordu. 1981 yılına gelin-

diğinde, bu sendikaların en güçlüsü olan Dayanışma Sendikası'na 9,5 milyon işçi üye olmuştu. Mayıs ayındaysa çiftçiler, kendi sendikalarını kurma hakkına kavuştular. 12 Aralık 1981'de Dayanışma Sendikası önderleri, hükümetten, sendikaların adının basın yayın organ-

Sovyet
müdahalesinden
çekinen Polonya
hükümetinin başa
geçirdiği general
Wojciech Jaruzelski
(sağdan ikinci).

Lech Walesa.

larında serbestçeyayınlanması ve
eyaletler düzeyinde serbest, açık
seçimler yapılması isteklerinde bu-
lundular (bu istekler kabul edil-

mezse, komünist olmayan bir hü-
kümetin kurulup kurulamayacağı
konusunda ülke çapında referan-
duma gidilmesini istediler).

Olası bir Sovyet müdahalesi-
den korkan Polonya hükümeti, ge-
neral Jaruzelski'yi başa geçirdi ve
ülkede 13 Aralık 1981'de sıkıyö-
tim ilan edildi. Toplantı ve gösteri
özgürlükleriyle grev hakları ortadan
kaldırıldı. Dayanışma Sendikası ü-
ke çapında grev çağrısı yapma
dularsa da, bir iki kez greve
ma eylemleri dışında bir şey
gerçekleşmedi. Bunun üzerine
Dayanışma Sendikası üyeleri
Walesa ile bazı arkadaşları
landılar. A.B.D. hükümeti
yönetim kalkana karşı
ya karşı iktisadi boykot
ya başladı.

Ama Jaruzelski Batı'yla
kürmayı ve Sovyetler'le ar-
zeltmeyi başardı. Dayanış-
dikası'nı destekleyen, ülkeye
önde gelen toplumsal kurumları
Kilise bile Jaruzelski ile ilişkilerini
normalleştirdi.

Polonya'daki bağımsız sen-
hareketinin gelişmesini en çok
destekleyen ülke konumunda
A.B.D. bile, ülkeye uyguladığı yap-
tırımları kaldırdı. Bu arada, Fede-
ral Almanya'nın eski başbakanı
Willy Brandt gibi birçok Batılı dev-
let adamı Varşova'yı ziyaret ettiler.

Dayanışma Sendikası ise sıkıyö-
netiminden sonra büyük gücünü
önemli ölçüde yitirdi. Sendikaların
düzenlediği eylemlerin sayısı azal-
dı ve gösterilerin eski coşkusu kal-
madı. Hükümetin sendikacılara
karşı uyguladığı baskı da arttı, ba-
zı cezalar ağırlaştırıldı ve siyasal
tutukluların sayısında artış
görüldü. ●

1. Die ...
 2. Die ...
 3. Die ...
 4. Die ...
 5. Die ...
 6. Die ...
 7. Die ...
 8. Die ...
 9. Die ...
 10. Die ...

lib.

5

